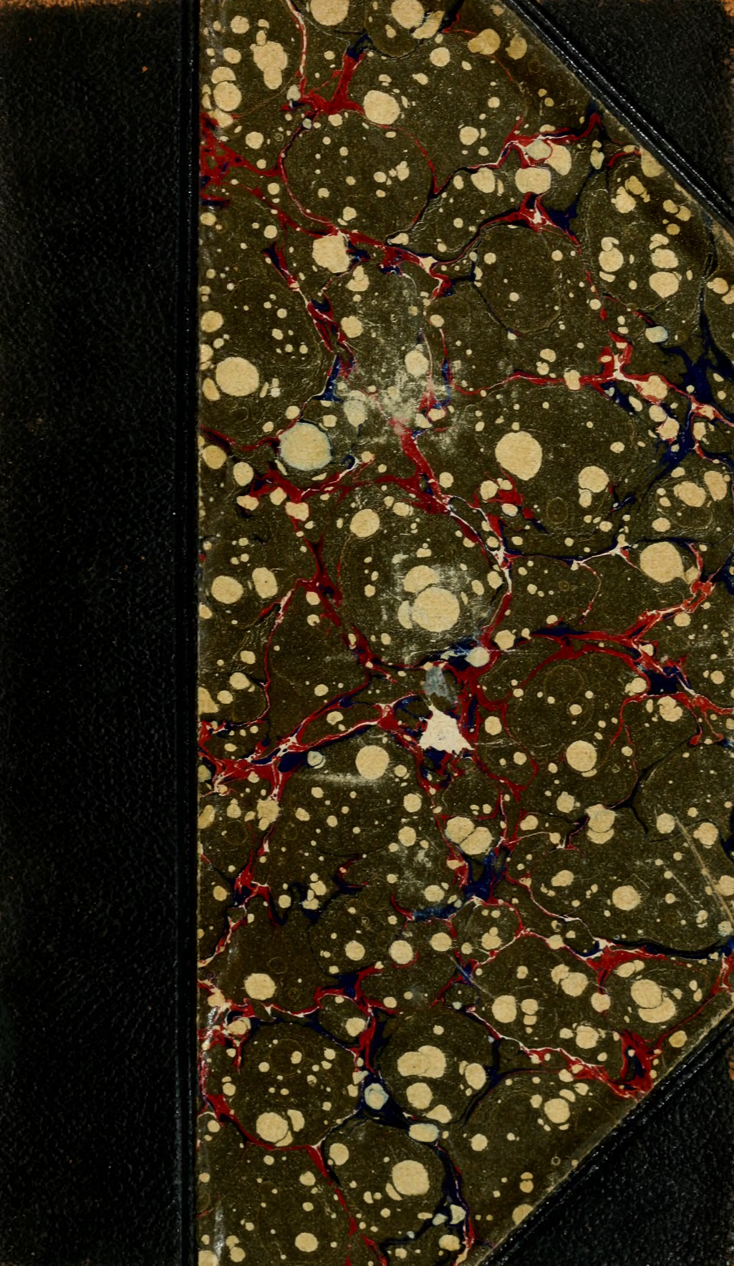


ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ
ΤΑ
ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

ORIGENIS
OPERA OMNIA

QUAE

GRAECE VEL LATINE TANTUM EXSTANT

ET

EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR.

Ex variis Editionibus et Codicibus manu exaratis, Gallicanis, Italicis, Germanicis et Anglicis collecta, recensita atque annotationibus illustrata, cum vita Auctoris et multis Dissertationibus

Ediderunt

CAROLUS ET CAROL. VINCENT. DE LA RUE
Presbyteri et Monachi Benedictini e Congregatione S. Mauri.

Denuo Recensuit Emendavit Castigavit

Carol. Henric. Eduard. Lommatzsch
Philos. Dr. Theolog. Licent. ejusdemq. in Seminar. Viteberg. Professor.

TOMUS XIV.

Berolini 1842.
Sumtibus Haude et Spener.
(S. J. Joseephy.)

ORIGENIS

in

Ezechielem Homiliae,

in

Canticum Canticorum

Homiliarum et Librorum

Pars I.

Ex

Nova Editionum Parisiensium

Recognitione

Edidit

Carol. Henric. Eduard. Lommatzsch

Philos. Dr. Theolog. Licent. ejusdemq. in Seminar. Viteberg. Professor.

Berolini 1842.

Sumtibus Haude et Spener.

(S. J. Joseephy.)



PROLEGOMENA.

MONITUM AD ORIGENIS *ΕΞΗΓΗΤΙΚΑ* IN EZECHIELEM.

Origenes, dum Caesareae Palaestinae commoraretur imperante Gordiano, qui anno Christi 238. regnare coepit, suos in Ezechielem commentarios adorsus est, quos Athenis absolvit, teste Eusebio Hist. Eccl. lib. VI. cap. 6. Quinque et viginti voluminibus seu tomis distincti erant, ut testatur ibidem Eusebius, sed unicum hodie superest vicesimi tomi fragmentum, quod exhibet Philocaliae caput undecimum.

Ejus in eundem prophetam homiliae iis posteriores sunt, quas in Jeremiam composuit, uti patet ex his undecimae in Ezechielem verbis: „Eo tempore, quo Jeremiam exposuimus, ea, quae nobis gratia Dei orantibus nobis largita est, sive certe utcunque sensimus, exponere conati sumus." Quae verba insuper probant, tum illas, quas in Jeremiam, tum eas, quas in Ezechielem edidit homilias, coram eodem populo, et in eadem pronuntiatas fuisse urbe, quae creditur fuisse Caesarea Palaestinae, ubi jam a longo tempore sedem suam fixerat. Certe homilia nona in Jeremiam aperte se prodit in Palaestina concionantem, cum ait: „Haec non est terra, quam pollicitus est Deus, terra fluens lac et mel, sed illa est terra, de qua Salvator docuit dicens: beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram." Homilia quidem prima in Ezechielem videtur dicere urbem, in qua concionabatur, fuisse Jerusalem: „Et ut juxta nos, inquit, aliquod ponamus exemplum, collectiones istae non solum in Aelia, non tantum Romae, non in Alexandria, sed in omni semel orbe similitudinem referunt sagenae, quae ex omni genere piscium capit:" verum, si hic admitteretur sensus, dicendum foret, diuturnam Origenem Jerosolymis fixisse sedem, si quidem ibi

suis in duos magnos prophetas expositionibus operam dedisset: quod cum ejus vitae historia non facile conciliatur. Praeterea quod maxime probat, illum Caesareae potius quam Jerosolymis versatum esse, quando homilias in Jeremiam et in Ezechielem pronuntiavit, illud est, quod nona in Jeremiam ait, se, quod mox retulerat, didicisse a Judaeo, qui e patria sua ob fidem pulsus venerat, ubi ipse commorabatur. At notum est Judaeis tunc temporis aditum in Jerusalem sub capitali poena prohibitum fuisse. Non ergo tunc Jerosolymis, sed Caesareae Palaestinae manebat Origenes. Hinc colligit Tillemontius, errorem in textum latinum irrepsisse, et pro: „collectiones istae non solum in Aelia," et cetera, legendum esse: „collectiones istae non solum hic, non solum in Aelia," et cetera.

Quatuordecim hodie habemus homilias ex interpretatione Hieronymi, quae, adjunctae quatuordecim in Jeremiam, efficiunt numerum viginti-octo in utrumque prophetam homiliarum, quas in latinum sermonem vertisse se dicit libro de viris illustribus cap. 13. Plures tamen quam quatuordecim in Ezechielem fortasse edidit Origenes. In sexta enim et octava quaedam e suis in hunc prophetam expositionibus citat,

quae non reperiuntur in quatuordecim, quas Hieronymus vertit.

Atque haec quidem Ruaeus.

Scribebam Vitebergae die XVI. mensis Julii anni MDCCCXLII.

Eduardus Lommatzsch.

ORIGENIS

OPERA OMNIA

TOM. XIV.

ΑΠΟ ΤΩΝ ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΙΕΖΕΧΙΗΛ.

Ἐκ [1]) τοῦ εἰκοστοῦ τόμου τῶν εἰς τὸν Ἰεζεχιήλ.

„Τάδε [2]) λέγει κύριος κύριος· ἰδοὺ, ἐγὼ ἀνακρινῶ [3]) ἀνὰ μέσον προβάτου, καὶ προβάτου, κριῶν καὶ τράγων. Καὶ οὐχ ἱκανὸν ὑμῖν, ὅτι τὴν καλὴν νομὴν ἐνέμεσθε; Καὶ τὰ κατάλοιπα τῆς νομῆς κατεπατεῖτε [4]) τοῖς ποσὶν ὑμῶν· καὶ τὸ καθεστηκὸς ὕδωρ ἐπίνετε, καὶ τὸ λοιπὸν τοῖς ποσὶν ὑμῶν ἐταράσσετε. Καὶ τὰ πρόβατά μου τὰ

---

[1]) Cfr. Philocal. cap. XI. coll. edd. Huet. Tom. I. pag. 200, itemque ed. Ruaei Tom. III. pag. 352 seqq. — Edd. Philocaliae haec exhibent in fronte posita: Ὅτι χρὴ πάσης τῆς θεοπνεύστου γραφῆς τὸ τρόφιμον διώκειν, καὶ τὰ ὑπὸ τῶν αἱρετικῶν ταρασσόμενα ῥητὰ δυσφήμοις ἐπαπορήσεσι μὴ ἀποτρέπεσθαι, μηδὲ ὑπερηφανεῖν, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν μεταλαμβάνειν τῆς ἐν ἀπιστίᾳ ταραχῆς ἐκτός.

[2]) Ezech. XXXIV, 17—19.

[3]) Edd. Philocal. itemque edd. Huet. in textu: „ἀνακρίνω," hae tamen ad marginem: „scrib. ἀνακρινῶ," illae in notis: „commun. ed. διακρινῶ."

[4]) Edd. Philoc. itemq. edd. H. in textu: „καταπατεῖτε," hae tamen ad marginem: „scrib. κατεπατεῖτε," illae in notis: „commun. ed. κατεπατεῖτε."

πατήματα τῶν ποδῶν ὑμῶν ἐνέμοντο, καὶ τὸ τεταραγμένον ὕδωρ ὑπὸ τῶν ποδῶν ὑμῶν ἔπινον.“

Μετὰ τὸ παραστῆσαι περὶ τῶν προβάτων, καὶ κριῶν, καὶ περὶ προβάτων αἰγῶν, ὅτι σύνηθες τῇ γραφῇ τὸ πρόβατον καὶ ἐπὶ τοῦ γένους τῶν αἰγῶν ἔσθ' ὅτε τάσσειν, ἐπιφέρει.

Τί οὖν ἐστιν ὃ καὶ ἐν τούτοις αἰνίσσεται, φέρε κατὰ δύναμιν ἐξετάσωμεν. Πᾶσα μὲν, οἶμαι, καλὴ νομὴ, καὶ πᾶν τὸ καθεστηκὸς ὕδωρ, τὰ ὅλα λόγιά ἐστι τῶν ἱερῶν γραμμάτων. Εἶτ' ἐπεί τινες τὰ μὲν τῶν γεγραμμένων ἐγκρίνουσιν ὡς ὠφέλιμα, τινὰ δὲ ἀποδοκιμάζουσιν ὡς οὐ σωτήρια, οὗτοι ἂν εἶεν οἱ μετὰ τὸ νενεμῆσθαι τὴν καλὴν ὧν ἐξελέξαντο νομὴν, καὶ πεπωκέναι τὸ καθεστηκὸς οὗ ἔκριναν εἶναι βελτίονος ὕδατος, τὸ λοιπὸν τῆς νομῆς καταπατοῦντες, καὶ τὸ λοιπὸν ὕδωρ τοῖς ποσὶν ἑαυτῶν ταράσσοντες. Τοιοῦτοι δή [1]) εἰσιν οἵ τε τὴν μὲν καινὴν ἐγκρίνοντες, τὴν δὲ παλαιὰν ἀποδοκιμάζοντες διαθήκην, καὶ οἱ τῶν παλαιῶν γραμμάτων τὰ μὲν ἀπὸ θειοτέρας λέγοντες εἶναι δυνάμεως καὶ τῆς ἀνωτάτω, τὰ δὲ ἀπὸ ὑποδεεστέρας. Πρόβατα δὲ ἴδια ἀναγορεύει ὁ ποιμὴν τοὺς μὴ ὑπερηφανοῦντας τὰ πατήματα τῶν ποδῶν ἐκείνων, καὶ μὴ ἐξουθενοῦντας [2]) τὸ τεταραγμένον ὕδωρ ὑπὸ τῶν ποδῶν τῶν ψεκτῶν προβάτων, τράγων καὶ ἐρίφων· οὐ γὰρ ἐθέλησαν εἶναι πρόβατα κριῶν ἄξια τῶν δεξιῶν. Ἡμεῖς οὖν εὐχόμενοι εἶναι πρόβατα τοῦ ποιμένος, μηδέποτε φεύγωμεν νεμηθῆναι [3]) καὶ τὰ αὐτόθεν ὅσον ἐπὶ τῷ ῥητῷ ἀπεμφαίνοντα τῶν γραφῶν, καὶ διὰ τὴν ἀπέμφασιν τῆς λέξεως πατούμενα ὑπὸ τῶν μὴ δυναμένων, μηδὲ θελόντων

---

[1]) Ed. Ruaei sola: *δέ.*

[2]) Ed. Ruaei sola: *ἐξουθενοῦντας τὰ πατήματα τῶν ποδῶν κτλ.*

[3]) Ed. Ruaei sola: *νεμεσθῆναι.*

χρῆσθαι πάσῃ τῇ νομῇ. Ἀλλὰ κἂν ᾖ τι ὕδωρ ὑπὸ τῶν ποδῶν ἐκείνων τεταραγμένον, ἀναμιξάντων τῷ καθαρῷ λόγῳ τῆς γραφῆς δυσφήμους ἐπαπορήσεις, μὴ ἀποτρεπώμεθα, δι᾽ ἣν πεποιήκασι τῷ λόγῳ ταραχὴν, πίνειν καὶ τὸ ὑπὸ τῶν ποδῶν αὐτῶν τεταραγμένον. Καὶ τήρει γε ἐπιμελῶς, ὅτι πρὸς τοὺς ταράξαντας τὸ ὕδωρ, καὶ πατήσαντας τὴν νομὴν, λέγεται ὡς περὶ κρειττόνων· „καὶ [1]) τὰ πρόβατά μου τὰ πατήματα τῶν ποδῶν ὑμῶν ἐνέμοντο, καὶ τὸ τεταραγμένον ὕδωρ ὑπὸ τῶν ποδῶν ὑμῶν ἔπινον." Ἀλλὰ καὶ μηδεπώποτε νομὴν προφητικὴν ἡμεῖς πατήσωμεν, μηδὲ ὕδωρ νομικὸν ταράξωμεν· ἁμαρτανόντων δέ τινων καὶ περὶ τὴν εὐαγγελικὴν νομὴν, καὶ τὸ ἀποστολικὸν ὕδωρ, ὥστε τῶν εὐαγγελικῶν τινα μὲν πατεῖν, τινὰ δὲ ὡς καλὴν νέμεσθαι νομὴν, καὶ τῶν ἀποστολικῶν ἢ πάντα ἀποκρίνειν, ἤ τινα μὲν ἐγκρίνειν, τινὰ δὲ ἀποκρίνειν· ἡμεῖς καὶ τὰ ὅλα εὐαγγέλια νεμηθῶμεν, καὶ μηδὲν αὐτῶν πατήσωμεν, καὶ πάντα τὰ ἀποστολικὰ πίνοντες, τὸ ὅσον ἐφ᾽ ἡμῖν καθεστηκὸς ὕδωρ, αὐτὰ τηρήσωμεν, καὶ μηδὲν τῶν ἐν αὐτοῖς ἀπιστίᾳ ταρασσούσῃ τοὺς οὐκ εἰδότας συνιέναι τῶν λεγομένων ταράξωμεν.

---

[3]) Ezech. XXXIV, 19.

PROLOGUS
D. HIERONYMI IN EZECHIELEM.

Magnum [1]) est quidem, amice, quod postulas, ut Origenem faciam latinum, et hominem, juxta Didymi videntis sententiam, alterum post Apostolum ecclesiarum magistrum, etiam Romanis auribus donem: sed oculorum, ut ipse nosti, dolore cruciatus, quem nimia impatiens lectione contraxi, et notariorum penuria, quia tenuitas hoc quoque subsidium abstulit: quod recte cupis, tam ardenter ut cupis, implere non valeo. Itaque post quatuordecim homilias in Hieremiam, quas jam pridem confuso ordine interpretatus sum, et has quatuordecim in Ezechielem per intervalla dictavi, id magnopere curans, ut idioma supradicti viri a simplicitate sermonis, quae sola ecclesiis prodest, etiam translatio conservaret, omni rhetoricae artis splendore contemto: — res quippe volumus, non verba laudare —: et illud breviter admonens, ut scias Origenis opuscula in omnem scripturam esse triplicia. Primum ejus opus excepta [2]), quae graece *σχόλια* nuncupantur, in quibus ea, quae sibi videbantur obscura, atque habere aliquid difficultatis, summatim breviterque perstrinxit. Se-

---

[1]) Cfr. edd. Merlini Tom. I. Fol. CXXXI. seqq. coll. ed. Ruaci Tom. III. pag. 353. seqq.

[2]) Edd. M. et R. „excepta".

cundum homiliaticum genus, de quo et praesens interpretatio ejus est. Tertium quod ipse inscripsit *τόμους*, nos volumina possumus nuncupare, in quo opere tota ingenii sui vela spirantibus ventis dedit, et recedens a terra in medium pelagus aufugit. Scio te cupere, ut omne genus transferam dictionis: praemisi causam, cur facere non possim. Hoc tamen spondeo, quia, si orante te Jesus reddiderit sanitatem, non dicam cuncta, quia hoc dixisse temerarium est, sed permulta sum translaturus, ea lege, qua tibi saepe constitui, ut ego vocem praebeam, tu notarium.

ORIGENIS

IN EZECHIELEM DE PRIMA VISIONE EJUSDEM HOMILIAE.

HOMILIA I.

1. Non [1]) omnis, qui captivus est, propter peccata sustinet captivitatem. Nam cum omnis multitudo Judaeorum causa

[1]) Catenae in Ezechielem Graeca ferunt sub Origenis nomine, quae huic loco valde sunt affinia: „*Οὐ πάντες οἱ ἐν αἰχμαλωσίᾳ ἀπαχθέντες εἰς Βαβυλῶνα διὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, δι' ἁμαρτίας εἰς Βαβυλῶνα ἦλθον. Τὸ μὲν πλῆθος τοῦ λαοῦ δι' ἁμαρτίας, οἱ δὲ ἐν αὐτοῖς δίκαιοι οὔ· οἷον Δανιὴλ, Ἀνανίας, Ἀζαρίας, Μισαὴλ, Ἰεζεκιὴλ οὗτος, Ζαχαρίας, Ἀγγαῖος, καὶ οἱ ὅμοιοι*“. *Καὶ μετ' ὀλίγα.* „*Ἀγαθὸς ὢν ὁ θεὸς, καὶ κολάζων τοὺς ἁμαρτωλοὺς, καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν παραδιδοὺς τοὺς μὴ δυναμένους εἶναι ἐν τῇ ἁγίᾳ γῇ διὰ τὰς ἁμαρτίας, — ἀσυνύπαρκτα γὰρ τἀναντία —, προφήτας ὁμοῦ πέμπει, μὴ τελέως ἀβοήθητοι γένωνται οἱ ἁμαρτωλοὶ αἰχμάλωτοι γενόμενοι. Τῇ γὰρ ὑποθέσει τῆς ἁμαρτίας τῶν ἁμαρτωλῶν ἀπαχθέντων εἰς Βαβυλῶνα, καὶ δικαίων μὴ γενομένων παρ' αὐτοῖς, θεραπεία οὐδεμία τοῖς ἁμαρτωλοῖς ἐγίνετο. Ἀφάτου οὖν ἀγαθότητος τοῦτο. Οὐ γὰρ ἀκράτῳ ἐγκαταλείψει παραδίδωσι τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ἀλλ' ἐπισκέπτεται αὐτοὺς διὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ, περὶ ὧν εἶπε, ὅτι ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου τούτου, καὶ τὸ ἅλας τῆς γῆς, οὐ μόνον περὶ τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ὁμοίων αὐτοῖς.*“ Ruaeus.

peccati derelicta fuerit a Deo, et captivitatem sustinens comprehensa sit a Nabuchodonosor, atque ejecta de terra sancta in Babyloniam usque perducta sit: pauci tamen justi, qui erant in populo, non ob culpam suam sustinuerunt captivitatem, sed ob id, ne peccatores, qui fuerant jugo captivitatis oppressi, omnino subsidium non haberent. Fingamus quippe peccatoribus in Babyloniam abductis, justos in antiquis finibus resedisse: fiebat, ut nunquam peccatores remedium consequerentur. Disposuit igitur clemens et benignus, et hominum amator Deus inter supplicia, quibus peccatores punit, etiam visitationis suae miscere pietatem, nec immoderata poena miseros premere. Semper talis est Deus noster, excruciat nocentes, sed quasi pius pater tormentis clementiam sociat. Si autem vis agnoscere, vera esse, quae dicimus, vide quid acciderit in Aegypto a fame. Si voluisset interficere tantum Aegyptios, et punire cruciatos in septennali fame, fecisset utique quod voluerat: et neque Joseph in Aegyptum descendisset, nec Pharao vidisset somnium de his, quae Aegypto fuerant eventura, nec regi fuisset ostensum a principe vinariorum, esse quendam, qui possit regi somnium interpretari. Nunc vero, ut cernis, Deus flagellat quasi pater, parcit autem non solum Israel, verum et Aegyptiis, cum alieni sint ab eo, propter propriam mansuetudinem. Et manifestum est, quia boni Dei opus super eos exerceatur, dum Joseph descendit in Aegyptum, dum Pharao somniis admonetur [1]), dum princeps vini interpretem indicat, dum interpres disserit visa [2]), atque ita ubertatis tempore frugibus congregatis posterioris famis penuria vincitur. E quibus omnibus perspicuum est, non esse immoderatam iram, quae ab haereticis in creatore reprehenditur. Poteramus quidem multas historias retexere ad haec probanda,

---

[1]) Edd. Merlini: admonet.

[2]) Ed. R. sola: vasa.

quae dixi: sed ne videar a proposito recedere, compendium facio sermonis. Propositum quippe mihi est, explanare de eo, quod propter peccata sua captivus adductus sit populus Israel.

2. Et ne forte aliquis arbitretur peccatores a Deo traditos ab eo ulterius non gubernari, et semel in captivitatem redactos ultra dispensationem ejus et misericordiam non mereri, praesentem locum diligentius consideremus. Daniel non peccavit, Ananias, Azarias, Misael a peccato immunes fuerunt, et tamen captivi effecti sunt, ut ibi positi captivum populum consolarentur, et per exhortationem vocis suae poenitentes in Jerusalem restituerent castigatos pro tempore. Septuaginta quippe annis servitutis supplicia pependerunt, ac sic deinde in sedes proprias reversi sunt, quia sanctus prophetarum sermo dejectos animos sublevaverat. Verum non solum ii quatuor in captivitate prophetae exstiterunt, sed et Ezechiel unus ex iis fuit, et Zacharias, filius Barachiae, captivitatis tempore sub Dario rege cecinit. Inveniemus etiam Aggaeum, multosque alios prophetarum iisdem prophetasse temporibus: ex quibus indicatur Deum non tantummodo punire peccantes, verum et misericordiam miscere suppliciis. Quod si dubitas, audi voces tormenta patientium, quomodo sacratim et in cruciatibus suis clementiam Dei eloquantur: „cibabis [1]) nos pane lacrymarum, et potabis nos in lacrymis et in mensura.“ Non ait indifferenter: „in lacrymis:“ sed „in lacrymis et in mensura.“ Misericordia quippe Dei in pondere. Si non esset utile conversioni peccantium adhibere tormenta peccantibus, nunquam misericors et benignus Deus poenis scelera puniret: sed quasi indulgentissimus pater ob [2]) hoc corripit filium, ut erudiat: quasi providentissimus magister ita severitate frontis la-

---

[1]) Psalm. LXXX, 5. (LXXIX.)

[2]) Edd. Merlini: ad hoc.

scivum discipulum castigat, ne amari se sentiens pereat. Vide Salomonem sapientissimum omnium, quid de Dei correptionibus suspicetur: „fili, [1]) noli esse pusillanimis in disciplina Dei, neque deficias correptus ab eo. Quem enim diligit Dominus, corripit; flagellat autem omnem filium quem recipit.“ Nullus est enim, inquit Apostolus, filius, qui cum peccaverit, non flagelletur a patre. Et ad hoc mirabiliter addidit, dicens: „in [2]) disciplina perseverate. Tanquam filiis vobis offert se Deus. Quis enim filius, quem non corripit pater? Quod si extra disciplinam estis, cujus participes facti sunt omnes, adulteri et non filii estis.“ Sed sit forsitan aliquis, qui ipso nomine irae offensus criminetur eam in Deo. Cui respondebimus, non tam iram esse iram Dei, quam necessariam dispensationem. Audi, quod sit opus irae Dei: ut arguat, ut corrigat, ut emendet: „Domine, [3]) ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me.“ Qui haec loquitur, scit furorem Dei non esse inutilem ad sanitatem: sed ad hoc adhiberi, ut curet aegrotantes, ut emendet eos, qui sermonem ejus audire contemserunt. Idcirco nec deprecatur, ne talibus remediis emendetur, ne cum poenali medela recipiat pristinam sanitatem: quasi si servus jam inter flagella positus, dominum precetur, repromittens ei, se imperata facturum, et dicat: „Domine, [4]) ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me.“ Omnia quae Dei sunt, bona sunt, et meremur corripi. Ausculta quid [5]) dicat: „arguam eos in auditu angustiae eorum.“ Ideo audivimus ea, quae de tribulatione sunt, ut emendemur. In maledictis quoque Levitici scriptum est: „si [6]) post ista non obedierint, neque conversi fue-

---

[1]) Cfr. Prov. III, 11. 12. coll. Hebr. XII, 5. 6.

[2]) Cfr. Hebr. XII, 7. 8. [3]) Psalm. VI, 1.

[4]) Psalm. VI, 1. — Ed. R. hoc loco, cfr. pag. huj. not. 3. „neque in ira tua corripias me.“

[5]) Ed. Ruaei: qui dicat. [6]) Cfr. Levit. XXVI, 27. 28.

rint ad me, apponam iis plagas septem super peccata eorum. Si autem post haec conversi non fuerint, emendabo eos." Omnia Dei, quae videntur amara esse, in [1]) eruditionem et remedia proficiunt. Medicus est Deus, pater est Deus, dominus est non asper, sed lenis est dominus. Si veneris ad eos, qui puniti sunt secundum eloquia Scripturarum, compone Scripturas Scripturis, ut et te Apostolus docet, et videbis ibi dulcissima esse, ubi amarissima existimantur. [2]) Scriptum est in propheta: „non vindicat bis in id ipsum in judicio." Vindicavit semel in judicio per diluvium, vindicavit semel in judicio super Sodoma et Gomorram, vindicavit semel in judicio super Aegyptum, et sexcenta millia Israelitarum. Noli existimare, [3]) quod haec ultio poena tantum fuerit peccatoribus, quasi post mortem et supplicia iterum a supplicio excipiendi sint. Puniti sunt in praesenti, ne in futuro jugiter punirentur. Cerne pauperem in evangelio: squallore et penuria premitur, et postea in Abrahami sinu requiescit. Recepit [4]) mala sua in vita sua. Unde scis, an receperint, qui in diluvio sunt necati, mala sua in vita? Unde nosti, utrumne restituta sint Sodomae et Gomorrae mala sua in vita sua? Audi testimonium Scripturarum: vis testamenti veteris testimonium discere? Vis novi edoceri? Restituetur Sodoma in antiquum: et adhuc dubitas, an bonus sit Dominus puniens Sodomitas? „Tolerabilius [5]) erit terrae Sodomorum et Gomorraeorum in die judicii," dicit Dominus miserans Sodomitas. Benignus ergo est Deus, clemens est Deus. „Solem [6]) suum vere oriri facit super bonos et malos: et pluit vere super

---

[1]) Edd. Merlini: ad eruditionem etc.

[2]) Edd. Merlini: aestimantur.

[3]) Edd. Merlini: aestimare.

[4]) Edd. Merlini: Recipit.

[5]) Matth. X, 15. [6]) Cfr. Matth. V, 45.

justos et injustos": non solum hunc, quem oculis cernimus solem, sed et illum solem, qui oculis mentis adspicitur. Ego malus eram, et ortus est mihi sol justitiae. Ego malus eram, et venit super me pluvia justitiae. Bonitas Dei est etiam in his, quae amara existimantur. [1])

3. Igitur in captivitate [2]) constitutus est propheta, et cerne, quae videat, ne dolores sentiat captivitatis: deorsum videt labores, sed sursum [3]) elevans oculos, apertos suspicit coelos, cernit sibi reserata coelestia, videt similitudinem gloriae Dei, videt quatuor animalia, de quibus multus sermo, et difficilis interpretatio est. Cernit aurigam quatuor animalium. Cernit rotas se invicem continentes. Auriga quatuor animalium non totus est igneus, sed pube tenus a pedibus, et exinde usque ad summum electri fulgore rutilat. Non enim solum tormenta habet Deus: sunt in eo etiam refrigeria. Punit peccatores, sed per ea ministeria, quae deorsum sunt. Neque enim propheta ignem vidit in capite, [4]) aut in his membris, quae a lumborum confinio ad summa consurgunt. Igneus est Dominus, sed a renibus usque ad pedes, ut demonstret eos, qui in generatione versantur, igne indigere. Renis quippe coitus significatio est. Adhuc in lumbis [5]) Abraham patris erat Levi, quando ei occurrit Melchisedech. Et in psalmo dicitur: „de [6]) fructu lumbi tui ponam super sedem meam." Igneus est a renibus usque ad deorsum Dominus. Generationis [7]) enim et libidinis opera gehennae suppliciis corripiuntur. Igneus est Deus, sed

[1]) Edd. Merlini: aestimantur.

[2]) Ed. Ruaei perperam: civitate.

[3]) Edd. Merlini perperam: rursum. — Cfr. Ezech. I.

[4]) Edd. M. perperam: captivitate.

[5]) Cfr. Hebr. VII, 10.

[6]) Cfr. Psalm. CXXXII, 11. (CXXXI.)

[7]) Edd. Merlini: Generationes enim etc.

non totus est igneus. Superiora ejus electrum sunt. Electrum non solum argento, verum et auro pretiosius est. Electrum autem pro exemplo fulgoris Scriptura posuit, non quod Deus vere electrum sit. Et quomodo non est tale electrum Deus, quale videbatur: sic non est talis ignis, qualis a renibus usque ad pedum finem apparuit. Ignis iste consumit, et non est appositum, quid consumat, ut tu quaerens reperias, quid sit illud, quod a Dei igne consumitur. „Deus [1]) noster ignis consumens est.“ Quid consumit ignis iste? Non ligna, quae cernimus, non sensibile foenum, non stipulam, quae videtur, sed si superaedificaveris fundamento Jesu Christi opera peccati ligna, opera peccati foenum, opera peccati inferiora stipulam, venit ignis, et universa ista examinat. Quis est iste ignis, quem lex praedicat, et evangelium non tacet? „Uniuscujusque [2]) opus quale sit, ignis probabit.“ Quis est, Apostole, ignis iste, qui probat opera nostra? Quis est ignis iste sic sapiens, ut custodiat aurum meum, ut argentum meum splendidius ostendat, ut illaesum relinquat eum, qui in me est, lapidem pretiosum, ut mala tantum consumat, quae feci, quae superaedificavi ligna, foenum, stipulam? Quis est iste ignis? „Ignem [3]) veni mittere super terram, et quam volo ut accendatur!“ Jesus Christus dicit: „quam [4]) volo ut jam accendatur!“ Bonus enim est, et novit, quia si ignis iste fuerit accensus, malitia consumetur. Scriptum est in prophetis: „sanctificavit eum in igni ardenti, et voravit tanquam foenum sylvam.“ Et rursum: „emittit Dominus Sabaoth in tuum honorem contumeliam, et in tuam gloriam ignis ardens accenditur:“ id est, ut tu glorificeris, emittitur ignis in opera peccatorum tuorum. Vis adhuc a propheta discere, quia tormenta boni Dei sint ad utilitatem eorum, qui

---

[1]) Hebr. XII, 29. [2]) 1 Cor. III, 13.
[3]) Luc. XII, 49. [4]) Luc. XII, 49.

ea [1]) sustinent, constituta? Ausculta eundem prophetam dicentem: „habes [2]) carbones ignis, sedebis super eos, ii erunt tibi adjutorio." Haec oportebat abscondere, et in medium non proferre, sed haeretici nos impellunt, ut celanda efferamus in publicum: quia tecta sunt utiliter apud eos, qui [3]) adhuc parvuli juxta animae aetatem sunt, qui metu indigent magistrorum, minis et terroribus corripiendi sunt, ut possint consequi bonitatem, ut per amara remedia a vulneribus peccatorum aliquando desistant. Semper enim sacramenta Dei propter parvulos auditores velaminibus quibusdam operiuntur. „Quam [4]) magna multitudo dulcedinis tuae, Domine, quam abscondisti timentibus te!" Legis et prophetarum Deus abscondit multitudinem bonitatis suae non diligentibus, sed timentibus se. Parvuli quippe sunt, nec possunt cum emolumento suo discere, quod amentur a patre, ne dissolvantur, ne despiciant bonitatem Dei. Quapropter cum audieris de populi captivitate, crede quidem vere accidisse eam juxta historiae fidem, sed in signum rei alterius praecessisse, et subsequens significasse mysterium. Nam et tu, qui vocaris fidelis, qui conspicis pacem: — Christus quippe pax nostra est —: in Jerusalem commoraris. Si autem peccaveris, derelinquet te visitatio Dei, et traderis captivus Nabuchodonosor, et traditus duceris in Babylonem. Cum enim confusa fuerit anima tua a vitiis et perturbationibus, abduceris in Babylonem, quoniam Babylon confusio interpretatur. Et si rursum poenitentiam egeris, et per conversionem veri cordis misericordiam Dei impetraveris, mittitur tibi Esdras, qui te reducat, et aedificare faciat Jerusalem. Esdras quippe interpretatur adjutor, et mitti-

---

[1]) Edd. Merlini: et sustinent.

[2]) Cfr. Jesai. XLVII, 14. 15.

[3]) Edd. Merlini: quia.

[4]) Psalm. XXXI, 19. (XXX.)

tur tibi verbum juvans, ut revertaris in patriam tuam. Sacramentum est et id, quod in aenigmate et a Daniele dicitur, et ab Apostolo abscondente pariter et revelante narratur. In Adam omnes morimur [1]) et in Christo omnes vivificamur. Fuit quippe Adam in paradiso, sed serpens captivitatis ejus causa exstitit, et fecit ut ejiceretur sive de Jerusalem, sive de paradiso, et veniret in locum hunc lacrymarum. Serpens hostis est contrarius veritati. Contrarius autem non a principio creatus est, neque statim super pectus et ventrem suum ambulavit, neque fuit ab initio maledictus. Sicuti Adam et Eva non statim, ut facti sunt, peccaverunt: ita et serpens fuit aliquando non serpens, cum in paradiso deliciarum moraretur. Unde postea corruens ob peccata meruit audire: „tu [2]) signaculum similitudinis, corona decoris in paradiso Dei natus es: donec inventa est iniquitas in te, ambulasti immaculatus in omnibus viis tuis.“ De quo etiam Job memorat, quia in conspectu omnipotentis Dei superbierit. „Cecidit [3]) quippe de coelo Lucifer, qui mane oriebatur, contritus est super terram.“ Vide consonantiam prophetici evangelicique sermonis. Prophetes dicit: „cecidit [4]) de coelo Lucifer, qui mane oriebatur, contritus est super terram.“ Jesus loquitur: „videbam [5]) Satanam quasi fulgur de coelo cadentem.“ In quo differt dicere fulgur, aut Luciferum de coelo ruentem? Quod ad rem pertinet, omnis consonantia de cadente est. Deus quippe mortem non fecit, nec malitiam operatus est. Liberum arbitrium et homini, et angelo ad universa permisit. Hic jam intelligendum est, quomodo per arbitrii libertatem alii ad bonorum conscenderint [6]) summitatem,

---

[1]) I Cor. XV, 22. [2]) Ezech. XXVIII, 12, 13 et 15.
[3]) Jesai. XIV, 12. [4]) Jesai. XIV, 12.
[5]) Luc. X, 18.
[6]) Edd. Merlini: conscenderent summitatem, alii corruerent etc.

alii corruerint in malitiae profundum. Tu vero homo, quare non vis arbitrio te tuo derelictum? Quare aegre fers niti, laborare, contendere, et per bona opera te ipsum causam tuae fieri salutis? An magis te delectabit dormientem, et in otio constitutum aeterna prosperitate requiescere? „Pater [1]) meus, inquit Dominus Jesus Christus, usque modo operatur, et ego operor:" et tibi displicet operari, qui ad opera natus es? Non vis opus tuum fieri justitiam, sapientiam, castitatem? Non vis tuum opus esse fortitudinem, aliasque virtutes? Igitur in captivitatem ducuntur, qui propter [2]) peccata sua servitutis meruere supplicia. Et venit Jesus Christus praedicare captivis remissionem, et caesis visum. Iste clamat iis, qui sunt in vinculis: „egredimini:" et iis, qui versantur in tenebris: „videte." Et nos fuimus in vinculis peccatorum, et nos aliquando versabamur in tenebris, adversum rectores tenebrarum mundi istius concertantes: venit Jesus omnium prophetarum vocibus praedicatus, dicens ligatis: „exite:" et constitutis in tenebris: „adspicite."

4. Si autem vis audire Ezechielem filium hominis in captivitate praedicantem, et iste typus erat Christi. „Ideo [3]) factum est, ait, in trigesimo anno, in quarto mense, in quinta mensis, et ego eram in medio captivitatis secus flumen Chobar, et aperti sunt coeli." Secus fluvium ergo Chobar Ezechiel, cum triginta esset annorum, apertos vidit coelos. Et Dominus Jesus Christus incipiens erat quasi triginta annorum secus fluvium Jordanem, et aperti sunt coeli. Et per omnem prophetiam Ezechieli dicitur: „fili [4]) hominis." Quis autem filius hominis, ut Dominus meus Jesus Christus? Respondeant mihi haeretici, qui nativi-

1) Ev. Joann. V, 17.
2) Cfr. Luc. IV, 18. coll. Jesai. LXI, 1.
3) Ezech. I, 1.
4) Cfr. Ezech. II, 1. 3. 6. 8. coll. capp. seqq.

tatem illius ut phantasma eludunt: quare Christus filius hominis appellatur? Ego affirmo filium hominis eum fuisse. Nam qui passiones assumsit humanas, necesse est, ut ante passionem susceperit nativitatem. Neque enim potuit humanos affectus, verba, consuetudines, crucem, mortem recipere, si non reciperet humanitatis exordium. Et consequens erat, nativitatem ejus auferentes, auferre etiam passionem, et simpliciter dicere: non est crucifixus Jesus. Nunc vero crucem confiteris, et non erubescis Judaeis [1]) scandalum praedicans crucifixum, et gentibus stultitiam; et minus scandalum passione vel morte, erubescis nativitatem ejus confiteri. Nimirum minus scandali est Jesum natum fuisse, quam mortuum. Aut si scandalum christiana fides non veretur, cur times dicere minora, qui majora ausus es confiteri? Praesertim cum nativitas illius non ex semine viri et mulieris somno convenientis esse credatur, sed juxta prophetae eloquium, dicentis: „ecce, [2]) virgo in utero concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel.“ Hoc, quod dicitur Emmanuel, non unum nomen sonat, sed rem significat. Adveniente quippe Jesu dicimus: nobiscum Dominus. Non frustra ergo in trigesimo anno prophetat Ezechiel. Nam et nomen ejus figura Christi est. Interpretatur quippe Ezechiel „imperium Dei:“ imperium autem Dei nullus est, nisi Christus Jesus. Filius quoque Buzi scribitur, quod interpretatur „contemtus.“ Si venias ad haereticos, et audias eos spernentes, et pro nihilo ducentes creatorem, et insuper etiam criminantes, videbis juxta illos contemtissimi creatoris filium Dominum nostrum Jesum Christum. Quod si quis reluctatur, et non vult haec, [3]) quae exponimus, [6]) quasi prophetiam recipere, quaeram ab eo,

---

[1]) Cfr. I. Cor. I, 23. [2]) Jesai. VII, 14.

[3]) Deest „haec“ in ed. Ruaei.

[4]) Ed. R. sola: exposuimus.

cur scriptum est in trigesimo anno vitae Ezechielis apertos fuisse coelos, et vidisse eum eas visiones, quae in libro ejus continentur. Quid mihi prodest annorum numerus, nisi hoc, ut discam trigesimo anno et Salvatori et prophetae coelos fuisse reseratos, et spiritualibus spiritualia comparans, cognoscam universa, quae scripta sunt, ejusdem esse Dei sermones? Quippe „verba [1]) sapientium ut stimuli, et quasi clavi in altum confixi, quia compungentibus dati sunt a pastore uno." Ego et hoc, quod dicitur: „in [2]) quarto mense quinta mensis:" juxta possibilitatem sensus mei investigans, precor a Deo, ut id ipsum possim intelligere, quod Scripturarum ejus congruit voluntati. Novus annus imminet jam Judaeis, et primus mensis apud eos a novi anni numeratur exordio. Agitur autem Pascha de numero novi anni. „Principium [3]) mensium iste vobis erit in mensibus anni." Ab hoc anno numera mihi quartum mensem, et intellige baptizatum Jesum in quarto mense novi anni. Eo enim mense, qui apud Romanos Januarius nuncupatur, baptismum Domini factum esse cognoscimus, qui est mensis quartus ab anno novo juxta supputationem Hebraeorum. Et quia de quatuor elementis mundi subsistens corpus assumserat, recipiens etiam sensus humanos, ideo forsitan et in quarto mense, et in quinto die mensis est intuitus visionem.

5. „Et [4]) ego eram in medio captivitatis." Videtur mihi ironice [5]) dictum: „et [6]) ego eram in medio captivitatis." „Et ego:" quasi si dicat juxta historiam quidem propheta: et ego, qui non tenebar in peccatis populi, eram in medio captivitatis: juxta allegoriam autem Christus: et ego veni in locum captivitatis, veni ad eos fines, ubi servi, ubi captivi detinebantur. Habes istiusmodi

---

[1]) Eccles. XII, 11. [2]) Ezech. I, 1.
[3]) Cfr. Exod. XII, 2. [4]) Ezech. I, 1.
[5]) Edd. M. et R. „ironicos." [7]) Ezech. I, 1.

Salvatoris nostri voces in prophetis, indignantis, quia non faciamus homines digna dispensatione ejus, et maxime nos, qui in eum putamur credere. Dicit quippe ad patrem suum: „quae [1]) utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? Numquid confitebitur tibi pulvis, aut annuntiabit veritatem tuam?" Invenio quoque et aliam istiusmodi vocem, quae ex Salvatoris nostri persona dicitur per prophetam, quaerentem animas plenas justitiae, plenas sensuum divinorum, plenas sanctorum fructuum, et quaerentem [2]) veritatis veros botros, sed invenientem plurimos peccatores et inferaces bonorum, et ideiro dicentem: „heu [3]) mihi, quia factus sum sicut qui colligit stipulam in messe, et sicut racemos in vindemia, ad quam non supersit botrus ad manducandum primitiva!" „Heu [4]) mihi!" Quod dicitur: „heu [5]) mihi!" non est primogeniti totius creaturae, non est divinitatis vox, sed humanae animae, quam suscepit. Unde infert: „heu [6]) mihi anima mea, quia periit revertens a terra, et, qui corrigat inter homines, non est! Omnes in sanguine judicantur, unusquisque proximum suum tribulat." Haec ideiro memorata sunt, quia ait prophetes: „et [7]) ego eram in medio captivitatis juxta flumen Chobar:" quod interpretatur „gravitudo." Gravis autem est hujus saeculi fluvius, sicut et alibi sacrate dicitur. Et juxta simplices quoque [8]) historiam explicat: juxta eos vero, qui spiritualiter Scripturas audiunt, de anima significat, quae in vitae istius inciderit turbines. „Super [9]) flumina Babylonis ibi sedimus et

---

[1]) Psalm. XXX, 9. (XXIX.)
[2]) Ed. Ruaei sola: quaerentes.
[3]) Mich. VII, 1. [4]) Cfr. Mich. VII, 1.
[5]) Cfr. Mich. VII, 1. [6]) Mich. VII, 2.
[7]) Ezech. I, 1.
[8]) Edd. Merlini: quosque historiam replicat.
[9]) Psalm. CXXXVII, 1. 2. 3. (CXXXVI.)

flevimus, dum recordaremur Sion: in salicibus in medio ejus suspendimus organa nostra, quia illic interrogaverunt nos, qui captivos duxerunt nos, verba canticorum." Ista sunt flumina Babylonis, juxta quae sedentes et reminiscentes patriae coelestis, lugent atque deplorant, ubi suspendunt organa sua, in salicibus legis et mysteriorum Dei. Scriptum est in quodam libro, quia salignam omnes credentes accipiant coronam. Et in Isaia dicitur: „orietur [1]) quasi in medio aquae foenum, et salix super aquam fluentem." Et in solemnitate Dei, quando tabernacula ejus componuntur, salignos ramos in tabernaculorum fixione constituunt.

6. „Secus [2]) fluvium Chobar." Secus flumen istud gravissimum saeculi. „Et [3]) aperti sunt coeli." Clausi erant coeli, et ad adventum Christi aperti sunt, ut reseratis illis veniret super eum spiritus sanctus in specie columbae. Neque enim poterat ad nos commeare, nisi primum ad suae naturae consortem descendisset. „Adscendit [4])" Jesus „in altum, captivam duxit captivitatem, accepit dona in hominibus. Qui descendit, ipse est, qui adscendit super omnes coelos, ut impleret omnia. Et ipse dedit alios apostolos, alios prophetas, alios evangelistas, alios pastores et magistros, in perfectionem sanctorum."

7. „Aperti [5]) sunt coeli." Non sufficit unum coelum aperiri: aperiuntur plurimi, ut descendant non ab uno, sed ab omnibus coelis angeli ad eos, qui salvandi sunt. Angeli, qui adscendebant et descendebant super filium hominis, et accesserunt ad eum, et ministrabant ei. Descenderunt autem angeli, quia prior descenderat Christus

---

[1]) Jesai. XLIV, 4. [2]) Ezech. I, 1.

[3]) Ezech. I, 1.

[4]) Cfr. Ephes. IV, 8. coll. Psalm. LXVIII, 18. (LXVII.) — Ephes. IV, 10. 11. 12.

[5]) Ezech. I, 1.

metuentes descendere priusquam Dominus virtutum omnium rerumque praeciperet. Quando autem viderunt principem militiae coelestis in terrestribus locis commorari, tunc per apertam viam ingressi sunt sequentes dominum suum, et parentes voluntati ejus, qui distribuit eos custodes credentium nomini suo. Tu heri sub daemonio eras, hodie sub angelo. „Nolite, [1]) inquit Dominus, contemnere unum de minimis istis,“ qui sunt in ecclesia. „Amen enim dico vobis, quia angeli eorum per omnia vident faciem patris, qui est in coelis.“ Obsequuntur saluti tuae angeli, concessi sunt ad ministerium filii Dei, et dicunt inter se: si ille descendit, et descendit in corpus, si mortali indutus est carne, et sustinuit crucem, et pro hominibus mortuus est, quid nos quiescimus? quid parcimus nobis? Eia omnes angeli descendamus e coelo! Ideo et multitudo militiae coelestis erat laudantium et glorificantium Deum, quando natus est Christus. Omnia angelis plena sunt, veni angele, suscipe sermone conversum ab errore pristino, a doctrina daemoniorum, ab iniquitate in altum loquente: et suscipiens eum quasi medicus bonus confove atque institue, parvulus est, hodie nascitur senex repuerascens: et suscipe tribuens ei baptismum secundae regenerationis, et advoca tibi alios socios ministerii tui, ut cuncti pariter eos, qui aliquando decepti sunt, erudiatis ad fidem. „Gaudium [2]) enim est majus in coelis super unum peccatorem poenitentiam agentem, quam supra nonaginta novem justos, quibus non est opus poenitentia.“ Exsultat omnis creatura, collaetatur et applaudit his, qui salvandi sunt. Nam „exspectatio [3]) creaturae revelationem filiorum Dei exspectat.“ Et licet nolint ii, qui scripturas apostolicas interpolaverunt, istiusmodi sermones inesse libris eorum, quibus possit creator Christus approbari,

---

[1]) Cfr. Matth. XVIII, 10. [2]) Luc. XV, 7.
[3]) Rom. VIII, 19.

exspectat tamen omnis creatura filios Dei, quando liberentur a delicto, quando auferantur de Zabuli manu, quando regenerentur a Christo. Verum jam tempus est, ut de praesenti loco aliqua tangamus. Vidit propheta non visionem, sed visiones Dei. Quare non vidit unam, sed plurimas visiones? Audi Dominum pollicentem atque dicentem: „ego [1]) visiones multiplicavi."

8. „Quinta [2]) mensis." Hic annus quintus captivitatis regis Joachim. Trigesimo anno aetatis Ezechielis, et quinto captivitatis Joachim, propheta mittitur ad Judaeos. Non despexit clementissimus pater, nec longo tempore incommonitum populum dereliquit. Quintus est annus. Quantum temporis intercessit? Quinque anni interfluxerunt, ex quo captivi serviunt. Statim descendit Spiritus sanctus, aperuit coelos, ut hi, qui captivitatis jugo premebantur, viderent ea, quae videbantur a propheta. Dicente quippe eo: „et [3]) aperti sunt coeli:" quodam modo et ipsi intuebantur oculis cordis, quae ille etiam oculis carnis adspexerat.

9. „Et [4]) factus est sermo Domini ad Ezechielem, filium Buzi, sacerdotem." Sermo Domini, qui in principio erat apud Deum patrem Deus verbum, sermo, qui credentes efficit deos. Si enim dixit illos deos, ad quos sermo Dei factus est, et non potest solvi Scriptura, ad quoscunque sermo Dei factus est, facti sunt dii. Ezechiel quoque Deus fuit, quia factus est sermo Dei ad eum. „Ego [5]) dixi: dii estis, et filii altissimi omnes. Vos vero ut homines moriemini, et quasi unus ex principibus cadetis." Ubi habetis in novo Testamento istiusmodi repromissionem? Si oportet instrumenta distinguere, et dicere inter se dissidentes Deos, — quod quidem nefas

---

[1]) Hos. XII, 10. [2]) Ezech. I, 2.
[3]) Ezech. I, 1. [4]) Ezech. I, 3.
[5]) Psalm. LXXXII, 6. 7. (LXXXI.)

est etiam suspicari, sed juxta abusionem dicimus —, audacter profecto dicam, multo majorem in veteri Testamento ostendi humanitatem, quam in novo. „Ego [1]) dixi: dii estis, et filii altissimi omnes." Non ait: quidam dii estis, et quidam non estis: verum omnes dii estis. Si autem peccaveritis, ausculta quid sequitur: „vos [2]) vero ut homines moriemini." Non est haec [3]) culpa vocantis ad salutem, non ipse causa mortis, qui invitat ad divinitatem, et ad coelestis naturae adoptionem, sed in nostro peccato, et in nostro scelere consistit, quod dicitur: „vos [4]) autem ut homines moriemini, et quasi unus de principibus cadetis." Multi principes erant, et unus ex iis corruit, de quo et in Genesi scribitur: „ecce [5]), Adam factus est," non quasi nos, sed „quasi unus ex nobis." Ergo quando peccavit Adam, tunc factus est quasi unus.

10. „Et [6]) factus est sermo Domini ad Ezechielem, filium Buzi." Etiamsi de Salvatore haec dicta volueris intelligere, ne timeas; habet et sic allegoria intellectum suum: venit sermo Domini ad eum, qui de virgine nascebatur, id est hominem, sermo semper in patre manens: ut fierent utraque unum, et consociaretur homo, quem ob sacramentum et salutem universae humanitatis indueret, divinitati ejus et naturae unigeniti Dei. „Factus [7]) est sermo Domini ad Ezechielem, filium Buzi, sacerdotem in terra Chaldaeorum." Chaldaei de coelestibus disputant: Chaldaei nativitates hominum ratiocinantur. „In [8]) terra Chaldaeorum." Quasi si dicat, eorum, qui asserunt fatum, eorum, qui causas universitatis astrorum circuitu vendicant. Iste ergo nunc error, et ista mentis perver-

[1]) Psalm. LXXXII, 6. (LXXXI.)
[2]) Psalm. LXXXII, 7. (LXXXI.)
[3]) Edd. Merlini: hic.
[4]) Psalm. LXXXII, 7. (LXXXI.)
[5]) Genes. III, 22. [6]) Ezech. I, 3.
[7]) Ezech. I, 3. [8]) Ezech. I, 3.

sitas figuraliter in Chaldaeorum terra significatur. „In [1]) terra Chaldaeorum, secus flumen Chobar. Et facta est illic super me manus Domini.“ Et sermo Domini factus est ad prophetam, et manus, ut et factis ornaretur et verbis. „Et [2]) vidi visiones.“ Aliqua perstringam, et licet pro angustia temporis ea, quae dixi, possint sufficere, tamen etiam de toto corpore visionis summa quaeque libabo.

11. „Et [3]) vidi, et ecce, spiritus surgens veniebat ab Aquilone.“ Diligenter considera rerum numerum, quae dicuntur: spiritus surgens sive auferens [4]) veniebat ab Aquilone. Ecce, una res. „Et [5]) nubes magna erat in eo:“ ecce duae. „Et [6]) splendor in circuitu ejus:“ ecce tres. „Et [7]) ignis refulgens:“ ecce quatuor. „Et [8]) in medio ejus sicut visio electri in medio ignis:“ ecce quinque. „Et [9]) lumen in eo:“ ecce sex. Post haec „similitudo [10]) quatuor animalium,“ et „visio eorum,“ et narratio visionis: ecce septem. „Et [11]) in medio animalium quasi carbones ignis:“ ecce octo. Quis potest ista minutatim exponere? Quis ita est capax spiritus Dei, ut haec sacramenta dilucidet? Oportebat accusatores creatoris et Dei prophetarum primum intelligere, quae dicuntur a prophetis, et postea criminari. Qui enim vere accusat, ea debet accusare, quae novit. Si vero haeretici ne prope quidem sunt intellectui divino, quomodo rationabiliter accusant, quod eos nescire convincimus? Discant, quis in hac visione sit sensus. Primum apparet spiritus auferens. Secundo nubes magna in spiritu auferente. Tertio splendor in circuitu spiritus auferentis. Quarto ignis refulgens. Quinto in medio ejus sicut visio electri, haud dubium

---

[1]) Ezech. I, 3. [2]) Ezech. I, 1. [3]) Ezech. I, 4.
[4]) Edd. Merlini: conferens. [5]) Ezech. I, 4.
[6]) Ezech. I, 4. [7]) Ezech. I, 4. [8]) Ezech. I, 4.
[9]) Ezech. I, 4. [10]) Ezech. I, 5. seqq.
[11]) Ezech. I, 13.

quin in medio ignis. Sexto splendor in eodem electro. Confiteor libenter a sapiente et fideli viro dictam sententiam, quam saepe suscipio: de Deo et vere dicere periculum est. Neque enim ea tantum periculosa sunt, quae falsa de eo dicuntur: sed etiam, quae vera sunt, et non opportune proferuntur, dicenti periculum generant. Margarita vera [1]) est, sed si perverse, discrimen ejus est, quod dicit pedibus eorum. Et ut juxta nos aliquod ponamus exemplum, collectiones istae non solum in Aelia, non tantum Romae, non in Alexandria, sed in omni semel orbe similitudinem referunt sagenae, quae ex omni genere piscium capit. Non possunt universa bona esse, quae incidunt in eam. Ait quippe Salvator: „cum [2]) extraxerint, et secus littus sederint, eligent bona quidem in vasa sua, mala vero foras projicient.“ Oportet ergo in sagena totius ecclesiae esse et bona et mala. Si jam universa munda sunt, quid derelinquimus in [3]) judicio Dei? Et juxta aliam parabolam, et frumentum et paleae in area continentur, cum frumentum tantum in Christi horrea congregandum sit, et discernantur paleae ab eo, cujus [4]) „ventilabrum in manu ejus, et mundabit aream suam, et congregabit frumentum in horreum, paleas vero consumet igne inexstinguibili.“ Neque enim assero aream totum esse mundum, sed aream intelligo esse coetum populi christiani. Quomodo unaquaeque area circumscribitur, et est plena frumento vel paleis, nec totum frumentum est, nec totum rursum palea: sic in ecclesiis terrestribus alius est frumentum, alius est palea. Verum ibi non sua causa, nec per voluntatem paleae sunt: neque enim ex proprio arbitrio frumentum est: hic vero in tua potestate positum est, ut sis palea, vel frumentum. Haec nos docere debent, ut, si aliquando aliquis in congregationibus nostris

[1]) Edd. Merlini: vero. [2]) Cfr. Matth. XIII, 48.
[3]) Deest „in“ in edd. M. [4]) Cfr. Luc. III, 17.

viderit peccatorem, non scandalizetur, neque dicat: ecce, peccator in coetu sancto est. Si hoc licet, si hoc conceditur, quare et ego non peccem? Dum in praesenti saeculo sumus, id est in area, et in sagena, et boni et mali in ea continentur. Quando autem venerit Christus, fiet discretio, et implebitur illud, quod ab Apostolo dicitur: „omnes [1]) nos oportet assistere ante tribunal Christi, ut reportet unusquisque propria corporis sui, quae gessit, sive bona, sive mala.“ Haec in prooemio de interpretationibus visionum aestuans animus est locutus, et ambigens quae sileat, quae proferat, quae leviter tacta dimittat, quae ex iis manifestius, quae obscurius exponenda sint, si tamen poterimus implere quod cupimus.

12. Primum ergo videtur spiritus [2]) auferens. Id quod paulo ante diximus, quia Dominus noster ignis consumens sit, etiam nunc repetimus, et dicimus huic testimonio congruere. Quomodo ponitur spiritus auferens? Deus spiritus est, et spiritus auferens cernitur. Quid a me aufert, et ab anima mea, ut merito auferens praedicetur? Utique mala: et tunc sentio bonitatem ejus, si a me pessima quaeque sustulerit. Neque vero putandum est finem esse beatitudinis, si a malis liberemur: initium felicitatis est carere peccato. Et in Jeremia scribitur: — omnia quippe, quae in prophetis scripta sunt, clementissimo Deo vendico —: „ecce, [3]) dedi sermones meos in os tuum; ecce, constitui te super gentes et regna, eradicare, et suffodere, et disperdere, et aedificare, et plantare.“ Benignus est Deus, dans sermones ad eradicandum. Verum quid est, quod eradicari debeat, et subverti? Si qua plantatio in animo mala est, si qua secta nequam, hanc eradicat, hanc subvertit sermo propheticus. Utinam autem contingat, ut mihi talis sermo donetur, qui

---

[1]) II Cor. V, 10. [2]) Cfr. Ezech I, 4.
[3]) Jerem. I, 9. 10.

eradicet haereticorum semina, et doctrinam ex Zabuli fonte manantem, qui de ejus anima, qui nunc primum ecclesiam ingreditur, idololatriae auferat plantationem! „Dedi [1]) sermones meos in os tuum. Ecce, constitui te eradicare et suffodere.“ Scilicet ut, si qua aedificatio pessima est, destruatur. Quam vellem et ego suffodere, quicquid Marcion in auribus deceptorum aedificavit, eradicare, et subvertere, et disperdere, [2]) ut Jacob disperdidit idola! Usque ad hodiernum diem est disperdere et aedificare. Haeretici disperdere et subvertere tantum audierunt, in aedificationis autem plantationisque sermone surdas aures averterunt. Neque enim volunt inspicere, quia tristia quaeque prima dicuntur, et secunda, quae laeta sunt. Quare nunc ista memoramus? Videlicet ut manifestetur Dei sermo subvertere mala, et aedificare optima, eradicare vitia, quasi agricola bonus, ut in purgato campo uberrima virtutum messis oriatur. Haec propter spiritum auferentem. Vidit enim primum spiritum [3]) auferentem, deinde nebulam magnam in eo. Quando [4]) purgatus fueris ab auferente spiritu, tantum ut auferatur

---

[1]) Cfr. Jerem. I, 9. 10.

[2]) Ed. Ruaei sola: dispergere.

[3]) Cfr. Ezech. I, 4.

[4]) Hunc locum graece repraesentant Catenae Mss: *Νεφέλη μεγάλη ἐν τῷ ἐξαίροντι πνεύματι. Ὅταν ὠφεληθῇς ἐκ τοῦ ἐξαίροντος πνεύματος, ὃ ἐξῆρεν ἀπὸ σοῦ πᾶν φαῦλον τὸ ἐνυπάρχον τῇ ψυχῇ σου· τότε ἀπολαύσεις τῆς νεφέλης τῆς ἐνυπαρχούσης ἐν τῷ ἐξαίροντι πνεύματι. Καὶ ἔστιν αὐτὴ ἡ νεφέλη συγγενὴς τῆς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ νεφέλης, ἀφ' ἧς ἦλθε φωνὴ λέγουσα· „οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός.“ Πνεῦμα οὖν ἐξαῖρον· εἶτα νεφέλη μεγάλη ἐν αὐτῷ· εἶτά τι λαμπρὸν φέγγος κύκλῳ αὐτοῦ. Ἦρταί σου τὸ φαῦλον· δέδοταί σοι νεφέλη, ὥστε βρέξαι ὑετὸν ἐπὶ τὸν ἀμπελῶνα.* Ruaeus.

omne malum a te, et omne quod in tua anima nequitiae versatur, tunc incipies etiam magna nebula frui, quae in spiritu auferente consistit. Quae nebula proxima est ei nebulae, quam in evangelio legimus, de qua venit vox: „hic [1]) est filius meus dilectus, [2]) in quo bene complacui.“ Spiritus [3]) vero auferens, deinde nebula magna in eo, postea splendidissimum lumen in circuitu ejus. Ablatum est a te malum. Data est tibi nebula magna, ut pluat imbrem super vineam tuam, secundum illud, quod alibi dicitur: „mandabo [4]) nubibus, ne pluant super eam imbrem:“ super pessimam videlicet vineam. Si autem hoc de mala jubetur, haud dubium est, quin e contrario, si bona vinea fueris, pluat super te nebula.

13. „Et [5]) splendor in circuitu ejus. Deinde ignis fulgens, et in medio ejus quasi visio electri.“ Dupliciter [6]) aufert a nobis mala Deus, spiritu et igni. Si boni et intenti ad praecepta Dei simus, et sermonibus illius erudiamur, spiritu mala nostra aufert, secundum illud,

---

[1]) Matth. III, 17. [2]) Deest „dilectus“ in edd. M.
[3]) Cfr. Ezech. I, 4. [4]) Jesai. V, 6.
[5]) Ezech. I, 4.
[6]) Hujus loci graeca haec sunt in Catenis Mss.: *Διχῶς ἐξαίρει τὰ φαῦλα ἀφ' ἡμῶν ὁ θεὸς, πνεύματι καὶ πυρί. Ἐὰν καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ γενώμεθα, καὶ λόγῳ παιδευώμεθα, πνεύματι τὰ φαῦλα ἐξαίρεται, κατὰ τὸ γεγραμμένον· „εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε“. Εἰ δὲ τὸ πνεῦμα οὐκ ἐξῆρε τὰ φαῦλα ἀπ' ἐμοῦ, χρεία, οἶμαι, τοῦ πυρός. Ὅσοι οὖν πνεύματι οὐκ ἐκαθαρίσθησαν, πυρὶ καθαρισθήσονται, δηλονότι τοῦ αὐτοῦ πνεύματος· „αὐτὸς γὰρ, φησὶ, βαπτίσει ὑμᾶς ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί.“ Ὅρα δὲ καὶ τὰς δύο σύζυγας* (ed. Ruaei: *συζυγὰς*) *ταύτας, ἑκάστην ἐν τρισὶ πράγμασιν. Ἐν τῇ προκειμένῃ ὀπτασίᾳ πνεῦμα, νεφέλη, φέγγος. Τοῦτο σήμερον. Καὶ πῦρ, καὶ ἐν μέσῳ τούτου ἤλεκτρον· εἶτα φέγγος. Τοῦτο αὔριον.* Ruaeus.

quod scriptum est: „si [1]) autem spiritu opera carnis mortificaveritis, vivetis." Si vero spiritus mala non abstulerit a nobis, purgatione ignis indigemus. Idcirco diligenter observa conjunctiones singulas. Prima conjunctio est spiritus et nebulae, secunda ignis et luminis, tertia electri et splendoris: ac singula, quae quasi tristia videntur, jucundiorum vicinitate pensantur. Sive enim spiritus oritur, statim sequitur nebula; sive ignis apparet, adjunctum est ei lumen; sive electrum praecedit, splendor in circuitu ejus est. Oportet quippe nos quasi aurum in fornace et electrum vehementissimo igne conflari. Et in hoc propheta, quem nunc exponimus, habes sedentem Dominum in medio Jerusalem, et conflantem eos, qui mixti sunt argento, et stanno, et aeramento, et plumbo, et querula voce causantem de his, qui habent in se commixtionem materiae vilioris. „Argentum, [2]) inquit, commixtum facti estis, et tanquam granum de uva reprobum argentum facti estis." Quando enim creaturae Dei, quae ab initio bona est, superinducimus de malis nostris vitia ac passiones: tunc argento et auro aes, stannum, plumbumque miscemus, et necessarius est ignis ad purgandum. Ideoque sollicite providendum est, ut, quum venerimus ad ignem istum, securi transeamus per eum, ad instar auri argentique et lapidis pretiosi, quae sine foco adultera sunt, vel qui sine foco adulteri sunt. Non tam uramur [3]) incendio, quam probemur.

14. „Ecce [4]), spiritus auferens veniebat ab Aquilone." Et [5]) hoc, quod ab Aquilone veniebat spiritus auferens,

---

[1]) Rom. VIII, 13. [2]) Cfr. Ezech. XXII, 18. seqq.

[3]) Ed. R. sola: utamur. [4]) Ezech. I, 4.

[5]) Graeca sic exstant in Catenis Mss.: „Ἀπὸ βοῤῥᾶ οὖν ἔρχεται τὸ ἐξαῖρον πνεῦμα· οὐχ ὅτι ἐκεῖθέν ἐστιν, ἀλλ' ὅτι ἀνακάμπτον μετὰ τὸ ἐξᾶραι. Ἔχει λόγον τό· „„ἤρχετο."" Καὶ γὰρ ἐξῆρεν ἡ κατὰ βοῤῥᾶν παρεμβολὴ τοῦ Δὰν, εἰ καὶ ἐσχάτως, καὶ ἠκολούθησεν τῇ κιβωτῷ

et postea redit, habet rationem. Ab Aquilone quippe exardescunt mala super habitantes terram. Aquilo violentissimus ventus, quem alio nomine Dextrum vocamus, qui in quatuor cardinibus coeli, de quibus venti spirare dicuntur, frigidior est atque vehementior. Nec non et illud, quod de ordine castrorum apud Israel in Numeris scribitur, hujus rei obtinet figuram. Novissima enim castra ad Aquilonem ponuntur Dan. Prima castra Juda ad orientem, deinde pone eum Ruben, postea secundum mare Effrem, in extremo, ut diximus, ad Aquilonem Dan. Et olla, quae succensa describitur, a facie Aquilonis accenditur. Aquilo quippe figuraliter dicitur contraria fortitudo, id est Zabulus, qui est vere durissimus ventus. Venit [1]) enim ab Aquilone spiritus auferens, et nubes magna in eo. Vitia ab eo esse exposuimus. „Et [2]) splendor in circuitu ejus, et ignis fulgens.“ Potuit dicere ignis exurens, verum piguit Scripturam tristitiam nominare, et opus ejus adscribere, ideoque pro poenali vi splendorem tantum apposuit.

15. „Et [3]) in medio ejus quasi similitudo quatuor animalium: ista visio eorum. Similitudo hominis in illis. Et quatuor facies uni, et quatuor pennae uni, et crura eorum recta, et pennati pedes eorum.“ Vides qualia sint, quae regantur a Deo, ut ibi: „qui sedes super Cherubim, appare.“ [4]) Cherubim interpretatur plenitudo scientiae, et quicunque scientia plenus est, efficitur Cherubim, quem regit Deus. Quid sibi autem volunt quatuor facies? Quae salvanda sunt, genu flectunt Domino Jesu, et ab Apostolo tripliciter nominantur: „ut [5]) in nomine Jesu omne genu

---

τοῦ θεοῦ εἰς τὴν κατάπαυσιν.“ Καὶ μετ' ὀλίγα. „Βορέας τροπικῶς λέγεται ἡ ἀντικειμένη δύναμις.“ Ruaeus.

[1]) Cfr. Ezech. I, 4. [2]) Ezech. I, 4.

[3]) Ezech. I, 5. 6. 7. [4]) Edd. Merlini: apparet.

[5]) Philipp. II, 10.

flectatur, coelestium, terrestrium et infernorum.“ Quae autem genu flectunt Domino Jesu, subjecta sunt ei. Et quae subjecta sunt, dicunt: „nonne [1]) Deo subjecta est anima mea? Apud ipsum enim salutare meum:“ et: „oportet [2]) eum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus ejus.“ Quid est ergo quartum? Coelestia, terrestria et inferna, tria tantum sunt. Nempe illud: „laudate [3]) Dominum coeli coelorum, et aqua, quae super coelos est, laudet nomen Domini.“ Omnia ista reguntur a Deo, et ducuntur a majestate ejus.

16. „Quocunque [4]) spiritus ibat, ibant et animalia.“ Haec ipsa animalia habent similitudinem super se hominis, cum sint quatuor facierum. Nec dictum est in principio, quia facierum quatuor sint, sed quia inter quatuor facies eminet et principatum tenet facies humana, describitur et quae dicitur facies humana, et facies leonis a dextris quatuor partium, et facies vituli a sinistris quatuor, et facies aquilae a quatuor partibus. Videamus [5]) ergo, an tripar-

---

[1]) Psalm. LXII, 1. (LXI.) [2]) 1 Cor. XV, 25.

[3]) Psalm. CXLVIII, 4. 5. [4]) Cfr. Ezech. I, 12.

[5]) Catenae Mss. hunc locum graece sic habent: *Ἔστιν ἰδεῖν ἐν ἑκάστῳ ζώῳ τὴν ψυχὴν, ἐν ἑκάστῳ δὲ προσώπῳ τὰς δυνάμεις αὐτῆς· τὸ λογιστικὸν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· τὸ θυμικὸν ἐν τῷ λέοντι· τὸ ἐπιθυμητικὸν ἐν τῷ μόσχῳ· ἐν δὲ τῷ ἀετῷ τὴν βοηθοῦσαν δύναμιν. Ὅθεν οὔτε ἐκ δεξιῶν ταῦτα εἶπεν, οὔτε ἐξ ἀριστερῶν· ἀλλὰ δηλονότι τῶν τριῶν ἀνωτέρω. Τοῦτο δέ ἐστιν, ὡς φαίνεται, τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ, τὸ βοηθοῦν τῇ ψυχῇ. Καὶ τοῦτο οὕτως νοούμενον οὐκ ἀσφαλὲς, ἕτερον δὲ τοῦτο τὸ πνεῦμα μὴ λεγέσθω εἶναι παρὰ τὸ ἡγεμονικόν. Τινὲς δὲ καὶ ἐξηγήσαντο τὰ ζῶα εἰς τὸ τετραπέρατον· τὰ πρόσωπα εἰς τὰ στοιχεῖα, ἐξ ὧν συνέστηκε τόδε τὸ πᾶν. Τοῦτο δὲ παχυμερές. Οὕτως οὖν ἐλαύνεται πάντα ὑπὸ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ, τοῦ φέροντος ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐν φύσει, οὐχὶ ἐν ὑποστά-*

titam animam significet, de qua etiam aliorum opinionibus disputandum est, ut animae tripartitae alia quarta fortitudo praesideat. Quae est tripartitio animae? Per hominem rationale ejus indicatur, per leonem iracundia, per vitulum concupiscentia. Spiritus vero, qui praesidet ad auxiliandum, non est a dextris, ut homo, vel leo: non est a sinistris, ut vitulus: sed super omnes tres facies consistit. Aquila quippe in alio loco nuncupatur, ut per aquilam spiritum praesidentem animae significet. Spiritum autem hominis dico, qui in eo est. Atque ita omnia ducuntur nutu Dei, coelestia, terrestria, et inferna, et ea, quae super coelos sunt: et efficimur nos omnes Cherubim, quae sub pedibus Dei sunt, quibus conjunctae sunt rotae, et subsequitur ea. Non sub rota, neque sub saeculi ditione rebusque versamur, cum jam per passionem Christi sumus a mundi negotiis liberati. „Et [1]) rota in medio rotae." Si consideres, quomodo per contrarios eventus solvatur universitas rerum, sive in his, qui putantur errare, sive in his, qui ab errore dicuntur alieni, videbis, quomodo rota in medio rotae sit. Haec autem regit omnia, et quocunque vult, torquet totius universitatis Deus, in Christo Jesu, cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen!

σει. Ἐλαύνεται οὖν, ἤτοι κυβερνᾶται τὰ ὑπερουράνια, τὰ ἐπουράνια, καὶ τὰ ἐπίγεια, καὶ τὰ καταχθόνια. Ruaeus.

[1]) Cfr. Ezech. I, 16.

HOMILIA II.

De eo, quod dicitur: „fili [1]) hominis, propheta super prophetas Israel, qui prophetant de corde suo," usque: „extendam [2]) manum meam ad prophetas, qui vident vana, et divinant mendacia."

1. Nullam speciem peccatorum Scriptura reticet, de qua non doceat legentes. Oportuit enim verbum Dei missum ad sanandos eos, qui audiebant, omnem spiritum peccatorum perstringere, et universis hominibus loqui, ut nemo fraudaretur remediis salutaribus, et his medelis, quae vulneribus possint prodesse curandis. Quomodo ergo dicuntur alia de populo, alia de sacerdotibus magnis, et quaedam de presbyteris, ac nonnulla de dispensatoribus: et quidem bonis dispensatoribus laus, malis vero culpa adscribitur: ut alii exhortationem accipiant ad meliora, alii vero, ut in pejora non corruant: sic oportet de falsis ac veris prophetis divinam edoceri disciplinam, ut prophetae quidem accipiantur in [3]) eam demum partem, qui verbis Dei ministrant: per pseudo-prophetas vero designentur [4]) ecclesiarum magistri, qui non recte seu sermone, seu vita congruunt ei, quam praedicant, disciplinae. Laeti quapropter simus, si nos Scriptura commoneat, docens, ut recedamus a vitiis, magis autem si ordinis nostri aliquos Dei sermo perstringat, volentes sanari et converti a peccatis nostris.

2. „Factus [5]) est sermo Domini ad prophetam Eze-

---

[1]) Cfr. Ezech. XIII, 2. coll. 3.

[2]) Ezech. XIII, 9.

[3]) Edd. M. perperam: in eandem partem, qui etc.

[4]) Edd. Merlini: designantur.

[5]) Ezech. XIII, 1. 2.

chielem, dicens ei: fili hominis, propheta mihi super prophetas Israel." Fuerunt quidem et prophetae Israel nomine potius quam veritate. Sunt autem et hodie in vero Israel, id est ecclesia, quidam pseudo-prophetae, et falsi magistri, quibus hic [1]) sermo praenuntiat. Si me arguat Dei sermo, tentabo converti: nec, quia adversum me aliqua dicuntur, qui videor doctor esse ecclesiae, debeo tacere: verum mihimet ipsi non parcens cuncta revelabo, quae dicta sunt, ut convertar a vitiis, ut fiam non ex his, quos Scriptura nunc corripit, sed ex his, qui sermonem Dei verissime praedicantes in ecclesia exstiterunt magistri. „Propheta [2]) super prophetas Israel, qui prophetant, et dices prophetis." Quomodo opus prophetarum erat haec spiritu praedicere, quae videbantur, sic eodem spiritu opus est ei, qui exponere cupit ea, quae sunt latenter significata, ut monstret non ad eum fieri prophetiam, qui contra Dei docet voluntatem, qui prophetat de corde suo. Juxta simplicem quidem intellectum, quidam prophetarum de divino spiritu loquentes, non de corde suo locuti sunt, sed de sensu Dei: quidam vero simulantes se prophetas, atque dicentes: „haec dicit Dominus:" Domino non loquente in iis, pseudo-prophetae exstiterunt. Potest autem et super eos, qui docent in ecclesiis, si aliter quam poscit veritas docent, praesens sermo congruere. Si quis enim ea, quae Jesus Christus Dominus locutus est, ipsa aeque doceat, non de corde suo, sed de Spiritu sancto loquitur sermones filii Dei Jesu. Si consentit sancti Spiritus voluntati, ejus, qui in Apostolis locutus est, non de corde proprio loquitur, sed de corde Spiritus sancti, qui est locutus in Paulo, qui est locutus in Petro, et in ceteris Apostolis est locutus. Si quis vero legens evangelium, proprium sensum aptat evangelio, non ita intelligens, ut Dominus locutus est, iste falsus propheta est loquens de

---

[1]) Edd. Merlini: haec. [2]) Ezech. XIII, 2.

corde proprio in evangelio. Et de haereticis quidem nihil absurdum est haec dicta intelligere. Disserunt quippe quasi in [1]) evangeliis, et quasi de Apostolis, *αἰώνων* suorum fabulas proprio corde exponentes, non in corde Spiritus sancti. Neque enim possunt dicere: „nos [2]) autem sensum Christi habemus, ut videamus ea, quae a Deo donata sunt nobis.“ Cum autem et super me venerit, qui dicor ecclesiasticus, qui accipio librum sanctum, et nitor eum interpretari [3]), hoc, quod de haereticis intelligi potest, quaeso audientes ut diligenter attendant, et accipiant gratiam spiritus, de qua dictum est: „discretio [4]) spirituum:“ ut probati trapezitae facti, diligenter observent, quando falsus sim magister, quando vero praedicem, quae sunt pietatis ac veritatis. Si itaque invenio in Mose, et in prophetis sensum Christi, non de corde proprio, sed de Spiritu sancto loquor. Si autem nihil congruum inveniens, mihimet ipsi confingo, quae loquar, fluctuans in sermonibus, qui sunt alieni a Deo, de meo potius corde, quam de Dei sensibus loquor.

3. „Propheta [5]), et dices prophetis, qui prophetant de corde suo.“ Non ait simpliciter de corde, sed „de [6]) corde suo“. „Et [7]) prophetabis, et dices ad eos: audite verbum Domini.“ Haec ad me, haec ad eum dicuntur, qui doctorem se esse promittit, ut timor Dei major oriatur in nobis, ne periclitemur quasi sub commentario scripto non ab hominibus, sed ab angelis Dei, sic proferre sermonem. Novi quippe, quia, cum in judicio ille ordo consederit, de quo prophetavit Daniel [8]), et libri fuerint aperti, omnes mei conatus, omnes meae expositiones proferentur in medium, sive in justificationem, sive

---

[1]) Edd. Merlini: de. [2]) I Cor. I. 16. coll. 12.
[3]) Ed. Ruaei: interpretati. [4]) Cfr. I Cor. XII, 10.
[5]) Cfr. Ezech. XIII, 2. 3. [6]) Cfr. Ezech. XIII, 3.
[7]) Ezech. XIII, 2. [8]) Cfr. Dan. VII.

in condemnationem meam. In justificationem quidem mihi erunt, quae bene dicta sunt: in condemnationem vero ea, quae secus, quam veritas poscit, explanata: „ex [1]) sermonibus, inquit, tuis justificaberis, et ex sermonibus tuis condemnaberis:" quasi habenti non omnes sermones, de quibus justificaretur, neque rursum omnes sermones, de quibus condemnaretur. Si aliquis a sermonibus purus est alienis, et iis, qui possint reprehendi, ex sermonibus suis justificabitur, et non condemnabitur. Si autem nunquam recte locutus est, sed semper protulit prava, ex sermonibus suis condemnabitur, et non justificabitur. Verum quia nos, qui non sumus ex omni parte perfecti, neque sic dicimus, ut semper justificemur, neque sic e contrario sumus peccatores, ut semper condemnemur: et habemus alia verba, ex quibus justificemur, et alia, ex quibus condemnemur: Deus super stateram suam utraque ponens expendit diligenter, et judicat, in quibus justus sim, et in quibus sermonibus condemnandus. Quod autem in sermonibus facit, hoc idem facit et in gestis. Necesse est enim, ut sint alia facta, in quibus justificemur, et alia, in quibus condemnemur. Neque enim sic perfectus sum, ut omnia facta habeam, in quibus justus exsistam: neque sic peccator, ut talia cuncta fecerim, quae me ex [2]) omni parte condemnent. Esse autem et alia [3]) facta istiusmodi, et alia istiusmodi, ex hoc manifestum est, quod dicitur: „quorumdam [4]) hominum peccata manifesta sunt, praecedentia ad judicium; quorumdam autem et subsequuntur. Similiter autem et bona facta manifesta sunt; et quae aliter habentur, latere non possunt." Aeque de intellectibus. Propter quod et inter se invicem cogitationum accusantium, sive satisfacientium, judicium me exspectat de omnibus, quae facio, quae intelligo, quae loquor, et

---

[1]) Matth. XII, 37. [2]) Edd. Merlini: omni ex parte.
[3]) Edd. Merlini: talia. [4]) I Tim. V, 24. 25.

incertus opperior, quidnam mihi in illo judicio sit futurum; quantoque magis timor Dei mihi incutitur ad recipienda cuncta, quae feci, tanto magis custodire me debeo, utinam quidem ab omnibus peccatis, sin autem hoc non possum, saltem queam a maximis. Haec de eo, quod proposuimus de prophetis, qui prophetant de corde suo, ad quos dicitur: „audite [1]) sermonem Domini, haec dicit Adonai Dominus: vae iis, qui prophetant de corde suo, qui ambulant post spiritum suum.“ Duo peccata sunt: unum cordis, aliud spiritus. Primum de meliori parte videamus, ut possimus etiam ea, quae contraria sunt, considerare. Apostolus loquitur: „orabo [2]) spiritu, orabo et sensu.“ Qui sensus in corde habet habitaculum. „Psallam [3]) spiritu, psallam sensu.“ Igitur et spiritus est, et sensus in nobis. Et quomodo sanctus orat spiritu, orat et sensu, psallit spiritu, psallit et sensu: sic iste, qui est falsus prophetes, de corde proprio prophetat, et ambulat non post spiritum Dei, sed post spiritum suum. Est quippe quidam spiritus hominis, qui versatur in eo, post quem procul absit, ut ego ambulem, sed intelligens sanctum Spiritum Dei post Dominum Jesum meum ambulem. Itaque prophetae, qui prophetant de corde, et ambulant post spiritum non tam Dei, quam suum, omnino quod graece dicitur *τὸ* [4]) *καθόλου* non vident, et est ambigua ex sermone sententia. Sive enim ea, quae sunt generalia, *τὸ* [5]) *καθόλου*, id est, generalia non vident, licet quadam ex parte conspiciant: sive, quod ego melius reor, omnino non vident, licet sibi ex parte quadam videantur videre. Alii quippe in nobis oculi sunt meliores his, quos habemus in corpore. Qui oculi aut Jesum Dominum vident, qui eos ad se intuendum creavit, aut certe

---

[1]) Cfr. Ezech. XIII, 3. [2]) I Cor. XIV, 15.
[3]) I Cor. XIV, 15. [4]) Ezech. XIII, 3.
[5]) Desunt verba: *τὸ καθόλου*, in ed. Ruaei.

omnino caeci sunt. Si peccator sum, nihil video, nec possum veritatis lumen adspicere. „In [1]) judicium quippe, ait, in mundum istum veni, ut non videntes videant, et videntes caeci fiant:" si autem jnstus, accipio gratiam a Deo, et de me quoque dicitur videns. Prophetae enim vocabantur ante videntes. „Et [2]) qui vides, ait, vade, descende in terram Juda, et ibi commorare, et ibi prophetabis. In Bethel autem jam non adjicies ut prophetes." Et rursum alibi: „visio [3]), quam vidit Isaias, filius Amos." Beatus, cui revelabit Dominus oculos ad videnda mirabilia de lege Dei, juxta obsecrationem prophetae, dicentis: „revela [4]) oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua."

4. Videamus autem et alium sermonem, per quem pseudoprophetae, et falsi magistri corripiuntur: a quo quaeso ut orantibus vobis ego purus inveniar. Quae est [5]) igitur correptio? „Sicut [6]) vulpes in deserto, prophetae tui Israel." Animal vulpes nequam est, versutum, indomabile est, ferum est. „Dicite [7]), ait Salvator, vulpi isti: ecce [8]) sanationes perficio hodie, et cras, et tertia die consummor." Has vulpes necessarias habuit adversum alienigenas Sampson, quarum caudis cum igne vinctis, — trecentas enim ceperat —, in perditionem eas frugum misit hostilium. Istiusmodi sunt falsi magistri, versuti, maligni, et bestiis similes. Si talis sum, vulpes sum: sed non simpliciter vulpes, verum vulpes in desertis, vulpes in parietinis, vulpes in rupibus: haec enim in diversis sensibus continentur. Versipelles isti et nequam semper

---

1) Ev. Joann. IX, 39. 2) Amos. VII, 12. 13.
3) Jesai. I, 1. 4) Psalm. CXIX, 18. (CXVIII.)
5) Edd. Merlini: est ergo igitur etc.
6) Ezech. XIII, 4. 7) Luc. XIII, 32.
8) Edd. M. perperam: ecce sanationes: perfectio hodie etc.

in desertis, semper in solitudinibus morantur. Ubicunque enim anima habitatur a Deo, et Spiritu sancto plena est, ibi non potest haereticorum doctrina penetrare, nec valet eorum sermo perrumpere. Ubi autem solitudo Christi est, ubi desertum justitiae, ibi nequissimae disciplinae venena versantur. Idcirco „sicut [1]) vulpes, ait, in desertis prophetae tui Israel.“ „Non [2]) steterunt in firmamento.“ Si considerare volueris magistros, videbis eos infirmos, instabiles, et non valentes dicere: „statuit [3]) supra petram pedes meos, et direxit gressus meos.“ Et quia non sunt tales ut steterint, robusta radice fundati, ideo non steterunt in firmamento, sed dilexerunt movere pedes suos. Est autem et hoc grande peccatum, saltem paululum pedes movere, ut David psalmista canit: „quam [4]) bonus Israel Deus rectis corde. Mei vero pene commoti sunt pedes.“ Beatus ille multumque felix, cui robustissime consistenti firmos animae pedes habere concessum est, qui audire a Deo dignus est: „tu [5]) vero sta mecum.“ Verum non tales pseudoprophetae, non tales falsi magistri: neque enim sic steterunt in firmamento.

5. „Et [6]) congregabant greges super domum Israel:“ quos docent, quos instituunt, sive haeretici dogma impium praedicantes, sive falsi magistri decipientes eos, quorum aures pruriunt, colligunt greges schismatum adversum ecclesiam Dei, adversum domum Israel. „Non [7]) surrexerunt, qui dicerent: in die Domini falsa videntes.“ Hi non surrexerunt; isti vero surgentes dicunt: „consepulti [8]) sumus Christo per baptisma, et consurreximus ei.“ Habe-

---

[1]) Ezech. XIII, 4. [2]) Ezech. XIII, 5.
[3]) Psalm. XL, 2. (XXXIX.)
[4]) Psalm. LXXIII, 1. 2. (LXXII.)
[5]) Deut. V, 31.
[6]) Ezech. XIII, 5. — Edd. Merlini: congregabunt.
[7]) Ezech. XIII, 5. 6. [8]) Cfr. Rom. VI, 4.

mus quippe ut pignus Spiritus sancti, quem accipiemus ad plenum postquam venerit, quod perfectum est, sic pignus resurrectionis, quia in resurrectione perfecta nemo adhuc resurrexit de nobis. Verum tamen resurreximus, Paulo dicente: „consepulti [1]) sumus Christo per baptisma, et consurreximus ei.“ Non ergo resurrexerunt, hoc est, necdum resurrectionis baptisma consecuti sunt falsi prophetae, et falsi magistri, qui [2]) „dicerent, in die Domini videntes quae falsa sunt:“ neque aliquando possunt conspicere veritatem. Accipe exemplum. Qui Scripturam legit, et aliter quam scripta est accipit, Scripturam mendaciter videt. Qui vero audit Scripturam, ut se veritatis intellectus habet, et sic eam interpretatur, videt veritatem. Et sancti quidem non divinant. „Non [3]) enim divinatio in Jacob.“ Peccatores vero divinant falsa, dicentes: „haec [4]) dicit Dominus, et Dominus non misit eos.“ Audi haereticos, quomodo traditionem Apostolorum habere se dicant. Audi falsos magistros, quomodo affirmant doctrinam suam Domini esse doctrinam, sensum suum congruere [5]) sensui prophetarum, et dicunt: „haec [6]) dicit Dominus, et Dominus non misit eos. Et coeperunt suscitare sermonem. Non visionem falsam vidistis?“ Et hi enim volunt in defensionem sui quendam pro se suscitare sermonem, sed arguit eos Dominus, et dicit: „non [7]) visionem falsam vidistis, et divinationes vanas locuti estis, et dixistis, dicit Dominus, et ego non sum locutus? Propterea dic: haec dicit Dominus: pro eo, quod sermones vestri mendaces sunt.“ Orate pro nobis, ut sermones nostri non sint falsi. Licet quidam homines ignorantia judicii eos asserant falsos, Dominus non dicat, et recte

---

[1]) Cfr. Rom. VI, 4. [2]) Cfr. Ezech. XIII, 5. 6.
[3]) Num. XXIII, 23. [4]) Ezech. XIII, 6.
[5]) Edd. Merlini: sensui congruere prophetarum.
[6]) Ezech. XIII, 6. 7. [7]) Ezech. XIII, 7. 8.

nobiscum agetur. Si vero mille hominum eos dixerint veros, judicio porro Dei fuerint falsi, quid mihi proderit? Dicunt et Marcionitae magistri sui veros esse sermones; dicunt et Valentini robustissimam sectam, qui fabularum ejus commenta suscipiunt. Quae utilitas, quia plurimi ecclesiae haeretica pravitate decepti in eorum conspiravere sententiam? Hoc est, quod quaeritur, ut Dominus sermonum meorum testis assistat, ut ipse comprobet, quae dicuntur sanctarum testimonio scripturarum. Propter haec ergo ad nos [1]) dicit Adonai Dominus: „extendam [2]) manum meam ad prophetas, qui vident mendacia.“ Hae comminationes sunt adversum falsos magistros, et eos, qui loquuntur mendacia. Videamus autem, quid de his [3]) comminetur: „in [4]) disciplina populi mei non erunt.“ Non uno modo a Domino peccatores corripiuntur. Aliter arguitur populus Domini, aliter alienus ab eo: „fili [5]), ne neglexeris disciplinam Domini, neque fatigeris, dum argueris ab eo. Quem enim diligit Dominus, castigat, flagellat autem omnem filium, quem recipit.“ Argue nos, Domine, verum in judicio, et non in furore: ista correptio populi est. Correptio peccatoris et alieni illa est, quam justus renuit, dicens: „Domine [6]), ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me.“ De falsis itaque magistris, et de pseudoprophetis dicitur: „in [7]) disciplina populi mei non erunt, neque in scriptura domus Israel scribentur.“ Sicut et alibi: „deleantur [8]) de libro viventium, et cum justis non scribantur:“ et nunc Scriptura ait: „in [9]) scriptura domus Israel non scribentur, et in terram Israel non intrabunt.“ Extra repromis-

---

[1]) Edd. Merlini: vos. [2]) Ezech. XIII, 9.
[3]) Edd. Merlini: iis. [4]) Ezech. XIII, 9.
[5]) Prov. III, 11. 12. [6]) Psalm. VI, 1.
[7]) Ezech. XIII, 9. [8]) Psalm. LXIX, 28. (LXVIII.)
[9]) Ezech. XIII, 9. — Deest „scriptura“ in edd. M.

sionis terram haeretici morabuntur, quae est terra valde bona, et in quam, ut introducamur, oramus, in libro viventium ante conscripti a Jesu Christo, cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen!

HOMILIA III.

De eo, quod scriptum est: „fili [1]) hominis, obfirma faciem tuam super filias populi tui, quae prophetant de corde suo:" usque: „obfirmo [2]) faciem meam super hominem illum, et ponam illum desertum."

1. Primum de eo, quod dicitur: „obfirma [3]) faciem tuam:" requirendum. Deinde, si Dominus dederit, investigare debemus filias populi prophetantes de corde suo, et facientes ea, in quibus eas Dei sermo corripiat. Et [4]) quod sit alia facies praeter hanc corporis nostri faciem, licet ex multis manifestum sit, attamen et ex his, quae Apostolus memorat, indicatur: „nos [5]) vero omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur a gloria in gloriam, quasi a Domini spiritu." Hanc faciem corporalem omnes homines habe-

---

[1]) Ezech. XIII, 17. [2]) Ezech. XIV, 8.

[3]) Ezech. XIII, 17.

[4]) Catenae Graecae habent: *Παῦλος λέγει· „ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν κυρίου κατοπτριζόμενοι." Οὐκοῦν δύο πρόσωπά εἰσι, τὸ καλύπτον, καὶ τὸ καλυπτόμενον· τὸ ἐκτὸς, καὶ τὸ ἐντός. Τὸ δὲ πρόσωπον ὄψιν καλοῦμεν· τὴν δὲ ὄψιν, τὰς ὁράσεις. Οὐκοῦν ἔχομεν τὴν ἐκτὸς ἡμῶν ὄψιν, καὶ τὴν ἐντός. Ἡ ἐντὸς ὅρασις, ὁ νοῦς ἐστι· πρόσωπον δὲ νοητὸν, ὁ νοῦς, ὃν δεῖ στηρίζειν, ἵνα ἰσχύσῃ ὑπουργῆσαι τῷ λόγῳ.* Ruaeus.

[5]) II Cor. III, 18.

mus revelatam, nisi forte calamitatibus, et angustiis premimur. Vultus autem ille, de quo sermo Apostoli est, in multis tectus est, et in paucis revelatus. Qui enim fiduciam habet in vita immaculata, in sensu sano, in fide vera, iste tantummodo non habet confusionis [1]), fraudulentiae, peccatique velamen, sed propter puram conscientiam revelata facie gloriam Domini contemplatur. Procul autem absit a nobis, ut velatam habeamus hanc faciem. Haec pauca de facie, ut possimus intelligere, quid sit, quod sequitur: „obfirma [2]) faciem tuam super filias populi tui.“ Ista facies, id est principale cordis nostri, nisi obfirmata fuerit super eo, quod intelligendum est, ut, quomodo videt, sic annuntiet audientibus, illud quod adspicitur non videtur. Impossibile quippe est, ut aliquis sine obfirmatione vultus, vagus, fluctuabundus, circumlatus omni vento doctrinae, videat quod debet, videat ut debet. Oportet ergo volentem intelligere habere faciem in eo, quod intelligere nititur obfirmatam: et ob hanc semper causam prophetaturis primum jubetur, ut faciem suam obfirment: ut nostram autem et nos possimus obfirmare faciem in evangelio, in lege, in prophetis, in apostolis, obfirma eam super Christo, et non super saeculi negotiis. Sed cum in mundialibus curis anima nostra versetur, cum semper ardeat habendi fame, non obfirmemus [3]) faciem nostram super ea, quae imperavit Deus, sed super ea, quae Dei sunt adversa praeceptis. Quis putas in nobis mundus est ab obfirmatione faciei super his, quae interdicta sunt? Quis in tantum sollicitus et cautus, ut diebus ac noctibus in ea obfirmet cordis sui faciem, quae jubentur?

2. Nunc quoque si intellecturi sumus [4]) praesentem

---

[1]) Edd. Merlini: confessionis. [2]) Ezech. XIII, 17.

[3]) Edd. Merlini: obfirmamus.

[4]) Edd. Merlini: fuimus.

Scripturam, quomodo prophetae dicatur: „obfirma [1]) faciem tuam super filias populi tui:“ ut videat ea, quae dicturus est, debemus obfirmare intelligentiam, plenum in [2]) tentatione cordis habere tractatum, quid sit hoc, quod significetur, ut tandem ratione superati recedamus a littera. Ac secundum communem quidem intellectum videntur quaedam filiae populi prophetantes hoc, quod sequitur, admisisse peccatum. Assumentes cervicalia consuebant, consuentes ea [3]) non ponebant ea sub capite, sed sub cubito [4]) audientium, et velaminibus quibusdam tegebant capita universae aetatis. Haec sunt, quae prophetantibus filiabus populi reputantur quasi magna peccata. Quis autem potest in verbo consistens dicere, quia, si quis cervicalia consuat, et consuta sub cubito ponat alterius, delinquat, et a Deo corripiatur? Quis potest asserere, quia, si quis velamina faciat ad tegendum caput universae aetatis, impie agat? Invitis nobis ab ipsa Scriptura necessitas imponitur, ut ab apicibus litterae recedentes, verbum et sapientiam et voluntatem ejus requiramus ad aperienda peccata, quae clausa sunt, ad illuminanda, quae caligant, ut possimus a maledicto extranei fieri [5]).

3. „Omni [6]) cubito manuum, sive manus.“ Qui [7])

---

[1]) Ezech. XIII, 17.

[2]) Edd. Merlini: in intentione cordis.

[3]) Deest „ea“ in edd. M.

[4]) Edd. M. male hic illic: cubitu.

[5]) Edd. M. haec exhibent: fieri: dum agnoscimus quid sit cui maledicitur. Vae quippe ait his, qui assuunt cervicalia sub omni cubito manuum, sive manus. Qui in victu etc.

[6]) Cfr. Ezech. XIII, 18. coll. pag. huj. not. 5.

[7]) R. in notis: Huic loco affinitatem quandam habet graecum fragmentum hoc e Catenis depromtum: *Προσκεφάλαιόν ἐστιν ὑπὸ ἀγκῶνα χειρὸς, ὁ τρυφερώδης καὶ*

in victu corporis occupati sunt, et ne per somnium quidem spirituales vident [1]) delicias, quas non habere vult sermo divinus, dicens: „delectare [2]) in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui:“ qui non noverunt voluntatem [3]) beatorum, de qua scribitur: „torrente [4]) voluptatis tuae potabis eos:“ requirunt quasi amatores luxuriae et non amatores Dei, semper in corporalibus esse deliciis. Signum autem mihi videtur voluptatis carneae, sub cubito manuum cervical assutum. Quia enim in tempore discumbendi ad beneficia corporalia videmur uti consutis [5]) quibusdam, et acu pictis sub cubito manuum nostrarum, forsitan sermo divinus per istiusmodi figuram et argumentum eos culpat magistros, qui per vaniloquentiam et beatas quasque repromissiones multitudinem audientium libidini, vitiis, voluptatique permittunt. Debet enim Dei verbum et Deus homo ea proferre, quae saluti sunt audienti, quae illum hortentur ad continentiam, ad conversationem sanorum actuum, ad cuncta, in quae homo studiosus laborum et non libidinum debet incumbere, ut possit ea

---

φιλήδονος βίος, καταργῶν τὴν ἐργασίαν τῆς δικαιοσύνης. Τοῦτον δὲ συῤῥάπτουσιν, οἱ μηδὲν παρὰ τὰ ὁρώμενα εἶναι δογματίζοντες, λέγοντες· „φάγωμεν καὶ πίωμεν· αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν.“ Τοῖς δὲ τοιούτοις ἀκόλουθά ἐστι, μηδὲν εἶναι ἡμέτερον μακάριον, ἢ μὴ τὴν κατὰ σάρκα ἡδονήν· ὅπερ ἐστὶν ἐπιβολὴ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν, κάλυμμα κατὰ τοῦ νοὸς, καταφέρον αὐτὸν εἰς τὴν ἐσχάτην τάξιν, ἵν᾽ ἔχῃ κατὰ κεφαλῆς, ὡς ἡ ἐπιλαβομένη τῶν γεννητικῶν, καὶ διὰ τοῦτο γυνὴ χρηματίσασα· ἧς τὴν δεξιὰν ὁ νόμος κόπτει. Ἐπὶ γὰρ τὸ προσκεφάλαιον ἀναπαυθεῖσα, τῆς φθορᾶς ἐδράξατο.

[1]) Edd. Merlini: videre.

[2]) Psalm. XXXVII, 4. (XXXVI.)

[3]) Edd. Merlini: voluptatem.

[4]) Psalm. XXXVI, 8. (XXXV.)

[5]) Edd. Merlini: in consutis quibusdam.

consequi, quae a Deo sunt repromissa. Cum ergo aliquis aptus moribus populi, ut placeat iis, quibus aures pruriunt, loquitur quae gratanter accipiant, loquitur quae vicina sunt voluptati: talis magister consuit cervicalia sub omni cubito manus. Sequitur hoc peccatum habentem, ut faciat etiam amictus ad velandum caput omnis aetatis. Cujus autem rei figura sit etiam velamen, cautius consideremus. Qui fiduciam habet, et vere vir est, velamen non habet super caput suum, sed intecto capite orat Dominum, intecto capite prophetat, per signum corporalis rei etiam spiritualem latenter ostendens, ut, quomodo non habet velamen super caput carnis suae, ita non habeat [1]) velamen super principale cordis sui. Si quis vero confusionis velamen gerit et peccati, iste quasi muliebria velamina habet super caput suum. Itaque cum aliquis docuerit ea, quae aurem populi mulceant, et strepitum potius laudatorum, quam gemitum moveant, si blandus inimicus palpaverit potius, quam secuerit vulnera, talis homo amictus contexit in capite. Cum autem in luxuriosam orationem dicentis se sermo fuderit, et in lascivum persultaverit eloquium, contexit velamen super caput omnis aetatis, non modo puerorum et juvenum, verum et senum. Quomodo enim faciet signa et portenta ad decipiendos, si fieri potest, etiam electos falsus Christus, et falsus propheta: similiter et hi, qui ad voluptatem [2]) meditata deportant, et ista semper inquirunt, quae delectent potius audientes, quam convertant a vitiis, faciunt velamina super caput non modo puerorum et juvenum, sed, si fieri potest, senum quoque et patrum in tantum, ut etiam eos decipiant, qui juxta laborem animae in spirituali aetate et senio processerunt. Et potuit quidem dicere propheta: super filios populi tui, qui pro-

---

[1]) Edd. Merlini: habet.

[2]) Edd. Merlini: voluntatem.

phetant: sed quasi omnes, qui velamina contexant, et cervicalia consuant sub omni cubito manus, mulieres sint, et nullus inter eos viri nomine dignus habeatur, ait propheta: „in [1]) filias populi tui, quae prophetant de corde suo,“ et ea faciunt, quae sequuntur. Effeminatae quippe sunt eorum magistrorum et animae, et voluntates, qui semper sonantia, semper canora componunt: et ut, quod verum est, dicam, nihil virile, nihil forte, nihil Deo dignum est in his, qui juxta gratiam et voluntatem audientium praedicant: idcirco omnes filias potius, quam filios dixit assuentes cervicalia. Et observa proprietatem verbi: „assuentes [2])“ ait, non contexentes. An ignoras, quod tunica Domini tui Jesu nihil in se habeat consutile, sed ex omni parte contexta sit? Istae ergo consuunt dicta dictis fraudulenter et callide, assuentes potius quam contexentes; et faciunt cervicalia, non in quibus capita reclinent [3]), sed in quibus cubitum: id est, ut manus eorum non sint in labore, non in opere lassescant, sed sint in requie, sint in otio, sint in his gestis, quae voluptatibus serviunt.

4. Haec autem, quae dicimus, ita se habere, ut a nobis intellecta sunt, sequens sermo prophetae lucidius ostendit, dicens: „haec [4]) dicit Adonai Dominus: ecce ego ad cervicalia vestra, in quibus vos convertitis illic animas in dissolutionem.“ Aperuit aenigma quod latebat, perspicue ostendens consuta cervicalia in dissolutionem animarum fieri. Quis autem potest super sermonem, qui legitur, audiens Deum comminantem, quia ipse disrumpat talem sutelam, et talia cervicalia? Ait enim: ecce ego non jubeo, sed ipse disrumpo cervicalia consuta sub omni cubito manus. Dei opus est omnem arguere texturam, et dissolvere universam fictionem pessimam, quae nocet his,

---

[1]) Ezech. XIII. 17. [2]) Cfr. Ezech. XIII, 18.
[3]) Edd. Merlini: reclinant. [4]) Cfr. Ezech. XIII, 20.

qui nolunt manibus operari, sed otiosis iis uti. „Et [1]) disrumpam ea a brachiis vestris:“ id est cervicalia, ne ulterius ea cubitis vestris subjecta habeatis. „Et [2]) emittam animas, quas vos subvertitis,“ animas eorum. Quae ergo subversio est consuere cervicalia, et subjicere cubitis? Sed ut sermonis sacramentum intelligas, videbis grandem subversionem esse, delicatum hominem juxta corpus efficere. Talia autem sunt verba haereticorum, ubi non est conversatio rigida. Inveniens discipulos Valentini moribus dissolutos, ad nihil forte, ad nihil virile tendentes: similiter et sectatores Basilidis. Docet insuper et negare inverecunde quasi praecepto, quod de eorum martyrio est. Non id docent, quod ostendunt ecclesiastici, parati tollere crucem et sequi Salvatorem. Disrumpit ergo, qui haec comminatur, sermo, filius Dei, consutiones nequissimas. Praesta mihi, Christe, ut disrumpam cervicalia in animarum consuta luxuriam.

5. Sed quid aliud sequitur? „Et [3]) velamina disrumpam.“ Quae se disrupturum esse testatur? Non solum cervicalia, verum velamina. Ideo autem disrupturum, ut caput nudum fiat, ut accepta fiducia, et revelata non solum facie, sed etiam capite, constanter vir ecclesiasticus possit orare. „Disrumpam [4]) velamina vestra, et liberabo populum meum de manu vestra.“ Licet vos subvertatis animas per cervicalia et velamina, ego ista disrumpens liberabo populum meum. Liberat autem populum Deus per conversationem austeram, et a voluptatibus recedentem. „Et [5]) ultra non erunt in manibus vestris in subversionem.“ In manibus vestris, qui decipitis audientes, jam non erunt ista cervicalia. „Et [6]) cognoscetis, quia ego Dominus.“ Si non conscissa fuerint cervi-

---

[1]) Ezech. XIII, 20. [2]) Ezech. XIII, 20.
[3]) Ezech. XIII, 21. [4]) Ezech. XIII, 21.
[5]) Ezech. XIII, 21. [6]) Ezech. XIII, 21.

calia, si non velamina disrumpo, non cognoscetis, quia ego Dominus. Deliciae quippe, et otium, et resolutio non sinunt cognosci eum, qui dicit: „Ego [1]) sum Dominus. Pro eo, quod evertistis cor justi inique.“ Quomodo in loco signorum dictum est, quia decipiant etiam electos Dei, sic evenit saepe, ut justos quoque haeretici supplantent. Amant enim homines voluptatem: quia statim, ut apparuerit, tranquilla est, et lasciva, et delectans sensum, et provocans nos ad usum sui. Fugimus amara, licet salutaria sint, et nolumus laborare voluptatibus deliniti, nescientes, quia impossibile est eundem amatorem esse Dei. Propter quod Apostolus ait de pessimis, quia sint „amatores [2]) voluptatis magis quam amatores Dei.“

6. „Et [3]) ego non avertebam ad confortandas manus iniquorum.“ Ego non avertebam, sed omnia, quae erant aedificationis, dispensabam. Istae vero prophetissae effeminatae animae avertebant ad confortandas manus iniqui, hoc est, ut fortior manus iniquitate fieret, ne omnino averteretur de via sua mala, et vivificaretur, id est nullus penitus converteretur a via sua pessima, et vivificaretur. „Propterea [4]) falsa non videbitis, qui docetis falsa.“ Jam vos non faciam ultra conatu prospero pergere, ut possitis insinuare, quae dicitis. „Et [5]) divinationes non divinabitis amplius: et liberabo populum meum de manu vestra.“ Oramus, ut et nos liberet Deus de manu talium magistrorum, qui ubicunque fuerint ad voluptates audientium loquentes, scindunt ac dividunt ecclesiam, quia plures sunt magis amatores voluptatum, quam amatores Dei. „Et [6]) scietis, quia ego Dominus.“ Si

---

[1]) Ezech. XIII, 21. 22. — Edd. M. perperam: evertisti.
[2]) II Tim. III, 4. [3]) Ezech. XIII, 22.
[4]) Cfr. Ezech. XIII, 23. [5]) Ezech. XIII, 23.
[6]) Ezech. XIII, 23.

convertero divinationes vestras, si fecero silere mendacia, tunc scietis, quia ego Dominus. Haec prior prophetia.

7. Sequitur et alia, quae ita contexitur: „et [1]) venerunt ad me viri seniorum Israel, et sederunt ante faciem meam. Omnia Dei sermo perstringit, et nullam speciem ordinum, qui in ecclesia constituti sunt, dimittit intactam, verum universa percurrens omnes sanare desiderat, veluti nunc quaedam ad presbyteros loquitur. Ea enim, quae praecesserunt, dicta sunt de magistris. Idcirco consideremus et de presbyteris, quid dicatur, excutientes nosmet ipsos, ne quis nostrum presbyter talis sit, qualis infra exponitur. „Et [2]) venerunt ad me viri seniorum Israel, et sederunt ante faciem meam. Et factus est sermo Domini ad me dicens: fili hominis.“ Videamus accusationem, ut scire possimus, utrumne eam in nobis deprehendamus. „An [3]) non viri isti posuerunt cogitationes suas in cordibus suis, et poenam iniquitatum suarum posuerunt ante faciem suam? Numquid respondens respondebo iis:“ „beati [4]), qui mundo sunt corde?“ Qui enim mundum habent cor, cogitationes suas non ponunt in cordibus suis, sed magis habent in sermone Dei. Qui [5]) autem laborant in saecularibus curis, et nihil aliud requirunt nisi

---

[1]) Ezech. XIV, 1. [2]) Cfr. Ezech. XIV, 1. 2. 3.

[3]) Cfr. Ezech. XIV, 3. [4]) Matth. V, 8.

[5]) R. in notis: Catenae Mss. *Ὅσοι πονοῦσι περὶ τὰ τοῦ κόσμου πράγματα, τοῖς αἰσθητοῖς προσηλωμένοι, καὶ οὐδὲν μεριμνῶσι περὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς, καὶ τῆς κατὰ τῶν νοητῶν θεωρίας, ἀλλὰ τὰ τοῦ βίου· οὗτοι τὰ ἴδια διανοήματα τίθενται ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν, καὶ οὐχὶ τοὺς λόγους τοῦ θεοῦ. Καὶ οὐ χρὴ οὕτως, καὶ μάλιστα πρεσβυτέρους τοῦ Ἰσραήλ. Διόπερ οἱ τοιοῦτοι τίθενται τὴν κόλασιν τῶν ἀδικιῶν αὐτῶν πρὸ προσώπου αὐτῶν. Καὶ γὰρ ἡμεῖς ἐσμεν αἴτιοι τῶν κολάσεων ἡμῶν· ὡς καὶ δηλοῖ ὁ λέγων· „πορεύεσθε τῷ φωτὶ τοῦ πυρὸς ἡμῶν, καὶ τῇ φλογὶ ᾗ ἐξεκαύσατε.“*

quomodo praesentem transigant vitam, hi cogitationes suas [1]) ponunt in cordibus suis, ut puta, si videris hominem nihil aliud cogitantem nisi mundi negocia, lucra corporalia, et ciborum abundantiam: ex his, quae indiguerit, in quibus sollicitus est, in quibus suspirat, futuram tantum alimoniam cum dolore conquirens, poenam cogitationum suarum posuit in corde suo. Arguens igitur quosdam presbyteros istiusmodi, ait ad prophetam sermo divinus: „viri [2]) isti, — id est supradicti presbyteri —, posuerunt cogitationes suas in cordibus suis, et poenam iniquitatum suarum posuerunt ante faciem suam.“ Nemo vestrum existimet cruciatus nobis ab alio, quam a nobis irrogari. Deus non facit poenas, sed ea, quae patimur, ipsi nobis praeparamus. Itaque testimonio, quo frequenter usi sumus, etiam nunc opportune utamur: „ambulate [3]) in lumine ignis vestri, et in flamma, quam accendistis.“ Non est ignis alterius nisi vester, qui ligna, qui stipulam, qui materiam futuro [4]) incendio coacervastis.

8. Dicit ergo de presbyteris, procul autem absit a nobis: „viri [5]) isti posuerunt cogitationes suas in cordibus suis, et poenam iniquitatum suarum posuerunt ante faciem suam. Sed respondens respondebo iis?“ Num quidnam dignum est istis me respondere, qui venerunt ad te prophetam, volentes discere sermones meos? „Propter [6]) hoc loquere ad eos, et dic iis: haec dicit Adonai Dominus: homo homo ex domo Israel.“ Omnes homines nati sumus homines, sed non omnes homines homines sumus, sicut saepissime notavi: id quod in Levitico scriptum est: „homo [7]) homo filiorum Israel, aut advenarum, qui appositi sunt in nobis.“ Estote homines, ho-

---

[1]) Deest „suas“ in edd. M. [2]) Ezech. XIV, 3.
[3]) Jesai. L, 11. [4]) Edd. Merlini: futurorum.
[5]) Ezech. XIV, 3. [6]) Ezech. XIV, 4.
[7]) Ezech. XIV, 7.

mines scilicet: quia non omnes homines, homines sunt. Ostendamus de Scripturis, quomodo quidam homines non sint homines. „Homo [1]) in honore positus non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et [2]) assimilatus est iis.“ Iste non est homo homo, sed homo jumentum. „Generatio [3]) viperarum, quis ostendit vobis fugere ab ira ventura?“ Talis non est homo homo: sed serpens homo. „Equi [4]) in feminas insanientes facti sunt, unusquisque super uxorem proximi sui hinniebat:“ et iste non est homo homo, sed homo equus. Absit igitur a nobis, ut tales simus, qui mereamur audire non esse nos homines homines, sed aliud quid praeter homines. Si enim boni et mansueti sumus, duplicamus hominis nomen, ut sit in nobis non simpliciter homo, sed homo homo. Considera, an invenire valeamus, quid sit illud, quod nomen hominis duplicet [5]). Quando iste homo, qui est exterior, homo fuerit, eo, qui est interior homo, serpente exsistente, non est in nobis homo homo, sed tantum homo. Quando vero interior homo juxta imaginem perseveraverit conditoris, tunc nascitur homo, et fit istiusmodi secundum exteriorem et interiorem hominem, bis homo homo. Porro, si quis in hoc vocatus, ut fiat homo homo, posuerit cogitationes suas in corde suo, et poenam suam ante faciem suam, et venerit ad prophetam: „ego [6]), inquit Dominus, respondebo ei in his, quibus detinetur mens ejus.“ Docet nos sermo praesens, quomodo poterat singulis respondere, nec importuna admovere medicamina, sed pro qualitate morborum congrua quaeque proferre. Animadverte, quod dicimus. Ad me-

---

[1]) Psalm. XLIX, 12. (XLVIII.)

[2]) Deest „et“ in ed. Ruaei. [3]) Matth. III, 7.

[4]) Jerem. V, 8. — Edd. M. perperam: Et qui in feminas etc.

[5]) Ed. Ruaei: duplices. [6]) Ezech. XIV, 4.

dicum decem vadunt, decem habentes species infirmitatum. Non omnes eodem modo curat, sed alium isto, et alium illo, ut puta, sanat emplastro, alii aliud tribuit medicamentum, nonnullis, quod cauterium nuncupatur, imponit, alium amara, alium dulci temperat potione, cujusdam vero vulnera crassiore unguine delinit. Sic et sermo Dei pro qualitatibus hominum loquitur, nec passim sapientiae suae ingerit sacramenta. Ait itaque: „ego [1]) respondebo ei in quibus detinetur mens ejus:" ut ista videlicet curem, in quibus mens ejus detinetur, ut non faciat declinare domum Israel. Quicunque se ipsum exemplum non praebet bonae vitae, sed perversus incedit, iste per suam pravitatem, dum ad haec, quae non debet, inclinatur, facit quodammodo etiam Dei populum declinare secundum corda eorum, quae abalienata sunt a me. Et qui hoc facit secundum alienatum cor a Deo, in cogitationibus suis facit. Propter quod respondetur iis in iis, in quibus detinetur cor eorum, et dicitur: „dic [2]) ad domum Israel: haec dicit Adonai Dominus: Convertimini, et avertite vos a studiis vestris." Quia pollicitus est, locuturum se iis ea, in quibus detinetur cor eorum, ideo nunc quasi peccatoribus loquitur, dicens: „convertimini [3]), et avertite vos a studiis vestris, et avertite facies vestras." Nonne tibi videtur hoc facere? Facies vestrae obfirmatae sunt super ea, quae non debent, convertite eas et obfirmate in haec, quae vestro sunt emolumento. „Propter [4]) quod homo homo de domo Israel, et de proselytis, qui adveniunt in Israel, quicunque abalienatus fuerit." Potest fieri, et hominem hominem, sive creatum hominem hominem, seu perfectum sui hominem hominem effectum abalienari contingit: si quidem et justus secundum eundem Ezechielem convertitur aliquando

[1]) Ezech. XIV, 4. [2]) Ezech. XIV, 6.
[3]) Ezech. XIV, 6. [4]) Ezech. XIV, 7.

a justitiis suis, et peccat. Si ergo istiusmodi homo „posuerit [1]) cogitationes suas in corde suo, et poenam iniquitatis suae ante faciem suam, et venerit ad prophetam, ut interroget eum in me: Ego, inquit Dominus, respondebo ei in ipso, in quo detinetur, et obfirmabo faciem meam in hominem illum.“ Considera, quomodo in principio spoponderit clementer se responsurum: ac deinde quomodo si rursus venerit, necdum curatus prioribus verbis: „obfirmabo [2]), dixit, faciem meam super hominem illum, et ponam illum in desertum.“ Si enim non obedierit sermonibus commonitionis, sed in delicto perseveraverit, ponam [3]) „eum in desertum, et in exterminium, et tollam eum de medio populi mei.“ Ne auferas nos Deus omnipotens de medio populi tui, verum conserva nos in populo tuo. Juste autem projicitur, qui digna facit abjectione, ut auferatur a populo Dei, et eradicetur ab eo, et tradatur Satanae. Et in praesenti quidem potest quis egrediens de populo Dei, rursum per poenitentiam reverti: si vero eradicatus fuerit illo ex populo, de quo in quadam parabola dicitur, venisse, et recubuisse, et introisse quendam, qui non habebat vestimentum nuptiale, dicente ad eum patrefamilias: „amice [4]), quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem?“ atque ita praecipiente ministris, ut vincientes eum manibus et pedibus mitterent in tenebras exteriores: difficillime in locum pristinum revertetur [5]). Sed nos non eradicabimur, verum et in praesenti et in futuro saeculo in Domino nostro Jesu Christo plantabimur, et in eo fructus ubertimos afferemus, cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen!

---

[1]) Cfr. Ezech. XIV, 7. [2]) Ezech. XIV, 7.
[3]) Ezech. XIV, 7. [4]) Matth. XXII, 12.
[5]) Edd. Merlini: reverteretur.

HOMILIA IV.

De eo quod scriptum est: „terra [1]) cum peccaverit mihi, ut praevaricetur praevaricans, extendens manum meam super eam:“ usque ad id, quod dicitur: „et [2]) si fuerint tres viri in medio ejus, Noe, Daniel et Job, ipsi justitia sua liberabunt animas suas.“

1. Sermo Domini, qui factus est ad prophetam, de peccatrice terra loquitur, quomodo propter delicta sua variis sit excruciata suppliciis, fame, bestiis malis, gladio, morte, morte autem repentina, quae aut ex corrupti aëris vitio sit creata, aut ex quocunque acciderit eventu, et dicitur: „quod [3]) si etiam quatuor ultiones meas misero in terram peccatricem, fuerint autem isti tres viri, Noe, Daniel, et Job in terra peccatrice, ipsi soli salvi erunt.“ In comminatione prima, in qua poenam famis a poenis ceteris aperuit, filiorum et filiarum nomina tacuit. In eo vero sermone, in quo bestias malas minatus est terrae, ait: „si [4]) filii et filiae eorum salvi fient, sed ipsi soli salvabuntur. Terra [5]) autem.“ Et cum paululum reticuisset, adjecit: „et [6]) erit in interitu.“ Rursum in comminatione gladii: „non [7]) liberabunt, ait, filios aut filias.“ Et in morte similiter est locutus: „non [8]) derelinquentur filii aut filiae eorum, sed ipsi soli Noe et Daniel et Job

---

[1]) Cfr. Ezech. XIV, 13.

[2]) Ezech. XIV, 14. — Ed. Ruaei sola: et ipsi justitia etc.

[3]) Cfr. Ezech. XIV, 21. coll. 16.

[4]) Cfr. Ezech. XIV, 16.

[5]) Edd. Merlini: Tertia autem et cum paululum etc.

[6]) Cfr. Ezech. XIV, 16. — Edd. M. et R. „et erit in introitu.“

[7]) Ezech. XIV, 18. [8]) Cfr. Ezech. XIV, 20.

liberabunt animas suas." Ingens igitur nobis cura expositionis incumbit, et ob id diligenter debemus attendere, et obsecramus auditores, ut quasi ad aliquod grande spectaculum confluentes faciem mentis intendant, ne obscuritas relaxatis sensibus elabatur. Non dixit in praesenti: si peccaverint civitatis aut loci alicujus accolae [1]), sed si terra peccaverit. Et scio, quia simplicior quisque, cum audierit, si terra peccaverit, statim ad proclivem feratur intelligentiam, ut terram dicat nominatam pro his, qui morantur in terra: verum sequentia scripturae istam statim eximent expositionem. Cum enim peccaverit terra, et in sua peccata corruerit, extenditur manus non super habitantes terram, sed super ipsam terram, et prima correptione conteritur, ut auferatur ab ea firmamentum panis videlicet: quasi poena sit terrae, si fames in ea obtineat, ut fruges semini denegentur. Nam quomodo homo peccator sine prole et sterilis inter maledictos punitur, juxta id, quod in quodam loco scriptum est; ex contrariis enim contraria intelliguntur: et de justo dicitur: „non [2]) erit sine prole, neque sterilis in vobis:" et peccatores sine liberis et posteritate sui aeterna infertilitate damnantur, ut in domo Abimelech factum est, et earum [3]), quarum conclusit Deus vulvam propter peccatum, quod in Isaac commissum est: sic et terra quodammodo sine prole et sterilis relinquitur, fame missa in eam. Putas verum est, hoc, quod asserere sermo praeludit, non de habitatoribus terrae, sed de ipsa terra dicitur? Possum paulisper ad altiora conscendens Scripturarum testimoniis approbare, quomodo peccator terra dicatur. Dicitur enim ad Adam: „terra [4]) es, et in terram ibis." Possumus dicere, quia

---

[1]) Ed. Ruaei sola: agricolae. [2]) Exod. XXIII, 26.

[3]) Edd. Merlini: eorum, quorum conclusit etc. — Cfr. Gen. XX.

[4]) Gen. III, 19.

et nunc delinquens terra peccator sit. Sed e contrario latissimam Scripturae sylvam recensens coarctor ad suspicandum, quia animalis sit terra ista, quam cernimus. Si enim hoc, quod scriptum est: „qui [1]) adspicit super terram, et facit eam tremere:" juxta id, quod scriptum est, volumus accipere, intelligimus ad adspectum Dei terrae motus concitari, non quos Judaei suspicantur. Nam illi asserunt tremorem terrae commotionem ejus esse: quod longe a veritate diversum est. Et nos quippe solliciti et trementes propter peccata nostra, in terra sumus, nec tamen tremor noster corpus concutit ad tremendum: sicuti et in alio loco dicitur: „super [2]) quem respiciam, ait Dominus, nisi super humilem et quietum et trementem sermones meos?" Ex quo manifestum est, mansuete et humiliter Deo servientem ad sermones ejus mente potius tremere, quam corpore. Et haec quidem in medio dicta sunt satisfactione ejus testimonii, quod intulimus: „qui [3]) adspicit terram, et facit eam tremere." Accipe autem alia dicta de terra. „Offenditur [4]) terra ab his, qui insident in ea." Quomodo offenditur terra, et quando aversatur [5]) ab his, qui in se commorantur? Quando fuerint peccatores. Accipe aliud exemplum. „Complacebit [6]) sibi terra in sabbatis suis." E contrario enim quaedam terrae sabbata nuncupantur, in quibus sibi complaceat et laetetur. Nec dum dico: „attende [7]) coelum, et loquar, et audiat terra verba oris mei:" neque aliud: „audi [8]) coelum, et auribus percipe terra:" sed nec Jeremiae prophetiam: „terra [9]), terra audi verbum Domini: scribe virum istum abdicatum." Multa nos latent propter

[1]) Psalm. CIV, 32. (CIII.) [2]) Jesai. LXVI, 2.
[3]) Psalm. CIV, 32. (CIII.) [4]) Cfr. Jesai. XXIV, 5.
[5]) Edd. Merlini: adversatur.
[6]) Cfr. Levit. XXVI, 43. [7]) Deut. XXXII, 1.
[8]) Jesai. I, 2. [9]) Jerem. XXII, 29. 30.

paupertatem memoriae, propter ingenii tarditatem. Multa sunt, quae condidit Deus rationabilia, et sunt capacia, non solum principatus et potestates, et rectores tenebrarum istarum, verum etiam et in meliore parte thronos, dominationes, et cetera, quae in nostro intellectu Apostolus reliquit, dicens: „et [1]) super omne nomen, quod nominatur, non solum in saeculo isto, verum et in futuro.“ Aër quoque animalibus plenus est, secundum ejusdem Apostoli testimonium, praedicantis: „in [2]) quibus aliquando ambulastis secundum saeculum mundi hujus, secundum principem potestatis et aëris spiritus, qui nunc operatur in filiis diffidentiae.“ Est ergo terra, et universa animalia, et per partes animalium varietates. Quando enim offenditur terra, et rursum complacet sibi in sabbatis suis, non omnis offenditur, non omnis exsultat. Quodammodo enim erudita est cum habitatoribus suis, et didicit sabbata, sive in umbra, sive in veritate juxta naturae suae agere qualitatem. Unde sacratiore quadam intelligentia sabbatismus exercetur post septem annos terrae sanctae, donec complaceat Deo in ea habitare. Si vero peccatores in ea fuerint, jam non ultra per septimanas [3]) annorum, sed per septuaginta terra sabbatum gerit. Habemus sermonem de septuaginta annis, tam apud Jeremiam [4]), quam apud Danielem [5]) sanctis litteris consignatum; et futurum est, ut in die judicii non solum homo, sed etiam universa conditio judicetur. „Omnis [6]) quippe creatura congemiscit, et condolet.“ Si omnis creatura congemiscit et condolet, est autem creaturarum pars terra et coelum, et cetera quaeque, quae sub coelo sunt, et quae super coelos, et „liberabitur [7]) omnis creatura a

---

[1]) Ephes. I, 21. [2]) Ephes. II, 2.

[3]) Edd. Merlini: septem millia annorum.

[4]) Cfr. Jerem. XXV. [5]) Cfr. Dan. IX.

[6]) Rom. VIII, 22. [7]) Rom. VIII, 21.

servitute corruptionis in libertatem gloriae filiorum Dei:" qui scit et de terra, an secundum naturam suam in aliquo peccato teneatur obnoxia? Si enim animal est, si rationabilis est, si indiget auditione sermonis prophetici dicentis: „attende [1]) coelum, et loquar, et audiat terra verba oris mei:" et: „audi [2]) coelum, et auribus percipe terra:" cur non dicamus, ut inter homines est homo audiens et faciens verba, quae jussus est facere, et alius est, qui audit [3]), et non implet quod praecipitur, sicut et angelus praevaricator? „Angelos [4]) enim non custodientes principatum suum, sed deserentes proprium habitaculum suum, in judicio magnae diei vinculis sempiternis sub tenebris servabit." Quando [5]) ergo angeli praevaricantur, et alii sunt, qui Dei praecepta custodiunt, et judicium praestolantur, non solum hominum, verum etiam Dei, ut frequenter diximus tam de his, quae in Apocalypsin conscripta sunt, quam et ex aliis innumerabilibus, quare, inquam, non terrae et aëris judicium sit futurum? Si autem non putas huic disputationi consentiendum, per quam asserimus omnem creaturam judicandam, audi et aliud testimonium de terra. Interrogat Deus Cain, qui occiderit Abel fratrem suum: et post multos sermones, quos in Genesi legimus, ad extremum de terra dicit: „maledicta [6]) terra, quae aperuit os suum ad excipiendum sanguinem fratris tui de manu tua." Ego nec illud praetereo: „maledicta [7]) terra in operibus tuis:" et e contrario si quando benedicitur. Legimus et maledictam et benedictam Dei vocibus terram. Vides ergo, quia merito dicitur: „congemiscit [8]) omnis creatura." Et ut ad prae-

[1]) Deut. XXXII, 1. [2]) Jesai. I, 2.
[3]) Ed. Ruaei: odit. [4]) Ep. Jud. vers. 6.
[5]) Edd. Merlini: Quomodo ergo etc.
[6]) Gen. IV, 11. [7]) Gen. III, 17.
[8]) Rom. VIII, 22.

cedens revertar exemplum: „offenditur [1]) terra in insidentibus sibi.“ Puto, quia terra nos ut mater sustinens, et laetetur super bonis filiis, et doleat super peccatoribus. Ita quippe patri filius insipiens dolor [2]) est, et ei matri, quae genuit eum. Et [3]) non solum huic patri et matri, de quorum semine orimur, sed et illi matri, quae vere mater nostra est [4]). Accepitque Deus humum de terra, et plasmavit [5]) hominem. Igitur terra mater nostra est, laetatur, quando justum filium sustinet. Laetabatur terra, ferens Abraham, Isaac et Jacob. Laetabatur terra in adventu Domini nostri Jesu Christi, dignam se cernens filii Dei sustentatu. Quid necesse est dicere de apostolis, et prophetis, cum de Domini adventu scriptum sit: „omnis [6]) terra clamat cum laetitia? Confitentur et miserabiles Judaei haec de Christi praesentia praedicari, sed stulte ignorant personam, cum videant impleta, quae dicta sunt. Quando enim terra Britanniae ante adventum Christi in unius Dei consensit religionem? Quando terra Maurorum? Quando totus semel orbis? Nunc vero propter ecclesias, quae mundi limites tenent, universa terra cum laetitia clamat ad Dominum Israel, et capax est bonorum secundum fines suos. Statuitque [7]) fines gentium juxta numerum filiorum Israel, et facta est pars Domini populus ejus Jacob, funiculus haereditatis ejus Israel. Capax est, inquam, ut animal juxta partium qualitates, et bonorum actuum, et malorum, in quibus aut laudem mereatur, aut poenam. Cum igitur dicitur: „terra [8]), quae peccaverit mihi, ut delinquat delictum:“ mysterium quoddam

---

1) Jesai. XXIV, 5.
2) Edd. Merlini: et dolor est.
3) Deest „Et“ in edd. M.
4) Desideratur „est“ in ed. Ruaei.
5) Cfr. Gen. II, 7. 6) Cfr. Jesai. XXIV, 14.
7) Deut. XXXII, 8. 8) Ezech. XIV, 13.

significatur. Aliter quippe de habitatoribus, aliter de ea dicitur, quae inhabitatur: „coelum [1]) et terra pertransibunt.“ Cur coelum praetergreditur, cur terra pertransit, nisi quia transitus sui quaedam digna fecerunt? Et alio loco: „corrupta [2]) est, ait, omnis terra.“ Quando corrupta est? Ante diluvium, non quod per inundationem diluvii sit corrupta. Ait ergo: „terra [3]), quae peccaverit mihi, ut delinquat delictum, extendam manum meam, et conteram ejus firmamentum panis.“ Extendens Deus manum suam super peccatricem terram, famem immittit in eam. Possum et aliter interpretari, quia terra aliquando delinquat. Terra quippe est anima nostra, ut in parabola [4]) evangelii significatur. Anima petra, anima terra bona et fertilis per multam patientiam. Ista igitur terra saepe peccat, saepe non peccat. Et si quidem peccaverit, extendit manum super eam, et conterit omne firmamentum panis ejus. Ne conteras omnipotens Deus firmamentum panis ab ista terra nostra, quin potius largire nobis semen tuum, ut faciat in nobis fructum centuplum.

2. „Et [5]) emittam in eam famem, et tollam de ea hominem et pecus.“ Quomodo possum tam reconditas res in publicum proferre? Unde mihi, ut exponere valeam, cur fames, cur fertilitas, cur abundantia, cur egestas terrae accidant? „O [6]) profundum divitiarum sapientiae et scientiae Dei!“ Utrum propter homines et animarum malitiam immittatur fames? An propter angelos, quibus sunt commissa terrena, si peccaverint, accidant ea [7]), quae videmus accidere? Si autem sunt quidam coelestis dispensationis ministri, qui fructibus praesunt, forte et propter illos infertilitas terrae eveniat. Plurima

---

1) Matth. XXIV, 35. 2) Gen. VI, 11.
3) Ezech. XIV, 13. 4) Cfr. Matth. XIII.
5) Ezech. XIV, 13. 6) Rom. XI, 33.
7) Edd. Merlini: in ea.

enim operum ejus in absconsis sunt: non possumus magnitudinem sapientiae effari. „Arenam [1]) maris, et pluviae stillas, et dies saeculi quis dinumerabit? Altitudinem coeli, et latitudinem terrae, et profundum sapientiae, quis investigabit?“ Varie ergo mittitur fames super peccatricem terram.

3. „Et [2]) auferam, inquit, ex ea hominem et pecus.“ Aliud est terra, aliud homo. Nam habitatores terrae, ut quidam putant, nunc pro terra non nominat. Si enim habitatores terrae per terram accipi velit, superfluum fuerat dicere: „auferam [3]) ex ea hominem et pecus.“ Gaudet enim terra, quando plena est accolis; moeret, cum id, quod dicitur, acciderit. „Auferam [4]) ab ea hominem et pecus.“ De quibus, si Dominus vobis orantibus ministraverit sensum, — si tamen sensus Domini capaces fuerimus effecti, — volumus pauca disserere. Quomodo poena matris est in exsilium destinatae privari filiis, aut certe filios suos ad aliam videre provinciam destinari: sic quodammodo mater nostra terra flagellatur pro peccatis suis a Deo, quando aufertur ab ea homo et pecus; laetatur, quando homines habet, magis autem, quando habet homines optimos, et in Dei studiis viventes, sicut supra exposuimus. Dicitur ergo: „quando [5]) terra peccaverit:“ quasi dicatur: si quando peccaverit mater, auferam de domo ejus filium, sic et nunc auferam de ea hominem. Laetatur quippe terra non super bestiis et feris rabidis, sed super pecudibus, quia placida et mansueta animalia diligit.

4. „Et [6]) auferam de ea hominem et pecus. Et si fuerint isti tres viri in medio ejus.“ Quomodo potest in

---

[1]) Sap. Sirac. I, 2. 3. (Ecclesiastic.)
[2]) Ezech. XIV, 13. [3]) Ezech. XIV, 13.
[4]) Ezech. XIV, 13. [5]) Ezech. XIV, 13.
[6]) Ezech. XIV, 13. 14.

terra peccatrice trium istorum pariter numerus commorari? Quomodo tam diversis temporibus viventium potest inter se vita conjungi? In praesenti legimus, in peccatrice terra eos pariter consistere, id est Noe, qui in diluvio fuit, et Danielem, qui in captivitate Babylonis commoratus est, et Job, qui temporibus patriarcharum et Mosis vixisse perhibetur. Hoc enim tempus invenimus vitae Job. Quid ergo possumus dicere? Meminisse debemus, ut saepe jam diximus, quia, ut homo hominem generat, et Israel generat Israel. Israel quippe cum esset Jacob, generavit Israel populum. Et invenimus in Scripturis, Israel nomen tam in uno homine, quam in universo populo dici. Sic non solum Israel Israel, verum et Ruben generat Ruben, et Simeon generat Simeonem, et Levi Levi, et Judas Judam, et reliqui omnes, qui in tribu Juda sunt, ab illius stirpe venientes, Judas nuncupantur: et replicatae sunt Scripturae in tribu Juda nominibus Juda. Ea quae in benedictionibus Jacob per [1]) Mosen de Ruben et Simeon et Levi et Juda dicuntur, et ceteris, non sic conveniunt patriarchis, ut his, qui cognomines eorum propter familiae radicem exstiterunt. „Benjamin [2]) lupus rapax ad matutinum comedit, et ad vesperam dabit escam." Benjamin ille nunquam fuit lupus rapax, Benjamin ille nunquam in vesperam dedit escam: sed is, qui natus est ex tribu Benjamin, Hebraeus [3]) ex Hebraeis, juxta legem pharisaeus, circumcisus octavo die, Benjamin [4]) praedicabatur lupus rapax ad matutinum comedens, quando juvenis fuit; et in vesperam dans escam, quando credens spiritualem praebuit cibum a se ecclesiis

1) Edd. Merlini: et Mosen. 2) Gen. XLIX, 27.

3) Ed. Ruaei: „praedicabatur Hebraeus, ex Hebraeis juxta" etc. — Edd. vero M. recte: „Hebraeus ex Hebraeis, juxta" etc.

4) Deest hoc loco, cfr. pag. huj. not. 3.: „praedicabatur" in ed. Ruaei.

institutis. Igitur Benjamin Benjamin generat. Quomodo ergo homo ex homine, Benjamin ex Benjamin, sic Juda ex Juda, Ruben ex Ruben nascitur. Ruben quippe vivat, et non moriatur, et sit multus in numero. In tantum non erat de patriarcha sermo, sed de populo, qui de patriarcha descensurus erat. Cur haec dicta sunt? Videlicet ut praesentem locum exponerem de Noë et Daniele et Job. Quomodo enim Israel Israel generat, et Jacob [1]) Jacob, et Ruben Ruben, reliqui reliquos, sic Noë Noë. Et dicam, quia de filiis Noë, Sem [2]) Noë fuerit, Cham [3]) vero non fuerit Noë. Neque enim habuit similitudinem patris sui. Et ut non omnes, qui ex Abraham, filii Abraham, licet sint de semine ejus, non sunt filii ipsius, quoniam peccatores sunt: sic hi, qui habent similitudinem factorum Danielis, Daniel sunt: qui imitantur patientiam Job, Job fiunt. Noli ergo dicere, beatus Noë quoniam dignus effectus est, ut in diluvio solus eligeretur a Domino, et ceteris inundatione pereuntibus cum suis servaretur incolumis: sed considera, quia si et tu feceris ea, quae fecit Noë, eris Noë. Audi Salvatorem dicentem: „si [4]) essetis filii Abrahae, opera Abrahae faceretis.“ Igitur si quis filius est Abraham, facit gesta Abraham: si quis filius est Noë, facit opus Noë: si quis filius est Danielis, facit id, quod fecit Daniel. Si quis sequitur, per quod gloriosus effectus est, ut puta omnis, qui substantiam suam perdit, et sustinens patienter tam jacturas rerum familiarium, quam mortes filiorum, dicit: „Dominus [5]) dedit, Dominus abstulit: ut Domino visum est, ita [6]) factum est: sit nomen Domini benedictum in saecula:“ qui incenditur corporis malis, et flagellatur vario

[1]) Ed. Ruaei: Job Job. [2]) Edd. Merlini male: Seth.
[3]) Edd. M. perperam: Caim.
[4]) Ev. Joann. VIII, 39. [5]) Cfr. Job. I, 21.
[6]) Deest „ita“ in edd. Merlini.

malorum suorum dolore, et nihilominus in ipsis suppliciis glorificat Dominum, qui potest respondere divina, et inter cruciatus propheticam vocem emittere, qualem emisit Job, imitator est Job. Atque ita in hunc modum et Noë, et Daniel, et Job in eodem possunt tempore reperiri.

5. Quia autem nunc Ezechiel non de his dixerit, quos in Scripturis lectitamus, videlicet quos aut translatio, aut mors de praesenti vita substraxerit, de alio quoque loco approbare conabimur. Daniel, qui traditus est eunuchorum principi cum Anania, Azaria, Misaële, eunuchus fuit, et est in praesenti [1]) dictum: Noë, et Daniel, et Job filios et filias non liberabunt, et reliqua. Fingamus quippe, filios habuerit Noë, quomodo filii Danielis docebuntur, quem eunuchum fuisse Judaei tradunt? Verum quia fertilis et sancta fuit anima illius, et propheticis divinisque sermonibus multos liberos procreavit, idcirco dicitur: „si [2]) fuerint in tempore illo vel isto et Noë, et Daniel, et Job, et ipsi soli salvabuntur.“ Et nos ergo possumus fieri Daniel: et ut non enumerem omnes sanctos, possum esse Paulus, si fuero imitator ejus dicentis: „imitatores [3]) mei estote.“ Si cauterium, quo signatus est Paulus, habuero, si eandem figuram, qua ille figuratus est in Christo [4]), possedero, per quam ut bonus pater aiebat: „filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis.“ Si vero ex dissimilitudine signaculi coarguor, quia aliam formam habuerit Paulus, quam ego iu anima habeam, me ipsum decipio dicens: filius meus es tu, semen Pauli. Noli mirari, quod filius Apostoli fias. Habeto virtutes, et eris filius Christi. „Filioli [5]), inquit,

[1]) Cfr. Ezech. XIV, 18.

[2]) Cfr. Ezech. XIV, 18. coll. 14. — Edd. Merlini: vel isto Noë etc.

[3]) I Cor. XI, 1. [4]) Galat. IV, 19.

[5]) Ev. Joann. XIII, 33.

adhuc pusillum vobiscum sum." Cum autem fueris Christi, eris et omnipotentis patris, quia unum sunt unitaeque naturae. Ad hoc laborat justus, in hoc studium suum omne convertit, ut Danielis et Job et Noë et [1]) Abrahae filius ostendatur ad adoptionem Dei, et jam non vocetur hominum nominibus, sed vocabulis filiorum Dei. „Si [2]) ergo fuerint tres viri isti." Non indiget Spiritus sanctus, ut etiam nunc Noë, et Danielem, et Job ostendat.

6. „Tres [3]) viri isti in medio ejus." Dicit mihi eruditus auditor: tres in praesenti nominantur, sermo vero tuus plurimos affirmat, et Daniel et Job et Noë. Cui sic respondebimus. Omnis multitudo [4]) similium unus est, et non plures, qui similes sunt. Non plura corpora, sed unum corpus omnes sumus, juxta id, quod scriptum est: „vos [5]) autem estis corpus Christi, et membra ex parte." Et Salvator noster venit quaerere et salvare, quod perierat, in sacramento nonaginta novem ovium non errantium, et unius perditae. „Venit [6]) quippe filius hominis quaerere et salvare, quod perierat." Quomodo enim unum corpus plura sunt corpora, et una ovis plures sunt oves, quae perierant, hoc pacto omnes Noë, Daniel et Job, in unum Noë et Job et Danielem rediguntur.

7. „Ipsi [7]) in justitia sua salvabuntur, dicit Adonai Dominus." Prius nomen Dei quatuor litterarum est, quod interpretatur naturaliter Deus. Ergo emittitur propter peccata terrae fames: terra vero secundum omnes sensus, quos supra diximus, et quoscunque intelligentiae auditorum reliquimus, ut ex nostris dictis ipsi sibi alias intelli-

---

[1]) Edd. Merlini: et filius Abrahae.

[2]) Cfr. Ezech. XIV, 14. [3]) Ezech. XIV, 14.

[4]) Ed. R. sola: similitudo.

[5]) I Cor. XII, 27. [6]) Luc. XIX, 10.

[7]) Ezech. XIV, 14. — Edd. Merlini: dicit dominus adonai.

gentias reperirent. Videamus autem et aliud opus irae divinae, emittentis in terram peccatricem bestias pessimas. Aiunt etiam Judaei, si quando lupi homines devoraverint, impetum facientes in domos, et ceterae bestiae, — ut historia refert leones [1]) quondam in humanum genus immissos, et alio tempore ursos [2]) —, istiusmodi devorationes ex Dei indignatione descendere. Et hunc interim sensum, ut sequamur litteram ab altiori intellectu recedentes, nunc sequi videmus prophetam. Qui autem spiritualis est, judicans omnia, et a nullo dijudicatur, confidenter dicit multas esse bestias, quas emittit Deus in peccatricem terram, si tamen terra nostra peccaverit: „adversarius [3]) noster diabolus ut leo rugiens ambulat, quaerens quem devoret.“ Illa quoque historia, quae Scripturas diligenter observantibus in planum se praebet intellectum, istiusmodi habet significationem, quando duo ursi ad parvulos missi sunt, qui contumelias faciebant prophetae, dicentes: „adscende [4]) calve, adscende calve!“ Ursi namque illi in signo erant aliarum bestiarum, quae vere ferae, vere sunt rabidae, quae mittuntur in hanc peccatricem terram. Procul autem absit a nobis, ut bestiae ad nos pro Dei ultione mittantur, quin potius in oratione dicamus: „ne [5]) tradideris bestiis animam confitentem tibi!“ Ego novi perseverantes in fide justos feris traditos, et laceratos ab iis consummasse martyrium, nec tamen beatos esse desiisse. Non enim bestiis fuerant traditi spiritualibus et invisibilibus, quae lacerant animas peccatorum, et dentes suos in impiorum corda defigunt. „Quemadmodum [6]) enim si pastor ex ore leonum evel-

---

[1]) Cfr. II Regg. XVII, 25. (IV Regg.)

[2]) Cfr. II Regg. II, 24. (IV Regg.)

[3]) I Petr. V, 8.

[4]) II Regg. II, 23. (IV Regg.)

[5]) Psalm. LXXIV, 19. (LXXIII.)

[6]) Amos. III, 12.

lat duo crura ovis, vel extremum auriculae, ita evellentur filii Israel." Traditur ergo aliquando terra bestiis ad eversionem, ut auferatur ab ea homo et pecus.

8. Et observa diligenter differentias comminationum. In prima comminatione famis ait: „ipsi [1]) soli salvabuntur Noë, Daniel, et Job." In secunda vero, ubi bestias immissurum se esse testatur, filii et filiae nuncupatae sunt: „verum [2]) tamen ipsi soli salvi erunt, dicit Adonai Dominus." Qui locus dupliciter intelligitur. Ac primum secundum communem sensum exponamus, ob nonnullorum insipientiam, qui sensum animi sui, Dei esse asserunt veritatem, et frequenter dicunt: futurum est, ut unusquisque nostrum precibus suis eripiat quoscunque voluerit de gehenna: et iniquitatem introducunt ad Dominum non videntes, quod justitia justi super eum erit, et iniquitas iniqui super eum, et unusquisque in proprio peccato morietur, et in propria justitia vivet. Nihil mihi conducit martyr pater, si non bene vixero, et ornavero generis mei nobilitatem, hoc est, testimonium ejus et confessionem, qua illustratus est in Christo. Nihil prodest Judaeis dicentibus: „nos [3]) de fornicatione nati non sumus: unum patrem habemus, dominum:" est post modicum: „Abraham [4]) pater noster est." Quaecunque dixerint, quaecunque sibi assumere voluerint, si non habuerint fidem Abraham, incassum gloriantur. Neque enim ideo salvabuntur, quia sunt filii Abraham. Quoniam [5]) ergo quidam non recte opinantur, necessario interposuimus etiam sensum litterae, dicentis: „filios [6]) et filias non liberabunt Noë, Daniel, et Job, sed ipsi soli salvi erunt." Nemo nostrum confidat in justo patre, in matre sancta,

---

1) Cfr. Ezech. XIV, 14. 2) Ezech. XIV, 16.
3) Ev. Joann. VIII, 41. 4) Ev. Joann. VIII, 39.
5) Edd. Merlini: Quomodo ergo etc.
6) Ezech. XIV, 18.

in fratribus castis. Beatus homo, qui spem habet in semet ipso, et in via recta. Ad eos autem, qui in sanctis fiduciam habent, non incongrue proferimus exemplum: „maledictus [1]) homo, qui spem habet in homine." Et illud: „nolite [2]) confidere in hominibus." Sed et aliud: „bonum [3]) est confidere in Domino, quam confidere in principibus." Quod si necesse est in aliquo sperare, omnibus derelictis speremus in Domino, dicentes: „si [4]) constiterint adversum me castra, non timebit cor meum." Cum haec ita [5]) se habeant, etiam alia nobis quaestio oboritur, quam diligenter debemus excutere, ut Scripturarum veritas elucescat. Quare, cum tanti sint justi, nunc tantummodo tres nominantur, Noë, et Daniel, et Job? Audivi quondam a quodam Hebraeo hunc locum exponente, atque dicente, ideo hos nominatos, quia unusquisque eorum tria tempora viderit, laetum, triste, et rursum laetum. Vide Noë ante diluvium, considera mundum integrum: et eundem post Noë in totius orbis naufragio solum cum suis [6]) filiis et animalibus in arca servatum: considera, quomodo post diluvium egressus sit, et plantaverit vineam, quodammodo secundi rursus orbis creator exsistens. Talis est justus, vidit mundum ante diluvium, hoc est, ante consummationem: vidit mundum in diluvio, in coruptione et in interitu peccatorum, quae in die sunt eventura judicii: rursum videbit mundum in resurrectione omnium peccatorum. Dicit mihi aliquis: Concedo de Noë, ut tria tempora viderit, quid respondebis mihi de Daniele? Et hic ante captivitatem in patriae floruit no-

---

1) Jerem. XVII, 5.
2) Psalm. CXLVI, 3. (CXLV.)
3) Psalm. CXVIII, 8. (CXVII.)
4) Psalm. XXVII, 3. (XXVI.)
5) Edd. Merlini: se ita habeant.
6) Edd. Merlini: filiis suis.

bilitate, et deinceps in Babylonem translatus eunuchus effectus est, ut manifeste ex libro ipsius intelligi potest vidit et reversionem in Jerusalem. Ut autem probetur quod ante captivitatem in Jerusalem fuerit, et post captivitatem eunuchus effectus sit, assumamus id, quod ad Ezechiam dictum est: „accipient [1]) de filiis tuis, et facient spadones in domo regis." Deinde post septuaginta annos invenitur deprecans Deum, ut completo jam tempore captivitatis rursum [2]) ingrediatur Jerusalem. Habemus orationem ejus in volumine proprio conscriptam [3]), nec tamen possumus invenire, ubi sit mortuus. Vidit ergo tria tempora, ante captivitatem, in captivitate, et [4]) post captivitatem. Talis justus est. Videamus autem, an et Job [5]) tria tempora habuerit. Fuit quidem locuples: erant quippe ei oves septem millia, cameli tria millia, juga boum quingenta, et suppellex multa valde, filii septem, filiae tres. Deinde accepit potestatem Diabolus adversus eum. Vide tempora commutata. Dives in liberis pater, repente orbus efficitur: dives in censu dominus, ad ultimam deducitur egestatem. Ecce duo tempora. Post haec apparet ei Dominus, et loquitur ei de nube, et ipse Job ea, quae sunt in libro ejus scripta, respondit. Igitur in primo tempore Dei laudibus praedicatur: in secundo tentationi traditur, et saevissimo ulcere percussus a pedibus usque ad caput tristia et dura perpetitur. Ad extremum [6]) factae sunt ei oves quatuordecim millia, cameli sex millia, juga boum mille, asinae pascentes mille, et nascuntur ei filii septem, et filiae. Atque ita et in Job tria tempora deprehendimus, quae in justis hominibus reperimus. Tria vident justi tempora, praesens, et commu-

---

[1]) Cfr. Jesai. XXXIX, 7.

[2]) Deest „rursum" in ed. Ruaei.

[3]) Cfr. Dan. IX. [4]) Deest „et" in edd. M.

[5]) Cfr. Job I. [6]) Cfr. Job. XLII.

tationis, quando judicaturus est Deus, et futurum post resurrectionem mortuorum, id est, vitae coelestis perpetuitatem in Christo Jesu: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen!

HOMILIA V.

De eo, quod quatuor ultiones pessimae, id est gladius, fames, bestiae malae et pestilentia inducuntur [1]) super terram peccatricem: et de parabola, qua dicitur: „fili [2]) hominis, quid fiet ligno vitis?"

1. Fames, quae propter peccatricem inducitur terram, juxta possibilitatem nostrarum virium discussa est, et post famem de bestiis pessimis diximus, quas immittet Deus super peccatores. Quatuor enim ultiones in principio proposuimus, e quibus reliquae duae sunt de romphaea et de morte. Et in prima quidem filiorum et filiarum nomen tantum est, in secunda vero et tertia, quam nunc conamur exponere, filiorum et filiarum nomen annexum est, id est in romphaea, qua corruunt, qui caede ejus digna fecerunt. Quis est ergo iste gladius, id est, romphaea, quam nos formidare debemus, ne quando mittatur super terram nostram, super terram, quam figuraliter exposuimus, ut et nobis necesse sit transire per gladium duplex aliquid habentem [3]) in poena? Habitus quippe ipsius gladii dividit et secat eum, in quem infertur: si vero ad acumen aciei ejus etiam tactus ipse poenalis est, dupliciter torquetur, qui hoc gladio puniendus est. Scriptum est enim: „statuit [4]) igneam romphaeam,

---

[1]) Cfr. Ezech. XIV [2]) Ezech. XV, 2.
[3]) Edd. Merlini: habentes. [4]) Cfr. Gen. III, 24.

et Cherubim custodire viam ligni vitae." Et quomodo, si gladius acutus et candens inferatur in corpus, duplicem tribuit cruciatum, adustionis, et caedis, sic et romphaea, quae ad custodiam paradisi statuta memoratur, quam nunc ob expositionem gladii praesentis assumsimus, duplicia infert tormenta, dum adurit et dividit. Ut autem necessarium aliquid, ex quibus Deus sensum nostrum illuminat in loco praesenti interponamus, accipe exemplum. Aiunt studiosi medicinalis disciplinae, ad quasdam corporum curationes necessariam esse non solum sectionem ferri, verum etiam adustionem. Nam ad eos, qui canceris veterno computrescunt, candentem sive novaculae laminam, sive quodcunque acutissimi ferri genus adhibent, ut per ignem radices canceris evellantur, per incisionem autem putrida caro truncetur, et via pateat medicaminibus injiciendis. Quis, putas, nostrum canceris, ut ita dicam, habet simile peccatum, ut non ei sufficiat aut simplex acumen ferri, aut sola ignis adustio, sed utraque adhibeantur, quo uratur et secetur? Audi Salvatorem ratione ignis et ferri in duobus locis significantem. In alio loco ait: „non [1]) veni mittere pacem super terram, sed gladium." In alio vero: „ignem [2]) veni mittere super terram, et utinam jam ardeat!" Igitur defert utrumque Salvator, gladium et ignem, et baptizat, quae non potuerunt Spiritus sancti purificatione purgari. Sacramenta divina sunt et ineffabilia, et soli Deo cognita, plus tamen in gratiarum donatione, quam in tormentorum varietatibus constituta. Neque enim medici ex disciplina artis suae rationabiliter eos, quibus medentur, secant, urunt, dantque poculum amarissimi temperamenti, multaque alia, prout causa postulat, faciunt: Deus autem universitatis Dominus sine rationabili quadam sapientia, et sine dispensatione digna majestatis suae poenas tantum infert pec-

---

[1]) Matth. X, 34. [2]) Luc. XII, 49.

catoribus. Neque enim, ut existimant, ad hoc tantum adhibet supplicia, ut torqueat, sed quasi pater scit vulnera omnium nostrum, scit, qua ex causa, quod ulcus natum sit, quae putredo infelicis animae, ex quo ducatur exordio, qualis species doloris, ex quo peccato veniat: scit et formas, et [1]) modos, et numeros peccatorum, qui semel, bis, terque peccaverit, qui in una specie delictorum saepe ruerit [2]), qui in diversis vitiorum speciebus singulis tantum vicibus erraverit. Haec omnia nos juxta sapientiam Dei quaerere, secundum illud, quod scriptum est: „scrutans [3]) corda et renes Deus:" et supplicia, quae ab eo irrogantur, sic intelligere, quasi digna Deo, et convenientia dispensationi ejus [4]), nos vult, non tantummodo cruciari. Omnia quippe ad hoc condidit, ut essent, et salutares fecit generationes mundi, et non est in iis medicamentum perditionis. Sed quia, quod ille voluit, nos contemnendo non fecimus, et ille, quod cupierat, non exercuit in nobis. Disputatio nos coëgit, ut aliquid de poenarum specie diceremus, quae inferuntur ad terram.

2. Debemus autem nosse, quia non statim, ubi fames fuerit, sequatur et mors. Potest quippe fieri, ut aliquis famem sustinens perseveret in vita, licet inedia, et squallore, et macie discrucietur. Potest fieri, ut immissis bestiis malis statim non omnes pereant, fugae auxilio reservati. Potest evenire, ut caedente romphaea, cesset interitus. Modo vulnerantur quidam et secantur, et, ut ita dicam, crebris ictibus confodiuntur [5]), nec tamen pereunt. Idcirco nunc poena novissima in enumerationem [6]) poenarum mortis infertur. Istiusmodi quiddam et sacratissi-

---

[1]) Deest „et" in ed. Ruaei.

[2]) Edd. Merlini: ruit. [3]) Psalm. VII, 9.

[4]) Edd. Merlini: ejus. Non vult vos tantummodo etc

[5]) Edd. Merlini: confunduntur.

[6]) Edd. Merlini: enumeratione.

mus Apostolus sentiens, loquebatur: „novissimus [1]) inimicus destruetur mors:" audebo dicere, sed „novissimus inimicus destruetur mors." Fuit quidam [2]) ante mortem inimicus, id est romphaea: fuit quidam ante mortem inimicus, bestiae pessimae: fuit quidam ante bestias pessimas inimicus, fames. Haec omnia inimica sunt religionis inimicis. Si enim non vis amicus fieri Deo invitanti te ad reconciliationem, et dicenti per Apostolum: „obsecro [3]) vos per Christum reconciliari Deo:" quid de Deo causaris, cum in causis sub inimicorum imperio esse voluisti? An ignoras idcirco Deum in Aegypto immisisse furorem et iram, et angustiam, immissionem per angelos pessimos, quia inimici illius erant, et ab ejus adversario regebantur? Procul autem absint a nobis quatuor istarum supplicia poenarum, fames, bestiae pessimae, gladius mors. Quidquid enim horum fuerit illatum, ad eos venit, qui inimici Dei sunt: amicos ejus praeterit, neque ausum est eos contingere, qui de ejus necessitudine gloriantur. Et quomodo de igne bene creditum est Scripturis testantibus, quia transeant per eum justi, et non comburantur: „uniuscujusque [4]) enim opus quale sit, ignis probabit:" sic et in his suppliciis inveniatur aliquis Daniel, Noë et Job, et nihil poenarum sustinebit.

3. Haec specialiter per singula supplicia exposuimus, quae in extrema parte in unum propheta consocians, ait: „haec [5]) dicit Adonai Dominus: si autem quatuor vindictas meas pessimas, romphaeam, et famem, et bestias pessimas, et mortem immisero." Quo? Non super terram, sed „super [6]) Jerusalem." Terra enim si puniatur,

---

[1]) I Cor. XV, 26.

[2]) Edd. Merlini: quidem ante mortem inimicus. Idem romphaea fuit quidam ante mortem inimicus. Bestiae pessimae fuit quidam: ante bestias pessimas etc.

[3]) Cfr. II Cor. V, 20. [4]) I Cor. III, 13.

[5]) Ezech. XIV, 21. [6]) Ezech. XIV, 21.

sufficit ei una correptio. Si autem corripiatur Jerusalem, super quam invocatum est nomen Dei, quatuor ei cruciatus pariter inferuntur. Multo nobis utilius fuerat [1]) divino non credidisse sermoni, quam post credulitatem adhuc rursum ad peccata converti, quae ante commisimus. Considera enim, quomodo Scriptura super terram sigillatim supplicia dicat inferri, et non apponat, quam terram: quando vero ad Jerusalem veniat: „si [2]) autem et quatuor vindictas meas pessimas, romphaeam, et famem, et bestias pessimas, et mortem immisero in Jerusalem:" nos indicans Jerusalem, qui peccantes quidem nos Jerusalem sumus, quae destruitur; in praeceptis vero permanentes, Jerusalem dicimur, quae salvatur. Omnes lamentationes, quas legimus in Jerusalem, omnes querimoniae, quibus eam plangit Deus, ad nos pertinent, qui gustavimus sermonem Dei, et postea mandatis ejus contraria fecimus. Non plectitur Salomonis jura contemnens, non sic punitur Lycurgi scita destituens. Aliud supplicium est ejus, qui legem Dei per Mosen traditam conculcat et despicit: maxima omnium est ejus poena, qui praecepta filii Dei pro nihilo duxerit. „Irritam [3]) enim quis faciens legem Mosis, sine ulla miseratione duobus vel tribus testibus moritur: quanto magis putatis deteriora supplicia mereri illum, qui filium Dei conculcaverit?" Hi ergo, quos enumeravimus, filium Dei non conculcaverunt, sed tantum legem Dei transgressi [4]) sunt, maximeque hi, qui ante adventum Domini fuerunt. Sed neque hi, qui crucifixerunt Salvatorem meum, rei sunt ingentis poenae, sicut hi, quibus ait Apostolus: „filium [5]) Dei conculcans, spiritui gratiae contumeliam faciens:" et si quid aliud

---

[1]) Cfr. II Petr. II, 21. [2]) Ezech. XIV, 21.
[3]) Hebr. X, 28. 29.
[4]) Edd. Merlini: ingressi sunt.
[5]) Hebr. X, 29.

significat in eo loco, in quo eorum peccata replicat, qui post fidem in Deum peccaverunt.

4. Haec propter quatuor ultiones pessimas, quae inducuntur super Jerusalem. Et omnes quidem, qui didicimus divinas scripturas, sive bene, sive male vivamus, Jerusalem sumus. Si male vivimus, illa Jerusalem, quae cruciatibus punitur, et sustinet quatuor ultiones [1]): si bene, illa Jerusalem, quae in Dei sinu requiescit. Et est magna distantia, ut in reliqua terra, sic et in ipsa Jerusalem. Omnes enim, qui in ecclesia peccatores sunt, qui sermonem Dei gustaverunt, et transgrediuntur eum, merentur supplicia, verum pro modo graduum unusquisque torquebitur. Majorem poenam habet, qui ecclesiae praesidet, et delinquit. An non magis misericordiam promeretur ad comparationem fidelis catechumenus? Non magis venia dignus est laicus, si ad diaconum conferatur? Et [2]) rursum comparatione presbyteri, diaconus veniam plus meretur? Quae autem sequantur, me tacente cognoscitis. Idcirco formidans judicium Dei, et ante oculos mihi proponens illum judicii ordinem, qui in Scripturis continetur, recordor dicti illius: „pondus [3]) ultra te ne leves.“ Sed et illud: „noli [4]) quaerere fieri judex, ne non valeas auferre iniquitates.“ Quid mihi prodest, quia prior sedeo in cathedra resupinus, honorem majoris accipio, nec possum habere dignitate mea opera condigna? Nonne majori poena cruciabor, quia honor justi mihi ab omnibus defertur, cum peccator sim? Necessarium fuit diligentius retractantem ea, quae de quatuor terrae ultionibus dicebantur, id addere, quod Jerusalem quippe erat in tribu Benjamin: et sacerdotes templi, et levitae, qui

---

[1]) Edd. M. perperam: „ultiones: sive illa etc.“

[2]) Deest „Et“ in ed. Ruaei.

[3]) Cfr. Sap. Sirac. VII, 15. (Ecclesiastic.)

[4]) Sap. Sirac. VII, 6. (Ecclesiastic.)

Dei ministeriis serviebant, et ceteri ordines, quos Scripturae [1]) sermo comprehendit, in ea morabantur. Haec accipit quatuor ultiones pessimas, quae non sunt similes in his, qui in ea habitant. Neque enim eodem modo et ad populum, et ad levitas comminatio dirigitur. Israelites enim peccans in Israeliticum delictum corruit. Qui autem major est ab Israelita, quanto nobilior fuerit in ordine [2]) idem, levites et sacerdos, tanto majora supplicia sustinebit. Si autem princeps sacerdotum peccaverit, dicit ad eum Heli consacerdos suus: „si [3]) delinquens peccaverit vir in virum, orabunt pro eo: si autem in Dominum [4]) peccaverit, quis orabit pro eo?“ Haec in expositionem ejus sermonis, quo comminabantur et singulae specialiter in peccatricem terram ultiones, et pariter congregatae in infelicem Jerusalem.

5. Videamus autem et sequentia Scripturae. Quae cum in parabola audierit propheta, nos tantum sensum debemus exponere, ipsum testimonii ordinem derelinquentes, et auditorem mittentes ad librum. Lignum [5]) vitis, ut in fructu est honorabilius lignis omnibus, maxime his, quae in saltu fructificant, sic ad cetera opera inutilius omnibus lignis est. Et vascula quaedam possunt fieri, et in diversa opera necessarii usus ad ministrandum: de palmitibus autem vitis non solum vas aliquod et in opus utile quid fieri non potest, sed neque paxillus quidem est utilis. Ait ergo sermo divinus, quia, ut palmes vitis honorabilior fit ceteris lignis, si afferat fructus, sic ab omnibus inferior judicetur, si id non habeat, unde praecellit, atque in hunc modum eos, qui imbuti sunt eloquiis Dei, honorabiliores esse omnibus, et quocunque modo in vi-

---

[1]) Edd. Merlini: scripturarum.

[2]) Edd. Merlini: ordine, id est levites etc.

[3]) Cfr. I Sam. II, 25. (I Regg.)

[4]) Edd. Merlini: domino. [5]) Cfr. Ezech. XV.

neae positos dignitate, cum afferant fructus, botros salutis, de qua scriptum est: „ego [1]) vero te plantavi vineam fructiferam, totam veram.“ Et alibi: „vinea [2]) Domini domus Israel est.“ Et rursum: „vineam [3]) de Aegypto transtulisti“, et reliqua; si autem non attulerint fructus in tantum, ut a Deo dici possit: „quomodo [4]) conversa es in amaritudinem vitis alienae?“ tunc multo deteriores inveniri ab his lignis, quae licet viliora sint, tamen suos afferunt fructus. Quomodo enim praecellunt ligna sylvarum vineas inferaces, eodem modo intra quandam dispensationem sapientiae divinae ex lignis vilioribus aliqua domui necessaria fabricantur. Neque vero turberis, putans nos extra Scripturas affirmare, quod dicimus, futurum esse, ut de lignis sylvae aliquid utile fiat, id est, de me ipso, si non attulero proprios naturae meae fructus: si quidem et Apostolus imaginem quandam eorum vasorum, quae sunt in humana conversatione, assumit dicens: „in [5]) magna autem domo non [6]) solum sunt vasa aurea, et argentea, sed et lignea, et fictilia:“ — nota quia vasa lignea nuncupaverit: — „et alia quidem in honorem, alia vero in contumeliam.“ Ista vasa lignea, quae esse in magna domo Apostolus praedicat, non sunt facta de vitibus, non de palmitibus vinearum, sed ex aliis lignis, quae vilioris ordinis in nemoribus fructificaverunt. Quantum ergo malum est, et quale discrimen, ut ligna quondam vilia inveniantur in magna patrisfamilias domo, et palmes vitis meae inutilis in domo sit, et in ignem projiciatur? Hoc enim scriptum est, quia annuam putationem ejus consumat ignis. Haec in Ezechielem. Salvator

---

1) Jerem. II, 21. 2) Cfr. Jesai. V, 7.

3) Psalm. LXXX, 8. (LXXIX.)

4) Cfr. Jerem. II, 21. — Edd. M. et R. „vitis alienae?“

5) II Tim. II, 20.

6) Edd. Merlini: non sunt tantum vasa etc.

vero hujus parabolae sensum in evangelio ita perstrinxit, dicens: „Ego [1]) sum vitis, vos palmites, pater meus agricola. Omnem [2]) palmitem, qui in me manet, et fructum affert, pater meus putat, ut fructus majores afferat: palmitem, qui non [3]) manet in me, et fructum non affert, pater meus excidit, et in ignem mittit." Vides vicinitatem utrorumque sermonum? Vides, quomodo pater excidat, et in ignem jaciat? Nos insensati quasi negligenda quidem Scriptura sit, nolentes ea discere, quae nobis incutiant metum, sed ea audire cupientes, quae prurientibus auribus incutiunt voluptatem, libenter audivimus, quae nos subvertant, quae decipiant. Qui dicit proximo suo: ignoscit nobis peccata nostra Deus: si quidem et in talibus sacramentis ludimus, vicissim nobis pollicentes, mappam mittet Deus. Et quia bonus est, et omnium peccata dissolvit, oportebat nos sedere, et sollicito corde dicere: si heri peccavimus, hodie poenitentiam agamus. Verum huic palmiti, — animal quippe est —, qui dicit: Potens est Deus et bonus agricola, qui non me excidat, et in ignem mittat: respondebit agricola: Sed si talis est palmes, ut frustra sit in vite, numquid poterit relinqui? Nonne si dimittatur, impediet vitem, ne pro sicco palmite virides et fructuum feraces afferat palmites? Quomodo enim boni agricolae est excidere, et amputare [4]), quae sicca sunt, et tradere in escam ignis infructuosos ramos: sic boni Dei est de omnibus vitibus infructuosos palmites amputare, et igni tradere in perditionem. Verum nos ipsi in [5]) nos ludimus, et decepti pariter ac decipientes volumus magis errare cum plurimis, quam ab

---

[1]) Ev. Joann. XV, 5. coll. 1.

[2]) Cfr. ev. Joann. XV, 2. coll. 6.

[3]) Deest „non" in edd. M. et R.

[4]) Ed. Ruaei: amputare.

[5]) Deest „in" in ed. Ruaei.

errore converti: cum magis id quaerere debeamus, quod aedificet, quod timorem Dei augeat, quod ad poenitentiam revocet, quod in confessionem sceleris adducat, quod nos faciat diebus ac noctibus cogitare, quomodo Domino placeamus, ut fiamus in vera vite Christo Jesu fructiferi palmites, et radici ejus adhaerentes: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen!

HOMILIA VI.

De eo, quod dicitur: „fili [1]) hominis, notas fac Jerusalem abominationes suas:" usque: „effudisti [2]) fornicationem tuam in omni transitu."

1. Consideranti mihi constantiam prophetarum, miraculum subit, quomodo vere credentes Deo magis quam hominibus contemserint mortem, pericula, contumelias, et omnia, quae passi sunt ab iis, qui arguebantur, dum voluntati Dei in prophetatione deserviunt. Admirabar quondam Esaiam, antequam compararem Ezechieli, et obstupescebam, quomodo diceret: „audite [3]) sermonem Domini, principes Sodomorum: attendite legem Domini, populus Gomorrhae. Quo mihi multitudinem sacrificiorum vestrorum? dicit Dominus." Dicebat enim haec, cum posset dicere, vel tacere. Neque [4]) enim, ut qui-

---

[1]) Ezech. XVI, 2. [2]) Ezech. XVI, 15.

[3]) Jesai. I, 10. 11.

[4]) R. in notis: Catenae Mss. *Εἰ τῷ αὐτῷ πνεύματι προφητεύουσιν οἱ τῆς νέας καὶ οἱ τῆς παλαιᾶς· ἐὰν δὲ ἄλλῳ ἀποκαλυφθῇ καθημένῳ, ἐντολὴν ἔχει ὁ πρῶτος σιωπᾷν πάντως. Οὐκ ἐξιστάμενοι οἱ προφῆται προεφήτευον τῷ λαῷ· ἀλλ' ἐν τῷ φύσιν ἱστάμενοι, καὶ ἑκόντες, καὶ εἰδότες ὑπούργουν τῷ πρὸς αὐτοὺς γενομένῳ*

dam suspicantur, mente excidebant [1]) prophetae, et ex necessitate spiritus loquebantur. „Si [2]) alii, inquit Apostolus, revelatum fuerit sedenti, prior taceat.“ Ex quo ostenditur, potestatem habere eum, qui loquatur, cum velit, dicere, et cum velit, tacere. Et ad Balaam dicitur: „verumtamen [3]) verbum, quod immitto in os tuum, hoc observa loqui:“ quasi potestatem habente eo, ut accepto verbo Dei diceret, seu taceret. Quid est ergo, quod in Ezechiele admiror? Quia cum ei fuisset imperatum, ut testaretur, et notas faceret Jerusalem iniquitates ejus, non posuit ante oculos ejus periculum, quod ex praedicatione erat secuturum, sed ut Dei tantum praecepta servaret, locutus est quaecunque mandavit. Esto, sit mysterium, sit revelatio sacratae intelligentiae de Jerusalem, et his, quaecunque super eam dicuntur: attamen prophetans et fornicationis illam arguit, quia divaricaverit pedes suos omni transeunti, maledica voce testatur, increpat scelerum civitatem. Sed quia confidebat Dei se facere voluntatem, paratus et mori et vivere, loquebatur intrepidus.

2. Videamus ergo ipsam prophetiam, et primo quidem, quomodo in potestate sit positum prophetae, utrum dicat, an non, consideremus. Factus est sermo Domini ad eum, dicens: „fili [4]) hominis, testificare Jerusalem iniquitates ejus, et dices: haec dicit Dominus.“ Non in

—

λόγῳ· ὅστις λόγος οὐ κατὰ βούλησιν ἀνθρώπου ἠνέχθη ποτὲ, ἀλλ' ἐκ θεοῦ φέρεται εἰς ἀνθρώπους· οἵτινες ἄνθρωποι ἑκόντες ὑπουργοῦσιν αὐτῷ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Βαλαὰμ παραγγέλλεται λαλεῖν τὰ ὑποβαλλόμενα αὐτῷ, ὡς ἂν ἐξουσίαν ἔχων καὶ τοῦ μὴ λαλῆσαι αὐτά. Καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸ βεβαιοῖ Ἰωνᾶς.

[1]) Edd. Merlini: excedebant. [2]) I Cor. XIV, 30.

[3]) Cfr. Deut. XII, 32. — Edd. Merlini: verum tamen est verbum, quod etc.

[4]) Ezech. XVI, 2. 3.

necessitate adspirationis, sed in voluntate dicentis, Dominus posuit, ut testificaretur ad Jerusalem iniquitates ejus, et ait: „dices [1]).“ Quid dices? Haec, quae sequuntur. In propheta erat, audiente: „dices [2]):“ utrum diceret, nec ne, quomodo fuit positum in Jona. In potestate quippe ejus erat, audientis: „dic [3]):“ „adhuc [4]) tres dies, et Ninive subvertetur:“ si velit dicere, vel tacere. Et quia in arbitrio ejus positum erat, et noluit dicere, vide, quanta eum sunt consecuta postea: periclitata est navis propter eum, sorte repertus est latens, cetus devoravit abjectum. Hi ergo prophetae, quicunque post Jonam fuerunt, considerantes forsitan ea, quae venerunt ei, sive aliis prophetis, videbant quoniam ex omni parte angustiae iis imminebant: secundum saeculum persecutio, si dicerent vera: secundum Dominum offensa, si timentes homines proferrent falsa prò veris.

3. Idcirco testificatus est Ezechiel, et notas fecit Jerusalem iniquitates ejus, et dixit: „haec [5]) dicit Dominus: radix tua et generatio tua de terra Chanaan. Pater tuus Amorrhaeus, et mater tua Cethea.“ Quae civitatum sic fuit elevata, et altum sapuit in mundo ut civitas Dei? Et tamen haec ipsa sibi magna promittens, quasi proxima Dei, et civitas ejus, quia peccavit, arguitur a Spiritu sancto, ut degener et extranea. Pater enim ejus Amorrhaeus, jam non Deus. Quamdiu [6]) non peccavit, pater ejus erat Deus; quando vero peccavit, pater ejus Amorrhaeus factus est. Quamdiu non peccavit, pater ejus Spiritus sanctus fuit, quando peccavit, mater ejus Cethea

---

[1]) Ezech. XVI, 3. [2]) Ezech. XVI, 3.

[3]) Cfr. Jon. III, 2. [4]) Jon. III, 4.

[5]) Ezech. XVI, 3. — Edd. M. constanter: Amorreus.

[6]) R. in notis: Catenae Mss. „Ἡ Ἱερουσαλὴμ, ὅτε τοῦ θεοῦ ἦν πόλις, ῥίζαν καὶ γένος εἶχεν ἐξ Ἀβραάμ, ἔχουσα πατέρα τὸν θεὸν, καὶ μητέρα τὴν χάριν.“

facta est. Quamdiu non peccavit, radicem habuit Abraham, et Isaac, et Jacob: quando peccavit, radix ejus Chananaea facta est. Saepe miratus sum id, quod dictum est a Daniele ad presbyterum peccatorem, cui pro peccato nomen imponens: „semen [1]), inquit, Chanaan, et non Juda.“ Magnus quidem Daniel constantissime presbyterum peccatorem semen Chanaan appellans, et non Juda; major vero comparatione ejus Ezechiel, non uni presbytero, neque duobus hominibus nativitatem objiciens contumeliosam, sed „radix [2]), inquiens, tua et generatio tua de terra Chanaan. Pater tuus Amorrhaeus, et mater tua Cethea.“ Quia Jerusalem multa peccata commisit, ideo increpans illam propheta, non uno, neque duobus, sed tribus nominibus insignivit. Septem in Genesi gentes enumerantur a Deo in uno loco, quem tradidit filiis Israel. Septem autem hae sunt. In terram, inquit [3]), Chananaeorum, et Amorrhaeorum, et [4]) Cethaeorum, et [5]) Pheresaeorum, et Evaeorum, et Gergesaeorum, et Jebusaeorum. Si [6]) possibile fuisset et septem istas congregare, et per eas ignobilitatem peccatricis Jerusalem exprobare, fecisset utique propheta. Nunc vero quid fecit? Amorrhaeum elegit ex septem, et Chananaeum, et ait habere communionem peccatricem Jerusalem, quippe ad Chananaeum juxta radicem et nativitatem, proprie ad Amorrhaeum secundum patrem, proprie ad Cetheum [7]) secundum matrem. Si in Jerusalem tanta dicuntur, de

---

[1]) Hist. Sus. vers. 56. (Dan. XIII.)

[2]) Ezech. XVI, 3.

[3]) Cfr. Gen. XV, 20. 21.

[4]) Desunt verba: „et Cethaeorum,“ in edd. M.

[5]) Edd. Merlini: et Pherescorum, et Eveorum, et Gergeseorum, et Jebuseorum.

[6]) Edd. Merlini: Impossibile fuit — congregare, ut per eas — exprobraret, fecisset etc.

[7]) Edd. Merlini: Cetheam.

qua tam grandia et tam mira conscripta sunt, quae ei sunt repromissa, quid futurum est misero mihi, si peccavero? Quis mihi erit pater? Aut quae mihi erit mater? Tantae [1]) talisque Jerusalem radix et generatio de terra Chananaeorum, pater ejus Amorrhaeus et mater Cethea nuncupatur. Ego, si peccavero, qui in Christo Jesu credo, et tanto me magistro tradidi, quis mihi futurus est pater? Non utique Amorrhaeus, sed nequior quidam pater. Quis est iste? „Quivis [2]) qui peccatum facit, ex diabolo natus est.“ Et iterum: „vos [3]) ex patre diabolo estis.“ Si igitur Jerusalem dicitur de radice et nativitate terrae Chananaeae, quid dicetur ad nos? Inveniuntur et nobis patres, qui nos generant in peccatis. Ut enim, si bonus fuero, et in optimo actu constitutus, dicit mihi Jesus: „fili [4]), dimittuntur tibi peccata tua:“ dicit mihi Paulus discipulus Jesu: „in [5]) Christo enim Jesu per evangelium ego vos genui:“ ita, si factus fuero peccator, generans me in peccatis diabolus, et assumens sibi eam vocem, qua pater Deus ad Salvatorem locutus est, dicit ad me: „filius [6]) meus es tu, ego hodie genui te.“ Et alii autem plures patres mei erunt, ad quos iturus sum. Unusquisque ad suos proficiscitur patres. Si quis est ab Abraham, dicitur ad eum: Tu autem vade ad patres tuos cum pace, educatus in senectute bona. Si quis vero egreditur de

---

[1]) R. in notis: Catenae Mss. „*Τελείας ψυχῆς ἡ Ἱερουσαλὴμ σύμβολον· ἥτις ψυχὴ παραπεσοῦσα ἕξει ῥίζαν καὶ γένεσιν ἐκ γῆς Χαναάν· ἐν ᾗ ῥίζῃ ἕξει πατέρα Ἀμοῤῥαῖον, καὶ μητέρα Χετταίαν. Χαναὰν σύμβολον τῆς ἁμαρτίας· Ἀμοῤῥαῖος πατήρ ἐστι νοητῶς ὁ διάβολος· Χετταία δὲ μήτηρ, ἡ ἐκ τούτου γέννησίς ἐστι.* „„*Πᾶς γὰρ ὁ ποιῶν ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ διαβόλου γεγέννηται.*“ “

[2]) I Joann. III, 8. [3]) Ev. Joann. VIII, 44.

[4]) Matth. IX, 2. [5]) I Cor. IV, 15.

[6]) Psalm. II, 7.

saeculo non cum pace, sed cum peccatorum bello, et senectute non bona, inveteratus dierum malorum, utique dicitur ad eum: tu autem vade ad patres tuos cum bello, nutritus in senectute mala. Docemur a Deo sub aliis nominibus quid facere debeamus.

4. „In [1]) qua die nata es, non alligaverunt manus tuas, sive non est excisus umbilicus tuus." In Hebraeo quippe sic habetur: „non est excisus umbilicus tuus." Allegorice inducit Jerusalem quasi puellam ab infantia genitam. Quae autem de Jerusalem dicuntur, sciamus ad omnes homines, qui in ecclesia sunt, pertinere. Primum ejus tempus tale est, secundum quale describitur: procul autem absit a nobis, ut tertium tempus tale habeamus, quale dicitur ad Jerusalem: omnes enim, qui primum fuimus peccatores, Jerusalem vocamur a Deo, et habemus ea, quae prima dicuntur. Secunda autem si post visitationem et notitiam Dei perseveravimus [2]) in peccatis, ad nos pertinent. Tertia vero mala, quae penitus detestamur, secundum ordinem prosequemur. Nunc, ut ad primum redeam, scriptum est quasi de Jerusalem: „in [3]) qua die nata es, non est excisus umbilicus tuus." Adjutorio Dei indigemus, ut possimus umbilicum non praecisum peccatricis Jerusalem invenire, aut certe praecisum umbilicum ejus, qui non peccavit, exponere. Sive igitur Jerusalem, sive cujuscunque alterius de alia scriptura quaero umbilicum, ut spiritualibus spiritualia comparans, inveniam, quomodo non sit praecisus umbilicus Jerusalem. Scriptum est in Job de dracone: „virtus [4]) ejus in umbilico, et fortitudo ejus super umbilicum ventris." Scio ex his, quae mihi gratia divina largita est, cum praesentem locum exponerem, me dixisse, quod

---

[1]) Cfr. Ezech. XVI, 4.

[2]) Edd. Merlini: perseveraverimus.

[3]) Cfr. Ezech. XVI, 4. [4]) Cfr. Job. XL, 16.

draco sit fortitudo contraria. Iste est enim draco, serpens antiquus, qui vocatur Diabolus et Satanas, decipiens orbem terrarum universum. Istius fortitudo in umbilico est. Nec dubium: nam principium malorum omnium in lumbo versatur. Et ideo adhuc in lumbo patris constitutus, qui nasciturus erat, refertur, quia in lumbos semina humana collecta sunt. Fortitudo ergo contraria ubicunque sunt semina, ibi insidiarum suarum vim conatur ostendere. Adversum masculos virtus ejus in lumbis est, adversum feminas virtus ejus in umbilico ventris est. Et vide, quomodo honeste viri mulierisque genitalia obtectis nominibus Scriptura nuncupaverit, ne per ea vocabula, quae in promtu sunt, turpitudinem significaret. Si intellectum est exemplum, quod protulimus de Job, intellige mihi, quia, ut in viro praeputium circumciditur, sic in femina umbilicus amputatur. Cum enim pudica fuit mulier, et mundis usa mutationibus feminarum, scilicet ne in sordidas res, et in peccatorum turpitudines ruat, tunc umbilicus ejus abscisus [1]) est. Si vero peccaverit, non est umbilicus ejus abscisus. Increpat ergo Jerusalem quasi mulierem, cui non sit praecisus umbilicus. Septuaginta interpretati sunt in hoc loco: „non [2]) alligaverunt ubera tua:“ sensum magis eloquii exponentes, quam verbum de verbo exprimentes. Ubera [3]) autem in Canticis Canticorum assumta sunt in cogitationum tuarum et mentis loco. „Quia [4]) bona ubera tua super vinum.“ Et recubuit super pectus Jesu, ubi ubera tua sunt, is qui communionem intellectuum ejus habiturus erat. Quando ergo sensus est rigidus, et notio obstricta

---

[1]) Edd. Merlini: abscissus est.

[2]) Cfr. Ezech. XVI, 4.

[3]) R. in notis: „Catenae: *Οἱ μαστοὶ ἐλήφθησαν ἐν τῷ ᾄσματι ἐπὶ τοῦ διανοητικοῦ χωρίου.*“

[4]) Cantic. I, 1.

atque solida, nec defluit sermo, manifestum est, quia alligata sunt ubera tua. Cum vero ea, quae dicuntur, dissoluta sunt et defluunt, non sunt ubera alligata.

5. „Aqua [1]) non es lota in salutem." Videamus ea, quae sunt in Jerusalem, ne forte et in nobis reperiantur. Verbi gratia dictum sit: est quaedam mulier nunc lota; verum quaeritur, an et in salutem, ut et nos timeamus propter hoc, quod ait: „in [2]) salutem." Non [3]) lavantur omnes in salutem. Qui accepimus gratiam baptismi in nomine Christi, loti sumus: sed nescio, quis lotus sit in salutem. Simon lotus est, et baptisma consecutus perseverabat in Philippi societate: verum quia non erat lotus in salutem, condemnatus est ab eo, qui in Spiritu sancto dixit ad eum: „pecunia [4]) tua tecum sit in perditionem." Ingentis est difficultatis eum, qui lavatur, lavari in salutem. Attendite, catechumeni audite, et ex his, quae dicuntur, praeparate vosmet ipsos, dum catechumeni estis, dum necdum estis baptizati, et veniatis ad lavacrum, et lavemini in salutem, nec sic lavemini ut quidam, qui loti sunt, sed non in salutem: ut qui accipit aquam, et non accipit Spiritum sanctum. Qui lavatur in salutem, et aquam accipit et Spiritum sanctum. Quia non fuit Simon lotus in salutem, accepit aquam, et non accepit Spiritum sanctum, putans, quia possit donum spiritus pecunia comparari, in qua non est lotus in salutem. Ad omnem animam peccatricem, quae videtur credere, ista

---

[1]) Cfr. Ezech. XVI, 4. [2]) Cfr. Ezech. XVI, 4.

[3]) R. in notis: Catenae Mss. *Καὶ ἐν ὕδατι οὐκ ἐλούθης, ἐὰν ὕδατι οὐκ ἐλούθης εἰς σωτηρίαν. Τῶν βαπτιζομένων οἱ μὲν εἰς σωτηρίαν βαπτίζονται· εἰσὶ δέ τινες ψυχαὶ ἀπονιπτόμεναι καὶ εἰς κατάκρισιν. Τοῦτο συμβαίνει τῷ ἀναξίῳ. Ἔχει δὲ καὶ ἀναγωγὴν ὑψηλήν. Καὶ θεώρει τοῦτο εἰ δύνασαι.*"

[4]) Act. VIII, 20.

dicuntur, quae nunc dicta legimus ad Jerusalem, ut non ad majora conscendam, et ea quaeram, quae ultra vires [1]) meas sunt et ingenium.

6. „Neque [2]) sale salita.“ Et hoc crimen est Jerusalem, quia non fuerat digna sale Dei. Ego si credidero Domino meo Jesu Christo, ipse me sal faciet, dicetque mihi: „vos [3]) estis sal terrae.“ Si credidero spiritui, qui in Apostolo locutus est, sale condior, et possum praeceptum custodire, dicens: „sermo [4]) vester sit semper in gratia, sale conditus.“ Grande opus est insaliri. Qui sale conditur, gratia plenus est. Nam et in communi proverbio salsus dicitur gratiosus, et e contrario insulsus, qui non habet gratiam. Si igitur gratia nobis a Deo venit, et complemur dono ejus, sale salimur. Rursum peccatrix Jerusalem non est involuta pannis. Observa, quod dicimus: anima renascens, et primum in lavacro edita, involvitur pannis. Ipse Dominus meus Jesus pannis involutus est, ut scriptum refertur in evangelio secundum Lucam. Oportet ergo eum, qui renascitur, utique in Christo renascentem rationabile et sincerum lac desiderare: et priusquam rationabile et sine dolo lac desideret, debet sale saliri, et pannorum involucris colligari, ne dicatur ad eum: sale [5]) non es salitus, et pannis non es involutus. Quia autem ista Jerusalem sint crimina, non circumcidi eam umbilico, et sale non saliri, et pannis non involvi, et aqua non lavari in salutem, sermo indicat reliquus, qui ita contexitur: „neque [6]) pepercit in te oculus tuus, ut faceret tibi unum ex omnibus istis.“ Propterea nihil tibi horum feci, ut paterer aliquid super te, dicit Dominus. Exemplum ab [7]) hominibus accipiam:

---

[1]) Edd. Merlini: meas vires sunt etc.

[2]) Ezech. XVI, 4. [3]) Matth. V, 13. [4]) Coloss. IV, 6.

[5]) Cfr. Ezech. XVI, 4. [6]) Ezech. XVI, 5.

[7]) Edd. Merlini: ab omnibus accipiam.

deinde si Spiritus sanctus dederit [1]), ad Jesum Christum et ad Deum patrem transmigrabo. Quando ad hominem loquor, et deprecor eum pro aliqua re, ut misereatur mei: si sine misericordia est, nihil patitur ex his, quae a me dicuntur: si vero molli est animo, et nihil in eo rigidi cordis obduruit, audit me, et miseretur mei: et molliuntur viscera ejus ad meas preces. Tale mihi quiddam intellige super Salvatorem. Descendit in terras miserans humanum genus, passiones perpessus est nostras, antequam crucem pateretur, et carnem nostram dignaretur assumere. Si enim non fuisset passus, non venisset in conversationem humanae vitae. Primum passus est, deinde descendit, et visus est. Quae est ista, quam pro nobis passus est passio? Caritas est passio. Pater quoque ipse et Deus universitatis, longanimis et multum misericors et miserator, nonne quodammodo patitur? An ignoras, quia, quando humana dispensat, passionem patitur humanam? „Supportavit [2]) enim mores tuos Dominus Deus tuus, quomodo si quis supportet homo filium suum." Igitur mores nostros supportat Deus, sicut passiones nostras portat filius Dei. Ipse pater non est impassibilis. Si rogetur, miseretur et condolet, patitur aliquid caritatis, et fit in iis, in quibus juxta magnitudinem naturae suae non potest esse, et propter nos humanas sustinet passiones.

7. „Non [3]) pepercit oculus tuus, inquit, in te, ut facere! tibi unum ex omnibus istis, ut paterer aliquid super te." „Et [4])", quia talis effecta es, „projecta es in faciem campi." Deus ne nos tales esse patiaris, ut projiciamur a te, et ab ecclesia tua in faciem campi, sed magis, ut ab angustiis sensuum egrediamur ad campum! „Et [5]) projecta es in faciem campi." Quare? „Pravi-

---

[1]) Ed. Ruaei sola: viderit. [2]) Cfr. Ezech. XVI.
[3]) Ezech. XVI, 5. [4]) Ezech. XVI, 5,
[5]) Ezech. XVI, 5.

tate [1]) animae tuae in qua die nata es." Potestne aliquis in eadem die, qua natus est, habere animae pravitatem? Describit passiones nostras, et vitia humana, et solitas pravitates. Pravitate enim nostra, si non rectum fuerit cor, projicimur in campum in die, qua nascimur. Si post regenerationem lavacri, si post sermonem Dei rursum peccaverimus, in die, qua nascimur, projicimur. Tales saepissime reperiuntur lavati lavacro secundae regenerationis, et non facientes dignos fructus poenitentiae, neque exhilarantes mysterium baptismi timore majore ab eo, quem, dum catechumeni essent, habuerunt, et caritate ampliori ab ea, quam exercuerunt, dum auditores sermonis essent, et sanctioribus gestis, quam ante gesserunt. Sequitur istiusmodi homines hoc, quod dicitur: „projecta [2]) es in faciem campi pravitate animae tuae in die, qua nata es." Sed vide misericordiam Dei, vide clementiam singularem. Licet projecta sit Jerusalem in faciem campi, non ita eam despicit, ut projecta sit semper, non ita pravitati suae relinquit, ut in totum ejus obliviscatur, ut non ultra elevet jacentem. Attende quid sequitur: „Et [3]) transivi per te." Projecta es, ego tamen rursum veni ad te: visitatio mea non tibi defuit post ruinam.

8. „Et [4]) vidi te conspersam in sanguine tuo." Quasi dicat: vidi te ream homicidiorum, ream sanguinis et mortalium peccatorum. „Et [5]) dixi tibi: de sanguine tuo vita adimplere. Surge de sanguine tuo, et adimplere vita. Sicut ortus agri dedi te." Misertus sum tui, postquam projecta es, vidi te sanguine peccatisque conspersam, effeci [6]) te sicut ortus [7]) est agri, et multiplicata

---

[1]) Ezech. XVI, 5. [2]) Ezech. XVI, 5.
[3]) Ezech. XVI, 6. [4]) Ezech. XVI, 6.
[5]) Cfr. Ezech. XVI, 6. 7.
[6]) Ed. Ruaei sola: effici te etc.
[7]) Edd. Merlini: hortus.

es. Quia ad te veni, et visitavi te projectam, causa tibi [1]) factus sum ut multiplicareris. „Et [2]) multiplicata es, et magnificata.“ Dedi te in multitudinem, et magnitudinem, id est, crescere te feci et multiplicari. Per id enim quod crescimus, et multiplicamur. „Et [3]) intrasti in civitates civitatum.“ Rursum errores exponit Jerusalem introeuntis in civitates civitatum. Quomodo autem ingressa sit criminose in civitates civitatum, consideremus. Si [4]) per singulas civitates, in quibus haereses sunt, et doctrinae alienae a Deo, ingrediatur quispiam ecclesiasticus, et particeps fiat talium civitatum, audit: „intrasti [5]) in civitates civitatum. Mammae tuae erectae sunt.“ Post tanta crimina rursum floruisti, et venit tibi tempus, et tempus divertentium. Dicitur mihi: noli allegorizare, noli per figuram exponere. Respondeant, quaeso: Jerusalem mammas habet, et est quando non colligentur, est quando erigantur: et umbilicum habet, et, quia non est praecisus, arguitur. Quomodo possunt ista sine allegorica expositione intelligi? „Mammae [6]) tuae erectae sunt, et capillus tuus exortus est.“ Cum omni honestate ea, quae solent virginum evenire corporibus, describit sermo divinus. „Et [7]) capillus tuus exortus [8]) est: tu vero eras nuda, et dehonestata.“ Qui non est Jesum Christum indutus, hic nudus est: qui non est indutus viscera miserationis, benignitatis, humilitatis, mansuetudinis, longanimitatis, ut proximum sustineat, iste dehonestatus est. „Tu [9])

[1]) Edd. Merlini: tui.

[2]) Ezech. XVI, 7. [3]) Ezech. XVI, 7.

[4]) R. in notis: Catenae Mss. „*Πόλεις πόλεών εἰσιν αἱ αἱρέσεις. Ἑκάστη γὰρ αἵρεσις ἴδιον νόμον ἔχει, καὶ ἰδίαν πολιτείαν, καὶ ἡ κρείττων καὶ αἱ χείρονες. Πῶς δὲ καὶ ἐκ ποίας εἰσέρχεται αὐτὴ ἡ ψυχὴ, ζήτει.*“

[5]) Ezech. XVI, 7. [6]) Ezech. XVI, 7. [7]) Ezech. XVI, 7.

[8]) Edd. Merlini: extortus est.

[9]) Ezech. XVI, 7. 8.

vero eras nuda et dehonestata: et transivi per te." Secunda vice venit ad eam, vidit eam peccantem, iterum propter peccata discedit [1]): et tamen rursum revertitur, iterum visitat clemens et benignus Deus. „Et [2]) veni ad te, et vidi te, et ecce, tempus tuum, et tempus divertentium." Quid est hoc, quod ait: „tempus [3]) tuum?" Tempus significat adolescentium, in quo jam per aetatem possunt fornicari. Et rursum: „et [4]) tempus, inquit, divertentium." Qui sunt isti divertentes? Dum sumus parvuli, hi, qui divertere nolunt ad eos, qui nituntur evertere, ut sunt christiani pessimi, daemonia immunda, angeli diaboli, non habent locum, quomodo non [5]) possint divertere. Cum autem fuerimus aetate majore, et jam peccare possumus, quaerunt aditum ad nos divertendi, et hoc tam angeli Dei, quam angeli Satanae. Impossibile autem est, ut utrique ad nos divertant. Si peccamus, angeli diaboli divertunt ad nos: si stamus fixo gradu, divertunt ad nos angeli Dei. Venit ergo tempus tuum, et tempus divertentium. Quia tempus venerat divertentium, et Dominus noster Jesus Christus Deus noster rursum visitat miseram Jerusalem, id est, peccatricem animam nostram. „Expandi [6]) alas meas super te." Consuevit Scriptura pennas nuncupare vestium summitates: ut in Ruth [7]), quae venit abscondite, et discooperto pallio ad pedes Booz, et [8]) dormivit sub axilla [9]) vestimenti ejus. Deus ergo quasi veste loquitur indutus: „expandi [10]) alas meas super te, et operui confusionem tuam." Beatus, cujus alis suis Deus protegit confusionem: si tamen per-

---

[1]) Edd. Merlini: descendit, [2]) Ezech. XVI, 8.
[3]) Ezech. XVI, 8. [4]) Ezech. XVI, 8.
[5]) Edd. Merlini: nos possint etc.
[6]) Ezech. XVI, 8. [7]) Cfr. Ruth. III.
[8]) Deest „et" in ed. Ruaei.
[9]) Edd. Merlini: ascella. [10]) Ezech. XVI, 8.

severaverit in beatitudine, in qua Jerusalem noluit perseverare. „Et [1]) juravi tibi in testamentum, et intravi in testamentum tecum.“ Post tanta, ob quae rursum revertitur, rursum recedit: post tam frequentem visitationem, nunc primum ingreditur cum ea in testamentum.

9. „Et [2]) facta es mihi, et lavi te in aqua. Post haec omnia assumsi te, et ipse lavi te in salutem, et ablui sanguinem tuum abs te.“ Haec intelligentes oremus, ut veniat misericordia Dei super nos, et abluat sanguinem ab animabus nostris. Si quid enim morte dignum fecimus, istud sanguis est noster. „Ablui [3]) sanguinem tuum a te, et unxi te oleo.“ Et Christos nos vult facere Deus. „Et [4]) indui te versicoloria.“ Quanta est benignitas Dei in unamquamque animarum Jerusalem: non unius coloris tunicam, sed multae varietatis largitur credentibus sibi. Hanc versicolorem tunicam jam tunc in signum fecit Jacob, induens filium suum Joseph, et vestivit eum versicoloria. Si consideres intellectus sectas, facta bona, vere videbis variam tunicam, quam visitatio Dei largitur his, qui vocati sunt in salutem. Legem intelligo, prophetas comprehendo, agnosco evangelia, non me latet Apostolus, cautus sum, justus sum, misericors sum, et adhuc quaeris aliam tunicam versicolorem, quam induit Dominus Jerusalem, dicens: „et [5]) vestivi te versicoloria, et calceavi te hyacinthos?“ Vult calceamenta nostra esse florentia, et bene tincta. Quae sunt calceamenta? Audi Paulum apertius praedicantem: „calceati [6]) pedes in praeparatione evangelii pacis.“

10. „Et [7]) praecinxi te bysso.“ Manifestius de hoc

---

[1]) Ezech. XVI, 8. [2]) Ezech. XVI, 8. 9.
[3]) Ezech. XVI, 9. [4]) Ezech. XVI. 10.
[5]) Ezech. XVI, 10. — Edd. Merlini: hyacintho
[6]) Ephes. VI, 15. [7]) Ezech. XVI, 10.

cinctorio Apostolus loquitur: „stantes [1]) praecincti lumbos vestros in veritate." Veritas enim pro bysso accipitur. „Et [2]) operui te trichapto." Non [3]) inveniens, neque intelligens, quid esset trichaptum, inveni in alia editione pro trichapto: „florens:" et in alia: „indumentum." Igitur induit nos Deus post variam vestem, et florenti tunica. „Et [4]) ornavi te ornamento, et [5]) imposui tibi armillas circa manus tuas." Cum mihi dederit occasiones bonorum actuum, armillas circumdat manibus meis. „Et [6]) catena circa collum tuum." Si me post gesta justitiae intellectu ornaverit veritatis, tunc mihi ornamentum nuptiale, tunc catena [7]) collo decora circumdatur. „Et [8]) dedi inaurem circa narem tuam." Quando vere possum suavitatis et boni odoris sacramenta suscipere, tunc mihi ornat Deus inauribus narem. „Et [9]) rotulas in auriculas tuas." Ut non solum auriculae, sed etiam grandis rota aurea sit circa auditum tuum. Aurea vero rota est, quae intellectibus volvitur sacris. „Et [10]) corona glorificationis super caput tuum." Omnipotens Deus et nobis tribue, ut digni efficiamur corona glorificationis super caput nostrum. „Et [11]) ornata es auro," id est, divinis sensibus: „et [12]) argento," id est, sermonibus sacris. „Et [13])

---

1) Ephes. VI, 14.

2) Ezech. XVI, 10. — Edd. Merlini: tricapto.

3) R. in notis: „Catenae Mss. *Τρίχαπτον ἡρμήνευσαν οἱ ἄλλοι ἑρμηνευταὶ ἄνθιμον καὶ ἐπένδυμα. Ἄνθιμον δέ ἐστιν ἱμάτιον λαμπρὸν καὶ φωτοειδές. Καὶ τοῦτο δὲ ἐν τῷ κόσμῳ τῆς ἀρετῆς θεωρεῖται.*"

4) Ezech. XVI, 11.

5) Deest „et" in ed. Ruaei.

6) Ezech. XVI, 11.

7) Edd. Merlini: catenam collo decoram circumdat.

8) Ezech. XVI, 12. 9) Ezech. XVI, 12.

10) Ezech. XVI, 12. 11) Ezech. XVI, 13.

12) Ezech. XVI, 13. 13) Ezech. XVI, 13.

opertoria tua byssina." Profunditas sensuum, opertorium est byssinum. „Et [1]) florentia:" pro quo verbo Septuaginta τρίχαπτα posuerunt, subtilem [2]) nimis amictum, et quasi ad capillorum similitudinem attenuatam vestem significantes. „Et [3]) versicoloria." Ecce, tota est Jerusalem protecta alis, vestita variis, ornata gemmis. Quid post haec facit magnus et hominum amator Deus? Alit eam delicatis cibis. „Similam [4]) et mel et oleum manducasti." Non ait simpliciter farinam, neque hordeaceum panem: hoc, quod modo ad vos loquimur, simila est. Sed miserabilis Jerusalem post similam, post mella, post oleum rursum quasi meretrix increpatur. Idcirco caveamus attentius, ne forte nos post verba munda similae, post sermones dulcissimos prophetarum, post oleum, quod laetificat faciem, quo voluimus perungere caput, ut jejunium nostrum acceptabile fiat, iterum delinquamus. Non solum autem perungimur hoc oleo, sed et [5]) vescimur. „Et [6]) facta es pulchra valde nimis." Laudat pulchritudinem ejus, laudat speciem, praedicat formam. „Et [7]) directa es in regnum." Quantus profectus, ut etiam ad regnum dirigatur? „Et [8]) exiit nomen tuum in gentibus." Haec apta sunt ei, qui postquam liber esse coepit a mundo, in conversatione proficiens ad beatam vitam, nomen quoque gloriosum in saeculo consecutus est; sed procul absit id, quod sequitur: ad hoc enim scriptum est, ut incutiat audientibus metum. Post pulchritudinem, post nomen magnum Jerusalem misera fornicatur. Ideo „ne [9]) glorieris in crastinum: non enim scis, quid pariat adveniens

---

1) Ezech. XVI, 13. 2) Edd. Merlini: sutilem.
3) Ezech. XVI, 13. 4) Ezech. XVI, 13.
5) Deest „et" in ed. Ruaei.
6) Ezech. XVI, 13. 7) Cfr. Ezech. XVI, 14.
8) Ezech. XVI, 14. 9) Prov. XXVII, 1.

dies." Et alibi: „fratres [1]), etiam si praeoccupatus fuerit homo in aliquo peccato, vos ut spirituales sustinete istiusmodi in spiritu mansuetudinis." Et rursum: „considerans [2]) te ipsum, ne et tu tenteris."

11. „Et [3]) exiit nomen tuum in gentibus in specie tua, quoniam consummatum erat in decore speciei, quam constitui in te, dicit Adonai Dominus: et confisa es in decore tuo." Magna sapuit, et conscientia pulchritudinis suae erecta est speciosa Jerusalem. Et quia alta sapuit, nec se humiliavit, nec glorificavit Deum, audi, quid dicatur ad eam: „et [4]) fornicata es in nomine tuo, et effudisti fornicationem tuam in omni transitu." Quid est hoc, quod ait: „effudisti [5]) fornicationem tuam in omni transitu?" Circuit [6]) animas nostras fortitudo contraria, et varie perlustrans quaerit locum, per quem possit irrumpere. Ira suo nomine vult fornicari mecum: juxta conjuncta moribus meis suo nomine tristitia, et vult me facere moerentem: sua parte avaritia infert desiderium auri et argenti, et quorumcunque similium: si me non custodiero, et clausero ostium meum, sed suscepero omnem orationem inimici, dicitur mihi: „effudisti [7]) fornicationem tuam in omni transitu. Et accepisti vestes

---

[1]) Galat. VI, 1. [2]) Galat. VI, 1.

[3]) Ezech. XVI, 14. 15. [4]) Ezech. XVI, 15.

[5]) Ezech. XVI, 15.

[6]) R. in notis: „Catenae Mss. *Παροδεύει ἡμῶν τὴν ψυχὴν ποικίλη δύναμις ἀντικειμένη, καὶ ζητεῖ τόπον τοῦ εἰσελθεῖν καὶ πορνεῦσαι μετὰ τῆς ψυχῆς, οἱονεὶ ὡς ὁ δαίμων τοῦ θυμοῦ, ὁ δαίμων τῆς κενοδοξίας, ὁ δαίμων τῆς λύπης, καὶ ἁπαξαπλῶς ἑκάστου πάθους ἡ δύναμις παροδεύει διὰ τῆς ψυχῆς, καὶ θέλει πορνεῦσαι μετ᾽ αὐτῆς, ἐπιπλακεῖσα τῇ προαιρέσει αὐτῆς. Τοιοῦτόν τι ᾐνίξατο ὁ Νάθαν πρὸς τὸν Δαυὶδ, καλῶν τὸν δαίμονα τῆς πορνείας ὁδοιπόρον.*

[7]) Ezech. XVI, 15. 16.

tuas, et fecisti tibi idola sutilia [1])." De his, quibus te ornavi, quibus pulchra facta es, fecisti tibi idola sutilia. Volo adhuc exponere, quae sunt idola sutilia, quae quidem de vestibus consuerunt. Vestes [2]) divinae scripturae sunt, et sensus, qui est in iis. Consciderunt has vestes haeretici, et consuerunt dictum dicto, verba verbis jungentes, sed non cum opportuna junctura aptaque, et consuentes impia sibi simulacra fecerunt, quibus illexerunt quosdam credere, et consentire ad cultum eorum, et fictam suscipere disciplinam: Deus vero omnes nos ab [3]) his et aliis simulacris liberet, ut magnificemur in Christo Jesu, cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen!

HOMILIA VII.

De eo, quod dicitur: „sumens [4]) de vestimentis meis fecisti tibi excelsa hinc inde consuta:" usque: „et [5]) ne sic satiata es."

1. Catalogus peccatorum Jerusalem, utcunque fuerit intellectus, aedificat audientem. Quomodo enim, si in

---

[1]) Edd. Merlini hoc loco et seqq. male: subtilia.

[2]) R. in notis: „Catenae Mss. *Τὰ ἱμάτιά ἐστιν ἐν τῷ μέρει τούτῳ αἱ ἱεραὶ γραφαὶ, καὶ ὁ ἐν αὐταῖς νοῦς. Ἡ οὖν ἐκπεσοῦσα τῆς ἀληθείας ψυχὴ σχίζει τὰ δοθέντα αὐτῇ εἰς εὐσχημοσύνην ἱμάτια. Οἱονεὶ διελεῖται τὰς γραφὰς, καὶ συῤῥάπτει ῥητὸν ῥητῷ, οὐ μετὰ τῆς δεούσης πλοκῆς· καὶ συῤῥάψασα ποιεῖ εἴδωλα τὰ ἀσεβῆ νοήματα, ἐν οἷς λατρεύουσα πορνεύει. Τοιαύτη ἐστὶν ἡ ψυχὴ τοῦ αἱρετικοῦ. Αἱρετικὸς δέ ἐστιν, οὐ μόνον ὁ κατὰ τὸ φρόνημα ἀπεσχισμένος τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ καὶ ὁ κατὰ πρᾶξιν.*"

[3]) Edd. Merlini: et ab his et aliis etc.

[4]) Ezech. XVI, 16.

[5]) Ezech. XVI, 29. — Edd. Merlini: et nec sic etc.

domo sua quempiam de familia Dominus corripiat, et peccata ejus exponat, alius, qui nuper emtus est, servus videns patris familiae disciplinam, quae culpet, quaeve collaudet, instruitur ad non faciendum [1]), quae priores fecere conservi, et ad hoc omni labore festinat, ut ea faciat, per quae alii honorem et libertatem a Domino promeruerunt: ita et nos audientes, in quibus culpet Deus sive Jerusalem, sive universam Judaeam, sive unam quamlibet ex tribubus specialiter delinquentem, non parum utilitatis accipimus, ne et in haec corruamus, in quae ceteri corruerunt. Est autem principium hodiernae lectionis, quia vestes a Deo acceperit Jerusalem, et fecerit ex his sibi sutilia [2]) quaedam simulacra, et fornicata sit super iis. De quibus juxta possibilitatem meam in priori sermone disserui, docens istos, qui Scripturas lacerant, et a verbis verba disrumpunt consuentes ea, et commentitia dogmata componentes, servire idolis, quae earum vestibus induerunt. „Non [3]) in tabernaculum meum intrabis, foris es, et foris manebis.“ Scit Scriptura sanctos intus, peccatores foris esse. Igitur Jerusalem, quia talia peccata commisit, ut non mereatur intrare repromissiones Dei, et dicatur ad eam: „et [4]) non intrabis:“ caveamus, ne forte et nobis aliquando dicatur: „et [5]) non intrabis: neque fiet.“ Non est completum hoc, quod dicitur: „neque [6]) fiet:“ et ideo subaudiendum extrinsecus, ut sensus possit expleri. Ea, quae tibi repromissa sunt bona, et acceptura eras, non fient.

2. Sequitur aliud delictum. „Et [7]) accepisti vasa

---

1) Edd. Merlini: facienda ea quae priores etc.

2) Edd. M. hoc quoque loco, cfr. pag. 96. not. 1. „subtilia.“

3) Cfr. Ezech. XVI, 16. 4) Ezech. XVI, 16.

5) Ezech. XVI, 16. 6) Ezech. XVI, 16.

7) Ezech. XVI, 17.

glorificationis tuae de argento tuo, et de auro tuo, ex quibus dedi tibi, et fecisti tibi imagines masculinas." Secundum communem sensum sic intelligi potest. „Vasa [1]) glorificationis," de quibus Moses scripsit in Numeris [2]), thuribula, phialas, candelabrum aureum, arcam ab intus et a foris deauratam, et cetera „accepisti," et conflasti ea, et „fecisti effigies masculinas, et fornicata es in iis." Secundum allegoriam vero ita explanabitur. Vasa aurea et argentea, id est thuribula, phialas, et cetera istiusmodi habemus in sacris litteris: quando ergo torquemus sensus Scripturae in alterum sensum, qui est contrarius veritati, verba divina conflamus, et res Dei in alias mutamus effigies. Quae facientes incidimus in peccatum, quod nunc commiserat Jerusalem. Vasa glorificationis nostrae sunt lex et prophetae: super his exsultamus, in his efferimur. Quos cum aliter exponimus quam se veritas habet, convertimus vasa glorificationis nostrae de argento rationabili, et de auro sensibili, quod nobis dedit Deus, et facimus nobis imagines masculinas, et fornicamur in iis.

3. Sequitur: „accepisti [3]) vestimenta varia, et operuisti illa." Varia vestis est, et hic unus de [4]) Scripturis locus, quo induimur assumentes viscera misericordiae, benignitatis, humilitatis, mansuetudinis, longanimitatis ad sufferendum invicem. Has varias vestes, et pulchros amictus, quos nobis largitus est Deus, si laceramus atque conscindimus, et circumdamus falsae doctrinae ad deceptionem hominum, non dubium est, quin variis vestibus operiamus idola. Intelliges autem hoc, quod dicitur, si ipsam rem manifestius describamus. Vide mihi aliquem Marcionistam, sive discipulum Valentini, aut certe cujuslibet haeresis defensorem, et considera, quomodo idola

---

1) Cfr. Ezech. XVI, 17. 2) Cfr. Num. VIII.
3) Ezech. XVI, 18.
4) Edd. Merlini: in scripturis.

sua, id est, figmenta, quae ipse composuit, mansuetudine et castitate vestiat, ut in aures audientium facilius ex vitae bonitate ornatus sermo subrepat. Et cum hoc fecerit, intellige eum assumsisse vestem variam morum, et conversationis optimae, et idolis subjecisse, quae ipse construxit. Ac juxta mei quidem animi sensum multo nocentior est haereticus bonae vitae, et plus in doctrina sua habet auctoritatis eo, qui doctrinam conversatione maculet [1]). Qui enim vitae pessimae est, non facile homines ad falsum dogma sollicitat, nec potest per umbram sanctitatis audientium decipere simplicitatem. Qui vero sermone perversus est, et disciplinis saluti contrarius, mores autem compositos et ornatos habet, nihil facit aliud, nisi accipit indumenta varia instituti boni, et conversationis quietae, et circumdat ea idolis suis, ut magis decipiat audientes. Idcirco sollicite caveamus haereticos, qui conversationis optimae sunt, quorum forte vitam non tam Deus, quam diabolus instruxit. Nam quomodo quasdam illecebras escarum aucupes proponunt, ut facilius aves capiant per oblectamentum gulae, sic, ut audacius dicam, est quaedam castitatis diaboli, id est, decipula humanae animae, ut per istiusmodi castitatem, et mansuetudinem, et justitiam possit facilius capere, et falsis sermonibus irretire. Diversis diabolus pugnat insidiis, ut miserum perdat hominem, et bonam malis tribuit vitam ad decipiendos videntes, et malam bonis inurit conscientiam. Mihi ipsi, qui in ecclesia praedico, laqueos saepe tendit, ut totam ecclesiam ex mea conversatione confundat. Et ideo plus hi, qui sunt in medio, oppugnantur ab inimico, ut per ruinam unius hominis, quae celari non potest [2]), omnibus scandalum fiat, et impediatur fides

---

[1]) Edd. Merlini: maculat.

[2]) Edd. Merlini: potest, quin omnibus — fiat: impediatur etc.

per conversationem pessimam clericorum. Omnia, ut diximus, diabolus operatur, et ea, quae videntur esse bona, nec sunt, et ea, quae per naturam suam mala sunt: omnia adversum humanam commentatur animam. Unde, qui curam habet vitae suae, neque mansuetudine haereticorum capitur, ad consentiendum doctrinae eorum, neque meis delictis, qui videor in ecclesia praedicare, scandalizabitur, sed ipsum dogma considerans, et pertractans ecclesiae fidem, a me quidem aversabitur, doctrinam vero suscipiet secundum praeceptum Domini, qui ait: „super [1]) cathedram Mosis sederunt Scribae et Pharisaei. Omnia quaecunque vobis dicunt, audite, et facite; juxta opera autem illorum nolite facere: dicunt quippe, et non faciunt.“ Iste sermo de me est, qui bona doceo, et contraria gero, et sum sedens super cathedram Mosis quasi Scriba et Pharisaeus. Praeceptum tibi est, o popule, si non habueris accusationem doctrinae pessimae, et alienorum ab ecclesia dogmatum, conspexeris vero meam culpabilem vitam, atque peccata, ut non habeas juxta dicentis vitam, tuam instituere, sed ea facere quae loquor. Nullum imitemur, et si volumus imitari quempiam, propositus est nobis ad imitandum Christus Jesus. Descripti sunt actus Apostolorum, et prophetarum gesta de sacris voluminibus agnoscimus: illud exemplar firmum est, illud propositum solidum, quod qui sequi cupit, securus ingreditur. Si vero quaerimus nobis culpabiles ad aemulandum, ut cum dicamus, ille docet, et his, quae docet, facit ipse contraria, adversum praeceptum Domini facimus, qui mandavit doctrinas magistrorum magis considerari debere quam vitas. Haec dicimus de eo, quod scriptum est: „accepisti [2]) vestem tuam versicolorem, et ope-

---

[1]) Matth. XXIII, 2. 3. — Edd. Merlini: omnia enim quaecunque etc.

[2]) Cfr. Ezech. XVI, 18.

ruisti illa:“ id est, vasa glorificationis, quae in idola commutasti.

4. Sequitur: „et [1]) oleum meum, et incensum meum posuisti ante faciem eorum.“ Scriptura docente didicimus, quia sanctorum oratio sit incensum. Ait enim: „incensum [2]) autem orationes sanctorum sunt.“ Si ergo instituti ad orationem, cum illam Deo debeamus offerre, id est, Deo legis et prophetarum, Deo Abraham, Deo Isaac, Deo Jacob, et patri Jesu Christi, offerimus, quae ipsi confinximus, in tantum ut incensum Dei proponamus idolis, facimus id, quod dicitur in praesenti: „oleum [3]) meum, et incensum meum posuisti ante faciem eorum.“ Verum iste de incenso sit intellectus. Quid respondebimus de oleo? Oleum est, quo vir sanctus ungitur, oleum Christi, oleum sanctae doctrinae. Cum ergo accepit aliquis hoc oleum, quo ungitur sanctus, id est, scripturam sacram [4]) instituentem quomodo oporteat baptizari in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti: et pauca commutans unxerit quempiam, et quodammodo dixerit, jam non es catechumenus, consecutus es lavacrum secundae generationis: talis homo accepit [5]) oleum Dei, et incensum, et ponit illud ante faciem idolorum. „Et [6]) panes meos quos dedi tibi, simila, et melle, et oleo cibavi te.“ Ecce panes nostri simila mundissima in Scripturis, et [7]) mella apum prophetarum. Ista omnia dedit nobis Deus, et cibavit nos de panibus prophetarum, et de simila le-

---

[1]) Ezech. XVI, 18. [2]) Cfr. Apocal. V, 8.
[3]) Ezech. XVI, 18. [4]) Edd. Merlini: sanctam.
[5]) Ed. R. sola: accipit. [6]) Ezech. XVI, 19.
[7]) R. in notis: „Catenae Mss. *Μέλι ἂν μελισσῶν εἰσιν αἱ ἐκ τῶν προφητῶν θεωρίαι καὶ τῶν εὐαγγελίων· σεμίδαλις, αἱ ἐκ τῶν ἐντολῶν πράξεις, ποιοῦσαι τὸν ἄρτον τὴν καρδίαν ἀνθρώπου. Ταῦτα ἀνατιθέασιν εἰδώλοις, οἱ ἐν δόγμασι καὶ πράξεσιν ἁμαρτάνοντες.*“

gis, melle evangelii, e quibus cibati ponimus eadem ipsa idolis. Cum enim ex [1]) dogmatis falsis volentes assumere defensionem, diximus, scriptum est in propheta, testatur Moses, loquitur Apostolus: quid aliud facimus, quam accipientes panes veritatis proponimus eos simulacris, quae ipsi finximus? Marcion fecit idolum, et proposuit ei panes Scripturarum: Valentinus, Basilides, ceterique haeretici fecerunt similiter. „Et [2]) posuisti illa ante faciem eorum in odorem suavitatis.“ Naturaliter suavissimi odoris sunt haec, quae nobis largitus est Deus. Quem odorem suavissimum ante idola ponit, qui adversum potestatem Scripturarum aut gerit, aut intelligit.

5. „Et [3]) factum est, dicit Adonai Dominus, et accepisti filios tuos, et filias tuas, quas genuisti, et immolasti illos in consumtionem.“ Cum [4]) genuerit peccatrix Jerusalem filios et filias, finis eorum, qui nascuntur, occisio est. Neque enim salus finis est pessimorum. Idcirco scriptum est: „immolasti [5]) eos in consumtionem. Quam modica fornicata est, interfecisti natos meos, et dedisti eos.“ Proprie ait: „accepisti [6]) filios tuos:“ significanterque addidit: „occidisti [7]) natos meos.“ Qui-

---

[1]) Edd. Merlini: ex dogmatibus falsis — defensionem, dixerimus etc.

[2]) Ezech. XVI, 19. [3]) Ezech. XVI, 19. 20.

[4]) Catenae Mss. „*Θύει υἱοὺς αὐτῆς καὶ θυγατέρας ἡ ἀσεβὴς ψυχὴ, ἢ πράξει, ἢ καὶ λόγοις ἀναγεννῶσά τινας ἐν κακίᾳ. Τὸ γὰρ τέλος τῆς τοιαύτης γεννήσεως, σφαγή ἐστι.*“ *Καὶ μετ᾽ ὀλίγα·* „*Οὐ μόνον τοὺς ἀναγεννωμένους ἐξ αὐτῆς ἀδικεῖ ἡ ἀσεβὴς ψυχὴ κατασφάζουσα τοῖς εἰδώλοις· ἀλλὰ καί τινας τῶν ἐκ θεοῦ γεννηθέντων κατασφάζει τῇ πλάνῃ τῆς κακίας. Τοῦτο τὸ ἁμάρτημα, φησὶν ὁ θεὸς, παρὰ πᾶσαν ἁμαρτίαν ἐστὶ, καὶ βαρύ.*“ Ruaeus.

[5]) Cfr. Ezech. XVI, 20. 21.

[6]) Ezech. XVI, 20. [7]) Ezech. XVI, 21.

cunque enim nascuntur in haereticorum doctrinis, et ibi fidei suae principia sumserunt, hi filii sunt fornicariae et peccatricis Jerusalem. Qui autem natus est in ecclesia, et deceptus postea fuerit haeretica falsitate, iste, cum filius Dei sit, apprehensus est a peccatrice Jerusalem, et positus victima idolis ejus. „Hoc [1]) supra omnem fornicationem tuam, et abominationes tuas.“ Filios ecclesiae accipere, immolare idolis, hoc supra omne peccatum tuum est. „Et [2]) non fuisti memor diei infantiae tuae, cum eras nuda, et turpiter agens.“ Praefatus est de nuditate et turpitudine Jerusalem. Oportuit èrgo in iniquitate meminisse, quomodo pennas meas expanderim super te, et assumserim te de sanguine tuo, et laverim te. Tu vero horum omnium oblita fuisti. Haec, quae condecent nudam, et turpiter agentem, et commixtam in sanguine suo.

6. „Et [3]) factum est post omnes militias tuas: vae, vae tibi, dicit Adonai Dominus: et aedificasti tibi domum meretriciam, et fecisti tibi expositionem in omni platea.“ Si [4]) consideres animam expositam amatoribus suis, vi-

---

[1]) Ezech. XVI, 22. [2]) Ezech. XVI, 22.

[4]) Cfr. Ezech. XVI, 23. 24.

[4]) Catenae Mss. „Ἐὰν ἴδῃς ψυχὴν ἐγκειμένην τοῖς βουλομένοις ἐρασταῖς, ὄψει, ὅτι πεποίηκεν οἴκημα πορνικὸν, καὶ ἐπιδέχεται πάντας τοὺς προαιρουμένους πορνεύειν μετ᾽ αὐτῆς· δηλονότι τὰς ἀκαθάρτους δυνάμεις.“ Καὶ μετ᾽ ὀλίγα· „Ἔχει ἡ ψυχὴ κάλλος ὑπὲρ τοὺς μοιχούς. Ἐκεῖνοι γὰρ ἀπώλεσαν τὸ ἑαυτῶν κάλλος. Οἶμαι δὲ, ὅτι σαρκὶ συνέζευκται ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ, καὶ διὰ τοῦτο ἐρῶσιν αὐτῆς τὰ πονηρὰ πνεύματα, φιλόσαρκά τινα ὄντα. Μοιχεύει δὲ ἡ ψυχὴ μετὰ τούτων ἐπακούουσα αὐτοῖς, καὶ δεχομένη σπορὰν ἐκ τῆς κακῆς αὐτῶν διδασκαλίας, καὶ τίκτουσα τὰ καταθύμια αὐτοῖς.“ Καὶ μετ᾽ ὀλίγα· „Ἐν τῇ σωματικῇ πορνείᾳ σώματα φθείρεται· καὶ ἐν τῇ πνευματικῇ πορνείᾳ νοήματα φθείρεται. Καὶ τοῦτο δηλοῖ ὁ ἀπόστολος.“ Ruaeus.

debis quomodo faciat domum meretriciam, et suscipiat omnes, quos praediximus amatores. Intellige vero, quod dicimus ex sequentibus, id est, qui sunt amatores Jerusalem. Anima humana multum speciosa est, et mirabilem habet pulchritudinem. Artifex quippe ejus, cum eam primum conderet, ait: „faciamus [1]) hominem ad imaginem et similitudinem nostram.“ Quid hac pulchritudine et similitudine pulchrius? Quidam ergo adulteri, et sordidi amatores, decore ejus illecti desiderant eam corrumpere, et fornicari super eam. Quamobrem sapiens vir Paulus dicit: „timeo [2]) autem, ne forte, ut serpens decepit Evam in nequitia sua, sic corrumpantur sensus [3]) vestri.“ Sensus nostri in fornicatione carnali corrumpuntur: in spiritualibus vero stupris sensus corrumpitur, et ipsa anima vulneratur.

7. „Et [4]) contaminasti speciem tuam.“ Etiam si non homo in peccatis maximis constitutus, tamen, quia ingens est animae pulchritudo, minorum quoque societate turpatur. Respice [5]) virtutes animae, quae ei insitae sint a Deo, vide pulchritudinem ejus, inventionem, dispositionem, elocutionem, memoriam, pronuntiationem, cujus sit ingenii, quomodo primum intelligat, inde intellecta dijudicet, ut incitetur ad sensus, ut menti sensa commodet, quos habet impetus, quos cogitatus de Deo. Haec possidens magnae pulchritudinis est, sed haereticorum sectis, et extranea religionis institutione

[1]) Gen. I, 26. [2]) II Cor XI, 3.

[3]) Desunt verba: „sensus vestri,“ in edd. M.

[4]) Ezech. XVI, 25.

[5]) Catenae Mss. „*Δυνάμεις εἰσὶ τῆς ψυχῆς, ἐν ᾗ καὶ μνήμη, ἐπιβολαὶ, εὐφυΐαι, νοήσεις, ὁρμήσεις, ἀφορμαὶ, συγκαταθέσεις, ἔμπνοιαι περὶ θεόν. Ἐμπεριέχονται δὲ αὐταὶ ταῖς γενικαῖς δυνάμεσιν αὐτῆς, ἐν τῷ λογικῷ, ἐν τῷ ἐπιθυμητικῷ, ἐν τῷ λογιστικῷ. Ταῦτα πάντα φθείρει ἡ ἀσεβὴς ψυχὴ τοῖς ἀλλοτρίοις δόγμασι, καὶ ταῖς ἀλλοτρίαις πράξεσιν.*“ Ruaeus.

corrumpitur. „Et [1]) transierunt crura tua per omnem transitum, et multiplicasti fornicationem tuam.“ Et [2]) fornicatio a fornicatione differens: et quomodo in fornicatione carnis est aliquis non nimiae fornicationis, et tamen fornicatione pollutus, alius vero multiplicans fornicationem suam: sic et in ea fornicatione, quae animam suam, sensumque commaculat, alius multitudine fornicationis obruitur, alius vero non tam a fornicatione est seductus [3]). Idcirco, qua mensura mensi fuerimus, remetietur nobis.

8. „Et [4]) fornicata es in filios Aegypti confines tuos.“ Filii [5]) Aegypti contrariae fortitudines sunt. Nec mirum est, si confines nostri Aegyptii dicantur: confines Aegypti et Jerusalem in sua civitate sunt positi, qui sunt magnis carnibus, non quia isti Aegyptii ingentes carnes habeant, — et quidem honeste videtur [6]) pudenda eorum immutato vocabulo significasse, id est, magnis carnibus —, sed quia carnei intellectus magnarum nos carnium faciant: ut e contrario est quaedam caro deficiens, de qua dicitur: „quomodo [7]) caro mea in terra deserta, et invia, et inaquosa, sic in sancto apparui tibi.“ Fornicatur igitur Je-

---

[1]) Ezech. XVI, 25

[2]) Edd. Merlini: Est fornicatio etc.

[3]) Edd. Merlini: sejunctus. [4]) Ezech. XVI, 25.

[5]) Catenae Mss. „*Υἱοὶ Αἰγύπτου δυνάμεις εἰσὶν ἀντικείμεναι. Καὶ μήποτε οὖν ἄρα οὗτοί εἰσιν οἱ καθήδονοι δαίμονες, οἱ φιλαμαρτήμονες, οἱ συνηδόμενοι τοῖς πάθεσι τῆς σαρκὸς, καὶ τὰ πολλὰ κινοῦντες ἡμᾶς εἰς ταῦτα. Οὗτοι δὲ ὁμοροῦσιν ἡμῖν. Τὰ γὰρ ὅρια τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τῆς Αἰγύπτου ἐγγύς εἰσιν.*“ *Καὶ μετ᾽ ὀλίγα·* „*Μεγαλόσαρκοί εἰσιν οὗτοι οἱ Αἰγύπτιοι οὐ σάρκας φέροντες· ἔξω γὰρ σαρκός εἰσι· μεγαλόσαρκοι δὲ λέγονται, ὅτι πολὺ κεχήνασι περὶ τὸ σαρκικὸν φρόνημα.*“ Ruaeus.

[6]) Edd. Merlini: videntur.

[7]) Psalm. LXIII, 1. 2. (LXII.)

rusalem „super [1]) filios Aegypti, confines suos, et magnarum carnium.“ „Et [2]) multipliciter, inquit, fornicata es ad me exasperandum.“ Multas species fornicationis commisisti ad me concitandum. „Quod [3]) si extendero manum meam in te, et [4]) auferam legitima tua, et tradam te in animas eorum, qui te oderunt, filios [5]) alienigenarum.“ Vides, quia in animas alienigenarum traditur, quae indigna sit usu legis, et sermonum Dei. „Qui [6]) te diverterunt de via tua. Impie egisti et fornicata es super filios Assur.“ Primum super filios Aegypti, deinde super filios Assur. Haec species peccatorum sunt. Nam et cum captivos acceperunt Assyrii filios Israel, factum est quidem id, quod Scriptura refert, scriptum est autem propter frequentem nostram captivitatem, quae a spiritualibus Assyriis perpetratur: de quibus Apostolus dicit: „non [7]) est nobis certamen adversus carnem et sanguinem, sed adversum spiritualia nequitiae.“

9. „Et [8]) ne sic satiata es, et fornicata es, et non satiaberis.“ Quando quis non impletur delinquens: sed semper prioribus peccatis nova peccata conjungit, colligans ut fune longo, et sicut loro jugi vitulae iniquitates, nunquam se ad meliora convertens, neque poenitentiam agens super malis suis, dicitur ad eum: „et [9]) non satiaberis.“ „Et [10]) multiplicasti testamenta tua ad terram Chanaan.“ Quando Deus ad nos facit testamenta, et nos consentimus ei, beati sumus: quando vero fornicamur ad spiritualia nequitiae, tunc convertimus Dei testamenta ad

---

[1]) Ezech. XVI, 26. [2]) Ezech. XVI, 26.
[3]) Ezech. XVI, 27.
[4]) Deest „et“ in ed. Ruaei.
[5]) Edd. M. et R. constanter: „filios.“
[6]) Ezech. XVI, 27. 28. [7]) Cfr. Ephes. VI, 12.
[8]) Ezech. XVI, 28. — Edd. Merlini: Et nec sic etc.
[9]) Ezech. XVI, 28. [10]) Ezech. XVI, 29.

terram Chanaan, et pactum statuimus cum ea. Hoc autem mihi intellige et in Chaldaeis, et in ceteris gentibus, quando in quolibet aliquo peccato reprehendimur. „Et [1]) testamenta ad Chaldaeos, et ne sic satiata es."

10. Post catalogum peccatorum, ad peccatricem loquitur [2]) Jerusalem: „quid [3]) constituam in te, dicit Adonai Dominus, cum facias tu haec omnia opera mulieris fornicariae procacis?" Adscendamus paulisper eloquio, quia non semper utile est de fornicationibus loqui, et procul absit, ut aliquis in ecclesia sit, qui dehortatoriis a fornicatione indigeat sermonibus. Nam si quis necesse habet audire: „non [4]) fornicaberis:" seu [5]) illud: „si [6]) quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus:" iste similis est his, quos Apostolus dicit: „justo [7]) lex non est posita, sed iniquis, et non subditis, impiis et peccatoribus." Quomodo ergo justo lex non est posita, verum iniquis, et non subditis: sic doctrina ea, quae a fornicatione monet recedendum, casto non est posita, sed iniquis, et fornicatoribus, et inobedientibus. Non habemus itaque necessarium, ut discamus a fornicatione discedere: verum ad perfectiora tendamus a principiis elementorum Christi. „Etenim [8]) cum deberetis, ait, magistri esse propter tempus, rursum indigetis, ut vos doceamini, quae sint elementa exordii sermonum Dei, et facti estis, quibus lacte opus sit, non solido cibo." Omnis sermo, qui praecepit: „non [9]) fornicaberis, non adulterabis, non furaberis:" non solida esca est, sed quasi lac praebetur infantibus. Athletarum cibus est de omnipo-

---

[1]) Ezech. XVI, 29. — Edd. Merlini: et nec sic etc.
[2]) Deest „loquitur" in ed. Ruaei.
[3]) Ezech. XVI, 30. [4]) Exod. XX, 13.
[5]) Edd. Merlini: sed et illud etc.
[6]) I Cor. III, 17. [7]) I Tim. I, 9.
[8]) Hebr. V, 12. [9]) Rom. XIII, 9.

tenti Deo, de mysteriis ejus, quae tecta sunt, et latenter in Scripturis significata, sentire. Vide, quomodo ad Corinthios Paulus loquitur: „lacte [1]) vos potavi, non cibo: necdum enim poteratis; sed neque nunc potestis." Et quia lacte adhuc indigebant, ea discunt, quae discere parvuli solent. „Bonum [2]) est homini mulierem non tangere; propter fornicationem autem," et cetera. Rursumque instituuntur ne immolatitia [3]) comedant. Ista omnis doctrina lac parvulorum est, et adhuc infantium in Christo. Quando vero Ephesiis scribitur, solidum illis praebet cibum. Non auditur quippe in Epheso fornicatio, non auditur in Epheso idololatria, et esus immolationum [4]). Ex quibus docemur, quid sit solidus cibus, et quod rationabile et sine dolo lac moralis locus, quod [5]) solidus cibus mysticus intellectus. Beatum est igitur, ut festinemus ad ea, quae imperfectiora sunt, principia transeuntes. Et quod moralis locus lac sit, Apostolus docet, cum jam aliqua de lacte dixisset, addens: „non [6]) rursum jacientes fundamentum poenitentiae ab operibus mortuis." Tales omnes sunt, qui adhuc lacte potantur: perfectus autem aliis indiget disciplinis. Haec in medio dicta sint, quia sermone conscenderam, ne ab alterius expositione fornicationis statim aliam fornicationem incurrerem, quam nunc explanabo. Dicitur quippe ad Jerusalem: „et [7]) fornicata es tripliciter in filiabus tuis." Quid est, quod ait, quod tripliciter fornicata est in filiabus suis Jerusalem? Dei indigemus auxilio, ut ipse nobis obscuritatem istius loci edisserat. Et quomodo Moses audiebat Deum, et deinde ea, quae a Deo audierat, proferebat ad popu-

---

[1]) I Cor. III, 2. [2]) I Cor. VII, 1. 2.

[3]) Edd. Merlini: idolatitia.

[4]) Edd. Merlini: idolatitiorum.

[5]) Edd. Merlini: et solidus etc.

[6]) Hebr. VI, 1. [7]) Ezech. XVI, 30.

lum: sic nos indigemus Spiritu sancto loquente in nobis mysteria, ut orationibus nostris Scripturam possimus audire, et rursum, quod audivimus, populis intimare. Quid est ergo: „tripliciter [1]) fornicata es in filiabus tuis?" Si [2]) intelligas fornicationem carnis, et animae, et spiritus, et videas aliquem fornicari in his omnibus, videbis tripliciter fornicantem Jerusalem. Qui vero tripliciter castus [3]) est, iste ab Apostolo meretur audire: „Deus [4]) autem pacis sanctificet nos per omnia, ut integer spiritus

---

[1]) Ezech. XVI, 30.

[2]) Catenae Mss. „*Ἐκπορνεύει ἡ ψυχὴ τρισσῶς κατὰ τὰς γενικὰς τρεῖς δυνάμεις αὐτῆς ἐν τῷ λογιστικῷ, ἐν τῷ θυμικῷ, καὶ ἐν τῷ ἐπιθυμητικῷ κατὰ πνεῦμα, κατὰ ψυχὴν, κατὰ τὰς τρεῖς ἡλικίας ταύτης. Πνεῦμά ἐστιν αὐτὸ τὸ λογικόν· ψυχή ἐστιν ἡ ζωτικὴ δύναμις· σῶμά ἐστιν τὸ συνέχον ὄργανον τὸ λογικὸν καὶ μὴ περιέχον. Αὐτὴ ἡ ψυχὴ, καὶ περὶ ἧς ὁ Ἀπόστολος εἶπεν, οὐκ ἔστι λογικὴ, οὐδὲ ἀντὶ λογικῆς φύσεως. Οὐ γάρ ἐστιν εἰπεῖν δύο λογικὰ ἐν αὐτῷ ἀνθρώπῳ· ἀλλ᾽ αὕτη ἐστὶ, περὶ ἧς γέγραπται, ὅτι καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνεῦμα ζωῆς· καὶ ὀνομάζει τὴν πνοὴν ταύτην ψυχὴν, εἰς ἣν γενόμενος ἄνθρωπος γέγραπται, ὅτι ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν. Οὐκοῦν οὐχ ἕτερος ἄνθρωπος ἡ τοιαύτη ψυχὴ, ἀλλὰ κατάστασις ψυχικὴ τοῦ πνεύματος, εἰς ἣν πᾶς ἄνθρωπος γίνεται διὰ τὴν διὰ σαρκὸς γένεσιν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον· ἣν ἄμεμπτον τηρηθῆναι τοῖς πιστοῖς ὁ ἀπόστολος εὔχεται·" „„ὁ δὲ θεὸς ἁγιάσαι ὑμᾶς ὁλοτελεῖς, καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα, καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως τηρηθείη ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ·"" „ὡσεὶ ἔλεγε· καὶ τὸ πνεῦμα, καὶ τὸ σῶμα, καὶ ἡ ἐν τούτῳ ζωή. Ἠινίξατο γὰρ ὁλοτέλωσιν ἡμῶν, τὸν ἔσω ἄνθρωπον καὶ τὸν ἔξω, καὶ τὴν διὰ μέσου ζωὴν, τὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ πολιτείαν, ἢ κατάστασιν.*"

[3]) Edd. Merlini: cautus est.

[4]) I Thess. V, 23.

noster, et anima, et corpus sine querela in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur:" cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen!

HOMILIA VIII.

De eo, quod scriptum est: „in [1]) quo constituam cor tuum, ait Dominus Deus, cum facias tu haec omnia opera meretricis procacis?" usque ad illud: „dedisti [2]) mercedes omnibus amatoribus tuis."

1. Quae primum lecta sunt, exposuimus hodie, sumamus exordium ab eo, quod scriptum est: „in [3]) quo constituam cor tuum, dicit Adonai Dominus, cum facias tu haec omnia opera meretricis procacis, et fornicata es tripliciter in filiabus tuis?" Hucusqne jam diximus. Sequitur: „quando [4]) lupanar tuum aedificasti in capite omnis viae, et basem tuam fecisti in omni platea, et [5]) non es facta ut meretrix congregans mercedes. Mulier, quae moechatur, similis tibi, a viro suo accepit mercedes, et tu dedisti mercedes: omnibus amatoribus suis dedit mercedes, et tu dedisti mercedes omnibus amatoribus tuis, et honorabas eos, ut venirent ad te in circuitu a fornicatione tua." Et homo hominem constituere potest, malus in malo, bonus in bono. „Corrumpunt [6]) enim mores bonos confabulationes pessimae." Nec dubium,

---

[1]) Cfr. Ezech. XVI, 30. coll. LXX. virorum versione.

[2]) Ezech. XVI, 33.

[3]) Cfr. Ezech. XVI, 30. coll. LXX. virorum versione.

[4]) Cfr. Ezech. XVI, 31—33. coll. LXX. virorum versione.

[5]) Edd. M. et R. „et non es facta" etc.

[6]) Cfr. I Cor. XV, 33.

quin loquentis sermo auditorem ad pejora sollicitet, cum haereticus loquens constituat auditorem suum in haeretica pravitate. Et ut ad meliora veniamus, si potest prodesse, qui loquitur, et vita ejus cum sermone consentit, in bonis constituit auditorem suum. Nos, qui minimi sumus loci, si audierimus verbum de castitate praecipiens, constitui [1]) super [2]) eos conamur. Si ipsi loquimur de pudicitia, et nosmet ipsi auditores statuimus in pudicitia. Si de justitia praedicamus, ad justitiam impellimus. Si de fide, fidem insinuamus, ut digne majestati divinae obediamus in Domino. Si ergo nos homines, cum simus mali, solemus constituere cor audientis, sive in bonis, si boni sumus; sive in malis, si male agimus: putasne, quod Deus non habeat potestatem, quempiam in melioribus constituere? Aut certe derelinquens eum, fieri ei occasio, ut in pessimis constituatur? Multum utique [3]) juxta praesens eloquium peccavit misera Jerusalem, quam saepissime voluit Deus per prophetas suos in melioribus constituere: sed quia noluit consilia audire, noluit Dei recipere praecepta, dubitat Deus, et se dicit nescire quid faciat. „In [4]) quo constituam cor tuum, dicit Adonai Dominus?“ Quid faciam? In quo te [5]) constituam? Multis peccatorum vinculis stringeris, delicta tua prohibent vitam tuam, ut a meis sermonibus constituaris. Ego ipse frequenter te [6]) constituere volui, loquens tibi per sanctos meos, et non audisti. Nunc ignoro quid faciam, et dico tibi: „in [7]) quo constituam cor tuum, dicit Adonai Dominus, cum tu facias haec omnia opera mulieris

---

[1]) Edd. Ruaei: constituti.
[2]) Edd. Merlini: super eo conamur.
[3]) Edd. Merlini: itaque. [4]) Cfr. Ezech. XVI, 30.
[5]) Deest „te“ in ed. Ruaei.
[6]) Deest „te“ in ed. Ruaei.
[7]) Cfr. Ezech. XVI, 30.

meretricis procacis?" Saepe diximus, quia fortitudines contrariae amant pulchritudines animae humanae, et quando suscipiat [1]) anima humana semina amatorum suorum, quodammodo fornicetur cum iis: sed quia et in communi vita sunt aliquae meretrices, quae fornicantur cum verecundia latere cupientes: aliae vero, quae non solum pudore delicta non velant, sed cum omni se procacitate prostituunt: ideo assumsit exemplum animae meretricis in peccatrice ista Jerusalem, et ait, eam similem factam mulieris fornicariae procacis in fornicatione sua. Saepe a nobis talia committuntur. Qui enim a religione non penitus recesserunt, vincuntur vero a peccato, et peccantes latere desiderant, similia faciunt meretrici erubescenti. Qui vero religionem penitus aversantur, in tantum, ut non curent de episcopo, de presbyteris, de diaconis [2]), de fratribus, sed cum omni procacitate delinquunt, similes fiunt meretrici cum fiducia prostitutae. Queritur ergo in praesenti loco de peccatrice Jerusalem Deus, quia facit opera mulieris meretricis inverecundae, et dicit ad eam: „et [3]) fornicata es tripliciter in filiabns tuis." Exposuimus hoc, quando nobis dictum est: „aedificasti [4]) lupanar tuum in capite omnis viae, et basem tuam fecisti in omni platea."

2. Volumus autem et nunc interpretari, quid sit aedificare lupanar, non simpliciter [5]) in omni via, sed in capite omnis viae, ne suffecisse videatur aedificasse lupanar in capite omnis viae, sed insuper et basem suam posuisse in omni platea. Duo ergo generalia peccata peccavit, cum aedificavit lupanar suum in capite omnis viae, et cum fecit basem, et constituit eam in omni platea mere-

---

[1]) Ed. Ruaei sola: suscipit.

[2]) Edd. Merlini hic illic: diaconibus.

[3]) Ezech. XVI, 30. [4]) Ezech. XVI, 31.

[5]) Ed. Ruaei sola: similiter.

trix Jerusalem. Quae sunt ergo istae viae? „State [1]) in viis, et interrogate semitas Domini aeternas, et videte quae sit via bona, et ambulate in ea." Multae sunt viae sempiternae. Si retinetis eam expositionem, quam frequenter exhibui, scitis et Mosen viam esse, et singulos prophetarum. Et quomodo multae sunt margaritae, quas necesse est possidere eum, qui venturus est ad unam pretiosissimam margaritam, sic oportet ingredi multas vias Mosis et prophetarum omnium eum, qui venturus est ad dicentem: „ego [2]) sum via." Sed dicit mihi aliquis: Quid ad propositum pertinet, quod locutus es? Cui sic respondebo. Aedificavit in omni via Jerusalem lupanar suum. Si consideraveris haereticos omnes alienos a veritate, aedificantes domum ex his sermonibus, qui in Mose leguntur, ex his, quos in Isaia et Jeremia, et prophetis reliquis invenerunt, intelligis novas doctrinas fornicationem esse Jerusalem, quae aedificat lupanar suum non in omni via, sed in capite omnis viae. Si enim praeventus quis fuerit post principium Mosis, exordium prophetarum, ad profundum ejus et scientiam omnium pervenire, nihil potest facere ista meretrix aedificans lupanar in capite omnis viae: eum quaerit, qui primum ecclesiam ingreditur, qui fidei elementa suscipit, qui rudis est in sacramentis, eum, qui in exordio fidei constitutus est, vult introducere in lupanar suum, aedificans meretriciam domum. Et quia frequenter fornicatio in Scripturis nominatur, exponere volo sermonis istius causam. Ecclesiastici, qui in ecclesia sunt magistri, mores purgant tam suos, quam suorum, et ex hac diligentia aedificant domum Dei ecclesiam, et opus eorum aedificatio Dei est. Haeretici aedificant lupanar in omni via: ut puta magister de officina Valentini, magister de coetu Basilidis, magister de tabernaculo Marcionis, et ceterorum haereticorum aedi-

---

[1]) Jerem. VI, 16. [2]) Ev. Joann. XIV, 6.

ficant meretrici domum. Congregatio enim omnium malignorum lupanar est. Sed quid dicit Scriptura? „Fili [1]), ne intendas in malam mulierem; mel enim distillat de labiis mulieris meretricis.“ Unde ei mel distillat? Distillat enim mel de labiis mulieris meretricis. Ingressa est ad Mosen, ad Isaiam, ad Jeremiam, et de scripturis [2]) eorum sibi mella collegit. Vade ad haereticos loquentes, haec dicit Moses, haec Isaias, haec Jeremias, et videbis, quomodo de labiis eorum non fluant mella, sed distillent decerpentium de scripturis verba paucissima. Et ideo mel distillat de labiis mulieris meretricis. In capite ergo omnis viae aedificat lupanar. Esto, intellectum sit lupanar, interpretemur et basem, quam in omnibus plateis posuit meretrix Jerusalem. Scriptum est in alio loco, quomodo in plateis manifeste advocat praetereuntes meretrix: varie quippe peccatum nos ad se trahere festinat, sive per haeresin, sive per gentilem conversationem. Et per haeresin quidem, quando aedificat lupanar in capite omnis viae: per gentilem autem conversationem, quando basem ponit in omnibus plateis. „Lata [3]) est enim et patens via, quae ducit ad perditionem.“ Cum ergo, quae dicit, et in quibus audientes instruere [4]) conatur, de Scripturis asserit, aedificat lupanar in capite omnis viae. Cum vero moralis locus fuerit dissolutus, et luxuriosa praecipiens lascivum fecerit auditorem, quid aliud fecit, quam basem posuit in omni via?

3. „Non [5]) est facta ut meretrix congregans mercedes.“ Videamus meretricem mercedes congregantem, et aliam rursus non congregantem. De hac enim quaeritur quasi de meretrice non congregante mercedes. Cum [6])

---

[1]) Prov. V, 2. 3. [2]) Edd. Merlini: scriptis.
[3]) Matth. VII, 13. [4]) Edd. Merlini: instituere.
[5]) Cfr. Ezech. XVI, 31.
[6]) Catenae Mss. „*Πόρνη ἐστὶ συνάγουσα μισθώ-*

videro esse meretricem, quae non congreget mercedes, et legero ad istam dictum, quia facta sit ut meretrix non congregans mercedes, dicam congregari mercedes esse peccando divitem fieri, peccando gloriam in saecularibus comparare, peccando feliciter in mundo agere. Quando per peccatum, ut dixi, ista nascuntur, fornicatur anima, et congregat mercedes fornicationis suae, gloriam, divitias et reliqua, quae in perditionem animae suae conquisivit: quando vero fornicatur, et non agit prospere in saecularibus rebus, sed per hoc, quod peccavit, etiam infeliciter vivit in saeculo, meretrix est non congregans mercedes, sed [1]) contraria faciens, id est, fornicariis [2]) mercedes ultro tribuens. „Et [3]) tu dedisti mercedes omnibus amatoribus tuis.“ Nonnunquam anima [4]) divites facit amatores suos, laetantes in eo, quod acceperint mercedes ab ea. Sed dicit mihi auditor: Manifestius expone, quomodo fornicetur anima mercedes tribuens de rebus viri sui. Sic enim ait et in praesenti, et in aliis frequenter locis sermo divinus, quia sustulerit ea, quae sunt viri, et dederit meretrix Jerusalem amatoribus suis. Quid est hoc, quod largitus est ei vir suus, quae postea facta adultera omne, quod accepit, donat amatoribus suis? Vir animae sermo Dei est, sponsus amator verus, qui dedit ei casti-

---

ματα, ψυχὴ ἐνδοῦσα ἑαυτὴν μοιχᾶσθαι ταῖς ἀντικειμέναις δυνάμεσι διὰ τῆς ἁμαρτίας, ἵνα προσποιήσηται ἑαυτῇ τὰ παρὰ ἀνθρώποις, δόξαν καὶ πλοῦτον.“ Ruaeus.

[1]) Ed. Ruaei sola: et contraria etc.

[2]) Edd. Merlini: fornicans: mercedes etc.

[3]) Cfr. Ezech. XVI, 33.

[4]) Catenae Mss. „*Πόρνη ἐστὶ προσδιδοῦσα μισθώματα, ψυχὴ ταῖς ἡδοναῖς πορνεύσασα ἐν ταῖς ἀκαθάρτοις δυνάμεσι, καὶ διδοῦσα αὐταῖς μισθώματα, ἐμπαρέχουσα τὰ ἐκ θεοῦ δοθέντα αὐτῇ αὐτοῖς, καὶ κατὰ τὰς οἰκείας δυνάμεις ὑπουργοῦσα τοῖς θελήμασιν αὐτῶν.*“ Ruaeus.

tatem, dedit justitiam, dedit cetera bona. Quando ergo voluerit anima sequi fortitudines contrarias, id est, ut planius dicam, decem annis pudice vivens ad extremum fuerit fornicata, accipit bona viri sui, quae multo tempore cum labore quaesierat, et dat ea amatoribus suis. Qui sanguinarii amatores rapiunt ad se virtutes miserae animae, et incedunt jactabundi super divitiis ejus, et dicunt: abstuli ei decennalem castitatem, eripui ab ea quinquennii justitiam, vendicavi mihi fortitudines ejus: obitus est omnium bonorum ejus Deus, quae aliquando fecit, quoniam comprehensa est in peccato, et oblitus est ejus, quia confessa est nobis amica nostra secreta, quae audierat, et tradidit omnia bona nobis amatoribus suis. Quae discentes, omni custodia servemus cor nostrum, et attendamus, ne quando ea, quae viri sunt, tradantur amatoribus suis: quin potius invitemus sponsum sermonem et veritatem, ut nobis faciat ornamenta aurea variis expressa signis per varia praecepta, et ornati effecti praeparemur viro nostro Jesu Christo, cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen!

HOMILIA IX.

De eo, quod dicitur: „mater [1]) vestra Cethea, et pater Amorrhaeus:“ usque: „et [2]) manum egeno et pauperi non porrigebant.“

1. Qui legit in principio prophetiae Jerusalem quomodo increpata sit quasi habens radicem et generationem de terra Chanaan, patrem Amorrhaeum, matremque Ce-

---

[1]) Ezech. XVI, 45.

[2]) Cfr. Ezech. XVI, 45. — Ed. Ruaei sola: porrigebat.

theam: is, si legerit etiam haec, quae nunc interpretari nitimur, putabit [1]) eadem repeti, et unum sermonem dupliciter praedicari. Sed qui diligens lector est, et ad curam ejus divinae scripturae significantia pertinet, et confert praeterita praesentibus, et verbum verbo componit, videbit differentiam non fortuitam. Ibi quippe „radix [2]), inquit, tua, et generatio tua de terra Chanaan:" quod in praesenti non dicitur: „pater [3]) tuus Amorrhaeus, et mater tua Cethea:" quod nunc non significatur. Et iterum ibi primum ponitur: „pater [4]) tuus Amorrhaeus:" secundum: „mater [5]) tua Cethea:" hic vero: „mater [6]) vestra Cethea, et pater vester Amorrhaeus." Ibi quasi ad unam sermo fit, hic quasi ad plurimas. Nec enim, ut superius dixerat, ait: mater [7]) tua, sed „mater [8]) vestra." Quando ergo diffunditur peccatum, et longius malitia procedit, et peccatores sua inter se peccata discerpunt, tunc non peccator unus, verum in uno sunt plurimi, sicuti in exordio, quando erat principium delinquendi, nec dum erant tantae, quantae nunc sunt, multitudines. Unde utile mihi videtur, a praesenti sermone paululum recedentem naturam considerare peccati atque virtutum. Ubi peccata sunt, ibi est multitudo, ibi [9]) schismata, ibi haereses, ibi dissensiones; ubi autem virtus, ibi singularitas, ibi unio, ex quo omnium credentium erat cor unum et anima una [10]). Et ut manifestius dicam, principium malorum omnium est multitudo, principium autem bonorum coangustatio, et a turbis in singularitatem redactio: ut puta nos omnes si salvandi sumus ad unionem, ut perfecti efficiamur in eodem sensu, et in eadem

---

[1]) Edd. Merlini: putabis. [2]) Ezech. XVI, 3.
[3]) Ezech. XVI, 3. [4]) Ezech. XVI, 3.
[5]) Ezech. XVI, 3. [6]) Ezech. XVI, 45.
[7]) Cfr. Ezech. XVI, 3. [8]) Ezech. XVI, 45.
[9]) Edd. Merlini: ubi. [10]) Cfr. Act. IV, 32.

sententia, et simus unum corpus et unus spiritus. Si vero tales simus, ut non nos unitas circumscribat, sed et de nobis dici possit: „ego [1]) quidem sum Pauli, ego vero Apollo, ego vero Cephae:“ et adhuc a malitia scindimur atque dividimur, non sumus futuri, ubi sunt illi, qui rediguntur in unionem. Nam ut pater et filius unum sunt, sic, qui unum spiritum habent, in unionem coarctantur. Ait quippe Salvator: „ego [2]) et pater unum sumus.“ Et: „pater [3]) sancte rogo, ut, sicut ego et tu unum sumus, ita et isti in nobis unum sint.“ Et in Apostolo legitur: „donec [4]) occurramus omnes in virum perfectum, et in mensuram aetatis plenitudinis in unitatem Christi.“ Et rursum: „donec [5]) perveniamus omnes in unitatem corporis et spiritus Christi.“ Ex quo significatur, quia virtus ex plurimis unum faciat, et necesse nobis sit unum per eam fieri, et fugere multitudinem. Et haec quidem dicta sunt, quia in praeterita lectione conscriptum est: „pater [6]) tuus, et mater tua, et radix generationis tuae:“ in praesenti vero: „mater [7]) vestra et pater vester.“ Ibi non didicimus, licet fuerit sermo de patre Amorrhaeo, et de matre Cethea, sorores habere Jerusalem; hic vero addidit: „mater [8]), inquiens, vestra Cethea, et pater vester Amorrhaeus, et soror vestra senior Samaria, haec et filiae ejus, quae habitat a sinistris tuis, et soror tua junior, quae habitat a dextris, Sodoma.“ Quomodo virtus [9]) me facit filium Abrahae, si secundum eam vixero: — opera quippe Abraham faciens, filius est Abraham —: sic vitia faciunt

---

[1]) Cfr. I Cor. I, 12. coll. III, 4.
[2]) Ev. Joann. X, 30.
[3]) Ev. Joann. XVII, 11. coll. 21.
[4]) Cfr. Ephes. IV, 13. [5]) Cfr. Ephes. IV, 13.
[6]) Cfr. Ezech. XVI, 3. [7]) Ezech. XVI, 45.
[8]) Ezech. XVI, 45. 46.
[9]) Edd. Merlini: virtus facit me etc.

me filium diaboli. „Omnis [1]) enim, qui facit peccatum, ex diabolo natus est.“ Virtus me facit etiam fratrem habere Christum, ut, cum bonus ac bene moratus fuero, dicat patri suo: „narrabo [2]) nomen tuum fratribus meis, in media ecclesia cantabo te.“ Et loquitur ad eam, quae nuntiare poterat verba ejus: „vade [3]), et dic fratribus meis.“ Quomodo autem virtus fratrem mihi facit Dominum Jesum, ita malitia plurimos fratres acquirit, et hos peccatores, et haec ipsa tunc mihi fratres generat, cum creverit. Si quidem quando exordium erat peccatricis Jerusalem, necdum habebat sororem Samariam, necdum ei erat germana Sodoma: cum vero processit in scelere, ut praeteritus sermo monstravit, effecta est media duarum sororum, senioris Samariae et junioris Sodomae. Quae sunt istae duae sorores peccatricis Jerusalem? Schisma et separatio populi fecerunt Samariam. Si quidem eo tempore, cum decem tribus cesserunt, dicentes: „non [4]) est nobis pars in David, nec sors in filio Jesse:“ tunc duae vaccae aureae constitutae sunt a Jeroboam, et facta est Samaria scissio: quae magis post captivitatem decem tribuum crevit, quando custodes ab Assyriis ad Israelis terram missi sunt, qui vocantur Samaritani. Somer enim custos interpretatur lingua Hebraeorum. Ergo, ut dicere coeperam, necdum soror mea est Samaria, quamdiu a peccatis longe sum: quando vero peccavero, crescunt mihi duae sorores, senior Samaria, et junior Sodoma. Quae cujus figuram habeant consideremus. Quicunque promittunt verba divina, et non, sicut pollicentur, habent in se praedicationis veritatem, hi in Scripturis figuraliter Sama-

[1]) I Joann. III, 8.
[2]) Psalm. XXII, 22. (XXI.)
[3]) Cfr. ev. Joann. XX, 17.
[4]) I Regg. XII, 16. (III Regg.)

ria nominantur. „Vae [1]), inquit, spernentibus Sion, et fidentibus in monte Samariae: vindemiasti principatus gentium." Quasi dixerit: vae his, qui spernunt ecclesiam, et confidunt super arrogantia, et verbis tumentibus haereticorum! Hoc [2]) enim est spernere Sion, et confidere in monte Samariae. Si ergo peccamus et nos ecclesiastici, non sunt a nobis alieni haeretici in dogmatum pravitate. Male enim credit, quicunque peccat. Si conversationem malam habemus, Sodoma soror nostra est. Gentiles quippe sunt Sodoma. Atque ita fratres sumus haereticorum atque gentilium, qnando delinquimus, quia Samaria accipitur in haeresi, et Sodoma in gentilitate. Habitat autem a sinistris peccatricis Jerusalem Samaria, a dextris Sodoma. Honorabilius quippe apud eam peccatum est, quod facto committitur, et ideo a dextris ejus Sodoma est. Rursumque nec Samaria longe est, quia a sinistris ejus commoratur, et increpatur, quia ambulaverit cum filiabus et sororibus suis in omnibus iniquitatibus, et in tantum ambulaverit, ut comparatio delictorum ejus illarum iniquitates fecerit justitiam. Unde oportet agnoscere iniquitates Sodomorum, ut edoctus custodiam me ab iis, ne capiar ignoratione, quae [3]) sunt iniquitates Sodomorum.

2. „Verumtamen [4]) iniquitates Sodomae sororis tuae." Quae iniquitas? „Superbia [5]). In saturitate panum, et in abundantia affluebant ipsa et filiae ejus, et manum pauperis indigentis non suspiciebant." Quod inaequalia sint peccata Scripturis utentibus, nulli dubium est. Alia quippe magna, alia minora ab his esse dicuntur. Cum autem sunt inaequalia, hoc est, parva, vel maxima, forsitan aliquis inquirat, quod inter universa peccata sit ma-

---

[1]) Cfr. Amos. VI, 1.

[2]) Edd. Merlini: Hoc est enim etc.

[3]) Edd. Merlini: quae sunt in iniquitate Sodomorum.

[4]) Ezech. XVI, 49. [5]) Cfr. Ezech. XVI, 49.

jus: et proclive suscipitur, omnium peccatorum esse majus, sive fornicationem, sive immunditiam, sive quodcunque libidinis inquinamentum. Sunt quidem et ista vere abominabilia atque polluta, sed non talia, quale hoc, quod nunc a Scriptura quasi majus omnium condemnatur, a quo nos observare debemus. Quod ergo est peccatum majus omnibus peccatis? Utique illud, propter quod et diabolus corruit. Quod est hoc peccatum, in quo tanta sublimitas cecidit, ut „elatus [1]) in judicium incidat diaboli?“ Ait Apostolus. Inflatio, superbia, arrogantia peccatum diaboli est: et ob haec delicta ad terras migravit de coelo. Unde „Deus [2]) superbis resistit, humilibus autem dat gratiam?“ Et „quid [3]) superbit terra et cinis,“ ut homo arrogantia sublevetur, oblitus, quid erit, et quam fragili vasculo contineatur, et quibus stercoribus immersus [4]) sit, et qualia semper purgamenta de sua carne projiciat? Quid enim ait Scriptura? „Quid [5]) superbit terra et cinis?“ et: „in [6]) vita ejus projecit interanea ejus.“ Superbia peccatis omnibus major est, et ipsius diaboli principale peccatum. Si quando Scriptura diaboli peccata describit, invenies ea de superbiae fonte manantia. Ait quippe: „viribus [7]) faciam, et sapientia intellectus auferam fines gentium, et fortitudine eorum depascar. Et commovebo civitates, quae inhabitantur, et orbem terrarum universum comprehendam ut nidum, et quasi confracta ova auferam.“ Vide sermones ejus, quomodo superbi sint, quomodo arrogantes, et universa pro nihilo ducat. Tales sunt omnes jactatione et superbia inflati.

---

[1]) I Tim. III, 6. [2]) Cfr. Jac. IV, 6.
[3]) Sap. Sirac. X, 9. (Ecclesiastic.)
[4]) Edd. Merlini: immersum sit.
[5]) Sap. Sirac. X, 9. (Ecclesiastic.)
[6]) Cfr. Sap. Sirac. X, 9. (Ecclesiastic.)
[7]) Jesai. X, 13. 14.

Materia superbiae, divitiae, dignitas, gloria saecularis. Frequenter causa superbiae est ei, qui ignorat habere ecclesiasticam dignitatem, sacerdotalis ordo et leviticus gradus. Quanti presbyteri constituti obliti sunt humilitatis! Quasi idcirco fuerint ordinati, ut humiles esse desisterent. Quin potius humilitatem sequi debuerant, quia dignitatem fuerant consecuti, dicente Scriptura: „quanto [1]) magnus fueris, tanto humilia te ipsum." Et dilectum Synagogae te facit, nobilius summitte caput tuum: ducem te instituerunt, noli elevari, noli fieri in iis, quasi unus ex ipsis. Oportet humilem, oportet esse dejectum, oportet fugere superbiam malorum omnium caput. Considera evangelium, quali condemnatione [2]) Pharisaei superbia et jactatio feriatur. Stabat Pharisaeus, et talia intra se orabat: „Deus [3]), gratias ago tibi, quia non sum, ut ceteri homines, raptores, iniqui, adulteri, et ut iste publicanus. Jejuno bis in sabbato." At vero publicanus humiliter et mansuete longius stans, non erat ausus neque oculos levare, et dicebat: „propitius [4]) esto, Deus, mihi peccatori." Et descendit in domum suam publicanus justificatus: non simpliciter justificatus; sed justificatus comparatione Pharisaei. Observandus quippe est diligentissime omnis Scripturae sermo, ordo, junctura. Aliud est justificari, aliud ex alio justificari. Simile est publicanum a Pharisaeo justificatum fuisse, illi, quod Sodoma et Samaria ex comparatione peccatricis Jerusalem justificatae sunt. Et necesse est nos id scire, quia unusquisque nostrum in die judicii ab alio justificetur, et ab alio condemnetur. Etiam cum fuerimus justificati ex alio, justitia illa non tam laudis, quam criminis loco ponitur. Ut puta si inventus fuero Sodomitica habere peccata, et alius protrahatur in

---

[1]) Sap. Sirac. III, 18. (Ecclesiastic.)

[2]) Edd. Merlini: commendatione.

[3]) Luc. XVIII, 11. 12. [4]) Luc. XVIII, 13.

medium, qui duplicia scelera commiserit, justificor quidem, sed justificor non ut justus, verum ut ex comparatione ejus, qui plura commisit, judicor justus, cum a justitia longe sim. Vae illi homini, qui a multis peccatoribus justificatur: ut e contrario multum beatus, qui comparatione justorum justus ostenditur. Invenimus in Scripturae laudibus positum, bonis esse meliorem: ut puta nullus sic fecit rectum ante faciem Domini, ut ille, et ille, nullus sic pascha celebravit ut Josias. Ex quo ostenditur comparationem fieri justorum, et illum vere esse justum, qui sic justificari mereatur. Utinam et ego collatus sapientibus sapiens reperiar, et justis judicer justus! Nolo quippe justificari ab iniquis, quia talis justitia criminosa est.

3. Haec anticipans locutus sum, quia in his, quae lecta sunt, dicitur: „justificasti [1]) sorores tuas in omnibus iniquitatibus tuis, quas fecisti." Justificatae sunt enim Samaria et Sodoma ex iniquitatibus Jerusalem. „In [2]) omnibus iniquitatibus tuis, quas [3]) fecisti, justificasti illas super te. Idcirco diligentius attendamus, ut possimus agnoscere, omnes nos in die judicii a pejoribus nostris justificandos, et rursum a nobis alios justificari. Unus solus est, qui justificatur ab omnibus, et ipse nullum justificat. Ut puta Sodoma justificatur ab Jerusalem, quia ab se sceleratiora commisit, et forte Jerusalem ab alia aliqua, quae se pejor [4]) est, civitate. Sic est quidam justificandus ab antichristo, qui ad illum comparatur, et illius iniquitate ac sceleribus minor reperitur. Pessimus vero Daemon est, et, ut aiunt, miser, qui ab illo justificatur: forte et pater illius ab eo non justificatur, multo

---

[1]) Ezech. XVI, 51. [2]) Cfr. Ezech. XVI, 51. 52.

[3]) Ed. Ruaei sola: quas fecisti illas super te. Id circo etc.

[4]) Edd. Merlini male: prior.

illo sceleratior repertus. Dominus vero meus Jesus Christus justificatur juxta dispensationem carnis, quam ob nostram salutem circumtulit, ab Abraham, ab Isaac, ab Jacob, et a reliquis prophetis. Quando enim omnibus justis et prophetis, ac beatis quibusque in comparationem missis invenitur contrarium huic, quod dicitur de Sodoma et Jerusalem, magis glorifico Salvatorem nostrum. Quod autem dico istiusmodi est, et Deo largiente orantibus vobis praebebo de Scripturis explanationem. Fecit Sodoma peccatum: Samaria quoque peccavit, iniquitatibus obruta est Jerusalem, sed minora peccata a majoribus justificantur, sub exemplo, quo Sodoma justificatur a sorore sua Jerusalem. Quomodo igitur iniquitas justificat, sic condemnat aliquando justitia. Verum, quaeso, exspecta paulisper, donec docearis, quemadmodum dicatur condemnare justitia. Iniquitas mea justitia est comparatione majoris iniquitatis. Sic et justitia mea ex comparatione multiplicis justitiae iniquitas reputatur. Propterea „non [1]) justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.“ Fuerit licet justus Abraham, et [2]) justus Moses, justus unusquisque illustrium virorum: sed ad comparationem Christi non sunt justi. Lux eorum cum ejus luce composita tenebrae reperiuntur. Et quomodo lumen lucernae ad solis radios obscuratur, et velut alia quaedam caeca materies contenebrescit: sic, licet fulgeat justorum omnium lumen ante homines, non tamen fulget ante Christum. „Luceat [3])“ quippe „lumen vestrum,“ non simpliciter dictum est, sed „luceat ante homines.“ Ante Christum non potest lumen fulgere justorum. Ut splendor lunae et micantia coeli sidera, priusquam sol oriatur, in stationibus suis rutilant, orto vero sole absconduntur: sic lumen ecclesiae, ut lumen lunae, priusquam oriatur lumen illud verum solis

[1]) Psalm. CXLIII, 2. (CXLII.)

[2]) Deest „et“ in edd. M. [3]) Cfr. Matth. V, 16.

justitiae, resplendet, et clarum est ante homines: cum autem Christus venerit, ante eum contenebrescet. Dicitur et alibi: „lux [1]) in tenebris lucet.“ Quae est illa lux, quae lucet in tenebris? Justorum lux in tenebris lucet. In quibus tenebris? Ubi „est [2]) nobis certamen adversus rectores tenebrarum istarum.“ Haec qui diligentius longiusque discusserit, non poterit inflari, videns lumen suum ad comparationem majoris luminis tenebras reputari. Quid est justitia mea, etiamsi Paulus apostolus fiam? Quid castitas, etiamsi Joseph? Quid fortitudo, etiam si Judas Macchabaeus exsistam? Quid alia virtus sapientiae, etiamsi Salomon appaream, ad comparationem Dei, et ad eorum, qui meliores sunt? Ergo, ut dicere coeperamus, iniquitas justificat, et justitia aliorum comparatione condemnat. Idcirco: „ut [3]) justificeris sermonibus tuis, et vincas cum judicaris:“ dicitur ad Deum. Si me vult salvare Deus, non affert in judicium lumen suum: si vult esse [4]) incolumem, non defert lumen Christi sui: alioquin puniet me: defert vero lumen minorum, comparat mihi inferiores quosque. Quanto amplius majores mihi melioresque contulerit, tanto plus justus ero, si illi a me reperti fuerint minores. Similiter est illud intelligere, quod ab Apostolo dicitur: „alia [5]) gloria solis, alia gloria lunae, alia gloria stellarum: stella enim a stella differt in claritate: sic resurrectio mortuorum.“ Verbi gratia, fulgens et illud sidus, non in conspectu lucidioris stellae, sed obscurioris, micat. Quis nostrum potest ad instar fulgere lunae? Quis lucidiorum [6]) siderum coruscare lumine? Secundum id, quod scriptum est in Daniele: „fulgebunt [7]) sicut stellae in saecula.“

---

[1]) Ev. Joann. I, 5. [2]) Cfr. Ephes. VI, 12.
[3]) Psalm. LI, 4. (L.) [4]) Edd. Merlini: etiam.
[5]) Cfr. I Cor. XV, 41. 42. [6]) Ed. Ruaei: lucidioris.
[7]) Dan. XII, 3. — Edd. M. et R. „stella.“

4. Et haec quidem necessario disputamus, ut procul a superbia recedamus: Sodomiticum quippe peccatum est superbi iniquitas. Haec Sodomorum sororis tuae superbia [1]) unde nascatur, et quas habeat radices, adjungit: „in [2]) saturitate panum, et in abundantia affluebant." Si soli litterae attendas, multa abundantia antiquitus in Sodomis fuit. Erat quippe terra eorum ut paradisus Dei, et ut terra Aegypti. Si autem a carnali intellectu ad spiritualem conscenderis, ut videas, quomodo superbia Sodomorum in saturitate panum et in abundantia fluxerit, utilitatem capies et ad vitae officium, et ad alia quaedam majora majoribus corrigenda. Proponamus primum id, quod ante multos dies lectum est, divitem [3]) vestitum bysso et purpura quotidie deliciis luxuriaque laetantem, et Lazarum vulnerum [4]) tabe et vermium paedore confectum, quaerentem solatium famis suae micas, quae de mensa ejus decidebant. Opportune autem nunc in hunc locum exemplum istud incidit, ut perspicuum fiat, quae iniquitas divitis fuerit. Locuples erat, abundabat deliciis. Non enim accusavit eum Scriptura, quasi divitias in iniquitate possederit: non eum criminatus est sermo divinus, quod meretricibus dedit: non homicidam, aut aliud quodcunque scelerum facientem. Sed si consideres hoc, quod in praesenti scriptum est, et illud, quod in evangelio dicitur, videbis, quia et illius maximum peccatum inter universa peccata superbia fuerit: in saturitate panum, et in abundantia affluens non habuit miserationis affectum ad eum, qui ante portas suas confectus ulceribus jacebat: sed in tantam superbiam elatus est despiciens paupertatem, ut non computaret neque inferorum supplicia, ne-

1) Edd. Merlini: superbia: unde nascatur superbia, et quas habet radices etc.

2) Ezech. XVI, 49. 3) Cfr. Luc. XVI, 19. seqq.

4) Edd. Merlini: vulneratum tabe etc.

que communia humanitatis jura, quia oporteret hominem humana sapere, et in alienis calamitatibus pro simili conditione sui quodammodo misereri. Est igitur et dives ille Sodomita. Si enim talia erant peccata Sodomae, ut in saturitate panum et in abundantia fuerit, talis autem est et dives, qui in evangelio describitur, nulli dubium, quin dives ille Sodomita sit. Quomodo autem Sodoma et filiae Sodomorum superbae fuerunt, tales sunt arrogantes animae, et filiae Sodomorum quaecunque nesciunt dictum: „omnis [1]), qui se exaltat, humiliabitur: et qui se humiliat, exaltabitur."

5. „Hoc [2]) erat ei et filiabus ejus." Dehinc sequitur aliud Sodomae delictum, quod debemus dicere, ne in simili crimine reperiamur: „et [3]) manum pauperis et egentis non suscipiebat." Considera diligenter enumerationem peccatorum Sodomae. Ego ipse, si juxta vires meas manum pauperis et egentis non adjuvero, Sodomiticum habeo peccatum. Sequitur alia accusatio: „et [4]) superbe gloriabatur." Et jactatio gloriae Sodomiticum crimen est. Sunt autem quaedam Aegyptia peccata, quaedam Sodomitica: sunt alia Babylonica, alia Assyria, alia Moabitica, alia Ammanitica. „Quis [5]) sapiens et intelliget ista? aut quis intelligens et agnoscet ea?" Quotiescunque legimus ea, quae de Sodomorum subversione conscripta sunt, non dicamus, miserabiles Sodomitae [6]), quorum ulterius fructus terra non affert, miserabiles multumque plangendi, qui tam lugubria et tam dira perpessi sunt: quin potius convertamus hunc in corda nostra sermonem, scrutemur renes et cogitationes nostras, et tunc videbimus eos, quos plangimus, in nobis intrinsecus con-

---

[1]) Luc. XVIII, 14. [2]) Ezech. XVI, 49.
[3]) Cfr. Ezech. XVI, 49. — Edd. M. et R. „suscipiebat."
[4]) Cfr. Ezech. XVI, 50. — Edd. M. et R. „gloriabatur."
[5]) Hos. XIV, 10. [6]) Edd. Merlini: Sodomitas.

tineri, et quia Sodomitica et Aegyptia et Assyria, et alia universa peccata, quae castigans Scriptura enumerat, versentur in nobis. Polliciti supra sumus majus aliquid de Scriptura nos [1]) esse dicturos. Sodomae in saturitate panis, et in abundantia atque deliciis, et istiusmodi peccatis delinquenti lex loquitur: „attende [2]) tibi, ne comedens et bibens repletus, et domos bonas aedificans, ovibus tuis et bobus tuis multiplicatis tibi, argento et auro multiplicatus obliviscaris Dominum Deum." Et in alio loco [3]): manducavit et bibit et saturatus est et incrassatus, recalcitravit [4]) dilectus. Similia his Salomon in proverbiis ait: „constituite [5]) mihi autem necessaria et sufficientia, ut non repletus mendax fiam, et dicam: quis me videt? aut egens furer, et jurabo nomen Dei." Simpliciterque dicendum, quia nihil sic in arrogantiam elevet, ut divitiae et saturitas, et cibus opum plurimarum, dignitas quoque et potestas. Est autem etiam ad altiora transgressum videre, quia superbiam frequenter nutriam, si divinum sermonem intellexero, si sapientior ceteris fuero. „Scientia [6]) quippe inflat," non ego dico, sed Apostolus. Et ideo vereor, ne et ipse sustollar. Dantur et charismata ad id quod expedit. Si ad hoc dantur, quod expedit, quis est ille, cui non expedit? Et cur non expediat, audi. Inferior subjicit inflationem, et quandam placitionem sui, dum se putat inter ceteros eminere. Saepe igitur saturitas panum et abundantia materia est arrogantiae. Saepe autem et de spiritualibus donis superbiae crimen exoritur, et non est utrobique discrimen. Tantus vir apostolus Paulus necessarium habuit colaphum angeli Sata-

---

[1]) Desunt verba: „nos esse," in ed. Ruaei.

[2]) Cfr. Deut. VIII, 11 — 14.

[3]) Cfr. Deut. XXXII, 15.

[4]) Edd. Merlini: et recalcitravit.

[5]) Prov. XXX, 8. 9. [6]) Cfr. I Cor. VIII, 1.

nae, ut eum colaphizaret, ne elevaretur multum: quia orans et deprecans Deum impetravit pro multis saepe quod petiit: cum autem etiam pro hoc petiisset, nec esset, quod petierat, consecutus, dictum est ei: „sufficit [1]) tibi gratia mea; virtus enim in infirmitate perficitur.“ Oportet itaque timere eum, qui adhuc in genere humano, et in hac praesenti luce versatur, non solum ea, quae bona putantur in saeculo, sed etiam, quae vere bona sunt: quia magna non possumus sustinere. Exhibeo ad probationem praesentis sententiae historiam David, in qua conscribitur in Uriam eum commisisse peccatum. Ante Uriam nullum delictum reperitur in David: beatus homo erat, et sine querela in conspectu Dei. Quia vero conscius sibi vitae immaculatae locutus est, quod non debuerat, dicens: „exaudi [2]) Domine justitiam meam: intende deprecationi meae. Auribus percipe orationem meam non in labiis dolosis. De vultu tuo judicium meum prodeat: oculi tui videant aequitates. Probasti cor meum, et visitasti nocte: igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas:“ et haec dixit, quia visitatio Dei propter conscientiam et vitae beatitudinem eidem repraesentaretur, tentatus est, et nudatus auxilio, ut videret, quid humana possit infirmitas. Recedente quippe praesidio Dei, ille castissimus, ille admirabilis in pudicitia, qui audierat: „si [3]) mundi sunt pueri, maxime a muliere:“ et acceperat eucharistiam quasi mundus, non potuit perseverare, sed in eo repertus est crimine, in quo sibi quasi continens applaudebat. Si quis ergo conscius puritatis suae se ipsum glorificaverit, non habens memoriam illius dicti: „quid [4]) autem habes, quod non accepisti? Si autem

---

[1]) II Cor. XII, 9.

[1]) Psalm. XVII, 1. 2. 3. (XVI.)

[3]) Cfr. I Sam. XXI, 4. (I Regg.)

[4]) I Cor. IV, 7.

accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?" relinquitur, et derelictus discit experimento, quia in his bonis, quorum sibi conscius erat, non tam ipse sui exstitit causa, quam Deus, qui virtutum omnium fons est. Ex quibus apparet, et saturitatem panum, et dona spiritualia ei, qui ea non potest sustinere, generare superbiam. Idcirco fugiamus a Sodoma et peccatis ejus: fugiamus a Samaria, et criminibus, quibus castigatur misera Jerusalem, ut in universis Deo nobis fortitudinem ministrante, humilitatem, et justitiam consequamur in Christo Jesu, cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen!

HOMILIA X.

De eo, quod scriptum est: „ergo [1]) et tu confundere, et porta ignominiam tuam:" usque: „et [2]) suscitabo ego testamentum meum tecum."

1. Primum quidem est, nullum opus facere confusionis, sed omnia talia, quae possunt Deum libera fronte respicere. Quia vero, ut homines, saepe peccamus, sciendum secundam, ut ita dicam, navem post confusionis opera esse erubescere, et pro sceleribus suis verecundos oculos dejicere, neque sic procaci vultu incedere, quasi nihil omnino peccaverit. Bonum est quippe post confusionis opera confundi: quia saepe et hoc malitiae artifex inoperatur, ne peccator ad poenitentiam redeat, et sic agat, quasi adhuc in justitia perseveret. Videre possumus, et ex quotidiana vita discere, multos hominum post peccata sua non solum non lugere, quod fecerunt, verum etiam procaci fronte defendere proprias ruinas.

---

[1]) Ezech. XVI, 52. [2]) Cfr. Ezech. XVI, 60.

Grande itaque beneficium in Jerusalem conservatur, si tamen credat dicenti Domino: „et [1]) tu confundere.“ Neque putes ad Hierusalem tantum haec esse dicta, et non ad singulos nostrum, qui delictis tenemur obnoxii. Unusquisque enim se ipsum consideret, quid fecerit confusione dignum, quid turpe locutus sit, super quo non habeat audaciam quasi dicto bono, quid cogitarit tale, quod rubore dignum videtur ab eo, qui cordis et renis occulta considerat: et cum diligenter perviderit cogitationes, facta, sermones, tunc audiet prophetam dicentem: „et [2]) tu confundere.“ Post quod a propheta jungitur: „et [3]) accipe ignominiam tuam in eo, quod justificasti sorores tuas.“ Sequitur confusionem ignominia, et dat Deus ei, qui confusione digna gessit, etiam ignominiam, dixitque ad eum: „et [4]) accipe ignominiam tuam.“ Poteris autem intelligere, quod dicitur, si consideraveris, quae quotidie in civitatibus fiant. Inhonoratio civi est de patria sua exulare, et infamia decurioni eradi de albo curiae, et cujuscunque alterius conditionis homini relinqui quidem in vita, sed cum ignominia, sive in operibus publicis, sive in insula aliqua solitudinis vivere. Intellige autem mihi justum judicem ei, qui digna infamia fecerit, dicentem: O tu, qui poenae reus es, noli exilium tuum cum moerore suscipere: non enim mereberis misericordiam, si irasceris ad poenam: quin potius intellige, digne te pati quod pateris: et cum te humiliaveris, atque dixeris justum de te factum esse judicium, forsitan misericordiam consequeris ab eo, qui potest post condemnationem ad pristinum te statum revocare. Quomodo enim licet magno principi liberare aliquem de insula, et de exilio, et de publicis vinculis: multo magis licet universitatis Deo eum, qui inhonoratus est, in honorem pristinum restituere, si tamen sentiens

---

[1]) Ezech. XVI, 52. [2]) Ezech. XVI, 52.
[3]) Ezech. XVI, 52. [4]) Ezech. XVI, 52.

delictum suum confessus fuerit digne se sustinuisse, quod passus est. Dabo et aliud exemplum de ecclesiastica consuetudine. Infamia est a populo Dei et ab [1]) ecclesia separari. Dedecus est in ecclesia surgere de consessu presbyterii, projici de diaconatus gradu. Et quidem eorum, qui abjiciuntur, alii seditiones commovent, alii vero judicium in se factum cum omni humilitate suscipiunt. Quicunque igitur exiguntur, et dolore depositionis suae congregant populos ad schisma faciendum, et sollicitant multitudinem malignorum, non accipiunt inhonorationem suam in praesenti, sed thesaurizant sibi thesaurum in die irae. Qui autem cum omni humilitate, sive digne, sive indigne depositi sunt, Deo judicium derelinquunt, et patienter sustinent, quod de se judicatum est, isti et a Deo misericordiam consequentur, et frequenter etiam ab hominibus revocantur in pristinum gradum, et in gloriam, quam amiserant. Doctrina ergo optima est, quomodo hoc, quod dicitur: „et [2]) tu confundere:“ sic et illud, quod sequitur: „et [3]) accipe ignominiam tuam.“ Et haec dico, ut profundiorem aliquem sensum de futura inhonoratione interponam. Et ibi quippe erit aliqua ignominia his, qui dignum opus ignominia fecerunt, si quidem resurgent [4]) alii in vitam aeternam, et alii in opprobrium, et confusionem aeternam. Quid autem est hoc aliud, nisi poenam infamiae sustinere? Dum ergo adhuc licet nobis, debemus minorationem nostram patienter ferre, ut, cum hic tristitiam fortiter sustinuerimus, in futuro saeculo moveamus, ut ita dicam, viscera misericordiae Dei, et benignitatem ejus, ut nos revocet in pristinum statum de ignominia et confusione: quomodo e contrario impossibile est lapidei cordis aliquem et penitus non sentien-

---

[1]) Deest „ab“ in ed. Ruaei.

[2]) Ezech. XVI, 52. [3]) Ezech. XVI, 52.

[4]) Cfr. Dan. XII, 2.

tem delictum suum, et ante vultum Dei omnipotentis superbientem, misericordiam consequi. Videmus enim quosdam bonos quidem libenter de se latam ferre sententiam, et ob salutem suam Dei justificare judicium: malos vero blasphemare adversus providentiam Dei, et dicere: non sum digne adjudicatus huic infamiae, injuste ista perpetior. Si justificamus providentiam, solvimus nostram infamiam. Si vero non recipimus judicia Dei, multiplicamus infamiam. Quomodo autem infamiam, sic et supplicia, sic et cetera. Quae sunt enim huic, accidere consueverunt his, qui a Deo pro delictis propriis condemnati sunt.

2. „Et [1]) tu confundere, et accipe ignominiam tuam in eo, quod justificasti sorores tuas.“ Plus meremur ignominiam, quando talia facimus, quibus peccatores alii justificentur: ut comparatione delictorum meorum, malorum scelera antiquitus condemnata misericordia liberet, eo quod ego subsequens pejora commiserim. Dicitur ergo ad peccatricem Jerusalem: „accipe [2]) ignominiam tuam in eo, quod justificasti sorores tuas.“ Deinde, si quis complevit hoc, quod scriptum est: „confundere [3]):“ si quis prosecutus est sententiam Dei sequentem: „accipe [4]) ignominiam tuam in eo, quod justificasti sorores tuas:“ videat etiam gratiam, quomodo pro confusione vicissitudo clementiae restituatur, quia non contemserit judicium Dei, sed cum omni humilitate susceperit, quod de se fuerat judicatum. Quid ergo repromittitur? „Avertam [5]) aversiones eorum aversione Sodomorum et sororum ejus, in eo, quod justificasti sorores tuas Sodomam et Samariam.“

---

[1]) Ezech. XVI, 52. — Ed. Ruaei sola: judicasti.

[2]) Ezech. XVI, 52. — Edd. M. et R. hoc loco et sequenti, cfr. pag. huj. not. 1. „justificasti.“

[3]) Ezech. XVI, 52. [4]) Ezech. XVI, 52.

[5]) Cfr. Ezech. XVI, 53. coll. 52.

Sodomam minorem, et Samariam seniorem, ut in praeteritis diximus. „Avertam [1]) aversionem eorum:“ id est, trium, quarum averterat aversionem, ad meliora convertet [2]): primo Sodomorum, deinde Samariae, tertio vero Jerusalem. Cum autem, ait, avertero aversionem Sodomorum, et Samariae, et Jerusalem, tunc in antiquum restituentur, primum Sodoma, cujus priores averterit [3]) aversiones: secundo Samaria, quam secundo converterit: tertio Jerusalem, cui tertiae aversiones [4]) tribuuntur. Tribuuntur igitur sanitates peccantibus in aversione Sodomorum et filiarum ejus, in aversione ipsius Jerusalem, et tribuuntur his, qui magis amantur a Deo, tardius. Sodoma quippe justificata ab Jerusalem, prima consequitur misericordiam, id est, gentiles. Samaria vero, hoc est, haeretici, in secundo loco accipiunt sanitatem. Tertio vero, quasi indigni velocioris medelae, in pristinum statum restituuntur, qui fuerunt de Jerusalem. Ante ergo gentiles, ante haeretici clementiam consequentur, quam nos, si tamen fuerimus impii, si et nos peccata depresserint. Quanto enim propiores fuerimus Deo, et ad beatitudinem viciniores, tanto, cum peccaverimus, longius fiemus ab ea, proximi terribilium maximarumque poenarum. Justum est quippe judicium Dei, et: „potentes [5]) potenter tormenta patiuntur.“ Qui autem minimus est, meretur citius misericordiam. Minima est Sodoma, et post eam in comparatione Jerusalem minima: non tamen sicut Sodoma, Samaria est: et ideo primum illarum avertit aversiones, et postea Jerusalem, dicens: „aver-

---

[1]) Cfr. Ezech. XVI, 53.

[2]) Ed. Ruaei sola: convertit.

[3]) Ed. Ruaei sola: avertit.

[4]) Edd. Merlini: „aversiones. Tribuuntur igitur“ etc. Ed. Ruaei: „aversiones tribuuntur. Igitur“ etc.

[5]) Cfr. Sap. Salom. VI, 8.

tam [1]) et aversionem tuam." Tertio enim gradu hoc dicitur ad Jerusalem. Verum [2]) quando avertit aversionem meam, si inventus fuero Jerusalem, et peccator in medio sororum mearum? Cum audiero: „ut [3]) feras tormentum tuum." Ideo tertio loco ait: „avertam [4]) aversionem tuam:" et post omnes: „ut [5]) feras tormentum tuum, et dehonesteris de omnibus, quae fecisti." Est quaedam mensura peccati, quam unusquisque recipiet pro eo, quod peccavit. Si habuero quinquaginta peccata, quinquaginta habeo ignominias: si centum, duplicabitur mihi poena pro factis, et pro magnitudine delictorum tribuetur mihi ignominia. Maximis peccatis magnus cruciatus adjungitur. Deus autem solus verus judex magnitudines peccatorum, et ignominiae qualitates, et peccati numerum potest pervidere. Dicitur itaque ad Jerusalem: „ut [6]) feras tormentum tuum, et dehonesteris de omnibus, quae fecisti in exacerbando me." Vide e contrario satisfacientem Deum, et quodammodo per haec verba testantem, quod iram ipse non habeat, sed peccator sibi ad iram concitet [7]) Deum. Unde et Apostolus ait: „an [8]) divitias bonitatis et mansuetudinis ejus, et longanimitatis contemnis, ignorans quoniam bonitas Dei ad poenitentiam te adducat? Juxta autem duritiam tuam et impoenitens cor thesaurizas tibi iram." Separavit hic sermo iracundiam a Deo. Revera enim iracundia aliud quiddam a Deo est, nec ei ut insita copulatur. Unde et de peccatoribus dicitur: „emisisti [9]) iram tuam, et comedit eos." Nemo, quod sibi socium est et cognatum, emittere potest, verum

---

[1]) Ezech. XVI, 53.
[2]) Ed. Ruaei sola: Unum quando etc.
[3]) Ezech. XVI, 54. [4]) Ezech. XVI, 53.
[5]) Ezech. XVI, 54. [6]) Ezech. XVI, 54.
[7]) Edd. Merlini: concitat. [8]) Cfr. Rom. II, 4. 5.
[9]) Cfr. Psalm. LXXVIII, 31. (LXXVII.)

emittitur, quod aliud est ab eo, qui emittit. Sic et nos peccando irritamus Deum, ut mittat iram, quam ipse non habet.

3. Post haec, id est, post aversionem dicitur: „Sodoma [1]) soror tua, et [2]) filiae ejus restituentur sicut erant ab initio." Venio ad imagines et figuras, et video, quanto tempore excruciata Sodoma restituatur in antiquum. Si autem id, quod per figuram dictum est, ita se habet, quid de eo fiet, qui vere Sodoma fuerit? Statim post diluvium decima generatione passa est Sodoma ea, quae in Genesi [3]) leguntur. Erat enim prius quasi paradisus Dei, et quasi terra Aegypti: verumtamen factum est Sodomae id, quod etiam nunc vestigiis regionis ejus perspici licet. Ecce quanti jam temporum circuli transierunt: ecce tria millia annorum sunt, et Sodoma nondum est restituta: non illa Sodoma, quae in signo, et in aenigmate ponitur, sed illa, quae in veritatis ratione perspicitur. Aiunt Hebraei Sodomam in eundem statum restituendam, in quo et antea constitit, ut rursum paradiso Dei et terrae Aegypti comparetur. Si hoc se sic habet, et sive futurum est, sive non: quaerentur enim istiusmodi res apud eos, qui doctissimi sunt: ut autem fiat, quod dicitur, complebuntur mihi annorum tria millia, et tunc restituetur excruciata tribus millibus annorum Sodoma, id est, anima mea: Sodoma, meis poena peccatis. Grande intervallum temporis inter restitutionem et ruinam positum est. Etiam si restituaris ita, ut antiquitus eras, vide quanta exhaurias mala, quantis primum calamitatibus opprimaris. Hoc autem, quod de Sodoma diximus, et de Samaria quoque intelligere debemus. Et ipsa quippe necdum est restituta, sed ex eo tempore, quo decem tribus ejectae sunt de

---

[1]) Ezech. XVI, 55.

[2]) Edd. M. perperam: ei filiae ejus.

[3]) Cfr. Gen. XIII, 10. sqq.

Judaea et de Samaria, et captivitatem sustinuit, et nomen accepit, non habens accolas suos. Restituetur autem et illa, sicut in principio fuit, cum decem tribus fuerint reversae, ut solvatur id, quod scriptum est: „captivus [1]) ductus est populus in Assyrios usque in hodiernum diem." Si autem tanto post tempore restituetur id, quod praecessit in signum, quando tu restitueris, si tamen restitueris Samaritana et haeretica anima, quae simulacris et feriis non veris, ac figmentis de Jeroboam corde venientibus credidisti? Quando restitueris o anima infelix, cum post tanta saecula restituatur exemplum tui? Si autem hoc super Sodoma et Samaria fit, quae justificatae sunt ab Jerusalem, quid dicendum est de ipsa Jerusalem, quae supradictarum scelera justificavit? „Et [2]) restituemini sicut ab initio fuistis. Et tu et filiae tuae restituemini, sicut fuistis in principio." Scit hoc, quod dicit: „sicut [3]) fuistis in principio:" et Isaias dicens: „et [4]) constituam judices tuos, ut prius, et consiliarios tuos, ut in exordio."

4. „Et [5]) nisi esset Sodoma soror tua in auditu, in ore tuo, in diebus superbiae tuae, quemadmodum nunc opprobrium es filiarum Syriae, et omnibus, quae sunt in circuitu tuo, filiarum alienigenarum, quae circumdant te in gyro. Impietates tuas tu porta." O clementissimum Deum satisfacientem de restitutione, atque dicentem: „impietates [6]) tuas et iniquitates tuas porta!" Non frustra dico: restitueris: sed cum impietates tuas, et iniquitates tuas exhauseris, tunc in locum pristinum restitueris. Quomodo vulnera, quae in corpore sunt, saepe parvo tempore accidunt, medelae vero vulnerum cum tormentis

---

[1]) II Regg. XVII, 23. (IV Regg.)
[2]) Cfr. Ezech. XVI, 55.
[3]) Ezech. XVI, 55. [4]) Jesai. I, 26.
[5]) Cfr. Ezech. XVI, 56. 57. 58.
[6]) Ezech. XVI, 58.

adhibentur ingentibus, non juxta aequalitatem temporis, quo illatae sunt, sed juxta rationem curationis: verbi gratia, in puncto horae fractura manus et pedis contritio accidit: hoc, quod in modico factum est, mensibus fere tribus, ac longo tempore vix curatur: sic et voluptas, quae nervos animae succidit, et luxuria, et semel universa peccata, cum in parvo tempore infelicem animam illexerunt, et ad vitia traxerunt, magnum postea tempus in suppliciis et cruciatibus promerentur. Propter quod hoc dicit Dominus: „et [1]) faciam in te sicut fecisti, sicut sprevisti haec praevaricando testamentum meum; et memor ero.“ Primum: „quomodo [2]) fecisti faciam tibi:“ deinde: „memor [3]) ero testamenti mei, quod feci tecum in diebus infantiae tuae.“ Fecit quippe testamentum in diebus infantiae ejus. Diximus autem supra, quomodo cum ea fecerit testamentum. „Et [4]) suscitabo tibi testamentum in aeternum.“ „Ego [5]) occido, et ego vivificabo,“ ait. Qui quum ista promittit, dolores facit, et rursum restituet. Percussit, et manus ejus sanabunt. Dicitur in Michaea: „iram [6]) Domini sustinebo, quia peccavi ei, donec justificet ipse causam meam.“ Quomodo justificatur causa mea? Quando [7]) iram Domini sustinuero, qui divitias bonitatis ejus et patientiae et longanimitatis contemsi, et juxta meam duritiam et impoenitens cor thesaurizavi mihi iram in die irae et revelationis justi judicii Dei.

5. „Et [8]) dehonestaberis in eo, quod suscepisti sorores tuas seniores cum adolescentulis, et dabo tibi eas in aedificationem.“ Supra unam dixit sororem Sodomam,

---

[1]) Ezech. XVI, 59. 60. [2]) Ezech. XVI, 59.
[3]) Ezech. XVI, 60. [4]) Ezech. XVI, 60.
[5]) Deut. XXXII, 39. [6]) Mich. VII, 9.
[7]) Edd. Merlini: Quoniam iram etc.
[8]) Ezech. XVI, 61.

et aliam Samariam; nunc repetit et dicit: „sorores [1]) tuas seniores:" quum senior tantum Samaria sit, et adolescentior Sodoma: verum, quia filiae earum iis connumerantur, dicit omnium unam esse speciem. Quantae autem filiae Sodomorum sunt, tantae et Samariae. „Et [2]) dabo tibi eas in aedificationem, et non ex testamento tuo: et suscitabo ego testamentum meum tecum." Considera finem repromissionis: „et [3]) cognosces, quia ego Dominus, ut memineris et confundaris:" id est, cum receperis peccata tua, et rememorata [4]) fueris, tunc confunderis. „Et [5]) ultra non erit tibi os aperire." Cum recepero peccata mea, et restitutus fuero, facto mecum testamento, tunc amplius intelligo mala mea, et confundor, et conscius mihi ultro [6]) memet punio. Vide autem, quid mihi eveniat, ut ultra non sit liberum os aperire a facie ignominiae, et quando eveniat. „In [7]) eo quod propitietur tibi." Nec tunc quidem, quando propitiatur mihi multa peccanti, possum os aperire, nec quando ignoscit sceleribus meis, alienus sum ab ignominia, sed sentiens scelera mea perpetuo conscientiae meae igne discrucior. Idcirco, quia ignominia et confusio aeterna nobis reposita est, si peccaverimus, omni corde precemur Deum, ut det nobis usque ad finem et animi et corporis nisu [8]) pro veritate contendere: ut etiamsi aliquod tempus institerit, quod nostram examinet fidem: — nam ut aurum probatur in fornace, sic fides nostra in periculo et persecutionibus examinatur —: etiamsi persecutio eruperit [9]), inveniat nos praeparatos, ne domus nostra in hyeme corruat, ne aedificatio quasi in arena constructa

---

[1]) Ezech. XVI, 61. [2]) Ezech. XVI, 61. 62.
[3]) Ezech. XVI, 62. 63. [4]) Ed. Ruaei: remorata.
[5]) Ezech. XVI, 63. [6]) Edd. Merlini: ultra.
[7]) Ezech. XVI, 63. [8]) Edd. Merlini male: nisi.
[9]) Ed. Ruaei: erupuerit.

tempestatibus dissipetur: ut, cum flaverint venti diaboli, id est, spiritus pessimi, opera nostra persistant, quae usque ad hanc diem perstiterunt, si tamen non sunt occulte subruta, et in expeditionis accinctu [1]) manifestemus caritatem nostram, quam habemus ad Deum in Christo Jesu: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen!

HOMILIA XI.

De eo, quod dictum est: „fili [2]) hominis, propone aenigma et dic parabolam ad domum Israel, et dices: aquila magnarum alarum," et cetera.

1. Exercitatio corporum, et in totum fortitudinem comparat iis, qui exercentur, et per partes unum quodque membrum sensusque membrorum vegetiores facit ad sufferendum quid, aut ad sentiendum: ut puta oculorum acies si exercitetur in visu, acutior fiat [3]) ad videndum: aures si frequentius audiant, melius possunt vocum capere dissonantias. Hoc autem et in ceteris membris licet deprehendere, quod in paucis ostendimus. Verum, quid mihi prodest ad beatitudinem, et ad vitam sempiternam, si corpus exercitationibus roboretur? Quod mihi est emolumentum, etiamsi fortissimo corpore fiam, etiamsi omnibus membris vegetus incedam? E contrario autem si sensus animae habuero exercitatos ad sentiendum quid, ad discendum [4]) dies noctesque contrivero, non solum in hac vita mihi conducit, sed etiam recedentem de corpore prosequetur. Idcirco in parabolis et in aenigmatibus lo-

---

[1]) Edd. Merlini: accinctum.

[2]) Ezech. XVII, 2. 3. [3]) Edd. Merlini: fit.

[4]) Edd. Merlini: dicendum.

cutus est Deus, ut extenderet se mens nostra, vel potius in unum colligens dictorum intueatur acumina, et a corporis vitiis recedens, dum intelligit veritatem, vitae suae cursum secundum eundem dirigat. Haec in prooemio diximus, quia sermo Dei factus est ad Ezechielem, dicens: „fili [1]) hominis, narra narrationem, et dic parabolam ad domum Israel.“ Pro hoc autem, quod septuaginta interpretes posuerunt: „narra [2]) narrationem:“ alius de interpretibus transtulit: „propone problema:“ alius: „profer problema:“ alius: „significa aenigma.“ Igitur et problema et aenigma et parabola est quod lectum est. Si quando illuminatione indiguimus scientiae Dei, nunc vel maxime et necessarie indigemus, ut non tam ego, quam orantibus vobis gratia Dei in me edisserat solutionem problematis, et aenigmatis, sive parabolae.

2. Quae est ergo parabola aquilae, quam in praesenti Spiritus sanctus ostendit? Quae non solum aquila, sed etiam comparatione ceterarum aquilarum magna aquila, et ingentium alarum, et longa extensu, et plena unguibus, sive, ut quidam interpretatus est, plena plumis scribitur. Non solum his, quae diximus, major est ceteris aquilis, verum in eo vel praecipua est, quod ductum habet intrandi in Libanum. Nam ingrediens illic ab arbore cedri, quae in Libano sita erat electa, teneritudines et summa quaeque decerpsit, et attulit in terram Chanaan, in civitatem sive negotiatorum [3]), sive negotiatricem, sive translatorum, sive certe, ut septuaginta interpretati sunt, muratam; et posuit hoc, quod de cedro Libani sumserat, ut plantaretur et cresceret in terra [4]) Chanaan. Post haec eadem aquila de semine terrae, unde sumserat summitates

---

[1]) Ezech. XVII, 2.

[2]) Ezech. XVII, 2. — Deest „narra“ in edd. M. et R.

[3]) Edd. Merlini: negotiatorem.

[4]) Ed. Ruaei: terram.

cedri, extrinsecus sibi semen accepit, et plantavit illud in campo frondifero super aquam multam. Hoc autem ipsum, quod de terra Chanaan fuerat assumtum ab ea, quae Libani summa quaeque decerpserat, id [1]) est, quod secunda vice acceperat, factum est in vitem non fortem, sed infirmam, verum etiam statura pusillam: et palmites hujus vitis infirmae reclinati sunt, pro eo, quod de Libano et cedro fuerat assumtum, in tantum, ut radices suas sub ipsius trunco consitas haberet. Et quidem facta est vitis, et fecit propagines, et extendit arbusta sua. Et post haec venit alia aquila, et ipsa magna, magnis alis et copiosis vel plumis, sive unguibus: et ecce ista vitis, de qua nunc diximus, veniente secunda aquila declinavit testamentum suum ad eam, spernens id testamentum, quod prius cum arbore fecerat, in qua reclinata vitis fuerat effecta, et propaginibus factis arbusta latius fuderat, et complexa est secundam aquilam, et radices suas a priore transtulit ad sequentem. Deinde palmites emisit ad aquilam secundam, ut irrigaret eam cum gleba plantationis ejus in campo bono: et aqua multa. Et quidem irrigata haec ipsa vitis, et translata ad aquilam secundam, ut faceret incrementa, ut afferret fructum, ut fieret in vitem magnam. Idcirco prophetae imperatur, ut dicat, quia testamentum transgrediens vitis, quod fecerat cum aquila priore, et statuens illud cum secunda, non dirigatur, neque radices teneritudinis ejus effloreant [2]): quin potius fructus ejus propter transcensionem ejus putreant, et arescant omnia, quae de ea oriebantur, et jam ultra non habeat brachium magnum et populum multum: evellatur [3]) autem radicitus, et licet irrigata sit, tamen non perseveret, et non dirigatur in ubertatem: statimque ut contigerit

---

[1]) Edd. Merlini: idem, quod etc.

[2]) Ed. Ruaei sola: effloreat.

[3]) Edd. Merlini: elevetur.

eam ventus urens arescat, et cum gleba plantationis suae siccetur. Hoc [1]) propositio ipsius historiae exposcit, ut, quae obscurius dicta sunt, quibusdam adjunctis sermonibus planius enarremus. Et si tantus labor est, ut ipsum, quod dicitur, intelligatur, quid necesse est dicere ipsam quaestionem, quantam habeat obscuritatem, quae sit aquila prior, quid sit Libanus, quae cedrus, quae summa cedri, quae aquila secunda, quae translatio vitis a priore ad sequentem? Si aliquando Dei indiguimus auxilio: — semper autem in intellectu Scripturarum Spiritu sancto indigemus: — nunc profecto tempus est, quo [2]) nobis praestet auxilium, et pandat ipse, quae dixit. Quomodo Salvator noster in evangeliis quasdam parabolas ipse interpretatur, sic et nunc propheta in secunda prophetia, quae in reliquis lecta est, significat, quia aquila [3]) prior Nabuchodonosor sit rex Babylonis, qui ingressus est in Libanum, id est, Jerusalem: et accepit de summis cedri, id est, regem Jerusalem, et principes ejus: et attulit ea in terram Chaldaeorum, scilicet in Babylonem. Plantavit quippe in captivitatem accipiens filios Israel, et de regio semine, et de genere principum in eadem terra constituit. Post hoc autem, et post regiam stirpem, alia quoque multitudo capta est ab eo, et vitis effecta est, non

---

[1]) Edd. Merlini: Hic etc.

[2]) Ed. Ruaei sola: quod.

[3]) Catenae Mss. „*Κατὰ μὲν τὸ ῥητὸν, ὁ πρῶτος ἀετός ἐστιν ὁ Ναβουχοδονόσορ, ὃς εἰσῆλθεν εἰς τὸν Λίβανον, τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἔλαβεν ἐκ τῶν ἄκρων τῆς κέδρου τὸν βασιλέα τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ τοὺς ἄρχοντας αὐτῆς, καὶ ἤνεγκεν εἰς γῆν Χαλδαίων, εἰς τὴν Βαβυλῶνα. Ἐφύτευσε γὰρ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ, λαβὼν τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ σὺν τοῦ βασιλικοῦ σπέρματος καὶ τοῦ ἀρχοντικοῦ· καὶ τὸ ἄλλο πλῆθος γέγονεν εἰς τὴν ἄμπελον, οὐχ οὕτως ἰσχυρὰν, ὡς ὅτε ἦν μετὰ θεοῦ.*“ Ruaeus.

tam robusta, quam fuerat, cum fuisset in vinea Dei et in terra sancta, ubi sacrificia Dei celebrantur, sed erat in Babylone [1]) translata vitis infirma. His [2]) ita gestis, inter Pharaonem regem Aegypti, et Nabuchodonosor regem Babylonis, bellum ortum est. Igitur populus, qui cum regibus suis ac stirpe optimatum ab Assyriis fuerat afflictus, reperta occasione, qua jugum Nabuchodonosor abjiceret, et ejus imperio liberaretur, intulit se ad secundam aquilam grandem, magnarum alarum, id est, Pharaonem. Deinde sic ordine currente rerum, quia Deus non Pharaoni tradiderat, sed Nabuchodonosor, et illi non sustinentes judicium et imperium ejus, excusserant jugum Nabuchodonosor de cervicibus suis, et ad Pharaonem transgressi fuerant, ira Dei super eos ingruit, et contra evenit quam putaverant. Oportet quippe eum, qui a Deo damnatur, non fugere sententiam ejus, nec voluntatem judicantis velle mutare, verum patientissime sustinere, donec ipse Deus liberet, qui damnavit. Igitur, quia ad Pharaonem transtulit se populus, relinquitur ab auxilio Dei, et pejora patitur, quam ante perpessus est a Nabuchodonosor. Diximus solutionem parabolae juxta litteram, et id, quod scriptum est: sequitur durior interpretatio, et difficilis ad intelligendum, secundum verum Nabuchodonosor,

---

[1]) Edd. Merlini: Babylonem.

[1]) Catenae Mss. „*Ὁ δεύτερος ἀετὸς ὁ Φαραώ ἐστι. Γέγονε δὲ πόλεμος τοῦ Φαραὼ πρὸς Ναβουχοδονόσορ· καὶ λαβόμενος ἀφορμῆς ὁ λαὸς ἠβουλήθη ἀφηνιάσαι ὑπὸ τοῦ ζυγοῦ τοὐ Ναβουχοδονόσορ· εἰς ὃν παρέδωκεν ὁ θεὸς αὐτοὺς διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν· καὶ προσγενέσθαι τῷ ζυγῷ τοῦ Φαραὼ οὐ κατὰ βούλησιν θεοῦ ἠρετίσαντο, καὶ οὐχὶ τῷ τοῦ θεοῦ μᾶλλον. Διὰ τοῦτο δεινότερα πείσονται παρὰ τοῦ Φαραὼ τῶν παρὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορ. Ταῦτα δὲ περὶ τοῦ λαοῦ ὑπολειφθέντος, καὶ τοῦ ληφθέντος ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, κατὰ τὸ ῥητόν.*“ Ruaeus.

et verum Pharaonem, et ea verba, quae de aquilis praedicta sunt. Idcirco autem ante interpositionem sequentis lectionis, hanc expositionem summatim strictimque praediximus, ut et praesens locus facilius intelligatur, et nihilominus servetur loco suo plenior expositio, et consequens parabola etiam juxta allegoriam latissime disseratur.

3. Verum nunc pauca debemus assumere, et quasi quodam armamento futurae interpretationi viam sternere de his, quae nobis Dei gratia largitur, scientes quid [1]) in sequenti plenius exponemus. Ac primum quidem videndum est, quare Nabuchodonosor et Pharao aquilae dicantur. Forsitan quaerit quispiam, qui non otiose et transitorie Scripturas legit: Nabuchodonosor aquila est magna, et magnarum alarum, et hic Pharao alia aquila magna similiter alarum ingentium, et in lege inter immunda animalia posita est aquila: quare et justus dives effectus praeparat sibi alas aquilae, ut possit converti in domum principis sui? Quare etiam repromissio quaedam est apud Isaiam prophetam, dicentem: „justi [2]) accipient pennas ut aquilae, current et non laborabunt, gradientur et non esurient?" Si enim immunda est aquila, non oportet nos pennas accipere ut aquilam, cum justi fuerimus: neque cum divitiae nobis creverint, oportet praeparare nos nobis pennas aquilae. Cui primum respondendum est, quaedam nomina animalium in Scriptura in utroque genere, id est, in malo ac bono posita: ut puta leo et in bonam accipitur, et in malam partem. In bonam sic: „catulus [3]) leonis Juda: ex germinatione fili mi adscendisti, accumbens dormisti ut leo, et ut catulus leonis: quis suscitabit eum?" In malam vero partem sic: „adversarius [4]) noster diabolus ut leo rugiens quaerens devorare circuit: cui expedit nos resistere firmos in fide."

[1]) Edd. Merlini: quia. [2]) Cfr. Jesai. XL, 31.
[3]) Gen. XLIX, 9. [4]) Cfr. I Petr. V, 8. 9.

Sed et malignus supplantare cupiens „insidiatur [1]) in occulto, ut leo in spelunca sua insidiatur, ut rapiat pauperem." Quomodo ergo leo dicitur et in malam partem, et in bonam, non est incongruum, etiam aquilam in utramque partem accipi. Et ut [2]) ego suspicor, justus non est aquila, sed quasi aquila, aemulatur quippe aquilam. Et quomodo serpens aereus typus fuit Salvatoris: neque enim serpens erat vere, sed imitabatur serpentem, dicente Domino: „ut [3]) Moses elevavit serpentem in deserto, sic oportet exaltari filium hominis:" eodem modo et justus non tam aquila est, quam aquilae similis, quia ei utile est imaginem aquilae sectari. Juxta hunc intellectum et in alio loco praeceptum accepit justus, ut sit sapiens sicut serpens, non [4]) ut fiat serpens, sed ne a veri serpentis capiatur astutia. Si autem sermo Dei Scripturas diligenter excutiens, et spiritus, de quo scriptum est: „spiritus [5]) omnia scrutatur, etiam alta Dei:" in alicujus animam venerit, manifestissime ostendet de Scripturis et aquilam, et leonem in parte mundorum animalium posita: Cherubim Dei habere faciem hominis et faciem leonis a dextris quatuor partium, et faciem vituli et faciem aquilae a sinistris quatuor partium: et haec, quae in Cherubim videntur, id est, aquila et leo munda sunt. Nihil quippe immundum est in curru Dei. Et quomodo tu de gentibus credens mundus effectus es: „et [6]) quod Deus mundavit, tu ne commune dixeris:" dicitur de omnibus, quae coelo pendentia ostensa sunt Petro: sic mundatus est leo et aquila, quae in Cherubim apparuerunt. Nec

---

[1]) Cfr. Psalm. X, 9. (IX.)

[2]) Deest „ut" in ed. Ruaei.

[3]) Ev. Joann. III, 14.

[4]) Edd. Merlini: non uti fiat serpens, scilicet ne a veri etc.

[5]) I Cor. II, 10. [6]) Act. X, 15.

non est aliud, quod in Christi adventu futurum praedicatur: novit mundum leonem, mundam et aquilam, quae nuncupatur immunda: „lupus [1]) enim et agni pascentur simul.“ Lupus enim, qui cum ove innoxius pascitur, non est ultra observandus. Non mihi dicitur de tali lupo: „attendite [2]) ab iis, qui veniunt ad vos in vestitu ovium, intus autem sunt lupi rapaces.“ Signanter locutus est, dicens: „intus [3]) autem sunt lupi rapaces.“ Sunt quippe alii non rapaces: quando lupi et agni pascentur simul, et vitulus, et taurus, et leo pariter edent. Cum autem fuerit tam diversarum inter se naturarum in fide Christi facta sociatio, leo non erit jam immundus, verum feritatis suae obliviscetur, et universa animalia, quae in lege Dei dicuntur immunda, conditionis antiquae recipient puritatem. Hoc autem et ex parte jam factum est, et plenissime in secundo complebitur adventu. Praevenit igitur sacramentum, quod ostensum est in Cherubim, rei veritatem: et in tantum leonis et aquilae facies cum aliis faciebus cognatae sunt, ut majus nobis videatur vitulo, et tauro, et leone simul pascentibus: id quod apparuit in Cherubim. Ab Isaia quippe nihil de his, quae praedicta sunt, sibi cohaerens et invicem connexum repromittitur. In Cherubim vero unumquodque animal cum alio cognatum est, facies vituli faciei leonis, et vultus hominis vultui aquilae. Non igitur magnopere mireris, cum Pharao et praecedens eum Nabuchodonosor aquilae nuncupantur: justus vero pennas assumere dicatur ut aquila, et in Dei parte dives effectus aquilae sibi pennas praeparet ad volandum.

4. Verum ut ad propositum redeam, specialiter quiddam significatur de Nabuchodonosor, quia magna [4]) et magnarum alarum, et sui extensione longissima, in tantum,

---

[1]) Jesai. XI, 6. [2]) Matth VII, 15.
[3]) Matth. VII, 15. [4]) Cfr. Ezech. XVII, 3.

ut ausus fuerit dicere: „viribus [1]) faciam, et [2]) sapientia intellectus auferam fines gentium, et virtutem eorum depascar, et commovebo civitates, quae inhabitantur, et orbem terrarum universum comprehendam manu ut nidum, et quasi confracta ova auferam.“ Ecce, ista est extensio alarum ejus. Nec hoc ei sufficit, verum unguibus plenus [3]) est, et multis plumis, et habet ductum intrandi in Libanum, ut cedri ejus summa decerpat. Quamdiu hi, qui commorabantur in Libano, non peccaverunt, id est, quamdiu in Jerosolymis positi, sunt in sceleribus deprehensi, non accepit potestatem ista magna aquila, ut ingrederetur in Libanum, neque assumsit sibi electa, et cedri semen regium, et principum stirpem. Ista quippe sunt teneritudinis ejus, quae quodam tempore non fuerunt duro corde: attamen rapuit ea, quia peccaverunt in Dominum. Aquila ista grandis [4]), totius arboris cacumina in Chanaan transtulit, quia figuraliter Babyloniorum terra maledicti Chanaan dicitur; de quo ait Noë: „maledictus [5]) puer Chanaan, famulus erit fratribus suis.“ In civitate quoque negotiatorum, sive negotiatrice, sive transferentium, aut certe murata, posuit hoc, quod de cedro abstulerat, et accepit sibi de semine terrae, jam non de altioribus solum, sed etiam de minoribus, et de populo Judaeorum, et dedit illud in campum frondiferum, super aquam multam respiciendum constituit illud, et exortum est, et factum est in vitem infirmam [6]). Infirmatus est vere populus Dei in Babylone, et ideo ne-

---

[1]) Jesai. X, 13. 14.

[2]) Desideratur „et“ in ed. Ruaei.

[3]) Cfr. Ezech. XVII, 3. 4.

[4]) Edd. Merlini: grandis etc., totius arboris. — Cfr. Ezech. XVII, 3. 4.

[5]) Gen. IX, 25.

[6]) Ed. Ruaei sola: firmam. — Cfr. Ezech. XVII, 6.

que canticum Domini cantare poterat, dicens: „quomodo [1]) cantabimus canticum Domini in terra aliena?“ Revera non poterat infirma non esse, quae plantata fuerat in Babylone. Quo pacto vires pristinas reservaret, quae vitis Babylonia esse coepisset? Quae quia in sancta terra fructus non fecerat, ideo translata ab aquila, et in terra posita Chanaan, facta est in vitem infirmam et in pusillam statura [2]). Quamdiu in terra sancta fuit, ingens vitis erat: quando vero translata est in fines peccatorum, et infirma, et parva effecta est. Et tu igitur vitis, quae me audis, si vis esse magna, noli exire de ecclesiae finibus, permane in terra sancta Jerusalem. Quod si propter peccata in pejora corrueris, transfereris in aliam terram, et eris in vitem pusillam, et palmites tui decident, et radices tuae siccabuntur, in tantum, ut postea desideres requiescere super aliam aquilam, ut nunc dicitur, magnarum alarum et plurimorum unguium. Bonum est condemnatum in condemnationis permanere sententia, quamdiu ei libet [3]), qui damnavit. Non curramus volentes ad Pharaonem. Si enim ad eum currimus, contra Deum facimus, qui dixit: „ego [4]) sum Dominus Deus tuus, qui te eduxi de terra Aegypti, de domo servitutis.“ Ad Nabuchodonosor enim non tam sponte properamus, quam condemnati et pertracti ad eum sumus.

5. Sequitur: „et [5]) factum est, aquila altera magna, magnis alis et copiosis unguibus, et ecce, vitis ista amplexabitur eam:“ id est, secundam aquilam. Evenit saepe, ut ab una contraria fortitudine ad aliam transferamur. Jusserat enim Deus, ut Israelitarum populus sub Nabuchodonosor jugum colla submitteret, ut legimus in Jere-

---

[1]) Psalm. CXXXVII, 4.

[2]) Edd. Merlini: staturam.

[3]) Edd. Merlini: liberet.

[4]) Exod. XX, 2. [5]) Ezech. XVII, 7.

mia, in tantum, ut comminaretur ei, qui ab ejus servitio declinaret: et eo tempore, quo Jeremiam exposuimus, ea, quae nobis gratia Dei orantibus vobis largita est, sive certe utcunque sensimus, exponere conati sumus. Noluit autem id facere, quod fuerat imperatum, sed palmites suos extendit ad Pharaonem in gleba plantationis ejus: ab eo constituta [1]) est in campo super aquam multam, ut fructus afferret uberrimos: et deserta Aegypto rursum Aegyptum concupivit, putans se ubertatem pristinam consecuturam: hoc imprimis cogitans, quod si Nabuchodonosor ad Pharaonem transcenderet, radices firmaret, evelleret staturam, fructus afferret. Sed in contrarium, quam putavit, omnia reciderunt. Fructus quippe ejus omnis computruit, et pullulationes, quae saltem modicae in Babylonem venerant, mutatione regionis exaruerunt, in tantum, ut radicitus evulsa sit, ne ultra in brachio magno, aut in populo plurimo convalesceret. Quid in se haec tanta, vel talia continent sacramenta? Quid unusquisque sermo significat? Possumus, si tamen habeamus auditores, ad aliam quandam Jerusalem conscendere, et ibi demonstrare, quomodo aquila magna ductum suum fecerit, et in hanc, quam nunc nos possidemus, Babylonem summitates ejus detulerit. Possumus secretiora quaedam de Pharaone loqui: verum, quia tempore coarctamur, et forte audenter promittimus, quod non valeamus [2]) implere, ad minora redeamus, et secundum mensuram intellectus nostri sic potius exponamus. Venit ad istum Libanum, hoc est, ecclesiam, ubi hostiae Dei, ubi incensum orationum ejus celebratur ista magna et vera aquila Nabuchodonosor, id est, diabolus, et rapuit. Absit autem a temporibus nostris, ut de summis cedri, id est, de principibus, et de regio semine in Chanaan transferat. Oremus, ne

---

[1]) Edd. Merlini: constitutus est.

[2]) Edd. Merlini: valemus.

fiat, quod saepe factum est. Assumti enim sunt quidam, et in Babylonem translati, qui in ecclesia principes fuerunt, et propter peccatum suum de Libani summitate sublati. Super his dicendum est, quia aquila magna magnorum unguium, plumis extensa acceperit de cacuminibus cedri, et deraserit eos de Libano, id est, de Jerusalem, et plantaverit in terra Chanaan. Non solum autem aquila ista summa cedri, id est, de optimatum genere sibi vendicat, sed et terrae semen rapit, et transfert in terram Chanaan, quando quis de populo peccat, et de Dei plebe diaboli laqueis praepeditur. Quapropter diebus et noctibus tam pro nobis, quam pro fratribus nostris Dei imploremus auxilium, ne quis de Jerusalem transferatur in Chanaan, ne sententia ejus deserta a voluntate illius ad aliam tendamus aquilam, et veniat super nos [1]) ira major, et putrescat universa plantatio, et fructus pariter cum radicibus arescat. Plantatio quippe Jerusalem non potest in alia terra ferre fructus, non facit palmites in finibus alienis, sed statim cum gleba sua siccatur, si non perseveraverit in voluntate Dei, et in ecclesia ejus, id est, in factis, et sermonibus, et scientia veritatis Christi Jesu: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen!

HOMILIA XII.

De eo, quod scriptum est: „fili [2]) hominis, dic ad domum exasperantem: nescitis, quid ista significent.“

1. Ea, quae jam supra memoravi de duabus aquilis magnis, et magnarum alarum, et magnorum unguium, nec

[1]) Edd. Merlini: vos. [2]) Ezech. XVII, 12.

non, quae prima et secunda aquila gesserunt, nunc quasi in prophetia scilicet figurata vult ex parte sermo divinus exponere, nobis ad intelligendum relinquens, quae ipse dimisit intacta. Ac primum quidem licet saepe jam dixerim, tamen etiam nunc aliquid non novum inferre conabor, quod nostrae animae tribuat salutem, in eo, quod dictum est ad prophetam: „dic [1]) ad domum amaricantem,“ sive „exacerbantem.“ Non enim addidit ad domum exacerbantem, sive exasperantem „me.“ Et si volumus videre, cujusmodi sit peccatum exasperatio, audiamus, quam dulcia ei, qui intelligit, eloquia Dei sunt, dicenti: „quam [2]) dulcia gutturi meo eloquia tua!“ Haec naturaliter dulcia cum assumserint credentes, aut bene vivunt, aut vere contrarium faciunt. Et si quidem juxta divinam regulam ingrediuntur, reservant eloquia Dei in eo dulcore, quo nata sunt. Juxta mei autem animi motum puto, quia conversationis bonitate et augeant eloquiorum Dei suavitatem, miscentes dulcedinem vitae dulcori sermonis. Sin vero quis peccet, et [3]) extra praecepta Dei perversus incedat, iste accipiens dulcissima eloquia Dei, per naturam amarissimi peccati: — amarum quippe peccatum est, quod dulcedinem sermonis exterminat —: in [4]) amarum saporem omnem redigit suavitatem. Quod dicimus, plenius animadvertes, accipiens exemplum. Herba, quae absinthium nominatur, naturaliter amara est: hanc si secundum qualitatem et quantitatem mellis in mel injicias, amaritudine sua vincit ejus suavitatem, et cogit amarum esse, quod dulce est. Hujus herbae vim habet peccatum. Si plura peccavero, plus amaritudinis mitto in dulcedinem sermonum Dei. Si grande fuerit, quod delinquo,

[1]) Ezech. XVII, 12. coll. pag. 151. not. 2.

[2]) Psalm. CXIX, 103. (CXVIII.)

[3]) Deest „et“ in edd. M.

[4]) Edd. Merlini: et in amarum etc.

totum dulcorem mellis verto in acerbum saporem. Et idcirco Deus, qui sermonem suum a peccatoribus conculcatum ulciscitur, unicuique pro qualitate amaroris vitae, et pro modo intentionis amaritudinem poenarum suppliciorumque restituit. Et si quidem nos, qui haec dicimus, et semel credidimus [1]) Deo, peccaverimus, exasperare nitimur [2]) sermonem ejus: qui vero penitus a fide ejus recesserunt, neque ingressi sunt ecclesiam, hi non faciunt amara eloquia Dei. Quomodo enim possunt suavitatem exasperare sermonum, quibus nondum crediderunt? Ideoque nobis alia servantur tormenta, qui videmur credere, et in ipsa credulitate peccamus, ab eorum supplicio, qui ne initium quidem credulitatis habuerunt. Et ne solummodo putemus verbum nos exasperare Domini, si peccemus, delictum nostrum usque ad ipsius Dei injuriam pervenit. Scriptum [3]) est enim, quod, qui peccat, per praevaricationem legis Deum inhonorat. Parum erat si dixisset, inhonorat angelum: nunc autem, per praevaricationem, inquit, legis Deum inhonorat. Quotiescunque praevaricamur legem Dei, toties inhonoramus Deum: et quanto majora delinquimus, tanto majoribus contumeliis afficimus Deum: quanto plura peccamus, tanto plus inhonoramus patrem et Christum ejus, sicut scriptum est: „quanto [4]) magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, et spiritui [5]) gratiae contumeliam fecerit?" Igitur quicunque peccat, exasperat, et contumeliam facit, et inhonorat tam Dei eloquia, quae suscepit, quam eum, qui docuit.

---

[1]) Edd. Merlini: credimus.
[2]) Edd. Merlini: dicimur.
[3]) Cfr. Rom. II, 23. [4]) Hebr. X, 29.
[5]) Edd. Merlini: spiritum gratiae etc.

2. „Dic [1]) nunc ad domum exasperantem: nescitis, quid sint ista?“ id est, quae in parabola dicta sunt aquilarum. „Dic [2]): cum venerit rex Babylonis ad Jerusalem, et acceperit regem ejus, et principes ejus.“ Quantum ad historiam pertinet prophetantis, expositum est, quod Nabuchodonosor venerit in Jerosolymam, et captivos duxerit Sedechiam regem Judaeae, et principes, qui erant cum eo, partemque populi Judaeorum, nec non etiam illud addidimus [3]), quomodo plantaverit eos in terra Babylonis. Sed non stemus in littera, nec haereamus in historia, magis autem tu, qui in scripturis Dei profectum habes, et nosti, quia „ista [4]) omnia figuraliter contingebant illis, scripta sunt autem pro nobis, in quos fines saeculorum decurrerunt.“ Instat ecce verus Nabuchodonosor, quaerens aliquos capere de nobis. Et primum quidem cupit, si fieri potest, de principibus ecclesiae captivos sibi ducere: verum quamdiu Ezechias [5]), Josias, aut certe quicunque justus rex regnat in populo, non potest iste Nabuchodonosor vinctos abducere aut principes, aut populum de Judaea. Si [6]) autem nos, qui videmur ecclesiae praeesse, peccaverimus locum dantes diabolo, adversum Pauli praeceptum dicentis: „nolite [7]) locum dare diabolo:“ quodammodo per delicta nostra, quae fecimus in Jerusalem, occasionem tribuimus Nabuchodonosor, ut ingrediatur civitatem sanctam, et abducat quoscunque voluerit. Qui vero non peccat, excludit Nabuchodonosor, ut non

---

1) Ezech. XVII, 12, 2) Ezech. XVII, 12.

3) Ed. Ruaei sola: addemus.

4) I Cor. X, 11. 5) Edd. Merlini: Sedechias.

6) Catenae Mss. „„Διὰ τὰς ἁμαρτίας κυριεύεταί τις ὑπὸ τοῦ πονηροῦ, διδοὺς αὐτῷ τόπον μεταβῆναι ἐπ᾽ αὐτόν. Καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ Παῦλος ἔλεγε·“ „„μὴ δότε τόπον τῷ διαβόλῳ.““ Ruaeus.

7) Ephes. IV, 27.

possit in terram Dei ingredi. Ergo omnibus viribus excludamus Nabuchodonosor, ut ad beatum istius ecclesiae conventum non appropinquet. Excludamus autem eum assumentes clavem scientiae: excludamus eum conversatione et factis bonis, ut non rapiat regem Jerusalem, et principes ejus, ut non abducat eos in Babylonem captivitatis suae triumphum. Si vero aliquem ex nobis vincere potuerit saevus inimicus, ducit eum in Babylonem, non in locum amplum alicujus terrae, sed in Babylonem animae, id [1]) est, confusionem. Frequenter diximus Babylonem „confusionem" interpretari. Quicunque enim ab eo victus abducitur in confusionem mentis suae, transfertur in Babylonem. Respiciamus ad quotidianam vitam. Si quando viderimus animam a peccatis, a vitiis, a tristitia, ab ira, a desideriis, ab avaritia confundi, sciamus istam esse, quam diabolus abducat in Babylonem. Si vero principali cordis tranquillitas, serenitas, pax fructum fecerit; sciamus, quia Jerusalem versetur in ea: visio quippe pacis intrinsecus est.

3. „Et [2]) ducit eos ad se in Babylonem, et sumit de semine regni, et disponit ad ipsum testamentum." Omnes [3]), qui sermonem Dei suscepimus, regium semen sumus: etenim „genus [4]) electum" vocamur, et „regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis." Si quis ergo ex nobis, qui in ordine regalis seminis constituti sumus, per peccatum suum captivus abducitur a diabolo,

---

[1]) Catenae Mss. „*Βαβυλὼν ἑρμηνεύεται σύγχυσις. Βαβυλών ἐστιν ἡ τῆς κακίας ἕξις. Συγχέεται γὰρ αὐτὴ οὐδὲν εἰρήνης ἔχουσα, οὐδὲ ὁμονοίας.*" Ruaeus.

[2]) Cfr. Ezech. XVII, 12.

[3]) Catenae Mss. „*Σπέρμα βασιλείας εἰσὶν οἱ παραδεξάμενοι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, οἷος ὁ Δανιὴλ, καὶ οἱ τρεῖς παῖδες.*" Ruaeus.

[4]) I Petr. II, 9.

haud dubium est, quin de regio genere sit abductus in Babylonem, et faciat testamentum cum Nabuchodonosor, quia jam testamentum Dei spreverit. Impossibile quippe est hominem sine testamento esse. Si [1]) habes testamentum Dei in te, non potest testamentum tecum facere Nabuchodonosor. Porro si repulisti testamentum Dei per praevaricationem mandatorum ejus, suscepisti testamentum Nabuchodonosor. Scriptum est enim: „disponit [2]) ad eum testamentum suum, et inducit eum in maledictionem.“ Deus in benedictione nobiscum testamentum facit: Nabuchodonosor vero testamentum suum in maledictione constituit. Non potest in benedictione esse, qui pactum fecerit cum Nabuchodonosor. Sed dicit mihi aliquis, qui in scripturis divinis est eruditus: Invenio in lege Mosis maledictiones constitutas in peccatorem. Si ergo praecepto Dei maledictum constitutum est in peccatores, cur non et e contrario apud diabolum quaedam benedictio sit, ut alii apud eum in benedictione fiant, alii in maledictione? Huic ergo acute et acerrime interroganti, sic conabor occurrere, et dicere, quia et quaedam sit benedictio a Nabuchodonosor, quam Deus procul abjiciat a nobis: et maledictio, de qua nunc dicere debemus, quae digne super peccatores venit. Quae est igitur benedictio Nabuchodonosor? Quando aliquis in mundo isto locuples fuerit, et feliciter gesserit, et omnia ei prospero cursu fluxerint, in tantum, ut illud, quod scriptum est, ei possit aptari: „bos [3]) ejus non faciet abortionem:“ et si universam saeculi habuit prosperitatem, benedictio Nabuchodonosor super eum est. Maledictio vero in eo, quando aliquis recedit a Deo, et nihilominus in parte diaboli

---

[1]) Catenae Mss. „*Ὁ ἔχων τὴν διαθήκην πρὸς τὸν θεὸν, οὐ δύναται διαθεῖναι διαθήκην πρὸς τὸν νοητὸν Ναβουχοδονόσορ.*“ Ruaeus.

[2]) Ezech. XVII, 13. [3]) Job. XXI, 10.

constitutus miseriis suppliciisque torquetur. Vult igitur Deus, ut nunc Scriptura commemorat, testamentum Israeli maledictionem esse apud Nabuchodonosor. Et ideo, quia voluit spernere testamentum Nabuchodonosor rex Jerusalem, et mittens angelos suos in Aegyptum testamentum cum Pharaone facere conatus est, ait sermo divinus: „non [1]) dirigetur, non salvabitur.“ Quapropter oportet nos ferre patienter, cum a Deo tradimur ultioni. Tradidit quendam de coetu ecclesiae Apostolus diabolo in interitum carnis: et tradidit in carnis interitum, non ut perderet traditum, sed ut spiritum traditi conservaret. Ex quo Scriptura ait: „tradere [2]) istiusmodi Satanae in interitum carnis, ut spiritus salvus fiat in die judicii Domini Jesu.“ Traditur autem tormentis peccator, ut recipiat in praesenti supplicia, et pro peccatis suis cruciatus in futuro refrigerium consequatur, et dici possit de eo: recepit mala sua in vita sua. Si quis igitur poenis excruciatus juxta maledictum, in quo Deus posuit peccatores, maluerit fugere supplicia, et mittere ad Aegyptum pro auxiliis comparandis [3]) ad Pharaonem, a quo liberavit Deus populum suum, non dirigetur, non salvabitur. Si quis autem patienter maledictionem sustinuerit, et supplicia Nabuchodonosor, et tempus peccatorum suorum in cruciatu compleverit, quomodo ille, qui secundum epistolas Pauli excruciatus est, ut spiritus ejus salvus fieret in die judicii, iste finem optimum consequetur. Inducit ergo eum in maledictionem, et duces terrae ejus accipiet, ut fiant in regnum infirmi. Infirmum efficitur regnum, quod de sancta terra in Babylonem transfertur. Nullus quippe fortis est [4]) in Babylone, id est, in confusione mentis suae. Omnino non potest extolli homo, qui confusus est, ut

[1]) Cfr. Ezech. XVII, 15. [2]) I Cor. V, 5.

[3]) Edd. Merlini: comparandis: et Pharao: a quo etc.

[4]) Desideratur „est“ in ed. Ruaei.

custodiat testamentum meum, ut statuat illud, et discedat ab eo, ut mittat nuncios suos in Aegyptum. Iste, qui a Nabuchodonosor propter peccata sua tormenta perpetitur, et mittit nuncios suos in Aegyptum non ferens traditionem, qua hosti concessus est a Deo, ut det ei equos et populum multum, id poscit, quod in alio [1]) loco prohibitum est: non [2]) enim multiplicabis tibi equos, ait Scriptura. „Si [3]) dirigetur, si salvabitur, qui facit adversa, et praevaricans testamentum.“ Oportuerat eum, qui traditus fuerat testamentum Nabuchodonosor, sustinere supplicium: verum non sustinet, et idcirco dicitur de eo: „non salvabitur.“

4. „Vivo [4]) ego, dicit Adonai Dominus, nisi in loco regis, qui constituit eum, qui spernit maledictionem meam, et transgressus est testamentum meum.“ Est quidam, qui inhonorat maledictionem Dei, et est alius, qui honorat eam. Nec dubium est, quin in praesenti de isto queratur Deus, qui maledictionem suam inhonoraverit. Quum enim quis traditus fuerit suppliciis, ut castigetur, et non sustinuerit quod praeceptum est, inhonorat maledictionem Dei. Si vero sustinuerit cum omni mansuetudine, et benedictione, et gratiarum actione ad Deum, iste honorat maledictionem ejus: et cum honoraverit maledictionem, necesse est, ut etiam benedictionem illius consequatur. „Et [5]) transgressus est testamentum meum, cum ipso in medio Babylonis morietur: et non in virtute magna, neque in turba multa faciet Pharao bellum.“ Non potest ei, qui transgressus fuerit, et inhonoraverit maledictionem

---

[1]) Deest „alio“ in ed. Ruaei.

[2]) Cfr. Deut. XVII, 16. [3]) Ezech. XVII, 15.

[4]) Cfr. Ezech. XVII, 16. — Edd. Merlini: dicit dominus adonai.

[5]) Cfr. Ezech. XVII, 16. 17.

Dei, Pharao tribuere auxilium, verum in medio Babylonis pro sua praevaricatione morietur.

5. Deinde sequitur, et narrat, quid peccatores passuri sunt, et post haec prosperiora quaeque commemorat, dicens: „accipiam [1]) ergo de electis cedri, et de vertice cordis eorum [2]) avellam, et plantabo ipsum in monte excelso.“ Post maledictiones, quas supra memoravimus, repromissio beatitudinis et dulcissimae pollicitationis in fine sermonis profertur: quia jam, qui suppliciis indigebant, fuerant pro peccatis suis tormenta perpessi. Intra memet ipsum vero considerans, et diligenter istius loci sensum pertractans, arbitror de apostolis prophetari. Isti quippe sunt de electis cedri, de summitate, de vertice, quos dedit Deus in virorem seculi, radens corda eorum, et plantans eos in monte excelso Jesu Christo Domino nostro. „Et [3]) suspendam ipsum in monte alto Israel, et plantabo, et producet propaginem, et faciet fructum.“ Fecerunt isti propagines, attulerunt fructus. „Et [4]) erit in cedrum magnam.“ Considera magnitudinem et sublimitatem ecclesiae Christi, ut intelligas juxta promissionem Dei factum esse, quod dicitur: „et [5]) erit in cedrum magnam, et requiescet super eo omnis avis, et omne volatile sub umbra ejus requiescet.“ Assume tibi pennas sermonis Dei, et poteris repausare sub hac arbore, quae plantata est in monte excelso. „Et [6]) requiescet, et propagines ejus restituentur.“ Vide, quomodo in bona parte prophetia finiatur. Sequitur enim: „et [7]) cognoscent omnia ligna campi, quod ego Dominus, qui humilio lignum altum.“ Lignum altum populus Judaeorum est,

---

1) Cfr. Ezech. XVII, 22.
2) Deest „eorum“ in ed. Ruaei.
3) Cfr. Ezech. XVII, 23. 4) Ezech. XVII, 23.
5) Ezech. XVII, 23. 6) Cfr. Ezech. XVII, 23.
7) Ezech. XVII, 24.

qui nunc humiliatus sceleris sui poenas luit, quia in Deum nostrum Jesum Christum manus ausus est mittere. „Et [1]) extollo lignum humile." Tu eras lignum humile, lignum dejectum, lignum terrae haerens; verum sublimavit te Deus. „Et [2]) arefacio lignum viride." Lignum viride circumcisionis est populus, qui quondam pullulans et florens fuit, verum nimia nunc siccitate contabuit. Ubi quippe nunc vividus sermo apud eos? Ubi virtutum chorus? „Et [3]) revirescere facio lignum aridum." Tu fuisti lignum aridum, et fecit te revirescere Christi adventus. „Ego [4]) Dominus locutus sum, et faciam." Quibus dictis ut et nos revirescamus, ut fructus valeamus afferre, ut germinans lignum et non siccum efficiamur, ut nunquam ad radices nostras ponatur securis, quae in evangelio praedicatur, attentius Jesum Christum Dominum nostrum cum patre suo precemur: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen!

HOMILIA XIII.

De eo, quod dicitur: „fili [5]) hominis, leva planctum super regem Tyri, et pone faciem tuam contra Sidonem."

1. Praecipitur nobis ab episcopis discutere sermonem principis Tyri, ut laudes ejus culpasque dicamus: nec non jussum est, ut de Pharaone rege Aegypti aliqua retractemus. Plangitur itaque princeps Tyri: nec putandum est hunc hominem esse. In medio quippe Cherubim nullus hominum est creatus, et in paradiso Dei, si simpliciter

---

[1]) Ezech. XVII, 24. [2]) Ezech. XVII, 24.
[3]) Ezech. XVII, 24. [4]) Ezech. XVII, 24.
[5]) Cfr. Ezech. XXVIII, 12. coll. 21.

litteram sequimur, hominum nullus est enutritus. Et cum in paradiso deliciarum, sicuti diximus, nemo fuerit, nunc dicitur princeps Tyri in paradiso deliciarum natus atque enutritus [1]). Quis est iste princeps Tyri? Veniamus ad Danielem, et occasionem intelligentiae reperientes, dicamus, non esse principes corporeos, de quibus nunc quaeritur. Post Danielem ab Apostolo petamus exemplum. Deinde rursum prophetarum testimonia vocemus. His omnibus etiam ille copulandus est locus, qui a Mose in Deuteronomio non tacetur. Age, nunc replicemus exempla, incipientes a Daniele. Princeps, ait, videtur Michael. Ibique rursum, princeps Israel: et in consequenti, Michael adjuvabat principem regni gentium. Ad haec addat Apostolus: „gloria [2]) autem et honor et pax omni operanti bonum, Judaeo primum et Graeco." Et adjuvare principem Israelitarum, principem regni Graecorum, fortasse jam factum est. In adventu quippe Domini mei Jesu Christi, princeps Israel adjuvit principem regni Graecorum, ut gentes consequerentur salutem, et illi [3]) credendo salvarentur. Atque ita in hunc modum dicitur quidam princeps regni Persarum, sicut dictus est Michael princeps Israelitarum, et alius Graecorum. Non sunt ergo hi homines, nec secundum locorum vocabula, in quibus imperant, nominantur. Unde et Apostolus, quasi non de hominibus disputans, ait: „sapientiam [4]) enim loquimur inter perfectos, sapientiam autem non hujus saeculi, neque principum saeculi istius, qui destruuntur, sed loquimur Dei sapientiam in mysterio absconsam, quam praedestinavit Deus ante saecula in gloriam nostram, quam nullus principum saeculi istius cognovit. Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriae crucifixissent." Et quod istius saeculi principes crucifixerunt Salvatorem

[1]) Edd. Merlini: nutritus. [2]) Rom. II, 10.
[3]) Edd. Merlini: illae. [4]) I Cor. II, 6. 7. 8.

et Dominum, prophetia testis est, dicens: „adstiterunt [1]) reges terrae, et principes convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum ejus.“ Unde et alibi in Psalmis scribitur: „ego [2]) dixi: dii estis, et filii excelsi omnes. Vos autem ut homines moriemini, et tanquam unus de principibus cadetis.“ Et est ibi sermo de nullo penitus principe corporali. Si igitur est quidam princeps regni Persarum, si est princeps Israelitarum Michael, consequenter et Tyri princeps est: et de his nunc principibus propheticus sermo loquitur. Quoniam autem et de Mose testimonium polliciti sumus, ausculta, quod sequitur: „quando [3]) dividebat Altissimus gentes, cum disseminavit filios Adam, statuit fines gentium secundum numerum angelorum Dei,“ sive, — ut melius habet, — „secundum numerum filiorum Israel: et facta est pars Domini populus ejus Jacob.“ Alii [4]) principi facta est pars Tyrus, alii Babylon, aliis aliae nationes: atque ita in hunc modum principes possederunt omnes fines gentium. Si quis autem putat legens in Scripturis quasi de hominibus dictum, intelligat altius spiritualis, et a nullo judicatus. Dignoscuntur enim quaedam de Nabuchodonosor rege Assyriorum, quae non conveniunt personae ejus. Dixit enim: „in [5]) fortitudine faciam, et sapientia intellectus auferam fines gentium, et commovebo civitates inhabitatas, et orbem terrarum omnem comprehendam,“ et „adscendam [6]) super sidera coeli, et nubes,“ et reliqua, et [7]) „ero similis Altissimo.“ Haec Nabuchodonosor. Sic et princeps Tyri et Pharao. Neque enim in

[1]) Psalm. II, 2.

[2]) Psalm. LXXXII, 6. 7. (LXXXI.)

[3]) Deut. XXXII, 8. 9.

[4]) Edd. Merlini: Alia principi — Tyrus: alia Babylon: aliae nationes: atque ita etc.

[5]) Cfr. Jesai. X, 13. 14.

[6]) Cfr. Jesai. XIV, 13. 14. [7]) Jesai. XIV, 14.

tantum agitatus est furiis verus et corporeus Pharao, ut diceret: „mea [1]) sunt flumina, et ego feci ea.“ Hoc autem ante lectum est in prophetia, quae est adversus [2]) Pharaonem. Neque unquam principem illum, id est, corporeum Pharaonem draconem nuncupasset, dicens: „ecce [3]), ego super Pharaonem draconem, qui sedet in medio fluminum Aegypti, qui dicit: mea sunt flumina, et ego feci ea.“ Verum hoc in loco proprio reservetur, quod nunc idcirco assumsimus, ut per notionem Scripturarum manifestius fieret id, quod videbatur occultum. Adversum hos principes est nobis pugna. Et beati apostoli, qui missi fuerant ad praedicandum, quando ab his, qui fines gentium possederant, homines abducebant, patiebantur insidias. Verbi gratia dictum sit: ingressi sunt apostoli Tyrum, persecutus est eos princeps Tyri: adscenderunt Antiochiam, impugnavit eos princeps regni Syriae: iste erat, qui bellabat adversus eos, non omnes, qui putabantur, ut Judas proditor. Quomodo enim ille non principaliter putandus est prodidisse Salvatorem, sic etiam apostolis omnibus, qui persecutionem passi sunt, alius fuit princeps persecutionis. Scriptum est quippe de Juda: „et [4]) post buccellam introivit in illum Satanas.“ Non est enim nobis pugna adversus carnem et sanguinem, licet videantur ex carne et sanguine, qui nos persequuntur. Non eos oderimus, quin potius diligamus, licet inimici nobis velint permanere, misereamur eorum, daemonium habent, patiuntur insaniam. Non tam hi sunt adversum nos, qui nos persequuntur, quam illi, qui corda eorum repleverunt. Verum Domini deprecemur auxilium, ut infirmos habeant conatus tanti adversarii contra humanam animam dimicantes, et dicamus: „nisi [5]) quia Dominus

---

[1]) Ezech. XXIX, 3. [2]) Edd. Merlini: adversum.
[3]) Ezech. XXIX, 3. [4]) Ev. Joann. XIII, 27.
[5]) Psalm. CXXIV, 1. 2. 3.

erat in nobis, in eo cum exsurgerent homines in nos, forsitan vivos deglutissent nos.“ Igitur est quidam princeps Tyri, et prophetia non de Hiram [1]) nos docet, — hoc quippe nomen in tertio Regnorum libro scriptum est —, non de alio principe Tyri, neque de quoquam homine, non nos humana docent eloquia, sed divina, et quaedam ineffabilia, et sacrata sub personis hominum. Pharao homo est: aliud quiddam erudior intelligere Pharaonem. Et Nabal Carmeli homo est, et Hiram homo, sed aliud sub eorum doceor effigie. Quis est tantus et talis, qui a corporalibus conscendat, qui a visibilibus invisibilia contempletur, et possit unumquodque horum secundum Dei intelligere voluntatem?

2. Quis est ergo princeps iste discamus, ut cognoscentes lamentationem, etiam, quod nunc super ea dicitur, evitemus. Plangitur princeps Tyri. Quam bonus Deus, qui etiam eos, qui se negaverunt, deflet! Et hoc venit etiam ex amoris affectu. Nemo quippe plangit, quem odit; et qui plangitur, plangitur quidem ut mortuus: verum quasi adhuc quaeratur, quasi vivis desiderio sit, diligitur. Et Jerusalem quando plangitur, scriptum est: „et [2]) factum est postquam captus est Israel, et desolata est Jerusalem, sedit Jeremias flens et lamentans lamentationem istam super Jerusalem, et ait: quomodo sedet sola civitas, quae abundat populis? Facta est ut vidua, quae multiplicata erat in nationibus: princeps in regionibus facta est in tributum.“ Plangitur et Nabuchodonosor. Ubi sunt haereses? Ubi sunt, qui aiunt istos in perditionem creatos esse? Criminantur creatorem, ut se criminibus absolvant. „Accipe [3]) lamentationem istam super regem Babylonis, et dices: quomodo cessavit, qui repetebat?

---

[1]) Edd. M. constanter: Hyram.

[2]) Thren. I, 1. [3]) Jesai. XIV, 4.

quomodo quievit, qui exigebat?" In regem Babylonis ista dicuntur: „quomodo [1]) cecidit Lucifer de coelo, qui mane oriebatur, contritus est in terram?" Et ille de coelo cecidit, et iste signaculum similitudinis, corona decoris, in paradiso deliciarum nutritus. Ecce, omnes de coelo cecidisse, non descendisse referuntur: Dominus vero meus de coelo descendit, et qui descendit, ipse est filius hominis. At non sicut Satanas. Non enim descendit de coelo, neque ei mali quicquam acciderat, si descendisset. Audi Jesum dicentem: „videbam [2]) Satanam quasi fulgur de coelo cadentem," non descendentem. Verum non solus Salvator e coelo descendit: quotidie multitudo descendit, et adscendit super filium hominis. „Videbitis [3]) enim coelum apertum, et angelos Dei adscendentes et descendentes super filium hominis." Et tu exspecta adscensionem tuam. Tantum a ruina consurge, et audi: exsurge Jerusalem a ruina tua, spera, quia sis adscensurus in coelum, et cave, ne tibi quoque dicatur: „num [4]) quid, qui cadit, non resurget? aut aversus non convertetur?" Vae, qui convertuntur conversione pessima, dicit Dominus. Et iste itaque de his unus est, qui ruerunt, et plangitur ab homine princeps, cum princeps hominem flere debuerit. Homo est Ezechiel, et filius hominis: qui vero plangitur, Nabuchodonosor est rex Babylonis. Accipe et tu lamentationem tuam super regem Babylonis, et dices: „quomodo [5]) quievit, qui repetebat?" et reliqua. Considera in quantam spem vocatus sis, o homo, qui carne circumdatus dicis: „quasi [6]) lac me emulsisti, coagulasti autem me ad similitudinem casei, cute et carnibus me vestisti, ossibus et nervis me contexisti." Tu ergo, qui

---

[1]) Jesai. XIV, 12. [2]) Luc. X, 18.
[3]) Ev. Joann. I, 52. — Edd. Merlini: Videbis enim etc.
[4]) Jerem. VIII, 4. [5]) Jesai. XIV, 4.
[6]) Job. X, 10. 11.

de conditione tua dicebas [1]), ecce plangis; et ille, qui carne non est circumdatus, a te plangitur: vocatus es enim in eam spem, de qua ille cecidit. Peccato Israel salus gentibus subintravit. Audebo aliquid sacratius dicere: in locum angelorum, qui ruerunt, tu adscensurus es, et mysterium, quod aliquando illis creditum est, tibi credendum erit, de quo dicitur: „quomodo [2]) cecidit Lucifer, qui mane oriebatur?“ Tu vero lux factus es mundi, tu pro illo factus es Lucifer: unus de stellis erat Lucifer, qui de coelo ruit, et tu, si tamen de semine es Abraham, inter stellas coeli computaberis. Eduxit enim Abraham foras, et dixit ei Deus: „respice [3]), sic erit semen tuum.“ Hoc autem tunc erit, quando stellae cadent ut folia de coelo, et erit „alia [4]) gloria solis, et alia gloria lunae, alia gloria stellarum. Stella enim ab stella differt in claritate: sic et resurrectio mortuorum.“ Verum noli gloriari adversum istiusmodi ramos, qui in infidelitate ceciderunt, et fracti sunt: tu, quia in fide stas, fide et adscendes. Et per hoc, quod plangis principem Tyri, et ea cum lamentatione deploras, quae superius interposuimus, edocere, ne forte in his bonis repertus, quae princeps Tyri habuit, etiam tu incipias ruere, si paululum fueris gloriatus, et non custodieris omni custodia cor tuum. Vide quippe, quid dicat ad principem Tyri: „tu [5]) signaculum similitudinis.“ Volo nosse, quid fuerit, ut signaculum similitudinis nuncupatus sit. Cum profeceris, accepisti signaculum: quoniam Deus vere hujus pater, quem signavit et misit, et ideo semper credentes signantur a Domino. Jam autem et commune proverbium venit, ut dicamus: ille et ille non accepit signaculum, et [6])

---

[1]) Edd. Ruaei sola: dolebas.

[2]) Jesai. XIV, 12. [3]) Cfr. Gen. XV, 5.

[4]) I Cor. XV, 41. 42. [5]) Ezech. XXVIII, 12.

[6]) Edd. Merlini: ille et ille etc.

Il e signaculum habet. Quis habet signaculum? Ille, quem signavit Deus. Audebo aliquid dicere, quia signaculo isto ille signatus est, qui baptizat in Spiritu sancto et igne, ille, qui largitur imaginem coelestis, qui format te ad superiora, ut ultra non portes imaginem terrestris. Cave homo, ne saeculum istud egrediens, signaculo diaboli sis impressus. Habet quippe ille signaculum. „Sicuti [1]) portavimus imaginem terrestris:" unde, vel quando, vel qui significavit, hoc signo portaverimus imaginem terrestris. Circuit diabolus, et lustrat omnia, volens et ipse signare subjectos sibi. Signat autem singulorum corda considerans, et imprimit in iis figuram terreni per peccata, per vitia, ut portent imaginem terrestris. Audi Jesum, quid respondeat, quando imaginem et inscriptionem Caesaris postulatur: „qui [2]) habet aures audiendi, audiat." Nam quia non habebat eam imaginem, quam petebatur, neque ipse, neque discipulus suus, docet, ubi valeat reperiri imago, quae quaeritur: „vade [3]), inquit, ad mare, et mitte hamum, et eum piscem, qui primus adscenderit, tolle, et aperies os ejus: et cum inveneris staterem, tolle illum, et dabis pro me et te." Neque ego habeo hanc imaginem et superscriptionem, neque tu, si tamen vere discipulus meus es, si portae inferorum non praevalent adversum te. Ergo Jesus aliter dat pro se imaginem de mari illam accipiens, quae in pisce fuerat inclusa, simili [4]) his piscibus, de quibus hodie lectum est, qui adhaerent in squamis draconis, qui sedet super flumina Aegypti. Vere quippe istiusmodi pisces ibi adhaerent. Quanti et hodie pisces sunt, quorum rex est iste, qui in aquis multis regnat? Scriptum est quippe de invisibili

---

[1]) 1 Cor, XV, 49.

[2]) Cfr. Matth. XVII, 24. seqq. coll. XXII, 15. seqq

[3]) Matth. XVII, 26.

[4]) Ed. Ruaei sola: simili.

dracone, quia ipse rex sit omnium, qui sunt in aquis: verum tu non es in aquis, sed in ea terra, quae tibi repromittitur. Et haec dicta sunt, ut diligentius ventilaremus, quod sit signaculum similitudinis. Quam beatus fuit in illo tempore, quo signaculum similitudinis erat! Tibi adhuc deest, ut similitudo signaculi fias, et procul es ab ejusmodi munere. Dixit quidem Deus: „faciamus [1]) hominem ad imaginem et similitudinem nostram:" attamen necdum consecutus es similitudinem: fecit quippe Deus hominem, ad imaginem Dei fecit. Ubi Dei est similitudo? „Cum [2]) apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est." Ego sic accipio et hoc, quod dicitur a propheta: „Deus [3]), quis similis [4]) tibi?" quasi illud: „quis [5]) putas fidelis et sapiens dispensator?" sicut et hoc: „cum [6]) enim apparuerit, similes ei erimus." Quis est, qui assimiletur ei? Pauci admodum sunt, qui receperunt similitudinem ut Apostoli. „Faciamus [7]) hominem ad imaginem et similitudinem nostram. Iste ergo, qui nunc plangitur, signaculum erat, et plenus sapientia, quem et tu planges, si factus fueris Ezechiel. Nescio autem si et tu sapientia plenus fueris: interim iste, qui plangitur, plenus erat sapientia, et erat decoris corona. Considera, qualis fuerit, qui fuit corona decoris. Non simpliciter decor, nec gloria erat in eo, sed corona gloriae. Hunc autem decorem noli extra te quaerere, sed circa animae regionem [8]), ubi cogitatorium, ubi intellectuale consistit, ubi vera est pulchritudo. Quodsi volueris ibi quaerere decorem, ubi caro est, et sanguis, hu-

---

[1]) Gen. I, 26. [2]) I Joann. III, 2.
[3]) Psalm. LXXI, 19. (LXX.)
[4]) Edd. Merlini: similis sibi? quasi etc.
[5]) Cfr. Luc. XII, 42.
[6]) I Joann. III, 2. [7]) Gen. I, 26.
[8]) Edd. Merlini male: religionem.

mor, et venae, ubi materia corporalis, non poteris invenire. Si quidem verus decor in Salvatore est, et ita ab illo juxta largitionem et misericordiam ejus in cunctorum divisus est animas. „Accingere [1]) gladium tuum circa femur tuum potentissime, specie tua, et decore tuo, et pulchritudine tua.“ Est igitur aliquis decor in principali cordis nostri, et in anima. Quia autem istiusmodi decor etiam ad animam pertingat humanam, prophetes te doceat, dicens: „audi [2]) filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populi, et domus patris tui, quia concupivit rex decorem tuum,“ id est, sponsus. Quis ita habet pulchram animam, quis tantum possidet decorem, quis ita est extraneus ab omni foeditate, ut possit ei dici: „concupivit [3]) rex decorem tuum?“ Et tu quidem adhuc istum quaeris decorem, et niteris ad placendum: iste vero a decore, quem habuit, in turpitudinem concidit. Et quomodo in corporibus saepe videmus accidere, ut mulier speciosa et pulchra facie ab aegrotatione decorem suum perdat, et per senectutem splendorem vultus amittat: eodem modo et anima [4]), quae pulchra erat, per infirmitatem amittit decorem, et per senectutem deformis efficitur. Cum enim susceperit veterem hominem cum actibus suis, senectute ejus pristinum perdit decorem. Venit Jesus, ut transferat nos a vetere homine, et senectutis insignibus: ruga quippe senectutis indicium est, ut ait Apostolus: „ut [5]) exhibeat sibi gloriosam ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid istiusmodi, verum ut sit sancta et immaculata.“ Licet igitur a senectute et ruga ad juventutem transcendere: et hoc est in hac parte mi-

[1]) Cfr. Psalm. XLV, 2. 3. (XLIV.)
[2]) Psalm. XLV, 10. 11. (XLIV.)
[3]) Psalm. XLV, 11. (XLIV.)
[4]) Deest „anima“ in ed. Ruaei.
[5]) Ephes. V, 27.

rabile, quod corpus ab adolescentia pergit ad senium. anima vero si venerit ad perfectum, a senecta in adolescentiam transmittitur. Idcirco „etiamsi [1]) exterior homo noster corrumpitur, sed interior renovatur de die in diem." Oportuit te nosse decorem, quem rex concupiscit, oportuit te scire eum, qui aliquando fuit decoris corona: et tu, cum fueris consecutus hanc gloriam, cave ne corruas, si quidem et iste, qui corruit, signaculum erat similitudinis, plenus sapientia, et decoris corona. „In [2]) deliciis paradisi Dei tui iniquinatus es." Non ait simpliciter in [3]) paradiso, sed in paradiso deliciarum. Quaero, utrum sint quaedam paradisi differentiae, et cum quis in paradiso Dei fuerit, tamen non sit in paradiso deliciarum, sicut latro ille prima hora cum Jesu ingressus est paradisum. Si a te rogem: putasne in paradisum introgressus est, an non? non dubium, quin eum respondeas introgressum. Deinde si rursum a te quaeram: quid ergo introgressus paradisum, statimne deliciarum loco exceptus est? dicas forsitan, quia prima hora ingressus sit paradisum, in paradiso deliciarum Dei factus non est. Sin autem jam videris eum accipientem de ligno vitae, et de cunctis arboribus, quas non interdixit Deus, ita ut de omni ligno paradisi vescentem: si adspexeris eum, et illius ligni, et omnium, quae nunc [4]) prohibita non sint, cibum edere, et a te rogem: putasne iste non solum in paradiso factus est, verum etiam in paradiso deliciarum Dei? quid mihi aliud responsurus es, nisi eum in paradisi deliciis constitutum? Ad hanc beatitudinem tu festinas, qui videris plangere. Iste vero, qui plangitur, fuit quondam in deliciis Dei.

---

[1]) II Cor. IV, 16. [2]) Ezech. XXVIII, 13.

[3]) Deest „in" in ed. Ruaei.

[4]) Edd. Merlini: tunc.

2. „Omnem [1]) lapidem bonum indutus est, Sardinum, et Carbunculum, Sapphirum, et Beryllum, et Hyacinthum, et Jaspin," et reliquos duodecim lapides. Difficilis est, et ultra vires nostras naturamque hujus loci se expositio sustollit. Quis enim potest naturam uniuscujusque lapidis exponere, et describere, sive colorem, sive vim ejus, ut sic [2]) valeat reperire, quare lapides isti assumti sint? Attamen licet non simus tales, qui cuncta intelligere possimus, pauca videamus, quomodo duodecim istis lapidibus indutus fuerit. Si [3]) cui divinae litterae curae sunt: — ad quam rem saepe exhortamur adolescentes, sed ut video, nihil proficimus, tantummodo tempora consumentes; non enim potuimus aliquos eorum ad id perducere, ut sacris voluminibus insisterent —: et duodecim illos [4]) lapides, et cetera requirat [5]) in Scripturis, inveniet [6]) et in Apocalypsi eodem modo atque ordine nuncupatos. Qui ibi primus, et hic primus est positus, qui secundus secundus, qui tertius tertius, qui quartus quartus, atque ita usque ad duodecimum lapidem ordo servatus est. Cur ergo, et super quo lapides isti in Apocalypsi nuncupati sunt? Utique super portas Jerusalem coelestis. Ibique dicitur, quia prima porta Topazium sit, secunda Smaragdus, tertia Carbunculus, quarta Sapphirus: atque ita in hunc modum in singulas portas singuli lapides distribuuntur. Si intellexeris portas Jerusalem, et portas filiae Sion, ubi et oportet te canere Deo: „can-

---

[1]) Cfr. Ezech. XXVIII, 13. — Ed. Ruaei: „Berillum" et „Jaspim."

[2]) Deest „sic" in ed. Ruaei.

[3]) Edd. Merlini: Sicut divinae etc.

[4]) Edd. Merlini: istos.

[5]) Edd. Merlini: requirant.

[6]) Edd. Merlini: invenient et in etc. — Cfr. Apocal. XXI, 10. seqq.

tabo [1]) quippe, ait, omnes laudes tuas in portis filiae Sion:" si animadverteris, quomodo indutus sit aliquis duodecim lapidibus, et ingressus Jerusalem, et per alias portas ingressus, conspicies virgines duodecim. In libro Pastoris, in quo angelus poenitentiam docet, duodecim virgines habent nomina sua, fides, continentia, et cetera. Potestis quippe legere, si vultis. Deinde quando turris aedificatur, cum assumseris fortitudines virginum, pariter accipies et id, quod de portis dicitur: ornamentum quippe tibi est unaquaeque virtus: atque ita in hunc modum superaedificant fundamento Christi, non solum aurum et argentum, verum et lapides pretiosos. Prohibitum est autem aedificare ligna, foenum et stipulam. Intus est igitur iste lapis duodecimus.

4. Et nobis adhuc imperatum est, ut dicamus de Tyro, et Sidone, et Pharaone. Angustia temporis neque superiora, quae coepimus, implere permisit, et haec, quae volumus enarrare, quasi commenti more perstringenda sunt breviter. Comminatio est in Sidonem, quae interpretatur „venatores." „Anima [2]) nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium." Si hebraice legis, habes: „de laqueo Sidoniorum." Igitur Sidonii venatores sunt, et comminatio, quae fit in eos, propter te fit, quoniam volunt te capere, et diligenter observant, quomodo auditores Scripturarum de ecclesia avellant, quomodo de finibus Judaeae ad fines Sidonis transferant: verum tu omni custodia serva cor tuum, et disce, quia comminatio in venatores tui causa fit [3]). De Pharaone vero jam aliqua sermo memoravit, affirmans eum draconem sedentem in medio fluminum, atque dicentem: „mea [4]) sunt flumina, et ego feci illa." Novi ego differentias fluminum, et scio

---

[1]) Cfr. Psalm. IX, 14.

[2]) Psalm. CXXIV, 7. (CXXIII.)

[3]) Ed. Ruaci: sit. [4]) Ezech. XXIX, 3.

flumina, in quibus draco sedeat, super quae flumina hi, qui de Israel capti fuerant, sedentes, cum carmen Sion canere non possent, flebant, secundum id, quod in psalmis scriptum est: „super [1]) flumina Babylonis illic sedimus, et flevimus." Et scio aliud flumen, cujus impetus laetificat civitatem Dei, juxta Psalmistae vocem, dicentis: „fluminis [2]) impetus laetificat civitatem Dei." Vis audire, quis est iste fluvius, cujus impetus laetificat civitatem Dei? Jesus Christus Dominus noster est fluvius, cujus impetus laetificat civitatem Dei. Iste est, qui ait per Isaiam: „ecce [3]), ego declino in vos quasi fluvius pacis." Scio ego quosdam esse fluvios repromissos, qui ex hoc fluvio manant. „Omnis [4]) enim, qui biberit ex aqua ista, sitiet rursum: qui autem biberit ex aqua, quam ego dedero, ait Jesus, non sitiet in aeternum, sed erit fluvius in eo fons aquae salientis in vitam aeternam:" et: „flumina [5]) de ventre ejus egredientur." Habes igitur fluvios sanctos, a quibus procul est draco. Quomodo enim „tria [6]) sunt impossibilia mihi ad intelligendum, via serpentis supra petram," petra autem erat Christus, et non est via serpentis, ubi est Jesus: sic non possum in his fluminibus draconis invenire vestigia. Est autem quidam fluvius, quem draco fecit: dicit quippe draco, et comminatur Deus tam draconi, quam fluviis, in quibus est draco: „mea [7]) sunt flumina, et ego feci illa." Audi haereticum cum omni versutia et ingenio praedicantem, necdum venisse Jesum Christum. Ista sunt flumina, in quibus versatur draco, et ipse fecit ea, et dicit draco: „mea [8]) sunt flumina, et

---

[1]) Psalm. CXXXVII, 1. (CXXXVI.)
[2]) Psalm. XLVI, 4. (XLV.) [3]) Jesai. LXVI, 12.
[4]) Cfr. ev. Joann. IV, 13. 14.
[5]) Cfr. ev. Joann. VII, 38.
[6]) Cfr. Prov. XXX, 18. 19.
[7]) Ezech. XXIX, 3. [8]) Ezech. XXIX, 3.

ego feci illa." Idcirco diligenter attende, cum aquam biberis, ne forte de illo fluvio bibas, in quo sedit draco: sed bibe ex aqua viva, et de eo fluvio, in quo est sermo Dei, in quo Dominus noster Jesus Christus: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen!

HOMILIA XIV.

De eo, quod dicitur: „porta[1]) haec clausa erit, non aperietur, et nemo per eam transibit, quia Dominus Deus transibit per eam."

1. „Et [2]) ait Dominus ad eum: Porta haec clausa erit, non aperietur, et nemo per eam transibit, quia Dominus Deus Israel transibit per eam, et egredietur, et erit clausa." Portas [3]) plures templi describit specialiter [4]) Ezechiel, filius hominis, et quod de singulis descripserit portis, nunc rursus exponit [5]) his, qui habent aures ad audiendum, de porta sanctorum exteriore, quae respicit contra orientem, et clausa sit semper. „Et [6]) ait Dominus ad eum: porta haec clausa erit, non aperietur, et nemo per eam transibit, quia Dominus Deus Israel ingredietur per eam, et egredietur, et erit clausa." Et [7]) aliam

---

[1]) Ezech. XLIV, 2. [2]) Cfr. Ezech. XLIV, 2.

[3]) R. in notis: Catenae Mss. *Πολλὰς πύλας διαγράφει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου Ἰεζεκιὴλ, καὶ περὶ ἑκάστης διηγήσατό τι· νῦν δὲ διηγεῖται τοῖς ἔχουσιν ὦτα περὶ τῆς πύλης τῶν ἁγίων τῆς ἐξωτέρας τῆς κατὰ ἀνατολάς· περὶ ἧς γέγραπται, ὅτι „ἡ πύλη αὕτη κεκλεισμένη ἔσται," καὶ τὰ ἑξῆς.*

[4]) Edd. Merlini: spiritualiter.

[5]) Edd. Merlini: exponet. [6]) Cfr. Ezech. XLIV, 2.

[7]) Catenae Mss. „*Οὐ μόνον, ὅτι κύριος ὁ θεὸς τοῦ*

causam addit, cur clausa sit porta, non solum quia Dominus Deus transibit per eam, sed quia et dux sedebit in ea, ut comedat panem coram Domino, secundum viam Eloam, quod interpretatur „vestibulum portae.“ „Et [1]) ingredietur secundum viam ejus, et egredietur.“ Dominus Deus, universitatis conditor [2]) per aliquam portam, quae ex sensibili materia est, atque clausa semper, ingreditur, et egreditur, et ejus causa, qui coelum terramque fundavit, ingrediens et egrediens nusquam porta reserabitur.

2. Verum alia ratio est portae exterioris, et secundum viam sanctorum. Quae est ergo illa ratio, ut clausa permaneat? Supra dictus dux ibi sedet, ut nemo eum videat edentem panem in conspectu Domini. Qui haec observate legit, nonne quodammodo Scripturam audit loquentem: „surge [3]) qui dormis?“ Nonne stimulatur, ut exsurgat a mortuis, et ea, quae clausa sunt, quaerat? Ego audenter dicam, secretiora quaeque clausa esse, et manifestiora reserata, et non esse clausa. Aperientes ea, quae clausa sunt, haec nos dicimus, sed evangelia testantur: „vae [4]) vobis, scribae et pharisaei hypocritae, et vobis legis doctoribus vae, quia tulistis clavem scientiae, et ipsi non intrastis, et ingredientes prohibuistis!“ Est [5]) igitur

---

Ἰσραὴλ διέρχεται διὰ τῆς πύλης, κέκλεισται, ἀλλ' ἔτι καὶ ὁ ἡγούμενος ἐπικάθηται ἐν ἐκείνῃ τῇ πύλῃ, τοῦ φαγεῖν ἄρτον ἐναντίον κυρίου κατὰ τὴν ὁδὸν Αἰλὰμ, ὅπερ ἑρμηνεύεται πρόθυρον πύλης.“ Ruaeus.

[1]) Cfr. Ezech. XLIV, 3. [2]) Edd. Merlini: auditor.

[3]) Ephes. V, 14. [4]) Cfr. Luc. XI, 52.

[5]) R. in notis: Catenae Mss. *Εἰ ἡ γνῶσις κλεῖδα ἔχει, ὡς ὁ κύριος λέγει τοῖς νομικοῖς, ἄρα πύλη ἐστὶ τοῖς μὲν ἀνθρώποις κεκλεισμένη· τὰ γὰρ ἔνδον τῆς πύλης ἐστὶν, ὃ „ὁ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε,“ καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ μετ' ὀλίγα· Ἐμοὶ δὲ τῆς πύλης ταύτης ἔχει νοῦν καὶ τὸ γεγραμμένον ἐν Ἠσαΐᾳ βιβλίον ἐσφραγισμένον. Τὸ αὐτὸ βιβλίον λευκοτέρως*

quaedam clavis scientiae ad ea, quae sunt clausa, reseranda: et sunt plurimi neque ipsi ingredientes, neque eos permittentes, qui ingredi volunt. Et in alio loco sensus Scripturarum liber dicitur esse signatus: „et [1]) erunt sermones libri istius quasi sermones libri signati: quem si dederint homini [2]) litteras nescienti, dicentes ei: lege: et dicet: nescio litteras: et dabunt eum homini scienti litteras, dicentes ei: lege: et dicet: non possum legere, signatus est enim.“ Manifestius autem voluntatem hujus exempli, Apocalypsis Joannis continet, memorans: „circuivit [3]) angelus dicens: quis dignus aperire signacula, et solvere ea, et legere quae scripta sunt? Et nemo inventus est in coelo, neque in terra, neque sub terra, qui possit aperire signacula, et legere quae scripta erant in libro [4]). Sed ego flebam, et venit quidam ad me, et dixit mihi: noli flere. Ecce, vicit leo de tribu Juda, radix et genus David, aperire librum, et solvere signacula ejus.“ Et aperuit, qui erat de tribu Juda, et manifestavit, quae erant scripta. Quamdiu non venit Deus meus, clausa erat lex, clausus sermo propheticus, velata lectio veteris testamenti, et „usque [5]) ad hanc diem, quando legitur Moses, velamentum in corde Judaeorum est positum.“

εὑρήσεις καὶ ἐν τῇ ἀποκαλύψει Ἰωάννου, καὶ τὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα· καὶ πῶς ἤνοιξεν ὁ ἐκ φύλης Ἰούδα τοῦτο καὶ μόνος. Μέχρις οὗ γὰρ ἦλθεν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, ἐκέκλειστο ὁ νόμος, ὁ λόγος ὁ προφητικός. Καὶ κάλυμμα ἦν ἐπὶ τούτοις, ὁ λίθος τῆς πωρώσεως, ὃν ἀφεῖλεν ὁ Ἰακὼβ ἐκ τοῦ φρέατος. Ἐν πολλοῖς γὰρ τόποις τὸν νοῦν περὶ τῆς πύλης ταύτης ἡ γραφὴ ᾐνίξατο.

[1]) Cfr. Jesai. XXIX, 11. 12.

[2]) Edd. Ruaei sola: homines.

[3]) Cfr. Apocal. V, 2—5. coll. edd. N. T.

[4]) Edd. Merlini: libro. Sed flebat. Et venit etc.

[5]) Cfr. II Cor. III, 15.

Sunt autem quidam, qui amant velamentum, et oderunt eos, qui de velamine interpretantur: sed nos convertamur ad Dominum, ut ablato velamine dicamus: „nos [1]) autem omnes revelata facie gloriam Dei speculantes, in eandem imaginem transformamur a gloria in gloriam." Verum est quaedam porta, et una, et clausa, per quam nemo transiit. Sunt quippe quaedam universae creaturae incognita, et uni tantummodo nota. Neque enim quidquid novit filius, hoc mundo aperuit. Non capit creatura, quod capit Deus: et ut ad majora veniam, non capiunt signa aequaliter cognitionem. Plus erat in Paulo, quam in Timotheo, cum esset vas electionis. Et vere magnum in domo vas Timotheus, rursum capit, quae ego capere non possum. Et est forsitan aliquis, qui etiam me minus capiat: sunt quaedam, quae solus Christus capit, et idcirco clausa est janua templi Dei. Quae est enim ista obsecro? Exterior, quae extramundanas res, et incorporeas, et ut ita dicam, immateriales [2]) aperit. Neque enim frustra positum est, exteriorem januam semper esse clausam. Quae est ista janua exterior? Sanctorum. Quare clausa? Quia Dominus Deus Israel solus ingreditur et egreditur [3]) per eam. Quare ingreditur [4])? Ut cognoscatur. A quo? A duce. Quis ad clausam portam dux iste? Salvator est, qui panem comedit, qui portam cum patre claudit, qui spirituali pascitur cibo: „meus [5]) cibus est, dicens, ut faciam voluntatem ejus, qui misit me, ut perficiam opus ejus." Clausa est itaque janua, ut nemo videat magnum sacerdotem panem in sanctis sanctorum comedentem.

3. Ad haec autem probanda, quae dicimus, qui Le-

---

[1]) II Cor. III, 18.

[2]) Edd. Merlini perperam: materiales.

[3]) Edd. Merlini: regreditur.

[4]) Edd. Merlini: egreditur? Ut etc.

[5]) Ev. Joann. IV, 34.

viticum [1]) legit, ablato ex corde suo velamine, poterit agnoscere mysterium sacerdotum. Ibi quippe de sacrificiis et cibis, quos soli sacerdotes comedunt, refertur. Sunt quidam cibi sacerdotales, quos non comedit sacerdos in domo sua, non cum filiis, licet sacerdotales sint, non cum uxore, licet legitime ei nupserit, sed in loco sancto comedit eos, et comedit ibi escam in sanctis [2]) sanctorum. Quomodo sacerdos non comedit escam in domo sua, aut in alio quoquam loco, sed in sanctis sanctorum, sic Salvator meus solus comedit panem, nullo valente comedere cum eo. Est autem quidam locus, in quo comedens, et me secum attrahit ad vescendum. „Ecce [3]) enim, inquit, ad ostium sto, et pulso: si quis mihi aperuerit, ingrediar ad eum, et coenabo cum eo, et ipse mecum." Ex quo apparet, et alium posse coenare cum eo. Porro quaedam esca est, qua solus tantummodo vescitur. Excellens quippe ab universa conditione natura ejus, et ab omnibus segregata, facit eum quotidianum panem de patris natura comedere. Unusquisque nostrum petit panem quotidianum, et petens quotidianum panem, non eundem, nec ejusdem mensurae eum accipit, verum semper in orationibus puris, et munda conscientia, in factis justitiae, quotidianum comedimus panem. Si quis vero minus purus est, alio modo quotidianum comedit panem. Dominus autem, qui omnium judex est, det nobis panem viventem, ut cibati eo, et corroborati possimus in coelum iter facere, glorificantes Deum omnipotentem, per Christum Jesum: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen!

---

[1]) Cfr. Levit. VII.

[2]) Edd. M. et R. „sancta sanctorum."

[3]) Apocal. III, 20.

ΕΚ ΤΩΝ ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ
ΕΚΛΟΓΑΙ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΙΕΖΕΚΙΗΛ.

Κεφάλαιον πρῶτον.

„Καὶ[1]) ἐγένετο ἐν τῷ τριακοστῷ ἔτει ἐν τῷ τετάρτῳ μηνὶ πέμπτῃ τοῦ μηνὸς, καὶ ἐγὼ ἤμην ἐν μέσῳ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ τοῦ Χοβάρ· καὶ ἠνοίχθησαν οἱ οὐρανοί." Ὁ Ἰεζεκιὴλ τύπον φέρει τοῦ Χριστοῦ κατὰ πολλὰ, καὶ ἄρξῃ θεωρεῖν τοῦτο ἐν τοῖς προοιμίοις τῆς προφητείας. „Ἐγένετο[2]) ἐν τῷ τριακοστῷ ἔτει, τετάρτῳ μηνὶ, πέμπτῃ τοῦ μηνὸς, κἀγὼ, φησὶν, ἤμην ἐν μέσῳ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπὶ ποταμοῦ Χοβάρ· καὶ ἠνοίχθησαν οἱ οὐρανοί." Ταῦτα καὶ περὶ τοῦ Χριστοῦ γέγραπται, ὅτε ἦν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ ταύτῃ ἐπὶ τοῦ Ἰορδάνου, ὅτε „Ἰησοῦς[3]) ἦν ἀρχόμενος ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα," καὶ ὅτε ἠνοίχθησαν[4]) αὐτῷ οἱ οὐρανοί. Τὰ δὲ τριάκοντα ἔτη τὰ ἐν τῇ προφητείᾳ κατὰ τὸ αἰσθητόν ἐστιν ὁ χρόνος τῆς ζωῆς τοῦ προφήτου· τῆς δὲ αἰχμαλωσίας, ἀφ' οὗ κατῆλθον, πεμπτον ἔτος. Ἀλλὰ μὲν κατὰ τὴν προσηγορίαν καὶ σύμβολον ἔχει τοῦ Χριστοῦ Ἰεζεκιὴλ, ὃς ἑρμηνεύεται κράτος θεοῦ. Καὶ τό· „υἱὲ[5]) ἀνθρώπου·" εἰς ἀναγωγὴν τοῦ χρηματίσαντος υἱοῦ ἀνθρώπου.

---

[1]) Ezech. I, 1. [2]) Ezech. I, 1. [3]) Luc. III, 23.
[4]) Cfr. Luc. III, 21. [5]) Ezech. II, 1.

„Ἐγὼ [1]) ἤμην ἐν μέσῳ τῆς αἰχμαλωσίας.“ Ὁ μὲν νοῦς ἐστιν ὃν ἔχει τὸ ῥητόν· αὐτὸ δὲ ψιλῶς, οὔ· οἱονεί φησιν· ἐγὼ ὁ μηδὲν αἰχμαλωσίας ἔχων, ἐν μέσῳ αἰχμαλωσίας ἤμην δι' οἰκονομίαν. Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς οὐκ αἰχμαλωτισθεὶς ἦν ἐν τῷ τόπῳ τῶν αἰχμαλώτων, ἀλλὰ λυτρώσεως αὐτῶν χάριν· ὡς καὶ ὁ προφήτης, οὐ δι' ἁμαρτίας ἦν ἐν μέσῳ τῆς αἰχμαλωσίας, ἀλλ' ἰατρείας.

„Καὶ [2]) ἴδον ὁράσεις θεοῦ.“ Ὁ θεὸς τὴν ἀόρατον καὶ νοητὴν φύσιν ἐν τῇ ὁρατῇ καὶ αἰσθητῇ φύσει ἐζωγράφησεν, ἵν' οἱ ὑπὸ αἴσθησιν γυμνασθῶσιν ἐν αὐτῇ εἰς θεωρίαν τῆς νοητῆς.

„Καὶ [3]) ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς Ἰεζεκιήλ.“ Λόγος ὁ ἐν ἀρχῇ θεοῦ λόγος. „Ἐγὼ [4]) εἶπον· θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες.“ Τὸ πνεῦμα λέγει θεοὺς, πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐγένετο, ὁ θεὸς λόγος· οὗτος γὰρ θεοποιός ἐστι.

„Ἐν [5]) γῇ Χαλδαίων.“ Χαλδαῖος ἑρμηνεύεται πᾶς πόνος. Οὗτοι δέ εἰσιν ἀστρολόγοι τὴν εἱμαρμένην λέγοντες, καὶ ὅλως τοῖς αἰσθητοῖς προσηλωμένοι, καὶ ἐν αὐτοῖς διαπονούμενοι, θεοποιοῦντες αὐτά. Γῆ ἐστι Χαλδαίων ὁ τόπος καὶ ἡ ἕξις ἡ χειρίστη. Ναὶ μὴν καὶ τῶν ἐν ἀσεβείᾳ ὑπερηφανῶν ἔχουσι σύμβολον οἱ Χαλδαῖοι.

„Καὶ [6]) ἰδοὺ, πνεῦμα ἐξαῖρον.“ Πνεῦμα ἐξαῖρόν ἐστιν ὁ θεός· πνεῦμα γὰρ ὁ θεὸς, ἐξαῖρον δὲ τὴν κακίαν.

„Καὶ [7]) νεφέλη μεγάλη.“ Αὐτὴ ἡ νεφέλη, ἡ δικαιοσύνη, τὸ ἀγαθὸν τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ διῆκον εἰς ἡμᾶς, ἀφ' οὗ φωτιζόμεθα τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας. Καὶ „φέγγος [8]) γὰρ καὶ κύκλῳ αὐτοῦ.

„Ὁμοίωμα [9]) ὡς εἶδος ἀνθρώπου.“ Ἡμεῖς ὁμοί-

[1]) Ezech. I, 1. [2]) Ezech. I, 1. [3]) Ezech. I,
[4]) Cfr. Psalm. LXXXII, 6. (LXXXI.)
[5]) Ezech. I, 3. [6]) Ezech. I, 4. [7]) Ezech. I,
[8]) Ezech. I, 4. [9]) Ezech. I, 26.

ωμα τῶν τεσσάρων ζώων ἐσμέν. Ζήτει δὲ τίνα τὰ τρία. Ὁ ἡνίοχος τῶν τεσσάρων τούτων ζώων οὐχ ὅλος ἦν πῦρ, ἀλλ' ἀπὸ ὀσφύος ἐπὶ τὰ κάτω, καὶ ἀπὸ ὀσφύος καὶ ἕως ἄνω ἤλεκτρον. Οὐ γὰρ μόνα κολαστήρια ἔχει ὁ λόγος, ἀλλ' ἔχει καὶ δι' ὧν ἀναπαύει. Κολάζει δὲ διὰ τῶν κάτω δυνάμεων. Οὐ γὰρ εἶδε πῦρ περὶ τὴν κεφαλὴν, οὐδὲ ἀπὸ τῆς ὀσφύος ἐπὶ τὰ ἄνω ἡνίοχος πῦρ ἦν, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ὀσφύος ἐπὶ τὰ κάτω πῦρ ἦν· ἵνα δηλώσῃ, ὅτι οἱ ἐν γεννήσει τυγχάνοντες, οὗτοι δέονται πυρός. Ὀσφὺς γὰρ γεννήσεως σύμβολον. Οὐ μόνον δὲ τοὺς ὑπὸ γέννησιν ἐδήλωσε τό· „ἀπὸ [1]) ὀσφύος ἕως κάτω·“ ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ὄντας κάτω, καὶ τῇ ὕλῃ προσπαθοῦντας. Γένεσις γὰρ καὶ φθορὰ ἐν τῇ ὕλῃ ἐστί. Ἤλεκτρον δέ ἐστι τὸ ἐκ χρυσίου καὶ ἀργυρίου χύμα, ὡς τῶν τιμιωτάτων τούτων τῆς ὕλης, συμβόλων ὄντων τῶν τιμίων καὶ ἄνω ταγμάτων τῶν ἁγίων δυνάμεων.

Κεφάλαιον δεύτερον.

„Υἱὲ [2]) ἀνθρώπου, στῆθι ἐπὶ τοὺς πόδας σου.“ Οσον ἐφ' οἷς μεμνήμεθα, συνεχέστατα μὲν καὶ δι' ὅλης τῆς προφητείας τό· „υἱὲ ἀνθρώπου·“ λέγεται πρὸς τὸν Ἰεζεκιὴλ, σπανιώτερα δὲ πρὸς τὸν Δανιὴλ, ὧν ἕκαστος ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ τύπος ὢν τοῦ πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους ἡμᾶς ἐξεληλυθότος Ἰησοῦ τοῦ σωτῆρος θεοῦ.

„Ἐὰν [3]) ἄρα ἀκούσωσιν, ἢ πτοηθῶσιν.“ Ὅμοιον τούτῳ τῷ διστακτικῷ ἐστι τὸ ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ· „ἴσως [4]) ἀκούσονται, καὶ μετανοήσονται.“ Ἔλεγον δὲ κἀκεῖνα διηγούμενοι, ὅτι ταῦτα ὑπὲρ προτροπῆς λέγονται τῶν ἀκουόντων· ἵνα μὴ δοκῶσι, προκατειλημμένων ὑπὸ τῆς

---

[1]) Cfr. Ezech. I, 27. [2]) Ezech. II, 1.
[3]) Ezech. II, 5. [4]) Jerem. XXVI, 3.

τοῦ θεοῦ γνώσεως τῶν ὑφ' ἡμῶν χειρόνων, ἢ κρειττόνων, μὴ δυνατὸν εἶναι τὸ ἐναντίον τῶν προεγνωσμένων γενέσθαι, ἀκούοντες τῶν λεγομένων. Οὕτω γὰρ ἐπίσης ἐφ' ἡμῖν ἐστι τὸ ἀκούειν, καὶ τὸ μὴ ἀκούειν, ὡσεὶ καὶ μὴ προεγνώκει ὁ θεός· οὔτε ἐλάττονος γενομένου ἐφ' ἡμῖν διὰ τὸ προεγνωκέναι αὐτὸν, οὔτε πλείονος, εἰ μὴ προεγνώκει.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ἀσφαλέστερον ἂν λέγοιτο ἀντὶ τοῦ· „πτοηθῶσι[1])·“ κοπάσουσι. Τέτακται δὲ τό· „πτοηθῶσιν·“ ἐνταῦθα ἐπὶ τῶν ἀπὸ λογίων θείων κινουμένων, καὶ ὁδευόντων ἐκ τοῦ πτοεῖσθαι ἐν τοῖς εἰρημένοις καὶ ἐπὶ τὸ φοβηθῆναι τὸν θεόν. Καὶ ἄλλο γε ἡγητέον ἐνταῦθα σημαίνεσθαι ἀπὸ τοῦ· „πτοηθῶσι·“ παρὰ τὸ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων λεγόμενον ὑπὸ τῆς πτοίας, ὁριζομένων αὐτὴν ἀνθρώπου ψυχῆς πάθος.

„Καὶ[2]) ἐν αὐτῇ κεφαλὶς βιβλίου.“ Οἱ θεῖοι λόγοι, δια τὸ ἐκ μέρους εἶναι καὶ ἐλάχιστοι, συγκρίσει τοῦ ὅλου λόγου, καὶ τῆς πάσης σοφίας, οὐ βιβλίον, ἀλλά τις κεφαλὶς βιβλίου εἴρηται. Καὶ ἐν ψαλμοῖς δὲ τό· „ἐν[3]) κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ·“ τὸ ὅμοιον δηλοῖ. Οὐκέτι δὲ κεφαλὶς βιβλίου λέγεται τὸ „ἐπὶ[4]) τὴν δεξιὰν τοῦ καθημένου ἐπὶ τὸν θρόνον,“ ἀλλὰ „βιβλίον[5]) γεγραμμένον ἔσωθεν καὶ ὄπισθεν.“ Πλὴν „οὐδεὶς[6]) ἠδύνατο, φησὶν ὁ Ἰωάννης, οὔτε ἐν τῷ οὐρανῷ, οὔτε ἐπὶ τῆς γῆς, οὔτε ὑποκάτω τῆς γῆς, ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον ἐκεῖνο, οὔτε βλέπειν αὐτὸ, εἰ μὴ μόνον ὁ νικήσας λέων ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα, ἡ ῥίζα Δαυίδ.“ Καὶ ἄλλην δὲ κεφαλίδα βιβλίου γεγραμμένην εὑρήσεις

---

1) Ezech. II, 5. 2) Ezech. II, 9.
3) Psalm. XL, 7. (XXXIX.)
4) Cfr. Apocal. V, 1.
5) Apocal. V, 1. coll. Ezech. II, 10.
6) Cfr Apocal. V, 3. 4. 5.

ἐν τῇ ἀποκαλύψει τὸν Ἰωάννην κατεσθίοντα· πλεῖον γὰρ κεφαλίδος οὐ χωρεῖ φαγεῖν ἡ ἀνθρώπεια φύσις.

„Καὶ [1]) ἐγέγραπτο ἐν αὐτῇ θρῆνος καὶ μέλος.“ Μέλος μὲν τοῖς ἁγίοις, θρῆνος δὲ τοῖς οὐκ ἀπεγνωσμένοις τῶν ἡμαρτηκότων· οὐαὶ δὲ τοῖς κολασθησομένοις.

Κεφάλαιον τρίτον.

„Καὶ [2]) ἐψώμισέ με τὴν κεφαλίδα.“ Ἐντεῦθεν μάλιστα δῆλον, ὅτι πλεῖον τῆς κεφαλίδος οὐ χωρεῖ φαγεῖν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, καὶ ταῦτα ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ θεοῦ ψωμιζομένη. Ὁ μέντοι γε ἐσθίων ταύτην τὴν κεφαλίδα, ἀνειλούσης αὐτὴν τῆς ἐκτεταμένης χειρὸς πρὸς τὸν ἐσθίοντα, φάγεται αὐτήν· ἵνα διὰ τῆς ἀνειλήσεως τῆς κεφαλίδος ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἐγγεγραμμένων ἐν αὐτῇ ἀντιλάβηται, καὶ μασσησάμενος τὴν κεφαλίδα καὶ τὴν ἀνείλησιν αὐτῆς, πάντα λάβῃ εἰς τὴν νοητὴν αὐτοῦ κοιλίαν τὰ ἐγγεγραμμένα οὐ μόνον ἔμπροσθεν, ἀλλὰ καὶ ὄπισθεν. Νομίζω δὲ διὰ μὲν τῶν ἔμπροσθεν τῆς κεφαλίδος δηλοῦσθαι τὰ προηγούμενα τῶν δογμάτων, καὶ τὰ περὶ τῶν ἁγίων, καὶ τὰ περὶ τῶν ἀπαγγελιῶν, καὶ ἁπαξαπλῶς τὰ περὶ τῶν μακαρίων καὶ τῆς διεξαγωγῆς τοῦ ζῆν αὐτῶν· διὰ δὲ τῶν ὄπισθεν τὰ περὶ τῶν κολαζομένων καὶ τοῦ τρόπου τῆς κολάσεως αὐτῶν καὶ τῶν ἐπακολουθησάντων ἐν τῇ κτίσει τοῖς προηγουμένως γεγενημένοις. Καὶ δηλοῦται τὰ μὲν προηγούμενα καὶ τὰ ἔμπροσθεν διὰ τοῦ μέλους· τὰ δὲ λοιπὰ διὰ τοῦ θρήνου καὶ τοῦ οὐαί. Τοὺς μὲν οὖν ἐν ἁμαρτήμασι γενομένους, καὶ πάντῃ ἀποπεσόντας τῶν τῆς σωτηρίας δογμάτων, θρηνεῖσθαι ὑπολαμβάνω· τὸ δὲ μέλος ἀπαγγέλλεσθαι τοῖς μακαρίοις· τὸ δὲ οὐαί, τοῖς τέλεον ἀπο-

---

[1]) Cfr. Ezech. II, 10. [2]) Ezech. III, 2.

πεσοῦσι τοῦ μακαρισμοῦ. Δύναται καὶ οὕτως γεύεσθαι καὶ ὁ ἐν γνώσει τοῦ ζῶντος ἄρτου τοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβεβηκότος γεγευμένος, ὁπότε θρηνηθεὶς, ἄξιος γενέσθαι τοῦ μακαρισμοῦ. Καὶ ὁ μὲν οὖν Θεοδοτίων ἀκολούθως τοῖς Ἑβδομήκοντα ἐξέδωκεν· ὁ δὲ Σύμμαχος οὐ πάνυ ἀπᾳδόντως· „θρήνους καὶ κατάλεγμα, καὶ μέλος πενθικόν.“ Ὁ δὲ Ἀκύλας· „γεγραμμένον, φησὶν, ἦν ἐπ᾽ αὐτοῦ κτίσις καὶ ἀντίβλησις· καὶ ἔσται.“ Καὶ τάχα διὰ τούτου δηλοῦται κατ᾽ αὐτὸν, ὅτι περὶ τῆς κτίσεως καὶ οἱονεὶ μερίδος ἑκάστου ἐγέγραπτο. Δῆλον δὲ, ὅτι τὰ ἐν ἐπαγγελίαις ἀγαθὰ, ἃ καὶ ἐκβήσεται, σημαίνεται διὰ τοῦ· „ἔσται.“

„Οὐ [1]) πρὸς τὸν λαὸν βαθύχειλον.“ Εἰ γὰρ μη ἦσαν ἐξ ἐπιπολῆς ἔχοντες τοὺς λόγους αὐτῶν, ἀλλ᾽ ἡ καρδία αὐτῶν διὰ τὸ βάθος τῶν νοημάτων στόμα ἦν αὐτῶν, καὶ οὐκ ἂν σὺ εἰσεληλύθεις πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραήλ. Ἀλλ᾽ οὐδὲ βαρύγλωσσοί εἰσι· βάρος γὰρ καὶ κομψόν τι οὐκ ἔχει στίβος [2]) ἡ γλῶσσα αὐτῶν, ἤτοι ὁ λόγος. Εἰσὶ δὲ κουφόγλωσσοι. Ὅθεν ἀναγκαῖόν σε βαδίσαι πρὸς αὐτοὺς ὑποκάτω βαίνοντας τῆς ἕξεώς σου. Ἐν ἐπαίνῳ οὖν εἴρηται ὁ βαθύχειλος [3]) καὶ ὁ βαρύγλωσσος. Εἴρηται δὲ ταῦτα. Καὶ ὅρα, εἰ περὶ τῶν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, οἳ ἕτεροί εἰσι τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ, ταῦτα προφητεύεται, ὧν οὐκ ἂν ἤκουσε διὰ τὸ ἑτερόγλωσσον αὐτῶν ὁ Ἑβραῖος προφήτης. Βαθεῖς δὲ χείλεσιν οἱ αὐτοὶ δύνανται λέγεσθαι διὰ τὸ μὴ ἐξ ἐπιπολῆς τὰ θεῖα καταλαμβάνειν γράμματα, ἀλλὰ πιστεύειν εἰς τὰ βάθη τοῦ νόμου.

„Καὶ [4]) τοῖς ὠσί σου ἄκουε.“ Ὅτε γὰρ ἅγιος ἐπιβουλεύεται ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων ἐνεργειῶν διωκόμενος, χρῄζει τοῦ κυρίου διακόπτοντος τοὺς διώκοντας

---

[1]) Ezech. III, 5.

[2]) Legendum videtur: στῖφος.

[3]) Cfr. Ezech. III, 5. [4]) Ezech. III, 10.

ἀπὸ τῶν διωκομένων, καὶ οἱονεὶ ὀπισθοφυλακοῦντος. Τούτου δὲ σύμβολον καὶ τὰ ἐν τῇ Ἐξόδῳ οὕτως ἔχοντα· „ἐξῆρε [1]) δὲ ὁ ἄγγελος ὁ προπορευόμενος τῆς παρεμβολῆς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἐπορεύθη ἐκ τῶν ὄπισθεν," καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ τοῦτο δὲ πρόσχες περὶ τοῦ κατόπισθεν ἠκοῦσθαι τὴν φωνὴν, εἰ δύναται ἡ μὲν περὶ τῶν ἤδη παρεληλυθότων γνῶσις δηλοῦσθαι ἐκ τοῦ ἀκούεσθαι φωνὴν κατόπισθεν. Εἰ δέ τις χάριτος θείας τύχοι πρὸς τὸ θεωρῆσαι καὶ τὰ περὶ τῶν μελλόντων ἐπιμελῶς, οὗτος ἂν οἱονεὶ ἀκούσῃ φωνῆς ἐκ τῶν ἔμπροσθεν αὐτοῦ· ὅπερ ζητήσεις εἴ που εἴρηται.

„Εὐλογημένη [2]) ἡ δόξα κυρίου ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ." Τόπον θεοῦ νοητέον πάντας τοὺς χωροῦντας δύναμιν θεοῦ. Πλὴν κυρίως τόπος ἂν εἴη ὁ σωτὴρ καὶ κύριος, ὥσπερ ἂν καὶ αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος τόπος ὁ πατήρ. Καὶ τοῦτόν γε τὸν τρόπον νενοήκαμεν καὶ τὸ ἐν τῷ Μιχαίᾳ οὕτως ἔχον· „διότι [3]) ἰδοὺ, κύριος ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, καὶ καταβήσεται, καὶ ἐπιβήσεται ἐπὶ τὰ ὕψη τῆς γῆς," καὶ τὰ ἑξῆς. Οἶμαι γὰρ διὰ τούτων προφητεύεσθαι τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν κάθοδον, ἐκπορευομένου ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, καὶ κατεληλυθότος ἀπὸ τῆς σὺν τῷ πατρὶ προηγουμένης καταστάσεως αὐτοῦ. Δύναται μέντοι γε τόπος καλεῖσθαι θεοῦ τὸ λεγόμενον παρὰ Παύλῳ φῶς ἀπρόσιτον ἐν τῷ· „ὁ [4]) μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον." Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Ἡ βαθυτάτη γνῶσις τοῦ θεοῦ, ᾗ οὐχ οἷόν τε προσελθεῖν τινα, οὐδὲ χωρῆσαι τὴν κατάληψιν αὐτῆς.

„Σκοπὸν [5]) δέδωκά σε τῷ οἴκῳ Ἰσραήλ." Ἐπειδήπερ βαρέως φέρεσθαι μέλλει τό· „σκοπὸν [6]) ἔδωκά σε τῷ οἴκῳ Ἰσραήλ·" ἐχρῆν ἡμᾶς διδαχθῆναι, πῶς

---

[1]) Exod. XIV, 19. [2]) Ezech. III, 12.
[3]) Mich. I, 3. [4]) I Tim VI, 16.
[5]) Ezech. III, 17. [6]) Ezech. III, 17.

γέγονεν ὁ προφήτης σκοπὸς, ἵνα, ἐπειδάν τινες ἐκ τοῦ μὴ τετηρηκέναι τὰ γεγραμμένα ἐπιπηδῶσι τῷ ὀνόματι τοῦ σκοποῦ, δυσωπήσωμεν αὐτοὺς ἐξ ὅλης τῆς λέξεως, παραδεικνύντες πῶς γίνεται σκοπὸς καὶ δέδοται τοῖς ἀληθῶς υἱοῖς Ἰσραήλ. Γίνεται τοίνυν οὕτως σκοπὸς, ἐπὰν πρὸς τοῖς προειρημένοις γίνεται ἐπί τινα χεὶρ κυρίου· καὶ οὐχ ἁπλῶς χεὶρ κυρίου, ἀλλ' αὐτὴ κραταιά. Τάχα γὰρ οὐκ ἐπὶ πάντας οὓς γίνεται χεὶρ κυρίου, γίνεται κραταιὰ χεὶρ κυρίου, τῷ μηδὲ παραπλησίους ἀλλήλοις εἶναι τοὺς ἀξιουμένους χειρὸς κυρίου. Δεῖ δὲ τὸν εἰσελθόντα εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν, μὴ ταπεινὸν εἰσελθεῖν εἰς αὐτὴν, καὶ τὰ παραπλήσια πάσχοντα τοῖς αἰχμαλωτισθεῖσιν, ἀλλά τινα διῃρημένον καὶ μετέωρον, καὶ ὡς ἀπὸ ὕψους κατασκοποῦντα τὰ ἰδιώματα ἑνὸς ἑκάστου τῶν πεπονθότων τὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ παρὰ τοῖς ῥεύμασι τοῦ ποταμοῦ τῆς αἰχμαλωσίας κατοικούντων καὶ τοῖς ἀστάτοις αὐτῶν πράγμασι. Ἀριθμὸν δὲ δεήσει ποιῆσαι ἡμερῶν σαββάτου ἀναστρεφόμενον, ἵνα ἐπιμελῶς ἴδῃ τὰ τῶν αἰχμαλώτων. Καὶ οὕτως ἀκούσῃ· „σκοπὸν [1]) δέδωκά σε τῷ οἴκῳ Ἰσραήλ."

„Ὁ [2]) ἄνομος ἐκεῖνος ἐν τῇ ἀδικίᾳ αὐτοῦ ἀποθανεῖται." Οὐκ ἀνομίας μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁδῶν ἐμνημόνευσε· τὴν ἀνομίαν φήσας, ἐπὶ τῇ ἀσεβείᾳ καὶ τῇ τῶν εἰδώλων θεραπείᾳ· τὰς [3]) δὲ ὁδοὺς, ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν εἰς τὸν πλησίον.

„Καὶ [4]) ἐν τῷ ἀποστρέφειν δίκαιον." Πρῶτον μὲν, ὡς δυνατοῦ ὄντος τοῦ δικαίου μεταπεσεῖν, ταῦτα εἴρηται· δεύτερον δὲ, ὅτι καὶ δεῖ τούτῳ διαστελλομένου αὐτῷ σκοποῦ· καὶ τρίτον ἐπὶ μὲν τοῦ ἀνόμου ἁπλῶς εἴρηται τό· „ὁ [5]) ἄνομος ἐν τῇ ἀνομίᾳ αὐτοῦ ἀποθα-

---

[1]) Ezech. III, 17. [2]) Ezech. III, 19.

[3]) Ed. Ruaei: τὰ δὲ ὁδούς.

[4]) Ezech. III, 20. — Ed. Ruaei: Καὶ εἰ τῷ.

[5]) Ezech. III, 19.

νεῖται.“ Βάσανος τέτακται ἐπ᾽ αὐτοῦ· „δώσω [1]) γάρ, φησὶ, τὴν βάσανον εἰς πρόσωπον αὐτοῦ.“

„Καὶ [2]) ἐγένετο ἐπ᾽ ἐμὲ χεὶρ κυρίου.“ Ἐπειδὴ οὐκ ἐδύναντο ἑστηκότος αὐτοῦ ἀκούειν οἱ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ, διὰ τοῦτο ἐκαθέσθη ἐν μέσῳ αὐτῶν. Ὅτε δὲ αὐτὸς μέλλει βλέπειν τὴν δόξαν κυρίου, ἀνίσταται καὶ ἐξέρχεται εἰς τὸ πεδίον, συλλαμβανομένου μόνου τοῦ πλάτους τοῦ πεδίου τῇ ὄψει τῆς δόξης κυρίου, ἣν ἔμελλεν ὁρᾷν ὁ προφήτης.

„Εἴσελθε [3]), καὶ ἐγκλείσθητι ἐν μέσῳ τοῦ οἴκου σου.“ Ἐπεὶ οὐχ οἷόν τέ ἐστι διακεῖσθαι προσδιατρίβοντα ἐξεληλυθέναι καὶ ἑστηκέναι τὸν ἔτι ὄντα ἐν τῷ σώματι· — καλεῖ γὰρ ἡ σωματικὴ χρεία πρὸς τὸ καὶ μετὰ τὰς θείας θεωρίας πάλιν εἰσελθεῖν εἰς τὸ σῶμα, καὶ οἱονεὶ τὰ τοῦ κεκλεισμένου πάσχειν· — διὰ τοῦτο λέγεται, μετὰ τὸ ἑωρακέναι αὐτὸν ἑστηκυῖαν τὴν δόξαν, καὶ μετὰ τὸ ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἐστηρίχθαι ἐπὶ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, τό· „εἴσελθε [4]), ἐγκλείσθητι ἐν μέσῳ τοῦ οἴκου σου.“

„Ἰδοὺ [5]), δίδονται ἐπὶ σὲ δεσμοί.“ Καὶ τίνες ἂν ἄλλοι εἶεν οἱ δεδομένοι ἐπὶ τὸν προφήτην δεσμοὶ, ἢ αἱ σωματικαὶ ἀνάγκαι, ἐν αἷς εἰσιν οἱ δεσμεύοντες ἡμᾶς· ὡς μὴ δύνασθαι πάντη ἐκφυγεῖν αὐτὰς, καὶ ἐξελθεῖν ἀπ᾽ αὐτῶν; Διὰ ταύτας συνδεῖται ἡ γλῶσσα ἡμῶν ἀπὸ θεοῦ πρὸς τὸν λάρυγγα· ὥστε μὴ τὸν περὶ τῶν πλειόνων λόγον καὶ μυστικώτατον ἐν ἡμῖν εἶναι μεταδιδόναι τοῖς παραπικραίνουσι τὸ θεῖον, καὶ μὴ χωροῦσι λόγους ἐλεγκτικούς. Πλὴν παρατηρητέον, ὅτι, ἔνθα πλείονά ἐστι τὰ ἁμαρτήματα, κελεύεται ὁ προφήτης μηδὲ ἐλέγχειν ἔτι διὰ τοῦ· „καὶ [6]) οὐκ ἔσῃ αὐτοῖς εἰς ἄνδρα ἐλέγχοντα, διότι οἶκος παραπικραίνων ἐστί.“ Οὔτε δὲ ἀεὶ

---

[1]) Ezech. III, 20. [2]) Ezech. III, 22.
[3]) Ezech. III, 24. [4]) Ezech. III, 24.
[5]) Cfr. Ezech. III, 25. [6]) Ezech, III, 26.

κελεύεται σιωπᾷν, καὶ μὴ ἐλέγχειν, ἀλλ' ἐν καιρῷ καὶ τοῦτο ποιεῖν, διὰ τὸ εἰρῆσθαι· „καὶ [1]) ἐν τῷ λαλεῖν με πρὸς σὲ, ἀνοίξω τὸ στόμα σου, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς· τάδε λέγει κύριος· ὁ [2]) ἀκούων ἀκουέτω, καὶ ὁ ἀπειθῶν ἀπειθείτω."

Κεφάλαιον τέταρτον.

„Λάβε [3]) σεαυτῷ πλίνθον." Οἶμαι τὴν λαμβανομένην πλίνθον, ἕκαστον εἶναι τῶν πρὸ τοῦ πεπιστευκέναι πλίνθῳ τὴν διάνοιαν ἐοικότων.

„Τοῦ αὐτοῦ." Πλίνθον ἐνταῦθα νομίζω λέγεσθαι τὴν τοῦ ἀπαιδεύτου καὶ ἀνοήτου ψυχὴν, ἐν ᾗ διαγράφεται ὑπὸ τοῦ προφήτου, καὶ τοῦ δυναμένου διδάσκειν τὰ πνευματικὰ καὶ τὰ κρείττονα παραδεικνύναι, πόλις Ἱερουσαλὴμ, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ μυστήρια, καὶ ὁ λόγος τῆς πόλεως τοῦ θεοῦ καὶ τῶν ἐμπολιτευσαμένων αὐτῇ. Περιοχὴ δὲ τῆς πόλεως ἂν εἴη δόγματα ὀχυροῦντα τοὺς λόγους τοὺς περὶ αὐτήν· προμαχῶνες δὲ, αἱ κατασκευαστικαὶ ἀποδείξεις. Τάχα δὲ καὶ καθ' ἑαυτὴν ἡ λογικὴ θεωρία, ἧς ἐν γνώσει δεῖ εἶναι τὸν ἀκαταμάχητον, σημαίνεται ἐκ τοῦ· „καὶ [4]) περιβαλεῖς ἐν αὐτῇ χάρακα·" ἡ δὲ ἀγγελικὴ φρουρὰ ἐκ τοῦ· „καὶ [5]) δώσεις ἐν αὐτῇ παρεμβολάς·" αἱ δὲ βελοστάσεις αἱ κύκλῳ τῆς Ἱερουσαλὴμ, οἱ ἀποκρουόμενοι λόγοι τοὺς ἐναντίους λόγους εἰσί. Ἐπεὶ δὲ καὶ δυνατόν ἐστι καὶ ἁμαρτεῖν μετὰ τοσαῦτα, τάχα οἱ ἁπτόμενοι τοῦ ἡμαρτηκότος λόγοι καὶ κολάζοντες αὐτὸν, σιδηροῦν [6]) λέγονται τήγανον, ὥσπερ

---

[1]) Ezech. III, 27.

[2]) Ed. Ruaei: καὶ ἀκούων.

[3]) Ezech. IV, 1. [4]) Cfr. Ezech. IV, 2.

[5]) Cfr. Ezech. IV, 2.

[6]) Ed. Ruaei: σιδηρῶν. — Cfr. Ezech. IV, 3.

τις κατὰ τὸν προφήτην ἐστὶ τοῖχος σιδηροῦς, διὰ τὸ μὴ μεταπίπτειν ἀπὸ τῆς καλλίστης ἕξεως. Τὸ δέ· „ἑτοιμάσεις[1]) *τὸ πρόσωπόν σου·“ τουτέστι, συντενεῖς τὸ διορατικὸν τῆς ψυχῆς σου ἐπὶ τὴν πόλιν, εἰς τὸ οἰκοδομῆσαι αὐτὴν ἐπὶ τῆς πλίνθου, ἣ τῆς πόλεως ἔσται συγκλεισμός. Συγκλείεις*[2]) *γὰρ αὐτὴν, ἐντυπῶν αὐτὴν καὶ ἐγκαθειργνύων τῇ ψυχῇ τοῦ ἀκροατοῦ σῶμα περικειμένου. Τοῦτο δὲ πᾶν σημεῖόν τι ἔγκειται τοῖς ἐν γενέσει εὐφυέσι καὶ καλουμένοις υἱοῖς Ἰσραήλ. Τάχα δὲ καὶ ἐν τοῖς διδαχθεῖσι μὲν τὰ τῆς θεοσεβείας, μὴ βιοῦσι δὲ ἀξίως τῶν ἁγίων μαθημάτων, λόγος ἐστὶν ἡ ἐπὶ τῆς πλίνθου διαγεγραμμένη πόλις Ἱερουσαλὴμ, περιεχομένη καὶ συνεχομένη ὑπὸ πολεμίων προμαχῶνας ἐχόντων, καὶ χαρακούντων*[3]) *αὐτὴν, τάς τε παρεμβολὰς αὐτῶν ἐπιστησάντων αὐτῇ, καὶ μυρίας ὅσας βελοστάσεις, ἵνα αὐτὴν τιτρώσκωσι. Καὶ διὰ τοῦτο τήγανον σιδηροῦν τίθεται ὡς τοῖχος σιδηροῦς, τῷ μὴ εἶναι τὸν προφήτην τοιοῦτον, ὁποῖοί εἰσιν ἐκεῖνοι ἀνὰ μέσον αὐτοῦ καὶ τῆς περιεχομένης πόλεως. Παρεσκεύασται δὲ τὸ τοῦ προφήτου πρόσωπον ἐπὶ τὴν ἐν τῇ πλίνθῳ πόλιν οὖσαν ἐν συγκλεισμῷ, συγκεκλειμένην ὑπὸ τῆς ἀποδείξεως τῶν προφητικῶν λόγων. Καὶ τοῦτο πᾶν σημεῖόν*[4]) *ἐστι καὶ αὐτὸ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, ἵνα μὴ τοιοῦτοι γίνωνται.*

„Καὶ[5]) *σὺ λάβε σεαυτῷ τήγανον.“ Εἰκὸς τὰς κολάσεις εἶναι τήγανον σιδηροῦν· ἢ καὶ κατὰ τὴν ἱστορίαν, ὅτι ἀπετηγάνισε τοὺς υἱοὺς τῆς βασιλείας ὁ βάρβαρος.*

„Καὶ[6]) *λήψῃ τὰς ἀδικίας τοῦ οἴκου Ἰσραήλ.“ Καὶ τίς ἔλαβε τὰς ἀδικίας τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ οὔσας δύο τὸν ἀριθμὸν, τήν τε εἰς θεὸν καὶ τὴν εἰς τὰ λογικὰ, διὰ*

---

[1]) Ezech. IV, 3. [2]) Ezech. IV, 3.
[3]) Ed. Ruaei: *χαραχούντων.*
[4]) Cfr. Ezech. IV, 3. [5]) Ezech. IV, 3.
[6]) Cfr. Ezech. IV, 4.

τῆς οἰκείας κοιμήσεως, ἢ ὁ σωτὴρ ἡμῶν; Ἐχρῆν δὲ ὑπὲρ τῶν πλείονα ἡμαρτηκότων, πλείονα αὐτὸν κοιμᾶσθαι χρόνον, οὐκ ἐπὶ τὸ δεξιὸν καὶ κρεῖττον, ἀλλ᾽ ἐπὶ τὸ ἀριστερὸν μέρος· ὑπὲρ δὲ τῶν ἐλάττονα παραπεπτωκότων, ἐπὶ τὸ δεξιὸν πλευρὸν ἐλάττονα χρόνον· τοῦτο ἐνδεικνυμένου τοῦ λόγου, ὡς πλεῖον ἔπαθεν ὁ σωτὴρ ὑπὲρ τῶν πλείονος χρῃζόντων τῆς θεραπείας.

„Καὶ [1]) σὺ λάβε σεαυτῷ πυρούς.“ Ἐάν τις ζητῇ, πῶς ὁ κύριος ἡμῶν, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, οὕτως ἀκάθαρτον ἄρτον ἐσθίει ἐν τοῖς ἔθνεσι, νοησάτω αὐτὸν ἐσθίοντα ἃ παρατιθέασιν αὐτῷ οἱ ἄνθρωποι· καὶ ὄψονται, τίνα τρόπον καθαρὸν αὐτῷ ἄρτον οὐδεὶς δύναται παρατιθέναι. Ἕστηκε γὰρ ἐπὶ τὴν θύραν, καὶ κρούει, καὶ ἐάν τις ἀνοίγῃ αὐτῷ, εἰσέρχεται πρὸς αὐτὸν, καὶ δειπνεῖ μετ᾽ αὐτοῦ· οὐκ οἶμαι δὲ, ὅτι καθαρὰ, ἀλλὰ τὸν ἐν βολβίτοις βοῶν γινόμενον κόπρον γινόμενον ἄρτον. Ἡμεῖς δὲ ἐὰν ὕστερόν ποτε δειπνῶμεν μετ᾽ αὐτοῦ, καθαρὰ ἀπ᾽ αὐτοῦ, ἀνθ᾽ ὧν οὐ πάνυ ἀκάθαρτα παρεθήκαμεν, ἀποληψόμεθα. Δεδομένοι δέ εἰσιν ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου δεσμοὶ εἰσελθόντα ἐν μέσῳ τῆς αἰχμαλωσίας ἡμῶν, οἱ ὑλικοὶ καὶ σωματικοί. Ὅτε γὰρ παρ᾽ ἡμῖν γίνεται συμπάσχων ἡμῖν, καὶ συνδέδεται ἡμῖν, καὶ σὺν ἡμῖν ἐστιν ἐν τῇ φυγῇ τοῦ βίου τούτου, συμπεινῶν ἡμῖν καὶ συνδιψῶν, καὶ συνεσθίων καθαρὸν ἐσθίουσιν ἄρτον, καὶ συμπίνει τὸ ὕδωρ, πλὴν ἐν σταθμῷ καὶ μέτρῳ. Οὐ γὰρ ἐπιμερίζεται ἐνταῦθα τυγχάνουσι τὸ πρὸς ἀξίαν. Ὅσον μὲν οὖν ἐχρῆν ἡμᾶς ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν ἐν βολβίτοις τῆς κόπρου ἀνθρωπίνης ἐσθίειν τὸν τοιοῦτον ἄρτον· ὅσον δέ ἐστι τεθαῤῥηκότι εἰπεῖν· „ἡ [2]) ψυχή μου οὐ μεμίανται, καὶ θηριάλωτον [3]) οὐ βέβρωκα,“ καὶ τὰ λοιπὰ, συγχωρούμεθα τὸ τοιοῦτον, καὶ γηΐνοις μὲν καὶ κοπρώδεσί τισιν ἀναμέμικται ἡμῶν

---

[1]) Ezech. IV, 9. [2]) Cfr. Ezech. IV, 14.
[3]) Ed. Ruaei: *θηριάματα.*

ἡ τροφή· οὐ μὴν ἐπὶ τοσοῦτον καὶ εἰς ὑπερβολὴν ἀκαθάρτοις καὶ δυσώδεσιν. Οὐκ οἶδα δὲ, ὁποῖαι τῆς ψυχῆς τροφαὶ πυρὸς ἂν λέγοιντο· καὶ αἱ ποδαπαὶ κριθὴ, καὶ τίνες κύαμοι, καὶ αἱ λοιπαί. Εἰς ὀστράκινον δὲ ἐμβάλλονται ἄγγος, εἰς τὸ ληφθὲν καὶ πλασθὲν ἀπὸ τῆς γῆς σῶμα. Ἐσθίειν δὲ εἴκοσι σίκλους κελεύεται. Οὐκ ἐχρῆν γὰρ τὸν οὕτως ἀκάθαρτον βρωθησόμενον ἄρτον ἐν ἁγίῳ παραλαμβάνεσθαι ἀριθμῷ, ὁποῖός ἐστιν ὁ τῆς δεκάδος καὶ ἑβδομάδος, ἢ τριακάδος, ἢ ὀγδοάδος, ἤ τινος τῶν ὁμοίων ἀριθμῶν· ἀλλ' ἐν ἀριθμῷ δὲ τοῦ κυρίου, ὃς διὰ τὴν δυάδα καὶ σχίσιν περιέχειν ἀκαθάρτων ἐστι συγγενής· ὡς δῆλόν ἐστιν ἐκ τῶν ἐν τῇ κιβωτῷ γινομένων ζώων ἀκαθάρτων, καὶ τῶν ἀποστελλομένων τῷ Ἠσαῦ παρὰ τοῦ Ἰακώβ. Τὰ γὰρ πλεῖστα αὐτῶν τῷ εἴκοσι ἀριθμῷ ἀναπέμπεται πρὸς αὐτόν. Καὶ ὁ ἓξ ἀριθμὸς εἰς τὸ μέτρον τοῦ ποτοῦ παραλαμβάνεται, καὶ ἀπὸ ἓξ ἀριθμοῦ ὁ ἄρτος γίνεται πυροῦ, καὶ κριθῆς, καὶ κυάμου, καὶ τῶν λοιπῶν· ἐπείπερ ἐστὶν ὁ ἀριθμὸς οὗτος πάθους σύμβολον καὶ κακώσεως τοῦ σωτῆρος τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ πεπονθότος, καὶ ἐν τῇ ἀποκαλύψει Ἰωάννου τοῦ ὀνόματος τοῦ θηρίου τὸν ἑξακόσιοι ἑξήκοντα ἓξ ἔχοντος ἀριθμόν. Οὐκ ἀγνοοῦμεν δέ τινα τῶν ἀντιγράφων ἔχειν ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα ἡμέρας· καὶ ἄλλα ἐνενήκοντα καὶ ἑκατὸν ἡμέρας, καὶ τὰ πλείονα δὲ ἐνενήκοντα καὶ ἑκατὸν ἡμέρας. Ἀλλ' ἐπισκεψάμενοι τὰς λοιπὰς ἐκδόσεις εὕρομεν τριακοσίας εἶναι καὶ ἐνενήκοντα ἡμέρας. Ταῦτα δὲ πάντα γίνεται τὰ προειρημένα, ἵνα ἐντακῇ ἕκαστος ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτοῦ τῶν ἠδικηκότων, καὶ τῷ ἄδικος εἶναι ἀποθανῆται.

„Ἰδοὺ [1]), δέδωκά σοι βόλβιτα βοῶν.“ Οὐκοῦν αἰνίττεταί τι μυστικὸν περὶ τῆς ψυχῆς τῆς αἰχμαλωτισθείσης ὁ προφήτης, οὐ δυνάμενος τροφὴν πάντῃ ἀκαθαρσίας ἀπηλλαγμένην λαμβάνειν.

---

[1]) Ezech. IV, 15.

„Ἰδοὺ [1]), ἐγὼ συντρίβω στήριγμα ἄρτου.“ Διὰ τοῦτο ὑγιὴς καὶ ἀσύντριπτος ἄρτος οὐχ εὑρίσκεται, οὐδὲ στήριγμά ἐστιν ἄρτου τοῖς ἐν αἰχμαλωσίᾳ νηπίοις, οἷς καὶ διακλᾶσθαι δεῖ τὸν ἄρτον.

Κεφάλαιον πέμπτον.

„Τάδε [2]) λέγει Ἀδωναΐ κύριος.“ Ἐπέτρεπεν, ὅπου μὲν τὸ κρίμα, μὴ λέγειν· „ἔσται κρίμα ἐν μέσῳ·“ ἀλλά· „ποιήσω [3]) κρίμα ἐν μέσῳ σου.“ Καὶ διὰ τὸ μεμιαγκέναι αὐτοὺς τὰ ἅγια τοῦ θεοῦ, λέγεται τό· „κἀγὼ [4]) ἀπώσομαί σε.“ Ὅπου δὲ πατέρες υἱοὺς ἤσθιον, οὐχὶ ποιήσω, ἵν' οἱ πατέρες φάγωσι τέκνα, ἢ τέκνα τοὺς πατέρας· ἐπεὶ οὐκ ἦν ἁμάρτημα τῶν πατέρων τὸ ἐσθίεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν τοὺς υἱούς. Ἀλλ' οὐδὲ οἰκεῖον θεῷ τὸ ταῦτα ἐνεργῆσαι. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ τῶν Ἑβραίων διδάσκαλος ἐξηγήσατο τό· „τοὺς [5]) δοξάζοντάς με δοξάσω, οἱ δὲ ἐξουθενοῦντές με, ἀτιμασθήσονται·“ ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Βασιλειῶν κείμενον. Ἐχρῆν γὰρ θεοῦ μὲν ἔργον εἶναι τὸ δοξάζειν, οὐκέτι δὲ ἐνέργειαν, ἀλλὰ παρακόλουθα τὸ τὸν ἀτιμάζοντα θεὸν ἀτιμάζεσθαι. Ταῦτα οὖν παρατηρητέον καὶ ἐπὶ τῶν εὐλογιῶν καὶ καταρῶν τῶν ἐν Λευιτικῷ καὶ Δευτερονομίῳ, καὶ ἐπὶ τῶν λόγων τῶν προφητικῶν. Τί τοίνυν ἐστὶ τό· „διὰ [6]) τοῦτο φάγωνται πατέρες τὰ τέκνα ἐν μέσῳ σου, καὶ τέκνα φάγωνται πατέρας;“ Ὅσον μὲν οὖν κατὰ κοινήν τινα καὶ ἁπλουστέραν ἐκδοχήν ἐστι τοῦτο ἰδεῖν ἐν ταῖς ἀκαταστατούσαις καὶ στασιαζούσαις πονηρευομένων ἐκκλησίαις.

---

[1]) Ezech. IV, 16. [2]) Cfr. Ezech. V, 8.
[3]) Ezech. V, 8. [4]) Ezech. V, 11.
[5]) I Sam. II, 30. (I Regg.)
[6]) Cfr. Ezech. V, 10.

Πολλάκις γὰρ οἱ διδάξαντες, καὶ ἐν Χριστῷ γεγεννηκέναι τοὺς παρ᾽ αὐτῶν ἀκούσαντας τοῦ θείου νόμου νομισθέντες, ἐπιβουλευόμενοι ὑπὸ τῶν διδαχθέντων, οἷον ἐσθίονται ὑπὸ τῶν υἱῶν πατέρες. Εἰ δὲ αὐτοὶ πλεονεκτοῖεν καὶ ἀδικοῖεν τοὺς προσαχθέντας δι᾽ αὐτῶν τῷ θείῳ λόγῳ, πατέρες εἰσὶν ἐσθίοντες τοὺς υἱούς. Ὅτι δὲ κεῖται τὸ ἐσθίειν τὰς σάρκας τινὸς ἐπὶ τοσαύτης ἀκαταστατίας καὶ στάσεως, ἔστι μαθεῖν ἐκ τοῦ εἰκοστοῦ ἕκτου ψαλμοῦ· „διὰ [1]) τὸ ἐγγίζειν ἐπ᾽ ἐμὲ κακοῦντας τοῦ φαγεῖν τὰς σάρκας μου·“ καὶ ἐκ τοῦ Ἰὼβ λέγοντος· „εἰ [2]) δὲ καὶ εἶπαν αἱ θεράπαιναί μου· τίς ἂν δοίη ἡμῖν τῶν σαρκῶν αὐτοῦ φαγεῖν, λιμοῦ χρηστοῦ ὄντος;“ Τοιαῦτά ἐστι καὶ τὰ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ αἰτιωμένῳ τοὺς στασιάζοντας πρὸς ἀλλήλους ἔν τισιν ἐκκλησίαις· „εἰ [3]) δὲ ἀλλήλους δάκνετε καὶ κατεσθίετε, βλέπετε, μὴ ὑπὸ ἀλλήλων ἀναλωθῆτε.“ Τοῦτο δὲ τὸ δάκνειν καὶ κατεσθίειν, ὡς γίνεσθαι τό· „πατέρες [4]) φάγωνται τέκνα ἐν μέσῳ σου, καὶ τέκνα φάγωνται πατέρας·“ οὐχ ὁ θεὸς ἐνεργεῖ, ἀκολουθεῖ δὲ τοῖς τὰ δικαιώματα τοῦ θεοῦ ἀποθουμένοις, καὶ ἐν τοῖς νομίμοις αὐτοῦ μὴ πορευομένοις.

„Καὶ [5]) συντελεσθήσεται ὁ θυμός μου.“ Τοῦτο δηλοῖ, ὅτι πέραν ἕξει ὁ θυμὸς τοῦ θεοῦ ὁμοίως τῇ συντελείᾳ τοῦ κόσμου.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Θυμὸς θεοῦ ἐστιν ἔλεγχος [6]), ὀργὴ δὲ παιδεία. Πᾶς δὲ ὁ ἐλέγχων καὶ παιδεύων πατὴρ δείκνυται.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Κρεῖττον παιδεύεσθαι ἐν τῇ ἀκοῇ τῆς θλίψεως, καὶ μὴ αὐτὸ τὸ ἔργον τῆς παιδείας πει-

---

[1]) Cfr. Psalm. XXVII, 2. (XXVI.)
[2]) Cfr. Job. XXXI, 31. [3]) Gal. V, 15.
[4]) Cfr. Ezech. V, 10. [5]) Ezech. V, 13.
[6]) Ed. Ruaei: *ἐλεγμός*.

ραθῆναι. Τινὲς γὰρ παιδεύονται τῷ λόγῳ τῆς κολάσεως· ἕτεροι δὲ αὐτῇ τῇ κολάσει.

Κεφάλαιον ἕκτον.

„Στήρισον [1]) τὸ πρόσωπόν σου.“ Τοὺς εἶναι δοκοῦντας καὶ μείζονας παρὰ τοὺς λοιποὺς, ἤτοι κατὰ τὴν τοῦ ἄρχειν ἐξουσίαν, ἢ κατὰ τὸ περὶ γνῶσιν καὶ σοφίαν διατρίβειν ἐθέλειν, ὄρη νομίζω λέγεσθαι τοῦ Ἰσραὴλ καὶ βουνούς. Τὴν ἐπίφασιν οὖν τοῦ προφητικοῦ λόγου πρόσωπον ὀνομαζομένην, καὶ τὴν λαμπρότητα αὐτοῦ δεήσει στηριχθῆναι ἐπὶ ταῦτα τὰ ὄρη, ἵν᾽ ἡ προφητεία καὶ ἐπὶ ταῦτα λεχθῇ. Καὶ παρατηρητέον γε, ὅτι τὰ μὲν λεγόμενα ἀπαγγέλλεται τοῖς ὄρεσι, προφητεύεται δὲ οὐ περὶ τῶν ὀρέων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν βουνῶν καὶ τῶν ναπῶν καὶ φαράγγων· ταῦτα γὰρ οἱ βουνοὶ καὶ αἱ φάραγγες καὶ αἱ νάπαι τὸν στηριγμὸν μὴ χωροῦντα τοῦ προφητικοῦ προσώπου, οὐδὲ δέξασθαι τὰ λεγόμενα οἷά τε ἦν. Ἀπαγγέλλεται δὲ ταῦτα τοῖς ὄρεσιν, ὅτε ἤκουον, ἀξίοις οὖσι τοῦ τὰ ἐπιφερόμενα παθεῖν, οὐ πάντως ἵνα πάθωσιν αὐτά. Δυνατὸν γὰρ τοὺς ἀκούοντας ἐπικειμένων τινῶν χαλεπῶν, μεταβαλόντας μηκέτι περιπεσεῖν τούτοις οἷς ἤκουσεν, ὥσπερ καὶ περὶ Νινευιτῶν γεγένηται. Καὶ ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ δέ· „πέρας [2]) λαλήσω, φησὶν, ἐπὶ ἔθνη καὶ βασιλέας, τοῦ ἐξᾶραι καὶ ἀφανίσαι αὐτούς. Καὶ ἐὰν μετανοήσωσι, κἀγὼ μετανοήσω περὶ πάντων ὧν λελάληκα περὶ τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς.“ Διὰ τοῦτο δὲ πρὸς τὰ ὄρη μόνα λέγεται, ὅτι χωρητικά εἰσι τοῦ περὶ πάντων λόγου· οὐδὲ γὰρ ἂν παρὰ τὰ ὄρη συνεῖεν τοῦ βουλήματος τῶν λεγομένων.

---

[1]) Ezech. VI, 2.

[2]) Cfr. Jerem. XVIII, 7. 8.

Ἅμα δὲ παραθετέον τὸ ῥητὸν τοῖς ἀδιακρίτως διαλεγομένοις πᾶσιν καὶ τοῖς τυχοῦσι, καὶ περὶ τῶν μειζόνων τοῖς ἁπλουστέροις καὶ ἀκεραιοτάτοις ἀνακοινουμένοις. Καὶ λεκτέον αὐτοῖς, ὅτι ὥσπερ ὁ προφήτης τὰ περὶ ὀρέων καὶ βουνῶν καὶ ναπῶν καὶ φαράγγων μόνοις τοῖς ὄρεσι κελεύεται λέγειν, τὸν αὐτὸν τρόπον τοῖς διακόνοις τοῦ λόγου συμβουλεύεται ποιεῖν. Ἡγοῦμαι δὲ, τοὺς μὲν πρὸς γνῶσιν ὑγιῆ πεφυκότας τὰ ὄρη εἶναι· τοὺς δὲ ὀλίγον τι παρὰ τοὺς ἄλλους διαβαίνειν τῇ γνώσει δυναμένους, λέγεσθαι βουνούς· τοὺς δὲ ψιλὸν[1]) τὸ πρακτέον ἐζηλωκότας, λέγεσθαι νάπας· τοὺς δὲ πάντων ταπεινοτέρους τὰς ψυχὰς, ὀνομάζεσθαι φάραγγας.

„Καὶ[2]) ἐξαρθῇ τὰ τεμένη ὑμῶν.“ Πᾶσι τοῖς προτιθεμένοις τὰ τῆς γνώσεως ἐξετάζειν, καὶ βιοῦν κατὰ τὸν νόμον, καὶ ἢ ὀλίγον τι ὡς πρὸς τὴν γνῶσιν διαβαίνειν δυναμένοις μόνον, ἢ πλέον τοῦ πρακτικοῦ μηδὲν ζητοῦσι, καὶ ἀρκουμένοις τῷ τῆς εἰσαγωγῆς λόγῳ καὶ ἔργοις βραχέσι, φησὶν ὁ λόγος τό· „ἰδοὺ,[3]) ἐγὼ ἐπάγω ἐφ' ὑμᾶς ῥομφαίαν, καὶ ἐξολοθρευθήσεται τὰ ὑψηλὰ ὑμῶν·“ ἅτε ἐν τοῖς τοιούτοις δυναμένου εὑρίσκεσθαι τῦφον καὶ φιλοδοξίαν καὶ οἴησίν τινα. Καλὸν δὲ τὸ ἐξολοθρευσθῆναι τῦφον, καὶ ἀφανισθῆναι φυσίωσιν καὶ οἴησιν· ἅπερ ἐστὶ „τὰ[4]) ὑψηλά.“ Αὐτὴ δὲ ἡ λογικὴ ῥομφαία, ὅσα παρὰ τὸν λόγον οἰκοδομοῦμεν τὰ θυσιαστήρια, οἰόμενοι δεῖν τῷ θεῷ τὴν λογικὴν λατρείαν, συντρίβει αὐτὰ, καὶ τὰ ἱδρύματα, ἃ νομίζομεν κατασκευάζειν τῷ θείῳ λόγῳ· ἅπερ τεμένη νῦν ὀνομάζει ὁ θεῖος λόγος.

„Καὶ[5]) τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν τοῖς ἐκπορνεύουσι.“ Προσεφαρμοστέον τούτῳ τό· „ὃς[6]) ἂν ἐμβλέψῃ γυ-

---

[1]) Ed. Ruaei male: *φιλόν.*
[2]) Ezech. VI, 6. [3]) Ezech. VI, 3.
[4]) Cfr. Ezech. VI, 3. coll. 6.
[5]) Ezech. VI, 9. [6]) Cfr. Matth. V, 28.

ναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ·" καὶ τὸ ἐν τῷ Δανιὴλ κείμενον περὶ τῶν παρανόμων πρεσβυτέρων ἐπὶ Σωσάννης· „οἱ[1]) δὲ παράνομοι ἐκέλευσαν ἀνακαλυφθῆναι αὐτήν· — ἦν γὰρ κατακεκαλυμμένη· — ὅπως ἐμπλησθῶσι τοῦ κάλλους αὐτῆς." Καὶ τοῖς νοητοῖς δὲ ὀφθαλμοῖς πορνεύει ὁ ἀποστὰς τοῦ ἐνορᾶν τῷ κάλλει τοῦ τῆς ἀληθείας λόγου.

„Οὐκ[2]) εἰς δωρεὰν λελάληκα." Οἴομαι τὸ μὴ μάτην συμβαίνειν τὰ ἐπιμεριζόμενα τοῖς ἀξίοις συστατικὰ νῦν λεγόμενα κακά· τοῦτ' εἶναι τό· „οὐκ[3]) εἰς δωρεὰν λελάληκα αὐτοῖς ἅπαντα ταῦτα." Ἀνύεται γάρ τι ἀπὸ τοῦ τάδε γίνεσθαι, ὠφελουμένων τῶν πασχόντων αὐτά, καὶ ἐπιστρεφόντων. Ἐὰν δὲ καὶ μετὰ τὰς κολάσεις ἐπιμένωσί τινες τῇ ἁμαρτίᾳ, φησὶ διὰ Ἱερεμίου ὁ προφητικὸς λόγος· „μάτην[4]) ἐπάταξα τὰ τέκνα ὑμῶν, παιδείαν οὐκ ἐδέξασθε." Εἰκὸς γὰρ κἀκεῖ τὰ πατασσόμενα τέκνα τὰ ἔργα εἶναι τῆς κακίας· γεννήματα ὄντα τῆς μοχθηρᾶς ψυχῆς, ὧν ἔσθ' ὅτε λυομένων καὶ πατασσομένων, οὐχ ἧττον μένει ἡ κακία. Πολλάκις γὰρ τῶν ἔργων ἐμποδιζομένων καὶ ἡ κακία ὑπεκλύεται.

„Κρότησον[5]) τῇ χειρὶ, καὶ ψόφησον τῷ ποδί." Ὅσον ἐπὶ τῇ λέξει κελεύεται ὁ προφήτης διὰ τὸ πλῆθος τῶν βδελυγμάτων τοῦ λαοῦ σχετλιάσαι οὐ μόνον τῇ φωνῇ, ἀλλὰ καὶ τῇ ποιᾷ καταστάσει τοῦ σώματος, ἵνα αἱ μὲν χεῖρες αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἐκπλήξει τῇ ἐπὶ τὰ πολλὰ ἁμαρτήματα κροτήσωσιν, ὁ δὲ ποῦς σφοδρότερον τύψῃ τὸ ἔδαφος, ὡς ἦχον ἀποτελεσθῆναι. Τὸ δέ· „καὶ[6]) εἶπον· εὖγε" παραφράζων ὁ Σύμμαχος πεποίηκεν „ἐπένθησα καὶ ἐσχετλίασα." Καὶ ἡμᾶς οὖν δεήσει μιμουμέ-

---

[1]) Hist. Sus. vers. 32. (Dan. XIII.)
[2]) Cfr. Ezech. VI, 10. [3]) Cfr. Ezech. VI, 10.
[4]) Jerem. II. 30. [5]) Ezech. VI, 11.
[6]) Cfr. Ezech. VI, 11. — Ed. Ruaei: *εἶπον*.

νους τὸν προφήτην καὶ σχετλιάζειν ἀγανακτοῦντας ἐπὶ τοῖς ἁμαρτανομένοις καὶ ἀφοσιοῦσθαι, ὡς οὐδαμοῦ εὐδοκοῦντας τοῖς γινομένοις παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. Τάχα δὲ καὶ κροτοῦμεν τῇ χειρὶ, μὴ συμπράττοντες τοῖς ἁμαρτάνουσι· ψοφεῖν δὲ λεγόμεθα τῷ ποδὶ, μὴ συμπορευόμενοι αὐτοῖς· καὶ λέγομεν σχετλιάζοντες τό· „εὖγε [1])·“ οὐδενὶ βδελύγματι λόγῳ ἢ ἔργῳ συγκατατιθέμενοι.

Κεφάλαιον ἕβδομον.

„Τάδε [2]) λέγει Ἀδωναῒ κύριος τῇ γῇ Ἰσραήλ.“ Ἡγοῦμαι, ἐπείπερ ἡ προφητεία τῇ γῇ τοῦ Ἰσραὴλ λέγεται ἡ περὶ τοῦ ἥκοντος πέρατος, ὅτι αἱ πτέρυγες τῆς γῆς οἱ διορατικώτατοί εἰσι καὶ μετεωροπόροι παρὰ πάντας τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ αὐτοὶ διὰ τὸ σῶμα λεχθησόμενοι ἂν εἶέν πως ἐκ τῆς γῆς. Καὶ εἴη ἂν ὁ Ἰσραὴλ αἱ πτέρυγες τῆς γῆς, καὶ οἱ κατὰ τὸν θεῖον νόμον βιοῦν δεδιδαγμένοι. Ἀπὸ τούτων γὰρ τῶν πτερύγων τῆς γῆς τέρατα ἠκούσαμεν, καθώς φησιν Ἠσαΐας· „κύριε [3]), ἀπὸ τῶν πτερύγων τῆς γῆς τέρατα ἠκούσαμεν·“ τῶν, ἵν' οὕτως εἴπω, ἀπτέρων τῆς γῆς τέρατα λέγειν οὐκ ἐπισταμένων. Πῶς γὰρ οὐ πτέρυγες τῆς γῆς οἱ πεφυκότες πτεροφυεῖν [4]) ὡς ἀετοί; Τέσσαρες δὲ πτέρυγες λέγονται τὰ γενικὰ τέσσαρα τάγματα, εἰς ἃ διαιρεῖται πρῶτον μὲν καὶ πάντων ὑπερέχων ὁ οἶκος Ἀαρών· ἑξῆς δὲ τούτῳ ὁ οἶκος Λευῒ, καὶ τρίτον ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ἐπὶ πᾶσιν, ὡς ἕτεροι παρὰ τούτους, οἱ φοβούμενοι τὸν κύριον. „Οἶκος [5]) γὰρ Ἰσραὴλ ἤλπισεν ἐπὶ κύριον· βοηθὸς καὶ ὑπερ-

---

[1]) Ezech. VI, 11. [2]) Cfr. Ezech. VII. 2.
[3]) Cfr. Jesai. XL, 31.
[4]) Cfr. Jes. XL, 31. coll. pag. 196. not. 6.
[5]) Cfr. Psalm. CXV, 10. (CXIV.)

ασπιστὴς αὐτῶν ἐστι.“ Ἐν ἄλλῳ δὲ ψαλμῷ παρὰ τούτους ὀνομάζεται οἶκος Λευΐ· καὶ εἰσὶν οἱ μὲν οἶκος Ἀαρὼν, οἱ ἱερεῖς· οἱ δὲ οἶκος Λευΐ, ὡς ἂν εἴποι τις, οἱ ὑπὸ τοὺς ἱερεῖς νεωκόροι· οἱ δὲ οἶκος Ἰσραὴλ, οἱ ἀπὸ τῶν δώδεκα φυλῶν· οἱ δὲ φοβούμενοι τὸν κύριον, οἱ ἀλλότριοι τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ σπέρματος, καὶ προσκείμενοι τῷ κυρίῳ, καὶ προσήλυτοι.

„Καὶ [1]) ἀποστελῶ ἐγὼ ἐπὶ σέ.“ Παρατηρητέον τοῦτο παραδόξως πεφρασμένον εἰς παράστασιν ἀποῤῥήτου καὶ θειοτάτου νοήματος. „Ἐν [2]) ταῖς ὁδοῖς σου,“ φησὶν, ταῖς κολαζομέναις „ἐκδικήσω σε.“ Ἀδικούμενοι γὰρ οἱ ἁμαρτάνοντες, οὐκ ὑπὸ ἄλλου τινὸς ἢ ὑπὸ ἑαυτῶν ἠδικήθησαν. Καὶ οὐκ ἄλλοι καθ᾽ ὑπόθεσιν ὄντες τῶν ἠδικημένων, κολάζονται οἱ ἀδικήσαντες, ἀλλ᾽ εἰσὶν οἱ αὐτοὶ ἐκδικούμενοι καὶ κολαζόμενοι. Ἐκδικῶν τοίνυν τοὺς ὑφ᾽ ἑαυτῶν διὰ τὴν κακίαν ἠδικημένους ὁ θεὸς, κολάζει αὐτοὺς καθὸ ἠδικήκασι. Καὶ διὰ τῆς κολάσεως μὲν ἐξαφανίζονται οἱ ἠδικηκότες· καταλείπονται δὲ οἱ ἠδικημένοι, οὐδαμῶς ἔτι ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς τοὺς ἠδικηκότας· οὐ γὰρ ἔτι ἔχουσι τὴν ἠδικηκυῖαν αὐτοὺς κακίαν, καὶ τὰ ἔργα αὐτῆς. Πρόσχες δὲ καὶ τῷ· „δώσω [3]) ἐπὶ σὲ πάντα τὰ βδελύγματά σου.“ Οὐ γάρ τινα μὲν δίδωσι, τινὰ δὲ οὐ δίδωσιν, ἀλλὰ πάντα ἐξαφανίζει. Καὶ εἰ δεῖ οὕτως εἰπεῖν, καὶ εὐεργετῶν καὶ χαριζόμενος τοῖς τὰ βδελύγματα πεποιηκόσιν ὁ θεὸς, δίδωσιν ἐπ᾽ αὐτοῖς πάντα τὰ βδελύγματα αὐτῶν, ὡς ἔστι μαθεῖν καὶ ἐκ τῶν ἐν τῷ Ἀμὼς οὕτω γεγραμμένων· „πλὴν [4]) ὑμᾶς ἔγνων ἐκ πασῶν τῶν φυλῶν τῆς γῆς· διὰ τοῦτο ἐκδικήσω ἐφ᾽ ὑμᾶς πάσας τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν.“ Οἱονεὶ γὰρ κἀκεῖ τοιοῦτόν ἐστι τὸ λεγόμενον· ἐπειδήπερ παρὰ πάντας τοὺς ἐπὶ γῆς ὑμᾶς ἔγνων ὡς ἐμοὺς

---

1) Ezech. VII, 3. 2) Cfr. Ezech. VII, 3.
3) Ezech. VII, 3. 4) Amos. III, 2.

ἐπιλεξάμενος· ὅπερ ἀκόλουθόν ἐστι τῷ· „ἔγνω [1]) κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ·“ „διὰ [2]) τοῦτο ἐκδικήσω ἐφ᾽ ὑμᾶς“ ὡς ἐμούς· — καὶ οὓς ἔγνων ἐγὼ εὐεργετῶ· — „πάσας τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν.“ Καὶ ὡς ὁ καλός γε ἰατρός φησι τό· „οὐ [3]) φείσεται ὁ ὀφθαλμός μου ἐπὶ σέ· οὐδ᾽ οὐ μὴ ἐλεήσω.“ Ὡς γὰρ ὁ φειδόμενος τῶν μείζονος τομῆς καὶ καυτηρίου δεομένων ἰατρὸς, καὶ ἐλεῶν αὐτοὺς δεομένους μειζόνων βασάνων καὶ πόνων, ἐλλιπεστέραν προσάγει θεραπείαν, οὕτως ἂν ἐποίησεν ὁ λέγων· „οὐ [4]) φείσεται ὁ ὀφθαλμός μου ἐπὶ σὲ, οὐδὲ μὴ ἐλεήσω·“ εἴπερ ὡς ἑταῖρος ἐκήδετο καὶ ἐλεεῖ. Τὴν ὁδὸν οὖν ἑκάστου ἐπ᾽ αὐτὸν δώσει, καὶ τὰ βδελύγματα τοῦ βδελυκτὰ ἡμαρτηκότος, ἐν μέσῳ τοῦ ἡμαρτηκότος ἔσται οἱονεὶ κατανοούμενα καὶ βλεπόμενα καὶ καταγινωσκόμενα, ἵνα μετὰ ταῦτα γνῶσιν οὗτοι, περὶ ὧν ὁ λόγος, διότι κύριος κύριος, καὶ πῶς ἐστι κύριος. Καὶ ἐν τῷ Ὠσηὲ δέ φησιν· „ἐκδικήσω [5]) τὸν Ἰακὼβ κατὰ τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ ἀνταποδώσω αὐτῷ·“ τὸ ὅμοιον κἀκεῖ ἐν τῷ· „ἐκδικήσω·“ δηλῶν ὁ λόγος.

„Κακία [6]) μία, κακία ἰδοὺ πάρεστι.“ Κακίαν μίαν προαγορεύει ὁ προφήτης, ἐν ᾗ τὸ πέρας ἥκειν φησὶ, τὴν τῶν Ἰουδαίων κατὰ Χριστοῦ τόλμαν· „πλοκὴν“ δέ φησι τὴν ἀναπλήρωσιν τῶν ἁμαρτημάτων. Τούτῳ γὰρ τῷ λόγῳ καὶ οἱ Ἀμοῤῥαῖοι ἐξωλοθρεύθησαν, ὅταν ἐπληρώθησαν αἱ ἁμαρτίαι. Καὶ ὅταν δέ τις ἁμαρτάνων πολλὰ, ἕν τι μὴ ἁμαρτήσῃ, διότι τῆς μακροθυμίας ἀπολαύει τοῦ θεοῦ, ἐὰν μετὰ ταῦτα κἀκεῖνος προσθήσῃ τὸ ἁμάρτημα τοῖς προημαρτημένοις, εἰκότως λεχθείη ἂν ἐπ᾽ αὐ-

---

[1]) Cfr. Job. XXXIV, 24. sqq.
[2]) Amos. III, 2. [3]) Cfr. Ezech. VII, 4.
[4]) Cfr. Ezech. VII, 4. coll. pag. huj. not. 3.
[5]) Cfr. Hos. IV, 9,
[6]) Cfr. Ezech. VII, 10. coll. 5. 6. 7.

τῷ· „κακία [1]) μία, κακία ἰδοὺ πάρεστι· ἰδοὺ, ἥκει ἡ πλοκὴ ἐπὶ σέ.“

„Ἤνθησεν [2]) ἡ ῥάβδος.“ Τάχα ἐπειδὴ μετὰ τὰς παιδεύσεις αἱ εὐεργεσίαι τοῦ θεοῦ ἀναλάμπουσιν, ἀνθεῖν λέγεται ἡ ῥάβδος τῆς ἐκ τῆς διορθώσεως τοῦ παιδευομένου εὐεργεσίας. Καὶ ἐν τῷ Ἠσαΐᾳ δὲ μία τῶν περὶ Χριστοῦ προφητειῶν οὕτως ἔχει· „καὶ [3]) ἐξελεύσεται ἡ ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαὶ, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης ἀναβήσεται·“ ἥντινα καὶ προφήτης, νομίζω, δηλοῖ, διὰ μὲν τῆς ῥάβδου, τοῦ σωτηρίου λόγου τὸ ἐπιπληκτικὸν καὶ κολαστικὸν τῶν ἀκουόντων, ὅτε ἐλέγχονται· διὰ δὲ τοῦ ἄνθους, τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἐλέγχου καὶ τῆς ἐπιπλήξεως. Ἕκαστος οὖν ἡμῶν, ὅτε αἰσθάνεται ὑπὸ ῥάβδου θείας πληττόμενος, πειράσθω διὰ τοῦ ὑπομένειν καὶ εὐαρεστεῖσθαι τοῖς ἀπαντῶσιν ἄνθος ποιεῖσθαι πρὸς τὴν ῥάβδον. Ὅρα, εἰ τούτου δύναται σύμβολον εἶναι ἡ τοῦ Ἀαρὼν ῥάβδος, μετὰ πολὺν χρόνον, ἐν ᾧ εἶχεν αὐτὴν, βλαστήσασα [4]) καὶ καρπὸν ἐνηνοχυῖα· οἱονεὶ γὰρ ῥάβδος θεοῦ ἐκείνη, ὡς γέγραπται· „καὶ [5]) τὴν ῥάβδον τὴν παρὰ τοῦ θεοῦ λήψῃ·“ ἥντινα ὁ ἐνεγκὼν, ὃν δεῖ τρόπον ῥάβδον φέρειν θεοῦ, ὕστερον οὐ μόνον ἄνθος, ἀλλὰ καὶ καρπὸν ὄψεται ἐν αὐτῷ, ὥστε ἄξιον αὐτὸν γενέσθαι καὶ τοῦ ἀποκεῖσθαι εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἐν τῇ τοῦ μαρτυρίου σκηνῇ.

„Ὅτι [6]) ὅρασις εἰς πᾶν τὸ πλῆθος.“ Ἐκλέλοιπε γὰρ ἡ προφητεία μετὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἐπιδημίαν. Καλῶς δέ· „εἰς [7]) ἅπαν τὸ πλῆθος·“ ἐπειδὴ λῆμμα κατ᾽ ἐκλογὴν χάριτος γέγονε.

---

[1]) Cfr. Ezech. VII, 10. coll. 5. 6. 7.
[2]) Cfr. Ezech. VII, 10.
[3]) Jesai. XI, 1. [4]) Cfr. Num. XVII, 8.
[5]) Cfr. Exod. IV, 17. coll. 20.
[6]) Cfr. Ezech. VII, 12.
[7]) Cfr. Ezech. VII, 12.

„Καὶ [1]) ἄνθρωπος ἐν ὀφθαλμοῖς ζωῆς αὐτοῦ.“ Ἐὰν ἅγιός τις ᾖ, κρατήσει ὧν κρατεῖν δεῖ, καὶ περιέσται οὐκ ἄλλῳ τινὶ ἢ τῷ ὀφθαλμῷ τῆς ἰδίας ζωῆς, ὅς ἐστιν ὁ νοῦς, ἐν ᾧ τὴν ἐν τῷ ἀληθεῖ ζωὴν βλέπομεν, καὶ περιγινόμεθα πάντων τῶν ἀντιπαλαιόντων ἡμῖν.

„Σαλπίσατε [2]) σάλπιγγι.“ Ἐπὶ πλεῖον περὶ σάλπιγγος διειλήφαμεν ἐξετάζοντες τό· „σαλπίσει [3]) γὰρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι, καὶ ἡμεῖς ἀλλαγησόμεθα.“ Καὶ ἵνα μὴ παλιλλογήσωμεν, οὐ προσδιατρίβομεν τῷ τόπῳ, μόνον δὲ ὑπομνήσεως χάριν λεκτέον, ὅτι εἴπερ μεῖζόν ἐστι τὸ κρίνειν τὰ σύμπαντα τοῦ κρίνειν τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ, ἢ κρίνειν τοὺς ἀγγέλους, ἢ κρίνειν τὸν κόσμον εἰρημένον ἐν τῷ· „καθήσεσθε [4]) ἐπὶ δώδεκα θρόνων, κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ·“ καὶ ἐν τῷ· „ἀγγέλους [5]) κρινοῦμεν·“ ἔν τε τῷ· „ἐν [6]) ὑμῖν κρίνεται ὁ κόσμος·“ ἀσκητέον ὑπὲρ τοῦ κρῖναι τὰ σύμπαντα σαλπίσαι τῇ σάλπιγγι. Ζητητέον οὖν τὴν σάλπιγγα τοῦ θεοῦ, καὶ τὴν μεγάλην παροξυντικὴν τοῦ θεοῦ φωνὴν τῶν στρατιωτῶν τοῦ θεοῦ ἐπὶ τὸν κατὰ τῶν πολεμίων ἀγῶνα, ὁποίᾳ εἰκὸς ἦν χρῆσθαι τοὺς ἀποστόλους τοσοῦτον τὰ φρονήματα διεγείροντας διὰ τῆς φωνῆς τῆς σάλπιγγος ἐπὶ τὸν κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἀγῶνα. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν ταῖς ἑορταῖς τοῦ θεοῦ, ὡς ἐν ἄλλοις παρεθέμεθα, σάλπιγγες παραλαμβάνονται, καὶ ταύτας ἀναληπτέον, ἵνα προτρεψώμεθα δι᾽ αὐτῶν τοὺς καθαροὺς καὶ ἀληθεῖς Ἰσραηλίτας ἐπὶ τὸ ἑορτάζειν τὰς ἑορτὰς κυρίου. Ἕκαστος οὖν ἡμῶν ἀκουέτω τοῦ· „ἐν [7]) σάλπιγγι ὕψωσον τὴν φω-

[1]) Cfr. Ezech. VII, 13.
[2]) Cfr. Ezech, VII, 14.
[3]) I Cor. XV, 52. [4]) Cfr. Matth. XIX, 28.
[5]) I Cor. VI, 3. [6]) I Cor. VI, 2.
[7]) Cfr. Jesai. LVIII, 1.

νήν σου·“ καί· „σαλπίσατε[1]) ἐν νεομηνίᾳ σάλπιγγι, ἐν εὐσήμῳ ἡμέρᾳ ἑορτῆς ὑμῶν.“ Ἀλλὰ μὴ ἔμπροσθεν ὑμῶν σαλπίσωμεν, ὡς οἱ ὑποκριταὶ ποιοῦσι· — „μὴ[2]) σαλπίσῃς γάρ, φησὶ, ἔμπροσθέν σου·“ ἀλλ' ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ κατὰ τὸν πνευματικὸν αὐτοῦ νόμον, ποιήσαντες ἑαυτοῖς τὰς λογικὰς ἐλατὰς ἀργυρᾶς σάλπιγγας ἐν ἕξει ἀποτελεστικῇ θείων φωνῶν, καὶ λόγων πολεμεῖν καὶ ἑορτάζειν διδασκόντων, ἵνα οὕτως κρίνειν τὰ σύμπαντα δυνηθῶμεν.

„Καὶ[3]) ἐπὶ πᾶσαν κεφαλὴν φαλάκρωμα.“ Τάχα τοῦ ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι πένθους σύμβολον ἡ τοιαύτη λέξις. Ὥσπερ γάρ εἰσιν, οἳ ποιοῦσι φαλάκρωμα ἐπὶ νεκρῷ, οὕτως οἱ αἰσχυνόμενοι ἐπὶ τοῖς ἰδίοις πταίσμασιν, ἀποθέμενοι τὸν κόσμον τῆς νοητῆς αὐτῶν κεφαλῆς καὶ ξυράμενοι, φοροῦσιν ἐπ' αὐτῆς τὸ σημεῖον τοῦ πένθους. Τοῖς δὲ ἁγίοις οὐδὲν οἰκεῖον πρὸς ἐχθροὺς ἔχουσιν ἐνομοθέτησεν ὁ νόμος „μὴ[4]) ποιεῖν φαλάκρωμα ἐπὶ νεκρῷ· ὅτι, φησὶν, ἅγιος εἶ κυρίῳ τῷ θεῷ σου.“

„Καὶ[5]) εἰσελεύσονται ἐπ' αὐτὰ ἀφυλάκτως.“ Νομιστέον μιαίνεσθαι τὰ ἅγια ὑπὸ τῶν μιαινόντων τὴν ἐπισκοπὴν, καὶ εἰσερχομένων ἀφυλάκτως ἐπὶ τὰ τοιαῦτα. Οἷον ἀφυλάκτως λεκτέον εἰσέρχεσθαι εἰς τὰ ἅγια τῆς ἐκκλησίας, εἰ μετὰ μίξιν ἀδιαφόρως τις ἔχων πρὸς τὴν ἐν αὐτῷ ἀκαθαρσίαν, ἐπιδώῃ ἑαυτὸν ἐπεύχεσθαι τῷ τῆς εὐχαριστίας ἄρτῳ. Βεβηλοῖ γὰρ ὁ τοιοῦτος τὰ ἅγια, καὶ ποιεῖ φυρμόν.

„Οὐαὶ[6]) ἐπὶ οὐαί.“ Πρῶτον μὲν „οὐαὶ“ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ κατ' αὐτὸ τὸ εἶναι αὐτὸν μοχθηρὸν, καὶ ἀσεβεῖν, καὶ μὴ ἔχειν τὴν ἐπισκοπὴν τοῦ θεοῦ· δεύτερον δὲ „οὐαὶ“ κατὰ τὰς μετὰ τὸν βίον τοῦτον κολάσεις.

[1]) Psalm. LXXXI, 3. (LXXX.)
[2]) Matth. VI, 2. [3]) Ezech. VII, 18.
[4]) Cfr. Deut. XIV, 1. 2.
[5]) Cfr. Ezech. VII, 22. [6]) Ezech. VII, 26.

„Ἀγγελία[1]) δὲ ἐπὶ ἀγγελίαν ἔσται, ἴσως τὸ μετὰ τοὺς προφήτας, πολλὰ περὶ τῆς αἰωνίου κολάσεως ἀπειλήσαντας, εὐαγγελικὸν κήρυγμα, τηλαυγῶς τὰ περὶ γεέννης καὶ τῶν ἄλλων ἀτελευτήτων βασάνων διεξιόν.

„Καὶ[2]) ζητηθήσεται ὅρασις.“ Ἐὰν ἐντυγχάνοντες τοῖς προφητικοῖς λόγοις καὶ τοῖς νομίμοις μυστηρίοις μὴ βλέπωμεν, τίνες αἱ τῶν προφητῶν ὁράσεις, καὶ τί τοῦ νόμου τὸ βούλημα, τῷ καὶ τοὺς αὐχοῦντας τὴν τοῦ θεοῦ ἱερωσύνην οὐ μόνον παρανομεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀπολλύναι τὸν ἀληθῆ τοῦ νόμου νοῦν, τότε πληρωθήσεται τό· „ζητηθήσεται[3]) ὅρασις ἐκ προφήτου.“ Ἀλλὰ φθάσαι δεῖ ἐπὶ τὸ εὑρεῖν τὴν ζητουμένην ὅρασιν ἐκ τοῦ προφήτου. Εἰ δὲ καὶ ἐξ ἱερέως ἀπώλετό ποτε νόμος, ζητεῖ πως εὑρεῖν διά τε τοῦ νοεῖν καὶ ποιεῖν ὁ ἱερεὺς τὸν νόμον, ἵνα καὶ ἄλλους χειραγωγήσῃ ἐπὶ τῇ τηρήσει αὐτοῦ. Καὶ ἐπὰν δὲ μὴ ἱκανοὶ συμβουλεύειν, μηδὲ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ τὰ δέοντα σκοπεῖν προκαθέζωνται, λεκτέον, ὅτι ἀπώλετο βουλὴ ἐκ πρεσβυτέρων. Καὶ ὁ ἄρχων ἐνδύσεται ἀφανισμὸν, εἰ μὴ ἐνδύσεται τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν, καὶ τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, καὶ τὴν πανοπλίαν τοῦ θεοῦ, πρὸς τὸ δύνασθαι ἀνθιστῆναι πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου. Πᾶς γὰρ ἁμαρτάνων „ἄρχων[4]) ἀφανισμὸν ἐνδύσεται.“ Καὶ „αἱ χεῖρες[5]) δὲ τοῦ λαοῦ ἐκλύονται,“ ὅταν ὑδαρὴς καὶ ἄτακτος καὶ ἐκλελυμένη ἔσται ἡ πολιτεία τοῦ λαοῦ· ἐπὰν δὲ τῇ ἰσχύϊ[6]) τοῦ θεοῦ χρήσεται, τοῦ εἶναι λαὸς γῆς, καὶ γίνεται λαὸς οὐρανοῦ, ζητῶν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

„Καὶ[7]) βουλὴ ἐκ πρεσβυτέρων.“ Οὐδὲ ἀνθρωπίνη

---

[1]) Ezech. VII, 26.

[2]) Ezech. VII, 26. — Ed. Ruaei male hoc loco, cfr. pag. huj. not. 3. „ζητήσεται.“

[3]) Ezech. VII, 26. Ed. Ruaei ut nos hoc loco, cfr. pag. huj. not. 2. „ζητηθήσεται.“

[4]) Ezech. VII, 27. [5]) Cfr. Ezech. VII, 27.

[6]) Cfr. Jesai. XXXV, 3. [7]) Ezech. VII, 26.

βουλὴ ἔσται αὐτοῖς εἰς ὄνησιν, φησὶν, οὐδὲ ἕξουσί τι συμβούλευμα χρηστόν.

„Ὁ[1]) *βασιλεὺς πενθήσει καὶ ὁ ἄρχων.“ Τό· „ὁ[2]) βασιλεὺς πενθήσει·“ συνήθως ἱστόρηται, τάχα διὰ τὸν σωτῆρα οὐκ ἂν νομισθέντα πενθεῖν οὐχ ἑρμηνευσάντων τῶν Ἑβδομήκοντα τὸ ῥητὸν, ἢ μὴ εὑρηκότων τότε ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ τὴν λέξιν. Οὐδὲ ἄτοπον, σωζομένου καὶ τοῦ ῥητοῦ, πενθεῖν λέγειν καὶ τὸν βασιλέα, εἴγε ἔκλαυσεν ὁ σωτὴρ ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ.*

„*Καὶ*[3]) *ἐν τοῖς κρίμασιν αὐτῶν ἐκδικήσω αὐτούς.“ Καὶ τοῖς κρίμασι τοῦ ἡμαρτηκότος κρίνει τὸν πταίσαντα ο θεὸς, εἴπερ ἀληθὲς τό· „ὡς*[4]) *κρίνετε, κριθήσεσθε·“ καὶ τό· „ἐν*[5]) *ᾧ γὰρ κρίματι κρίνεις τὸν ἕτερον, σεαυτὸν κατακρίνεις· τὰ γὰρ αὐτὰ πράττεις ὁ κρίνων.“*

Κεφάλαιον ὄγδοον.

„*Καὶ*[6]) *ἐγένετο ἐπ᾽ ἐμὲ χεὶρ κυρίου.“ Ἔν τισι δὲ γέγραπται· „χεὶρ κυρίου κυρίου.“ Καί γε ἐν ἄλλοις εἰρήκαμεν, ὅτι πολλαχοῦ τὸ ἐκφωνούμενον ἐν τῇ „κύριος“ φωνῇ τὸ σεβάσμιον παρ᾽ Ἑβραίοις ἐστὶν ὄνομα τοῦ θεοῦ, ὅ, τί περ οὐ ταχέως προφέρονται. Πλὴν ἔσθ᾽ ὅτε τὸ „κύριος“ τάσσεται καὶ ἐπὶ τῶν δούλων κυρίου. Ἔνθα οὖν κεῖται τό· „κύριος κύριος·“ χρὴ εἰδέναι, ὅτι τὸ μὲν ἕτερον, οἱονεὶ τὸ κύριον ὄνομα καὶ ἄῤῥητόν ἐστι τοῦ θεοῦ· τὸ δὲ λοιπὸν τό· „κύριος·“ Ἑβραίοις „Ἀδωναῒ“ ἐπὶ τοῦ κυρίου τάσσουσιν, ὁτὲ μὲν προφερόμενοι τὴν φωνὴν ἐπὶ τοῦ ἀῤῥήτου ὀνόματος, ὁτὲ δὲ οἱονεὶ ἐπὶ τοῦ κυρίου τῶν δούλων. Τὸ οὖν „Ἀδωναῒ κύριος,“ τῷ νοή-*

[1]) Cfr. Ezech. VII, 27. [2]) Cfr. Ezech. VII, 27.
[3]) Ezech. VII, 27. [4]) Cfr. Matth. VII, 2.
[5]) Cfr. Rom. II, 1. [6]) Ezech. VIII, 1.

σαντι τὰ εἰρημένα περὶ τοῦ ἀῤῥήτου ὀνόματος οὐδὲν διαφέρει τοῦ „κύριος,“ ὡς ἐκδεδώκαμεν.

„Καὶ [1]) ἀνέλαβέ με τῆς κορυφῆς μου.“ Πλειόνων οὐσῶν καὶ τῶν ἐσωτέρων πυλῶν, καὶ τῆς μὲν βλεπούσης πρὸς νότον, τῆς δὲ πρὸς ἀνατολὰς, καὶ ἄλλης πρὸς δυσμὰς, ἄγεται ἐπὶ τὴν βλέπουσαν πρὸς βοῤῥᾶν, ἵν᾽ ἐκεῖθεν ἀναβλέψας ἴδῃ τὰ ἐπιφερόμενα κατὰ τῶν ἐν τῷ βορειοτικῷ τούτῳ κόσμῳ ἁμαρτανόντων. Εἰσὶ γὰρ καὶ ἄλλοι κόσμοι ἐν τῇ γῇ, ὡς δείκνυσιν μὲν καὶ τὰ μαθήματα. Φησὶ δὲ καὶ ὁ Κλήμης· „ὠκεανὸς ἀπέρατος ἀνθρώποις, καὶ οἱ μετ᾽ αὐτὸν κόσμοι τοσαύταις διαταγαῖς τοῦ δεσπότου διοικοῦνται.“ Καὶ ἐπεὶ πολλαὶ αἱ ἁμαρτίαι εἰσὶ τῶν ἐν τῷ προειρημένῳ πρὸς βοῤῥᾶν κόσμῳ, διὰ τοῦτό ἐστι πρὸς τοῖς προθύροις πύλης τῆς προτέρας τῆς βλεπούσης πρὸς βοῤῥᾶν στήλη τῆς εἰκόνος τοῦ ζήλου, ὃν ζηλοῖ ὁ λέγων· „ἐγὼ [2]) θεὸς ζηλωτής·“ καὶ διὰ τούτου γε ζήλου τοὺς διὰ τὴν κακίαν ἀπαλλοτριωτάτους ἰδιοποιεῖται κτώμενος αὐτούς. Παρὰ μὲν οὖν ἀνθρώποις οὐχ ὁ πρωτότυπός ἐστι ζῆλος, ἀλλ᾽ εἰκὼν τοῦ ζήλου ἐνεργοῦσα ἢ οἰκονομοῦσα τὰς κολάσεις. Ἐν δὲ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ οὐκ ἔστιν εἰκὼν ζήλου, ἀλλ᾽ αὐτόζηλος.

„Ἴδε [3]) τὰς ἀνομίας τὰς πονηρὰς, ἃς αὐτοὶ ποιοῦσι.“ Ποιοῦσιν εἴδωλα οἱ ἁμαρτάνοντες πρεσβύτεροι, ἔνδον ἑαυτῶν κατασκευάζοντες διὰ μὲν τοῦ τῆς κακίας ἰοῦ πᾶσαν ὁμοίωσιν ἑρπετοῦ, διὰ δὲ τῆς ἀκολάστου ἐπιθυμίας πᾶσαν ὁμοίωσιν κτήνους. Εἰ δὲ καὶ ψευδοδοξήσαιεν περὶ τῶν θείων, μάταια βδελύγματα κατασκευάζουσι· πᾶν γὰρ τὸ περὶ τῶν θείων ψεῦδος, ἅτε ἀσεβὲς τυγχάνον, καὶ μάταιόν ἐστι βδέλυγμα. Εἰσὶ δέ τινες, τοὺς, ἵν᾽ οὕτως εἴπω, τοίχους τοῦ οἴκου τῆς ψυ-

---

[1]) Ezech. VIII, 3. [2]) Exod. XX, 5.
[3]) Cfr. Ezech. VIII, 9.

χῆς ὅλους διαγεγραμμένου, ἔχοντες πάσῃ ὁμοιώσει ἑρπετοῦ καὶ κτήνους, καὶ ματαίοις βδελύγμασι, καὶ τούτοις δουλεύοντες καὶ ὡς θεοῖς θύοντες καὶ θυμιῶντες, ὥστε τὴν ἀτμίδα τοῦ θυμιάματος ἀναβαίνειν, τουτέστι τὸ περὶ αὐτῶν θαῦμα ὑψούμενον καὶ ἐπαιρόμενον ὑπ᾽ αὐτῶν. Ἐγγράφουσι δὲ ταῦτα ταῖς διανοίαις αὐτῶν κύκλῳ, μηδένα κενὸν καταλείποντες κακῶν ἐν αὐτοῖς τόπον, ὡς δι᾽ ὅλων εἶναι γεγραμμένον τοῖς κακοῖς, καὶ τὸν ἱερὸν τὸν ἑβδομάδος κύκλον μετατεθεικέναι ἀπὸ τῶν ἁγίων ἐπὶ τα εἴδωλα, ὥστε καὶ τὴν οἱονεὶ βεβαιότητα ἐν τοῖς χείροσιν αὐτοὺς ἀναλαβεῖν. Τοιοῦτον γάρ ἐστι τό· „καὶ [1]) ἑβδομήκοντα ἄνδρες ἐκ τῶν πρεσβυτέρων οἴκου Ἰσραήλ.“ Ὅτε δὲ ἡ διάνοια τοῦ προφήτου ὁρᾷ τὰ ἐν τῷ οἴκῳ τῆς ἑκάστου τῶν ἁμαρτανόντων ψυχῆς, εἰσαγομένη ὑπὸ τοῦ πνεύματος, ἐπὶ τὰ πρόθυρα τῆς αὐλῆς βλέπει· καὶ ἔστι γε ὀπή τις καὶ ἴχνος ἐν τῷ λεγομένῳ τοίχῳ, δι᾽ ἧς ἐπὶ πλεῖον ἐξεταζομένης καὶ τῷ ἐρευνῶντι λόγῳ ἐξορυττομένης, ὅλα δύναται βλέπειν ὁ ὑπὸ τοῦ θείου πνεύματος πεφωτισμένος, βλέπων μετὰ τὴν ὀπὴν καὶ θύραν, δι᾽ ἧς ἐστι τὸν αὐτὸν καὶ διεξελθεῖν τὸ νενοημένον. Φησὶ δὲ περὶ ταύτης τῆς θύρας ἐν τῇ Ἰωάννου ἀποκαλύψει ὡς ἐν ἑκάστῳ τυγχανούσης καὶ ὁ σωτήρ· „ἰδοὺ [2]), ἕστηκα ἐπὶ τὴν θύραν καὶ κρούω· ἐάν τις ἀνοίγῃ μοι, εἰσελεύσομαι πρὸς αὐτὸν, καὶ δειπνήσω μετ᾽ αὐτοῦ.“

„Διότι [3]) εἶπον· ἐγκαταλέλοιπεν ὁ κύριος.“ Οὐκ ἦν περί τινα ἕνα ποτὲ ἐναποτεταγμένον τόπον, ἀλλὰ περὶ τὸν ἑκάστου κοιτῶνα τὰ ἑωραμένα· καὶ κοιτῶνά γε τὸν κρυπτὸν, ἔθους ὄντος τῇ γραφῇ, τὰ κατὰ τὸ ἡγεμονικὸν καὶ „κρυπτὸν“ καλεῖν, ἔσθ᾽ ὅτε δὲ καὶ ταμιεῖον. Τοιοῦτον γάρ ἐστι τό· „εἴσελθε [4]), εἰς τὸ ταμ-

---

[1]) Ezech. VIII, 11. [2]) Cfr. Apocal. III, 20.
[3]) Cfr. Ezech. VIII, 12. [4]) Matth. VI, 6.

μιεῖόν σου·“ καὶ τό· „ὁ[1]) βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι.“ Οὐ μακρὰν δὲ τούτων ἐστὶ καὶ ὁ λεγόμενος „κρυπτὸς[2]) τῆς καρδίας ἄνθρωπος.“ Πιθανώτερον δέ ἐστι καὶ περὶ τούτου τοῦ κρυπτοῦ τοὺς ἁμαρτάνοντας ὑπονοεῖν, ὡς ὁρῶν „οὐχ[3]) ὁρᾷ αὐτοὺς ὁ κύριος.“ Δύναται δὲ τό· „ἐγκαταλέλοιπεν[4]) ὁ κύριος τὴν γῆν·“ λέγεσθαι ὑπὸ τῶν νομιζόντων τὴν θείαν πρόνοιαν μὴ διήκειν καὶ ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ. Εἰσὶ γάρ, οἳ ἀπὸ τῶν οὐρανίων καὶ αἰθερίων οὐκ ἀφεῖλον τὴν πρόνοιαν, δυσωπηθέντες τὴν ἐν ἐκείνοις τάξιν· ἀπὸ δὲ τῆς γῆς περιεῖλον αὐτὴν καὶ δύναμιν, λέγοντες τό· „ἐγκαταλέλοιπε[5]) κύριος τὴν γῆν.“

„Θρηνοῦσαι[6]) τὸν Θαμμούζ.“ Τὸ λεγόμενον παρ' Ἕλλησιν Ἄδωνιν, Θαμμοὺζ φασι καλεῖσθαι παρ' Ἑβραίοις καὶ Σύροις. Ὡς οὖν ἐπὶ τῇ λέξει, ἑωρῶντο αἱ γυναῖκες ἐπὶ τὰ πρόθυρα τῆς πύλης οἴκου κυρίου βλεπούσης πρὸς βοῤῥᾶν καθήμεναι, καὶ κατά τι ἐθνικὸν ἔθος τῶν ἔξω τῆς θεοσεβείας θυρῶν θρηνοῦσαι τὸν[7]) Θαμμούζ. Δοκοῦσι γὰρ κατ' ἐνιαυτὸν τελετάς τινας ποιεῖν· πρῶτον μέν, ὅτι θρηνοῦσιν αὐτὸν ὡς τεθνηκότα· δεύτερον δέ, ὅτι χαίρουσιν ἐπ' αὐτῷ ὡς ἀπὸ νεκρῶν ἀναστάντι. Οἱ δὲ περὶ τὴν ἀναγωγὴν τῶν ἑλληνικῶν μύθων δεινοὶ καὶ μυθικῆς νομιζομένης θεολογίας, φασὶ τὸν Ἄδωνιν σύμβολον εἶναι τῶν τῆς γῆς καρπῶν θρηνουμένων μέν, ὅτε σπείρονται, ἀνισταμένων δέ, καὶ διὰ τοῦτο χαίρειν ποιούντων τοὺς γεωργούς, ὅτε φύονται. Ἡγοῦμαι τοίνυν σύμβολον εἶναι τὰς θρηνούσας τὸν

---

[1]) Matth. VI, 6. [2]) I Petr. III, 4.
[3]) Ezech. VIII, 12. [4]) Ezech. VIII, 12.
[5]) Ezech. VIII, 12.
[6]) Ezech. VIII, 14. — Ed. Ruaei hoc loco, cfr. pag. huj. not. 7. „τὸ Θαμμούς.“
[7]) Ed. R. hoc loco, cfr. pag. huj. not. 6. „τὸν Θαμμούζ.“

Θαμμοὺζ τῶν τὰ τοῦ κόσμου νομιζόμενα ἀγαθὰ καὶ τοὺς σωματικοὺς καρποὺς ποθούντων, καὶ πέρα τῶν ὑλικῶν καὶ αἰσθητῶν μηδὲν ἐπισταμένων, λυπουμένων μὲν ἐπὶ τῇ τούτων στερήσει, ἡδομένων δὲ ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ αὐτῶν, καὶ τῇ τῶν τοιούτων κτήσει. Γυναικώδεις δὲ εἶναι τὰς ψυχὰς, εὐλόγως ἂν πάντες οἱ τοιοῦτοι νομίζοιντο.

„Οὐ[1]) φείσεται ὁ ὀφθαλμός μου." Ἐξεταστέον τί τό· „οὐ[2]) φείσεται ὁ ὀφθαλμός μου." Οὐ γὰρ εἴρηται· „οὐ φείσομαι." Ἡγοῦμαι τοίνυν τὴν ἐνορατικὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ, οἱονεὶ ἀτενίζουσαν τοῖς τὸ νοητὸν ὑπό τινος πονηροῦ συνειδότος μεμολυσμένοις, κολάζειν αὐτούς· ἐπείπερ „ὁ[3]) θεὸς ἡμῶν πῦρ ἐστι καταναλίσκον·" καταναλίσκον δὲ δηλονότι τὰ κακίαν ὑποστάντα. Καὶ ὅτε ταῦτα ἐνεργεῖ, οὐ πεφεισμένως ἐνεργεῖ κατὰ τῶν χειρόνων, τῷ οὕτω μὴ φείδεσθαι τῶν οἷς συμβέβηκε τοιαῦτα.

„Οὐδὲ[4]) μὴ ἐλεήσω." Σημαίνει ἐνταῦθα ὅτι ἔλεος ὁ ἐπὶ διαβόλου νοούμενος εἴρηται· ὅντινα ὡρίσαντο οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ, λύπην εἶναι ἐπὶ τῇ τοῦ πλησίον δυσπραγίᾳ. Καί φασι, μὴ δεῖν ἰατρὸν ἢ δικαστὴν τοῦτον τὸν ἔλεον ἐλεεῖν, μήποτε συγχυθέντες ὑπὸ τῆς ἐπὶ τὸ οὕτως ἐλεεῖν ἐναγούσης λύπης, ἐμποδισθῶσιν ἀποδοῦναι τὸ ἰατρικὸν ἢ τὸ δικαστικὸν συμφερόντως τῷ θεραπευομένῳ ἢ τῷ δικαζομένῳ ἔργῳ[5]).

Κεφάλαιον ἔννατον.

„Καὶ[6]) ζώνη σαπφείρου ἐπὶ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ." Ἀντὶ μέν γε τοῦ· „ζώνην[7]) σαπφείρου ἐπὶ τῆς ὀσφύος

---

1) Ezech. VIII, 18. 2) Ezech. VIII, 18.
3) Cfr. Deut. IV, 24. 4) Ezech. VIII, 18.
5) Ed. Ruaei: *ἔργον.* 6) Ezech. IX, 2.
7) Ezech. IX, 2.

αὐτοῦ· „κάστω γραμματέως“ Ἀκύλας καὶ Θεοδοτίων παρατεθείκασι, τὴν ἑβραϊκὴν, ὡς οἶμαι, λέξιν τηρήσαντες. Οὐδὲ γὰρ ἡγοῦμαι παρ' Ἕλλησι σημαίνεσθαι διὰ τῆς „κάστω“ φωνῆς „πινακίδιον γραφέως ἔχειν ἐπὶ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ. Τῶν δὲ Ἑβραίων τις ἔλεγε, τὸ καλούμενον „καλαμάριον,“ τουτέστι „κάστω.“

„Καὶ[1]) δὸς σημεῖον.“ Οἱ μὲν Ἑβδομήκοντα τῷ ἐνδεδυμένῳ φασὶ τὸν ποδήρη προστετάχθαι ὑπὸ τῆς δόξης τοῦ κυρίου, σημεῖον „δοῦναι ἐπὶ τὰ μέτωπα τῶν καταστεναζόντων καὶ ὀδυνωμένων·“ ὁ δὲ Ἀκύλας καὶ Θεοδοτίων φασί· „σημείωσις τοῦ Θαῦ ἐπὶ τὰ μέτωπα τῶν στεναζόντων καὶ τῶν κατοδυνωμένων.“ Πυνθανομένων δὲ τῶν Ἑβραίων, εἴ τι πάτριον περὶ τοῦ Θαῦ ἔχοιεν λέγειν μάθημα, ταῦτα ἠκούσαμεν· τινὸς μὲν φάσκοντος, ὅτι τὸ Θαῦ ἐν τοῖς παρ' Ἑβραίοις εἴκοσι δυοῖν στοιχείοις ἐστὶ τὸ τελευταῖον, ὡς πρὸς τὴν παρ' αὐτοῖς τάξιν γραμμάτων. Τὸ τελευταῖον οὖν εἴληπται στοιχεῖον εἰς παράστασιν τῆς τελειότητος τῶν διὰ τῆς ἐν αὐτοῖς ἀρετὴν στεναζόντων, καὶ ὀδυνωμένων ἐπὶ τοῖς ἁμαρτανομένοις ἐν τῷ λαῷ, καὶ συμπασχόντων τοῖς παρανομοῦσιν. Δεύτερος δὲ ἔλεγε, σύμβολον εἶναι τὸ Θαῦ τῶν τὸν νόμον τετηρηκότων· — ἐπείπερ ὁ νόμος παρ' Ἑβραίοις θωρὰ καλεῖται, καὶ τὸ πρῶτον αὐτοῦ στοιχεῖόν ἐστι τὸ Θαῦ· — καὶ σύμβολον εἶναι τῶν κατὰ τὸν νόμον βεβιωκότων. Τρίτος δέ τις φάσκων, τῶν καὶ εἰς τὸν Χριστὸν πεπιστευκότων, ἔλεγε τὰ ἀρχαῖα στοιχεῖα ἐμφερὲς ἔχειν τὸ Θαῦ τῷ τοῦ σταυροῦ χαρακτῆρι, καὶ προφητεύεσθαι περὶ τοῦ γενομένου ἐν Χριστιανοῖς ἐπὶ τοῦ μετώπου σημείου· ὅπερ ποιοῦσιν οἱ πεπιστευκότες πάντες οὑτινοσοῦν προκαταρχόμενοι πράγματος, καὶ μάλιστα ἢ εὐχῶν ἢ ἁγίων ἀναγνωσμάτων.

„Ὅτι[2]) ἐπλήσθη ἡ γῆ λαῶν πολλῶν.“ Ἀντὶ τοῦ „λαῶν·“ „αἱμάτων“ οἱ λοιποὶ πεποιήκασι· καὶ ἔστι

---

[1]) Ezech. IX, 4. [2]) Ezech. IX, 9.

παῤ αὐτοῖς σαφὲς, πάντων τῶν πρὸς θάνατον ἁμαρτανόντων πληρουμένων αἱμάτων, διὰ τοῦ πλήθους τῶν πρὸς θάνατον ἁμαρτανόντων. Καὶ ἐὰν δὲ ᾖ τὸ παρὰ τοῖς Ἑβδομήκοντα· „ὅτι[1]) ἐπλήσθη ἡ γῆ λαῶν·“ ἐρεῖ τὰ πολλὰ καὶ ἀλλόφυλα καὶ ξένα τῆς θεότητος ἐγγινόμενα ἡμῖν δόγματα εἶναι, οὐ λαὸν, ἀλλὰ πολλοὺς ἀσυμφώνους λαούς. Μήποτε δὲ ἁμαρτήματά ἐστι, τὸ τὴν γῆν δέον πεπληρῶσθαι καρπῶν, ἑτέραν οὖσαν παρὰ τὴν πόλιν, τούτων μὲν εἶναι κενὴν, ἔχειν δὲ τοὺς καταλείποντας τὴν πόλιν λαὸν, ἢ καὶ τὰς πόλεις. Μεμεγάλυνται δὲ σφοδρότερον ἡ ἀδικία ἔθνους Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα, τῷ καὶ τὴν πόλιν[2]) πεπληρῶσθαι ἀδικίας καὶ ἀκαθαρσίας. Ἔχομεν δὲ ἐν ἑαυτοῖς καὶ γῆν, ἣν χρὴ γεωργεῖν, καὶ πόλιν, ἣν δεῖ οἰκοδομεῖν, εἴπερ ἐσμὲν[3]) θεοῦ γεωργία, θεοῦ οἰκοδομή. Ὧν δὲ οὐκ ἐπιμέλεται, ἀλλὰ μόνον ἔχει λαοὺς καὶ ἀδικίαν, τούτων ἡ ἀδικία μεμεγάλυνται σφόδρα μόνον· ὧν δὲ οὔπω μεμεγάλυνται, ἄλλο δέει ἐπὶ τὸ μεγαλύνεσθαι. Ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῆς ἀκαθαρσίας. Πλὴν αἰτία τοῦ ταῦτα γεγονέναι ἐστὶ τὸ ὑπολαμβάνειν, ὅτι οὐ φθάνει ἡ πρόνοια ἐπὶ τὰ ἐν τῇ γῇ. Εἶπε γάρ· „ἐγκαταλέλοιπε[4]) κύριος τὴν γῆν· οὐκ ἐφορᾷ ὁ κύριος.“

Κεφάλαιον δέκατον.

„Ὁμοίωμα[5]) θρόνου ἐπ' αὐτῶν.“ Οὐ θρόνον δὲ, ἀλλ' ὁμοίωμα θρόνου ὁρᾷ ὁ προφήτης· ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω φησὶν οὐ τὴν δόξαν κυρίου ὁρᾷν, ἀλλ' ὁμοίωμα δόξης κυρίου, λέγων· „αὕτη[6]) ἡ ὅρασις ὁμοί-

---

[1]) Ezech. IX, 9. [2]) Cfr. Ezech. IX, 9.

[3]) Cfr. I Cor. III, 9.

[4]) Ezech. IX, 9. [5]) Ezech. X, 1.

[6]) Ezech. I, 28. — Equidem, coll. loco laudato, legerim: „ὁμοιώματος δόξης κυρίου.“

ωμα τῆς δόξης κυρίου.“ Καὶ οὐ θαυμαστὸν, εἰ οἱ μηδέπω προσώπῳ πρὸς πρόσωπον τὰ πράγματα κατανοεῖν δυνάμενοι, πάντων ἐκείνων ὁμοιώματα βλέπουσιν, ὅτε ἀξιοῦνται τοῦ θεωρεῖν. Νομίζω δὲ, ὅτι καὶ ἐνύπνια περὶ τῶν βασιλειῶν μέχρι τῆς συντελείας καὶ τῆς ἀναστάσεως βλέπων Δανιὴλ, ἐν φαντασίᾳ ἐγίνετο δεικνυμένων ὁμοιωμάτων αὐτῷ. Οὕτω κατὰ ὕπαρ τις βλέπων, τυπουμένου αὐτῷ τοῦ ἡγεμονικοῦ ἀπὸ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος, ὁμοιώματά τινα φαντάζεται, συμβολικὰ τῶν ἀληθινῶν· μὴ συγχωρούσης τῆς ἀνακεκραμμένης πάχει καὶ γεώδει σώματι ψυχῆς τρανέστερον καὶ σαφέστερόν τι θεωρῆσαι. Σημειωτέον δὲ νῦν, ὅτι ὁ ἀνὴρ οὐκ ἀνενδέδυτο ποδήρη, ἀλλὰ στολήν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλεν ἀκούειν· „εἴσελθε[1]) εἰς τὸ μέσον τῶν τροχῶν ὑποκάτω τῶν Χερουβὶμ, καὶ πλῆσον τὰς χεῖράς σου ἀνθράκων πυρός·“ ἔδει αὐτὸν ἱλαρώτερον ἀμφιέννυσθαι, καθαίρειν μέλλοντα τὴν, καθὼς εἶπεν ἐν τοῖς πρὸ τούτου, πεπληρωμένην πόλιν ἀνδρῶν.

Κεφάλαιον ἑνδέκατον.

„Οἱ[2]) λέγοντες· οὐχὶ προσφάτως ᾠκοδόμηνται αἱ οἰκίαι.“ Ὁ νοῦς τοῦ προκειμένου τοιοῦτός ἐστιν· οὗτοι, φησὶ, λέγουσι, νεωστὶ ὁρῶντες ἀπὸ τῆς προγενομένης αἰχμαλωσίας οἰκοδομηθεῖσαν τὴν πόλιν· ὅτι εἰ καὶ προσφάτως ᾠκοδόμηνται αἱ οἰκίαι, ἀλλ᾽ ἡ πόλις αὕτη ἔοικε λέβητι πεπληρωμένῳ νεκρῶν περιεχομένων ὑπ᾽ αὐτοῦ. Τῶν δὲ ἐν τῷ λέβητι κρεῶν λόγον ἐπέχομεν ἡμεῖς, τοῦ τῶν Βαβυλωνίων πυρὸς περικειμένου ἡμῖν, ὡς μὴ δύνασθαι ἡμᾶς φυγεῖν ἀπὸ τῆς φλογὸς τοῦ τῶν πολεμίων πυρός. Ἀλλ᾽ οὐκ ἀληθές ἐστι, φη-

[1]) Cfr. Ezech. X, 2. [2]) Ezech. XI, 3.

σὶν, ὃ εἰρήκατε. Ὅτι μεγάλη γὰρ ἡ πόλις ἐστὶν ὁ λέβης, ἠλευθήσατε· οὐχὶ δὲ καὶ, ὅτι ὑμεῖς τὸ ἐν μέσῳ αὐτῆς κρέα. Οἱ γὰρ νεκροὶ, οὓς ἐν μέσῳ αὐτῆς ἐπατάξατε, οὗτοί εἰσι τὰ κρέα· ἡ δὲ πόλις, ὁ λέβης. Ὑμεῖς δὲ οὐ μενεῖτε ἐν τῇ πόλει· ἐξώσω γὰρ ὑμᾶς. Οὐκοῦν ἡ πόλις, εἰ ἄλλοις ἐστὶν εἰς λέβητα, ἀλλ' οὐχ ὑμῖν· καὶ εἰ ἔσονταί τινες ἐν μέσῳ αὐτῆς εἰς κρέα, ἀλλ' οὐχ ὑμεῖς. Κρινῶ[1]) γὰρ ὑμᾶς, πρὸς αὐτοῖς τοῖς ἄκρως γενομένους τῶν τοῦ Ἰσραὴλ ὀρέων· τοσαῦτά μου ἐπάγοντος ὑμῖν, ὅπως καὶ ὕστερον ἐπιγνῶτε, ὅτι ἐγώ εἰμι κύριος.

Κεφάλαιον τρισκαιδέκατον.

„Προφήτευσον[2]) ἐπὶ τοὺς προφήτας τοῦ Ἰσραήλ.“ Προφῆταί εἰσιν οἱ καλῶς διακονοῦντες τῷ λόγῳ τῆς διδασκαλίας, καὶ προφητεύοντες τὰ τοῦ θεοῦ.

„Καὶ[3]) ἐρεῖς τοῖς προφήταις τοῖς προφητεύουσιν ἀπὸ καρδίας αὐτῶν.“ Ψευδοπροφῆταί εἰσιν οἱ χρηματίζοντες τὰ ἀπὸ τῆς ἀδοκίμου καρδίας αὐτῶν, καὶ ὅσα ἡ ἐναντία δύναμις ὑπαγορεύει.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ὅσα περὶ προφητῶν ἱστόρηται, ἢ ψευδοπροφητῶν, λαμβάνονται εἰς πάντας διδασκάλους καὶ ψευδοδιδασκάλους, ὁρατοὺς καὶ ἀοράτους.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ὁ ἀπὸ καρδίας λαλῶν ἔξω τοῦ θείου πνεύματος, ἐστὶ ψευδοπροφήτης.

„Οὐαὶ[4]) τοῖς προφητεύουσιν ἀπὸ καρδίας αὐτῶν.“ Ὁ πορευόμενος ὀπίσω τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, τοῖς θελήμασι τῆς ψυχῆς ἀκολουθεῖ· ὁ πορευόμενος ὀπίσω τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὀπίσω κυρίου τοῦ θεοῦ, ποιῶν αὐτοῦ τὰ θελήματα.

---

[1]) Cfr. Ezech. XI, 10. [2]) Ezech. XIII, 2.
[3]) Ezech. XIII, 2. coll. 3. [4]) Ezech. XI, 3.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Τοῖς πορευομένοις ὀπίσω τοῦ πνεύματος αὐτῶν ὁ ἀπόστολος λέγει· „προσεύξομαι[1]) τῷ πνεύματι, προσεύξομαι τῷ νοΐ.“ Καὶ ζητήσεις, εἰ ἓν τὰ ἀμφότερα, ἢ οὔ· καὶ τί ταῦτα.

„Οἱ[2]) προφῆταί σου, Ἰσραήλ, ὡς ἀλώπεκες.“ Τοῦτο τὸ γένος, μᾶλλον δὲ τὸ ζῶον, πανοῦργόν ἐστι καὶ θηριῶδες καὶ ἄγριον· καὶ οὐ μόνον εἰς τὸν κακὸν καὶ πανοῦργον καὶ ὕπουλον ἄνθρωπον λαμβάνεται, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅμοια πνεύματα. Καὶ οὗτοι γὰρ ἐνεργοῦσι τὰ ἴδια εἰς τὴν ἔρημον ἀπὸ θεοῦ ψυχὴν καὶ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ. Ζήτει δὲ καὶ τὴν πρᾶξιν τοῦ ζώου.

„Οὐκ[3]) ἔστησαν ἐν στερεώματι.“ Τὸ ἀβέβαιον καὶ ψεῦδος καὶ ἀδύναμον ἠνίξατο ἐν τούτῳ.

„Καὶ[4]) συνήγαγον τὰ ποίμνια.“ Τοὺς αἱρετικοὺς ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν· τὰ κτηνώδη δόγματα ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν.

„Οὐκ[5]) ἀνέστησαν ἐν πολέμῳ.“ Οὐκ ἀνέστησαν σὺν Χριστῷ, διότι οὐ συνετάφησαν αὐτῷ οἱ λέγοντες καὶ βλέποντες ἡμέραν κυρίου ψευδῆ.

„Οὐχὶ[6]) ὅρασιν ψευδῆ ἑωράκατε;“ Ὅρασις ψευδής ἐστι τὰ κατὰ ψεῦδος νοούμενα δόγματα.

„Ἐν[7]) παιδείᾳ τοῦ λαοῦ μου οὐκ ἔσονται.“ Διάφοροι παρὰ κυρίου αἱ παιδεῖαι. Ἔστι παιδεία ἡ λεγομένη ἐν κρίσει, καὶ ἔστι παιδεία ἡ λεγομένη ἐν θυμῷ.

„Οὐδὲ[8]) ἐν γραφῇ οἴκου Ἰσραὴλ ἔσονται.“ Ἐξαλειφθήσονται γὰρ ἐκ βίβλου ζώντων.

„Καὶ[9]) εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ οὐκ εἰσελεύσονται.“ Ἐν τῇ μελλούσῃ ἡμέρᾳ δηλονότι.

---

[1]) Cfr. I Cor. XIV, 15.
[2]) Cfr. Ezech. XIII, 4. [3]) Ezech. XIII, 5.
[4]) Ezech. XIII, 5. [5]) Ezech. XIII, 5.
[6]) Ezech. XIII, 7. [7]) Ezech. XIII, 9.
[8]) Cfr. Ezech. XIII, 9. [9]) Ezech. XIII, 9.

„Διὰ [1]) τοῦτο ψευδῆ οὐ μὴ εἴδητε.“ Τουτέστιν, οὐ μὴ συγχωρήσω εὐοδωθῆναι ὑμᾶς, ἵνα τὸ ἑξῆς πληρωθῇ.

Κεφάλαιον τεσσαρακαιδέκατον.

„Εἰ [2]) ἀποκρινόμενος ἀποκριθῶ αὐτοῖς.“ „Εἰ ἀποκρινόμενος ἀποκριθήσομαι αὐτοῖς· “ κρίσιν ἐξ ὑμῶν, ἤτοι ἐκ τοῦ προφήτου λαμβάνει ὁ θεός· ἢ δῆλον, φησὶν ἀποκρίνεσθαι αὐτοῖς τοῖς τοιούτοις· ὅθεν ὑπερνικῶν τὴν κρίσιν, ἐπαγγέλλεται ἀποκρίνεσθαι ὡς ἐλεήμων.

„Ὃς [3]) ἂν θῇ τὰ διανοήματα αὐτοῦ.“ Ἐν τούτοις διδάσκει, πῶς δεῖ ἑκάστῳ ἀποκρίνεσθαι τὰ προσφόρως συναρμοστέα, καὶ μὴ ὡς ἔτυχε· καὶ ὅτι αὐτὸς κύριός ἐστιν ὁ ἀποκρινόμενος διὰ τοῦ προφήτου.

„Ἐγὼ [4]) κύριος ἀποκριθήσομαι αὐτῷ ἐν αὐτοῖς ἐν οἷς ἐνέχεται ἡ διάνοια αὐτοῦ.“ Τουτέστιν, ἀκολουθεῖ, τέρπεται, κεκόλληται. Διὰ δὲ ταῦτα τοιαῦτα, ἅτινα παρέχει πρόφασιν τοῖς χαύνοις καὶ ἐκλελυμένοις τῇ καρδίᾳ πλαγιάζειν ἀπὸ θεοῦ. Ἀλλ' ὅμως εἰ καὶ τοιοῦτοί εἰσι, καὶ τοιούτοις ἔχεται αὐτῶν ἡ καρδία· ἐπειδὴ δὲ ἤθελον πυθέσθαι παρὰ κυρίου, ἀποκρίνεται αὐτοῖς διὰ τοῦ προφήτου, ὡς χρῄζουσιν ἐπιστροφῆς, λέγων· „ἐπιστρέψατε [5]) καὶ ἀποστρέψατε,“ καὶ τὰ ἑξῆς.

„Γῆ [6]) ἢ ἐὰν ἁμάρτη.“ Ἔθος τῇ θείᾳ γραφῇ πολλάκις ὀνομάζειν τὸ οἴκημα, ἤτοι τὴν κατάστασιν, εἰς πρόσωπον τῶν οἰκούντων· καὶ πάλιν τοὺς οἰκοῦντας, εἰς πρόσωπον τοῦ οἰκήματος. Ἐὰν οὖν „γῆ ἁμάρτη,“ τοὺς γηΐνους διὰ τῆς γῆς ὠνόμασε· δι' ἣν αἰτίαν ἐξολοθρευθήσεται ἐξ αὐτῆς ἄνθρωπος καὶ κτῆνος· καὶ ἀλ-

---

[1]) Cfr. Ezech. XIII, 23. [2]) Ezech. XIV, 3.
[3]) Ezech. XIV, 4. [4]) Ezech. XIV, 5.
[5]) Cfr. Ezech. XIV, 6 [6]) Ezech. XIV, 13.

λως ἡ γηΐνη ἕξις ἐὰν ἁμάρτῃ· — πέφυκε γὰρ αὕτη ἁμαρτεῖν —· ἐξολοθρευθήσεται ἐξ αὐτῆς ἄνθρωπος καὶ κτῆνος· ὁ κτηνώδης ἄνθρωπος καὶ ὁ λογικώτερος ἄνθρωπος. Οὐ γάρ ἐστιν εἰπεῖν τὴν γῆν ταύτην, ἣν πατοῦμεν, εἶναι λογικὴν, καὶ αὐτὴν ἁμαρτάνειν, ὥς τινες ἐφαντάσθησαν. Εἰ γὰρ τοῦτο δώσομεν, ὥρα τὰ πάντα λέγειν ἔμψυχα, καὶ συνηγορεῖν τοῖς τὰς μετεμψυχώσεις εἰσάγουσι.

„Καὶ [1]) συντρίψω αὐτῆς στήριγμα ἄρτου.“ Ἀντὶ τοῦ· κατὰ τὴν ἀδικίαν τιμωρηθήσονται.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ἡ γῆ ἡμῶν ἡ ἁμαρτάνουσα, ὁ ἔξω ἄνθρωπος, κολάζεται τῷ αἰσθητῷ λιμῷ· καὶ ὁ ἔσω ἄνθρωπος κολάζεται τῷ νοητῷ λιμῷ, τῇ στερήσει τοῦ πνευματικοῦ ἄρτου. Ἀγωνίαν ὑπομένει καὶ ὁ ἔξω καὶ ὁ ἔσω. Καὶ ὅσα ὑπομένει ὁ ἔξω κατὰ τὸ αἰσθητὸν, τοσαῦτα ὑπομένει καὶ ὁ ἔσω κατὰ τὸ νοητόν.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Λέγεται καὶ ἡ ἑκάστου ἡμῶν ψυχὴ γῆ. Ἡ μὲν παράδεισον γῆ ἔχουσα· ἡ δὲ ἀκάνθας· ἡ δὲ καλὴ λέγεται· ἡ δὲ πονηρά. Καὶ ταῦτα δηλοῖ ἡ παραβολὴ τοῦ κυρίου.

„Καὶ [2]) ἐὰν ὦσιν οἱ τρεῖς ἄνδρες οὗτοι ἐν μέσῳ αὐτῆς, Νῶε, Ἰὼβ, Δανιήλ.“ Πρόσωπά ἐστι τῶν ἁγίων τούτων λαμβανόμενα, πᾶς ὃς ἐὰν μὴ φθείρῃ τὸν βίον ἑαυτοῦ ἐπὶ γῆς, οὐ ποιούμενος ὅλος τῇ σαρκὶ διὰ τοῦ ποιεῖν αὐτὸν τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, ὥστε χρηματίσαι αὐτὸν ὅλον σάρκα, ἀλλὰ φαινόμενος ὡς φωστὴρ ἐν κόσμῳ, ἐπέχων λόγον ζωῆς ἐν μέσῳ γενεᾶς σκολιᾶς καὶ διεστραμμένης, ὥστε χρηματίσαι πρὸς αὐτὸν τὸν θεόν· „ὅτι [3]) σὲ εἶδον δίκαιον μόνον ἐν τῇ γενεᾷ ταύτῃ.“ Πᾶς οὖν ὁ τοιοῦτος Νῶέ ἐστι, καὶ τὰ ἱστορούμενα ἐπ' ἐκείνου ἀνάγεται καὶ ἐπὶ τοῦτον· τῇ γὰρ καταστάσει γεγόνασιν ἴσοι ἀμφότεροι, ὥστε χρηματίσαι αὐτοὺς Νῶε.

---

[1]) Ezech. XIV, 13. [2]) Cfr. Ezech. XIV, 14.
[3]) Cfr. Gen. VII, 1.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Πᾶς ὃς ἐὰν θῇ ἐπὶ τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, μὴ μιανθῆναι ἐν τοῖς βρώμασι καὶ τοῖς πόμασι τοῦ νοητοῦ Ναβουχοδονόσορ, ἀλλὰ κακῶσαι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ νηστείαις ἐν τῇ Βαβυλῶνι ταύτῃ διὰ τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας, ὁ τοιοῦτος Δανιήλ ἐστι, καὶ τὰ ἱστορούμενα ἐπ' ἐκείνου, ἁρμόσει καὶ ἐπὶ τούτῳ λέγεσθαι· μία γὰρ κατάστασις, καὶ τῆς αὐτῆς ἕξεως οἱ ἀμφότεροι, ὡς καλεῖσθαι αὐτοὺς Δανιήλ.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Πᾶς ὃς ἐὰν ᾖ ἄμεμπτος ἐν βίῳ, ἀληθινὸς ἐν θεοσεβείᾳ, ὥστε ἀπέχεσθαι αὐτὸν ἀπὸ κακοῦ παντὸς, ὥστε παραζηλοῦσθαι ἐπ' αὐτῷ τὸν διάβολον, καὶ πάντα γενικὸν πειρασμὸν ἐπαγαγεῖν αὐτῷ ἐν πειρασμοῖς· καὶ οὐκ ὀκλάσῃ ἕως λόγου χειλέων· ὁ τοιοῦτος Ἰὼβ ἐστι καὶ τὰ ἱστορούμενα ἐπ' ἐκείνῳ, ἁρμόσει καὶ ἐπὶ τούτῳ. Ἀμφότεροι γὰρ ἴσοι ἐν μιᾷ ἕξει ἐν κυρίῳ, καὶ Ἰὼβ κληθήσονται ἀμφότεροι.

„Εἰ [1]) υἱοὶ καὶ θυγατέρες σωθήσονται.“ Υἱοὺς ἔχει ὁ Δανιὴλ κατὰ τὴν αὐτὴν πνευματικὴν γενεὰν, οὓς ἐγέννησεν ἡ προφητεία αὐτοῦ. Υἱοὺς γὰρ σαρκικοὺς οὐκ ἔσχεν· εὐνοῦχος γὰρ ἦν, ὥς φασι. Καὶ δῆλον· ὑπὸ τούτων γὰρ παρεδόθη τῷ ἀρχιευνούχῳ. Ἐὰν οὖν οἱ τρεῖς οὗτοι ἄνδρες Νῶε, καὶ Ἰὼβ, καὶ Δανιὴλ εὑρεθῶσιν ἐν τῇ ἁμαρτούσῃ γῇ, οὗτοι „ἐν [2]) τῇ δικαιοσύνῃ αὐτῶν σωθήσονται·“ ὡσεὶ ἔλεγε· καὶ ἐὰν εὑρεθῶσιν ὡς Νῶε, καὶ Ἰὼβ, καὶ Δανιήλ.

„Ἐὰν [3]) υἱοὶ καὶ θυγατέρες ὑπολειφθῶσιν.“ Ἀντὶ τοῦ· οὐχ ὑπολειφθήσονται. Αὐτοὶ μόνοι Νῶε, καὶ Δανιὴλ, καὶ Ἰὼβ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ αὐτῶν ῥύσονται τὰς ψυχὰς αὐτῶν, τὰς ἰδίας δηλονότι. Ἔστι γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς τοιοῦτον εἶδος φράσεως, ἄρνησιν ἔχον πρόδηλον, ὡς τὸ εἰρημένον τῷ Ἠλίᾳ πρὸς

---

[1]) Cfr. Ezech. XIV, 16. coll. 18. et 20.
[2]) Cfr. Ezech. XIV, 20.
[3]) Cfr. Ezech. XIV, 20.

τὸν Ἀχαάβ· „ζῇ [1]) κύριος ὁ θεὸς τῶν δυνάμεων, ὁ θεὸς Ἰσραὴλ, ᾧπέρ ἐσμεν ἐνώπιον αὐτοῦ, εἰ ἐπὶ τὰ ἔτη ταῦτα δρόσος καὶ ὑετὸς ἀνὰ πᾶσαν γῆν ἔσται." Οὕτω καὶ ὁ κύριος ἐν τῷ κατὰ Μάρκον εὐαγγελίῳ· „ὅτι [2]) ἡ γενεὰ αὕτη σημεῖον ἐπιζητεῖ. Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εἰ δοθήσεται τῇ γενεᾷ ταύτῃ σημεῖον·" τουτέστιν, οὐ δοθήσεται. Καὶ τὸ ἐν ψαλμοῖς εἰρημένον, τούτοις ὅμοιον· „ὡς [3]) ὤμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσιν." Ἀντὶ γὰρ τοῦ· οὐκ εἰσελεύσονται· εἴρηται.

„Οὗτοι [4]) ἐξάγουσιν υἱοὺς καὶ θυγατέρας." Τοῦτο κατὰ ἐρώτησιν ἀναγνωστέον. Εἰ ἐκείνοις, φησὶ, μίαν ἐκδίκησιν ἠπειλημμένοις οὐκ ἀρκήσουσι Νῶε καὶ Δανιὴλ καὶ Ἰὼβ, οὗτοι δυνήσονται τῶν τεσσάρων ἐκδικήσεων ἐπαγομένων ἐξαγαγεῖν τοῦ ὀλέθρου υἱοὺς αὐτῶν καὶ θυγατέρας; Ἰδοὺ, αὐτοὶ ἐκπορεύσονται πρὸς ὑμᾶς τοὺς προαιχμαλωτισθέντας, καὶ τῇ παραθέσει τῶν ἐπελθόντων αὐτοῖς κακῶν ὑμεῖς παρακληθήσεσθε ἥττονα πολλὰ παθόντες.

Κεφάλαιον πεντεκαιδέκατον.

„Τῶν [5]) ὄντων ἐν τοῖς ξύλοις δρυμοῦ." Ξύλα δρυμοῦ κἀκεῖ τὰ ἄγρια νοητέον, πεύκην, καὶ τὰ ὅμοια. Συγκρῖναι δὲ βούλεται διὰ τούτου πρὸς τὰ λοιπὰ ἔθνη τὸν Ἰσραὴλ, ὡς ἄμπελον γεωργίας ἀπολαύσαντα νόμου, ἱερέων καὶ προφητῶν ἐπαγγελίας, καὶ ναοῦ ἁγίου, καὶ πολλῶν τῶν θαυμάτων, αὐτομάτου πυρὸς ἀναλίσκοντος

---

[1]) Cfr. I Regg. XVII, 1. (III Regg.)
[2]) Cfr. Marc. VIII, 12.
[3]) Cfr. Psalm. XCV, 11. (XCIV.)
[4]) Cfr. Ezech. XIV, 22.
[5]) Cfr. Ezech. XV, 2.

τὰς θυσίας· φωνῆς φερομένης ἀπὸ τοῦ ἱλαστηρίου τῶν Χερουβὶμ, καὶ ἑτέρων ὁμοίων.

„Ἐκ[1]) *τοῦ πυρὸς ἐξελεύσονται.“ Ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ Ναβουχοδονόσορ ὅταν ἀνακληθῶσι, λήψεται αὐτοὺς ἑτέρα ἡ Οὐεσπασιανοῦ, ἤγουν διὰ Τίτου. Τὴν συνέχειαν τῶν συμφορῶν μηνύει.*

Κεφάλαιον ἑκκαιδέκατον.

„Καὶ[2]) *οὐκ ἔδησαν τοὺς μαστούς σου.“ Ὁ ἐν πρώτῃ θεωρίᾳ γενόμενος, οὐκ ἔξω τῆς σοφίας θηλάζει, ἀλλ' ἔνδον ἐξ αὐτῆς τρέφεται. Καλῶς οὖν εἰπόν τινες δύο μαστοὺς τὰς δύο διαθήκας, ἀφ' ὧν θηλάζουσι τὰ νήπια. Καὶ οἱ θηλάζοντες οὗτοί εἰσιν, ἀφ' ὧν κατηρτίσατο*[3]) *κύριος αἶνον, τοῦ καταλῦσαι ἐχθρὸν καὶ ἐκδικητήν.*

„Οὐδὲ[4]) *ἐφείσατο ὁ ὀφθαλμός σου.“ Τουτέστιν, οὐ συνεπάθησας ἑαυτῇ, φεισαμένη τοῦ ποιῆσαι κἂν ἓν τῶν προλεχθέντων, ἵνα κἀμὲ κινήσῃς εἰς συμπάθειαν.*

„Καὶ[5]) *διῆλθον καὶ διὰ σοῦ.“ Ὁ θεὸς ἀπαθής ἐστιν, ὡς καὶ ἄτρεπτος, καὶ ἄκτιστος. Ποικίλαι δὲ αὐτοῦ αἱ πρόνοιαι, κατὰ τὴν ποικιλίαν τῶν οἰκονομουμένων· πάντων γάρ ἐστι ποιητής· ὥς τινας μὲν εἶναι οἰκονομίας θυμοειδεῖς, τὰς δὲ ζηλοτυποειδεῖς· ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς πνευματικοῖς δούλοις εἶναι οἰκονομίας χάριτος, καὶ δόξης, καὶ ἀγαλλιάσεως, ἐκ τοῦ ἑνὸς καὶ ἀτρέπτου, καὶ ἀπαθοῦς, καὶ παντοδυνάμου θεοῦ.*

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Συμπάσχει ὁ θεὸς τῷ ἐλεῆσαι· οὐ γὰρ ἄσπλαγχνος ὁ θεός.

---

[1]) Ezech. XV, 7. [2]) Cfr. Ezech. XVI, 4.
[3]) Cfr. Psalm. VIII, 2. [4]) Cfr. Ezech. XVI, 5.
[5]) Cfr. Ezech. XVI, 8.

„Καὶ [1]) ἔλουσά σε ἐν ὕδατι.“ Τῷ λουτρῷ καὶ τῇ χάριτι τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ τῷ ἁγιοποιῷ λόγῳ.

„Καὶ [2]) ἔχρισά σε ἐν ἐλαίῳ.“ Χρῖσμά ἐστιν ἐνοίκησις τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐν γνώσει τῆς ἀληθείας.

„Καὶ [3]) ἐνέδυσά σε ποικίλα.“ Ἔνδυμά ἐστι ποικίλον, ἡ ἐκ τῶν ποικίλων ἀρετῶν κοσμουμένη ἕξις· ἐκ δογμάτων ἀληθείας, καὶ πράξεως εὐσεβοῦς.

„Καὶ [4]) ὑπέδυσά σε ὑάκινθον.“ Ὑάκινθον καθαρὸν τὴν κίνησιν ἐκόσμησεν, ἀποδύσας ἐξ αὐτῆς τὴν ἐπεισαχθεῖσαν νεκρότητα. Ἔστι δὲ καὶ τοῦ παντὸς βίου σύμβολον.

„Τοῦ [5]) αὐτοῦ.“ Δύναται δέ τις καὶ ἐπὶ ψυχῆς αὐτὰ ἁρμόσαι, ὑπόδημα λέγων τὸ ἀπαραπόδιστον τῶν ἔργων· τὴν δὲ ζώνην, τὸ ἀσφαλίζεσθαι τῆς διανοίας τὰ βουλεύματα· περιβόλαιον δὲ, τὸ κάτω νεύοντα ἐπὶ τῆς ἀληθείας ἑστηκέναι· τὰ δὲ ψέλλια, τὸ μή τι τῶν ἀτόπων πράττειν· κάθεμα δὲ, τὴν ἐπὶ τῷ καλῷ παῤῥησίαν· τροχίσκους δὲ, τὴν περὶ τὸν νόμον εὐπείθειαν· στέφανον δὲ καυχήσεως, τὴν τοῦ θεοῦ ἐπαγγελίαν, ἣν τοῖς κατορθοῦσιν ἀφώρισεν.

„Καὶ [6]) ἔζωσά σε βύσσῳ.“ Σύμβολον τῆς ἀληθείας ἡ βύσσος, καὶ τῆς ἀληθοῦς σωφροσύνης. Ἀντὶ τοῦ· ᾠκείωσά σε, καθάπερ τινὰ γυναῖκα εὐτελῆ ἀσχημόνως ἄζωστον περιάγειν.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Περιβόλαιον δὲ κἀκεῖ τὸ ἡμιφόριον [7]). Τρίχαπτον δὲ κἀκεῖ τὸ ἀπὸ χρυσοῦ κατεσκευασμένον.

„Τοῦ [8]) αὐτοῦ.“ Δίδωσιν ὁ θεὸς ψέλλια ἐπὶ τὰς

---

[1]) Ezech. XVI, 9. [2]) Ezech. XVI, 9.
[3]) Ezech. XVI, 10. [4]) Ezech. XVI, 10.
[5]) Cfr. Ezech. XVI, 10. 11. 12.
[6]) Ezech. XVI, 10.
[7]) Ed. Ruaei, ut nos in textu: ἡμιφόριον.
[8]) Cfr. Ezech. XVI, 11.

χεῖρας τῆς ψυχῆς, ἀφορμὰς τῶν ἀγαθῶν πράξεων, ὡς καὶ αὐτὰς τὰς πράξεις, τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου πνεύματος. Σύμβολον γὰρ πράξεως τὰ ψέλλια.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ἐνώτιον [1]) ἐστι περὶ τὸν μυκτῆρα, ἡ εὐωδεστάτη τῶν μυστηρίων ἀληθὴς γνῶσις.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Τροχίσκοι [2]) δὲ περὶ τὸ οὖς, οἷον ἐνώτιον μέγα χρυσοῦν, τὰ θεῖα λόγια· ἐξ ὧν ὁ νοῦς συγκροτεῖ ἑαυτῷ τὴν τῆς ἀληθείας γνῶσιν.

„Τοῦ [3]) αὐτοῦ.“ Στέφανος καυχήσεώς ἐστι τὸ ἀνεπίληπτον ἔργον, δόγμασιν ἀληθείας τετελειωμένον.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Κόσμος [4]) ἐστὶν ἐκ χρυσίου καὶ ἀργυρίου, ὁ ἐκ νοημάτων θείων καὶ λόγων ἱερῶν συνιστάμενος τῷ ἡγεμονικῷ.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Τρίχαπτά [5]) ἐστιν, οἷον ὡσεὶ ἔλεγε σφόδρα ἰσχνὰ νοήματα βαθέα, ἢ ποικίλα δὲ διὰ τὰ διάφορα εἴδη τῆς ἀρετῆς.

„Καὶ [6]) τὸ θυμίαμα.“ Θυμίαμα καὶ ἔλαιόν ἐστιν ἡ μετὰ γνώσεως ἀναπεμπομένη προσευχὴ τῷ θεῷ ἐκ τοῦ νοῦ, ᾗ συνήδεται θεός.

„Καὶ [7]) διήγαγες τὰ σκέλη σου παντὶ ἐν παρόδῳ.“ Τὴν κίνησιν τοῦ νοῦ ᾐνίξατο διὰ τοῦ σκέλους, ἐν ᾧ ἐκινήθη εἰς πᾶσαν πάροδον. Πάροδος δὲ λέγεται, τὸ μὴ ὁδεῦον κατὰ τὴν ἀλήθειαν. Ἡ γὰρ ἀλήθεια εἶπεν· „ὅτι [8]) ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός.“ Πᾶν οὖν τὸ ἐξ ἐναντίας νοούμενον, πάροδος λέγεται.

„Καὶ [9]) ἐξεπόρνευσας τρισσῶς.“ Ἀντὶ τοῦ· πολλαχοῦ· οἱ γὰρ τρεῖς χρόνοι εἰς πάντα αἰῶνα παραλαμβάνονται.

---

[1]) Cfr. Ezech. XVI, 12. [2]) Cfr. Ezech. XVI, 12.
[3]) Cfr. Ezech. XVI, 12.
[4]) Cfr. Ezech. XVI, 11.
[5]) Cfr. Ezech. XVI, 13. [6]) Ezech. XVI, 18.
[7]) Ezech. XVI, 25. [8]) Ev. Joann. XIV, 6.
[9]) Ezech. XVI, 30.

„Σόδομα [1]) ἡ ἀδελφή σου.“ Σόδομα σύμβολον τῆς πρακτικῆς κακίας, ἤτοι τῆς διὰ σαρκὸς ἁμαρτίας.

„Αὕτη [2]) καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῆς.“ Θυγατέρες Σοδόμων εἰσὶ ψυχαὶ μὴ μαθοῦσαι· „ὅτι [3]) πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται.“ Θυγατέρας δὲ αὐτῆς, τὰς λοιπὰς λέγει πόλεις.

Τηρῶν ἐν τῇ γραφῇ τὴν διαφορὰν τῶν ἁμαρτημάτων, μικρῶν τε καὶ μεγάλων, τὸ ἀκρότατον τῆς κακίας ὑπερηφανία [4]) ἐστὶ, τὸ πάθος τοῦ ἀρχεκάκου· εἰς ἣν καὶ οἱ Σοδομῖται φαίνονται. Καὶ τοῦτο ζήτει.

Κεφάλαιον ἑπτακαιδέκατον.

„Εἰπὸν [5]) δὴ πρὸς τὸν οἶκον Ἰσραὴλ τὸν παραπικραίνοντα.“ Παραπικρασμός ἐστιν ἁμαρτία· πικρὰ γὰρ λέγεται τὰ ἐπίπονα.

„Ἐπὶ [6]) Ἱερουσαλήμ.“ Ἱερουσαλὴμ ἐστι σύμβολον τῆς γνώσεως, καὶ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας καὶ τῆς ἀρετῆς. Τὰ τρία ἐν ἑνὶ πρόσωπά ἐστιν. Ὁ ἐν ταύτῃ ὢν, καὶ τῇ ἁμαρτίᾳ ἐπιδοὺς ἑαυτὸν, τόπον ἐπιδέδωκε διαβόλῳ, τῷ νοητῷ Ναβουχοδονόσορ, ἐπιβῆναι κατ᾽ αὐτοῦ, καὶ καθελεῖν τὸ τεῖχος Ἱερουσαλὴμ κύκλῳ· — τὴν τῆς ἐγκρατείας ἀγωγήν· — διὰ τοῦ ἀρχιμαγείρου, τοῦ ἀκρατοῦς βίου· καὶ παντελῆ αἰχμαλωσίαν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ, τῆς ἀρετῆς, ἄξει εἰς Βαβυλῶνα, καὶ φυτεύσει εἰς Χαναάν.

„Καὶ [7]) εἰσάξω αὐτὸν ἐν ἀρᾷ.“ Ὁ διάβολος εἰσά-

---

[1]) Cfr. Ezech. XVI, 56. coll. 48.
[2]) Ezech. XVI, 48. [3]) Luc. XIV, 11.
[4]) Ed. Ruaei: ὑπερηφανίας.
[5]) Cfr. Ezech. XVII, 12. [6]) Ezech. XVII, 12.
[7]) Cfr. Ezech. XVII, 13.

γων εἰς τὴν διαθήκην αὐτοῦ, οὓς εἰσάγει, ἐν ἀρᾷ εἰσάγει. Ἀρὰν γὰρ τὰς συνθήκας καὶ τὸν ὅρκον φησί.

„Ὃς[1]) ἠτίμωσε τὴν ἀράν μου.“ Ἀτιμάζει τις τὴν ἀρὰν τοῦ θεοῦ, ὁ μὴ ὑπομένων ἐν τῇ παιδείᾳ ᾗ παραδίδωσιν ὁ θεὸς, ἀλλὰ προσελθὼν τῇ ἐκ τῆς ἁμαρτίας ἀναπαύσει. Διὸ ὁ τοιοῦτος οὐκ ἐκφεύξεται.

„Καὶ[2]) λήψομαι ἐγὼ ἐκ τῶν ἐπιλέκτων.“ Καὶ μετὰ ταῦτα λήψομαι ἐγὼ ἐκ τῶν ἐπιλέκτων τῆς κέδρου. Μετὰ τὸ παιδευθῆναι τοὺς αὐτῇ παραδοθέντας, ἔσται τὰ προκείμενα. Κατὰ μὲν τὸ ῥητὸν τοῦ λαοῦ ἐκείνου τὴν ἐπιστροφὴν προφητεύει· — τὰ δὲ ἐπίλεκτα τῆς κέδρου εἰσὶν οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ παραπλήσιοι, οἱ τὸ κατ᾽ ἐκλογὴν σπέρμα· — κατὰ δὲ τὴν ἀναγωγὴν, τὴν ἀνακαινισθεῖσαν διὰ τῆς παιδείας ἕξιν, ἀγαθὴν φύσιν λέγει.

„Καταφυτεύσω[3]) ἐπ᾽ ὄρος ὑψηλόν.“ Ὄρος ὑψηλόν ἐστιν ἡ γνῶσις τῆς ἀληθείας, ὁ Χριστός. „Καὶ[4]) κρεμάσω αὐτὸν ἐν ὄρει μετεώρῳ.“ Ὄρος μετέωρόν ἐστιν ὁ οὐράνιος τόπος, καὶ ἡ κατάλληλος ἕξις.

„Καὶ[5]) ἔσται εἰς κέδρον μεγάλην.“ Τὴν ἐκκλησίαν λέγει, καὶ τὸν κατ᾽ αὐτὴν λόγον· ὑφ᾽ ὃν ἀναπαύσονταί ποτε τὰ ἀκάθαρτα ὄρνεα, καὶ τὰ πετεινὰ τὰ ἀκάθαρτα.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ὁ πτερωθεὶς ὑπὸ τῶν λόγων τοῦ θεοῦ, ἀναπαύσεται ὑπὸ τὴν μεγάλην κέδρον, τὴν φυτευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐν τῷ ὄρει τῷ ὑψηλῷ.

„Καὶ[6]) τὰ κλήματα αὐτοῦ ἀποκατασθήσεται.“ Ἀποκατασθήσονται ἐπὶ τῷ Χριστῷ· τούτῳ καταπαύσει ἡ προφητεία.

---

[1]) Ezech. XVII, 16. [2]) Cfr. Ezech. XVII, 22.
[3]) Cfr. Ezech. XVII, 22.
[4]) Ezech. XVII, 23. [5]) Ezech. XVII, 23.
[6]) Cfr. Ezech. XVII, 23. — LXX. virorum versionis editiones: *ἀποκατασταθήσεται.*

Καὶ[1]) *γνώσονται πάντα τὰ ξύλα πεδίου, ὅτι ἐγὼ κύριος.*" *Ξύλον ἐστὶ φύσις λογική· πεδίον ἐστὶν, ἤτοι τὸ πλάτος τῶν λόγων, ἢ οἱ κατώτεροι τόποι.*

,,*Ὁ*[2]) *ταπεινῶν ξύλον ὑψηλόν.*" *Ξύλον*[3]) *ὑψηλόν ἐστιν ὁ λαὸς ὑψωθεὶς κατ' ἀρετήν ποτε· ὑψωθεὶς δὲ καὶ κατὰ κακίαν· δι' ἣν καὶ ἐταπεινώθη.*

,,*Καὶ*[4]) *ὁ ὑψῶν ξύλον ἐστὶ ταπεινόν.*" *Ξύλον ταπεινὸν καὶ χαμαίζηλον, ὁ λαὸς ἐθνῶν· ταπεινὸν ἐν ἁμαρτίαις· ταπεινὸν, ὅ, τι κάτωθεν ἦρξεν, οἱονεὶ ἀπὸ παιδείας, ἐπὶ τὸ ἄκρον ὑψωθήσεται κατὰ τὸ γεγραμμένον· ,,ἔσονται*[5]) *οἱ ἔσχατοι πρῶτοι.*"

,,*Καὶ*[6]) *ξηραίνων ξύλον χλωρόν.*" *Ξύλον χλωρόν ἐστι, τὸ ζῶν ἐν ζωῇ δικαιοσύνης· ξύλον δὲ ξηρόν ἐστι, τὸ ζῶν ἐν ζωῇ ἁμαρτίας· διὸ καὶ ξηραίνεται.*

,,*Τοῦ αὐτοῦ.*" *Ξύλον γάρ ἐστι νοητὸν, φύσις λογικὴ, ἀπὸ μέσου ἀρξαμένη· μήπω ζῶσα ἐν δικαιοσύνῃ.*

Κεφάλαιον ὀκτωκαιδέκατον.

,,*Οἱ*[7]) *πατέρες ἔφαγον ὄμφακα.*" *Διδάσκει ἐν τούτοις, ὅτι τὸ λεγόμενον ἐν τοῖς νόμοις τοῦ Ἰσραὴλ, ἀποδίδοσθαι ἁμαρτίαν πατέρων ἐπὶ τέκνα, παραβολή ἐστι χρῄζουσα συνοράσεως.*

,,*Τοῦ αὐτοῦ.*" *Ὄμφαξ ἐστὶν ἡ ἁμαρτία ἡ παράνομος. Ὄμφαξ λέγεται, ὅτι ἐκ τῶν φυσικῶν ἡμῶν τὰς ἀφορμὰς ἔχουσα συνίσταται. Ὥσπερ φυσικῶς ὁ ὄμφαξ ἐκ τῆς ἀμπέλου ἐστὶν, οὕτω καὶ ἡμεῖς, ἐὰν ὡς ἕλκουσιν αἱ φυσικαὶ κινήσεις ἀκολουθήσωμεν ἐν τῇ πρώτῃ ἡλικίᾳ, ὄμφακά ἐσμεν τρώγοντες.*

---

[1]) Cfr. Ezech. XVII, 24. [2]) Ezech. XVII, 24.
[3]) Desunt verba: ,,*Ξύλον ὑψηλόν,*" in ed. R.
[4]) Cfr. Ezech. XVII, 24. [5]) Matth. XX, 16.
[6]) Ezech. XVII, 24. [7]) Ezech. XVIII, 2.

Τοῦ αὐτοῦ.“ "Ὄμφαξ ἐστὶν ἡ ἁμαρτία· αἱμοδιασμὸς[1]), *ἡ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ἐστὶ δι' αὐτῆς νεκρότης· ὀδόντες, ἡ δύναμις ψυχῆς.*

„*Ἐὰν*[2]) *γένηται ἔτι λεγομένη ἡ παραβολή.“ Αἱ παραβολαὶ οὐ κατὰ τὰ πράγματα ἀκούονται, ἀλλὰ κατὰ ἀναγωγήν. Ὁ εἰπὼν νόμος ἀποδίδοσθαι ἁμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, εἶπεν, ὅτι οὐκ ἀποθανοῦνται υἱοὶ ὑπὲρ πατέρων. Οὐκ ἔστι γὰρ ἄλλον ὑπὲρ ἄλλου, πατέρα ὑπὲρ υἱοῦ, ἢ ἀνάπαλιν, ἀπολαβεῖν ἁμαρτίας.*

„*Ἡ*[3]) *ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα, αὐτὴ ἀποθανεῖται.“ Θνῆσιν τῆς ἁμαρτίας, κατὰ στέρησιν τοῦ εἰπόντος· „ἐγώ*[4]) *εἰμι ἡ ζωή.“*

„*Ἄνθρωπος*[5]) *ὃς ἔσται δίκαιος.“ Ἄνθρωπός ἐστι δίκαιος ποιῶν κρίμα, ὁ μηδὲν ἀκρίτως ποιῶν, ἀλλὰ κεκριμένως ἐν δικαιοσύνῃ.*

„*Ἐπὶ*[6]) *τῶν ὀρέων οὐ φάγεται.“ Τὴν βρῶσιν ἐκείνην τὴν τῶν ὑψωμάτων, τῶν ἐπαιρομένων κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ. Ὄρη δέ ἐστι νοητὰ, τασσόμενα ἐκ τῶν ἐναντίων, οἱ ταῦτα γεννήσαντες.*

„*Πρὸς*[7]) *τὰ εἴδωλα οἴκου Ἰσραήλ.“ Κατὰ τὴν διάνοιαν τῶν παθῶν τὰ εἴδωλα λέγει.*

„*Πρὸς*[8]) *τὴν γυναῖκα ἐν ἀφέδρῳ οὖσαν.“ Τὰς τῆς καθάρσεως ἡμέρας· ἐκ τούτου κατὰ μέρος ἐθίζων εἰς σωφροσύνην ἀκροτάτην.*

„*Τὸ*[9]) *ἀργύριον αὐτοῦ ἐπὶ τόκῳ οὐ δώσει.“ Τόκος λέγεται τὸ ἀδόμενον ἐπὶ ἀργυρίου. Πλεονασμός ἐστι τὰ ἐπὶ τῶν λοιπῶν διδόμενα βρωμάτων ἢ πομάτων. Λοιμός ἐστιν ὁ λυμαινόμενος, οἱονεὶ ὁ ἅρπαξ, ἄδικος, καταπίνων πάντα.*

---

[1]) Ed. Ruaei, ut nos in textu: *αἱμοδιασμός.* — Legendum videtur, coll. Ezech. XVIII, 2. „*γομφιασμός.*“

[2]) Ezech. XVIII, 3. [3]) Cfr. Ezech. XVIII, 4.

[4]) Ev. Joann. XIV, 6. [5]) Ezech. XVIII, 5.

[6]) Ezech. XVIII, 6. [7]) Cfr. Ezech. XVIII, 6.

[8]) Ezech. XVIII, 6. [9]) Ezech. XVIII, 8.

„Καὶ [1]) χέοντα αἷμα.“ Αἷμά ἐστι σύμβολον ζωτικῆς δυνάμεως ψυχῆς.

„Καὶ [2]) πτωχὸν καὶ πένητα.“ Πλούσιον οὐ δύναται καταδυναστεῦσαι ὁ λοιμός. „Λύτρον [3]) γὰρ ψυχῆς ἀνθρώπου, ὁ ἴδιος πλοῦτος· πτωχὸς δὲ οὐχ ὑφίσταται ἀπειλήν.“ Πλούσιός ἐστιν ὁ πλουτῶν ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς, ἐν λόγῳ θεοῦ, καὶ ἐν πάσῃ γνώσει.

„Καὶ [4]) εἰς τὰ εἴδωλα ἔθετο τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ.“ Πάντα τὰ ἀναπεπλασμένα εἴδωλά εἰσι. Τιθέασι δὲ ταῦτα ἐν ἀποκρύφῳ οἱ αἱρετικοί.

„Ἐὰν [5]) δὲ γεννήσῃ υἱόν.“ Ἡ γένεσις ἡμῶν κατὰ σάρκα οὖσα. Ταύτης καὶ πατέρας καὶ μητέρας ἔχομεν. Οὐ γάρ ἐστι ψυχῆς μήτηρ ἢ πατήρ· ταύτης γὰρ ὁ θεὸς μόνος ἐστὶ ποιητὴς καὶ πατήρ. Καὶ τοῦτο διδάσκων ὁ θεὸς λέγει· „ὅτι [6]) πᾶσαι αἱ ψυχαὶ ἐμαί εἰσι.“ Καὶ ἑκάστη ψυχὴ ἰδίαν ὑπόστασιν ἔχει, ἐν τῷ ἰδίῳ λόγῳ ἱσταμένη, καὶ οὐκ ἐν ἄλλῳ. Καὶ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ἄλλην ὑπὲρ ἄλλης τὰς ἁμαρτίας ἀποτίνειν.

„Ἐν [7]) τῷ παραπτώματι αὐτοῦ ᾧ παρέπεσε.“ Πάντα τὰ παραπτώματα ἓν παράπτωμα λέγει· καὶ πάλιν τὸ ἓν τὰ πολλὰ εἰκονίζεται. Καὶ παρέπεσε παράπτωμα ἐκεῖνος ὁ λαὸς, ἀποκτείνας τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Παραπίπτει δὲ ὁ καθεῖς, ἀπολλύων τὸν λόγον εἰς ἀλογίαν.

„Οὐ [8]) κατορθοῖ ὁδὸς κυρίου.“ Ἰσραὴλ λέγουσιν, ὅταν ἴδωσι τὰ ἔθνη εἰσερχόμενα.

„Οὐχὶ [9]) ἡ ὁδὸς ὑμῶν οὐ κατορθοῖ;“ Ἐφ' ὑμῖν ἐστιν. „Ἀποῤῥίψατε [10]) ἀσεβείας ὑμῶν ἀφ' ἑαυτῶν.“

---

[1]) Cfr. Ezech. XVIII, 10. [2]) Ezech. XVIII, 12.
[3]) Prov. XIII, 8. [4]) Ezech. XVIII, 12.
[5]) Ezech. XVIII, 14. [6]) Ezech. XVIII, 4.
[7]) Ezech. XVIII, 24. [8]) Cfr. Ezech. XVIII, 29.
[9]) Ezech. XVIII, 29. [10]) Cfr. Ezech. XVIII, 31.

„Καὶ [1]) ποιήσατε ἑαυτοῖς καρδίαν καινήν.“ Καὶ πῶς τοῦτο γενήσεται; Ἐὰν ἐκδυσώμεθα [2]) τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, καὶ ἐνδυσώμεθα τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ᾽ εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν. Ὅταν ἀναβῶμεν ἀπὸ τῶν γηΐνων πραγμάτων εἰς τὸ ἀνώγεων τὸ μέγα τὸ σεσαρωμένον ἀπὸ πάσης κακίας, καὶ κεκοσμημένον δὲ καὶ ἐστρωμένον τελείᾳ ἀρετῇ, καὶ ἑορτάσωμεν μετὰ Ἰησοῦ, λαβόντες τὸ ποτήριον τῆς καινῆς διαθήκης, καὶ τὸν τύπον τοῦ σώματος αὐτοῦ ποιούμενοι ἐν τῷ θνητῷ ἡμῶν σώματι διὰ τῆς μετοχῆς αὐτοῦ.

Κεφάλαιον ἐννεακαιδέκατον.

„Τί [3]) ἡ μήτηρ σου σκύμνος ζῶν ἐν μέσῳ λεόντων;“ Τροπολογεῖται εἰς λέοντα, εἰς ἕκαστον θηρίον κατὰ τὴν ἕξιν τὸ λογικὸν, καὶ εἰς πᾶν ζῶον καὶ ἑρπετόν.

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Μητέρα τοῦ λέοντος ᾐνίξατο τοῦ ἄρχοντος Ἰσραὴλ συναγωγήν· ἥτις καὶ αὐτὴ ἀπεθηριώθη ἐν πολλοῖς, καὶ μάλιστα ὅτε ἔδωκε τὴν φωνὴν αὐτῆς ἐπὶ τὸν δεσπότην αὐτῆς, λέγουσα· „ἆρον [4]), ἆρον! σταύρωσον αὐτόν!“

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων οὐδὲν διαφέρουσι, μᾶλλον δὲ καὶ χείρους εἰσὶ θηρίων τῇ ὠμότητι καὶ τῇ ἀπανθρωπίᾳ. Οἷος ἦν καὶ οὗτος ὁ λεγόμενος ἄρχων τοῦ Ἰσραήλ.

„Καὶ [5]) ἠφάνισε γῆν, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς ἀπὸ φωνῆς ὠρυώματος αὐτοῦ.“ Οὗτος ὁ δεύτερος λέων, οὐ μόνον πράξει ἀσεβείας ἦν λέων λυμεὼν τῶν ἀνθρώπων,

---

[1]) Ezech. XVIII, 31. [2]) Cfr. Coloss. III, 10.
[3]) Ezech. XIX, 2. [4]) Ev. Joann. XIX, 15.
[5]) Ezech. XIX, 7.

ἀλλὰ καὶ σύμβολόν ἐστι τῶν ἐν τοῖς ἀσεβεστάτοις αὐτοῦ δόγμασιν ἐρημούντων τὴν γῆν, καὶ τοὺς οἰκοῦντας αὐτήν. Σύμβολον οὖν εἰσιν οὗτοι οἱ λέοντες τῶν τῆς Ἱερουσαλὴμ βασιλέων, κατὰ τὸ αἰσθητόν· τοῦ μὲν πρώτου παραδοθέντος εἰς Αἴγυπτον· τοῦ δὲ δευτέρου ὡς ἀσεβεστέρου, εἰς Βαβυλῶνα. Ἔχει δὲ καὶ τὴν ἀναγωγὴν τοῖς δυναμένοις θεωρῆσαι. Τοιαῦτα δὲ πάσχουσι καὶ οἱ ἀσεβεῖς αἱρετικοὶ, οἱ μὴ φυλάσσοντες τὸν λόγον, ἀλλὰ καταπατοῦντες· οἱ μὲν παραδιδόμενοι ἐνταῦθα τοῖς νοητοῖς Αἰγυπτίοις· οἱ δὲ ἢ ἐνταῦθα, ἢ μετὰ τὴν ἔξοδον, τῷ νοητῷ Ναβουχοδονόσορ.

Κεφάλαιον εἰκοστόν.

„Καὶ [1]) ἔδωκα αὐτοῖς προστάγματα οὐ καλά.“ Τίνα δὲ ἦν ταῦτα, ἢ τὸ ἀποκτεῖνον γράμμα τοῦ νόμου, καὶ ἡ διαθήκη τοῦ θανάτου ἐν γράμμασιν ἐντετυπωμένη λιθίνοις, καὶ ἡ διακονία τῆς κατακρίσεως; Ἀμφότερα οὖν διὰ τῆς αὐτῆς προστάσσεται φωνῆς, τό τε γράμμα, καὶ τὸ πνεῦμα. Ἀλλὰ τὰ μὲν κατὰ τὸ γράμμα προστάγματα οὐ δεῖ ποιεῖν· τὰ δὲ κατὰ τὸ πνεῦμα ποιητέον. Ὅτι τὸ δὲ τοιοῦτον ἀνέγκλητόν ἐστι, καὶ βεβηλοῖ τινα τῶν προσταγμάτων, μανθάνομεν οὐ μόνον ἀπὸ τοῦ ἀποστόλου τῆς καινῆς διαθήκης, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν πρὸ τῆς παρουσίας τοῦ σωτῆρος δῆλον, ἐκ τοῦ, τοὺς μὲν ἱερεῖς [2]) ἐν τῷ ἱερῷ τὸν σάββατον βεβηλοῦντας ἀναιτίους εἶναι, καὶ ἐν σαββάτῳ περιτέμνεσθαι ἄνθρωπον· ἑνὸς μὲν λυομένου νόμου, ἑνὸς δὲ τηρουμένου· καὶ ἐκ τοῦ τόν τε Δαυὶδ καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ βεβρωκέναι ἀπὸ τῶν ἄρτων τῆς προθέσεως, οὓς οὐκ ἐξῆν αὐτῷ φαγεῖν, οὐδὲ τοῖς μετ᾽ αὐτοῦ, εἰ μὴ τοῖς ἱερεῦσι μόνοις· καὶ ἐκ τοῦ ὁμοίωμα γεγονέναι ἔν τε τῇ σκηνῇ τοῦ μαρ-

---

[1]) Ezech. XX, 25. [2]) Cfr. Matth. XII, 5.

τυρίου καὶ ἐν τῷ ναῷ τῶν Χερουβίμ[1])· *καὶ ὑπὸ Μωυσέως ὁμοίωμα κατεσκευάσθαι ὄφεως*[2]) *χαλκοῦ.*

Κεφάλαιον[3]) *εἰκοστὸν δεύτερον.*

„Ἰδοὺ[4]), *γεγόνασί μοι οἶκος Ἰσραὴλ ἀναμεμιγμένοι πάντες.“ Κάθηται*[5]) *κύριος ἐν μέσῳ τῆς Ἱερουσαλὴμ χωνεύων τοὺς ἀναμεμιγμένους ἀργυρίῳ καὶ κασσιτέρῳ καὶ χαλκῷ καὶ μολίβδῳ, καὶ αἰτιᾶται τοὺς ἔχοντας ὕλην εὐτελῆ περὶ ἑαυτοὺς, καὶ λέγει· „ἀργύριον*[6]) *ἀναμεμιγμένον ἐγενήθησαν.“ Ὅταν γὰρ τῇ κτίσει τοῦ θεοῦ τῇ καλῇ ἐπεισηγάγομεν ἐκ τῆς κακίας ἡμῶν τὰ φαῦλα, μόλιβδον ἐπεισηγάγομεν καὶ χαλκὸν, καὶ κασσίτερον· τὴν κακὴν πρᾶξιν, καὶ δόγματα ἀθείας, καὶ τὴν πρὸς τὸ σῶμα συμπάθειαν. Διὰ ταῦτα γὰρ χρεία τοῦ πυρός.*

Κεφάλαιον εἰκοστὸν ὄγδοον.

„Πάντα[7]) *λίθον χρηστὸν ἐνδέδεσαι.“ Δώδεκα λίθους εἶχεν ἐπὶ τῶν ὤμων ὁ ἀρχιερεὺς, κοσμοῦντας αὐτὸν τοῦ ἀρχιερᾶσθαι τῷ θεῷ. Τούτους τοὺς λίθους ἐποικοδομεῖ ὁ ἐνάρετος ἐπὶ τὸν ἀσάλευτον θεμέλιον, οὓς τὸ πῦρ κατακαῦσαι οὐκ ἰσχύει· ἐποικοδομεῖ δὲ τοῖς ἰδίοις ὤμοις, τουτέστι, πόνοις ἰδίοις. Μέσον δὲ τούτων ὁ κεκτημένος ταῦτα ἔχει ἐπὶ τοῦ στήθους, τὸν τῆς δηλώσεως καὶ τὸν ἀληθείας λίθον τίμιον. Καὶ οἱ μὲν δώδεκα λίθοι, λόγοι εἰσὶ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ἐν οἷς λί-*

---

[1]) Cfr. Exod. XXV, 18. coll. I Regg. VI, 19. sqq. (III Regg.)

[2]) Cfr. Num. XXI, 8. sqq.

[3]) Ed. Ruaei habet: *Κεφ. κά.*

[4]) Cfr. Ezech. XXII, 18. [5]) Cfr. Malach. III, 3.

[6]) Cfr. Ezech. XXII, 18. [7]) Ezech. XXVIII, 13.

θοις θεωρήσεις τὰ νοητὰ ξύλα τοῦ παραδείσου· καὶ τὸ μὲν ξύλον τῆς ζωῆς, ὃ ὁ κτησάμενος τυρωθήσεται [1]) *τὴν κεφαλὴν τῷ ἁγιάσματι κυρίου. Ἐκ τῶν τοιούτων ἁγίων λίθων συνεστήκεισαν αἱ πύλαι τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ πᾶσα ἡ Ἱερουσαλήμ· οὓς πάντας ἐνδεδύκει ὁ ἄρχων Τύρου ποτὲ, οὐ πόνοις ἰδίοις, ἀλλὰ χάριτι· ὡς ὁ λόγος Ἱερουσαλὴμ, καὶ ὡς ἱερεὺς τοῦ θεοῦ. Ἀλλ' ἐκ τούτων ἁπάντων πέπτωκεν, εἰπὼν ἐν καρδίᾳ· „ὅτι* [2]) *θεός εἰμι. Κατοικίας θεοῦ κατῴκηκα ἐν καρδίᾳ θαλάσσης.“ Καρδία ἐστὶ θαλάσσης οἱ βαθεῖς λόγοι τῶν βαθέων· τὰ ἐσώτατα τῶν ἐσωτάτων. Ἐξ ἧς καρδίας καταπεσὼν ὁ ἐπὶ τούτῳ ἐπαρθεὶς, κατεβλήθη εἰς αὐτὴν τὴν θάλασσαν τὴν αἰσθητήν. Καὶ τοῦτο δὲ πάσχουσι καὶ οἱ ἄνθρωποι οἱ ἐπὶ τοῖς ἰδίοις πόνοις ἐπαιρόμενοι.*

„Σὺ [3]) *ἀποσφράγισμα ὁμοιώσεως.“ Ἀλήθεια σφραγίς ἐστι καὶ στέφανος κάλλους. Ὁ ἐν ταύτῃ ὢν, ποιωθήσεται ἐν αὐτῇ· καὶ οἱ δεχόμενοι τὴν ἀλήθειαν, γίνονται ἐν αὐτῇ.*

„Διὰ [4]) *τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν σου ἐπὶ τὴν γῆν ἔῤῥιψά σε.“ Ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐῤῥίφη ὁ ῥιφεὶς ἐπὶ τὴν γῆν. Ὧν τῷ ὑποδείγματι* [5]) *καὶ τῇ σκιᾷ ἐλάτρευον οἱ ἐν τῇ σκηνῇ λατρεύοντες.*

„Στήρισον [6]) *τὸ πρόσωπόν σου.“ Ἡ θεία γραφὴ τὰ καθ' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους γενόμενα ἱστοροῦσα, παιδεύει ἡμᾶς ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς, καὶ ὁδηγεῖ δὲ τὸν ἀκολουθοῦντα ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς, καὶ ἀνάγει, καὶ ὑποδείκνυσιν ἐκ τῶν αἰσθητῶν τὰ νοητά. Καὶ ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν γενομένων ὑποδείκνυσι τῷ πνεύματι τὰ γενόμενα ἐν τοῖς πρὸ ἡμῶν· τοῖς ἔξω σαρκὸς λέγω. Μετὰ γὰρ τοῦ ἔχειν τὴν ἱστορίαν τὸν ἴδιον λόγον, οἷον τὸν παρ' ἡμῖν*

---

[1]) Cfr. Thren. IV, 7. [2]) Cfr. Ezech. XXVIII, 2.
[3]) Ezech. XXVIII, 12.
[4]) Cfr. Ezech. XXVIII, 17.
[5]) Cfr. Hebr. VIII, 5. [6]) Ezech. XXVIII, 21.

τοῖς ἀνθρώποις γενόμενον, ἔχει καὶ τὴν ἀναγωγὴν κατάλληλον ἐν τοῖς πρὸ ἡμῶν.

Κεφάλαιον εἰκοστὸν ἔννατον.

„Ἐγὼ[1]) ἐπὶ σὲ, Φαραὼ βασιλεῦ Αἰγύπτου.“ Ὁ μὲν Φαραὼ ἦν μὲν ἀληθὴς ἄνθρωπος, βασιλεὺς ταύτης τῆς Αἰγύπτου, τῆς παρὰ τὸν Νεῖλον ποταμόν· ὁ καὶ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ τότε θλίβων, καὶ τὰ βρέφη αὐτῶν πνίγων· ἐπεῖχε δὲ λόγον τοῦ διαβόλου· καὶ ἕκαστος δὲ βασιλεὺς ἱστορούμενος ὅμοιος τούτῳ, τινὸς διαβολικῆς καὶ ἀποστατικῆς δυνάμεως ἐπέχει λόγον. Καὶ τοῦτο δηλοῖ τό· „ἰδοὺ,[2]) ἐγὼ ἐπὶ σὲ τὸν δράκοντα τὸν μέγαν, τὸν ἐγκαθήμενον ἐν μέσῳ τῷ ποταμῷ Αἰγύπτου,“ καὶ τὰ ἑξῆς. Ταῦτα δὲ οὐκ ἔχει λόγον αἰσθητῶς ἐπ᾽ ἀνθρώπου λέγεσθαι.

„Τὸν[3]) λέγοντα· ἐμοί εἰσιν οἱ ποταμοί.“ Οὐ μόνον λέγει· „οἱ[4]) ποταμοὶ ἐμοί εἰσι, κἀγὼ ἐποίησα αὐτούς·“ ἀλλὰ καὶ κύριον ἐγκαθῆσθαι ἐν μέσῳ ποταμῶν αὐτοῦ· οἵτινές εἰσιν ἐκ κοιλίας τῶν συλλαβόντων αὐτοὺς, ἱκανοὶ ἐν ψευδολογίᾳ, ἐκπορευομένων εἰς θάνατον αἰώνιον τῶν ποτιζομένων ἀπ᾽ αὐτῶν· οὓς, ἵνα μὴ πίνωνται, μεταβάλλει ὁ θεὸς εἰς αἷμα.[5]) Καὶ οὐ γέγραπται, ὅτι ἀποκατέστησεν αὐτοὺς εἰς ὕδωρ.

„Καὶ[6]) ἐγὼ δώσω παγίδα εἰς τὰς σιαγόνας σου.“ Παγίδας βάλλει ὁ θεὸς εἰς τὰς σιαγόνας τοῦ δράκοντος, ἵνα φιμώσας αὐτοῦ τὸ στόμα, καταργήσῃ δυσσεβῆ διδασκαλίαν, καὶ ἀνάξῃ ἀπὸ τῆς ὑγρῆς εἰς τὴν ξηράν.

---

[1]) Cfr. Ezech. XXIX, 2. 3.
[2]) Cfr. Ezech. XXIX, 3. [3]) Ezech. XXIX, 3.
[4]) Cfr. Ezech. XXIX, 3.
[5]) Cfr. Exod. VII, 19.
[6]) Cfr. Ezech. XXIX, 4.

„Καὶ[1]) προσκολλήσω τοὺς ἰχθύας τοῦ ποταμοῦ σου.“ Ἰχθύες τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ εἰσὶ ποταμοῦ οἱ ἐν Αἰγυπτίοις καὶ σωματικοῖς παθήμασι διαζῆν δοκοῦντες. Οὗτοι γὰρ προσκολλῶνται ταῖς πτέρυξι τοῦ δράκοντος, καὶ ταῖς λεπίσιν αὐτοῦ, κλυδωνιζόμενοι[2]) „καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ διδασκαλίας ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν ἀνθρώπων.“

„Τοῦ αὐτοῦ.“ Ἰχθύες εἰσὶ κολλώμενοι εἰς τὰς πτέρυγας τοῦ νοητοῦ Φαραὼ, τοῦ ἐν μέσῳ τῶν τῆς κακίας ποταμῶν, οἱ μαθητεύοντες τῇ κακίᾳ, καὶ ποτιζόμενοι ἐκ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ ὕδατος, καὶ συνενούμενοι τῷ δράκοντι ἐν τῇ ὑγρᾷ ἕξει, καὶ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ γινόμενοι.

„Ἀνθ᾽[3]) ὧν ἐγενήθης ῥάβδος καλαμίνη.“ Ὁ μὴ ἐπερειδόμενος ῥάβδῳ ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαὶ, μηδὲ παιδευόμενος ῥάβδῳ, ᾗ ἐπισκέπτεται ὁ θεὸς ἀνομίαν υἱῶν Δαυὶδ, μηδὲ ἀποστολικῇ ῥάβδῳ νουθετούμενος, ἀλλὰ λόγοις ψευδέσι καὶ διακένοις ἐπερειδόμενος, ἐπερείδεται ῥάβδῳ καλαμίνῃ, τῷ δράκοντι τῷ Φαραώ.

„Καὶ[4]) ἀπολῶ ἀπὸ σοῦ ἄνθρωπον καὶ κτήνη.“ Ὡς ὁ θεὸς ἔχει ἀνθρώπους καὶ κτήνη, οὓς σώζει· οὕτως καὶ ὁ δράκων ὁ Φαραώ· οὓς ἀπολλύει[5]) ὁ θεὸς, οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ᾽ ἀπὸ τοῦ δράκοντος. Ἢ τάχα οἱ αὐτοί εἰσι σωτηρίαν ταύτην λαμβάνοντες, τῷ μηδέ τι εἶναι τοῦ δράκοντος Φαραώ.

Κεφάλαιον τριακοστόν.

„Πέρας[6]) ἐθνῶν ἔσται.“ Πέρας ἐθνῶν ἐστι κυρίου χεὶρ ἐπὶ πᾶσαν Αἴγυπτον καὶ Αἰθιοπίαν. Καὶ τὰ μὲν

---

[1]) Ezech. XXIX, 4. [2]) Ephes. IV, 14.
[3]) Ezech. XXIX, 6. [4]) Cfr. Ezech. XXIX, 8.
[5]) Ed. Ruaei: ἀπόλλει. [6]) Ezech. XXX, 3.

πρὸς ἀνθρώπους, ἐπὶ Αἰγυπτίους λέγεται· τὰ δὲ πρὸς τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις, πρὸς τοὺς Αἰθίοπας.

„Καὶ[1]) ἥξει ἡ μάχαιρα ἐπὶ Αἰγυπτίους.“ Αἴγυπτος ἐν πολλοῖς νοεῖται ἐπὶ τοῦ κόσμου τούτου, τοῦ ἀνθρωπίνου καὶ τοῦ ἐπιγείου τούτου, ἐξ οὗ ἐξίασιν οἱ ἀληθινοὶ Ἰσραηλῖται, καὶ ὁδεύουσιν ἐπὶ τὴν ἁγίαν γῆν.

„Καὶ[2]) συμπεσεῖται τὰ θεμέλια αὐτῆς.“ Καταστρέφει ὁ θεὸς τὰ θεμέλια Αἰγύπτου ὡς ἀγαθὸς, ἵνα μηδὲν μείνῃ Αἰγύπτιον οἰκοδόμημα· τὴν ἁμαρτίαν λέγω. Ὁ γὰρ λόγος ἐκριζοῖ καὶ κατασκάπτει, καὶ ἀπολλύει τὴν κακίαν, καὶ οἰκοδομεῖ τὴν ἀρετήν.

Πέρσαι,[3]) καὶ Κρῆτες, καὶ Λυδοὶ, καὶ Λίβυες, καὶ πάντες οἱ ἐπιμίκτοι τῶν υἱῶν τῆς διαθήκης μου ἐν τῇ μαχαίρᾳ πεσοῦνται.“ Τίς δύναται ἕκαστον ἔθνος διηγήσασθαι, καὶ ἀναγαγεῖν ἕκαστον ἐφ' ὃν δεῖ τρόπον μοχθηρόν; Θεοῦ καὶ μόνου παρασχεῖν τὸν περὶ πάντων ἀληθῆ λόγον. Ἐρευνῶν τὸν ἐγκείμενον νοῦν τῇ γραφῇ, αἴτει παρὰ θεοῦ φωτισμόν.

„Ἀπὸ[4]) Μαγδωλοῦ ἕως Συήνης μαχαίρᾳ πεσοῦνται.“ Μαγδωλά ἐστιν ἀρχὴ τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τὰ ὧδε· Συήνη δὲ, ἡ ἐσχάτη τῆς Αἰγύπτου, πλησίον εὐθὺ τῶν Αἰθιόπων. Οἱ Αἰγύπτιοι δὲ σύμβολόν εἰσι τῶν ἐν ἁμαρτίαις βιούντων ἀνθρώπων. Αἴγυπτος δὲ κόσμος ἐστὶν ὁ ἐν τῷ πονηρῷ κείμενος· ἢ κατάστασις τῆς κακίας. Συήνη δὲ καὶ Μαγδωλά, ὅριά ἐστι τῆς Αἰγύπτου. Οἱ ἐν Συήνῃ οὖν, οὗτοί εἰσιν οἱ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς κακίας ὄντες ἄνθρωποι, οἱονεὶ ἐν τῇ εἰσόδῳ αὐτῆς. Πλὴν ὅμως πάντας τοὺς Αἰγυπτίους δεῖ κολασθῆναι ἀπὸ τοῦ πρώτου ἕως ἐσχάτου. Πάντες οἱ οἰκοῦντες Αἴγυπτον, μᾶλλον δὲ ὄντες, κολασθήσονται ἐν αὐτῇ.

---

[1]) Cfr. Ezech. XXX, 4. [2]) Ezech. XXX, 4.

[3]) Cfr. Ezech. XXX, 5. — Desunt verba: „καὶ Λυδοί,“ in ed. Ruaei.

[4]) Ezech. XXX, 6.

ΑΠΟ ΤΩΝ
ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ
ΕΙΣ ΤΟ
ΑΣΜΑ ΤΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ.

Ἐκ τοῦ εἰς τὸ ᾆσμα μικροῦ τόμου, ὃν ἐν τῇ νεότητι ἔγραψεν Ὠριγένης.

Τῷ [1]) μὴ ἐξειληφότι τὸ ἰδίωμα τῶν προσώπων τῆς θείας γραφῆς, τῶν τε λεγόντων, καὶ τῶν πρὸς ἃ ὁ λόγος, πολλὴν παρέχει σύγχυσιν τὰ λεγόμενα, ζητοῦντι τὸ λέγον πρόσωπον ὅ, τί ποτέ ἐστι, καὶ τὸ πρὸς ὃ ὁ λόγος ὁποῖον, καὶ πότε τὸ λέγον ἐπαύσατο πρόσωπον· τοῦ [2]) πρὸς ὅ ἐστι πολλάκις τηρουμένου, καὶ ἑτέρου πρὸς τὸ αὐτὸ λέγοντος, ἢ τοῦ πρὸς ὃ ὁ λόγος οὐκέτι ἀκούοντος, ἑτέρου δὲ διαδεξαμένου τὰ λεγόμενα, μένοντος τοῦ λέγοντος. Ἔστι δ' ὅτε μεταβάλλει ἀμφότερα, καὶ τὸ λέγον, καὶ τὸ πρὸς ὃ ὁ λόγος· ἢ ἐπὶ πλεῖον μένοντα

---

[1]) Exstat hoc fragmentum Philocal. cap. VII. — Cfr. edd. Huet. Tom. I. fol. 51. seq. coll. ed. Ruaei Tom. III. fol. 11.

[2]) Edd. Huet. in margine: „fortasse: τοῦ πρὸς ὅ ἐστι ὁ λόγος πολλάκις τηρουμένου“ κτλ.

ἀμφότερα, οὐ σαφῶς δηλοῦται μένοντα. Τί δὲ δεῖ τὰ παραδείγματα ζητεῖν ἑνὸς ἑκάστου τούτων, πάνυ τῶν προφητικῶν πεπληρωμένων τῆς διαφορᾶς αὐτῶν; Ἥτις καὶ αἰτία ἐστὶν οὐχ ἡ τυχοῦσα μὴ διακρινομένης τῆς ἀσαφείας τῶν λεγομένων. Ἔστι δὲ καὶ αὕτη συνήθεια τῆς γραφῆς, τὸ ταχέως μεταπηδᾷν ἀπὸ τοῦ περί τινων λόγου εἰς τὸν περὶ ἑτέρων· καὶ τοῦτο ἀσαφῶς ποιεῖν καὶ συγκεχυμένως μάλιστα τοὺς προφήτας.

PROLOGUS

beati Hieronymi presbyteri ad Damasum papam in expositionem Cantici Canticorum secundum Originem.

Beatissimo papae Damaso Hieronymus.

Origenes [1]), cum in ceteris libris omnes vicerit, in Cantico Canticorum ipse se vicit. Nam decem voluminibus explicitis, quae ad viginti usque versuum millia pene perveniunt [2]), primum septuaginta interpretes, deinde Aquilam et Symmachum et Theodotionem, et ad extremum quintam editionem, quam in Actio littore invenisse se scribit, ita magnifice aperteque [3]) disseruit, ut inde mihi videatur in eo completum esse, quod dicitur: „introduxit [4]) me rex in cubiculum suum.“ Itaque illo

[1]) Cfr. edd. Merlin. Vol. I. Tom. II. Fol. LXII seqq. — Edd. Merlini hunc exhibent titulum: Epistolaris prologus beati Hieronymi presbyteri ad Damasum papam in expositionem cantici epithalamii Canticorum secundum Originem, cujus doctrinam et eloquentiam laudibus effert mirum in modum idem Hieronymus. Epistola XLV.

[2]) Edd. Merlini: pervenerunt.

[3]) Edd. Merlini: apteque.

[4]) Cantic. I, 4.

opere praetermisso, quia ingentis est otii, laboris et sumtuum, tantas res, tanquam [1]) dignum in latinum transferre sermonem, hos duos tractatus, quos in morem quotidiani eloquii parvulis adhuc lactentibus composuit, fideliter magis quam ornate interpretatus sum, gustum tibi sensuum ejus, non cibum offerens. Tu animadvertas, quanti sint illa aestimanda, quae magna sunt, cum sic possint placere, quae parva sunt.

---

[1]) Edd. Merlini: tam dignum opus in latinum etc.

ORIGENIS
IN CANTICUM CANTICORUM.

HOMILIA[1]) PRIMA.

Interprete divo Hieronymo.

1. Quomodo [2]) didicimus per Mosen, quaedam esse non [3]) solum sancta, sed et sancta sanctorum; et alia non tantum sabbata, sed et sabbata sabbatorum: sic nunc docemur, scribente Salomone, esse quaedam non solum cantica, sed et cantica canticorum. Beatus quidem is, qui ingreditur sancta, sed beatior, qui ingreditur sancta sanctorum. Beatus, qui sabbata sabbatizat, sed beatior, qui sabbatizat sabbatorum sabbata. Beatus similiter et is, qui intelligit cantica, et canit ea: nemo quippe, nisi in

1) Collatae sunt hac homiliae cum quatuor Mss., uno Abbatiae S. Petri de Selincurte ordinis Praemonstratensis, altero ecclesiae cathedralis Laudunensis, tertio majoris monasterii, quarto denique Mscr. monasterii Beccensis. Ruaeus. — Edd. Merlini haec habent in fronte: „Praefatio Origenis in explanationem epithalamii Cantici Canticorum."

2) Edd. Merlini: De cantico canticorum dicturus quomodo didicimus etc.

3) Edd. Merlini: quae non non solum sancta, sed et sancta sanctorum sunt: et alia, quae non tantum etc.

solemnitatibus canit: sed multo beatior ille, qui canit cantica canticorum. Et sicut is, qui ingreditur in sancta, pluribus adhuc indiget, ut valeat introire in sancta sanctorum: et qui sabbatum celebrat, quod a Domino populo constitutum est, multa adhuc necessaria habet, ut agat sabbata sabbatorum: eodem modo difficile reperitur [1]), qui omnia, quae in Scripturis continentur, cantica peragrans, valeat adscendere ad cantica canticorum. Egredi [2]) te oportet ex Aegypto, et egressum de terra Aegypti pertransire mare rubrum, ut possis primum canticum canere, dicens: „cantemus [3]) Domino; gloriose enim magnificatus est." Licet autem primum dixeris canticum, adhuc longe es a cantico canticorum. Perambula terram deserti spiritualiter, donec venias ad puteum, quem foderunt reges, ut [4]) ibi secundum canticum canas. Post haec veni ad vicina [5]) sanctae terrae, ut super Jordanis ripam constitutus, cantes canticum Mosis, dicens: „attende [6]) coelum, et loquar, et audiat terra verba oris mei!" Rursum habes necessarium, ut milites, et terram sanctam haereditate possideas, et apis tibi prophetet, et apis te judicet: — Debbora quippe apis interpretatur —: ut possis et illud carmen, quod in libro Judicum continetur, edicere [7]). Ad regnorum deinceps volumen adscendens, veni ad canticum, quando David fugit de manibus omnium inimicorum suorum, et de manu Saul, et dixit: „Dominus [8]) firmamentum meum, et fortitudo mea, et refugium meum, et liberator meus." Perveniendum

---

1) Edd. M. perperam: reperit.
2) Deest „te" in ed. Ruaei. 3) Exod. XV, 1.
4) Edd. Merlini: et ibi etc.
5) Edd. Merlini: viciniam sanctae terrae, et super etc.
6) Deut. XXXII, 1.
7) Edd. Merlini: ediscere. — Cfr. Judic. V.
8) Cfr. II Sam. XXII, 2. 3. (II Regg.)

tibi est ad Esaiam, ut cum illo dicas: „cantabo [1]) canticum dilecto [2]) vineae meae.“ Et cum universa transieris, ad altiora conscende, ut possis anima decora cum sponso et hoc canere canticum canticorum [3]). Sed quot ex personis constet, incertus sum. Orantibus autem vobis, et revelante Domino, quatuor mihi in his videor invenisse personas, virum et sponsam [4]), cum sponsa adolescentulas, cum sponso sodalium greges. Alia dicuntur a sponsa, alia a sponso, nonnulla a juvenculis, quaedam a sodalibus sponsi. Congruum quippe est, ut in nuptiis adolescentularum sit multitudo cum sponsa, juvenum turba cum sponso. Haec omnia noli foris quaerere, noli extra eos, qui praedicatione evangelii salvati sunt. Christum sponsum intellige, ecclesiam sponsam sine macula et ruga, de qua scriptum est: „ut [5]) exhiberet sibi gloriosam ecclesiam non habentem maculam, neque rugam, aut aliquid eorum, sed ut sit sancta et immaculata.“ Eos vero, qui, cum sint fideles, non sunt tamen istiusmodi, quales [6]) sermo praefatus est, sed juxta modum quendam adepti videntur salutem, animadverte, credentium animas et adolescentulas esse cum sponsa. Angelos vero, et eos, qui pervenerunt in virum perfectum, intellige viros esse cum sponso. Inde igitur mihi videntur quatuor ordines, unum et unam, duos choros [7]) inter se concinentes, sponsam canere cum juvenculis, sponsam canere cum sociis. Et cum hoc [8]) intellexeris, audi canticum canticorum, et

---

[1]) Jesai. V, 1.

[2]) Sic habet Cod. Selincurtianus. Codd. Laudunensis vero et Turonensis: „dilectum.“ Libri antea editi (v. c. edd. M.): „dilectae.“ R.

[3]) Edd. M.: canticorum: quod ex quot personis etc.

[4]) Edd. Merlini: sponsum. [5]) Ephes. V, 27.

[6]) Edd. M. male: qualis.

[7]) Edd. M. male: thoros inter se continentes.

[8]) Deest „hoc“ in edd M.

festina intelligere illud, et cum sponsa dicere ea, quae sponsa dicit, ut audias, quae audivit et sponsa. Si autem non potueris dicere cum sponsa, quae dixit, ut audias ea, quae dicta sunt sponsae, festina vel cum sponsi sodalibus fieri. Porro si et illis inferior es, esto cum adolescentulis, quae in sponsae deliciis commorantur. Hae[1]) quippe in hoc libro, fabula pariter, et epithalamio sunt personae: ex[2]) quo et gentiles sibi epithalamium vindicarunt, et istius generis carmen assumtum est. Epithalamium si quidem canticum canticorum. Primum sponsa orat, et statim in mediis precibus auditur. Videt praesentem sponsum, videt adolescentulas suo comitatui copulatas[3]). Deinde respondet ei sponsus: et post sponsi eloquia, dum ille pro ejus patitur salute, respondent sodales, donec sponsus sit in recubitu, et a passione consurgat, se quaedam sponsae ornamenta facturos.

2. Verum jam ipsa verba ponenda sunt, in quibus prius vox sponsae deprecantis auditur. „Osculetur[4]) me osculo[5]) oris sui.“ Quorum iste est[6]) sensus: quousque sponsus meus mittit oscula per Mosen, mittit oscula per prophetas? Jam ipsius cupio ora contingere, ipse veniat, ipse descendat. Orat igitur sponsi patrem, et dicit ad eum: „osculetur[7]) me osculo oris sui.“ Et quia talis est[8]), ut compleatur super eam propheticum illud,

---

[1]) Cod. Beccensis: „Haec quippe fabulantur pariter et epithalamium suum personant. Ex hoc gentes sibi epithalamium vendicarunt, et istius generis sacramentum assumtum est.“ R.

[2]) Edd. Merlini: ex eo quo etc.

[3]) Edd. Merlini: deputatas.

[4]) Cantic. I, 2. — In edd. M. abhinc demum homilia I. initium suum capit.

[5]) Edd. Merlini constanter „osculis.“

[6]) Edd. Merlini: sensus est. [7]) Cantic. I, 2.

[8]) Desideratur „est“ in edd. M.

in quo dicitur: „adhuc te loquente dicam, ecce adsum:“ sponsam sponsi pater exaudit, mittit filium suum. Videns illa eum, cujus deprecabatur adventum, orare destitit, et ad eum cominus loquitur: „quoniam [1]) bona ubera tua super vinum, et odor unguentorum tuorum super omnia aromata.“ Sponsus igitur Christus missus a patre venit unctus ad sponsam, et dicitur [2]) ad eum: „dilexisti [3]) justitiam, et odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo exsultationis prae participibus tuis.“ Si me tetigerit sponsus, et ego boni odoris ero, et ego liniar unguentis, et ad me usque ejus unguenta pervenient, ut possim cum apostolo dicere: „Christi [4]) bonus odor sumus in omni loco.“ Nos autem, cum haec audivimus, adhuc peccatis vitiisque foetemus, de quibus propheta poenitens loquitur: „putruerunt [5]) et corruptae sunt cicatrices meae a facie insipientiae meae.“ Peccatum odoris est putidi [6]), virtus spirat unguenta, quorum typos reperies in Exodo. Invenies quoque ibi stacten, onycha, galbanum, et reliqua. Haec quidem ad incensum: deinde ad opus unguentarii varia sumuntur unguenta, in quibus est nardus et stacte. Et Deus, qui fecit coelum et terram, loquitur ad Mosen, dicens: „ego [7]) implevi eos spiritu sapientiae et intellectus, ut faciant opera artis unguentariae:“ et unguentarios Deus docet. Haec nisi spiritualiter intelligantur, nonne fabulae sunt? Nisi aliquid habeant secreti, nonne indigna sunt Deo? Necesse est igitur, eum, qui audire Scripturas spiritualiter novit, aut qui certe non novit, et desiderat nosse, omni

---

[1]) Cantic. I, 2. 3. [2]) Edd. Merlini: dicit.

[3]) Psalm. XLV, 7. (XLIV.)

[4]) Cfr. II Cor. II, 15.

[5]) Psalm. XXXVIII, 5. (XXXVII.)

[6]) Edd. Merlini: putridi, virtus inspirat etc.

[7]) Exod. XXXI, 3. coll. seqq.

labore contendere [1]), ut non juxta carnem et sanguinem conversetur, quo possit dignus fieri spiritualium secretorum, et ut aliquid audentius dicam, spirituali cupidine vel amore accendatur: siquidem est et spiritualis amor. Et quomodo est quidam carnalis cibus, et alius spiritualis: et alia carnis potio, alia spiritus: sic est quidam amor carnis a Satana veniens, alius amor spiritus a Deo exordium habens: et nemo potest duobus amoribus possideri. Si carnis amator es, amorem spiritus non capis. Si omnia corporalia despexisti, non dico carnem aut sanguinem, sed argentum et possessiones, sed ipsam terram ipsumque coelum: — haec quippe pertransibunt —: si ista omnia contemsisti, et ad nullum horum anima tua obligata est, neque quoquam vitiorum [2]) amore retineris, potes amorem capere spiritualem. Ita [3]) locuti sumus, quia evenit occasio, ut de amore spirituali aliqua diceremus. Expedit autem nobis, Salomonis custodire praeceptum, et magis illius, qui per Salomonem loquebatur de sapientia, ita dicens: „ama [4]) illam, et servabit te: circumda illam, et exaltabit te: honora illam, ut te amplectatur." Est quidam [5]) spiritualis amplexus, atque utinam contingat, ut meam sponsam arctius [6]) sponsi amplexus includat, ut ego quoque possim dicere, quod in eodem libro scriptum est: „sinistra [7]) ejus sub capite meo, et dextra illius amplexabitur me."

---

[1]) Edd. Merlini: contendere, quo possit dignus spiritualium fieri sermonum: et ut aliquid — dicam, spirituali cupidine vel amore. Si quidem est spiritualis amor: et quomodo — cibus, et alius spiritualis: et alia carnalis potio, alia spiritualis: sic est etc.

[2]) Edd. Merlini: virorum.

[3]) Edd. Merlini: Ista. [4]) Prov. IV, 7. 8.

[5]) Edd. Merlini: quidem.

[6]) Mss. „arctius." Libri editi (e. c. edd. M.): „altior." R.

[7]) Cantic. II, 6.

3. „Osculetur [1]) me ergo osculo oris sui." Moris est Scripturarum, imperativum modum pro optativo ponere, ut ibi: „Pater [2]) noster, qui es in coelis, sanctificetur nomen tuum!" pro: utinam sanctificetur! et nunc [3]) in praesenti: „osculetur [4]) me osculo oris sui:" pro eo, quod est: utinam osculetur! Deinde conspicit sponsum. Venit delibutus unguentis: nec aliter ad sponsam poterat venire, nec decebat aliter patrem ad nuptias filium destinare. Variis eum unxit unguentis, fecit illum Christum. Venit diversis odoribus spirans, et audit: „quia [5]) bona ubera tua super vinum." Congrue sermo [6]) divinus unam eandemque rem pro locorum qualitate diversis vocabulis nuncupat. Quando hostia offertur in lege, et vult intellectum ostendere, pectusculum separationis affatur [7]). Quando vero recumbit aliquis cum Jesu, et sensuum ejus communione perfruitur, non pectusculum, ut supra, sed pectus alloquitur [8]). Porro cum sponsa loquitur ad sponsum, quia nuptiale carmen inducitur, non pectusculum, ut in sacrificio, non pectus, ut in Joanne discipulo, sed [9]) ubera nominat, dicens: „quia [10]) bona ubera tua super vinum." Communica ut sponsa cum sensibus sponsi, et scias, quia inebriant, atque laetificant istiusmodi cogitatus. Quomodo autem calix Domini inebrians quam optimus est, sic ubera sponsi omni meliora sunt vino, quia „bona ubera tua super vinum." In mediis precibus ad sponsum verba convertit. „Et [11]) odor unguentorum tuorum su-

1) Cantic. I, 2. 2) Matth. VI, 9.
3) Edd. Merlini: nunc est in etc.
4) Cantic. I, 2. 5) Cantic. I, 2.
6) Edd. Merlini: sermo divinus eandem rem.
7) Codd. Selincurtianus et Beccensis: „offertur." R.
8) Codd. Selincurtianus et Beccensis: „eloquitur." R.
9) Ed. Ruaei sola: sed ut ubera etc.
10) Cantic. I, 2. 11) Cantic. I, 3.

per omnia aromata." Non [1]) uno, sed omnibus sponsus venit unctus unguentis. Si autem et ad meam animam factam sponsam suam sponsus venire dignabitur, quam oportet esse formosam, ut illum de coelo ad se trahat, ut descendere faciat ad terras, ut veniat ad amatam? Quali pulchritudine decoranda est? Quali debet amore fervere, ut ea loquatur ad illam, quae ad perfectam locutus est sponsam: quia cervix tua, quia oculi tui, quia genae tuae, quia manus tuae, quia venter tuus, quia humeri tui, quia pedes tui? De quibus, si concesserit Dominus, disputabimus, quomodo sponsae membra varientur, et singularum partium laus diversa dicatur, ut post disputationem etiam ad nostram dici animam similiter laboremus. „Bona [2]) igitur ubera tua super vinum, et odor unguentorum tuorum [3]) super omnia aromata." Si videris sponsum, tunc intelliges, verum esse, quod dicitur: „quoniam [4]) bona ubera tua super vinum, et odor unguentorum tuorum super omnia aromata." Multi habuerunt aromata. Regina [5]) Austri detulit aromata Salomoni, et plures alii aromata possederunt: sed habuerit quis quantalibet, non possunt Christi odoribus comparari, de quibus [6]) nunc sponsa ait: „odor [7]) unguentorum tuorum super omnia aromata." Ego arbitror, quia et Moses habuit aromata, et Aaron, et singuli prophetarum: verum, si videro Christum, et [8]) suavitatem unguentorum ejus

---

[1]) Cod. Beccensis: „Non uno, sed omnibus nos unctus vult ungi unguentis." R.

[2]) Cantic. I, 2. 3.

[3]) Deest hoc loco „tuorum" in edd. M.

[4]) Cantic. I, 2. 3.

[5]) Cfr. I Regg. X. (III Regg.)

[6]) Edd. Merlini: quo. [7]) Cantic. I, 3.

[8]) Edd. Merlini: et suavitatem in odore unguentorum ejus percepero, statim sententiam fero, dicens etc.

odoremque percepero, statim sententiam profero, dicens: „odor [1]) unguentorum tuorum super omnia aromata.“

4. „Oleum [2]) effusum nomen tuum.“ Propheticum sacramentum est. Tantummodo nomen Jesu venit in mundum, et unguentum praedicatur effusum. In evangelio [3]) quoque mulier, accipiens alabastrum unguenti nardi pistici [4]) pretiosi, caput Jesu pedesque perfudit. Observa diligenter, quae de duabus [5]) super caput effuderit salvatoris: si [6]) quidem peccatrix super pedes, et ea, quae dicitur non fuisse peccatrix, super caput ejus fudisse monstratur. Observa, inquam, et invenies in evangelica lectione, non fabulas et narrationes ab evangelistis, sed mysteria esse conscripta. Impleta est utique odore unguenti domus. Si quid peccatrix habuit, ad pedes referendum est: et si quid ea, quae non peccatrix, ad caput. Nec mirum, domum fuisse odore completam, cum hoc odore [7]) mundus completus sit. Scribitur in eodem loco de Simone leproso et domo ejus. Ego puto leprosum mundi istius esse principem, et hunc leprosum Simonem nuncupari, cujus domus ad adventum Christi suavi odore completa sit, agente poenitentiam peccatrice, et sancta caput Jesu unguenti odoribus perfundente. „Unguentum [8]) effusum nomen tuum.“ Quomodo unguentum, quod effusione sua odorem longe lateque dispergit, sic Christi nomen effusum est. In universa terra Christus nominatur, in omni mundo praedicatur Dominus.

---

[1]) Cantic. I, 3. [2]) Cantic. I, 3.

[3]) Cfr. Marc. XIV, 3. seqq.

[4]) Edd. Merlini: pisticae pretiosae.

[5]) Cfr. Marc. XIV, 3. coll. Luc. VII, 38.

[6]) Cod. Beccensis: „si peccatrix super pedes, et ea, quae dicitur fuisse peccatrix, non peccatrix super caput ejus fudisse invenitur.“ R.

[7]) Ed. Ruaei sola: ordine.

[8]) Cantic. I, 3.

Unguentum enim effusum est [1]) nomen ejus. Nunc Mosis nomen auditur, quod prius Judaeae tantum claudebatur angustiis; neque enim Graecorum quispiam meminit ejus, neque in ulla gentilium literarum historia de illo ceu [2]) ceteris scriptum aliquid invenimus. Statim ut Jesus radiavit in mundo, eduxit secum legem et prophetas, et vere completum est: „unguentum [3]) effusum nomen tuum."

5. „Propterea [4]) juvenculae dilexerunt te." Quia „per [5]) Spiritum sanctum caritas Dei diffusa est in corda nostra," congrue nomen effusionis infertur: „unguentum [6]) effusum nomen [7]) tuum." Haec dicens sponsa adolescentulas conspicit. Quando illa sponsi [8]) patrem rogabat, et ad ipsum sponsum cominus loquebatur, necdum adolescentulae aderant: in mediis vero precibus ingreditur juvencularum chorus, et sponsae laudatur eloquiis. „Propterea [9]) juvenculae dilexerunt te, et attraxerunt te." Adolescentulaeque respondent: „post [10]) te in odore unguentorum tuorum curremus." Quam [11]) pulchre sponsae pedissequae necdum fiduciam habent sponsae. Sponsa non post tergum sequitur: sed ingreditur juncta lateri [12]), apprehenditque dexteram sponsi, et manus ejus sponsi

---

[1]) Desideratur „est" in ed. R.

[2]) Edd. Merlini: seu. [3]) Cantic. I, 3.

[4]) Cantic. I, 3. — Edd. Merlini: Ipsae juvenculae dilexerunt te. Et quia per etc.

[5]) Cfr. Rom. V, 5. [6]) Cantic. I, 3.

[7]) Edd. Merlini: est nomen tuum.

[8]) Edd. Merlini: sponsa.

[9]) Cantic. I, 3. 4. [10]) Cantic. I, 4.

[11]) Cod. Turonensis: „Quam pulchri sponsae pedes, quae nondum fiduciam habens" etc. Alii Mss. ut in nostro textu. Libri editi loco „sponsae" habent „sponsi." Ruaeus. — Edd. Merlini non male: „Quam pulchrae sponsi pedissequae, quae necdum fiduciam habent sponsae."

[12]) Edd. Merlini: lateri. Apprehendit dexteram etc.

dextera continetur. Famulae vero ingrediuntur post eam. Septuaginta [1]) sunt reginae et octoginta concubinae et juvenculae, quarum non est numerus. Una est columba mea, perfecta mea, una est matri suae, una est ei, quae concepit illam. Post te ergo in odore unguentorum tuorum curremus. Cum omni honestate deambulantibus dictum est: „post [2]) te in odore unguentorum tuorum curremus:“ secundum illud: „cursum [3]) consummavi:“ et illud: „qui [4]) in stadio currunt, omnes quidem currunt, unus autem accipit brabium [5]).“ Brabium Christus est. Et haec quidem adolescentulae, quas propter amoris exordium foris stare cognoscimus, juxta illud exemplum: „amicus [6]) autem sponsi stans, et audiens, cum gaudio gaudet propter vocem sponsi.“ Tale quiddam et adolescentulae sustinent: introeunte sponso forinsecus remanent, sponsa vero speciosa, perfecta, sine macula, sine ruga, in sponsi cubiculum, in regium penetrale [7]) ingressa, revertitur ad juvenculas, et nuntiat iis, quae sola conspexerit, dicitque: „introduxit [8]) me rex in cubiculum suum.“ Non ait: introduxit nos plures in cubiculum suum: plures foris remanent, in cubiculum sola ingreditur sponsa, ut videat thesauros absconditos et tenebrosos, renuntietque juvenculis: „introduxit [9]) me rex in cubiculum suum.“ Rursus adolescentulae, id est, sponsarum incipientium turba quamplurima [10]), ingressa sponsa cubiculum sponsi, et vidente divitias viri sui, dum illius praestolantur adven-

---

[1]) Ed. R. sola: „Sexaginta.“ — Cfr. I Regg. XI. (III Regg.)

[2]) Cantic. I, 4. [3]) II Tim. IV, 7.

[4]) 1 Cor. IX, 24.

[5]) Edd. M. et R. constanter: bravium.

[6]) Cfr. ev. Joann. III, 29.

[7]) Edd. Merlini: penetral ingressa revertit ad etc.

[8]) Cantic. I, 4. [9]) Cantic. I, 4.

[10]) Edd. Merlini: complurima.

tum, laetae concinunt: „exsultabimus [1]) et laetabimur in te." Pro sponsae perfectione laetantur. Non est aemulatio in virtutibus. Amor iste mundus, amor iste sine vitio est. „Exsultabimus [2]) et laetabimur in te. Diligemus ubera tua." Illa, quae major est, jam tuorum uberum lacte perfruitur, et loquitur [3]) exsultans: „bona [4]) ubera tua super vinum." Istae vero, quae exsultationem et laetitiam deferunt, adolescentulae quippe sunt, deferunt caritatem, et dicunt: „exsultabimus [5]) et laetabimur in te. Diligemus ubera tua super vinum." Diligemus, inquiunt, non diligimus. Deinde loquuntur ad sponsam: „aequitas [6]) dilexit te." Laudant sponsam, nomen illi aequitatis a propriis virtutibus imponentes. „Aequitas [7]) dilexit te."

6. Rursum ad adolescentulas sponsa respondet: „nigra [8]) sum et speciosa, filiae Hierusalem, ut tabernacula Cedar, ut pelles Salomonis. Ne intueamini me, quia ego sum denigrata, quoniam despexit me sol." Speciosa quidem est, et possumus invenire, quomodo speciosa sit sponsa; quaerimus autem, quomodo nigra et sine candore sit pulchra. Poenitentiam egit a peccatis, speciem ei largita est conversio [9]), et ideo speciosa cantatur. Quia vero necdum omnium peccatorum sorde purgata, necdum lota est in salute, nigra dicitur, sed in atro colore non permanet. Fit [10]) itaque candida, quando [11]) ad majora consurgit, et cum ab humilibus incipit ad alta conscen-

---

[1]) Cantic. I, 4. [2]) Cantic. I, 4.

[3]) Edd. Merlini: sequitur.

[4]) Cantic. I, 3. [5]) Cantic. I, 4. [6]) Cantic. I, 4.

[7]) Cantic. I, 4. [8]) Cantic. I, 5. 6.

[9]) Edd. Merlini: conversatio.

[10]) Deest „Fit" in ed. R.

[11]) Edd. Merlini: cum ad majora consurgit, et ab humilibus etc.

dere, diciturque de ea: „quae [1]) est ista, quae adscendit dealbata?“ Et quo manifestius hoc mysterium describatur, non ait, ut in plerisque Codicibus legitur: „innixa [2]) super fratruelem suum:“ id est: „ἐπιστηριζομένη [3]) ἐπὶ τὸν ἀδελφιδὸν [4]) αὐτῆς·“ sed „ἐπιστηριζομένη ἐπὶ τὸ στῆθος αὐτοῦ·“ id est: „super pectus ejus recumbens:“ significanterque de anima sponsae et sermone dicitur, super pectus illius recumbens, quia principale ibi cordis est nostri. Unde a carnalibus recedentes, spiritualia sentire debemus, et intelligere, multo melius esse, sic amare, quam amare desistere. Adscendit igitur, recumbens super pectus fratruelis sui: et quae nunc in exordio cantici nigra ponitur, in epithalamii fine de ea cantatur: „quae [5]) est ista, quae adscendit dealbata?“ Intelleximus, quomodo et nigra et formosa sit sponsa. Si autem et tu non egeris poenitentiam, cave, ne anima tua nigra dicatur et turpis, et duplici foeditate turperis: nigra propter peccata praeterita, turpis propter hoc, quia in iisdem vitiis perseveras. Si vero poenitentiam egeris, nigra erit anima tua propter antiqua delicta, propter poenitentiam vero habebit aliquid, ut ita dicam, Aethiopici decoris. Et quia semel Aethiopem nominavi, volo testem Scripturam super hunc advocare sermonem. Aaron [6]) et Maria murmurant, quia Moses Aethiopissam habet uxorem. Et nunc Moses Aethiopissam ducit uxorem: si quidem lex ejus ad hanc nostram Aethiopissam transmigravit. Murmuret Aaron sacerdotium Judaeorum, murmuret et Maria synagoga eorum, Moses de murmuratione non curat, amat Aethiopissam suam, de qua et alibi dicitur per prophetam: „ab [7]) ex-

---

[1]) Cantic. VIII, 5. [2]) Cantic. VIII, 5.

[3]) Edd. M. valde contorte haec exhibent.

[4]) Ed. Ruaei: ἀδελφιδήν.

[5]) Cantic. VIII, 5. [6]) Num. XII, 1.

[7]) Cfr. Psalm. LXXII, 8. 10. — Edd. Merlini: offerent.

tremis fluminum afferent hostias." Et rursum: „Aethiopia [1]) praeveniet manus ejus Deo." Pulchre praeveniet; quomodo enim [2]) in evangelio mulier illa, quae sanguine [3]) fluebat, archisynagogi filiam curatione praevenit, sic Aethiopia Israel aegrotante sanata est. „Illorum [4]) delicto salus gentibus facta est, ad aemulandum eos." „Nigra [5]) sum et speciosa, filiae Hierusalem." Et tu ecclesiastica anima ad filias Hierusalem [6]) converte sermonem, et dic: me plus amat sponsus, me magis diligit, quam vos, quae multae filiae Hierusalem [7]). Vos foris statis, et [8]) sponsam cubiculum videtis intrantem. Nemo dubitet, nigram vocatam esse formosam. Qui nos sumus, ut cognoscamus Deum, ut cantica cantici praedicemus, ut ab Aethiopiae finibus, ut ab extremo terrae venerimus [9]) sapientiam veri audire Salomonis? Et quando Salvatoris vox intonantis auditur: „regina [10]) Austri veniet in judicium, et condemnabit homines generationis hujus, quia venit a finibus terrae audire sapientiam Salomonis: et ecce plus quam Salomon hic:" audi mystica [11]), quae dicantur. Regina Austri venit a finibus terrae ecclesia, et condemnat homines generationis hujus, id est, Judaeos carni et sanguini deditos. Venit a finibus terrae, audire sapientiam Salomonis, non illius, qui in testamento veteri praedicatur, sed hujus, qui in evangelio Salomone

---

[1]) Psalm. LXVIII, 31.

[2]) Deest „enim" in edd. M.

[3]) Edd. Merlini: sanguinem defluebat. — Cfr. Matth. IX, 20. seqq.

[4]) Rom. XI, 11. [5]) Cantic. I, 5.

[6]) Edd. Merlini: Israel. [7]) Edd. Merlini: Israel.

[8]) Deest „et" in edd. M.

[9]) Edd. Merlini: veniremus.

[10]) Cfr. Matth. XII, 42. coll. 41.

[11]) Edd. Merlini: mystice.

major est. „Nigra [1]) sum et speciosa, filiae Hierusalem, nigra velut tabernacusa Cedar, speciosa ut pelles Salomonis.“ Ipsa quoque nomina cum sponsae decore conveniunt. Aiunt Hebraei, Cedar interpretari tenebras. Nigra sum ergo, ut tabernacula Cedar, ut Aethiopes: speciosa, ut pelles Salomonis, quas eo tempore in tabernaculi ornamento composuit, quando templum summo studio et labore fabricatus est. Dives quippe Salomon, et in omni sapientia illius nemo praecessit illum. „Nigra [2]) sum et speciosa, filiae Hierusalem, ut tabernacula Cedar, ut pelles Salomonis. Ne intueamini me, quia ego sum denigrata.“ Satisfecit de nigrore suo, et per poenitentiam ad meliora conversa annuntiat, se filiabus Israel nigram quidem esse, sed pulchram, secundum quod superius exposuimus, et dicit: „ne [3]) intueamini me, quia ego sum denigrata.“ Ne, inquit, admiremini, coloris esse me tetri, sol despexit me. Pleno quippe radio in me luminis sui fulgor illuxit, ut ejus sim calore fuscata. Neque enim, ut decuerat, ut solis dignitas expetebat, illius in me lumen excepi [4]): „delicto [5]) eorum salus gentibus facta est: et rursum: „incredulitate [6]) gentium scientia Israel.“ Habes utrumque apud Apostolum.

7. „Filii [7]) matris meae pugnaverunt adversum me.“ Considerandum, quomodo sponsa dicat: „filii [8]) matris meae pugnaverunt adversum me:“ et quando adversus eam fratrum pugna surrexit. Vide Paulum ecclesiae persecutorem, et intelliges, quomodo filius matris ejus pugnaverit adversum eam. Persecutores ecclesiae egerunt

---

[1]) Cantic. I, 5. [2]) Cantic. I, 5. 6.

[3]) Cantic. I, 6.

[4]) Mss. „excepi.“ Libri editi (e. c. edd. M.): „accepi.“ R.

[5]) Rom. XI, 11. [6]) Cfr. Rom. XI, 31.

[7]) Cantic. I, 6. [8]) Cantic. I, 6.

poenitentiam, et adversarii ejus rursum ad sororis signa conversi, praedicaverunt fidem, quam ante destruebant. Hoc prophetico spiritu sponsa nunc cantans, ait: „dimicaverunt [1]) in me, posuerunt me custodem in vineis. Vineam meam non custodivi.“ Ego ecclesia, ego sponsa, ego sine macula, plurimarum custos sum posita vinearum a filiis matris meae, qui contra me aliquando pugnaverant. Qua sollicitudine curaque districta, dum plures custodio vineas, vineam meam non servavi. Intellige mihi [2]) hoc de Paulo, et alio quocunque sanctorum, qui pro omnium sit salute sollicitus: et videbis, quomodo vineam suam non custodiens, aliorum vineta custodiat: quomodo etiam, ut alios lucrifaciat, ipse in quibusdam damna sustineat: etenim cum fuerit liber ex omnibus, se ipsum servum fecit, ut omnes lucrifaceret: „factus [3]) sum, inquit, infirmus infirmis, Judaeis Judaeus, his, qui sub lege erant, quasi sub lege,“ et cetera, dicatque: „vineam [4]) meam non custodivi.“ Deinde conspicit sponsum, qui conspectus abscedit [5]). Et frequenter hoc in toto carmine facit: quod, nisi quis ipse patiatur, non potest intelligere. Saepe, Deus testis est, sponsum mihi adventare conspexi, et mecum esse quam plurimum: quo subito recedente, invenire non potui, quod quaerebam. Rursus igitur desidero ejus adventum, et non nunquam iterum venit: et cum apparuerit, meisque manibus fuerit comprehensus, rursum elabitur, et cum fuerit elapsus, rursum a me inquiritur, et hoc crebro facit, donec illum vere teneam, et adscendam innixa [6]) super fratruelem meum.

---

1) Cantic. I, 6.

2) Deest „mihi“ in ed. Ruaei.

3) I Cor. IX, 22. 20. 4) Cantic. I, 6.

5) Edd. Merlini: abscessit.

6) Mss. „innixa.“ Libri editi: „innixus.“ — Edd. Merlini: „invisus.“

8. „Annuntia [1]) mihi, quem dilexit anima mea, ubi pascis, ubi cubas in meridie.“ Non quaero alia tempora, quando vespere, quando diluculo, quando in solis pascis occubitu: illud tempus inquiro, quando [2]) florente die, quando plena luce in majestatis tuae splendore versaris. „Annuntia [3]) mihi, quem dilexit anima mea, ubi pascis, ubi cubas in meridie.“ Diligenter observa [4]), ubi meridiem legeris. Apud Joseph meridie fratres prandium celebrant. Angeli meridie Abrahami suscipiuntur hospitio, et cetera istiusmodi. Quaere, et invenies, scripturam divinam non frustra seu fortuitu unumquemque usurpare sermonem. Quis putas est dignus e nobis, ut ad meridiem usque perveniat, et videat, ubi pascat, ubi cubet sponsus? „Annuntia [5]) mihi, quem dilexit anima mea, ubi pascis, ubi cubas in meridie.“ Nisi enim tu mihi annuntiaveris, incipio errabunda jactari, et, dum te quaero, in aliorum greges incurro. Et, quia aliorum erubesco [6]) adspectus, faciem meam atque ora mox contegere incipio. Sum quippe sponsa formosa, et aliis nudam faciem meam non ostendo, nisi tibi soli, quem jam pridem deosculata sum. „Annuntia [7]) mihi, quem dilexit anima mea, ubi pascis, ubi cubas in meridie, ne quando fiam, sicut cooperta super greges sodalium tuorum.“ Ut ista non patiar, ut non fiam cooperta, ut ora non contegam, et ad alios usque perveniens, incipiam forsitan et eos amare, quos nescio: idcirco annuntia mihi, ubi te quaeram, et

---

1) Cantic. I, 7.

2) Edd. Merlini: quando in florente die etc.

3) Cantic. I, 7.

4) Edd. Merlini: observa meridiem legis.

5) Cantic. I, 7.

6) Edd. Merlini: erubesco faciem atque ora contingere: faciem meam atque ora mea contego. Sum quippe etc

7) Cantic. I, 7.

inveniam in meridie, ne forte fiam quasi cooperta super greges sodalium tuorum.

9. Post haec verba sponsus ei comminatur, et dicit: aut cognosce [1]) temet ipsam, quoniam regis es sponsa, et formosa, et a me facta formosa: si quidem ego mihi exhibui [2]) gloriosam ecclesiam, non habentem maculam, neque rugam. Aut scito, quia, si te non cognoveris, et tuam scieris dignitatem, patieris haec, quae sequuntur. Quaenam ista sunt? „Si [3]) non cognoveris temet ipsam, o pulchra in mulieribus, egredere tu in vestigiis gregum, et pasce“ non greges ovium, non agnorum, sed „hoedos tuos.“ Statuet quippe oves a dextris, et a sinistris hoedos. „Si [4]) non cognoveris temet ipsam, o pulchra in mulieribus, egredere tu in vestigiis gregum, et pasce hoedos tuos in tabernaculis pastorum.“ In vestigiis, inquit, pastorum novissima fies, non inter oves, sed inter hoedos tuos, cum quibus habitans non poteris mecum, id est, cum bono pastore esse.

10. „Equitatui [5]) meo in curribus Pharaonis assimilavi te amica mea.“ Si vis intelligere, o sponsa, quomodo scire te debeas, cognosce, cui te comparaverim: et tunc videbis, talem te esse, quae turbari non debeas, cum tuam speciem cognoveris. Quid est igitur: „equitatui [6]) meo in curribus Pharaonis assimilavi te?“ Scio equitem sponsum, propheta dicente: „et [7]) equitatio ejus salus.“ Assimilata es ergo equitatui meo in curribus Pharaonis. Quantum differt equitatus meus, qui sum Dominus, et

---

[1]) Edd. Merlini: cognosces.

[2]) Cfr. Ephes. V, 27.

[3]) Cantic. I, 8. [4]) Cantic. I, 8.

[5]) Cantic. I, 9. — Desunt verba: „amica mea“, in edd. M.

[6]) Cantic. I, 9. [7]) Habac. III, 8.

demergo in fluctibus Pharaonem, et cristatos vel [1]) aurigas ejus, et adscensores ejus et equos, et currus ejus: quantum, inquam, differt equitatus meus ab equis Pharaonis, tanto melior es omnibus filiabus tu sponsa, tu ecclesiastica anima, omnibus animabus, quae non sunt ecclesiasticae. Igitur si ecclesiastica anima es, omnibus animabus es melior: si non es melior, non es ecclesiastica. „Equitatui [2]) meo in curribus Pharaonis assimilavi te proxima mea.“ Deinde pulchritudinem sponsae spirituali amore describit. „Genae [3]) tuae ut turturis.“ Faciem illius laudat, et genarum rubore succenditur [4]). Pulchritudo quippe mulierum in genis dicitur esse quamplurima. Ita et nos pulchritudinem animae intelligamus in genis. Labia vero ejus, et linguam intelligentiam praedicemus. „Collum [5]) tuum ut monile.“ Ut ornamentum, quod solet virginum collo pendere, et nuncupatur ὁρμίσκος [6]), ita sine hoc decore et tuum ipsum collum est ornamentum. Post haec [7]) fit sponsus in recubitu. Requievit ut leo, ut catulus leonis obdormivit, ut deinceps possit audire: „quis [8]) suscitabit eum?“ Quo interim dormiente apparent sponsae sponsi sodales angeli, et his eam sermonibus consolantur: nos tibi aurea ornamenta facere non possumus: non enim tam divites sumus, ut sponsus tuus, qui aureum tibi monile largiatur. Nos similitudi-

---

[1]) Omittuntur verba: „vel aurigas“, in libris editis (v. c. edd. M.), restituuntur e Mss. Ruaeus.

[2]) Cantic. I, 9. [3]) Cantic. I, 10.

[4]) Cod. Beccensis (item edd. M.): „succenditur.“ Libri editi: „profunditur.“ R.

[5]) Cantic. I, 10. — Deest „ut“ in edd. M.

[6]) Edd. Merlini: hormos. Itaque sine etc.

[7]) Edd. Merlini: hoc.

[8]) Gen. XLIX, 9. — Deest „quis“ in edd. M.

nem auri faciemus, non enim [1]) habemus aurum. Et [2]) in hoc quoque laetandum est, si similitudines auri, si stigmata faciamus argenti. „Similitudines [3]) auri faciemus tibi, cum stigmatibus argenti," verum non omni tempore, sed donec sponsus tuus surgat a cubitu. Cum enim ille surrexerit, ipse tibi aurum, ipse faciet argentum, ipse tuam mentem sensumque decorabit, et eris vere dives in sponsi domo sponsa formosa [4]), cui est gloria in saecula saeculorum. Amen!

HOMILIA II.

Ab eo loco, in quo scriptum est: „nardus [5]) mea dedit odorem suum:" usque ad eum locum, in quo ait: „quia [6]) vox tua suavis, et forma tua decora," et cetera.

1. Omnes animae motiones universitatis conditor Deus creavit ad bonum: sed pro usu nostro fit saepe, ut res, quae bonae sunt per naturam, dum male his abutimur, nos ad peccata deducant. Unus de animae motibus amor est, quo bene utimur ad amandum, si sapientiam amemus et veritatem. Quando vero amor noster in pejora corruerit, amamus carnem et sanguinem. Tu igitur ut spiritualis, audi spiritualiter amatoria verba cantari, et disce motum animae tuae, et naturalis amoris incendium ad meliora transferre, secundum illud: „ama [7]) illam, et ser-

---

1) Deest „enim" in ed. R.
2) Edd. Merlini: Et hoc quoque etc.
3) Cantic. I, 11.
4) Cod. Turonensis: „perfecta." R.
5) Cantic. I, 12. 6) Cantic. II, 14.
7) Prov. IV, 6. 8.

vabit te, circumda illam, et exaltabit te." „Viri [1]), diligite uxores vestras:" ait Apostolus: sed non stetit in eo, quod dixerat: „viri [2]), diligite uxores vestras:" verum sciens, esse dilectionem virorum in propriis quoque uxoribus inhonestam, sciens, esse placentem Deo, docuit, quomodo viri uxores suas amare deberent, inferens: „viri [3]), diligite uxores vestras, sicut et Christus ecclesiam." Et hoc quidem in prooemio eorum, quae postea disserenda sunt, diximus.

2. Quia amici sponsi, dum rex in recubitu suo est: — „requiescens [4]) enim dormivit ut leo, et ut catulus leonis" —: sponsae promiserant, donec ille consurgeret, se [5]) similitudines auri et argenti esse facturos, non habentes aurum ut sponsus, et quodammodo aliis verbis sponsi passio praedicata est: non irrationabiliter ad haec sponsa respondet [6]), et ipsa dispensationem quandam passionis intelligens ad id, quod audierat: „similitudines [7]) auri faciemus tibi cum stigmatibus argenti, donec rex in recubitu suo est:" ait: „nardus [8]) mea dedit odorem suum. Fasciculus guttae fratruelis meus mihi, in medio uberum meorum demorabitur." Quomodo igitur aptabimus ei id, quod praecessit: „donec [9]) rex in recubitu suo est:" id quod sequitur: „nardus [10]) mea dedit odorem suum?" Loquitur evangelium, quia venit mulier, habens alabastrum unguenti nardi pistici [11]) pretiosi, non illa peccatrix, sed

---

[1]) Coloss. III, 19. [2]) Coloss. III, 19.

[3]) Cfr. Coloss. III, 19.

[4]) Edd. Merlini: „requiescens cum dormivit" etc. — Cfr. Num. XXIV, 9.

[5]) Deest „se" in edd. M.

[6]) Edd. Merlini: respondit.

[7]) Cantic. I, 11. 12. [8]) Cantic. I, 12. 13.

[9]) Cantic. I, 12. [10]) Cantic. I, 12.

[11]) Edd. M. constanter: pisticae pretiosae.

sancta, de qua nunc mihi sermo est. Scio quippe Lucam [1]) de peccatrice, Matthaeum vero et Joannem et Marcum non de peccatrice illa [2]) dixisse. Venit ergo non peccatrix illa [3]), sed sancta, cujus [4]) nomen quoque Joannes inseruit. Maria quippe erat, habens alabastrum unguenti nardi pistici pretiosi, et effudit super caput Jesu. Deinde super hoc indignantibus non omnibus discipulis, sed Juda solo dicente: „potuit [5]) venundari hoc trecentis denariis, et dari pauperibus:" respondit magister atque salvator: „semper [6]) pauperes habebitis vobiscum, me autem non semper. Praeveniens quippe haec in diem sepulturae meae fecit. Ideo ubicunque praedicatum fuerit evangelium istud, dicetur et quod fecit haec in memoriam ejus." In figura ergo istius [7]), quae nunc loquitur: „nardus [8]) mea dedit odorem suum:" illa super caput Domini fudit unguentum: et tu quoque assume nardum, ut, postquam caput Jesu suavi odore perfuderis, possis audacter effari: „nardus [9]) mea dedit odorem suum:" et a Jesu reciprocum audire sermonem, quia „ubicunque [10]) praedicatum fuerit hoc evangelium in toto mundo, dicetur et quod fecit haec in memoriam ejus." Tu quoque facito, in universis gentibus praedicato. Quando autem hoc facies? Si factus fueris ut Apostolus, et dixeris:

---

[1]) Cfr. Luc. VII, 37. 38. coll. Matth. XXVI, 6. seqq. ev. Joann. XII, 1. seqq. et Marc. XIV, 3. seqq.

[2]) Deest „illa" in edd. M.

[3]) Deest „illa" in ed. R.

[4]) Edd. M. perperam: cui.

[5]) Cfr. Matth. XXVI, 9. coll. Marc. XIV, 5. ev. Joann. XII, 5.

[6]) Cfr. Matth. XXVI, 11. 12. 13. coll. Marc. XIV, 7. 8. 9. ev. Joann. XII, 7. 8.

[7]) Edd. Merlini: istud quod nunc etc.

[8]) Cantic. I, 12. [9]) Cantic. I, 12.

[10]) Cfr. Matth. XXVI, 13. coll. Marc. XIV, 9.

„Christi [1]) bonus odor sumus in omni loco in his, qui salvantur, et in his, qui pereunt:" bona opera tua nardus sunt. Si vero peccaveris, peccata tetro odore redolebunt; dicit quippe poenitens: „computruerunt [2]), et corruptae sunt cicatrices meae a facie insipientiae meae." Non de nardo propositum est nunc Spiritui sancto dicere, neque de hoc, quod oculis intuemur [3]), evangelista scribit unguento, sed de nardo spirituali, de nardo, quae dedit odorem suum.

3. „Fasciculus [4]) stactes", id est, guttae, sive stillae, „fratruelis meus mihi." Guttam unguenti, casiam [5]), galbanum, in Exodo legimus praecepto Domini in thymiama, id est, in sacerdotale chrisma confectum [6]). Si ergo videris salvatorem meum ad terrena aut humilia descendentem, videbis, quomodo virtute magna, et majestate divina ad nos modica quaedam stilla defluxerit. De hac stilla et propheta cecinit, dicens: „et [7]) erit de stilla populi ejus congregandus congregabitur Jacob." Et sicuti secundum alium sensum lapis [8]) erat praecisus e monte sine manibus nostri in carne salvatoris adventus: — neque enim totus mons fuit, qui descendit ad terras, nec poterat humana fragilitas totius montis magnitudinem capere: sed lapis ex monte, lapis offensionis, et petra scandali descendit in mundum: — sic secundum alium intellectum stilla nuncupatur. Oportebat quippe, ut, quia „omnes [9]) gentes in stillam situlae reputatae sunt", is, qui pro omnium salute factus est omnia, etiam stilla fie-

---

[1]) II Cor. II, 15. [2]) Psalm. XXXVIII, 5.

[3]) Edd. Merlini: intueamur.

[4]) Cantic. I, 13.

[5]) Edd. Merlini: casiam galbani. — Cfr. Exod. XXV.

[6]) Edd. Merlini: confectam.

[7]) Mich. II, 11. 12. — Edd. Merlini: hujus.

[8]) Cfr. Dan. II, 34. [9]) Cfr. Jesai. XL, 15.

ret ad eas liberandas. Quid enim pro nostra salute non factus est? Nos inanes, et ille exinanivit semet ipsum, formam servi accipiens. Nos populus stultus, et non sapiens, et ille factus est stultitia praedicationis, ut fatuum Dei sapientius fieret hominibus. Nos infirmi, infirmum Dei fortius hominibus factum est. Quia igitur universae „gentes [1]) ut stilla situlae, et ut momentum staterae reputatae sunt:" idcirco factus est stilla, ut per eum a vestimentis nostris odor stillae procederet, juxta illud: „myrrha [2]), et stilla, et casia a vestimentis tuis, a domibus elephantinis: ex quibus laetificaverunt te filiae regum in honore tuo:" quae in XLIV. psalmo dicuntur ad sponsam. „Fasciculus [3]) stillae fratruelis meus mihi." Consideremus, quid sibi fratruelis nomine velit ecclesia, quae hic loquitur de fratruele. Nos sumus ex gentibus congregati: Salvator noster sororis ejus est filius, id est, synagogae: duae quippe sorores sunt, ecclesia et synagoga. Salvator ergo, ut diximus, filius synagogae sororis, vir ecclesiae, sponsus ecclesiae, fratruelis est sponsae suae. „Fasciculus [4]) stillae fratruelis meus mihi: in medio uberum meorum commorabitur." Quis ita beatus, ut habeat hospitem in principali cordis [5]), in medio uberum, in pectore suo sermonem Dei? Tale est quippe, quod canitur: „in [6]) medio uberum meorum commorabitur." „Si [7]) non fuerint fractae mammae tuae:" in medio earum habitabit sermo divinus. Decebat in carmine nuptiali mammas potius appellari, quam pectus. Et perspicuum est, cur ad expositionem ejus, qui dicit: „in [8])

---

[1]) Cfr. Jesai. XL, 15.
[2]) Cfr. Psalm. XLV, 8. 9. (XLIV.)
[3]) Cantic. I, 13. [4]) Cantic. I, 13.
[5]) Edd. Merlini: corde. [6]) Cantic. I, 13.
[7]) Cfr. Cantic. I, 13. coll. Ezech. XXIII, 3.
[8]) Cantic. I, 13.

medio uberum meorum commorabitur:" sit assumtum: „si [1]) non fuerint fractae mammae tuae:" de Ezechiele. In eo quippe loco, ubi Hierusalem dominica corripitur voce, inter cetera dicitur ad eam: „in [2]) Aegypto fractae sunt mammae tuae." Castarum ubera non franguntur: sed meretricum ubera laxis pellibus irrigantur. Pudicarum erecta sunt ubera, et virginali robore tumentia. Suscipiunt sermonem sponsi, et dicunt: „in [3]) medio uberum meorum commorabitur." „Botrus [4]) cypri fratruelis meus mihi." Initium est sermonis in germine: et initium cypri, id est, floritionis in verbo, unde ait: „botrus [5]) cypri," id est, floritionis „fratruelis meus mihi." Non omnibus est botrus cypri: sed his, qui ejus flore digni sunt. Aliis uva varia est: huic soli, quae nigra est et formosa, in floris decore se praebet. „Botrus [6]) cypri fratruelis meus mihi." Non simpliciter ait: „botrus cypri fratruelis meus:" sed cum additamento: „mihi:" ut doceret, non omnibus eum esse botrum cypri. Videamus autem, in quibus regionibus botrus iste sit sponsae. „In [7]) vineis Engaddi:" quod interpretatur oculus tentationis. In vineis igitur oculi tentationis botrus cypri fratruelis meus mihi. Tentationis oculus in praesenti est: si quidem in tentatione moramur in hoc mundo, et „tentatio [8]) est vita humana super terram." Dum in hac luce versamur, in vineis sumus Engaddi. Si autem meruerimus postea transplantari, a nostro agricola transferemur. Nec dubites, quin [9]) possis de Engaddi vineis ad loca meliora transferri. Agricola noster ad transferendam vineam crebra meditatione

---

[1]) Cfr. pag. 260. not. 7.

[2]) Ezech. XXIII, 3. [3]) Cantic. I, 13.

[4]) Cantic. I, 14. — Edd. M. hoc loco: cyperi.

[5]) Cantic. I, 14. [6]) Cantic. I, 14.

[7]) Cantic. I, 14. [8]) Job. VII, 1.

[9]) Edd. Merlini: quia.

jam calluit. „Vineam [1]) enim ex Aepypto transtulisti, ejecisti gentes, et plantasti eam. Operuit montes umbra ejus, et arbusta ejus cedros Libani.“ Et haec quidem, quae exposuimus, locuta sit sponsa de sponso, significans amorem suum et sponsi venientis hospitium, quomodo in medio uberum et sui cordis arcano sponsus veniens commoretur.

4. Rursus sponsi ad eam sermo dirigitur, et dicit: „ecce [2]) speciosa proxima mea, ecce speciosa, oculi tui columbae.“ Illa sic dicit ad sponsum: „ecce [3]) speciosus fratruelis meus:“ non adjungit: et proximus meus. Hic autem, quando loquitur ad eam: „ecce [4]) speciosa:“ adjungit et: „proxima mea.“ Quare autem illa non dicit: ecce speciosus proximus mihi: sed tantum: „ecce [5]) speciosus?“ Quare ille non solum: speciosa es: dicit, sed: „speciosa [6]) es proxima mea?“ Sponsa, si longe fuerit a sponso, non est speciosa: tunc pulchra fit, quando [7]) Dei verbo conjungitur. Et merito nunc docetur a sponso, ut proxima sit, et a suo latere non recedat. „Ecce [8]) speciosa proxima mea, ecce speciosa.“ Incipis quidem esse speciosa ex eo, quod proxima mihi es: postquam autem coeperis esse speciosa, etiam sine additamento proximae [9]), absolute es speciosa. „Ecce [10]) speciosa proxima mea, ecce speciosa.“ Videamus et aliam laudem

---

[1]) Psalm. LXXX, 8. 10.

[2]) Cantic. I, 15. — Edd. Merlini: oculi tui oculi columbae.

[3]) Cantic. I, 16.

[4]) Cantic. I, 15. — Edd. Merlini: speciosa mea.

[5]) Cantic. I, 16. [6]) Cantic. I, 15.

[7]) Edd. Merlini: cum. [8]) Cantic. I, 15.

[9]) Edd. Merlini: proxima.

[10]) Cantic. I, 15.

speciosae, ut et nos aemulemur speciosae [1]) fieri. „Oculi [2]) tui columbae.“ „Qui [3]) viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam moechatus est eam [4]) in corde suo.“ Oculos non habet columbae. Si quis vero oculos columbae non habet, domum fratris sui ingreditur infelix, non servans illud, quod in Proverbiis est praeceptum: „in [5]) domum fratris tui ne intres infelix.“ Pro eo, quod Septuaginta „infelix“ interpretati sunt, Aquila, Hebraeam exprimens veritatem, ἄγροικος [6]) posuit. Qui autem habet oculos columbae, videt recta, et misericordiam promeretur [7]). Videns quippe recta, misericordiam consequetur. Porro, quis videt recta, nisi qui casto conspectu et puris intuetur oculis? Noli igitur mihi de his tantum carnis oculis intelligere, quae dicta sunt, licet et de his intellexisse non inutile sit, sed ingrediens ad interiora cordis tui, et alios oculos mente perquirens, qui et a Dei mandato illuminantur, — „mandatum [8]) quippe Dei illuminans oculos“ —, illud enitere, labora, contende, ut sancte intelligas universa, quae dicta sunt, et similis spiritui ei, qui in specie descendit columbae, audias, quia oculi tui columbae. Si intelligis [9]) legem spiritualiter, oculi tui columbae sunt. Si intelligis [10]) evangelium, ut se

---

[1]) Mss. „speciosae.“ Libri editi (v. c. edd. M.): „sponsae.“ R.

[2]) Cantic. I, 15. [3]) Cfr. Matth. V, 28.

[4]) Deest „eam“ in edd. M.

[5]) Prov. XXVII, 10.

[6]) Edd. Merlini: „ἀσύνετον, id est, stultum posuit.“ Ed. Ruaei: „ἀγροικὸς posuit.“

[7]) Edd. Merlini: promeretur. Videns porro quis videt recta, nisi qui casto — oculis? Noli igitur mihi his tantum etc.

[8]) Psalm. XIX, 8.

[9]) Edd. Merlini: intelligas.

[10]) Edd. Merlini: intelligas.

vult intelligi evangelium, et praedicari, vides [1]), Jesum omnem languorem et infirmitatem non solum eo tempore, quo carnaliter facta sunt, fuisse medicatum, sed [2]) hodieque medicantem: et non tantum tunc ad homines descendisse, sed [3]) hodieque descendere, et esse praesentem. „Ecce [4]) enim, inquit, vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi."

„Oculi [5]) tui columbae sunt." „Ecce [6]) speciosa proxima mea, ecce speciosa, oculi tui columbae." Has de se sponsa audiens, laudes sponso vicem in laudibus tribuit, non quo ei, quod non habet, suo praeconio largiatur, sed intelligens decorem ejus [7]) atque conspiciens, ait: „ecce [8]) sponsus fratruelis meus equidem pulcher, lectus noster umbrosus." Quaero lectum, in quo sponsus cum sponsa requiescat; et, ni fallor, corpus humanum est: si quidem ille in evangelio paralyticus, qui jacebat in lecto, et abire in domum suam sublato grabato voce jussus est salvatoris, antequam sanaretur, super debile membrorum suorum corpus jacebat, quod postea Dei virtute solidatum est. Sic ego intelligo: „tolle [9]) grabatum tuum, et vade in domum tuam." Neque enim ad hoc filius Dei de coelestibus ad terrena descenderat, ut de lectulis imperaret, et consurgentem ab aegrotatione sua sine lectulo non pateretur adscendere: „tolle [10]), inquiens, grabatum tuum, et vade in domum tuam." Et

---

[1]) Edd. Merlini: videns.

[2]) Edd. Merlini: sed hodie quoque medicantem.

[3]) Edd. Merlini: sed hodie quoque descendere, et esse putem. Ecce enim vobiscum sum usque ad consummationem saeculi.

[4]) Matth. XXVIII, 20.

[5]) Cantic. I, 15. [6]) Cantic. I, 15.

[7]) Deest „ejus" in edd. M.

[8]) Cantic, I. 16. [9]) Matth. IX, 6.

[10]) Matth. IX, 6.

tu igitur a salvatore sanatus, tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam, ut, cum ad te velut sponsam venerit sponsus, et in eo tecum fuerit reclinatus, dicas: „ecce [1]) sponsus fratruelis meus equidem pulcher, acclinatio nostra umbrosa.“ Ecce speciosus fratruelis meus, ipse et speciosus est et umbrosus. „Per [2]) diem quippe sol non uret te, neque luna per noctem.“

5. „Trabes [3]) domorum nostrarum cedri,“ multitudinis verba sunt. Videntur autem mihi viri haec dicere, qui cum sponso sunt, de quibus superius sermo praefatus est. Domus [4]) cedrinis trabibus intextae sunt, et cypressis contignatae. Si quidem pro stibe adscendit cypressus, et pro coniza adscendit myrtus. Requirens igitur, cujus naturae ista sunt ligna, et cedrum imputribilem, et cypressum odoris optimi deprehendens, labora et tu ita contignare domum tuam, ut de te quoque possit dici: „trabes [5]) domuum nostrarum cedri, et contignationes nostrae cypressi.“

6. Post haec sponsus loquitur: „ego [6]) flos campi, et lilium convallium.“ Propter me, qui in valle eram, descendit in vallem, et in vallem veniens, fit lilium: pro ligno vitae, quod plantatum est in paradiso Dei, totius campi, id est, totius mundi et universae terrae flos factus est. Quid enim sic potest esse flos mundi, ut vocabulum Christi? Unguentum effusum nomen ejus. Aliter id ipsum dicitur: „ego [7]) flos campi, et lilium convallium:“ et haec quidem de semet ipso. Deinde sponsam laudans, ait: „ut [8]) lilium in medio spinarum, sic proxima mea

---

[1]) Cfr. Cantic. I, 16. coll. pag. 264. not. 8.

[2]) Psalm. CXXI, 6. [3]) Cantic. I, 17.

[4]) Mss. ut in nostro textu. Libri editi (v. c. edd M.): „Domos cedrinas trabibus intextas et cypressis contignatas.“ R.

[5]) Cantic. I, 17. [6]) Cantic. II, 1.

[7]) Cantic. II, 1. [8]) Cantic. II, 2.

in medio filiarum." Sicut lilium non potest spinis comparari, inter quas semper exoritur, eodem modo proxima mea super omnes filias lilium est in medio spinarum. Ista audiens sponsa vicem reddit sponso, et sentiens illius etiam suavitatem in vocem laudantis erumpit. Unguentorum quippe odor licet suaviter spiret, et sensum odore demulceat, non tamen ejusmodi est, ut suave sit ad edendum. Est autem aliud, quod optimi saporis sit et odoris, id est, ut fauces dulcore delectet, et spiritum mulceat odoratu: tale est malum, et istiusmodi est [1]) naturae, ut utraque in se possideat. Idcirco volens non solum benevolentiam sermonis, sed et dulcorem ejus sponsa laudare, ait: „ut [2]) malum in lignis sylvae, ita fratruelis meus in medio filiorum." Omnia ligna, omnes [3]) arbores ad comparationem sermonis Dei sylvae inferaces existimantur, ad Christum saltus est omne, quod dixeris, et infructuosa sunt omnia. Quae enim possunt dici, ad eum comparata, fructifera? Etiam ligna, quae videbantur fructibus incurvari, ad collationem adventus ejus, infructuosa monstrata sunt. Ideo „ut [4]) malum in lignis sylvae, ita fratruelis meus in medio filiorum. In umbra ejus concupivi, et sedi." Quam pulchre non ait: in umbra illius concupisco: sed: „in [5]) umbra ejus concupivi:" et: non sedeo: sed: „sedi." Si quidem in principio non possumus cum eo proprium conferre sermonem, verum in principio, ut ita dicam, quadam majestatis illius umbra perfruimur; unde et in prophetis legitur: „Spiritus [6]) faciei nostrae Christus Dominus, cui diximus: in umbra ejus vivemus

---

[1]) Edd. Merlini: et naturae.

[2]) Cantic. II, 3.

[3]) Libri editi (v. c. edd. M.): „omnes sylvae arbores;" sed in Mss. omnibus omittitur „sylvae." R.

[4]) Cantic. II, 3. [5]) Cantic. II, 3.

[6]) Thren. IV, 20.

in gentibus:" et ab umbra ad umbram aliam transmigramus. „Sedentibus [1]) enim in regione et umbra mortis, lux orta est iis." Et transeamus ab umbra mortis ad umbram vitae. Semper istiusmodi sunt profectus, ut in exordio desideret quispiam, saltem in virtutum umbra consistere. Ego puto, ideo et nativitatem Jesu ab umbra coepisse, et non in umbra, sed in veritate finitam: „Spiritus [2]), inquit, sanctus veniet in te, et virtus altissimi obumbrabit tibi." Nativitas Christi ab umbra sumsit exordium: non solum autem in Maria ab umbra ejus nativitas coepit, sed et in te, si [3]) dignus fueris, nascitur sermo Dei. Fac igitur, ut possis capere umbram ejus, et cum umbra fueris dignus effectus, veniet [4]) ad te, ut ita dicam, corpus ejus, ex quo umbra nascitur. Nam in modico fidelis, et in majoribus erit fidelis. „In [5]) umbra ejus concupivi, et sedi." Vides, quia non semper in umbra stetit, sed inde ad meliora transierit, dicens: „et [6]) fructus ejus dulcis in gutture meo." Ego, inquit, desideravi in umbra ejus requiescere, sed postquam me sua protexit umdra, etiam fructu illius saturatus sum, et fructus ejus dulcis in gutture meo.

7. „Introducite [7]) me in domum vini." Foris stetit sponsus, et ab sponsa susceptus est. In medio quippe uberum illius requievit. Proximae [8]) juvenculae non sunt istiusmodi, ut sponsum hospitem habere mereantur. Multitudini foris in parabolis loquitur. Quam vereor, ne multae adolescentulae forte nos simus. „Introducite [9]) me in domum vini." Cur tam diu foris maneo? Ecce

---

[1]) Cfr. Jesai. IX, 2. [2]) Luc. I, 35.
[3]) Edd. Merlini: si dignatus fuerit.
[4]) Edd. Merlini: veniat. [5]) Cantic. II, 3.
[6]) Cantic. II, 3. [7]) Cantic. II, 4.
[8]) Cod. Belvacensis: „plurimae." R.
[9]) Cantic. II, 4.

sto ante ostium, et pulso. Si quis mihi aperuerit, ingrediar ad eum, et coenabo cum eo, et ipse mecum. „Introducite [1]) me.“ Et nunc eadem dicit sermo divinus, ecce Christus loquitur: introducite me. Vobis quoque catechumenis loquitur: introducite [2]) me. „Introducite,“ non simpliciter in domum, sed „in domum vini:“ impleatur vino laetitiae, vino Spiritus sancti anima vestra, et sic introducite in domum vestram sponsum, verbum, sapientiam, veritatem. Potest autem et ad eos dici, qui nondum perfecti sunt: „introducite [3]) me in domum vini.“

8. „Ordinate [4]) in me caritatem.“ Eleganter locutus est: „ordinate:“ plurimorum quippe inordinata est caritas: quando, quod in primo loco debent diligere, diligunt in secundo: quod in secundo, diligunt in primo: et quod oportet amare [5]) in quarto, amant in tertio: et rursus tertium in quarto, et est in plerisque caritatis ordo perversus. Sanctorum vero caritas ordinata est. Volo ad intelligendum hoc, quod dictum est: „ordinate [6]) in me caritatem:“ aliqua exempla replicare. Te vult divinus sermo diligere patrem, filium, filiam, vult te sermo divinus diligere Christum, nec dicit tibi, ne diligas liberos, ne parentibus caritate jungaris. Sed quid dicit tibi? Ne inordinatam habeas caritatem, ne primum patrem, aut matrem, deinde me diligas, ne filii et filiae plus quam mei caritate tenearis. „Qui [7]) amat patrem aut matrem super me, non est me dignus. Qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus.“ Recole conscientiam tuam

---

1) Cantic. II, 4.

2) Edd. Merlini: introducite me: non simpliciter etc. — Cfr. Cantic. II, 4.

3) Cantic. II, 4. 4) Cantic. II, 4.

5) Edd. Merlini: amore quarto, amant tertio.

6) Cantic. II, 4.

7) Matth. X, 37.

de [1]) patris matrisve affectu, et considera, qualem circa sermonem Dei et Jesu habeas caritatem: statim deprehendes, magis te filium aut filiam diligere, quam verbum, magis te parentes amare, quam Christum. Quis putas ita proficit ex nobis, ut praecipuam et primam inter [2]) omnia sermonis Dei habeat caritatem? Qui in secundo loco liberos ponat? Juxta hunc modum ama uxorem tuam. „Nullus [3]) quippe aliquando suam carnem odio habuit," sed amat ut carnem: „et [4]) erunt, inquit, duo in carne una," et non in uno spiritu. Ama et Deum, sed ama illum, non ut carnem et sanguinem, sed ut spiritum. „Qui [5]) enim adhaeret Deo, unus spiritus est." Igitur ordinata est caritas in perfectis. Ut autem post Deum etiam inter nos ordo ponatur, primum mandatum est, ut diligamus parentes, secundum ut filios, tertium ut domesticos nostros. Si autem filius malus est, et domesticus bonus, domesticus in caritate filii collocetur. Et ita fiet, ut sanctorum ordinata sit caritas. Magister quoque et dominus noster in evangelio praecepta de caritate constituens, ad uniuscujusque dilectionem proprium aliquid apposuit, et dedit intelligentiam ordinis his, qui possunt audire Scripturam dicentem: „ordinate [6]) in me caritatem." „Diliges [7]) Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota mente tua, et ex tota anima tua, et ex tota virtute tua." Et „diliges [8]) proximum tuum sicut te ipsum." Non proximum ex toto corde, ex tota anima, et ex tota virtute, et ex tota mente. Rursus inquit: „diligite [9]) inimicos vestros:" et non apposuit: ex toto

---

[1]) Edd. Merlini: de patris matris fratrisve affectu: considera, qualem etc.

[2]) Edd. Merlini: inter omnes.

[3]) Ephes. V, 29. [4]) Ephes. V, 31.

[5]) I Cor. VI, 17. [6]) Cantic. II, 4. [7]) Deut. VI, 5.

[8]) Matth. XXII, 39. [9]) Matth. V, 44.

corde. Non est inordinatus sermo divinus, nec impossibilia praecipit [1]), nec dicit: diligite inimicos vestros ut vosmet ipsos: sed tantum: „diligite [2]) inimicos vestros:“ sufficit, quod eos diligimus, et odio non habemus. Proximum vero ut te ipsum. Porro Deum ex toto corde, et [3]) ex tota anima, et ex tota mente, et ex tota virtute. Si haec intellexeris, et intellecta compleveris, fecisti, quod sponsi sermone praecipitur. „Introducite [4]) me in domum vini, ordinate in me caritatem.“ Quis putas e nobis caritatis est ordinatae [5])? „Confirmate [6]) me in unguentis.“ Unus de interpretibus posuit [7]) οἰνανθίνων. Haec autem sponsa loquitur. „Stipate [8]) me in malis.“ In quibus malis? „Ut [9]) malum in lignis sylvae, ita fratruelis meus in medio filiorum.“ Idcirco „in [10]) malis ejus stipate me, quia vulneratae caritatis ego“ Quam pulchrum est, quam decorum a caritate vulnus accipere? Alius jaculum carnei amoris excepit, alius terreno [11]) cupidine vulneratus est: tu nuda membra tua, et praebe te jaculo [12]) formoso, si quidem Deus sagittarius est. Audi Scripturam de hoc eodem jaculo loquentem, imo, ut amplius admireris, audi ipsum jaculum, quid loquatur:

---

[1]) Edd. Merlini: praecipit: nec diligite inimicos vestros ut vosmet ipsos: sufficit, quod eos etc.

[2]) Matth. V, 44.

[3]) Desunt verba: „et ex tota anima,“ in edd. M.

[4]) Cantic. II, 4.

[5]) Edd. Merlini: ordinator? Confirmate etc.

[6]) Cantic. II, 5.

[7]) Edd. Merlini: posuit οἰνέλαιον, alius μύρον. Haec autem etc.

[8]) Cantic. II, 5. [9]) Cantic. II, 3.

[10]) Cantic. II, 5.

[11]) Edd. Merlini: terrena.

[12]) Edd. Merlini: jaculo electo, jaculo formoso, si quidem etc.

„posuit [1]) me in sagittam electam, et in pharetra sua servavit me. Et dixit mihi: magnum est tibi hoc, vocari puerum meum.“ Intellige sagittam, quid dicat, et quomodo a Deo sit electa. Quam beatum est, hoc jaculo vulnerari? Hac sagitta vulnerati fuerunt illi, qui inter se invicem conferebant: „nonne [2]) cor nostrum ardens erat in via, cum aperiret nobis Scripturas?“ Si quis sermone nostro, si quis scripturae divinae magisterio vulneratur, et potest dicere, quia vulneratae caritatis ego, hunc et illud forsitan sequitur. Quid forsitan dico? Manifestam promo sententiam.

9. „Sinistra [3]) ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me.“ Habet et in sinistra, et in dextera sermo Dei sapientiam, quae [4]), cum pro intellectus varietate sit multiplex, in subjacenti una est. Ipse Salomon de laeva et dextera sapientiae docuit, dicens: „longitudo [5]) enim et anni vitae in dextera ejus: in sinistra autem ipsius divitiae et gloria.“ Igitur laeva ejus sub capite meo, ut me [6]) faciat requiescere, et brachium sponsi fiat cervical meum, et reclinetur animae principale super sermonem Dei. „Laeva [7]) ejus sub capite meo.“ Non expedit tibi, habere cervicalia, quae lamentatio sequatur [8]). In Ezechiele scriptum est: „vae [9]) iis, quae consuunt cervicalia sub omni cubitu manus!“ Noli consuere cervicalia, noli capiti aliunde requiem quaerere, habe sponsi laevam sub capite tuo, et dic: „laeva [10]) ejus sub capite meo.“ Quam

---

1) Jesai. XLIX, 2. 6. 2) Luc. XXIV, 32.
3) Cantic. II, 6.
4) Deest „quae“ in edd. M.
5) Prov. III, 6.
6) Deest „me“ in ed. Ruaei.
7) Cantic. II, 6.
8) Edd. Merlini: sequitur.
9) Ezech. XIII, 18. 10) Cantic. II, 6.

cum habueris, omnia tibi, quae sunt in [1]) laeva, tribuuntur. Dicis quippe: „in [2]) sinistra ejus divitiae et gloria, et dextera ejus amplexabitur me.“ Totum te sponsi dextera complectatur. Longitudo quippe et anni vitae in dextera ejus: et ob id longae vitae et multorum dierum eris super terram bonam, quam Dominus Deus tuus dat tibi. „Adjuravi [3]) vos filiae Hierusalem in virtutibus, et in [4]) viribus agri.“ Quid adjurat sponsa filias Hierusalem? „Si [5]) levaveritis, et suscitaveritis caritatem.“ Quamdiu caritas dormit in vobis, o filiae Hierusalem, o adolescentulae, quae in me non dormit [6]), quia vulnerata sum caritate? In vobis autem, quae plures estis, et adolescentulae, et filiae Hierusalem, dormit caritas sponsi. Adjuravi ergo vos filiae Hierusalem, si levaveritis, et non solum levaveritis, sed et suscitaveritis, quae in vobis est, caritatem. Creator universitatis cum vos conderet, inseruit in cordibus vestris semina caritatis. Nunc autem, sicut alibi dicitur: „justitia [7]) dormivit in ea:“ sic dilectio dormitat in vobis: juxta quod et alibi dicitur [8]): „sponsus [9]) requievit ut leo, et ut catulus leonis.“ Adhuc in infidelibus, et in his, qui corde sunt dubio, dormitat sermo divinus, vigilat in sanctis: dormitat in his, qui tempestatibus fluctuant, suscitatur vero eorum vocibus, qui cupiunt vigilante sponso salvari. Statim fit eo vigilante tranquillitas [10]), statim undarum moles conquiescunt, spiritibus [11]) contrariis concrepatur, fluctuum rabies silet: illo dormiente tem-

---

1) Desunt verba: „in laeva,“ in edd. M.
2) Cfr. Cantic. II, 6. — Edd. Merlini: complexabitur.
3) Cantic. II, 7. 4) Deest „in“ in ed. R.
5) Cantic. II, 7.
) Edd. Merlini: dormivit, quae etc.
7) Jesai. I, 21. 8) Deest „dicitur“ in edd. M.
9) Num. XXIV, 9. 10) Cfr. Matth. VIII, 23. seqq.
11) Edd. Merlini: spiritus contrarii increpantur.

pestas, mors, et desperatio est. „Adjuro [1]) ergo vos filiae Hierusalem in virtutibus, et in viribus agri." Cujus agri? Nempe illius agri pleni, quem benedixit [2]) Dominus.

10. „Si [3]) levaveritis, et suscitaveritis caritatem, quoad usque velit vox fratruelis mei. Ecce hic venit, saliens super montes." Haec adhuc loquitur ecclesia, exhortans adolescentulas, ut ad sponsi praeparentur adventum: si tamen venire voluerit, et suum illis praebere colloquium. Adhuc igitur loquente ea, venit sponsus, quem digito monstrat, et dicit: „ecce [4]) hic venit, saliens super montes." Intellige sponsae animam beatam atque perfectam, quae citius videat, citius sermonis contempletur adventum, quae sibi sapientiam venisse sentiat, et caritatem, et dicat non videntibus: „ecce [5]) hic venit." Orate, ut et ego possim dicere: „ecce [6]) hic venit." Si enim potuero Dei disserere sermones [7]), quodammodo et ego dicam: „ecce [8]) hic venit." Quo? Non utique, ubi vallis, non ubi humilia loca. Quo venit? „Saliens [9]) super montes, transiliens super colles." Si fueris mons, salit in te sermo Dei. Si non valueris esse mons, sed fueris collis, secundus a monte, transiliet super te. Quam vero pulchra, et convenientia rebus vocabula! Salit super montes, quia majores sunt: transilit super colles, quia minores sunt. Non transilit super montes, non salit super colles. „Ecce [10]) hic venit, saliens super montes, transiliens super colles."

11. „Similis [11]) est fratruelis meus capreae, aut hinnulo cervorum in montibus Bethel." Haec duo animalia in Scripturis frequentius nominantur: et quo amplius admireris, saepius juncta ponuntur. „Et [12]) haec sunt, ait,

---

[1]) Cantic. II, 7. [2]) Cfr. Gen. XXVI.
[3]) Cantic. II, 7. 8. [4]) Cantic. II, 8.
[5]) Cantic. II, 8. [6]) Cantic. II, 8.
[7]) Edd. Merlini: sermonem.
[8]) Cantic. II, 8. [9]) Cantic. II, 8. [10]) Cantic. II, 8.
[11]) Cantic. II, 9. [12]) Deut. XIV, 4.

quae manducabis:" post paululum inferens capream et cervum. In praesenti quoque libro pariter nominantur [1]) cervus et caprea. Quodammodo enim cognata sibi sunt, et vicina ista animalia. Caprea, id est, dorcas acutissime videt. Cervus interfector serpentum est. Quis putas est dignus e nobis, qui juxta dignitatem loci atque mysterii plenam possit explicare rationem? Oremus Dominum, ut nobis largiatur sensum, ad aperiendas [2]) Scripturas, et possimus dicere: quomodo aperuit [3]) nobis Jesus Scripturas! Quid igitur? Dicimus, quia dorcas, hoc est, caprea secundum eorum physiologiam, qui de naturis omnium animalium disputant, ex insita sibi vi nomen acceperit. Ab eo enim, quod acutius videat, id [4]) est, *παρὰ τὸ ὀξέως δέρκειν*, dorcas appellata est. Cervus vero serpentum inimicus ac debellator est, ita, ut spiritu narium eos extrahat de cavernis, et superata pernicie veneni eorum pabulo delectetur. Forsitan salvator meus caprea fit juxta *θεωρίαν*, cervus juxta opera. Quaenam ista sunt opera? Interficit ipse serpentes, contrarias fortitudines jugulat, ideo dicam ei: „tu [5]) contrivisti capita draconum super aquas, tu contrivisti caput draconis."

12. „Similis [6]) est fratruelis meus capreae, vel hinnulo cervorum super montes domus Dei:" Bethel quippe interpretatur domus Dei. Non omnes montes domus Dei sunt, sed qui montes ecclesiae sunt. Inveniuntur quippe et alii montes erecti, et consurgentes adversus scientiam Dei, montes Aegyptiorum et Allophylorum. Vis scire, quia similis est fratruelis meus capreae, aut hinnulo cer-

---

[1]) Ed. Ruaei: nominatur.

[2]) Edd. M. non male: percipiendas.

[3]) Edd. Merlini: aperiret. — Cfr. Luc. XXIV, 32.

[4]) Edd. Merlini: id est, *ἀπὸ τοῦ ὀξυδόρκειν*.

[5]) Psalm. LXXIV, 13. 14. — Edd. Merlini: aquam.

[6]) Cantic. II, 9.

vorum super montes Bethel? Esto mons ecclesiasticus, mons domus Dei, et veniet ad te sponsus similis capreae, vel hinnulo cervorum super montes Bethel. Cernit sponsum appropinquasse vicinius, qui ante super montes versabatur et colles, assimulat eum transilientem atque salientem. Et post haec [1]) ad se, et ad alias adolescentulas advenisse cognoscens, dicit: „ecce [2]) hic retro post parietem nostrum.“ Si aedificaveris parietem, et feceris aedificationem Dei, veniet post parietem tuum. „Prospiciens [3]) per fenestras.“ Una fenestra unus est sensus, per hunc prospicit sponsus, alia fenestra alius est sensus, et per hunc sponsus sollicite contuetur. Per quos sensus enim [4]) non prospicit sermo Dei? Quid sit autem prospicere per fenestras, et quomodo per eas sponsus adspiciat, sequens docebit exemplum. Ubi non prospicit sponsus, ibi mors invenitur adscendens, ut legimus in Hieremia: „ecce [5]) mors adscendit per fenestras nostras.“ Quando videris mulierem ad concupiscendum eam, jam mors adscendit per fenestras tuas. „Eminens [6]) per retia.“ Intellige, quia in medio laqueorum ambulas, et subtus machinas transeas imminentes. Omnia retibus plena sunt, diabolus laqueo cuncta complevit. Si autem venerit tibi sermo Dei, et coeperit eminere de retibus, dices: „anima [7]) nostra erepta est de laqueo venantium. Laqueus contritus est, et nos liberati sumus. Benedicti vos a Domino, qui fecit coelum et terram.“ Eminet igitur sponsus per retia tibi vitam [8]) faciens. Jesus descendit ad terras, subjecit se retibus mundi: videns magnum hominum gregem reti-

---

1) Edd. Merlini: hoc.
2) Cantic. II, 9. 3) Cantic. II, 9.
4) Deest „enim“ in ed. Ruaei.
5) Jerem. IX, 21. 6) Cantic. II, 9.
7) Cfr. Psalm. CXXIV, 7. 8.
8) Edd. Merlini: viam.

bus impeditum, nec ea [1]) ab alio nisi a se posse conscidi, venit ad retia, assumens corpus humanum, quod inimicarum fortitudinum laqueis tenebatur, ea tibi dirupit, et loqueris: „ecce [2]) hic retro post parietem nostrum, prospiciens per fenestras, eminens per retia.“ Cum eminuerit, dicit tibi: „respondet [3]) fratruelis meus, et dicit: surge, veni proxima mea:“ viam tibi feci, conscidi retia, sic veni ad me proxima mea. „Surge [4]), veni proxima mea, speciosa mea, columba mea.“ Cur ait: „surge?“ cur „propera?“ Ego pro te sustinui rabiem tempestatum, ego fluctus, qui tibi debebantur, excepi. Tristis [5]) est facta anima mea propter te usque ad mortem. Surrexi a mortuis fractis mortis januis, et inferni vinculis dissolutis. Ideo dico tibi: „surge [6]), veni proxima mea, speciosa mea, columba mea: quia hiems transivit, pluvia abiit, flores visi sunt in terra.“ Ego a mortuis surgens, tempestate compressa, tranquillitatem reddidi. Et quia secundum dispensationem carnis ex virgine, et voluntate patris crevi, et sapientia, et aetate profeci, flores [7]) „visi sunt in terra, tempus sectionis adest.“ Sectio remissio peccatorum est. Omnem enim ramum, ait [8]), in me manentem, et afferentem fructum pater meus mundat, ut fructus majores afferat. Habeto fructus, et priora, quae in te infructuosa sunt, auferuntur. „Tempus [9]) quippe sectionis adest, vox turturis audita est in terra nostra.“ Non sine causa in sacrificio assumitur par [10]) turturum, aut duo pulli columbarum. Nam idem valent, et nunquam dictum est separatim par tantummodo columbarum,

---

1) Edd. Merlini: eum. 2) Cantic. II, 9.
3) Cantic. II, 10. 4) Cantic. II, 10.
5) Cfr. Matth. XXVI, 38.
6) Cfr. Cantic. II, 10. 11. 12.
7) Cantic. II, 12. 8) Cfr. ev. Joann. XV, 2.
9) Cantic. II, 12. 10) Cfr. Levit. XII, 6.

sed „par turturum, et duos pullos columbarum.“ Columba Spiritus sanctus est. Spiritus autem sanctus, quando de magnis et occultioribus sacramentis, et quae multi capere non possunt, loquitur, in turturis appellatione signatur, id est, ejus [1]) avis, quae semper in montium jugis et arborum verticibus commoratur. In vallibus autem et his, quae ad homines usque perveniunt, columba assumitur. Denique salvator, quia hominem est dignatus assumere, et venit ad terras, multique tunc circa Jordanem peccatores erant, idcirco Spiritus sanctus non in turturem vertitur, sed columba fit, inter nos propter hominum multitudinem avis mansuetior conversatur. Turtur autem videtur, verbi gratia, Mosi et uni cuilibet prophetarum recedentium in montes et deserta, et ibi accipientium sermones Dei. „Vox [2]) ergo turturis audita est in terra nostra. Ficus produxit grossos suos.“ „A [3]) ficu dignoscite parabolam: cum ramus ejus tener factus fuerit, et folia miserit, scitote, quia juxta est aestas.“ Vult nobis Dei eloquium nuntiare, post hiemem, post procellas animarum appropinquasse messem, et ait: „ficus [4]) produxit grossos suos, vites florescunt, dederunt odorem:“ si [5]) jam rumpuntur in florem, tempus adveniet, et erunt uvae.

13. „Surge [6]), veni proxima mea, speciosa mea, columba mea!“ Haec, quae superius exposuimus, sponsus non audientibus adolescentulis, sed sola sponsa audiente loquitur. Volumus autem et ipsius jam audire sermonem, loquentis ad sponsam: „surge [7]), veni proxima mea, spe-

---

[1]) Edd. Merlini: in ejus avis, quae — jugis et in arborum etc.

[2]) Cantic. II, 12. 13. [3]) Matth. XXIV, 32.

[4]) Cantic. II, 13.

[5]) Edd. Merlini: et jam etc.

[6]) Cantic. II, 13. coll. 10.

[7]) Cantic. II, 13. 14. — Desunt verba: „speciosa mea“, in edd. M.

ciosa mea, columba mea, et veni columba mea sub tegmine petrae." Et Moses sub tegmine petrae ponitur, ut videat posteriora Dei [1]). „In [2]) tegmine antemuralis." Primum veni ad id, quod ante murum est, et postea poteris introire, ubi murus est petrae. „Ostende [3]) mihi faciem tuam." Usque ad praesentem diem similia dicuntur ad sponsam: necdum enim habebat fiduciam, ut revelata facie gloriam Domini contemplaretur. Quia vero jam ornata est atque composita, dicitur ei: „ostende [4]) mihi faciem tuam." Nondum erat enim vox ejus ita suavis, ut mereretur ei dici: „audire [5]) me fac vocem tuam." Quando ergo didicit loqui? Tace enim, ait, et audi Israel, et scito, quid loquar: et suavis [6]) facta est vox ejus sponso, secundum illud propheticum: „suavis [7]) fiat ei postulatio mea." Tunc ad eam sponsus effatur: „et [8]) audire me fac vocem tuam: quia vox tua suavis est." Si aperueris os tuum verbo Dei, dicet tibi sponsus: „vox [9]) tua suavis est, et adspectus tuus speciosus." Quapropter consurgentes deprecemur Dominum, ut digni efficiamur sponsi sermone, sapientia Christo Jesu, cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen!

---

1) Edd. Merlini male: dei in tegmine etc.
2) Cfr. Cantic. II, 14. 3) Cantic. II, 14.
4) Cantic. II, 14. 5) Cantic. II, 14.
6) Cantic. II, 14. 7) Psalm. CIV, 34.
8) Cantic. II, 14. 9) Cantic. II, 14.

MONITUM
AD ORIGENIS IN CANTICUM CANTICORUM
ΕΞΗΓΗΤΙΚΑ.

Canticum [1]) Canticorum tomis explanare bis aggressus est Origenes. Primum quidem, cum adhuc esset juvenis, id est, non ante aetatis suae annum trigesimum septimum, — quippe qui hoc tantum tempore Scripturas explicare coeperit —, parvum edidit tomum, cujus segmentum etiamnunc exstat Philocaliae capite septimo; abhinc vero, Athenis cum moraretur, imperante Gordiano, circa aetatis suae annum 55. Christi 240., alium longe prolixiorem in eum Salomonis librum orsus est commentarium, quem decem in tomos distribuit. Quinque priores Athenis, reliquos Caesareae elaboravit, teste Eusebio hist. eccl. lib. 6. cap. 32. Hujus operis prologum, et tres priores tomos cum parte quarti, nullus jam dubitandi locus est, quin repraesentet sequens commentarius. Quaecunque enim, inquit Pearsonus in vindiciis epistolarum S. Ignatii pag.

[1]) Monitum hocce, aptius licet Prolegomenis fuerit affigendum, non tamen absque justa causa, Ruaeo ipso praeeunte, huic loco inserendum curavimus.

110. et 111., de opere aliquo Origeni adscribendo dici possunt, huic imprimis competunt. Neque mirum, cum, ut olim observavit Hieronymus, Origenes „cum in ceteris libris omnes vicerit, in Cantico Canticorum ipse se vicit." Nam primo character Origenianorum vetus est pluribus manuscriptis in collegio S. Petri apud Catabrigienses praefixus: „cognoscitur Origenis sermo per auctoritatum abundantiam." Nullibi autem manifestior hic character, quam in hoc opere: in quo auctor semper excurrit, et loca sanctae scripturae undecunque adducit, et ad suum propositum trahit. Secundo tropologica ubique sectatur Origenes, notantibus omnibus Christianis, ipso etiam Porphyrio. Tres autem perpetuo sensus in toto hoc opere persequitur, historicum, tropologicum, anagogicum, neque aliter exponit reliqua Scripturae loca, quae adducit obiter: ut hic plane se superet Origenes. Tertio nemo unquam toties opera sua prius scripta laudavit, ac Origenes. Quoties enim Scripturae locum obiter citat, ad expositiones suas lectorem ablegare solet. Idem in hoc opere frequenter praestitit; citat enim homilias suas in Exodum et Judices semel, in Numeros quater; explicationes in Leviticum, et commentarios in Novum Testamentum. Quarto, Origeni moris est, propria nomina hebraica interpretari, et ex eorum interpretationibus sensus tropologicos expiscari. Nullibi frequentius, quam in his tomis, hoc facit. In prologo inquit, Israel ob divinorum contemplationem nominatus est. Zareth, aliena descensio. Deborah, apis, ut homil. 5. in Judices. Barach, coruscatio, ut eadem homilia. Salomon, pacificus. Libro primo Eden, deliciae. Secundo, Cedar, nigredo, vel obscuritas. Hierusalem, visio pacis, ut homil. 21. in Josuam: „de Jerusalem frequenter diximus, quod visio pacis interpretatur." Abimelech, servus regum. Mambre, visio. Cherubim, plenitudo scientiae Dei, ut in Ezechielem homilia 2.

Engaddi, oculus tentationis meae, ut in homil. 2. in Cant. ab Hieronymo versa. Tertio, Bethel, domus Dei. Quisquis autem mira illa theoremata, quae ex iis interpretationibus deducit auctor, perpenderit, nemini certe praeterquam Origeni hosce commentarios tribuet. Quinto, peculiares quaedam opiniones Origeni attributae sunt, praesertim de anima, et angelis; a quibus praecipue Latini abhorrebant. Hae autem ubique in hoc opusculo proponuntur. Denique Origenes in Tomis suis, ubi ad mysticum sensum explicandum se applicat, saepe precibus ad Deum se convertit, ut gratia Dei illustratus illa magna, ut appellat, mysteria perspiciat. Quod hic saepius fit. Si igitur libri materiam, modumque tractandi spectemus, omnia Origenem solum sapiunt. Praeterea sunt et alia, quae hosce commentarios non alterius esse quam Origenis omnino convincunt. Homiliae duae Adamantii in Canticum Canticorum sunt ab Hieronymo fideliter versae, et papae Damaso dedicatae, atque a Rufino agnitae. Earum autem sententiae consimiles et germanae harum sunt, quae in hoc opere continentur, ut, in eadem incude formatum esse utrumque, appareat; uti observavit doctissimus Huetius, qui non pauca loca congessit, et multo plura congerere potuisset. Sed omnem scrupulum tollit luculentum Origenis fragmentum, quod Graece etiamnunc ad finem Philocaliae exstat, *ἐκ τοῦ δευτέρου τόμου τῶν εἰς τὸ ᾆσμα τῶν ᾀσμάτων* decerptum. Huic enim graeco fragmento plane respondent latina, quae habemus in hujus operis libro secundo. Licet enim prior fragmenti pars liberius illic exponatur, posterior tamen pressius redditur: et in ipsa priori parte illa fragmenti verba: „*οὕτω δὲ καὶ μήποτε σκληρύνει κύριος τὴν καρδίαν Φαραώ·*" ab illo vetere melius exponuntur, quam a Tarino nupero interprete. Tarinus ita vertit: „ita nunquam Dominus cor indurat Pharaonis:" quod a mente Adamantii alie-

num est. Vetus [1]) interpres: „secundum haec ergo fortasse et indurasse dicitur Deus cor Pharaonis.“ Recte μήποτε enim, vox Origeni saepe usurpata, non significat „nunquam,“ sed „fortasse.“ Sub ea enim loquendi formula expositiones suas dubitanter proponere ubique fere solet Adamantius. Docte omnino haec Pearsonus, quibus id unum addo, nempe in Procopii epitome in Canticum Canticorum alia magno numero exstare ex Origenis in hunc Scripturae librum commentariis depromta fragmenta graeca, quae item latinis opusculi, de quo nunc agitur, verbis satis accurate respondent. Certissimum igitur est, illud opus esse ipsius Origenis, non latini alicujus auctoris. Graeci quidem non fuisse, vel hinc colligebat Erasmus, quod in prologo citet auctor Graecos velut alienos his verbis: „cum apud Graecos, qui eruditi et sapientes videntur:“ sed imperite prorsus et inepte hic se habet Erasmus, ut observavit Pearsonus in vindiciis epist. S. Ignatii pag. 107. et seqq. Citat enim Origenes Graecos velut alienos non a lingua, aut gente sua, sed religione; neque hic Graecos opponit Latinis, sed Christianis. Ita enim sequitur: „non ergo mirum esset, si et apud nos, ubi, quanto plures simpliciores, tanto plures et imperitiores esse videntur.“ Quae verba certe non ad Latinos tantum, sed Christianorum omnium coetus pertinent; et praeterea Origenem nobis referunt, qui de simplicitate et imperitia ubique fere loquitur, et Graecos frequentissime opponit Christianis. Melius aliquanto, pergit Pearsonus, hanc objectionem urget Raynaudus Jesuita. „Latinum se auctor ipse bis profitetur agens de Logica in philosophiae divisione.“ Illic enim diserte Latini Graecis opponuntur. „Generales disciplinae, quibus ad rerum scientiam pervenitur, tres sunt, quas (Graeci) ethicam,

---

[1]) Ruaeus: Verus interpres etc.

physicam et theoricen appellaverunt: (nos has dicere possumus moralem, naturalem et inspectivam.) Nonnulli sane (apud Graecos) etiam logicen, (quod nos rationalem possumus dicere,) quarto in numero posuerunt.“ Nec tamen auctor hic se latinum profitetur. Nam illa, quae unculis inclusimus, interpretis sunt, non auctoris. Cum enim Graeca litteris quidem latinis, verbis autem Graecis primo reddidisset, ne ſorte a Latinis non intelligerentur, aut ne ipse non intellexisse videretur, eadem latine rursus interpretari voluit; quod est veteribus interpretibus perquam familiare. Locum autem ipsum ab Origene scriptum fuisse vel illud arguit, quod eum Hieronymus ad Ecclesiasten sequatur, ut tunc potissimum, cum nondum Origenica adeo displicuerant, solebat. De tribus enim Salomonis libris agens, et eorum ordinem, et argumenta cum Origene observans, ait: „haud procul ab hoc ordine doctrinarum et philosophi sectatores suos erudiunt, ut primum ethicam doceant, deinde physicam interpretentur, et quem in his profecisse perspexerint, ad theologiam usque producant.“ Quem locum si in animo habuisset Henricus Valesius, nunquam illam observationem in annotationibus ad Eusebium protulisset: „certe in libris Hieronymi nunquam Theologiam dici reperies, sed graece *θεολογίαν*.“ Neque si cogitasset Hieronymum in epistola 155. Origenis hunc locum exprimere voluisse, lectionem Codicis Memmiani vulgatae statim praetulisset, aut hanc sine sensu theoricen exhibere dixisset. Verba Hieronymi sunt: „philosophi solent disputationes suas in physicam, ethicam logicamque partiri; ita et eloquia divina aut de natura disputare, ut in Genesi et Ecclesiaste; aut de moribus, ut in Proverbiis, et in omnibus sparsim libris; aut de logica, pro qua nostri theoricen sibi vindicant, ut in Cantico Canticorum, et in Evangeliis.“ Quae cum ex Origene petita quivis intelligat, theoricen eo loci

pati quis non potest, qui eum ita definiri ab Origene novit: „inspectiva dicitur, qua supergressi visibilia de divinis aliquid et coelestibus contemplamur, eaque sola mente intuemur?" Haec igitur omnino Origenis sunt, et ex eo hausit Hieronymus.

Sed auctorem esse latinum, inquit Erasmus, liquet ex interpretatione amoris, caritatis, dilectionis et cupidinis. Minime vero, inquit idem Anglus. Non enim harum quatuor vocum interpretationem tradit auctor, sed ea tantum adhibet interpres ad exprimenda duo vocabula, quae auctor inter se confert, ἔρωτα scilicet et ἀγάπην. Ἔρωτα autem aut amorem aut cupidinem; ἀγάπην aut dilectionem aut caritatem transfert. Origenes quidem Scripturae loca pro more suo congesserat, ut ἀγάπην idem ostenderet scriptoribus sacris significare, quod apud alios ἔρως. Ad haec autem loca explicanda necesse habuit interpres caritati dilectionem addere, quia saepe verbum ἀγαπᾷν usurpavit auctor, quale in latinis caritati non respondet. Haec ex ipso loco satis luculenter apparent: „videtur autem mihi, quod divina scriptura, volens cavere, ne lapsus aliquis legentibus sub amoris nomine nasceretur, pro infirmioribus quibusque eum, qui apud sapientes saeculi cupido seu amor dicitur, honestiori vocabulo caritatem vel dilectionem nominasse. Verbi gratia, ut cum dixit de Isaac:" „„et accepit Rebeccam, et facta est ei uxor, et dilexit eam:"" „ἀγαπᾷν diligere recte vertitur, et ἀγάπη antiquitus non minus dilectio, quam caritas reddebatur. Glossaria vetera, dilectio ἀγάπη. Ἀγάπη dilectio. Tertullianus de agapis veterum Christianorum:" „„coena nostra de nomine rationem sui ostendit: id vocatur, quod dilectio apud Graecos."" „Ut autem caritati dilectionem, ita et amori cupidinem adjunxit. Glossarium vetus, ἔρως, amor, cupido. Quod ante eum fecerat Hieronymus homilia prima: „„spirituali

cupidine vel amore accendatur."" Haec autem ut auctorem latinum minime produnt, ita Origenem ipsum potius auctorem fuisse ostendunt, qui in scriptis illis, quae habemus, *ἔρωτα* in rebus divinis tam frequenter usurpat: et quem in hac ipsa re, uti solet, imitatur S. Gregorius Nyssenus in Cantica homilia prima: „*Ἐπειδὰν τοίνυν σοφία ἐστὶν ἡ λαλοῦσα· ἀγάπησον, ὅσον δύνασαι, ἐξ ὅλης καρδίας τε καὶ δυνάμεως· ἐπιθύμησον ὅσον χωρεῖς. Προστίθημι δὲ θαῤῥῶν τοῖς ῥήμασι τούτοις καὶ τό· ἐράσθητι.*" Plane ut in versione Hieronymiana homiliae primae Origenis: „et ut aliquid audentius dicam, spirituali cupidine et amore accendatur."

Objici etiam potest, scriptum esse ab Hieronymo in prologo interpretationis homiliarum duarum in Canticum, Origenem in decem tomis septuaginta interpretes, Aquilam, Symmachum, Theodotionem, et quintam editionem magnifice aperteque disseruisse; quod cum in sequenti commentario non appareat, hinc consequi, opus esse a decem tomis diversum. Verum sciendum est, Rufinum scriptionis hujus esse interpretem, uti discimus ex Cassiodoro, qui lib. de divin. lect. cap. 5. haec habet: „in Cantico Canticorum duabus homiliis expositionem Origenis idem S. Hieronymus, latinae linguae multiplicator egregius, sua nobis, ut consuevit, probabili translatione prospexit. Quas item Rufinus, interpres eloquentissimus, adjectis quibusdam locis, usque ad illud praeceptum, quod ait:" „„capite [1]) nobis vulpes pusillas exterminantes vineas:"" „tribus libris latius explicavit." Quamvis enim haec obscure dicta sint a Cassiodoro, satis tamen hoc ipsum opus indicat, quod in illo versiculo: „„capite [2]) nobis vulpes pusillas exterminantes vineas:"" definit. Porro solemne fuit Rufino pervertere omnia, et ad libi-

---

[1]) Cantic. II, 15. [2]) Cantic. II, 15.

tum recoquere, adeo, ut tomos in epistolam ad Romanos ad mediam partem coarctaverit. Nihil ergo mirum, si utique e commentario Origenis in Canticum Canticorum veterum scripturae sacrae interpretum variantes lectiones expunxit. Ejusmodi enim lectiones fuisse in primigenio hujus commentarii textu, liquet e superstitibus fragmentis graecis, quae exhibet epitome Procopii, puta e fragmento ad Canticum Canticorum I, 13. et e fragmento ad Cant. II, 5.

Ceterum de hocce commentario plura vide Origenianorum Huetii lib. 3. c. 2. sect. 3. n. 7.

ORIGENIS
IN CANTICUM CANTICORUM

PROLOGUS[1]).

Interprete Rufino.

Epithalamium [2]) libellus hic, id est, nuptiale carmen, dramatis in modum mihi videtur a Salomone conscriptus, quem cecinit instar nubentis sponsae, et erga sponsum suum, qui est sermo Dei, coelesti amore flagrantis. Adamavit enim eum, sive anima, quae ad imaginem ejus facta est, sive ecclesia. Sed et [3]) magnificus hic ipse atque perfectus sponsus, quibus verbis usus sit ad conjunctam sibi animam, vel ecclesiam, haec ipsa scriptura nos docet. Sodales [4]) quoque sponsae adolescentulae, cum ipsa sponsa positae, quae dixerint [5]), quaeque etiam amici ac sodales

[1]) Ruaeus in notis: Collatus est hic commentarius cum Mss. uno cathedralis ecclesiae S. Petri Belvacensis, altero Turonensi, et tertio monasterii Beccensis.

[2]) Edd. Merlini: Epithalamion libellus, id est nuptiale carmen in modum mihi videtur dramatis a Salomone conscriptus, quem cecinit instar ludentis sponsae etc.

[3]) Edd. Merlini: id.

[4]) Edd. Merlini: Sodales sponsae quoque adolescentulae etc.

[5]) Edd. Merlini: dixerunt.

sponsi, ex eodem nihilominus libro, qui Canticum [1]) Canticorum attitulatur [2]), cognoscimus. Possibilitas enim data est etiam [3]) ipsis amicis sponsi aliqua dicere, ea duntaxat, quae audierant ab ipso sponso, laetantes de conjunctione sponsae. Fit ergo sermo ab ipsa sponsa, non solum ad sponsum, sed etiam ad adolescentulas: et rursum sponsi [4]) sermo non tantummodo ad sponsam, sed etiam ad amicos dirigitur sponsi. Et hoc est, quod supra diximus, carmen nuptiale in modum dramatis esse conscriptum. Drama enim dicitur [5]), ut in scenis agi fabula solet, ubi diversae personae introducuntur: et aliis accedentibus, aliis etiam discedentibus, a diversis, et ad diversos textus narrationis expletur. Quae singula suo ordine scriptura haec continet, totumque corpus ejus mysticis formatur eloquiis. Sed primo scire nos opôrtet, quoniam, sicut puerilis aetas non movetur ad amorem passibilem [6]), ita nec ad capienda [7]) quidem verba haec, parvula et infantilis interioris hominis aetas admittitur, illorum scilicet, qui lacte in Christo aluntur, non cibo forti [8]), et qui nunc primum rationabile et sine dolo lac concupiscunt. In [9]) verbis enim Cantici Canticorum

---

[1]) Edd. Merlini: Cantica Canticorum.

[2]) Mss. „attitulatur.“ Libri editi (v. c. edd. M.): „intitulatur.“ R.

[3]) Deest „etiam“ in edd. M.

[4]) Deest „sponsi“ in edd. M.

[5]) In libris editis (v. c. edd. M.): „dicitur multarum personarum cantilena, ut in scenis“ etc. Sed in Mss. omnibus nostris desunt verba: „multarum personarum cantilena.“ R.

[6]) Mss. „passibilem.“ Libri editi (v. c. edd. M.): „possibilium.“ R.

[7]) Edd. Merlini: capiendum.

[8]) Edd. Merlini: forti, sed nunc quidem primum rationabile: et sine dolo etc.

[9]) Codd. Beccensis et Belvacensis: „In proverbiis enim“ etc. R.

ille cibus est, de quo dicit Apostolus: „perfectorum [1]) autem est solidus cibus:" et tales requirit auditores, qui [2]) „pro possibilitate sumendi exercitatos habeant sensus ad discretionem boni et mali." Et quidem parvuli, quos diximus, si veniant ad haec loca, potest fieri, ut nihil quidem ex hac scriptura proficiant, nec tamen valde laedantur [3]), vel ipsa, quae scripta sunt, legentes, vel quae ad explanationem eorum dicenda sunt, recensentes. Si vero aliquis accesserit, qui secundum carnem tantummodo vir est, huic tali non parum ex hac scriptura discriminis periculique nascetur. Audire [4]) enim pure et castis auribus amoris nomina nesciens, ab interiori homine ad exteriorem et carnalem virum omnem deflectet auditum, et a spiritu convertetur ad carnem, nutrietque in semet ipso concupiscentias carnales, et occasione divinae scripturae commoveri et incitari videbitur ad libidinem carnis. Ob hoc ergo moneo, et consilium do [5]) omni, qui nondum carnis et sanguinis molestiis caret, neque ab affectu naturae materialis abscedit, ut a lectione libelli hujus eorumque, quae in eo dicentur, penitus temperet. Aiunt enim, observari etiam apud Hebraeos, quod, nisi quis ad aetatem perfectam maturamque pervenerit, libellum hunc ne [6]) quidem in manibus tenere permittatur. Sed et illud ab iis accepimus custodiri, quandoquidem moris est apud eos, omnes scripturas a doctoribus et a sapientibus tradi pue-

---

1) Hebr. V, 14.

2) Cfr. Hebr. V, 14. — Edd. Merlini: qui possibilitate etc.

3) Edd. Merlini: laedentur.

4) Edd. Merlini: Audiens enim — nomina nesciens ad interiorem hominem omnia referet: audiens autem carnalis et lubricus: ab interiore homine etc.

5) Ed. Ruaei: de omni, qui etc.

6) Edd. Merlini: nec quidem.

ris, simul et eas, quas δευτερώσεις [1]) appellant, ad ultimum quatuor ista observari, id est, principium Genesis, in quo mundi creatura describitur, et Ezechielis prophetae principia, in quibus de Cherubim refertur [2]), et finem, in quo templi aedificatio continetur, et hunc Cantici [3]) Canticorum librum. Igitur necessarium mihi videtur, antequam ad ea, quae in hoc libello scripta sunt, discutienda veniamus, de amore prius ipso, qui est scripturae hujus [4]) causa praecipua, pauca disserere, et post haec de ordine librorum Salomonis, in quibus hic liber tertio loco positus videtur: tum etiam de [5]) attitulatione libelli ipsius, cur Canticum Canticorum superscriptus sit: atque etiam, quomodo dramatis in modum, et tanquam fabula, quae in scenis personarum immutatione agi solet, videatur esse compositus. Apud Graecos quidem plurimi eruditorum virorum, volentes investigare veritatis indaginem [6]), de amoris natura multa ac diversa etiam dialogorum stilo scripta protulerunt, conantes ostendere, non aliud esse amoris vim, nisi quae animam de terris ad fastigia coeli celsa perducat, nec ad summam posse beatitudinem perveniri [7]), nisi amoris desiderio provocante. Sed [8]) et quaestiones de hoc quasi in conviviis propositae referuntur, inter eos puto, inter quos non ciborum, sed verborum convivium gerebatur. Alii vero etiam artes quasdam, quibus amor hic in anima gigni vel augeri posse videatur,

[1]) Edd. M. corrupte: δευτερογόσσιν.

[2]) Edd. Merlini: profertur.

[3]) Edd. M. male: Cantica Canticorum etc.

[4]) Ed. Ruaei: ejus.

[5]) Edd. Merlini: de hac titulatione.

[6]) Edd. Merlini: imaginem.

[7]) Edd. Merlini: perveniri.

[8]) Codd. Turonensis et Beccensis: „Sed et quaestionem de hoc quasi in conviviis propositam esse ferunt." R.

conscriptas reliquerunt. Sed has artes carnales homines ad vitiosa desideria, et culpabilis amoris mysteria [1]) traxerunt. Non ergo mirum sit, si et apud nos, ubi quanto plures simpliciores, tanto plures et imperitiores videntur, difficilem diximus, et periculo proximam de amoris natura disputationem: cum apud Graecos, qui eruditi et sapientes videntur, fuerint tamen aliqui, qui de his non ita acceperint, ut scriptum est, sed occasione eorum, quae de amore dicta sunt, in lapsus carnis et in [2]) impudicitiae praecipitia corruerunt, sive ex his, quae scripta erant, ut supra memoravimus, admonitiones quasdam et incitamenta sumentes, sive incontinentiae suae velamen scripta [3]) veterum praeferentes. Ne ergo et nos tale aliquid incurramus, ea, quae a veteribus bene et spiritualiter scripta sunt, vitiose et carnaliter advertentes, tam corporis, quam animae nostrae palmas protendamus ad Deum, ut Dominus, qui dedit verbum evangelizantibus virtute multa, donet et nobis in virtute sua verbum, quo possimus ex his, quae scripta sunt, intellectum sanum, et ad aedificationem pudicitiae aptum, vel nomini ipsi, vel naturae amoris ostendere. In principio verborum Mosis, ubi de mundi conditione conscribitur, duos invenimus homines creatos referri. Primum ad imaginem et similitudinem Dei factum, secundum e limo terrae factum. Hoc Paulus Apostolus bene sciens, et ad liquidum in his eruditus, in suis literis apertius et evidentius binos esse et per singulos quosque homines scripsit. Sic enim dixit: „nam [5]) si is, qui foris est, homo noster corrumpitur, sed ille, qui in-

[1]) Cod. Beccensis: „mysteria.“ Libri editi (v. c. edd. M.): „ministeria.“ R.

[2]) Deest „in“ in edd. M.

[3]) Mss. „scripta.“ Libri editi (v. c. edd. M.): „scriptis.“ R.

[4]) Cfr. Gen. I. [5]) II Cor. IV, 16.

tus est, renovatur de die in diem." Et iterum: „condelector[1]) enim legi Dei secundum interiorem hominem:" et his similia quanta conscribit? Unde puto, neminem jam debere dubitare, quod Moses de duorum hominum factura vel figmento scripserit in principio Genesis, cum videat Paulum, qui melius utique, quam nos, intelligebat ea, quae a Mose scripta sunt, duos homines esse per singulos quosque dicentem. Quorum unum, id est, interiorem renovari per singulos dies memorat: alterum vero, id est, exteriorem in quibusdam sanctis, et talibus, qualis erat Paulus, corrumpi perhibet et infirmari. Quod si alicui videbitur de hoc adhuc aliquid dubitandum, in locis propriis melius explanabitur. Nunc autem, propter quid memoriam fecerimus interioris et exterioris hominis, prosequamur. Ostendere enim ex his volumus, quod scripturis divinis per[2]) homonymias, id est, per similes appellationes, imo per eadem vocabula, et exterioris hominis membra, et illius interioris hominis[3]) partes affectusque nominantur, eaque non solum vocabulis, sed et rebus ipsis sibi invicem comparantur. Verbi gratia, aetate[4]) aliquis est puer secundum exteriorem hominem, quem possibile est crescere, et ad aetatem juvenis adduci, atque inde succedentibus incrementis pervenire ad virum perfectum, et effici patrem. His autem nominibus uti voluimus[5]), ut consona divinae scripturae, illi scilicet, quae ab Joanne scripta est, vocabula poneremus. Ait enim

---

[1]) Rom. VII, 22.

[2]) Edd. Merlini corrupte: per mononymas, id est per singulas appellationes: ideo per eadem etc.

[3]) Edd. Merlini: hominis membra, partes affectusque nominantur, eademqne non solum etc.

[4]) Codd. Beccensis et Turonensis ut nos in textu. Libri editi (v. c. edd. M.): „vetatur aliquis esse puer secundum interiorem hominem." R.

[5]) Edd. Merlini: volumus.

ille [1]): „scripsi [2]) vobis, pueri, quoniam cognovistis patrem: scripsi vobis, patres, quoniam cognovistis eum, qui ab initio est: scripsi vobis, juvenes, quoniam fortes estis, et [3]) verbum Dei manet in vobis, et vicistis malignum." Evidens utique est, nec ab ullo arbitror omnino dubitari, quod pueros hic Joannes vel adolescentes, vel [4]) juvenes, vel etiam patres secundum animae, non secundum corporis appellat [5]) aetatem. Sed et Paulus dicit in quodam loco: „non [6]) potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus: tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam." In [7]) Christo parvulus procul dubio secundum animae, non secundum carnis nominatur aetatem. Denique idem Paulus etiam in alio loco ait: „cum [8]) essem parvulus, loquebar sicut parvulus, sicut parvulus sapiebam, sicut parvulus cogitabam: cum autem factus sum vir, destruxi quae erant parvuli." Et iterum alibi dicit: „donec [9]) occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis Christi." Scit enim occursuros [10]) esse omnes, qui cre-

---

[1]) Deest „ille" in edd. M.

[2]) I Joann. II, 13. 14.

[3]) Sic habent Mss., sed libri editi (v. c. edd. M.): „et per verbum Dei, quod manet in coelo, vicistis malignum." R.

[4]) Edd. Merlini: et juvenes.

[5]) Edd. Merlini: appellat.

[6]) Cfr. I Cor. III, 1. 2. — Desunt verba: „non escam," in edd. M.

[7]) Sic Mss., libri vero editi (v. c. edd. M.): „In Christo autem parvuli procul dubio — nominantur aetatem." R.

[8]) I Cor. XIII, 11. — Edd. Merlini: sicut parvulus loquebar.

[9]) Cfr. Ephes. IV, 13.

[10]) Edd. Merlini: occursuros esse nos in mensuram aetatis plenitudinis Christi. Igitur etc.

dunt, in virum perfectum, et in mensuram aetatis plenitudinis Christi. Igitur sicut haec, quae memoravimus, aetatum nomina iisdem vocabulis et exteriori homini adscribuntur et interiori: ita invenies etiam, membrorum nomina corporalium transferri ad animae membra, seu potius efficientiae haec [1]) animae affectusque dicendi sunt. Dicitur ergo in Ecclesiaste: „sapientis [2]) oculi in capite ejus.“ Item in evangelio: „qui [3]) habet aures audiendi, audiat!“ In prophetis quoque: „sermo [4]) Domini, qui factus est in manu prophetae Hieremiae,“ sive alterius cujuslibet. Simile est etiam illud, quod ait ille [5]): „pes [6]) autem tuus non offendit.“ Et iterum: „mei [7]) autem paulo minus moti sunt pedes.“ Evidenter quoque et venter animae designatur, ubi dicitur: „Domine [8]), a timore tuo in utero concepimus.“ Nam inde quis dubitet, cum dicitur: „sepulcrum [9]) patens est guttur eorum?“ Et iterum: „praecipita [10]), Domine, et divide linguas eorum.“ Sed et id, quod scriptum est: „dentes [11]) peccatorum contrivisti.“ Et iterum: „contere brachium peccatoris et maligni.“ Et quid opus est, me de his plura colligere, cum abundantissimis testimoniis scripturae divinae repletae sint [12])? Ex quibus evidenter ostenditur, membrorum haec nomina nequaquam corpori visibili aptari posse, sed ad invisibilis animae partem virtutesque debere revocari: quoniam et vocabula quidem habent similia, aperte autem et sine ulla ambiguitate non [13]) exterioris, sed interioris

---

[1]) Edd. Merlini: hac. [2]) Ecclesiast. II, 14.
[3]) Matth. XIII, 43. [4]) Cfr. Jerem. XXI, 1.
[5]) Deest „ille“ in edd. M.
[6]) Prov. III, 23. [7]) Psalm. LXXIII, 2.
[8]) Jesai. XXVI, 18. [9]) Psalm. V, 9.
[10]) Psalm. LV, 9. [11]) Psalm. III, 7.
[12]) Ed. Ruaei: sunt? Ex quibus etc.
[13]) Edd. M. perperam: non interioris, sed exterioris hominis etc.

hominis significantias gerunt. Est [1]) ergo materialis hujus hominis, qui et exterior appellatur, cibus potusque naturae suae cognatus, corporeus iste scilicet et terrenus. Similiter autem et spiritualis hominis ipsius, qui et interior dicitur, est proprius cibus, ut panis ille vivus, qui de coelo descendit. Sed et potus ille est ex illa aqua, quam promittit Jesus, dicens: „quicunque [2]) biberit ex hac aqua, quam ego do ei, non sitiet in aeternum.“ Sic ergo per omnia similitudo quidem vocabulorum secundum utrumque hominem ponitur: rerum vero proprietas unicuique discreta servatur, et corruptibili [3]) corruptibilia praebentur, incorruptibili vero incorruptibilia proponuntur. Unde accidit, ut simpliciores quidam nescientes distinguere ac secernere, quae sint, quae in scripturis divinis interiori homini, quae vero exteriori deputanda sint, vocabulorum similitudinibus falsi ad ineptas quasdam fabulas et figmenta inania se contulerint [4]): ut etiam post resurrectionem cibis corporalibus utendum crederent, potumque sumendum non solum ex illa vite vera, et vivente in saecula, verum et ex his vitibus et [5]) fructibus ligni. Sed de his alias videbimus. Nunc ergo, ut praecedenti observatione distinximus, est quidem secundum interiorem hominem alius sine filiis et sterilis, alius vero abundans in filiis. Secundum quod et illud advertimus dictum: „sterilis [6]) peperit septem, et fecunda in filiis infirmata est.“ Et ut in benedictionibus dicitur: „non [7]) erit in vobis sine filiis et sterilis.“ Igitur si haec ita se habent,

---

[1]) Edd. Merlini: Esto ergo etc.

[2]) Ev. Joann. IV, 14. — Deest „ei“ in edd. M.

[3]) Deest „corruptibili“ in ed. R.

[4]) Edd. Merlini: contulerunt.

[5]) Desunt verba: „et fructibus,“ in libris antea editis (e. c. edd. M.), sed habentur in Mss. Ruaeus.

[6]) I Sam. II, 5. (I Regg.) [7]) Exod. XXIII, 26.

sicut dicitur aliquis carnalis amor, quem et [1]) cupidinem appellaverunt poetae, secundum quem, qui amat, in carne seminat: ita est et quidam spiritualis amor, secundum quem ille interior homo amans, in spiritu seminat. Et ut evidentius dicam, si quis est, qui portat adhuc imaginem terreni secundum exteriorem hominem, agitur cupidine et amore terreno [2]). Qui [3]) vero portat imaginem coelestis secundum interiorem hominem, agitur cupidine et amore coelesti. Amore autem et cupidine coelesti agitur anima, cum perspecta pulchritudine et decore verbi Dei, speciem ejus adamaverit, et ex ipso telum [4]) quoddam et vulnus amoris acceperit. Est enim verbum hoc imago, et splendor Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturae, in quo creata sunt omnia, quae in coelis sunt, et quae in terris, sive visibilia, sive invisibilia. Igitur si quis potuerit capaci mente conjicere et considerare horum omnium, quae in ipso creata sunt, decus et speciem, ipsa [5]) rerum venustate percussus, et splendoris magnificentia ceu jaculo, ut ait propheta [6]), electo terebratus, salutare ab ipso vulnus accipiet, et beato igne amoris ejus ardebit. Oportet etiam nos illud scire [7]), quod illicitus amor, et contra legem, sicut accidere potest homini exteriori, verbi gratia, ut non sponsam vel conjugem amet, sed aut meretricem aut adulteram: ita et interiori homini, hoc est, animae accidere potest amor, non in legitimum sponsum, quem diximus esse verbum Dei, sed

---

[1]) Deest „et" in edd. M.

[2]) Edd. Merlini: carnali.

[3]) Desunt verba: „Qui vero — hominem, agitur cupidine et amore coelesti," in edd. M.

[4]) Edd. Merlini: zelum quendam et vulnus etc.

[5]) Edd. Merlini: ipse harum rerum etc.

[6]) Jesai. XLIX, 2.

[7]) Edd. Merlini: scire. Illicitus amor etc.

in adulterum aliquem et corruptorem. Quod sub hac eadem figura evidenter declarat Ezechiel [1]) propheta, ubi Oollam et Oolibam [2]) introducit sub specie Samariae et Hierusalem, adulterino amore corruptas, sicut locus ipse scripturae propheticae ostendit volentibus plenius scire. Exardescit [3]) autem etiam hic spiritualis amor animae aliquando quidem, ut edocuimus, erga aliquos spiritus nequitiae, aliquando erga Spiritum sanctum, et Verbum Dei, qui est sponsus fidelis, et eruditae animae vir dicitur, et cujus ipsa sponsa in hac praecipue scriptura, quae habetur in manibus, nominatur, sicut, praestante Domino, plenius ostendemus, cum verba ipsius libelli explanare coeperimus. Videtur autem mihi divina scriptura volens cavere, ne lapsus aliquis legentibus sub amoris nomine nasceretur, pro infirmioribus quibusque eum, qui apud sapientes saeculi cupido, seu amor dicitur, honestiori vocabulo caritatem vel dilectionem nominasse. Verbi gratia, ut cum dixit de Isaac: „et [4]) accepit Rebeccam, et facta est ei uxor, et dilexit eam.“ Et iterum de Jacob et Rachel similiter dicit Scriptura: „Rachel [5]) autem erat decora oculis, et pulchra facie, et dilexit Jacob Rachel, et dixit: serviam tibi septem annis pro Rachel filia tua juniore.“ Evidentius autem immutatus usus vocabuli hujus apparet in Amnon [6]), qui adamavit sororem suam Thamar. Scriptum est enim: „et [7]) factum est post haec, et erat Absalon filio David soror decora facie valde, et nomen ei Thamar, et dilexit eam Amnon filius David.“

---

[1]) Cfr. Ezech. XXIII, 2. seqq.

[2]) Edd. Merlini: Olibam introduxit sub etc

[3]) Edd. Merlini: Exardescit hic spiritualis etc.

[4]) Gen. XXIV, 67.

[5]) Gen. XXIX, 17. 18.

[6]) Edd. M. constanter: Amon.

[7]) II Sam. XIII, 1. (II Regg.)

„Dilexit“ posuit pro: adamavit. „Et [1]) tribulabatur, inquit, Amnon ita [2]), ut infirmaretur propter Thamar sororem suam: quoniam virgo erat, et grave videbatur in oculis Amnon, facere ei aliquid.“ Et post pauca de violentia, quam intulit Amnon Thamar sorori suae, ita dicit Scriptura: „et [3]) noluit Amnon audire vocem ejus, sed invaluit super eam, et humiliavit eam, et dormivit cum ea. Et odivit eam odio Amnon magno valde: quoniam majus erat odium, quo oderat eam, quam dilectio, qua dilexerat eam.“ Et in his ergo, et in pluribus aliis locis invenies, scripturam divinam refugisse amoris vocabulum, et caritatis dilectionisque posuisse. Interdum, licet raro, proprio tamen vocabulo amorem nominat, et invitat ad eum atque incitat animas, ut cum dicit [4]) in Proverbiis de sapientia: „adama [5]) eam, et servabit te: circumda eam, et exaltabit te: honora eam, et complectetur te.“ Sed et in eo libello, qui dicitur sapientia Salomonis, ita scriptum est de [6]) ipsa sapientia: „amator [7]) factus sum decoris ejus.“ Arbitror autem, quod [8]), ubi nulla lapsus videbatur occasio, ibi tantum nomen amoris inseruit. Quid enim passibile, aut quid indecorum possit aliquis advertere in amore sapientiae, vel in eo, qui se amatorem profiteatur esse sapientiae? Nam si dixisset, quia adamavit vel Isaac Rebeccam, vel Jacob Rachel, passio utique aliqua indecora per haec verba erga sanctos Dei homines potuisset intelligi, apud eos praecipue, qui nesciunt, a litera conscendere ad spiritum. Apertissime autem in hoc

---

1) II Sam. XIII, 2. (II Regg.)
2) Deest „ita“ in edd. M.
3) II Sam. XIII, 14. 15. (II Regg.)
4) Edd. Merlini: dixit. 5) Cfr. Prov. IV, 6. 8.
6) Edd. Merlini: de sapientia ipsa.
7) Sap. Sal. VIII, 2.
8) Deest „quod“ in edd. M.

ipso libello, qui habetur in manibus, amoris nomen caritatis vocabulo permutatum est, in eo, ubi dixit: „adjuravi [1]) vos filiae Hierusalem, si inveneritis fratruelem meum, ut annuntietis ei, quia vulneratae caritatis ego sum:“ pro eo utique, ut diceret: „amoris ejus telo percussa sum.“ Nihil ergo interest in scripturis divinis, utrum caritas dicatur, an amor, vel dilectio: nisi quod in tantum nomen caritatis extollitur, ut etiam ipse Deus caritas appelletur, sicut Joannes dixit: „carissimi [2]), diligamus invicem, quia caritas ex Deo est, et omnis, qui diligit, ex Deo natus est, et cognoscit Deum: qui autem non diligit, non cognoscit Deum, quia Deus caritas est.“ Et quamvis alterius temporis sit, dicere aliquid de his, quae exempli causa ex Joannis epistola protulimus, tamen breviter etiam aliqua perstringere, non est visum absurdum. „Diligamus [3]), inquit, invicem, quia caritas ex Deo est:“ et post pauca: „Deus [4]) caritas est.“ In quo ostendit et ipsum Deum caritatem esse, et iterum eum, qui ex Deo est, caritatem esse. Quis autem ex Deo est, nisi ille, qui dicit: „Ego [5]) ex Deo exivi, et veni in hunc mundum?“ Quod si Deus pater caritas est, et [6]) filius caritas est: caritas [7]) autem patris et caritas filii unum sunt, non unus: consequenter ergo pater et filius unum bene dicuntur. Et ideo convenienter Christus sicut sapientia, et virtus, et justitia, et verbum, et veritas, ita et caritas

---

[1]) Cfr. Cantic. V, 8. — Deest „ut“ in edd. M.

[2]) I Joann. IV, 7. 8.

[3]) I Joann. IV, 7.

[4]) I Joann. IV, 8.

[5]) Cfr. ev. Joann. XVI, 27. 28.

[6]) Libri editi: „et filius caritatis est.“ Sed Mss. (itemq. edd. M.) ut in textu nostro. R.

[7]) Libri editi (v. c. edd. M.): „caritas autem, et caritas unum est: et in nullo differt: consequenter“ etc. Sed Mss. ut in textu nostro. R.

dicitur. Et ideo dicit Scriptura [1]), quia, si caritas manet [2]) in nobis, Deus in nobis manet. Deus autem, id est, pater et filius, qui et veniunt ad eum, qui perfectus in caritate est, secundum verbum Domini et salvatoris, dicentis: „Ego [3]) et pater veniemus ad eum, et mansionem faciemus apud eum.“ Sciendum ergo [4]) est, quod haec caritas, quae Deus est, cum in aliquo fuerit, nihil terrenum, nihil materiale, nihil corruptibile diligit. Contra naturam namque est ei, corruptibile aliquid diligere, cum ipsa [5]) sit incorruptionis fons. Ipsa est enim sola, quae habet immortalitatem: si quidem Deus [6]) caritas est, qui solus habet [7]) immortalitatem, lucem habitans inaccessibilem. Quid autem [8]) aliud immortalitas, nisi vita aeterna est, quam daturum se promittit Deus credentibus in ipsum solum verum Deum, et, quem misit, Jesum Christum, filium ejus? Propterea ergo in primis, et ante omnia hoc amabile et placitum [9]) dicitur esse Deo, ut quis diligat Dominum Deum suum ex toto corde suo, et ex tota anima sua, et ex totis viribus suis. Et quia Deus caritas est, et filius, qui ex Deo est, caritas est, sui simile aliquid requirit in nobis: ut per hanc caritatem, quae est in Christo Jesu, qui est caritas, velut cognata quadam per caritatis nomen affinitate sociemur: sicut et ille, qui jam conjunctus ei, dicebat: „quis [10]) nos

---

[1]) Cfr. I Joann. IV, 12.

[2]) Mss. „in nobis, Deus in nobis“ etc. Libri editi (v. c. edd. M.): „in vobis, Deus in vobis“ etc. R.

[3]) Ev. Joann. XIV, 23.

[4]) Desunt verba: „ergo est,“ in edd. M.

[5]) Edd. Merlini: ipse.

[6]) Edd. Merlini: est Deus caritas, qui etc.

[7]) Cfr. I Tim. VI, 16.

[8]) Deest „autem“ in edd. M.

[9]) Edd. Merlini: placidum.

[10]) Rom. VIII, 39. coll. 35.

separabit a caritate Dei, quae est in Christo Jesu Domino nostro?" Haec autem caritas omnem hominem proximum diligit. Ob hoc enim [1]) arguit salvator quendam, qui opinabatur, quod justa anima erga eam, quae iniquitatibus involuta est, propinquitatis jura non servet: et ista de causa texuit istam parabolam, quae dicit, quod in latrones incidit quidam, dum descendit ab Hierusalem in Hiericho: et culpat quidem sacerdotem ac levitam, qui videntes seminecem, praeterierunt: amplectitur autem Samaritanum, qui misericordiam fecerit, et hunc fuisse ei proximum ipsius, qui proposuerat, responsione firmavit, et ait ei: „vade [2]), et tu fac similiter." Etenim natura omnes nobis invicem proximi sumus. Operibus vero caritatis fit proximus ille, qui potest benefacere ei, qui non potest. Unde et salvator noster factus est proximus nobis, nec pertransivit nos, cum semineces ex latronum vulneribus jaceremus. Igitur sciendum est, Dei caritatem semper ad Deum tendere, a quo origenem duxit, et ad proximum respicere, cum quo participium inierit [3]), utpote similiter creatum in corruptione. Sic ergo quaecunque de caritate scripta sunt, quasi de amore dicta suscipe, nihil de nominibus curans. Eadem namque in utroque virtus ostenditur. Quod si quis dicat, quia et pecuniam, meretricem [4]), et alia similiter mala eodem vocabulo, quod a caritate duci videtur, diligere appellamur: sciendum est, in his non proprie, sed abusive caritatem nominari. Sicut, verbi gratia, et Deus nomen principaliter in eo est, ex quo omnia, et per quem omnia, et in quo omnia: quod utique aperte virtutem, et natu-

---

[1]) Deest „enim" in edd. M.

[2]) Luc. X, 37.

[3]) Cod. Beccensis: „inierit." Libri editi (v. c. edd. M.): „gerit." R.

[4]) Edd. Merlini: et meretricem.

ram trinae [1]) singularitatis enuntiat [2]). Secundo vero in loco, et, ut ita dixerim, abusive Deos dicit Scriptura etiam illos, ad quos sermo Dei fit, sicut confirmat salvator in evangeliis. Sed et coelestes virtutes sub hoc nomine appellari videntur, dum dicitur: „Deus [3]) stetit in synagoga deorum, in medio autem deos dijudicat." Tertio vero in loco jam non abusive, sed falso, dii gentium daemones appellantur, cum dicit Scriptura: „omnes [4]) dii gentium daemonia." Itaque et primum caritatis nomen in Deo est, propter quod jubemur diligere Deum ex toto corde nostro, ex tota anima nostra, et ex totis viribus nostris, utpote eum, a quo habemus hoc ipsum, ut diligere possimus. In [5]) ipso jam sine dubio continetur, ut et sapientiam, et justitiam, et pietatem, et veritatem, omnesque virtutes pariter diligamus. Unum enim atque idem est, diligere Deum, et diligere bona. Secundo loco, quasi abusivo et inde derivato nomine etiam [6]) proximum diligere jubemur, tanquam nos ipsos. Tertium vero est, quod falso sub caritatis titulo nominatur, diligere vel pecuniam, vel voluptates, vel omne, quidquid ad corruptelam pertinet et errorem. Non ergo interest, utrum amari dicatur Deus, an diligi. Nec puto, quod culpari possit, si quis Deum, sicut Joannes caritatem, ita ipse amorem nominet. Denique memini, aliquem sanctorum dixisse, Ignatium nomine, de Christo: „meus autem amor crucifixus est:" nec reprehendi eum pro hoc dignum judico. Sciendum autem, quod omnis, qui vel [7]) pecuniam diligit, vel ea, quae in mundo sunt materiae

---

1) Cod. Belvacensis: „trinitatis enuntiat." R.

2) Edd. Merlini: denuntiat.

3) Psalm. LXXXII, 1. 4) Psalm. XCVI, 5.

5) Edd. Merlini: In Christo jam etc.

6) Edd. Merlini: et proximum etc.

7) Deest „vel" in edd. M.

corruptibilis, virtutem caritatis, quae ex Deo est, ad terrena et ad caduca deducit, et rebus Dei abutitur ad ea, quae non vult Deus. Non enim Deus dilectionem horum, sed usum hominibus dedit. Haec autem paulo latius discussimus, volentes de natura caritatis et amoris apertius attentiusque distinguere, ne forte, quoniam Scriptura dicit: „quia [1]) Deus caritas est:" omne, quod diligitur, etiam si corruptibile sit, ex Deo esse, et hoc caritas et dilectio putaretur. Sed ostenditur res quidem Dei, et munus ejus esse caritas, non tamen semper ab hominibus ad ea, quae Dei sunt, et quae Deus vult, opus ejus assumi. Sed et hoc scire oportet, quod impossibile est, ut non semper humana natura aliquid amet. Omnis namque, qui ad id aetatis venerit, quam pubertatem vocant, amat aliquid seu minus recte, cum amat, quae non oportet: seu recte et utiliter, cum amat, quae oportet. Verum nonnulli hunc amoris affectum, qui animae rationabili insitus est beneficio conditoris, aut ad amorem pecuniae trahunt et [2]) avaritiae studium, aut erga gloriam captandam, et fiunt inanis gloriae cupidi: aut erga scorta sectanda, et inveniuntur impudicitiae libidinisque captivi: aut ad alia his similia virtutem tanti boni hujus effundunt. Sed et cum erga diversas artes amor iste ducitur, quae manu ministrantur, aut per studia praesentis vitae non solum necessaria, ut, verbi gratia dixerim, erga artem palaestricam, vel cursus exercitia, aut certe etiam erga geometricam, vel musicam, vel arithmeticam confertur, atque ad alias vel hujuscemodi disciplinas: nec [3]) sic quidem mihi videtur usus ejus probabiliter sumi. Si [4])

[1]) I Joann. IV, 8.

[2]) Edd. Merlini: et avaritiae student: aut erga etc.

[3]) Edd. Merlini: ne sic quidem etc.

[4]) Edd. Merlini: Si enim quid bonum est, hoc et probabile est. Bonum ergo proprie — corporeos, sed in

enim, quod bonum est, hoc et probabile est: bonum autem proprie non erga usus corporeos, sed in Deo primum et animi virtutibus intelligitur: consequenter ille amor probabilis est, qui Deo et animi virtutibus coaptatur. Et hoc ita se habere, definitione ipsius salvatoris ostenditur, ubi interrogatus a quodam, quod esse mandatum omnium maximum, et primum in lege, respondit: „diliges [1]) Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex totis viribus tuis. Secundum vero simile est [6]) illi: diliges proximum tuum sicut te ipsum." Et adjecit: „in [3]) his duobus mandatis omnis lex pendet et prophetae:" ostendens per haec duo, justum amorem legitimumque constare, atque in his universam legem prophetasque pendere. Sed et quod ait: „non [4]) adulterabis: non occides: non furtum facies: non falsum testimonium dices:" et si quod aliud mandatum, in hoc verbo restauratur, in quo ait: „diliges [5]) proximum tuum sicut te ipsum:" quod hoc modo facilius explanabitur. Ponamus verbi causa [6]), mulierem amore alicujus viri ardentem, cupientemque in consortium ejus adscisci, nonne omnia ita aget, et omnes motus suos ita temperabit, ut scit illi placere, quem diligit, ne forte, si in aliquo contra voluntatem illius egerit, consortia ejus vir ille optimus refutet atque spernat? Poteritne haec mulier, quae erga amorem viri illius toto corde, tota anima, totisque viribus fervet, aut adulterium committere, quae eum noverit amare pudicitiam? aut homicidium, quae eum noverit mitem? aut

---

Deo primum et in animi — intelligitur. Consequenter ergo solus amor ille probabilis est, qui etc.

1) Cfr. Matth. XXII, 37. 39.

2) Desideratur „est" in edd. M.

3) Matth. XXII, 40. 4) Cfr. Matth. XIX, 18.

5) Cfr. Matth. XIX, 19. coll. XXII, 39.

6) Edd. Merlini: gratia.

furtum, quae ei sciat liberalitatem placere? aut concupiscet aliena, quae omnes suas [1]) concupiscentias erga amorem viri illius habeat occupatas? Sic ergo in caritatis perfectione, et omne mandatum restaurari dicitur, et legis virtus prophetarumque pendere. Propter istud caritatis vel amoris bonum, sancti nec in tribulatione angustiantur, nec aporiati exaporiantur, nec dejecti pereunt, sed quod in [2]) praesenti est momentaneum et leve tribulationis eorum, supra modum aeternum gloriae pondus operatur illis. Non enim omnibus, sed Paulo, et his, qui ei similes sunt, praesens haec et [3]) momentanea ac levis dicitur tribulatio, quia perfectam caritatem Dei in Christo Jesu per Spiritum sanctum habent in corde suo diffusam. Sic denique et Jacob [4]) patriarcham amor Rachel per septem annos continuos in laboribus positum diurni [5]) aestus et nocturni frigoris ustionem sentire non sivit. Sic ipsum Paulum, in amore hujus incensum, audito dicentem: „caritas [6]) omnia patitur, omnia credit, omnia sperat, omnia tolerat: caritas nunquam cadit.“ Nihil ergo est, quod non toleret, qui perfecte diligit. Plura autem quando non toleramus, certum quod ob hoc, quia caritatem, quae omnia tolerat, non habemus. Et si non ferimus aliqua patienter, idcirco est, quia caritas nobis deest, quae omnia patitur. In luctamine quoque eo, quod est nobis adversus diabolum, quo [7]) frequenter cadimus, non dubium est, quin ob hoc fiat, quod non est in nobis caritas illa, quae nunquam cadit. Hunc

---

1) Deest „suas“ in edd. M.

2) Edd. Merlini: in praesenti et momentaneum: et leve tribulationis est: supra modum etc.

3) Deest „et“ in edd. M.

4) Cfr. Gen. XXIX.

5) Edd. Merlini: diuturni.

6) I Cor. XIII, 7. 8. 7) Ed. R. sola: quod.

ergo amorem [1]) loquitur praesens scriptura, quo erga verbum Dei anima beata uritur [2]), et inflammatur: et istud epithalamii carmen per spiritum canit, quo ecclesia sponso coelesti Christo conjungitur ac sociatur, desiderans misceri ei per verbum, ut concipiat ex eo, et salvari possit per hanc [3]) castam filiorum generationem, cum permanserint in fide, et sanctitate cum sobrietate: utpote concepti ex semine quidem verbi Dei, editi vero genitique vel ab immaculata ecclesia, vel ab anima nihil corporeum, nihil [4]) materiale requirente, sed solo verbi Dei amore flagrante. Haec interim nobis ad praesens de amore, vel caritate, quae in epithalamio hoc [5]) Cantici Canticorum refertur, occurrere potuerunt. Sed sciendum est, tam multa esse, quae dici debeant de caritate hac, quanta et de Deo: si quidem ipse est caritas. Sicut [6]) enim „nemo [7]) novit patrem, nisi filius, et cui voluerit filius revelare:"

---

[1]) Deest „amorem" in edd. M.

[2]) Ed. Ruaei: utitur.

[3]) Edd. M. perperam: hanc istam filiorum etc.

[4]) Edd. Merlini: nihil requirente materiale.

[5]) Edd. Merlini: hoc Canticorum Cantici refertur etc.

[6]) Sic habent Mss., libri autem editi: „Scit enim nemo patrem nisi filius, et cui voluerit filius revelare. Similiter autem etiam ipsum filium, quoniam et ipse caritas est, nemo scit nisi pater, et secundum hoc quod caritas dicitur. Solus autem Spiritus sanctus est, qui ab patre procedit, et ideo scit, quae in Deo sunt, sicut spiritus hominis scit quae in homine sunt. Hic vero paracletus" etc. Ruaeus. — Edd. Merlini: „Scit enim nemo patrem nisi filius: et cui voluerit filius revelare. Similiter autem etiam ipsum filium: quoniam et caritas est: nemo scit nisi pater: et secundum hoc quod dicitur. Solus autem spiritus sanctus est, qui ex patre procedit: et ideo scit quae in deo sunt, sicut spiritus hominis scit quae in homine sunt. Hic ergo paracletus spiritus sanctus: spiritus veritatis" etc. — Equidem a verbis: „Solus autem spiritus" etc., vel solam librorum editorum probaverim lectionem.

[7]) Cfr. Matth. XI, 27.

ita nemo novit caritatem, nisi filius. Similiter autem etiam ipsum filium, quoniam et ipse caritas est, ipsaque ex Deo patre est caritas, nemo scit nisi pater. Tamen secundum hoc, quod caritas dicitur ipse Deus pater, sic et filius, qui ex patre procedit, et ideo scit, quae in Deo sunt, sicut spiritus hominis scit, quae in homine sunt. Nunc vero paracletus, spiritus veritatis, qui de patre procedit, circuit quaerens, si quas inveniat dignas et capaces animas, quibus revelet magnitudinem caritatis hujus, quae ex Deo est. Nunc ergo jam ipsum Deum patrem, qui caritas est, invocantes per [1]) eam, quae ex ipso est, caritatem, etiam ad reliqua discutienda veniamus. Et [2]) tentemus primum de eo requirere, quid illud sit, quod, cum tria volumina ecclesia Dei a Salomone scripta susceperit, primus ex ipsis Proverbiorum liber positus sit, secundus is, qui Ecclesiastes appellatur, tertio vero in loco Cantici Canticorum volumen habeatur. Quae ergo nobis occurrere possint [3]) in hoc loco, ista sunt. Generales disciplinae, quibus ad rerum scientiam pervenitur, tres sunt, quas Graeci ethicam, physicam et theoricen [4]) appellaverunt, nos has dicere possumus moralem, naturalem et inspectivam. Nonnulli sane apud Graecos etiam logicen, quam nos rationalem possumus dicere, quarto in numero posuere. Alii non extrinsecus eam, sed per has tres, quas supra memoravimus, disciplinas innexam consertamque per omne corpus esse dixerunt. Est enim logices [5]),

---

[1]) Ed. Ruaei ut nos in textu, in notis vero: Mss. „per eum, qui ex ipso est, dominum nostrum Jesum Christum;“ libri editi (itemq. edd. M.): „per eam, quae ex ipso est, caritatem.“

[2]) Ed. R. ut nos in textu, in notis vero: Mss. „Et tempus est primum.“ Libri editi (itemq. edd. M.): „Et tentemus primum.“

[3]) Edd. Merlini: possint.

[4]) Edd. Merlini: enopticen.

[5]) Edd. Merlini: logice.

et velut nos dicimus rationalis, quae verborum, dictorumque videtur continere rationes, proprietatesque, et improprietates, generaque, et [1]) species, et figuras singulorum quoque edocere dictorum: quam utique disciplinam, non tam separari, quam inseri ceteris convenit et intexi. Moralis autem dicitur, per quam mos vivendi honestus aptatur, et instituta ad virtutem tendentia praeparantur. Naturalis dicitur, ubi uniuscujusque rei natura discutitur, quo nihil contra naturam geratur [2]) in vita, sed unumquodque his usibus deputetur [3]), in quos a creatore productum est. Inspectiva dicitur, qua supergressi visibilia, de divinis aliquid et coelestibus contemplamur, eaque sola mente intuemur, quoniam corporeum supergrediuntur adspectum. Haec ergo, ut mihi videtur, sapientes quique [4]) Graecorum sumta a Salomone, utpote qui aetate et tempore longe ante ipsos prior ea per Dei spiritum didicisset, tanquam propria inventa protulerunt, et institutionum suarum voluminibus comprehensa, posteris tradenda reliquere. Sed haec, ut diximus, Salomon ante omnes invenit, et docuit per sapientiam, quam accepit a Deo, sicut scriptum est: „et [5]) dedit Deus prudentiam Salomoni, et sapientiam multam valde, et latitudinem cordis sicut arenam, quae est ad oram maris. Et multiplicata est in eo sapientia super omnes antiquos filios hominum, et super omnes sapientes Aegypti.“ Salomon ergo tres istas, quas supra diximus generales esse disciplinas, id est, moralem, naturalem [6]) et inspectivam, distinguere ab invicem, ac secernere volens, tribus eas libellis edidit,

---

[1]) Deest „et“ in edd. M.

[2]) Edd. Merlini: generatur.

[3]) Edd. Merlini: deputatur.

[4]) Edd. Merlini: quoque.

[5]) I Regg. IV, 29. 30. (III Regg.)

[6]) Edd. Merlini: et naturalem.

suo quoque ordine singulis consequenter aptatis. Primo ergo in Proverbiis moralem docuit locum, succinctis, ut decuit, brevibusque sententiis vitae instituta componens. Secundam vero, quae naturalis appellatur, comprehendit in Ecclesiaste: in quo multa de rebus naturalibus disserens, et inania ac vana [1]) ab utilibus necessariisque secernens, relinquendam vanitatem monet, et utilia rectaque sectanda. Inspectivum quoque locum in hoc libello tradidit, qui habetur in manibus, id [2]) est, in Cantico Canticorum, in quo amorem coelestium, divinorumque desiderium incutit animae sub specie sponsae ac sponsi, caritatis et amoris viis perveniendum docens ad consortium Dei. Hoc vero cum verae philosophiae fundamentum ponentem, et ordinem disciplinarum, institutionumque condentem, quod non latuerit, neque ab eo abjectus sit etiam rationalis locus, evidenter ostendit in principio statim proverbiorum suorum. Primo omnium per hoc ipsum, quod Proverbia attitulavit libellum suum, quod utique nomen significat, aliud quidem [3]) palam dici, aliud vero intrinsecus indicari. Hoc enim et [4]) communis usus proverbiorum docet, et Joannes in evangelio salvatorem ita scribit dicentem: „haec [5]) in proverbiis locutus sum vobis: veniet hora, cum jam non in proverbiis loquar vobis, sed manifeste de patre annuntiem vobis.“ Haec interim in ipsa tituli inscriptione. In sequenti vero statim subjungit discretionem sermonis, et distinguit scientiam a sapientia, et a sapientia disciplinam, et intellectum verborum aliud ponit: et prudentiam dicit in eo esse, ut excipere quis possit verborum versutiam. Distinguit etiam

---

[1]) Edd. Merlini: vacua.

[2]) Desunt verba: „id est“, in edd. M.

[3]) Deest „quidem“ in edd. M.

[4]) Deest „et“ in edd. M.

[5]) Ev. Joann. XVI, 25.

justitiam veram a directione judicii: sed et astutiam nominat quandam his, quos imbuit, necessariam, illam credo, per quam sophismatum intelligi ac declinari possit argutia. Et ideo dicit, innocentibus per sapientiam dari astutiam, sine dubio, ne in verbo Dei decipiantur fraude sophistica. Sed in hoc mihi videtur rationalis disciplinae meminisse, per quam doctrina verborum, dictorumque significantiae discernuntur, et uniuscujusque sermonis proprietas certa cum ratione distinguitur. In qua praecipue erudiri convenit pueros. Hoc enim hortatur, cum dicit: „ut [1]) det puero juniori sensum et cogitationem." Et quia, qui in his eruditur, necessario rationabiliter per ea, quae didicit, semet ipsum gubernat, et vitam suam moderatius librat, propterea dicit: „intelligens [2]) autem gubernacula acquiret." Post haec vero cognoscens in verbis divinis, quibus per prophetas humano generi traditus est ordo vivendi, diversos esse eloquii tropos, et varias dicendi species: ac sciens, haberi in iis aliquam figuram, quae parabola appelletur [3]), et aliam, quae obscura dictio vocetur [4]), aliasque, quae aenigmata nominentur, et alias, quae dicta sapientum [5]) dicantur, scribit: „intelliges [6]) quoque parabolam et obscurum sermonem, dictaque sapientum et aenigmata." Per haec ergo singula rationalem locum manifeste et evidenter exponit, ac more veterum succinctis brevibusque sententiis ingentes et perfectos explicat sensus. Quae [7]) si quis in lege Domini meditetur die ac nocte, et si quis est, sicut justi os, quod meditatur

---

[1]) Prov. I, 4. [2]) Prov. I, 5.

[3]) Edd. Merlini: appelletur.

[4]) Edd. Merlini: vocetur.

[5]) Edd. M. constanter: sapientium.

[6]) Prov. I, 6.

[7]) Edd. Merlini: Quae si quis est, qui in lege meditetur die etc.

Domini sapientiam, investigare diligentius poterit, et invenire: si tamen recte quaesierit, et quaerens pulsaverit ostium sapientiae, petens a Deo, ut aperiatur sibi, et mereatur accipere per Spiritum sanctum verbum sapientiae, verbum scientiae, fierique particeps illius sapientiae, quae dicebat: „extendebam [1]) enim verba mea, et non audiebatis." Et merito extendere se dixit verba in ejus corde, cui dederit Deus, sicut supra diximus, latitudinem cordis. Dilatatur namque illius cor, qui potest ea, quae breviter in mysteriis dicta sunt, latiore doctrina sumtis ex voluminibus divinis assertionibus explanare. Oportet igitur secundum hanc eandem sapientissimi Salomonis doctrinam eum, qui sapientiam scire desiderat, incipere ab eruditione morali, et intelligere illud, quod scriptum est: „concupisti [2]) sapientiam, serva mandata, et Dominus dabit eam tibi." Ob hoc magister hic, qui primus homines divinam philosophiam docet, operis sui exordium proverbiorum posuit libellum, in quo, ut diximus, moralis traditur locus: ut cum intellectu, moribusque quis profecerit, veniat etiam ad naturalis intelligentiae disciplinam, atque ibi rerum causas naturasque distinguens, agnoscat vanitatem [3]) relinquendam, ad aeterna autem et perpetua properandum: et ideo post Proverbia ad Ecclesiasten venitur, qui docet, ut diximus, visibilia omnia et corporea caduca esse et fragilia, quae utique cum ita esse deprehenderit [4]) is, qui sapientiae studet, sine dubio contemnet ea, ac despiciet, et universo, ut ita dicam, saeculo renuntians, tendet ad invisibilia et aeterna, quae spiritualibus quidem sensibus, sed adopertis amorum qui-

---

1) Prov. I, 24.

2) Sap. Sirac. I, 25. (Ecclesiastic.)

3) Edd. Merlini: vanitatem vanitatum relinquendam.

4) Edd. Merlini: comprehenderit.

busdam figuris docentur in Cantico [1]) Canticorum. Ideo enim novissimum locum tenet hic liber, ut tunc ad eum veniatur, cum et moribus quis fuerit defecatus [2]), et rerum corruptibilium atque incorruptibilium scientiam distinctionemque didicerit, per quae in nullo possit ex his figuris quibus sponsae ad sponsum coelestem [3]), id est, animae perfectae amor ad verbum Dei describitur ac formatur, offendere. Praemissis namque his, quibus purificatur anima per actus ac mores, et in rerum discretionem naturalium perducitur, competenter ad dogmatica [4]) venitur [5]), et ad mystica, atque ad divinitatis contemplationem sincero et spirituali amore conscenditur. Hanc ergo triplicem divinae philosophiae formam etiam in illis sanctis ac beatis viris arbitror praesignatam, pro quorum sanctissimis institutionibus Deus summus dici voluit Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob. Abraham tanquam moralem declarat philosophiam per obedientiam. Tanta enim ejus fuit obedientia et observatio mandatorum, ut, cum audiret: exi [6]) de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui: non sit cunctatus, sed statim fecerit, imo et aliquid amplius fecerit. Audiens [7]) enim, ut immolaret filium suum, nec inde quidem dubitat, sed obtemperat praecepto: et ad exemplum obedientiae, quae est moralis philosophia [8]), posteris dandum, nec filio suo

---

[1]) Mss. „Cantico Canticorum.“ Libri editi (v. c. edd. M.): „Canticis Canticorum.“ R.

[2]) Mss. „defecatus.“ Libri editi (v. c. edd. M.): „defaecatis.“ R.

[3]) Mss. „coelestem.“ Impressi libri (v. c. edd. M.): „coelestis.“ R.

[4]) Mss. „dogmatica.“ Impressi libri (e. c. edd. M.): „domestica.“ R.

[5]) Edd. Merlini: venitur mystica: adque divinitatis etc.

[6]) Cfr. Gen. XII, 1. [7]) Cfr. Gen. XXII.

[8]) Edd. Merlini: philosophia.

unico pepercit. Isaac quoque naturalem philosophiam tenet, cum [1]) et puteos fodit, et rerum profunda rimatur. Sed et Jacob inspectivum tenet locum, quippe qui et Israel ob divinorum contemplationem nominatus sit, et qui castra coeli viderit [2]), et domum Dei, atque angelorum vias, id est, scalas a terris in coelum porrectas prospexit. Unde et merito invenimus tres istos beatos viros altaria fixisse Deo, hoc est, philosophiae suae consecrasse profectus, quod [3]) scilicet edocerent, non haec ad artes humanas, sed ad Dei gratiam referenda. Sed et [4]) in tabernaculis degunt, ut per haec ostendant, neque in terris habendum esse aliquid proprium huic, qui divinae philosophiae studet, sed semper promovendum, non tam de loco ad locum, quam de scientia inferiorum [5]) ad scientiam perfectorum. Sed et alia multa in scripturis divinis invenies [6]), quae ordinem hunc, quem in libellis Salomonis contineri diximus, secundum hanc eandem formam designant: sed ea nunc nobis prosequi, aliud in manibus habentibus, longum est. Si quis ergo primum locum in emendandis moribus, mandatisque servandis, qui per proverbia designatur, implevit: post haec autem deprehensa vanitate mundi, et rerum caducarum fragilitate perspecta, venit in hoc, ut renuntiet mundo, et omnibus, quae in mundo sunt: consequenter veniet etiam ad contemplanda et desideranda ea, quae non videntur, et aeterna sunt. Ad quae tamen ut pervenire possimus, indigemus divina misericordia, si forte valeamus, perspecta pulchritudine

---

[1]) Edd. Merlini: „et cum puteos fodit: et cum profunda rimatur.“ — Cfr. Gen. XXVI.

[2]) Cfr. Gen. XXVIII.

[3]) Edd. Merlini: quo scilicet etc.

[4]) Deest „et“ in edd. M.

[5]) Edd. Merlini: inferioris.

[6]) Deest „invenies“ in edd. M.

Verbi Dei, salutari in eum amore succendi, ut et ipse dignetur hujusmodi animam diligere, quam desiderium sui habere perspexit [1]). Post haec exigit nos consequentia sermonis, dicere etiam de superscriptione ipsa Cantici Canticorum. Simile enim est hoc illis, quae in tabernaculo testimonii appellantur [2]) sancta sanctorum, et illis, quae in libro Numerorum memorantur opera operum, quaeque apud Paulum dicuntur saecula saeculorum. Sed quomodo differant a sanctis sancta sanctorum in Exodo, et quomodo differant opera ab operibus operum in Numerorum libro [3]), tractatibus [4]), prout potuimus, dictum est a nobis. Sed et de saeculo saeculorum in locis, quibus occurrit, non omissum est, et ne eadem repetamus, illa sufficiant. Nunc ergo requiramus primo, quae sint cantica, quorum canticorum hoc esse canticum dicitur. Puto ergo, quod cantica sint illa, quae dudum per prophetas, vel per angelos canebantur. Lex enim dicitur [5]) per angelos ministrata in manu mediatoris. Illa ergo omnia, quae per illos annuntiabantur, cantica erant per amicos sponsi praecedentia. Istud vero unum canticum est, quod ipsi jam sponso, sponsam suam suscepturo, epithalamii specie erat canendum: in quo sponsa [6]) non adhuc per amicos sponsi cantari sibi vult, sed ipsius jam sponsi praesentis audire verba desiderat, dicens: „osculetur [7]) me osculo oris sui.“ Unde et omnibus canticis

---

[1]) Edd. Merlini: perspexerit.

[2]) Cfr. Exod. XXX, 29.

[3]) Edd. Merlini: libri tractatibus.

[4]) Mss. „tractatibus.“ Impressi: „tractantibus.“ R. — Cfr. pag. huj. not. 3.

[5]) Cfr. Gal. III, 19.

[6]) Deest „sponsa“ in edd. M.

[7]) Cantic. I, 2.

merito [1]) praefertur; videtur [2]) enim cetera cantica, quae lex et prophetae cecinerunt, parvulae adhuc sponsae, et quae nondum vestibula maturae aetatis ingressa sit, decantata: hoc vero canticum adultae, et jam valde robustae, et quae capax sit jam virilis potentiae perfectique mysterii, decantari [3]). Secundum quod dicitur de ipsa [4]), quia una sit perfecta columba. Quasi [5]) perfecta ergo perfecti viri sponsa perfectae [6]) suscepit verba doctrinae. Primum ergo canticum cecinit Deo Moses et filii Israel, quando viderunt Aegyptios mortuos ad littus maris, et quando viderunt manum fortem et brachium excelsum Domini, et crediderunt Deo et famulo ejus Mosi. Tunc cantaverunt, dicentes: „cantemus [7]) Domino; gloriose enim glorificatus [8]) est.“ Ego autem arbitror, quod non possit ad istud perfectum quis et mysticum canticum pervenire, et ad istam perfectionem sponsae, quae in hac scriptura continetur, nisi prius ambulet per siccum in medio mari, et fiat ei aqua murus a dextera laevaque, et sic evadat de manibus Aegyptiorum, ita ut videat eos mortuos ad littus maris, atque intuens manum fortem Domini, quia interfecit Aegyptios, credat Domino et famulo ejus [9]) Mosi.

---

[1]) Deest „merito“ in edd. M.

[2]) Edd. Merlini: videntur.

[3]) In libris impressis (v. c. edd. M.) post „decantari“ additur „videtur“, quod abest ab omnibus Mss. utpote superfluum. R.

[4]) Edd. Merlini: ea.

[5]) Sic Mss. Libri vero editi (v. c. edd. M.): „quae si perfecta, ergo et perfecti viri“ etc. R.

[6]) Edd. Merlini: perfectae sponsi suscepit etc.

[7]) Exod. XV, 1.

[8]) Mss. hoc loco et infra (cfr. pag. 316. not. 2.): „glorificatus est.“ Libri editi (v. c. edd. M.): „honorificatus.“ R.

[9]) Edd. Merlini: ipsius.

Mosi autem dico legi atque evangeliis, omnibusque [1]) divinis scripturis; tunc enim merito cantabit, et dicet: „cantemus [2]) Domino; gloriose enim glorificatus est.“ Sed [3]) istius canticum canet quis, cum primum liberatus fuerit a servitute Aegyptiorum. Post haec autem, cum transierit per haec omnia, quae in Exodo, et quae in Levitico scripta sunt, et venerit ad hoc, ut in divinos numeros assumatur, tunc iterum secundum canticum canet, cum exierit de valle Zareth, quod interpretatur aliena descensio, et venerit ad puteum, de quo scriptum est: „et [4]) dixit Dominus ad Mosen: congrega populum, et dabo iis aquam de puteo bibere.“ Ibi enim cantabit, et dicet: „initiate [5]) ei puteum. Foderunt illum principes, excuderunt eum reges gentium in regno suo, cum dominantur eorum.“ Sed de his plenius in Numerorum libro, secundum quod dedit nobis Dominus, dictum est. Oportet igitur venire ad puteum, qui a principibus fossus est, et a regibus excusus est, in quo opere nemo plebeius operatur, sed omnes principes, omnes reges, regales scilicet et principales animae, quae altitudinem putei aquam vivam continentis inquirunt. Post illud canticum venitur ad Deuteronomii canticum, de quo dicit Dominus: „et [6]) nunc scribite vobis verba cantici hujus, et docete illud filios Israel, et injicite illud in os eorum, ut fiat mihi canticum istud ad testimonium in filiis Israel.“ Et vide, quantum et quale sit canticum istud, cui ad audiendum terra non sufficit, sed convocatur et coelum. Ait enim:

---

[1]) Edd. Merlini: omnibus divinis etc.

[2]) Exod. XV, 1. — Cfr. pag. 315. not. 8.

[3]) Edd. Merlini: Sed istud canticum canit quis, cum quis liberatus etc.

[4]) Cfr. Num. XXI, 16.

[5]) Num. XXI, 17. 18.

[6]) Deut. XXXI, 19. — Edd. Merlini: in testimonium.

„attende [1]) coelum, quae loquar, et audiat terra verba ex ore meo.“ Vide, quam magna sint, quam ingentia, quae dicuntur. „Exspectetur [2]), ait, sicut pluvia eloquium meum, et descendat sicut ros super gramen, et sicut nix super foenum, quia nomen Domini invocavi,“ et reliqua. Quartum canticum est in libro Judicum, de quo scriptum est: „et [3]) cantavit Debbora et Barach filius Abinoem in die illa, dicentes: incipiendo principales in Israel in proposito populi benedicite Dominum. Audite reges, auribus percipite satrapae [4]),“ et reliqua. Haec autem, quae canit, apis esse debet, cujus opus tale est, ut eo reges et mediocres utantur ad sanitatem. Debbora namque apis interpretatur, quae istud canticum canit, sed et Barach cum ipsa: interpretatur autem Barach coruscatio. Et canitur istud canticum post victoriam, quia nec ante quis potest, quae perfecta sunt, canere, nisi ubi adversarios vicerit. Sic denique et in ipso cantico dicitur: „exsurge [5]), exsurge Debbora, exsuscita millia populi. Exsurge, exsurge, cane canticum: exsurge Barach.“ Verum et de his plenius in illis oratiunculis, quas de libello Judicum edidimus, disserta [6]) reperies. Quintum post haec canticum est in secundo libro Regnorum, cum locutus est David ad Dominum verba cantici hujus in die, qua liberavit eum Dominus de manu omnium inimicorum suorum, et de manu Saul, et dixit: „Dominus [7]) mihi petra et munitio mea, liberator Dominus, Deus meus custos erit mihi.“ Si ergo et tu potueris considerare, qui sunt ini-

---

[1]) Deut. XXXII, 1. [2]) Deut. XXXII, 2. 3.

[3]) Judic. V, 1. 2. 3. — Edd. M. hoc loco et seqq. „Delbora.“

[4]) Deest „satrapae“ in ed. R.

[5]) Cfr. Judic. V, 12.

[6]) Edd. Merlini: disertum reperies.

[7]) Cfr. II Sam. XXII, 2. 3. (II Regg.)

mici David, quos in primo et secundo Regnorum libro superat ac prosternit, et quomodo dignus factus est, ut Domini adjutorium mereretur, et liberaretur ab hujusmodi inimicis: tunc poteris et tu quintum istud canticum canere. Sextum est canticum in primo Paralipomenon libro, ubi constituit David in principio ad laudandum Dominum Asaph, et fratres ejus, et est initium cantici istius tale: „laudate [1]) Dominum et confitemini, et invocate eum in nomine ejus, notas facite in populis voluntates ejus. Canite ei, et hymnum dicite, narrate omnes adinventiones ejus, quas fecit Dominus," et cetera. Sciendum tamen est, quod canticum quidem, quod est in secundo Regnorum libro, valde simile est psalmo XVII. Quod autem est in primo libro Paralipomenon in initiis quidem usque ad eum locum, ubi dicit: „et [2]) in prophetis nolite malignari:" simile est CIV. psalmo. Posteriora vero ab hoc loco similitudinem gerunt primarum partium XCVI. psalmi, ubi dicitur: „cantate [3]) Domino omnis terra:" usque ad eum locum, ubi ait: „quia [4]) venit judicare terram." Igitur si in his concludendus est numerus canticorum, septimo in loco ponendus videbitur liber hic Cantici Canticorum. Si quis vero etiam Esaiae [5]) canticum cum ceteris numerandum putet, licet non valde convenire videatur, ut praecessisse putetur Esaiae canticum, quod longe posterioribus temporibus Esaias scripserit: tamen, si puis putet, quod prophetica dicta non [6]) temporibus, sed ratione pensanda sint, adjunget etiam illud [7]) canticum: et dicet hoc, quod Salomon cecinit, Canticum esse

---

[1]) Cfr. I Chron. XVI, 8. 9.

[2]) I Chron. XVI, 22. [3]) Psalm. XCVI, 1.

[4]) Psalm. XCVI, 13. [5]) Cfr. Jesai. VI.

[6]) Edd. Merlini: non tempore: sed ratione etc.

[7]) Edd. Merlini: „illud: canticum hoc, quod Salomon" etc.

Canticorum non tantum eorum, quae prius, sed et eorum, quae postmodum canenda videbantur. Si quis vero putet etiam ex libro Psalmorum debere assumi, sicubi in eo vel canticum scribitur, vel canticum psalmi, multitudinem congregabit praecedentium canticorum. Junget enim ceteris etiam xv. [1]) simul graduum cantica: et requirens singulorum virtutes canticorum, atque ex his proficientis animae gradus colligens ac spiritualis intelligentiae [2]) ordinem iterum consequentiamque componens, ostendere poterit, quam magnificis gressibus incedens sponsa per haec omnia perveniat usque ad thalamum sponsi, digrediens [3]) „in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei, in voce exsultationis et confessionis sonus epulantis:“ et perveniens usque ad ipsum, ut diximus, thalamum sponsi, ut audiat et loquatur cuncta haec, quae continentur in Cantico Canticorum. Adhuc autem possumus et haec inquirere prius, quam ad ipsum corpus libelli veniamus: cur Salomon, qui videtur obtemperare in his tribus libellis voluntati Spiritus sancti, in Proverbiis [4]) quidem dicatur Salomon filius David, qui regnavit in Israel, in secundo vero libello non Salomon scribitur, sed „verba [5]), inquit, Ecclesiastae filii David regis Israel in Hierusalem:“ et filium quidem se esse David, similiter ut in primo, et regem Israel scribit, sed ibi proverbia, hic verba ponit: et se ipsum, quem ibi [6]) Salomonem, hic Ecclesiasten nominat. Et cum ibi gentem solam, in qua regnaverat [7]), posuisset, hic et gentem posuit, et locum regni Hierusalem designat. In Cantico Canticorum vero neque gentis no-

---

1) Edd. M. perperam: CXV. simul etc.

2) Deest „intelligentiae“ in ed. R.

3) Cfr. Psalm. XLII, 4.

4) Cfr. Prov. I, 1. 5) Ecclesiast. I, 1.

6) Edd. Merlini: supra.

7) Edd. Merlini: regnaverit.

men, neque locum, in quo regnet, neque omnino, quod rex sit, neque, quod patrem David habeat, scribit, sed tantummodo „Canticum [1]), ait, Canticorum, quod est ipsi Salomoni." Et quamvis difficile mihi videatur, aut perscrutari, aut pertingere posse horum differentias, aut utcunque investigatas palam proferre, et chartulis credere: tamen, in quantum capere vel sensus noster, vel auditus legentium potest, paucis aperire tentabimus. In plurimis Salomonem Christi typum ferre, vel secundum [2]) quod pacificus dicitur, vel secundum hoc, quod regina austri venit a finibus terrae, audire sapientiam Salomonis, non puto dubitandum. Hic ergo et secundum [3]) quod filius David dicitur, regnat in Israel, et secundum quod supra eos reges, pro quibus ipse rex regum dicitur, regnat. Et rursus verus Ecclesiastes ipse est, qui [4]) „cum in forma Dei esset, semet ipsum exinanivit, formam servi accipiens," ut congregaret ecclesiam; a congregando enim ecclesiam Ecclesiastes appellatur. Tum vero quis ita Salomon, id est, pacificus, sicut Dominus noster Jesus Christus, qui [5]) „factus est nobis sapientia a Deo et justitia et pax?" Igitur in primo Proverbiorum libro, cum nos moralibus instituit disciplinis, rex esse dicitur in Israel, necdum in Hierusalem: quia, etsi Israel dicamur propter fidem, non tamen in hoc perventum est, ut ad Hierusalem coelestem pervenisse videamur. Ubi vero profecerimus, et in hoc ventum fuerit, ut ecclesiae primitivorum, quae in coelis est, sociemur, atque Hierusalem coelestem discussis diligentius priscis et naturalibus causis matrem nostram [6])

---

[1]) Cantic. I, 1.

[2]) Edd. Merlini: secundum hoc quod etc.

[3]) Edd. Merlini: secundum quod David dicitur, et secundum quod supra etc.

[4]) Cfr. Philipp. II, 6. 7. [5]) I Cor. I, 30.

[6]) Edd. Merlini: nostram noscimus coelestem.

esse cognoscamus coelestem: tunc jam nobis etiam ipse Christus Ecclesiastes efficitur, et non solum in Israel, sed et in Hierusalem regnare dicitur. Cum vero ad perfectionem omnium ventum fuerit, et sponsa ei perfecta omnis duntaxat rationalis creatura jungetur, quia pacificavit per [1]) sanguinem suum non solum, quae in terris sunt, sed et quae in coelis: tunc Salomon tantummodo dicetur, cum [2]) „tradiderit regnum Deo et patri, cum evacuaverit omnem principatum et potestatem. Oportet enim eum regnare, donec ponat inimicos suos sub pedibus suis, et novissimus inimicus destruatur mors.“ Et ita pacificatis omnibus patrique subjectis, cum erit jam Deus omnia in omnibus, Salomon tantummodo, id est, solus pacificus nominabitur. Competenter ergo in hoc libello, qui de amore sponsae et sponsi erat scribendus, etiam pro hoc neque filius David, neque rex, neque aliud horum, quod ad corporeum pertinere possit intellectum, scribitur, ut merito de eo perfecta jam sponsa dicat, quia „ et [3]) si aliquando cognovimus Christum secundum carnem, sed nunc jam non novimus:“ ne [4]) quis putet, eam corporeum aliquid amare, aut in carne positum, et macula aliqua amori ejus credatur induci. Propterea Canticum Canticorum Salomoni tantummodo est, neque [5]) filio David, neque regi Israel, neque aliqua in his prorsus miscetur carnalis nominis intelligentia. Et ne mireris, quod, cum unus atque idem sit dominus atque salvator noster, dicamus, eum velut minorem primo in Proverbiis, et deinde proficientem in Ecclesiaste, et post haec habere

---

1) Edd. Merlini: „per sanguinem non solum, quae — sunt, sed quae in coelis.“ — Cfr. Coloss. I, 20.

2) Cfr. I Cor. XV, 24—26.

3) II Cor. V, 16.

4) Edd. Merlini: neque quis putet.

5) Edd. Merlini: et neque filio etc.

perfectionem in Cantico Canticorum, cum haec [1]) etiam in evangeliis videas scripta, ubi propter nos et ipse in nobis dicitur proficere. Sic enim refertur [2]), quia „Jesus [3]) proficiebat aetate et sapientia apud Deum et homines.“ Puto ergo, quod pro his omnibus, neque filius David, neque rex Israel scribitur: sed et pro eo adhuc, quod in Cantico Canticorum sponsa jam in tantum profecerat, ut majus aliquid esset, quam est regnum Hierusalem. Nam Hierusalem coelestem dicit [4]) Apostolus esse, atque ad eam memorat credentes accedere. Hunc ergo sponsum, ad quem nunc sponsa festinat, idem Paulus, cum eum pontificem maximum dicit, ita de eo scribit, quasi qui non in coelis sit, sed [5]) pertransierit omnes coelos, et illuc quoque eum haec sua perfecta sponsa sectetur, imo illuc adhaerens ei et conjuncta conscenderit [6]); est enim facta cum eo unus spiritus. Unde videtur mihi et ad Petrum, qui non poterat eum primo sequi, cum diceret: „quo [7]) ego vado, vos non potestis venire modo:“ dixisse: „sequeris [8]) autem postea.“ Quod autem sit aliquid majus et ab Israel, inde colligimus, quod in Numerorum libro omnis quidem Israel numeratur, et duodecim tribus Israel certo sub numero censentur: tribus vero Levitica, utpote ceteris eminentior, supra hunc numerum habetur, et nequaquam in [9]) Israelitico numero

---

[1]) Desideratur „haec“ in edd. M.

[2]) Edd. Merlini: profertur.

[3]) Luc. II, 52.

[4]) Cfr. Hebr. XII, 22. coll. 18.

[5]) Edd. Merlini: „sed penetrarit et pertransierit omnes“ etc. — Cfr. Hebr. IV, 14.

[6]) Edd. Merlini: conscendit.

[7]) Ev. Joann. XIII, 36. — Deest „modo“ in edd. M.

[8]) Ev. Joann. XIII, 36.

[9]) Deest „in“ in edd. M.

deputatur. Dicit enim ita: „haec [1]) est visitatio, in qua recensiti sunt filii Israel secundum domus familiarum suarum. Omnis visitatio eorum cum virtute sua sexcenta tria millia quingenti quinquaginta. Levitae autem non sunt numerati cum iis, sicut praecepit Dominus Mosi." Vides, quomodo ut eminentiores a filiis Israel sequestrantur Levitae, nec [2]) in eorum numero sociantur. Et rursum Levitis eminentiores scribuntur sacerdotes. Sic enim in eadem scriptura continetur: „et [3]) locutus est, inquit, Dominus ad Mosen, dicens: accipe summam Levitarum, et constitues eos in conspectu Aaron sacerdotis, et ministrent ei." Vides et in hoc, quomodo superiores Levitis nominet sacerdotes, et rursus Levitas eminentiores ponit filiis Israel? Haec autem visi sumus discutere paulo curiosius, volentes etiam per haec ostendere rationem, quia in ipsis quoque attitulationibus librorum suorum Salomon differentiis usus est necessariis [4]), et aliud in Proverbiis, aliud in Ecclesiaste, aliud etiam in Canticorum Cantico ex ipsa inscriptione tituli designavit. Et adhuc quod in Cantico Canticorum, ubi jam perfectio ostenditur, neque filius David, neque rex scribitur, potest etiam hoc dici: quia, cum factus fuerit servus sicut Dominus, et discipulus sicut magister, videtur jam neque servus esse servus, factus videlicet sicut Dominus: neque discipulus esse discipulus, quippe qui sicut magister effectus est: sed fuisse quidem aliquando discipulus, nunc vero esse sicut magister: et fuisse quidem servus aliquando, nunc vero esse sicut Dominus. Simili igitur ratione etiam de rege et in his, in [5]) quos regnat, adverti posse videbitur, cum regnum

---

[1]) Cfr. Num. II, 32. 33.
[2]) Edd. Merlini: nec numero sociantur. Et rursum etc.
[3]) Num. III, 5. 6.
[4]) Edd. Merlini: necessariis. Sed aliud in etc.
[5]) Deest „in" in ed. R.

jam tradetur Deo et patri. Sed et hoc non lateat, nonnullos attitulationem libelli hujus Cantica Canticorum scribere, quod non recte scribitur. Non enim pluraliter, sed singulariter Canticum hic dicitur Canticorum. Haec quasi in praefatione dicta sunt a nobis de superscriptione ipsa, vel attitulatione libelli. Jam nunc Domino nostro nos adjuvante, ipsius operis adoriamur exordia, et tamen ne illud quidem remaneat in nobis omissum, quod quibusdam requirendum visum est adhuc de ipsa attitulatione, ac superscriptione libri, quae ita habetur: „Canticum [1]) Canticorum, quod est ipsi Salomoni.“ Sic enim accipiunt, quasi Canticum hoc esse dixerit Canticorum Salomonis, ut [2]) ex plurimis suis canticis hoc unum esse signaverit. Sed nos quomodo recipiemus hujusmodi intelligentiam, cum neque ecclesia Dei ulla extrinsecus Salomonis cantica legenda susceperit: neque apud Hebraeos, a quibus eloquia Dei ad nos videntur esse translata, aliquid praeter hos tres libellos Salomonis, qui et apud nos sunt, amplius habeatur in canone? Volunt tamen, qui hoc asserunt, inde confirmare sententiam, quod in Regnorum tertio libro scriptum est, multa fuisse Salomonis Cantica, ut unum ex multis esse confirment. Hoc ibi ergo refertur: „et [3]) Deus dedit prudentiam Salomoni, et sapientiam multam valde, et latitudinem cordis sicut arenam, quae est ad oram maris. Et factus est sapiens Salomon valde super sapientiam omnium antiquorum, et super omnes sapientes Aegypti, et super Ethan Ezraiten et [4]) Hemam, et Chalcal, et Dorda filios Maol, et erat nominatus in

---

[1]) Cantic. I, 1.

[2]) Edd. Merlini: et ut ex plurimis — unum esse designaverit.

[3]) Cfr. I Regg. IV, 29—32.

[4]) Edd. Merlini: „et Heman: et Calchal: et Dordan filios“ etc.

universis gentibus per circuitum: et locutus est Salomon tria millia parabolarum, et erant cantica ejus quinque millia [1])." Ex his ergo quinque millibus canticis volunt videri, hoc unum esse canticum, quod habemus: sed usquequo, vel ubi cantata sint, non solum ad usum, sed [2]) ne ad notitiam quidem pervenit ecclesiarum Dei. Operosum est autem et procul ab opere proposito, si velimus nunc inquirere, quam multorum librorum commemoratio fiat in scripturis divinis, quorum lectio nulla nobis omnino est tradita. Sed neque apud Judaeos haberi quidem usum hujusmodi reperimus lectionum, quas sive pro eo, quod aliqua supra humanam intelligentiam continebant, placuit spiritui sancto auferri de medio, sive quod essent de scripturis his, quae appellantur apocryphae, pro eo, quod multa in iis corrupta, et contra fidem veram inveniuntur a majoribus tradita, non placuit iis dari locum, nec admitti ad auctoritatem. Supra nos est, pronuntiare de talibus. Illud tamen palam [3]) est, multa vel ab apostolis, vel ab evangelistis exempla esse prolata, et Novo Testamento inserta, quae in his scripturis, quas canonicas habemus, nunquam legimus, in apocryphis tamen inveniuntur, et evidenter ex ipsis ostenduntur assumta. Sed ne [4]) sic quidem locus apocryphis dandus est: non enim transeundi sunt termini, quos statuerunt patres nostri. Potuit enim fieri, ut apostoli vel evangelistae sancto spiritu repleti, sciverint, quid [5]) assumendum ex illis esset scripturis, quidve refutandum: nobis autem non est, absque periculo aliquid tale [6]) praesumere, quibus non est tanta spiritus

---

[1]) Edd. Merlini: millia. Et ex his quinque millibus canticis volunt Judaei hoc unum esse etc.

[2]) Edd. Merlini: sed nec ad etc.

[3]) Edd. Merlini: „palam: et multa vel" etc.

[4]) Edd. Merlini: nec sic quidem etc.

[5]) Edd. Merlini: quid sumendum ex illis esset etc.

[6]) Edd. Merlini: tute.

abundantia. Et ideo de praesenti versiculo nos eam tenemus editionem, quam supra exposuimus, maxime cum evidens in eo habeatur distinctio, ubi ait: „Canticum [1]) Canticorum, quod est ipsi Salomoni.“ Si enim voluisset intelligi, Canticorum Salomonis hoc esse Canticum, dixisset utique: Canticum Canticorum, quae sunt Salomoni: vel: Canticum ex Canticis Salomonis: nunc autem, quia dixit: „quod [2]) est Salomoni:“ ostenditur, istud Canticum, quod est in manibus, et quod erat ei canendum, esse [3]) Salomonis. Et hoc de attitulatione, quam proposuit continere. Videamus ergo jam et quae sequuntur.

---

[1]) Cantic. I, 1. [2]) Cantic. I, 1.
[3]) Edd. Merlini: hoc esse etc.

ORIGENIS
IN CANTICUM CANTICORUM
LIBER[1]) PRIMUS.

„Osculetur[2]) me ab osculo oris sui." Meminisse oportet illud, quod in praefatione praemonuimus, quia libellus hic epithalamii habens speciem, dramatis in modum conscribitur. Drama autem esse diximus, ubi certae personae introducuntur, quae loquuntur, et aliae interdum superveniunt, aliae recedunt, aut accedunt, et sic totum in mutationibus agitur personarum. Haec ergo erit totius libelli species, et secundum hanc pro viribus historica a nobis aptabitur expositio. Spiritualis vero intelligentia secundum hoc nihilominus, quod in praefatione signavimus[3]), vel de ecclesia ad Christum, sub sponsae vel sponsi titulo, vel de animae cum Verbo Dei conjunctione dirigitur. Introducitur ergo nunc per historiae speciem sponsa quaedam, quae suscepit quaedam sponsaliorum et dotis titulo dignissima munera ab sponso nobilissimo: sed plurimo tempore moram faciente sponso, sollicitari eam desiderio

[1]) Edd. Merlini: Homilia prima.

[2]) Cantic. I, 2. — Deest constanter „ab" in edd. M.

[3]) Edd. Merlini: signamus, vel de ecclesiae.

amoris sui, et confici jacentem domi suae, agentem [1]) omnia, quatenus possit aliquando videre sponsum suum, atque osculis ejus frui [2]). Quae [3]) quoniam nec differri amorem suum, nec adipisci se posse, quod desiderat, videt, convertat se ad orationem, et supplicet Deo, sciens eum patrem esse sponsi sui. Consideremus ergo eam, levantem sanctas manus sine ira et disceptatione in habitu ornato cum verecundia et sobrietate, ornatam dignissimis ornamentis, quibus ornari decet nobilem sponsam: aestuantem vero desiderio sponsi, et interno vulnere amoris agitatam, orationem, ut diximus, fundere ad Deum, et dicere de sponso suo: „osculetur [4]) me ab osculo oris sui.“ Haec sunt, quae dramatis in modum composita historica continet explanatio. Interior vero intellectus videamus si hoc modo poterit competenter aptari. Ecclesia sit desiderans Christo conjungi. Ecclesiam autem coetum [5]) omnium adverte sanctorum. Haec ergo ecclesia sit quasi omnium una persona, quae loquatur et dicat: omnia habeo, repleta sum muneribus, quae sponsaliorum vel dotis titulo ante nuptias sumsi. Dudum enim cum praepararer ad conjugium filii regis et primogeniti omnis creaturae, obsecuti sunt et ministraverunt mihi angeli sancti ejus, deferentes ad me legem sponsalis muneris loco. Lex namque per angelos disposita dicitur [6]) in manu mediatoris. Ministraverunt mihi etiam prophetae. Locuti sunt enim omnia et ipsi, per quae non solum ostenderent et indicarent mihi de filio Dei, cui me delatis his, quae appellantur, arrhis [7]) et muneribus dotalibus spondere cupiebant:

---

[1]) Edd. Merlini: et agentem etc.

[2]) Edd. Merlini: perfrui.

[3]) Edd. Merlini: Quae nec differre amorem etc.

[4]) Cantic. I, 2.

[5]) Edd. Merlini: personam.

[6]) Galat. III, 19. [7]) Edd. Merlini: arris.

verum ut et [1]) in amorem me ejus desideriumque succenderent, pronuntiaverunt mihi propheticis vocibus de adventu ejus, et de [2]) innumeris virtutibus, operibusque ejus immensis, repleti Spiritu sancto praedicaverunt. Pulchritudinem quoque ejus, et speciem, ac mansuetudinem descripserunt, ita, ut omnibus his ad amorem ejus intolerabiliter [3]) inflammarer. Sed quoniam saeculum jam pene finitum est, et ipsius quidem praesentia non datur mihi: solos autem ministros ejus video adscendentes et descendentes ad me, propter hoc ad te patrem sponsi mei precem fundo et obsecro, ut tandem miseratus amorem nostrum mittas eum: ut [4]) jam non mihi per ministros suos angelos duntaxat et prophetas loquatur, sed ipse per semet ipsum veniat, et osculetur me ab osculo oris sui, verba scilicet in os meum sui oris infundat, ipsum audiam loquentem, ipsum videam docentem. Haec enim sunt Christi oscula, quae porrexit ecclesiae, cum in adventu suo ipse Christus in carne positus evangelizavit ei verba fidei et caritatis et pacis, secundum quod Esaias promiserat, et praemissus ad sponsam dixerat: non lega-

---

[1]) Deest „et" in edd. M.

[2]) Deest „de" in edd. M.

[3]) Mss. „intolerabiliter." Libri editi (v. c. edd. M.): „integraliter." R.

[4]) Procopius Christianus sophista hanc Origenis expositionem brevioribus verbis exprimit: *φιλησάτω με ἀπὸ φιλήματος. Μὴ διὰ προφητῶν με ὁ νυμφίος μνηστευσάτω, δι᾽ ἑαυτοῦ δὲ ὁμιλησάτω κατ᾽ αἴσθησιν πνευματικὴν, δι᾽ ἧς ὁ Ἰωάννης φησί· „καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς." Ταῦτα δέ φησιν, ὡς τῶν προφητῶν εἰπόντων ἀκούσασα· „ἐπεθύμησεν ὁ βασιλεὺς κάλλους σου·" καὶ ἄλλου· „ὃν τρόπον εὐφρανθήσεται νυμφίος ἐπὶ νύμφης, οὕτως εὐφρανθήσεται κύριος ἐπὶ σοί."*

tus, neque[1]) angelus, sed „ipse[2]) Dominus salvabit nos." Tertio vero expositionis loco introducamus animam, cujus omne studium sit conjungi et consociari[3]) verbo Dei, et intra mysteria sapientiae ejus ac scientiae[4]) velut sponsi coelestis thalamos intrare: cuique animae praesentia[5]) etiam ipsius munera data sunt, dotis scilicet nomine. Sicut enim ecclesiae dos fuit legis et prophetarum volumina, ita huic lex naturae et[6]) rationalis sensus ac libertas arbitrii dotalia munera deputentur. Habens autem haec dotis suae munera, sit ei primae[7]) eruditionis doctrina a monitoribus doctoribusque descendens. Sed quoniam in his non est ei plena atque perfecta desiderii sui et amoris expletio, deprecetur, ut mens ejus pura et virginalis ipsius verbi Dei illuminationibus et visitationibus illustretur. Cum enim nullo hominis, vel angeli ministerio divinis sensibus et intellectibus mens impletur, tunc ipsius oscula verbi Dei suscipere sese credat. Propter haec ergo et hujusmodi oscula dicat anima, orans ad Deum: „osculetur[8]) me ab osculo oris sui." Dum[9]) enim incapax fuit, ut ipsius verbi Dei caperet meram solidamque doctrinam, necessaria suscepit oscula, id est, sensus ab ore doctorum: ubi vero sponte jam coeperit[10]) obscura cernere, enodare perplexa, involuta dissolvere, parabolas et aenigmata, dictaque sapientum competentibus intelligentiae

---

1) Edd. Merlini: non angelus.
2) Jesai. XXXIII, 22.
3) Edd. Merlini: sociari.
4) Edd. Merlini: scientiae ejus.
5) Edd. Merlini: praesentia ejus etiam munera etc.
6) Edd. Merlini: et naturalis sensus etc.
7) Edd. Merlini: primo. 8) Cantic. I, 2.
9) Edd. Merlini: Dum enim idem capax fuerit, ut ipsius verbi Dei caperet veram solidamque etc.
10) Edd. Merlini: coepit.

lineis explicare, tunc jam oscula ipsius sponsi sui, id est, verbi Dei [1]) suscepisse se credat. Ideo autem oscula pluraliter posuit, ut intelligamus, uniuscujusque obscuri sensus illuminationem osculum esse verbi Dei, ad animam perfectam delatum. Et secundum hoc forte dicebat prophetica et perfecta mens: „os [2]) meum aperui, et attraxi spiritum." Os autem sponsi intelligimus [3]) virtutem Dei, qua illuminat mentem, et velut sermone quodam amoris ad eam facto, si tamen capere mereatur tantae virtutis praesentiam, incognita quaeque sibi [4]) et obscura manifestat, et hoc est verius, propiusque, et sanctius osculum, quod a sponso Dei verbo porrigi dicitur sponsae, purae scilicet animae, et perfectae. Cujus rei imago est illud osculum, quod in ecclesia sub tempore mysteriorum nobis invicem damus. Quoties [5]) ergo in corde nostro aliquid, quod de divinis dogmatibus sensibusque quaeritur, absque monitoribus invenimus, toties oscula nobis data esse a [6]) sponso Dei verbo credamus. Ubi vero quaerentes aliquid de divinis sensibus, invenire non possumus, tunc affectu hujus orationis assumto petamus a Deo visitationem verbi ejus, et dicamus: „osculetur [7]) me ab osculo oris sui." Scit autem pater uniuscujusque animae capacitatem, et

---

[1]) Deest „Dei" in edd. M.

[2]) Psalm. CXIX, 131. (CXVIII.)

[3]) Edd. Merlini: intelligamus virtutem dici: qua etc.

[4]) Deest „sibi" in edd. M.

[5]) Origenes apud Procopium: *Ὁσάκις δέ τι ζητοῦντες θεῖον δόγμα καταλαμβάνομεν, καταπεφιλῆσθαι ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ νυμφίου νομίσωμεν· ἐν ὅσῳ δὲ ἀποροῦμεν, ὑπολάβωμεν εὐχόμενοι λέγειν τό· „φιλησάτω με ἀπὸ φιλημάτων στόματος αὐτοῦ."* R.

[6]) Edd. Merlini: a sponso verbi Dei credamus: ubi vero credentes aliquid etc.

[7]) Cantic. I, 2.

novit quo tempore, cui animae, quae oscula verbi sui porrigere in intellectibus duntaxat et sensibus debeat.

„Quia [1]) bona sunt ubera tua super vinum, et odor unguentorum tuorum super omnia aromata.“ Intellige prius quasi in historiae dramate sponsam elevatis ad Deum manibus orationem fudisse ad patrem, et orasse, ut jam veniret ad eam sponsus, et ipse ei osculum proprii oris infunderet. Dumque haec oraret ad patrem, in ipsa oratione, qua dixit: „osculetur [2]) me ab osculo oris sui:“ parat [3]) etiam alia orationis verba subjungere, ac dicere, quia in hoc principio sermonis affuisset sponsus, et oranti ei adstitisset, ac revelasset verba sua, ipsumque sponsum unguentis mirificis, et quibus sponsum fragrare decebat, constitisse delibutum. Sponsa vero, ubi adesse vidit eum, pro quo orabat, ut adesset, et adhuc loquenti sibi praestitum, quod orabat, ac data sibi ab ipso oscula, quae poposcerat, laeta pro hoc reddita, et [4]) decore uberum, ac fragrantiae ipsius odore permota, propositae orationis sermonem convertit ad praesentiam sponsi, qui aderat: et cum dixisset: „osculetur [5]) me ab osculo oris sui:“ subjungit post haec ad praesentem jam sponsum, dicens: „bona [6]) ubera tua super vinum, et odor unguentorum tuorum super omnia aromata.“ Haec interim secundum historicam intelligentiam, quam dramatis in modum praediximus textam. Nunc vero, quid intellectus interior habeat, requiramus. Diversis vocabulis principale cordis appellari in scripturis divinis invenimus, quae vocabula pro causis, ac rebus, de quibus agitur, aptari solent. In-

---

[1]) Cantic. I, 2. 3. [2]) Cantic. I, 2.

[3]) Edd. Merlini: parans etiam etc.

[4]) Edd. Merlini: et pro hoc decore uberum ac etc.

[5]) Cantic. I, 2.

[6]) Cantic. I, 2. 3. — Desunt verba: „super omnia aromata,“ in edd. M.

terdum enim cor dicitur, ut: „beati [1]) mundo corde:" et: „corde [2]) creditur ad justitiam." Si vero convivii tempus sit, pro specie et ordine discumbentium, vel sinus, vel pectus appellatur: sicut Joannes in evangelio refert de quodam discipulo, quem amabat Jesus, quod in sinu ejus, vel supra pectus ejus recumberet: ille profecto, cui innuens [3]) Simon Petrus dicebat: „interroga [4]), quis hic, de quo dicit." Post haec vero recumbens super pectus Jesu, dicit ei: „Domine [5]), quis est?" In his enim certum est, quod Joannes in principali cordis Jesu atque in [6]) internis doctrinae ejus sensibus requievisse dicatur, ibi requirens et perscrutans thesauros sapientiae et scientiae, qui reconditi erant in Christo Jesu. Sed quod sinus Christi in loco dogmatum sanctorum accipiatur, puto indecens non videri. Diversis ergo modis, ut dicere coeperamus, principale cordis in scripturis sanctis designatur, sicut et in Levitico [7]) nihilominus, ubi de sacrificiis pectusculum separationis, et brachium sacerdotibus sequestratur: et in hoc sequestratum ac separatum pectusculum et brachium, praecellens ceteros homines, principale cordis, et operum decus vult esse in sacerdotibus. De quo plenius in libro Levitico, prout Dominus dare dignatus est, exposuimus. Secundum haec ergo etiam in praesenti loco, quandoquidem amatorium [8]) videtur drama, quod agitur, in uberibus principale cordis intelligamus [9]), ut

---

[1]) Matth. V, 8. [2]) Rom. X, 10.

[3]) Edd. Merlini: respondens.

[4]) Cfr. ev. Joann. XIII, 24. — Edd. Merlini: quis est hic etc.

[5]) Ev. Joann. XIII, 25.

[6]) Deest „in" in edd. M.

[7]) Cfr. Levit. VII.

[8]) Edd. Merlini: amatorum.

[9]) Edd. Merlini: intelligimus.

tale videatur esse, quod dicitur: cor tuum, o [1]) sponse meus, id est, dogmata, quae intra te sunt, vel doctrinae gratia, superat omne vinum, quod cor hominis laetificare solet. Sicut enim in his, de quibus dicit: „quia [2]) Deum videbunt:" cor competenter dictum esse videtur [3]), et inter discumbentes sinus ac pectus ponitur, pro habitu sine dubio discumbentium, formaque convivii: et rursus, ut apud sacerdotes pectusculum et brachium, mysticis designatur eloquiis: ita etiam arbitror in praesenti loco, ubi amantium habitus et colloquia describuntur, gratissime hoc ipsum principale cordis in uberibus appellatum. Bona ergo sunt ubera sponsi, quandoquidem thesauri sunt in iis sapientiae et scientiae reconditi. Ubera autem haec vino comparat sponsa, sed ita comparat, ut praeferat. Vinum autem illa intelligenda sunt dogmata, et doctrinae, quae per legem et prophetas ante adventum sponsi sumere sponsa consueverat. Sed nunc considerans hanc doctrinam, quae ex uberibus profluit sponsi, miratur et stupet, videns eam longe praestantiorem, quam illam, ex qua ante adventum sponsi laetificata fuerat, tanquam ex vino spirituali, quod ministrabant sancti patres et prophetae, qui etiam hujus generis plantaverunt vineas, ut Noë [4]) primus, et Esaias [5]) in cornu in loco uberi, et coluerunt eas. Videns ergo [6]) nunc multam esse eminentiam dogmatum et scientiae apud sponsum, et longe ex eo perfectiorem, quam fuit apud antiquos, emanare doctrinam, dicit: „bona [7]) sunt ubera tua super vinum:" super illam scilicet doctrinam, qua laetificabar ab antiquis.

---

[1]) Edd. Merlini: „o sponsa: et mens, id est" etc.

[2]) Cfr. Matth. V, 8.

[3]) Edd. Merlini: videbitur.

[4]) Cfr. Gen. IX. [5]) Cfr. Jesai. V.

[6]) Deest „ergo" in edd. M.

[7]) Cantic. I, 2.

De hoc enim antiquorum vino intelligendus est Ecclesiastes dicere, ubi ait: „ego [1]) dixi in corde meo: veni, et tentabo te in laetitia, et [2]) videbo in bono.“ Et iterum de iisdem vineis loquens idem Ecclesiastes dicit: „magnificavi [3]) mihi opus meum, aedificavi mihi domos, plantavi mihi vineas, feci mihi hortos et paradisos,“ et reliqua. Sunt autem hujus vineae mystici etiam ministri quidam, qui vini fusores appellantur. Sic enim idem dicit: „et [4]) feci mihi cantores et cantatrices in laetitia filiorum hominum, vini fusores et vini fusitrices.“ Vide ergo, si possimus [5]) tum in ceteris, tum etiam in hoc intelligere salvatorem veteri vino novella uberum suorum fluenta miscentem, cum Maria et Joseph quaerentes „invenerunt [6]) eum in templo sedentem in medio doctorum, et audientem atque interrogantem eos,“ quando [7]) „et mirabantur omnes super responsis ejus.“ Sed et ibi fortassis species formae hujus expletur, ubi adscendens in montem docebat populos, et dicebat: „dictum [8]) est antiquis: non occides. Ego autem dico vobis: omnis, qui irascitur fratri suo sine causa, reus erit. Et „dictum [9]) est antiquis: non adulterabis. Ego autem dico vobis: omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam moechatus est eam [10]) in corde suo.“ In quantum ergo doctrina haec ejus praecellit illam antiquam, in tantum sponsa intelligit et pronuntiat, bona esse ubera ejus super

---

[1]) Ecclesiast. II, 1. — Edd. M. „et cantabo te“ etc.

[2]) Deest „et“ in ed. R. [3]) Ecclesiast. II, 4. 5.

[4]) Ecclesiast. II, 8. — Edd. M. „et cantrices.“

[5]) Edd. Merlini: possumus.

[6]) Luc. II, 46.

[7]) Edd. Merlini: „quando mirabantur homines super“ etc. — Cfr. Luc. II, 47.

[8]) Cfr. Matth. V, 21. 22.

[9]) Cfr. Matth. V, 27. 28.

[10]) Deest „eam“ in edd. M.

vinum. Sed et quod vorax dicitur filius hominis, et bibens, et dicunt: „ecce [1]) homo vorax et vinum bibens:" ad hoc nihilominus respicit: tale et illud vinum fuisse in Cana Galilaeae, quod bibebatur in convivio nuptiali, quo deficiente fecit et aliud vinum, cui testimonium reddidit [2]) architriclinus, quod sit valde bonum, et eo vino, quod expensum fuerat [3]), multo praestantius, cum dicit: „omnis [4]) homo primo bonum vinum ponit, et cum inebriati fuerint, id quod deterius est; tu autem servasti vinum bonum usque nunc." Sed et Salomonem, qui pro accepta Dei sapientia in admiratione fuit reginae Sabae, quae venerat tentare eum in quaestionibus, in quibus eum eadem regina scrutetur et miretur, audi Scripturam referentem: „et [5]) vidit, inquit, regina Saba omnem sapientiam Salomonis, et domum, quam aedificavit, apparatum [6]) convivii ejus, et sedem puerorum ejus, et ordinem ministrorum ejus, et vestes ejus, et vini fusores ejus, et holocausta ejus, quae offerebat in domo Dei, et stupefacta est," et cetera. In his ergo adverte, quomodo haec, quae venit a finibus terrae audire sapientiam Salomonis, inter cetera miratur et cibos convivii ejus, vel vini fusores ejus, et [7]) super his dicitur obstupuisse. Nescio autem, si ita ineptam putemus fuisse reginam, quae ob hoc venerat a finibus terrae, ut audiret sapientiam Salomonis, ut miretur cibos corporales, et vinum istud commune, ac pincernas vini in ministerio regis. Quid enim in his admiratione dignum reginae [8]) videatur, quae communia pene

[1]) Matth. XI, 19.
[2]) Edd. Merlini: reddit.
[3]) Edd. Merlini: fuit. [4]) Ev. Joann. II, 10.
[5]) Cfr. I Regg. X, 4. 5. (III Regg.)
[6]) Edd. Merlini: et apparatum etc.
[7]) Deest „et" in edd. M.
[8]) Deest „reginae" in edd. M.

omnibus sunt hominibus? Sed mihi videtur mirata [1]) esse cibos doctrinae ejus et vinum dogmatum, quae ab eo per divinam sapientiam praedicabantur. Hoc erat vinum et illud, quod per Hieremiam [2]) refertur de filiis Jonadab filii Rechab, qui eo tempore, quo peccata populi invaluerant, et pro iniquitatibus plebis captivitas imminebat, convocati sunt, ut biberent vinum, et dixerunt, quia mandaverat iis pater suus Jonadab, ne biberent vinum ipsi et filii sui in saeculum, neque domos aedificarent, neque seminarent semen, neque plantarent vineas, sed in tabernaculis habitarent omnibus diebus vitae suae. Et amplectitur eos Deus, eo [3]) quod custodierint praeceptum patris sui, et noluerint bibere vinum. Pro peccatis enim tunc populi, et iniquitatibus eorum, erat „vinea [4]) eorum ex vinea Sodomorum, et [5]) palmites eorum ex Gomorra, uva eorum uva fellis, et botrus amaritudinis: venenum aspidum et furor draconum erat vinum eorum.“ Propter hoc ergo laudabiles habentur filii Jonadab, qui tale vinum, venenata scilicet dogmata, et aliena a fide Dei, bibere et suscipere recusarunt. Propter hoc ergo fortassis percussit Deus [6]) vineas Aegyptiorum, sicut in psalmo [7]) scriptum est, ne tale facerent vinum. Igitur [8])

---

[1]) Edd. Merlini: miratam esse etc.

[2]) Cfr. Jerem. XXXV. — Edd. Merlini: Recab.

[3]) Deest „eo“ in edd. M.

[4]) Cfr. Deut. XXXII, 32. 33.

[5]) Deest „et“ in edd. M.

[6]) Deest „Deus“ in edd. M.

[7]) Psalm. CV, 33.

[8]) Ad hunc locum pertinere videntur graeca illa verba, quae a Procopio Origeni tribuuntur: *Πολλῶν ὄντων οἴνων ἐν τῇ γραφῇ, κρειττόνων τε καὶ χειρόνων, νῦν τοῖς κρείττοσιν οἱ τοῦ νυμφίου μαστοὶ παρατίθενται· οὐ γὰρ ἂν τοῖς χείροσι συνεκρίθησαν. Ἡ τοίνυν νύμφη πολλοῖς καὶ διαφόροις οἴνοις εὐφρανθεῖσα, καὶ*

si [1]) intelleximus vini differentias, easque pro diversitate dogmatum constare perspeximus, quod ait hic sponsa: „quia [2]) bona sunt ubera tua super vinum:“ super vinum utique intelligamus bonum, non malum. Bonis enim, non malis comparata dogmatibus sponsi dogmata praeferuntur. Bonum enim vinum gustaverat prius in lege et prophetis: ex quo velut praemeditata erat sponsa laetitiam cordis accipere, ac praeparare, ut capere posset etiam illam, quae affutura erat per ubera ipsius sponsi, excellentiorem cunctis [3]) eminentioremque doctrinam, dicit [4]): „bona [5]) sunt ubera tua super vinum.“ Et vide, si adhuc formae huic aptare possimus [6]) illam evangelii parabolam, quae dicit: „simile [7]) est regnum coelorum thesauro abscondito in agro, quem qui invenerit, abscondit, et prae gaudio ejus vadit, et vendit omnia, quae habet, et emit agrum illum.“ Est ergo thesaurus is non in deserto aliquo loco, neque in sylvis, sed in agro absconditus. Et possibile utique est, agrum illum habere etiam vineas, quae afferant vinum, habere etiam thesaurum, propter quem distractis omnibus emit agrum illum is, qui invenerat ibi thesaurum. Potest

---

ἔχουσα παρασκευὴν εἰς τὸ δέξασθαι τοὺς κρείττονας τούτων τοῦ νυμφίου μαστοὺς, τοῦτό φησι, προτιμῶσα τούτους οἴνου τοῦ ἐν νόμῳ τε καὶ προφήταις. Καὶ τὸ περὶ τῶν μύρων δὲ, τῷ περὶ τοῦ οἴνου ταὐτόν. Ὅρα δὲ ὡς ἐπὶ μὲν τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας ὀσμὴν ἔφη. Ἐπὶ τῆς νομικῆς λατρείας, αὐτὰ τέθεικε τὰ ἀρώματα, δηλῶν ἐκείνης τὸ ὑπερέχον καὶ πνευματικὸν, ταύτης δὲ τὸ παχύ. Ruaeus.

1) Edd. Merlini: sicut. 2) Cantic. I, 2.

3) Sic Mss. Male vero editi (v. c. edd. M.): „cunctis cernens eorum doctrinam.“ R.

4) Edd. Merlini: et ideo dicit.

5) Cantic. I, 2.

6) Edd. Merlini: possumus.

7) Matth. XIII, 44.

ergo dicere ille, qui emit agrum, quia bonus est thesaurus, qui est in agro, magis quam vinum, quod est in eo. Ita ergo et bonus est sponsus atque ubera sponsi, quae [1]) velut thesaurus absconditus est in lege et prophetis, magis quam vinum, quod est in iis, illa scilicet doctrina, quae palam est, et laetificat audientes. Bona ergo sunt ubera sponsi. Thesauri enim sunt sapientiae et scientiae in eo absconditi: qui cum aperti et revelati fuerint oculis sponsae, multo praestantiores ei videbuntur, quam fuit prius istud vinum legis et doctrinae [2]) propheticae. Sed et si tertiam expositionem de anima perfecta, et verbo Dei sentire debeamus, possumus dicere: quia quis donec parvulus est, et nondum semet ipsum ex integro obtulit Deo, bibit vinum, quod affert ager ille, qui habet intra se etiam thesaurum absconditum, et bibens laetificatur ex vino. Cum autem obtulerit et devoverit semet ipsum Deo, ac Nazaraeus [3]) fuerit effectus, atque invenerit thesaurum absconditum, et ad ipsa ubera fontesque pervenerit verbi Dei, vinum et siceram jam non bibet, dicens ad ipsum Dei verbum de his thesauris, qui in ipso scientiae et sapientiae reconditi sunt: „quia [4]) bona sunt ubera tua super vinum.“ Sunt autem unguenta quaedam sponsi, quorum fragrantia delectata est sponsa, et dicit: „odor [5]) unguentorum tuorum super omnia aromata.“ Aromata species sunt pigmentorum. Sponsa autem habuit quendam usum et notitiam aromatum, hoc est, verborum legis et prophetarum, quibus ante adventum sponsi mediocriter licet, instrui tamen videbatur, et exerceri ad cultum Dei,

---

[1]) Edd. Merlini: qui.

[2]) Mss. „doctrinae propheticae.“ Libri editi (v. c. edd. M.): „doctrina prophetica.“

[3]) Edd. M. perperam: vasarius.

[4]) Cantic. I, 2.

[5]) Cantic. I, 3.

utpote parvula adhuc, et sub curatoribus et actoribus [1]) agens et paedagogis: „lex [2]) enim paedagogus noster fuit ad Christum.“ Haec autem omnia aromata fuerant, in quibus nutriri [3]) visa est, et sponso suo praeparari. Sed ubi venit plenitudo temporum et adolevit, atque unigenitum suum pater Spiritu sancto unctum misit in hunc mundum, odorata sponsa divini unguenti fragrantiam, sentiensque, quod illa omnia aromata, quibus prius usa videbatur, longe inferiora sint ad comparationem suavitatis novi hujus et coelestis unguenti, ait: „odor [4]) unguentorum tuorum super omnia aromata.“ Et quoniam Christus idem sponsus, atque idem pontifex dicitur: pontifex quidem secundum hoc, quod mediator est Dei, et hominum omnisque creaturae, pro qua et propitiatio factus est, semet ipsum offerens [5]) hostiam pro peccato mundi: sponsus vero secundum hoc, quod ecclesiae jungitur, non habenti maculam, aut rugam, aut aliquid horum: considera, ne forte unguentum illud pontificale, quod in Exodo [6]) componi jubetur arte pigmentarii, istius unguenti, quod nunc odorata sponsa miratur, teneat rationem, et videns, quod illa quidem aromata, quibus compositum unguentum videbatur, quo Aaron unctus est, quoniam erant terrena et materiae corporalis, hoc autem unguentum, quo nunc unctum vidit sponsum, spirituale est et coeleste, idcirco dicat: „quia [7]) odor unguentorum tuorum super omnia aromata.“ Videamus ergo, quomodo compositum sit illud unguentum: „et [8]) locutus est Dominus, inquit, ad Mo-

---

[1]) Edd. Merlini: auctoribus. — Cfr. Gal. IV, 2.
[2]) Gal. III, 24.
[3]) Edd. Merlini: enutriri.
[4]) Cantic. I, 3.
[5]) Edd. Merlini: offerendo.
[6]) Cfr. Exod. XXX. [7]) Cantic. I, 3.
[8]) Cfr. Exod. XXX, 22—25. — Edd. M. constanter: ciclos.

sen, dicens: accipe tibi florem myrrhae electae quingentos siclos, et cinamomum suave ducentos quinquaginta siclos, et calamum suavem ducentos quinquaginta siclos, et [1]) casiae quingentos siclos secundum siclum sanctum, et oleum ex olivis Hin [2]), et facies illud oleum chrismatis sancti unguentum [3]) arte pigmentarii." Haec autem in lege quidem referri audierat sponsa, sed rationem eorum veritatemque nunc perspicit. Vide ergo, quod istae quatuor species unguenti istius, formam tenebant incarnationis verbi Dei, quod ex quatuor elementis compaginatum corpus assumsit, in quo corpore myrrha illa mortis ejus, quam sive ut pontifex pro populo, sive ut sponsus pro sponsa suscepit, servat indicia. Quod vero non simpliciter myrrha, sed flos myrrhae, et myrrhae electae scriptum est, non solum mortem ejus, sed et primogenitum eum futurum ex mortuis indicabat, atque eos, qui complantati fuissent similitudine [4]) mortis ejus, non solum vocatos, sed electos futuros. Cinamomum vero immaculatum dicitur, propter ecclesiam sine dubio, quam [5]) purificatam lavacro aquae immaculatam fecit, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi. Sed et calamus assumitur, quia lingua ejus etiam est calamus scribae velociter scribentis, doctrinae gratiam pigmentis designans suavitatis [6]). Ἴρεως [7]) quoque species adhibetur calidissima,

[1]) Desunt verba: „et casiae quingentos siclos", in edd. M.

[2]) Deest „Hin" in edd. M.

[3]) Edd. Merlini: unguenti.

[4]) Edd. Merlini: similitudini.

[5]) Edd. Merlini: quam purificavit lavacro aquae: et immaculatam fecit etc.

[6]) Sic habent Mss. Libri vero editi (c. c. edd. M.): „suavitatis. In iis quoque species adhibet calidissimas, ut referantur ad ardentissima: in qua re vel spiritus sancti" etc. R.

[7]) Cfr. Exod. XXX, 24.

ut fertur, et ardentissima: in qua vel spiritus sancti fervor [1]), vel futuri per ignem judicii ostenditur forma [2]). Numerus vero quingentorum, vel ducentorum quinquaginta siclorum, vel [3]) quinque sensuum in eo mysterium tenet centupliciter perfectorum, vel [4]) remissionem peccatorum per eum datam, significat quinquagenarius venialis quintupliciter positus. Sed haec omnia oleo puro colliguntur, per quod ostenditur, vel misericordiae solius [5]) causa fuisse, quod is, qui erat in forma Dei, formam servi susceperit, vel ea, quae ex materiali substantia in Christo fuerant assumta, per Spiritum sanctum redacta in unum fuisse, atque in unam speciem, quae est persona mediatoris, effecta. Illud ergo oleum materiale nullo genere oleum laetitiae appellari potuit. Istud autem oleum, id [6]) est, Spiritus sancti unguentum, quo unctus est Christus, et cujus nunc odorem percipiens [7]) sponsa admirata est, oleum laetitiae, quia [8]) fructus spiritus gaudium est, merito appellatur: quo [9]) Deus unxit eum, qui dilexit justitiam, et odio habuit iniquitatem. Propterea enim dicitur: „unxit [10]) eum Dominus [11]) Deus suus oleo laetitiae

[1]) Edd. Merlini: fervoris.

[2]) Edd. Merlini: „forma. His vero" etc.

[3]) Sic habent Mss., in impressis vero (e. c. edd. M.) desunt verba: „vel quinque sensuum." R.

[4]) Sic habent Mss., libri vero editi (e. c. edd. M.): „ut remissionem peccatorum per eum datam significet. Quinquagenarius enim jubileus in his est quintupliciter positus." R.

[5]) Mss. „solius." Libri editi (e. c. edd. M.): „vel salutis." R.

[6]) Desunt verba: „id est," in edd. M.

[7]) Edd. Merlini: prospiciens.

[8]) Edd. Merlini: quia spiritus gaudium est.

[9]) Edd. Merlini: quo unxit eum Deus.

[10]) Psalm. XLV, 7.

[11]) Edd. Merlini: „deus deus suus" etc.

prae participibus suis." Et ideo odor unguentorum ejus est super omnia aromata. Simili autem expositione utimur, etiam si ad unamquamque animam in amore et desiderio verbi Dei positam transferatur hic sermo, cui fuerint omnes doctrinae per ordinem decursae, in quibus ante agnitionem verbi Dei exercitata videtur et erudita, sive ex moralibus descendentes, sive ex naturalibus scholis. Erant enim ei omnia ista aromata quaedam pro eo, quod in his institutio probabilis, et morum conquiritur emendatio, quod deprehenditur in his vanitas saeculi, et caducarum rerum respuuntur [1]) falsa miracula. Erant ergo ei haec omnia velut aromata et odoramenta quaedam animae pigmenta. Sed ubi ad [2]) agnitionem mysteriorum, et divinorum dogmatum scientiam ventum est, ubi ad januas sapientiae ipsius, et [3]) sapientiae non hujus mundi, neque principum hujus mundi, qui [4]) destruuntur, accessum est, sed ad ipsam Dei sapientiam, quae inter perfectos disseritur, et ubi mysterium, quod prioribus generationibus non fuit notum, filiis hominum revelatum est: ubi, inquam, anima ad tanti agnitionem [5]) adscendit arcani, merito dicit: „odor [6]) unguentorum tuorum," — spiritualis scilicet intelligentia et mystica, — „super omnia aromata" moralis naturalisque philosophiae. Non autem lateat nos, quod in quibusdam exemplaribus pro eo, quod legimus: „quia [7]) bona sunt ubera tua super vinum:" invenimus scriptum: „quia [8]) bonae sunt loquelae tuae

---

[1]) Edd. Merlini: respiciuntur.

[2]) Edd. Merlini: „ad cognitionem divinorum mysteriorum" etc.

[3]) Edd. Merlini: et non sapientiae etc.

[4]) Edd. Merlini: quae destruuntur.

[5]) Edd. Merlini: cognitionem.

[6]) Cantic. I, 3. [7]) Cantic. I, 2.

[8]) Cfr. Cantic. I, 2.

super vinum:" quod, quamvis videantur [1]) significasse evidentius ea ipsa, quae [2]) nobis spirituali interpretatione disserta sunt, tamen nos Septuaginta interpretum scripta per omnia custodimus, certi quod Spiritus sanctus mysteriorum formas obtectas inesse voluit in scripturis divinis, et non palam atque in propatulo haberi.

„Unguentum [3]) exinanitum nomen tuum. Propterea adolescentulae dilexerunt te, ac traxerunt te post se: in [4]) odorem unguentorum tuorum curremus." Historica quidem expositio eadem, quae in superioribus, percurrit etiam in praesenti loco, donec fiat aliqua mutatio personarum: ita [5]) quippe ordo dramatis, qui a nobis in hac expositione receptus est, poscit. Potest [6]) sane [7]) in his prophetia quaedam videri ex persona sponsae prolata de Christo, quod futurum esset in adventu Domini et salvatoris nostri, ut nomen ejus ita per orbem terrae et per universum mundum diffunderetur, ut fieret odor suavitatis in omni loco, sicut et Apostolus dixit: „quia [8]) Christi bonus odor sumus in omni loco: aliis quidem odor ex

---

[1]) Edd. Merlini: videatur.

[2]) Edd. Merlini: quae a nobis — diserta sunt.

[3]) Cantic. I, 3. 4.

[4]) Edd. Merlini: in odore — currimus.

[5]) Edd. Merlini: itaque ordo etc.

[6]) Mss. „Potest sane in his prophetia" etc. Libri editi (v. c. edd. M.): „Possunt sane in prophetia" etc.

[7]) Graeca apud Procopium haec sunt: *Τάχα προφητεύει τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ τὴν τὸν κόσμον πληρώσασαν δύναμιν κατὰ τὴν αὐτοῦ παρουσίαν, ὥστε γενέσθαι, κατὰ τὸν Παῦλον, οἷς μὲν ὀσμὴν ἐκ θανάτου εἰς θάνατον, οἷς δὲ ἐκ ζωῆς εἰς ζωήν. Εἰ γὰρ πᾶσιν ἦν εἰς ζωὴν, εἶπεν ἂν ἡ νύμφη· διὰ τοῦτο πάντες ἠγάπησάν σε, ἀλλ' οὐ μόνον αἱ νεανίδες αἱ ὁσημέραι ἀνανεούμεναι, καὶ μὴ ἔχουσαι ῥυτίδα ἢ σπῖλον.* Ruaeus.

[8]) II Cor. II, 15. 16.

morte in mortem, aliis autem odor de vita in vitam." Si enim omnibus fuisset odor [1]) de vita in vitam, dixisset utique et hic: omnes dilexerunt te et traxerunt te. Sed nunc ait: ubi nomen tuum est factum unguentum [2]) exinanitum, dilexerunt te, non illae vetulae, ac veterem hominem indutae animae, neque rugas habentes, neque maculas, sed adolescentulae in augmento scilicet aetatis et pulchritudinis positae animae, quae semper innovantur, et de die in diem renovantur, novum se hominem induentes, qui secundum Deum creatus est. Propter istas ergo adolescentulas, et in augmentis vitae et [3]) profectibus positas, exinanivit se ille, qui erat in forma Dei, ut fieret unguentum exinanitum nomen ejus: ut non jam inaccessam lucem tantummodo habitaret, et in forma Dei permaneret, sed verbum caro fieret, quo possent istae adolescentulae, et in augmentis profectuum positae animae, non solum diligere, sed et trahere eum ad se. Trahit enim unaquaeque anima, et assumit ad se verbum Dei pro capacitatis et fidei suae mensura. Cum autem traxerint ad se animae verbum Dei, et sensibus suis atque intellectibus inseruerint, et dulcedinis ejus et odoris senserint suavitatem, ubi unguentorum ejus fragrantiam ceperint [4]), ratione duntaxat adventus ejus, et redemtionis ac passionis causas, caritatemque agnoverint, qua pro salute omnium usque ad mortem crucis immortalis accessit, et his omnibus velut divini cujusdam et ineffabilis unguenti odoribus invitatae adolescentulae, id est, animae plenae vigoris atque alacritatis effectae, currunt post ipsum, atque ad odorem suavitatis ejus non lento gradu, nec tardis

---

[1]) Edd. Merlini: odor vitae in vitam.

[2]) Deest „unguentum" in edd. M.

[3]) Deest „et" in ed. Ruaei.

[4]) Edd. Merlini: „coeperint invenire: duntaxat adventus ejus: et redemtionis" etc.

passibus, sed rapido cursu, et tota properatione festinant, quemadmodum et ille, qui dicebat: sic [1]) curro, ut comprehendam. Verum quod ait: „unguentum [2]) exinanitum nomen tuum; propterea adolescentulae dilexerunt te, et traxerunt te post se: in odorem unguentorum tuorum curremus." Trahunt ad se Christum adolescentulae, si quidem de ecclesiis intelligatur, quae una quidem est, cum perfecta est. Multae vero sunt adolescentulae, cum adhuc instruuntur et proficiunt. Istae ergo trahunt ad se Christum per fidem, quia Christus, ubi viderit congregatos [3]) duos, vel tres in fide nominis sui, vadit illuc, et est in medio eorum [4]), fide eorum tractus et unanimitate provocatus. Si vero tertia expositione de anima verbum Dei sequente intelligi haec oportet, quaecunque anima fuerit erudita primo in moralibus, secundo etiam in naturalibus exercitata, per illa omnia, quae in his disciplinis edoceri supra ostendimus, ipsa morum emendatio, et eruditio rerum, ac probitas disciplinae trahit ad se verbum Dei, et libens trahitur: gratissime enim ad eruditas animas venit, et trahi se ab his indulgenter accipit, benigneque concedit. Requiro sane, si solum nomen ejus, quia unguentum factum est exinanitum, tantum operis egerit, et ita suscitarit adolescentulas, ut primo traherent eum ad se, et habentes eum apud se, caperent unguentorum ejus odorem, et statim currerent post eum: si haec, inquam, omnia solo nomine ejus effecta sunt, quid, putas, faciet ipsa ejus substantia? Quid ex illa adolescentulae istae virtutis, quid vigoris accipient [5]), si quo

---

[1]) Cfr. I Cor. IX, 24.

[2]) Cantic. I, 3. 4. — Edd. Merlini: currimus.

[3]) Deest „congregatos" in edd. M.

[4]) Edd. Merlini: „eorum: in fide tractus: et unanimitate" etc.

[5]) Edd. Merlini: excipient, si etc.

pacto potuerint aliquando ad ipsam ejus incomprehensibilem atque ineffabilem substantiam pervenire? Ego puto, quod, si ad [1]) hoc aliquando pervenerint, jam non ambulent, neque currant, sed vinculis quibusdam caritatis ejus adstrictae adhaereant ei, ne ultra mobilitatis alicujus ullus in iis resideat locus, sed sint cum eo unus spiritus, et compleatur in iis illud, quod scriptum est: „sicut [2]) tu pater in me, et ego in te unum sumus, ita et isti in nobis unum sint.“ Sed nunc interim, ut videtur, sponsa consociatis sibi adolescentulis multis, quantum [3]) in posterioribus nullus esse numerus dicitur, ab uno solo sensu, id est, odoratu tantummodo capta, currere se in odorem unguentorum sponsi commemorat: sive quod ipsa cursu indigeat [4]) adhuc et profectu, sive quod ipsa quidem perfecta sit, pro his autem adolescentulis, quae adhuc cursu et profectibus indigent, etiam ipsa se currere fatetur: sicut et ille, qui cum ipse sub lege non esset, fit tamen sub lege, ut eos, qui sub lege sunt, lucrifaciat; et iterum cum in lege sit Christi, his tamen, qui sine lege sunt, fit et ipse sine lege, ut eos, qui sine [5]) lege sunt, salvet. Et hoc fit, ut diximus, solo adhuc odoratu ejus accepto. Quid, putas, agent [6]), cum et auditum earum et visum et tactum, gustumque occupaverit verbum Dei, et singulis quibusque sensibus virtutes ex se competentes naturae earum capacitatique praebuerit? ita, ut oculus [7]), si videre potuerit gloriam ejus, gloriam tanquam unigeniti a

---

[1]) Edd. Merlini: in hoc.

[2]) Cfr. ev. Joann. XVII, 21.

[3]) Edd. Merlini: quarum in posterioribus non est numerus: quae dicitur ab uno solo sensu et odoratu etc.

[4]) Edd. Merlini: indigeat ad hoc et profectu etc.

[5]) Edd. Merlini: sub lege etc.

[6]) Edd. Merlini: ageret.

[7]) Edd. Merlini: oculis.

patre, aliud ultra jam videre nolit [1]), neque auditus aliud, quam verbum vitae et salutis audire. Sed et cujus manus palpaverit de verbo vitae, nihil ultra materiale, nihil fragile caducumque palpabit, nec gustus, cum gustaverit bonum verbum Dei, carnemque ejus et panem, qui de coelo descendit, aliud quid post haec [2]) gustare patietur. Prae dulcedine namque ipsius, et suavitate omnis reliquus ei sapor asper videbitur et amarus, et ideo hoc solo vescetur. Omnem namque suavitatem, quamcunque cupierit, in hoc inveniet; ad omnia namque aptum se reddit, et habilem. Denique his, qui ex [3]) incorruptibili semine regenerantur, rationabile et sine dolo efficitur lac: his vero, qui infirmantur in aliquo, olera [4]) se praebet ad hospitalitatis amicitiam et gratiam. His vero, qui pro possibilitate sumendi [5]), exercitatos habent sensus ad discretionem boni et mali, cibum se solidum praebet. Si qui vero sunt, qui exierint de Aegypto, et secuti columnam ignis et nubis, in eremum venerint, de coelo ad illos descendit, minutum et subtilem iis praebens cibum, angelico similem, ita ut panem angelorum manducet homo. Habet et alias multas in [6]) semet ipso atque innumeras ciborum differentias, quas interim pelle quis et carne ossibusque indutus et nervis, capere non potest. Qui autem dignus fuerit redire, et esse cum Christo, quique in parvo fidelis inventus, constituetur super multa, ille gustabit et capiet voluptatem Domini, perductus ad locum quendam [7]), qui pro hujusmodi ciborum copiis et varie-

---

[1]) Edd. Merlini: nollet. [2]) Edd. Merlini: hoc.

[3]) Edd. Merlini: ex corruptibili semine generantur.

[4]) Edd. Merlini: oleum se praebet etc.

[5]) Edd. Merlini: sumendi et exercitatos etc. — Cfr. Hebr. V, 14.

[6]) Edd. Merlini: in se ipso etc.

[7]) Deest „quendam“ in edd. M.

tatibus deliciarum nominatur locus. Propter quod et in Eden [1]) positus dicitur, quod delicias indicat. Ibi enim dicetur ad eum: „deliciare in Domino." Deliciabitur autem tunc [2]) non in uno solo edendi gustandique sensu, sed et auditu deliciabitur, et visu et tactu odoratuque deliciabitur. In odorem namque unguenti ejus curret. Et ita omnibus sensibus suis deliciabitur in verbo Dei is, qui ad summam perfectionis ac beatitudinis venerit. Unde et in his positi locis, deprecamur [3]) auditores horum, ut mortificent carnales sensus, ne quid ex iis [4]), quae dicuntur, secundum corporis motus excipiant, sed illos diviniores interioris hominis ad haec capienda sensus exhibeant: sicut Salomon edocet nos, dicens: „sensum [5]) autem divinum invenies." Et ut Paulus quoque ad Hebraeos [6]) scribit de perfectis, ut supra memoravimus, qui exercitatos habent sensus ad discretionem boni vel mali: ostendens, esse in homine praeter hos corporeos sensus quinque alios nihilominus, qui exercitio [7]) quaeruntur, et exercitati dicuntur, cum scilicet intelligentiam rerum acumine acriore discutiunt. Non enim perfunctorie et, ut libet, audiendum est, quod apostolus de perfectis dicit, quia exercitatos habent sensus ad discretionem boni vel mali. Quod ut clarius elucescat, sumamus, si videtur, exemplum ab his corporalibus sensibus, et ita demum statim ad illos divinos, quos Scriptura nominat, sensus interioris hominis veniemus. Si enim [8]) corporeus oculus exercitium visus habeat, nullo impediente obstaculo, in-

---

1) Edd. Merlini: Edom.
2) Deest „tunc" in edd. M.
3) Edd. Merlini: deprecemur.
4) Edd. Merlini: his.
5) Prov. II, 5. 6) Hebr. V, 14.
7) Edd. Merlini: exercitia quaerunt.
8) Edd. Merlini: ergo.

tegre et absque ulla falsitate, vel colores corporum, vel magnitudines qualitatesque deprehendet. Nam si aut caligine, aut alia qualibet infirmitate impediatur adspectus, et rubrum pro albo, et viride pro nigro, aut rectum putat [1]) esse aliquid, cum curvum sit et tortuosum, conturbabitur sine dubio judicium mentis, et aliud pro alio agetur. Ita ergo et interior visus, nisi eruditione et industria fuerit exercitatus, quo per multam peritiam discretionem boni habeat ac mali, sed ignorantia et imperitia tanquam caligo oculis inciderit, aut etiam malitiae alicujus languor [2]) tanquam lippis oculis accesserit, discrimen boni aut mali intueri nullatenus possit: et inde fiet, ut mala pro bonis agat, bona vero pro malis spernat. Secundum hanc vero formam, quam de visu corporis animaeque tractavimus, consequenter etiam de auditu et gustu et odoratu, tactuque per singulas quasque sui generis virtutes sensuum corporalium referens [3]) ad animae sensus, quae in singulis adhiberi [4]) debeant exercitia, quaeque debeat emendatio parari, dilucide recognosces [5]). Haec autem paulo latiori excessu prosecuti sumus, ostendere volentes, odoratum sponsae et [6]) adolescentularum, quo odoratae sunt odorem unguentorum sponsi, non corporis sensus, sed divini odoris illius, et interioris, qui appellatur, hominis dici. Hic ergo odorationis sensus, in quo sanus est et integer, odore Christi accepto ex vita adducit ad vitam. Si vero non sit sanus, hoc odore suscepto de morte in mortem dejicit, secundum illum, qui dicebat:

---

[1]) Edd. Merlini: putet esse etc.

[2]) Edd. Merlini: „languore: tanquam" etc.

[3]) Sic Mss., libri vero editi (e. c. edd. M.): „referemus." R.

[4]) Edd. Merlini: „adhibere debeat exercitia" etc.

[5]) Sic Mss., libri vero editi (e. c. edd. M.): „recognoscemus." R.

[6]) Deest „et" in edd. M.

„quoniam [1]) Christi bonus odor sumus, aliis quidem de vita in vitam, aliis autem odor de morte in mortem.“ Denique et hi, quibus intellectus herbarum est pigmentorumque peritia, ferunt quaedam esse pigmenta, quorum si odorem ceperint, nonnulla animalia continuo intereunt: alia vero eodem odore recreantur, vitamque recipiunt. Et nunc ergo in his ipsis expositionibus et sermonibus, quos habemus in manibus, videtur aliis esse vita ex vita, aliis vero mors ex morte. Nam si haec [2]) exponi ita audiat animalis, qui dicitur, homo, qui non potest percipere et intelligere, quae sunt spiritus Dei, irridebit sine dubio, atque inepta haec esse et inania pronuntiabit, dicens somnia [3]) potius, quam rerum causas et dogmata divina tractari. His ergo odor hic Cantici Canticorum efficitur de morte in mortem, scilicet [4]) de morte infidelitatis in mortem judicii et condemnationis. Sequentibus vero spiritualem sensum et subtilem, atque intelligentibus majorem inesse veritatem in his, quae non videntur, quam in his, quae videntur, et veriora haberi apud Deum invisibilia et spiritualia magis, quam visibilia et corporalia, amplectenda [5]) sine dubio hujusmodi intelligentia videbitur et sequenda. Agnoscunt enim tale esse intelligendae veritatis iter, quo pervenitur ad Deum. Sed si quidem alienus a fide sit is, qui haec stulta judicat et irridenda, nihil mirum. Si vero aliquis ex his sit, qui videntur credere, et Scripturarum auctoritatem recipere, non tamen recipit expositionis hujus spiritualis formam, sed irridet et derogat, tentemus ex aliis Scripturarum locis instruere eum ac persuadere. Qui si forte poterit sic resipiscere,

---

[1]) Cfr. II Cor. II, 15. 16.

[2]) Edd. Merlini: haec omnia ita audiat etc.

[3]) Edd. M. „omnia.“

[4]) Deest „scilicet“ in edd. M.

[5]) Edd. Merlini: complectenda etc.

et talia quaedam dicamus ad eum: scriptum est: „praeceptum [1]) Domini lucidum, illuminans oculos." Dicat ergo nobis, qui sunt oculi, qui illuminantur luce praecepti. Et iterum: „qui [2]) habet aures audiendi, audiat!" Quae sunt aures istae, quas qui habuerit, ipse solus verba Christi audire dicatur? Et iterum: „quoniam [3]) Christi bonus odor sumus Deo:" et in aliis: „gustate [4]) et videte, quoniam suavis est Dominus." Et quid alius ait: „manus [5]) nostrae palpaverunt de verbo vitae." Putasne in his omnibus non movebitur, ut advertat haec universa non de corporeis sensibus dicta, sed de his, quos secundum interiorem hominem inesse unicuique docuimus? nisi si contentionis et jactantiae vitio agitur, qui ejusmodi est. Quibus vitiis quoniam et visus ille interior excaecatur, et odoratus occluditur, et obduratur [6]) auditus, merito nec videre, quae spiritualia sunt, nec audire potest, sed nec odorem istum Christi capere, quo nunc recepto adolescentulae istae, in quibus bene sanus et vigens erat hic sensus, in odorem unguentorum ejus currunt post ipsum, nec deficiunt currentes, aut laborant; quia suavitate odoris ipsius, qui est de vita in vitam, refectae jugiter invalescunt. Potest adhuc et hoc modo accipi, quod ait: „unguentum [7]) exinanitum nomen tuum. Propterea adolescentulae dilexerunt te." Unigenitus Dei filius, cum in forma Dei esset [8]), exinanivit semet ipsum, et formam servi accepit. Exinanivit autem de plenitudine sine dubio, in qua erat. Illi ergo, qui dicunt, quia „de [9]) plenitudine ejus nos omnes accepimus," ipsi sunt adolescentulae,

---

1) Psalm. XIX, 8. 2) Matth. XIII, 9.
3) II Cor. II, 15. 4) Psalm. XXXIV, 8.
5) I Joann. I, 1.
6) Edd. Merlini: obturatur.
7) Cantic. I, 3. 8) Cfr. Philipp. II, 6. 7.
9) Ev. Joann. I, 16.

quae de ea plenitudine, ex qua se ille exinanivit, et factum est unguentum exinanitum nomen ejus, percipientes dicunt: „post [1]) te in odorem unguentorum tuorum curremus.“ Nisi enim exinanisset unguentum, hoc est, plenitudinem divini Spiritus, et humiliasset se usque ad formam servi, capere eum nullus in illa divinitatis plenitudine potuisset, nisi sola fortassis sponsa, pro eo, quod videtur indicare, quia unguentum istud exinanitum non sibi, sed adolescentulis dilectionis dederit causam. Sic enim dicit: „unguentum [2]) exinanitum nomen tuum: propterea adolescentulae dilexerunt te.“ Ac si diceret: adolescentulae quidem propterea dilexerunt te, quia exinanisti te de forma Dei, et factum est unguentum exinanitum nomen tuum. Ego [3]) autem non pro exinanito unguento, sed pro ipsa unguentorum plenitudine dilexi te. Hoc enim indicat in eo loco, ubi dicit: „odor [4]) unguentorum tuorum super omnia aromata.“ Quod vero etiam ipsa cum adolescentulis post ipsum se cursuram dicit, hanc aio esse causam, quod perfecti quique omnia omnibus fiant, ut omnes lucrifaciant, sicut jam supra exposuimus.

„Introduxit [5]) me rex in cubiculum suum: exsultemus et jocundemur in te.“ Cum indicasset sponso suo sponsa, quod adolescentulae odore ejus [6]) captae currerent post ipsum, cum quibus etiam ipsa cursura esset, ut iis formam praeberet in omnibus, nunc quasi laboris sui consecuta jam palmam, pro eo, quod [7]) concurrerit currentibus, introductam se dicit ab sponso rege in cubicuculum ejus, ut ibi videret cunctas opes regias. In quo

---

[1]) Cantic. I, 4. [2]) Cantic. I, 3.
[3]) Edd. Merlini: Ego autem dico, quod non pro etc.
[4]) Cantic. I, 3.
[5]) Cantic. I, 4. — Deest „exsultemus“ in edd. M.
[6]) Deest „ejus“ in edd. M.
[7]) Edd. Merlini: quod cucurrerit cum currentibus etc.

utique merito jocundatur et exsultat, utpote quae secreta jam regis et arcana prospexerit. Hic est, secundum propositum dramatis ordinem, quasi historicus intellectus. Sed quoniam, cujus [1]) res agitur, ecclesia est ad Christum veniens, vel anima verbo Dei adhaerens, quod [2]) aliud cubiculum Christi et promtuarium Dei credendum est, in quo vel ecclesiam, vel animam cohaerentem sibi introducat, nisi ipse arcanus sensus ejus et reconditus? De quo et Paulus dicebat: „nos [3]) autem sensum Christi habemus, ut sciamus, quae a Deo donata sunt nobis.“ Haec illa sunt, quae [4]) „oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscenderunt, quae praeparavit Deus his, qui diligunt eum.“ Cum igitur Christus animam in intelligentiam sui sensus inducit, in cubiculum regis introducta dicitur, in quo sunt thesauri sapientiae ac scientiae ejus absconditi. Non [5]) nihil autem vacuum videtur, quod, cum potuisset dicere: introduxit me sponsus meus, aut fraternus meus, aut aliquid hujusmodi, ut ei moris est: nunc, quia cubiculum dictura erat, regis dixerit cubiculum, et non aliud nomen posuerit [6]), in quo posset fortassis aliquis etiam mediocris intelligi. Sed propterea arbitror in his regem nominatum, ut ostenderetur per hoc nomen praedives cubiculum, utpote regium, et multis atque immensis opibus repletum. Prope hunc omnino mihi videtur fuisse et ille, qui dixit [7]), raptum se esse usque ad tertium coelum, et inde in paradisum,

---

[1]) Edd. Merlini: cui res agitur, ecclesia est vel ad etc.

[2]) Edd. Merlini: quid.

[3]) I Cor. II, 16. coll. 12.

[4]) Cfr. I Cor. II, 9. coll. Jesai. LXIV, 4. — Edd. Merlini: adscendit.

[5]) Edd. Merlini: Non mihi autem etc.

[6]) Edd. M. „proposuerit.“

[7]) Cfr. II Cor. XII, 4.

et audisse verba ineffabilia, quae non licet homini loqui. Quid enim putas esse illa verba, quae audivit? Nonne a rege audivit? Et in cubiculo, et prope cubiculum positus, audivit? Et erant, credo, illa verba talia quaedam, quae hortarentur eum ad majorem profectum, et promitterent ei, quod si perseveraret usque in finem, et ipse posset intrare regis cubiculum, secundum istud [1]), quod per prophetam quoque promittitur: „dabo [2]) tibi thesauros obscuros, occultos, invisibiles. Aperiam tibi, ut cognoscas, quia ego sum Dominus Deus tuus, qui vocavi nomen tuum Israel." Currunt ergo adolescentulae post ipsum, et [3]) in odorem ejus, unaquaeque tamen pro viribus, alia quidem velocius, alia paulo tardius, alia etiam inferius ceteris et ultimo, alia primo loco. Verumtamen currunt omnes, sed una est perfecta, quae currit [4]) sic, ut perveniret, et sola acciperet palmam. Sola enim est, quae dicit: „introduxit [5]) me rex in cubiculum suum:" cum prius non de se sola, sed de pluribus dixisset, quia „post [6]) te in odorem unguentorum tuorum curremus." Introducitur ergo in cubiculum regis, et efficitur regina, et ipsa est, de qua dicitur: „regina [7]) adstitit a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietatibus." De his autem adolescentulis, quae post ipsam cucurrerant, et procul ab ea in ipsis currendi spatiis remanserant, dicitur: „adducentur [8]) regi virgines post eam, proximae ejus adducentur tibi: adducentur in laetitia et exsultatione, inducentur in templum regis." Sed et illud etiam in hoc advertere debemus, quod, sicut rex habet cubiculum quod-

---

[1]) Edd. M. „illud."
[2]) Cfr. Jesai. XLV, 3.
[3]) Deest „et" in edd. M.
[4]) Edd. Merlini: cucurrit sic etc.
[5]) Cantic. I, 4. [6]) Cantic. 1, 4.
[7]) Psalm. XLV, 9. [8]) Psalm. XLV, 14. 15

dam, in quod reginam sive sponsam suam introducit [1]): ita habet et sponsa suum cubiculum, in quod monetur per verbum Dei ingressa, claudere ostium, et ita conclusis illis [2]) omnibus divitiis suis intra illud cubiculum orare eum, qui videt in abscondito, et perspicit, quantas opes, animi scilicet virtutes, intra cubiculum suum sponsa condiderit, ut videns ejus divitias, det ei petitiones suas. „Omni [3]) enim habenti dabitur.“ Quod autem ait: „exsultemus [4]) et jocundemur in te:“ videtur ex persona adolescentularum dici, vel optantium, et [5]) petentium a sponso, ut, quemadmodum sponsa consecuta est, quae perfecta sunt, et exsultat, ita ipsae jam [6]) suum implere cursum, et pervenire usque ad regis cubiculum mereantur, ut perspectis et intuitis omnibus his, de quibus illa gloriatur, etiam ipsae exsultent sicut et illa, et jocundentur in eo. Vel etiam ad sponsam potest dictum videri ab adolescentulis congratulantibus ei, et promittentibus petentibusque, ut participes fiant exsultationis ejus [7]) et laetitiae. „Diligemus [8]) ubera tua super vinum.“ Sponsa quidem, postquam oscula meruit ab ipso sponsi ore suscipere, et uberibus ejus perfrui, ait ad eum: „bona [9]) sunt ubera tua super vinum.“ Adolescentulae vero, quae nondum ad id beatitudinis venerant, neque summam perfectionis acceperant, neque usu et operibus fructus perfectae caritatis expleverant, ut quasi expertae pronuntiarent de [10]) uberibus ejus, quia bona sunt, videntes tamen,

---

1) Edd. Merlini: introduxit.

2) Edd. Merlini: his omnibus etc.

3) Luc. XIX, 26. 4) Cantic. I, 4.

5) Edd. M. „vel petentium.“

6) Edd. M. „etiam.“

7) Deest „ejus“ in edd. M.

8) Cantic. I, 4. 9) Cantic. I, 2.

10) Deest „de“ in ed. Ruaei.

sponsam delectari et refici ex uberibus sponsi, ex fontibus scilicet sapientiae et scientiae, quae de uberibus ejus fluunt [1]), et pocula coelestis doctrinae sumentes tanquam imitatrices perfectionis ejus, et desiderantes iisdem vestigiis incedere promittunt, et dicunt: diligemus [2]) ubera [3]) tua super vinum:" id est, nos quidem nondum in id perfectionis adscendimus, ut jam diligamus ubera tua plus quam vinum, vel certe ubera tua, quae sunt super vinum: — utroque enim modo sensus stare videbitur: — gerimus tamen spem, utpote adolescentulae, in id aetatis proficere, quo possimus non solum pasci et ali ex uberibus verbi Dei, sed et diligere alentem. Istae sunt autem adolescentulae, ut saepe jam diximus, animae, quae primis et initio valentibus eruditionibus videntur imbutae, et velut vino quodam laetificatae, institutione tutorum duntaxat, curatorumque et paedagogi, utpote parvulae, et quae haberent quidem in viribus amare vinum, non tamen haberent in aetate, ut amore uberum sponsi moveri aut excitari possent. Sed ubi advenit plenitudo temporum, et Christus in iis profecit aetate et sapientia, et jam sentire coeperint [4]), quid sint ubera sponsi, quaeque in his perfectio verbi Dei, et doctrinae spiritualis plenitudo designetur, etiam promittunt, quia plus quam vinum, quod nunc tan-

---

1) Edd. M. „confluunt." 2) Cantic. I, 4.

3) Verba graeca sic repraesentat Procopius: „*Ἀγαπήσομεν μαστούς σου ὑπὲρ οἶνον.*" *Ἤγουν, εἰ καὶ νῦν δι' ἀσθένειαν ὑπὲρ τοὺς σοὺς ἀγαπῶμεν, ὦ νυμφίε, τὸν οἶνον, ὅταν βελτιωθῶμεν, ὑπὲρ τοῦτον αὐτοὺς ἀγαπήσομεν. Οἶνος μὲν οὖν εὐφραίνων νεάνιδας, τὰ νομικά· ἡ δὲ τελειότης, τοῦ νυμφίου μαστοί. Εἶτα εἰς ἀπολογίαν τοῦ μὴ ἤδη ἀγαπᾷν φησι·* „*εὐθήτης ἠγάπησέ σε.*" *Ἡμεῖς δὲ οὔπω τὰς ἑαυτῶν πορείας εὐθείας ἐποιησάμεθα.* Ruaeus.

4) Edd. Merlini: coeperunt.

quam parvulae bibunt, dilecturae sint ubera sponsi, id est, propensiores futurae erga perfecta, et omni plenitudine decreta dogmata Christi, quam jam antea, sive in communibus studiis, sive in legis et prophetarum visae sunt institutionibus exstitisse. „Aequitas [1]) dilexit te." Etiam hoc mihi videntur adolescentulae proloqui, velut satisfacientes pro eo, quod dilecturas super vinum se promiserunt ubera sponsi, et non jam in praesenti diligant, neque integram vim caritatis ostendant. Est [2]) ergo vox ista velut incusantium semet ipsas: quasi quae nondum abjecta omni iniquitate, pervenerint ad aequitatem, ut possint jam diligere [3]) super vinum ubera sponsi, scientes inconveniens esse, ut aliquid adhuc resideat iniquitatis in eo, qui ad perfectionem spiritualis et mysticae doctrinae pervenerit. Quia ergo summa perfectionis in caritate consistit, caritas autem nihil iniquitatis admittit; — ubi autem nihil iniquitatis est, ibi sine dubio est aequitas; — merito ergo aequitas esse dicitur, quae diligit sponsum. Et vide, si non ob hoc etiam videtur illud in Evangelio a salvatore dictum: „si [4]) diligitis me, mandata mea servate." Si ergo, qui diligit Christum, mandata ejus custodit [5]), nulla est in eo iniquitas, sed aequitas in eo permanet; aequitas ergo est, quae mandata ejus custodit, et diligit Christum. Et rursum: si is, qui mandata custodit, ipse diligit Christum, mandata autem in aequitate servantur, et aequitas est, quae diligit Christum: qui iniquum aliquid gerit, neque mandata custodit, neque diligit Christum. Erit ergo, ut, quantum iniquitatis in nobis est,

---

[1]) Cantic. I, 4.

[2]) Edd. Merlini: Esto ergo etc.

[3]) Edd. Merlini: diligere vinum super ubera etc.

[4]) Ev. Joann. XIV, 15.

[5]) Edd. Merlini: „custodit: et qui mandata ejus custodit, nulla" etc.

tantum longe simus a dilectione Christi, et tantum mandatorum ejus praevaricatio habeatur in nobis. Et ideo regulam quandam directam ponamus esse aequitatem, ut, si quid in nobis iniquitatis est, hanc adhibentes et superducentes directoriam mandatorum Dei, si quid in nobis curvum, si quid tortuosum est, ab hujus regulae linea resecetur, ut possit et de nobis dici: „aequitas [1]) dilexit te." Possumus autem etiam sic accipere, ut videatur simile esse, quod dixit: „aequitas [2]) dilexit te:" ac si dixisset: justitia dilexit te, et veritas, et sapientia, et pudicitia, et singulae quaeque virtutes. Nec mireris sane, si dicimus virtutes esse, quae diligunt Christum, cum in aliis ipsarum virtutum substantiam Christum soleamus accipere. Quod et frequenter invenies in scripturis divinis pro locis et opportunitatibus aptari. Invenimus namque ipsum et justitiam dici, et pacem, et veritatem. Et rursum scriptum est in Psalmis: „justitia [3]) et pax osculatae sunt:" et: „veritas [4]) de terra orta est, et justitia de coelo prospexit." Quae utique omnia ipse [5]) esse, et rursum ipsum dicuntur amplecti. Sed et sponsus idem dicitur, idem etiam sponsa nominatur, ut in prophetia scriptum est: „sicut [6]) sponso imposuit mihi mitram, et sicut sponsam ornavit me ornamento."

---

[1]) Cantic. I, 4. [2]) Cantic. I, 4.
[3]) Psalm. LXXXV, 10. [4]) Psalm. LXXXV, 11.
[5]) Edd. Merlini: et ipse esse etc.
[6]) Jesai LXI, 10.

ORIGENIS IN CANTICUM CANTICORUM

LIBER SECUNDUS.

„Fusca [1]) sum et formosa, filiae Hierusalem, ut tabernacula Cedar, ut pelles Salomonis.“ In aliis exemplaribus legimus: „nigra sum et formosa.“ Rursus in hoc persona sponsae loquentis introducitur: loquentis autem non ad illas [2]) adolescentulas, quae cum ipsa currere solent, sed ad filias Hierusalem, quibus tanquam his, quae derogaverint foeditati ejus, respondere videtur, et dicere: fusca quidem sum, vel nigra, quantum ad colorem spectat, filiae Hierusalem: formosa vero, si quis interna membrorum lineamenta perspiciat. Nam et tabernacula, inquit, Cedar, quae est gens magna, nigra sunt, et ipsa gens Cedar nigredo vel obscuritas interpretatur. Sed et pelles Salomonis nigrae sunt, nec tamen ob hoc tanto regi in omni gloria sua pellium visa est indecora nigredo. Non ergo mihi, o filiae Hierusalem, exprobretis culpam coloris, cum sive naturalis, sive exercitio quaesita corpori pulchritudo non desit. Haec continet historicum drama, et propositae fabulae species. Sed redeamus ad ordinem mysticum. Haec sponsa, quae loquitur, ecclesiae personam tenet ex gentibus congregatae. Filiae vero Hierusalem, ad quas ei sermo est, illae sunt animae, quae propter electionem patrum carissimae quidem dicuntur, inimicae autem propter evangelium. Istae sunt filiae Hierusalem civitatis terrenae, quae videntes ecclesiam ex gen-

---

[1]) Cantic. I, 5.

[2]) Edd. Merlini; alias.

tibus, quamvis pro eo ignobilem, quod generositatem sibi Abraham, et Isaac, et [1]) Jacob non possit adscribere, obliviscentem tamen populum suum, et domum patris sui, usque [2]) ad Christum venientem spernunt eam, et pro ignobilitate generis offuscant. Quod sponsa sentiens filias prioris populi imputare sibi, et pro hoc etiam nigram se appellari, quasi quae paternae eruditionis non habeat claritatem, respondens ad haec, dicit [3]): nigra sum quidem, o filiae Hierusalem, pro eo, quod non descendo de stirpe clarorum virorum, neque illuminationem Mosis legis [4]) accepi, habeo tamen pulchritudinem meam mecum. Nam et in me illud primum est, quod ad imaginem Dei in me factum est: nunc [5]) accedens ad verbum Dei, recepi speciem meam. Quamvis enim pro coloris obscuritate comparetis me tabernaculis Cedar, et pellibus Salomonis, tamen et Cedar ex Ismaele descendit. Secundo namque loco ex Ismaele natus est, qui Ismael non fuit expers divinae benedictionis. Sed et pellibus Salomonis comparatis me, quae non aliae sunt, quam pelles tabernaculi Dei, et tamen miror vos, o filiae Hierusalem, mihi [6]) coloris velle exprobrare nigredinem. Quomodo non meministis, quod in lege vestra scriptum est, quid passa sit Maria, quae derogavit Mosi, cum Aethiopissam nigram accepisset uxorem? Quomodo ignoratis illius imaginis adumbrationem in me nunc veritate compleri? Ego sum illa Aethiopissa, ego sum nigra quidem pro [7]) ignobilitate generis, formosa vero propter poenitentiam et fidem.

---

[1]) Deest „et“ in edd. M.

[2]) Edd. Merlini: atque ad etc.

[3]) Edd. Merlini: dixit.

[4]) Edd. Merlini: legem.

[5]) Edd. Merlini: et nunc etc.

[6]) Deest „mihi“ in edd. M. — De seqq. cfr. Num. XII.

[7]) Deest „pro“ in edd. M.

Suscepi enim in me filium Dei, recepi verbum carnem factum. Accessi ad eum, qui est imago Dei, primogenitus omnis creaturae, et qui est splendor [1]) gloriae et fulgor substantiae ejus, et facta sum formosa. Tu ergo quid improperas convertenti se a peccato, quod utique [2]) lex fieri vetat? Et quomodo tu gloriaris in lege, praevaricans legem? Verum quoniam in his locis sumus, ubi ecclesia, quae ex gentibus venit, nigram se esse dicit et formosam, quamvis longum videatur esse et operosum, colligere ex scripturis divinis, in quibus vel qualiter sacramenti hujus forma praecesserit: tamen non mihi penitus omittendum videtur, sed [3]) quam potuerit breviter memorandum. Primo ergo in Numerorum libro de Aethiopissa ita scriptum est [4]): „et [5]) locuta est Maria ad Aaron, et derogaverunt Mosi propter mulierem Aethiopissam, quam accepit uxorem, et dixerunt: numquid Mosi soli locutus est Dominus? Nonne et nobis locutus est?" Et [6]) iterum in tertio Regnorum libro scriptum est de Regina Saba, quia venit a finibus terrae audire sapientiam Salomonis, hoc modo: „regina [7]) Saba audivit nomen Salomonis, et nomen Domini, et venit tentare eum in parabolis; et venit in Hierusalem in virtute magna valde [8]): et cameli portantes odoramenta, et aurum multum valde, et lapidem pretiosum. Et ingressa est ad Salomonem, et locuta est ei omnia verba, quae erant in corde suo; et enuntiavit ei Salomon omnia verba ejus, et non fuit verbum, quod amiserit rex,

---

[1]) Edd. Merlini: splendor et gloria et fulgor etc.

[2]) Deest „utique" in edd. M.

[3]) Edd. Merlini: sed quantum potero breviter.

[4]) Desideratur „est" in ed. Ruaei.

[5]) Num. XII, 1. 2.

[6]) Deest „Et" in edd. M.

[7]) I Regg. X, 1—10.

[8]) Edd. Merlini: valde. Cameli portantes etc.

et non enuntiaverit ei [1]) rex. Et vidit regina Saba omnem prudentiam Salomonis, et domum, quam aedificavit, et cibos Salomonis, et sedem puerorum ejus, et ordinem ministrorum ejus, et vestes ejus, et vini fusores ejus, et holocausta ejus, quae offerebat in domo Domini. Et obstupuit, et dixit ad regem Salomonem: verus est sermo, quem ego audivi in terra mea de verbo tuo, et prudentia tua, et non credidi iis [2]), qui loquebantur mihi, usque quo venirem; et viderunt [3]) oculi mei, et ecce, nec media pars est, quae nuntiabantur [4]) mihi. Addidisti enim bona [5]) super omnem auditionem, quam audivi in terra mea. Beatae mulieres tuae, beati pueri isti, qui assistunt in conspectu tuo semper, et audiunt omnem prudentiam tuam! Sit dominus Deus tuus benedictus, qui tibi dedit sedem Israel! Quoniam dilexit Dominus Israel, et voluit eum permanere in aeternum, posuit te regem super eos, ut facias judicium cum justitia, et judices eos. Et dedit Salomoni centum viginti talenta auri, et odoramenta multa valde, et lapidem pretiosum. Nunquam talia venerant odoramenta, nec in tanta multitudine, quae dedit regina Saba regi Salomoni.“ Hanc [6]) autem historiam paulo latius repetere voluimus, et inserere huic expositioni nostrae, scientes in tantum convenire haec ad personam ecclesiae, quae ex gentibus venit ad Christum, ut ipse Dominus in Evangeliis [7]) reginae hujus faceret mentionem, dicens eam venisse a finibus terrae, ut audiret sapientiam Salomonis. Austri autem reginam dicit eam, pro eo, quod Aethiopia in Austri partibus jaceat, et a

---

[1]) Edd. M. „rex ei.“ [2]) Edd. Merlini: his.

[3]) Edd. M. „viderent.“

[4]) Edd. M. „nuntiabatur.“

[5]) Deest „bona“ in edd. M.

[6]) Edd. Merlini: Haec autem paulo latius etc.

[7]) Cfr. Matth. XII, 42.

finibus terrae[1]) quasi in ultimo posita. Invenimus autem hujus ipsius reginae etiam Josephum in historia sua facere mentionem, addentem etiam hoc, quod posteaquam regressa[2]) est, inquit, a Salomone, Cambyses rex miratus ejus sapientiam, quam sine dubio ex Salomonis sapientia susceperat, cognominavit[3]), inquit, nomen ejus Meroen. Refert autem, quod non solum Aethiopiae, sed et[4]) Aegypti regnum tenuerit. Addemus autem adhuc et ea, quae in sexagesimo septimo psalmo de hac eadem forma continentur. Ait ergo ibi: „disperge[5]) gentes, quae bella volunt[6]), et veniant legati ex Aegypto, Aethiopia praeveniet manus ejus Deo. Regna[7]) terrae cantate Deo, psallite Domino!“ Est[8]) adhuc quarto in loco apud Sophoniam prophetam de hac eadem figura hoc modo scriptum[9]): „propterea[10]) sustine me, dicit Dominus, in die resurrectionis meae, in martyrio, hoc est, in testimonio, quoniam judicium meum est[11]) ad congregationes gentium, ut suscipiam reges, et effundam super eos omnem iram indignationis meae. In igne zeli mei consumetur omnis terra. Quoniam tunc convertam in populis linguam in generationem ejus, ut invocent omnes nomen Domini, et serviant ei sub jugo uno. De

---

1) Edd. Merlini: terrae, quae sit in ultimo posita.

2) Edd. Merlini: egressa est, inquit, a Salomone, cum abiisset, rex esset miratus ejus etc.

3) Edd. M. „cognovit, inquam, nomen ejus Meroe.“

4) Deest „et“ in edd. M.

5) Cfr. Psalm. LXVIII, 30—32. (LXVII.)

6) Edd. Merlini: volunt: venient legati etc.

7) Desunt verba: „Regna — Deo, psallite Domino,“ in edd. M.

8) Edd. M. „Et adhuc“ etc.

9) Edd. M. „scriptum est.“

10) Cfr. Zephan. III, 8—11.

11) Edd. M. „est: et congregationes“ etc.

ultra flumina [1]) Aethiopiae suscipiam eos, qui dispersi sunt, et afferent sacrificium mihi. In die illa non confunderis Saba ab omnibus adinventionibus tuis, in quibus impie egisti in me." Sed et in Hieremia scriptum est, quod principes quidam [2]) populi Israel miserint Hieremiam „in [3]) lacum Melchiae filii regis, qui erat in domo carceris, et deposuerunt eum cum funibus, et in lacu non erat aqua, sed coenum, et erat in coeno. Audiens autem Abdimelech, Aethiops vir eunuchus, qui erat in domo regis, quia miserunt Hieremiam in lacum, locutus est regi, et dixit: Domine rex male fecerunt viri isti omnia, quae fecerunt in Hieremiam prophetam, quia [4]) miserunt eum in lacum, et morietur ibi a facie famis, quoniam non sunt jam panes in civitate. Et praecepit rex ipsi Abdimelech Aethiopi, dicens: tolle hinc triginta homines, et educ eum de lacu, ut non ibi moriatur." Et quid plura? Abdimelech Aethiops fuit, qui Hieremiam eduxit de lacu. Et paulo post: „factus [5]) est sermo Domini ad Hieremiam, dicens: vade, et dic Abdimelech Aethiopi [6]), dicens: sic dicit Dominus Deus Israel: ecce ego [7]) adduco verba mea super civitatem istam in mala, et non in bona, et salvabo te in die illa, et non dabo te in manus hominum, quos tu times. A facie eorum salvans salvabo te, et in gladio non cades, sed erit anima tua in salutem, quoniam confisus es in me, dicit Dominus." Haec interim ad praesens de scripturis sanctis occurrere potuerunt, quibus mihi videtur propositi de Can-

---

[1]) Edd. M. „flumina suscipient eos Aethiopiae, qui" etc.

[2]) Edd. M. „quidem."

[3]) Cfr. Jerem. XXXVIII, 6—10.

[4]) Edd. M. „qui."

[5]) Cfr. Jerem. XXXIX, 15—18.

[6]) Deest „Aethiopi" in edd. M.

[7]) Deest „ego" in edd. M.

ticis Canticorum versiculi mysterium comprobari, in quo dicit: „fusca [1]) sum, sive nigra, et formosa filiae Hierusalem, sicut tabernacula [2]) Cedar, et sicut pelles Salomonis.“ Invenitur ergo Moses in Numeris accipere Aethiopissam uxorem fuscam, vel nigram, pro qua Maria et Aaron derogant ei, et indignantes dicunt: „num [3]) quid Mosi soli Dominus locutus est? Nonne et nobis locutus est?“ In quo si diligenter consideres [4]), nec consequentiam sermo invenitur habere historicus. Quid enim convenire ad rem videbitur, ut indignantes pro Aethiopissa dicant: „num [5]) quid soli Mosi locutus est Dominus? Nonne et nobis locutus est?“ Oportebat enim, si hoc erat in causa, dici ab iis: non oportuit te, o [6]) Moses, uxorem accipere Aethiopissam, et de semine Cham [7]), sed de genere tuo, et de domo Levi. Horum nihil dicunt, sed aiunt: „num [8]) quid Mosi soli locutus est Deus? Nonne et nobis locutus est?“ In quo et mihi videtur secundum mysterium magis intellexisse, quod gestum est, et vidisse, quod jam Moses, id est, spiritualis lex, in nuptias et conjugium congregatae ex gentibus migraret ecclesiae: et Mariam, quae synagogae derelictae formam, et Aaron, qui sacerdotii carnalis tenebat imaginem, videntes, ablatum esse a semet ipsis regnum, et datum esse genti facienti fructus ejus, dicere: „num [9]) quid Mosi soli locutus est Deus? Nonne et nobis locutus est?“ Denique et Moses ipse, cum tanta et tam magnifica ejus opera fidei ac patientiae referantur, nunquam tantis a Deo elatus est laudibus, ut nunc, cum Aethio-

---

1) Cantic. I, 5. 2) Ed. Ruaei: tabernaculum.
3) Num. XII, 2.
4) Edd. M. „consideres haec: non consequentiam etc.“
5) Num. XII, 2. 6) Deest „o“ in edd. M.
7) Edd. M. „Cam.“ 8) Num. XII, 2.
9) Num. XII, 2.

pissam duxit[1]) uxorem. Nunc de eo dicitur, quia „Moses[2]) homo mansuetus valde super omnes homines, qui sunt super terram.“ Nunc et illud de eo dicit Dominus, quia „si[3]) fuerit in vobis propheta, in visionibus loquar ei, aut in somniis, non[4]) ita, ut famulo meo Mosi, qui in omni domo mea fidelis est. Os ad os loquar ad eum, in specie, et non in aenigmate, gloriam domini vidit. Et cur non timuistis detrahere famulo[5]) meo Mosi?“ Haec omnia pro conjugio Aethiopissae Moses audire meruit a Domino. Verum de his plenius in libro Numerorum prosecuti sumus: quae si quis dignum judicat noscere, illa perquirat. Nunc autem sufficiat approbare ex his, quod ipsa est nigra, et formosa, et[6]) Aethiopissa, quam Moses, id est, lex spiritualis, quae sine dubio Verbum Dei et Christus est, in conjugium suum adsciscit, licet obtrectent et derogent filiae Hierusalem, plebs scilicet ista cum sacerdotibus suis. Videamus autem et ea, quae ex tertio Regnorum libro protulimus de regina Saba, et ipsa nihilominus Aethiopissa, cui testimonium dat Dominus in Evangeliis[7]), quod in die judicii veniat cum viris generationis incredulae et condemnet eos[8]), quia venit a finibus terrae audire sapientiam Salomonis, et addit, quia „plus[9]) Salomone hic:“ docens per hoc, plus esse veritatem, quam veritatis figuras. Venit ergo et haec, imo[10]) secundum figuram ejus ecclesia venit ex gentibus, audire

---

[1]) Edd. M. „ducit.“ [2]) Num. XII, 3.
[3]) Cfr. Num. XII, 6—8.
[4]) Edd. M. „non ut famulo meo Mosi, quia in“ etc.
[5]) Edd. M. „de famulo meo Mose.“
[6]) Desunt verba: „et Aethiopissa, in edd. M.
[7]) Cfr. Matth. XII, 42.
[8]) Edd. M. „eo quia venit“ etc.
[9]) Cfr. Matth. XII, 42.
[10]) Edd. M. „imo et secundum“ etc.

sapientiam Salomonis veri, et veri pacifici Domini nostri Jesu Christi. Venit et haec, primo quidem tentans eum per aenigmata et quaestiones, quae ei prius insolubiles videbantur: atque ab ipso de agnitione verbi Dei, et de creaturis mundi, vel de immortalitate animae, et judicio futuro, quod apud eam et apud doctores ejus, gentiles duntaxat philosophos, incertum semper aut dubium manebat, absolvitur. Venit ergo [1]) Hierusalem, ad visionem scilicet pacis, cum multitudine et virtute multa; non enim cum una sola gente, ut prius synagoga solos habuit Hebraeos, sed cum totius mundi gentibus venit, deferens etiam munera digna Christo, odoramentorum si quidem suavitates, opera scilicet bona, quae ad Deum per odorem suavitatis adscendunt. Sed et auro venit repleta, sensibus sine dubio et rationabilibus disciplinis, quas ante fidem adhuc ex communi et scholari eruditione collegerat. Detulit etiam lapidem pretiosum, quem ornamenta morum possumus intelligere. Cum hoc ergo apparatu intrat ad pacificum regem Christum, et ipsi aperit [2]) cor suum, in confessione et poenitentia scilicet praecedentium delictorum, et locuta est ei omnia, quae erant in corde suo, propter quod et Christus, qui est pax nostra, enuntiavit ei omnia verba ejus, et non est verbum, quod omiserit rex, et non enuntiaverit ei. Denique cum jam tempus passionis appropinquaret [3]), sic loqitur ad eam, id est, ad electos discipulos suos: „Jam [4]) non dicam vos servos, sed amicos, quia servus nescit, quid faciat dominus ejus. Ego autem nota feci vobis omnia, quaecunque audivi a patre meo.“ Sic ergo impletur, quod dixit [5]),

---

[1]) Edd. M. „ergo in Hierusalem“ etc.

[2]) Edd. M. „aperuit.“

[3]) Edd. M. „appropinquaverit.“

[4]) Cfr. ev. Joann. XV, 15. coll. 14.

[5]) Cfr. I Regg. X. (III Regg.).

quia non fuerit verbum, quod non enuntiaverit pacificus Dominus reginae Sabae, id est, ecclesiae ex gentibus congregatae. Quodsi intuearis ecclesiae statum, et dispensationes ejus, ordinationesque ejus consideres, tunc advertes, quomodo regina mirata sit omnem prudentiam Salomonis. Simul et require, cur non dixerit omnem sapientiam, sed omnem prudentiam Salomonis: quoniam quidem eruditi viri prudentiam de humanis negotiis, sapientiam de divinis intelligi volunt. Idcirco fortassis et [1]) ecclesia nunc interim Christi prudentiam miratur, dum in terris est, et inter homines conversatur. Cum autem venerit quod perfectum est, et de terris translata fuerit ad coelum, tunc videbit omnem sapientiam ejus, cum jam non per speciem, non per aenigmata, sed facie ad faciem de singulis quibusque perspiciet. Vidit autem et domum, quam aedificavit, sine dubio incarnationis ejus mysteria. Ipsa est enim domus, quam aedificavit sibi sapientia. Vidit et cibos Salomonis. Illos puto, de quibus dicebat: „meus [2]) cibus est, ut faciam voluntatem ejus, qui misit me, ut perficiam opus [3]) ejus." Vidit et sedem puerorum ejus. Ecclesiasticum, puto, ordinem dicit [4]), qui in episcopatus vel presbyterii sedibus habetur. Vidit et [5]) ordinationes, sive stationes [6]) ministrorum ejus. Diaconorum, ut mihi videtur, ordinem memorat adstantium divino ministerio [7]). Sed et vestes ejus vidit. Illas credo, quibus induit eos, de quibus dicitur: „quicunque [8]) autem in Christo baptizati estis, Christum in-

---

[1]) Deest „et" in edd. M. [2]) Ev. Joann. IV, 34.

[3]) Edd. Merlini: „opus ejus. Et vidit ordinem puerorum" etc.

[4]) Edd. M. „dicat." [5]) Deest „et" in edd. M.

[6]) Edd. M. „stationes mysteriorum ejus."

[7]) Edd. M. „mysterio."

[8]) Gal. III, 27.

duistis." Sed et vini fusores ejus: arbitror dici [1]) doctores, qui Verbum Dei et doctrinam quasi vinum populis miscent, quod auditorum corda laetificet. Vidit et holocausta ejus, orationum sine dubio supplicationumque mysteria. Haec ergo omnia ubi vidit in domo regis pacifici, imo [2]) Christi, nigra haec et formosa obstupuit, et ait ad eum: „verus [3]) est sermo, quem audivi in terra mea de verbo tuo, et de prudentia tua." Propter enim verbum tuum, quod agnovi verum esse verbum, veni ad te. Omnia etenim verba, quae mihi [4]) dicebantur, et quae audiebam, cum essem in terra mea, a doctoribus scilicet saeculi et philosophis, non erant vera. Istud est solum verum verbum, quod est in te. Sed fortassis quaerendum videbitur, quomodo dicat [5]) regi regina haec, quia non credidi his, quae dicebantur mihi de te, cum utique non venisset ad Christum, nisi credidisset. Sed vide, si possumus hoc modo solvere, quod proponitur. [6]) „Non [7]) iis, inquit, credidi, qui loquebantur mihi." Non enim fidem meam in illos, qui locuti sunt de te, sed in te direxi, id est, non hominibus, sed tibi credidi Deo. Et per illos quidem audivi, ad te autem veni, et tibi credidi, apud quem multo plura viderunt oculi mei, quam annuntiabantur mihi. Revera enim, cum pervenerit nigra haec et formosa in Hierusalem coelestem, et ingressa fuerit visionem pacis multo plura et magnificentiora, quam nunc ei sunt annuntiata, perspiciet. Nunc enim tanquam in speculo et aenigmate, tunc autem videbit facie ad fa-

---

1) Edd. M. „dicit."

2) Edd. M. „imo pacifici Christi."

3) I Regg. X, 6. (III Regg.)

4) Deest „mihi" in edd. M.

5) Edd. M. „dicebat." 6) Ed. R. sola: „ponitur."

7) I Regg. X, 7. (III Regg.) — Edd. Merlini: „Non his" etc.

ciem, cum consequetur ea, quae oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscenderunt. Et tunc videbit, quia nec medietas eorum est, quae audivit in hac sua terra posita. Beatae ergo sunt mulieres Salomonis, animae sine dubio, quae Verbi Dei et pacis ejus participes fiunt. Beati pueri ejus, qui assistunt in conspectu ejus semper. Non illi, qui aliquando assistunt, et aliquando non assistunt, sed qui semper, et sine intermissione assistunt Verbo Dei, vere beati sunt. Talis erat et illa Maria, quae sedebat secus pedes Jesu, et audiebat eum, cui et testimonium reddidit ipse Dominus [1]), dicens ad Martham: „Maria [2]) optimam partem elegit, quae non auferetur ab ea.“ Adhuc nigra haec et formosa dicit: benedictus [3]), qui voluit dare te super sedem Israel! Vere enim, quia dilexit Dominus Israel, et voluit, ut staret in aeternum, posuit te regem super eum. Quem? Pacificum sine dubio. Christus enim [4]) est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem sepis solvit. Et post haec omnia „dedit [5]), inquit, cxx. talenta auri regi Salomoni“ regina Saba. Numerus hic cxx. consecratus est vitae hominum eorum, qui fuerunt in diebus Noë, quibus istud conceditur spatium vitae, quo invitantur ad poenitentiam. Ipse autem numerus annorum et Mosis vitae fuit. Offert ergo Christo ecclesia in auri specie et pondere non solum multitudinem sensuum suorum et intellectuum, sed legi [6]) Dei consecratos indicat sensus suos per hunc, qui Mosis annos vitae continet numerum. Offert etiam suavitates odoramentorum, quales et quantae

---

1) Deest „Dominus“ in edd. M.
2) Luc. X, 42.
3) Cfr. I Regg. X, 9. (III Regg.)
4) Deest „enim“ in edd. M.
5) I Regg. X, 10. (III Regg.)
6) Edd. M. „lege.“

nunquam venerant. Vel orationes in hoc, vel opera misericordiae intellige.[1]) Nunquam enim vel tam recte oraverat, ut nunc, cum accessit ad Christum, vel tam pie operata fuerat, ut cum cognovit, justitiam suam non facere coram hominibus, sed coram patre, qui videt in abscondito, et reddet palam. Sed multum est, alienis in locis simul universa persequi haec, quae[2]) testimonii gratia videntur assumta. Sufficiant ista de tertio libro Regnorum. Videamus aliqua et[3]) ex his, quae de LXVII psalmo protulimus, ubi ait: „Aethiopia[4]) praeveniet manus ejus Deo.“ Si enim intuearis, quomodo ex delicto Israel sit[5]) salus gentibus, et quod illorum lapsus introeundi viam nationibus dedit, advertes, quomodo praevenit et praecedit[6]) Aethiopiae manus, hoc est, gentium populus[7]), illos ad Deum, quibus primis data sunt eloquia Dei: et in hoc compleri: „Aethiopia[8]) praeveniet manus ejus Deo:“ et fit nigra ista formosa, etiam si nolunt[9]), etiam si invident et obtrectant filiae Hierusalem. Sed et prophetae testimonium, quod posuimus[10]), ubi suscepit Dominus etiam eos, qui veniunt de locis, quae sunt ultra flumina Aethiopum, et afferunt[11]) hostias Deo, simili sensu advertendum puto. Videtur enim mihi, quod ultra flumina Aethiopiae esse dicitur ille, qui nimiis et superabundantibus

---

[1]) Edd. M. „intelliget.“

[2]) Edd. M. „quae nec testimonii“ etc.

[3]) Deest „et“ in ed. Ruaei.

[4]) Psalm. LXVIII, 31. (LXVII.)

[5]) Edd. M. „fit.“

[6]) Edd. M. „praecepit Aethiopiam manus.“

[7]) Edd. M. „populos.“

[8]) Psalm. LXVIII. 31. (LXVII.)

[9]) Edd. M. „nolint, etiam si invideant et obtrectent etc.

[10]) Edd. M. „posuit: Suscepit dominus“ etc. — Cfr. Zephan. III, 8 seqq.

[11]) Edd. M. „offerunt.“

peccatis infuscatus est, et atro malitiae fuco infectus niger et tenebricosus [1]) est redditus: et tamen ne hos quidem repellit Dominus, sed omnes, qui sacrificia contribulati spiritus, et humiliati cordis offerunt Deo, confessionis scilicet ac poenitentiae titulo ad eum conversi, non repelluntur ab eo. Sic enim pacificus dicit Dominus noster: „ego [2]) venientem ad me non repello.“ Potest autem et de illis dictum videri, quod ultra flumina Aethiopum positi, venient etiam ipsi ad Deum hostias deferentes, qui, posteaquam intraverit omnis plenitudo gentium, quae fluminibus Aethiopum comparatur, venient etiam ipsi, et tunc omnis Israel [3]) salvabitur: et pro eo ultra flumina Aethiopum [4]) dicantur, quasi qui ulteriores et posteriores sint his [5]) spatiis, in quibus currit [6]) et inundatur gentium salus. Et ita forte compleri videtur hoc, quod dicit, quia „in [7]) die illa non confunderis, omnis Israel, ex omnibus adinventionibus tuis, in [8]) quibus impie egisti in me.“ Superest, ut illud testimonium, quod de Hieremia [9]) assumsimus, explicetur, ubi Abdimelech nihilominus Aethiops vir eunuchus, cum audisset, quia Hieremias in lacum missus est a principibus populi, educit eum inde. Et puto inconveniens non videri, si dicamus, quem principes Israel condemnaverunt, et in lacum mortis miserunt, iste alienigena [10]) et obscurae gentis

---

[1]) Edd. M. „tenebrosus.“
[2]) Cfr. ev. Joann. VI, 37.
[3]) Edd. M. „Juda.“
[4]) Deest „Aethiopum“ in edd. M.
[5]) Deest „his“ in edd. M.
[6]) Edd. M. „currit inundatque“ etc.
[7]) Cfr. Zephan. III, 11.
[8]) Deest „in“ in edd. M.
[9]) Cfr. Jerem. XXXVIII.
[10]) Edd. Merlini: alienigenae.

homo et degeneris, id est, populus gentium, educit eum de lacu mortis, resurrectionem scilicet ejus a mortuis credens, et fide sua hunc, quem illi in mortem tradiderant, iste de infernis revocat ac[1]) reducit. Sed et eunuchus hic Aethiops esse dicitur, credo, quod castraverit semet ipsum propter regnum Dei, vel etiam, quod[2]) semen malitiae in semet ipso non habeat. Servus quoque est regis, quia servus sapiens imperat stultis Dominis. Interpretatur autem Abdimelech servus regum. Et ideo Dominus, relinquens populum Israel pro peccatis suis[3]), ad Aethiopem verba dirigit, et ad ipsum mittit prophetam, et ipsi[4]) dicit: „ecce[5]) ego adduco verba mea super civitatem istam in mala et non in bona: et salvabo te in die illa, et non te dabo in manus hominum, sed salvans salvabo te.“ Salutis autem causa haec est ei, quia eduxit prophetam de lacu, id est, quod[6]) fide sua, qua Christum resurrexisse credit[7]) a mortuis, eduxisse eum ex lacu videtur. Habet ergo plurima testimonia fusca haec, vel nigra, et formosa, in quibus libere agat, et cum fiducia dicat[8]) ad filias Hierusalem, quia fusca sum quidem, vel nigra sicut tabernacula Cedar, formosa autem sicut pelles Salomonis. De pellibus Salomonis scriptum aliquid proprie non memini. Puto autem referri posse ad gloriam ejus, de qua dicit Salvator: „quia[9]) nec Salomon in omni gloria sua opertus est sicut unum horum.“ Nomen tamen ipsum pellium in tabernaculo testimonii in-

---

1) Edd. M. „et reducit.“
2) Edd. M. „qui semen — non habebat. Servus“ etc.
3) Deest „suis“ in edd. M.
4) Edd. M. „ipse.“
5) Cfr. Jerem. XXXIX, 16—18.
6) Edd. M. „quod a fide“ etc.
7) Edd. M. „credat.“ 8) Cfr. Cantic. I, 5.
9) Matth. VI, 29.

venimus frequenter referri, sicut cum dicit: „et[1]) facies pelles ex caprarum pilis operimentum super tabernaculum testimonii, undecim pelles facies, longitudo pellis unius triginta cubitorum, latitudo quatuor cubitorum. Eadem mensura erit undecim pellibus, et conjunges quinque pelles simul, et alias sex simul, et replicabis sextam pellem a fronte tabernaculi: et facies quinquaginta ansulas per oram pellis unius, et quinquaginta ansulas per oram pellis alterius, per quas conjungantur una ad alteram: et facies circulos aereos quinquagenos, et conjunges ex ipsis pelles, et erit unum totum: et replicabis, quod superest ex pellibus, medietatem pellis unius a fronte tabernaculi, et ex alia medietate quod superest, velabis posteriora tabernaculi cubitum hinc, et cubitum inde, ex eo, quod abundat in longitudine pellium, et erit adopertum tabernaculum ex lateribus hinc et inde." Puto ergo, quod harum pellium mentio fiat in Cantico Canticorum, et istae dicantur esse Salomonis, qui accipitur in pacificum Christum. Ipsius ergo est tabernaculum, et ea, quae ad tabernaculum pertinent: et praecipue, si illud tabernaculum consideremus, quod dicitur tabernaculum verum, quod fixit Deus, et non homo, et quod ait: „non[2]) enim in manu facta sancta intravit Jesus exemplaria verorum." Si ergo pulchritudinem suam sponsa pellibus comparat Salomonis, illarum sine dubio pellium gloriam et pulchritudinem dicit, quae operiunt illud tabernaculum, quod fixit Deus, et non homo. Si vero nigredinem suam, quae exprobrari a filiabus Hierusalem videbatur, pellibus contulit Salomonis, hujus tabernaculi, quod exemplar veri tabernaculi vocatur, accipiendae sunt pelles: quasi quod et ipsae nigrae sint quidem, utpote caprarum pilis textae,

---

[1]) Cfr. Exod. XXVI, 7—13.
[2]) Hebr. IX, 24.

et tamen usum ornatumque exhibeant [1]) divino tabernaculo. Quod autem videtur esse persona una, quae loquitur, et pluribus se vel tabernaculis Cedar in nigredine, vel Salomonis pellibus comparavit, ita accipiendum est, quia una quidem persona videtur, ecclesiae innumerae tamen sunt, quae per orbem terrae diffusae sunt, atque immensae congregationes [2]) ac multitudines populorum: sicut et regnum coelorum unum quidem dicitur, sed [3]) multae tamen in eo mansiones memorantur esse apud patrem. Potest autem [4]) et de unaquaque anima, quae post peccata plurima convertitur ad poenitentiam, dici, quod nigra sit quidem [5]) pro peccatis, formosa propter poenitentiam et fructus poenitentiae. Denique et de hac ipsa, quae nunc dicit: „nigra [6]) sum et formosa:" quia non in finem in nigredine ista permansit, post haec dicunt de ea ipsa filiae Hierusalem: „quae [7]) est ista, quae adscendit dealbata, incumbens super fraternum [8]) suum?" „Ne [9]) videatis me, quoniam infuscata sum ego, quia despexit me sol." Infuscata sive denigrata, si competenter nobis videtur aptata [10]) expositio, quam in superioribus vel de Aethiopissa, quae a Mose suscepta est in conjugium, vel de regina Saba Aethiopum, quae sapientiam Salomonis venit audire, texuimus: merito nunc haec, quae fusca vel nigra est et formosa, satisfacere videtur pro nigredine vel fuscatione sua, causasque reddere exprobranti-

---

[1]) Edd. M. „exhibebant."

[2]) Edd. M. „congregationis ac multitudinis" etc.

[3]) Edd. M. „et multae tamen" etc. — Cfr. ev. Joann. XIV, 2.

[4]) Edd. M. „tamen."

[5]) Deest „quidem" in edd. M.

[6]) Cantic. I, 5. [7]) Cantic. VIII, 5.

[8]) Edd. M. „fratrem." [9]) Cantic. I, 6.

[10]) Edd. M. „apta."

bus, quasi quae non natura talis, nec ita a conditore creata [1]) sit, sed ex accidentibus hoc passa sit. Ex eo, inquit [2]), quia sol despexit me. In quo ostendit, non de nigredine corporis fieri sermonem, quod utique sol obscurare et denigrare solet, cum respicit magis, quam cum despicit. Ita denique et apud illam omnem gentem Aethiopum ferunt, cui naturalis quaedam inest ex seminis carnalis successione nigredo, quod in illis locis sol radiis acrioribus ferveat, et adusta jam semel atque infuscata corpora genuini vitii successione permaneant. Contrarii vero ordinis est animae nigredo. Nam neque adspectu, sed despectu solis inuritur, neque nascendo, sed negligendo conquiritur: et ideo sicut ignavia assumitur, ita et industria repellitur et repulsatur. Denique, ut superius dixi, haec ipsa, quae nunc nigra dicitur esse, in fine Cantici hujus dealbata memoratur adscendere, incumbens super fraternum [3]) suum. Effecta est ergo nigra, quia descendit: si autem coeperit adscendere [4]), et incumbere super fraternum suum, et adhaerere ei, nec omnino separari ab eo, erit dealbata et candida: abjectaque omni nigredine, veri luminis luce circumfusa radiabit. Dicit ergo nunc ad filias Hierusalem pro nigredine sua satisfaciens: non putetis, o filiae Hierusalem, quod naturalis est ista nigredo, quam videtis in vultu meo: sed scitote, quoniam despectu solis est facta. Sol enim justitiae, quia me non invenit recte stantem, nec ipse in me rectos direxit lucis suae radios. Ego enim sum populus gentium, qui prius non adspexi ad solem justitiae, nec steti ante Dominum: et ideo nec ille me adspexit, sed despexit; neque adstitit

---

[1]) Deest „creata" in edd. M.

[2]) Cfr. Cantic. I, 6. [3]) Edd. M. „fratrem."

[4]) Edd. M. „adscendere incumbens super fratrem suum: et adhaerebit ei: et non omnino separabitur. Dicit ergo nunc" etc.

mihi, sed praeteriit. Hoc autem ita esse, etiam tu, qui Israel diceris, re ipsa expertus jam jamque cognosces, et dices: sicut enim me aliquando non credente tu assumtus es, et misericordiam consecutus, et te respexit sol justitiae, me autem utpote inobedientem et incredulum despexit, et sprevit: ita et nunc, quia tu incredulus et inobediens factus es, ego spero respici a sole justitiae, et misericordiam consequi. Quod autem mutua nobis sit solis ista despectio, et ego primo pro inobedientia mea despectus sum, tu vero respectus: nunc autem etiam tibi non solum despectus solis, sed et caecitas quaedam licet ex parte contigerit, testem tibi producam magnificum, et coelestis secreti conscium Paulum, qui ita dicit: „sicut [1]) enim vos“ — de gentibus sine dubio loquens — „aliquando non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter istorum [2]) incredulitatem: ita et isti non crediderunt in vestra misericordia, ut et [3]) ipsi misericordiam consequantur.“ Et item in aliis dicit: „quia [4]) caecitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret.“ Hinc ergo est in me, quam [5]) exprobras, ista nigredo, quia [6]) despexit me sol propter incredulitatem et inobedientiam meam. Cum vero recte stetero ante eum, et non fuero obliquus in aliquo, neque declinavero ad dexteram, neque ad sinistram, sed fecero rectas semitas pedibus meis contra solem justitiae, incedens in omnibus justificationibus ejus sine querela: tunc et ipse rectus me respiciet, et nulla erit obliquitas, nec

---

[1]) Cfr. Rom. IX, 30. 31.

[2]) Edd. M. „illorum.“

[3]) Deest „et“ in ed. Ruaei. [4]) Rom. XI, 25.

[5]) Edd. M. „quem exprobrat.“

[6]) Procopius ex Origene: „*Σκοτισθεῖσάν με τῇ ἁμαρτίᾳ Χριστὸς παρεῖδε διὰ τὴν ἁμαρτίαν· ὃν ἥλιον δικαιοσύνης ἀναγορεύουσιν αἱ γραφαί.*“ Ruaeus.

erit causa ulla despectus, et tunc reddetur mihi lux mea et splendor meus: in tantumque propelletur a me, quam nunc exprobratis [1]), ista nigredo, ut etiam lux mundi merear appellari. Sic ergo sol iste quidem visibilis ea corpora, quibus a summo libramine insederit, infuscat et urit: ea vero, quae procul sunt et ab ista collibratione longius posita, conservat in candore suo, nec omnino urit ea, sed illuminat. Sol vero spiritualis, qui est sol justitiae, in cuius pennis [2]) sanitas esse dicitur, e contrario eos quidem, quos recti cordis invenerit, et ad libram sui splendoris consistentes, illuminat [3]), et omni fulgore circumdat: eos autem, qui oblique incedunt cum eo, necessario etiam ipse oblique non tam respicit, quam despicit, hoc iis praestante inconstantia sua et instabilitate. Quomodo enim, qui perversi sunt, possunt suscipere, quod rectum est? Velut si curvo ligno adhibeas rectissimam regulam, videbitur quidem per regulam argui materiae pravitas, non tamen regula est, quae ligno causam perversitatis imposuit. Et ideo festinandum est ad vias rectas, et standum in semitis virtutum, ne forte sol justitiae rectus incedens, si nos obliquos stare inveniat et perversos, despiciat nos, et efficiamur denigrati. In quantum enim [4]) incapaces fuerimus lucis ejus, in tantum tenebris et nigredini dabimus locum. Hic [5]) enim est ipse sol, qui et lux vera, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum, et qui in hoc mundo erat, et mundus per ipsum factus est. Non enim per istud visibile lumen mundus factus est, cum et ipsum portio sit mundi, sed per istud verum lumen, a quo lumine si nos perversi incesserimus, despici dicimur. Et ipsum enim nobis perverse incedentibus,

---

[1]) Edd. M. „exprobras.“ [2]) Edd. M. „poenis.“
[3]) Edd. M. „illuminat: sed et cum fulgore circumdat.“
[4]) Edd. M. „vero capaces fuerimus“ etc.
[5]) Edd. M. „Hinc enim“ etc.

perversum quoque incedit, sicut scriptum est in maledictionibus Levitici: „et[1]) si incesseritis, inquit, mecum perversi, et nolueritis obedire mihi, adjiciam vobis plagas septem.“ Et post pauca: „et[2]) si, inquit, non fueritis emendati, sed incesseritis mecum perversi, incedam et ego vobiscum perversus:“ sive ut in aliis exemplaribus legimus: „si incesseritis mecum obliqui, incedam et ego[3]) vobiscum obliquus.“ Et post aliquanta iterum dicit ad ultimum: „et[4]) quoniam ambulaverunt in conspectu meo obliqui, et ego ambulabo[5]) cum iis in furore obliquus.“ Haec assumsimus, ex quibus probaremus, qualiter despicere, hoc est, oblique adspicere sol dicatur. Et evidenter claruit, quod hos despici[6]) ait, et cum his oblique incedat, ac perverse, qui oblique incedunt cum eo. Sed[7]) et hoc, quod admonuit praesens locus, indiscus-

---

1) Levit. XXVI, 21. 2) Levit. XXVI, 23. 24.

3) Deest „ego“ in edd. M.

4) Levit. XXVI, 40. 41. 5) Edd. M. „ambulo.“

6) Edd. M. „despiciat, et cum his“ etc.

7) Graeca huc spectantia haec sunt: *Πρόσχες δὲ καὶ τούτοις, ὅτι ὁ ἥλιος λευκὸς καὶ λαμπρὸς ὢν, δοκεῖ τὴν αἰτίαν ἔχειν τοῦ μελανοῦν, οὐ παρ' ἑαυτὸν, ἀλλὰ παρὰ τὸν, ὡς ἀποδεδώκαμεν, μελανούμενον. Οὕτω δὲ μήποτε*) καὶ σκληρύνει κύριος τὴν καρδίαν Φαραὼ, τῆς αἰτίας τούτου οὔσης περὶ αὐτὸν κατοδυνῶντα τὴν τῶν Ἑβραίων ζωὴν ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς σκληροῖς, τῷ πηλῷ, καὶ τῇ πλινθείᾳ, καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις, οὐχὶ καὶ τοῖς ἐν ὄρεσι καὶ βουνοῖς, ἀλλὰ τοῖς ἐν πεδίοις· ὑλικὸς γάρ τις ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ κακίας γεγενημένος, καὶ κατὰ σάρκα κατὰ πάντα ζῶν, πηλῷ φίλος τυγχάνων, βούλεται καὶ τοὺς Ἑβραίους πηλοποιεῖν, τὸ ἡγεμονικὸν ἔχων οὐ καθαρὸν πηλοῦ· ὅπερ**) ὡς πηλὸς ὑπὸ ἡλίου σκληρύνε-*

*) Edd Philocal. itemq. edd. Huetii: *καὶ μήποτε.*

**) Edd. Philoc. itemq. edd. Huetii: *ὅσπερ.*

sum non omittamus, quia sol duplicis videtur esse virtutis, unius, qua illuminat, alterius, qua adurit. Sed pro rebus aut materiis subjacentibus, aut illuminat aliquid luce, aut infuscat et obdurat aliquid ardore. Secundum haec [1]) ergo fortassis et indurasse dicitur Deus cor Pharaonis, quod [2]) talis fuerat materia cordis ipsius, quae praesentiam solis justitiae non ea parte, qua illuminat, sed ea [3]), qua adurit et indurat, exceperit: propter hoc sine dubio, quod et ipse affligebat Hebraeorum vitam in operibus duris, et quod luto et latere conficiebat eos. Et erat utique cor ejus secundum ea, quae cogitabat, luteum et limosum. Et sicut materiam luti sol iste visibilis stringit et indurat, ita sol justitiae his iisdem radiis,

---

ται, οὕτως ὑπὸ τῶν αὐγῶν τοῦ θεοῦ ἐπισκοπουσῶν τῷ Ἰσραὴλ ἐσκληρύνθη. Ὅτι δὲ τοιαῦτά ἐστιν ἐν τοῖς κατὰ τόπον, καὶ οὐχ ἱστορίαν ψιλὴν πρόκειται ἀναγράφειν, δῆλον ἔσται τῷ συνορῶντι *), ὅτι ἡνίκα κατεστέναξαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, οὔτε ἀπὸ τῆς πλινθείας, οὔτε ἀπὸ τοῦ πηλοῦ, οὔτε ἀπὸ τῶν ἀχύρων κατεστέναξαν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἔργων· καὶ ἀνέβη ἡ βοὴ αὐτῶν πρὸς θεὸν, οὐκ ἀπὸ πηλοῦ, ἀλλὰ πάλιν ἀπὸ **) τῶν ἔργων. Διὸ καὶ εἰσήκουσε κύριος ***) τῶν στεναγμῶν αὐτῶν· οὐκ εἰσακούων στεναγμοῦ τῶν οὐκ ἀπὸ ἔργων βοώντων πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ ἀπὸ πηλοῦ καὶ τῶν γηΐνων πράξεων. — Cfr. edd. Philocal. cap. XXVI. coll. edd. Huet. Tom. I. fol. 52.

1) Edd. Merlini: „hoc." — Cfr. Exod. IX.

2) Edd. Merlini: „quod scilicet talis" etc.

3) Deest „ea" in edd. M.

*) Edd. Philocal. itemq. edd. Huetii: ἐπιορῶντι.

**) Edd. Philocal. itemq. edd. H. in textu: „ὑπὸ τῶν." Edd. tamen Huet. ad marginem: „scrib. ἀπὸ τῶν."

***) Edd. Philocal. itemq. edd. H. in textu: „κατὰ τῶν." Edd. tamen H. in margine: „scrib. κύριος τῶν."

quibus illuminabat[1]) populum Israel, Pharaonis cor, cui inerant luteae cogitationes, pro ipsis motuum suorum qualitatibus indurabat. Haec autem quod ita se habeant, et non communem, ut hominibus videtur, historiam famulus Dei per Spiritum sanctum scribat[2]), ostenditur etiam inde, quod ubi refert, ingemuisse filios Israel, non dicit a luto, neque a latere, neque a paleis ingemuisse eos, sed ab operibus suis, inquit. Et rursum: „et[3]) adscendit, inquit, clamor eorum ad Deum." Non dixit a luto et[4]) latere, sed iterum: „ab[5]) operibus suis." Propter quod et subjungit: quia „exaudivit[6]) Dominus gemitus ipsorum." Cum utique non exaudiat[7]) eorum gemitum, qui non ex operibus suis[8]) clamant ad Dominum. Haec quamvis per excessum dicta videantur, tamen locorum opportunitate commoniti, nequaquam judicavimus omittenda, maxime cum habeant aliquid similitudinis ad hoc, quod dicit haec, quae infuscata est, quia despexerit[9]) eam sol: quod utique ostenditur ibi accidere, ubi peccatorum causa praecedit: et ibi infuscari vel aduri aliquem sole, ubi peccati materia subsistit. Ubi vero non est peccatum, sol neque adurere dicitur, neque infuscare, sicut de justo refertur in psalmis: „per[10]) diem sol non uret te, neque luna per noctem." Vides ergo, quia sanctos, in quibus peccatorum nulla causa est, sol nunquam adurit.

---

1) Mss. „illuminabat." Libri editi (v. c. edd. M.): „illuminat." R.

2) Edd. M. „scribebat." 3) Exod. II, 23.

4) Edd. M. „et a latere."

5) Exod. II, 23. 6) Exod. II, 24.

7) Mss. „exaudiat." Libri editi (e. c. edd. M.): „exaudivit."

8) Deest „suis" in edd. M.

9) Edd. M. „despexit."

10) Psalm. CXXI, 6.

Ut enim diximus, duplicis virtutis est sol: justos quidem [1]) illuminat, peccatores vero non illuminat, sed adurit, quoniam et ipsi oderunt lucem, quia male agunt. Denique ob hoc [2]) Deus noster ignis dicitur esse consumens, et nihilominus lux, in quo tenebrae non sunt. Lux sine dubio justis, et ignis efficitur peccatoribus, ut consumat in iis omne, quod in anima eorum corruptibilitatis aut fragilitatis invenerit. Quod autem in multis Scripturae locis et sol et ignis non iste visibilis, sed ille invisibilis et spiritualis dicatur, ipse etiam si recenseas, abundanter invenies.

„Filii [3]) matris meae dimicaverunt in me, posuerunt me custodem in vineis, vineam meam non custodivi." Adhuc ipsa, quae fusca quidem pro delictis prioribus, formosa vero est pro fide et conversatione, etiam haec dicit, asseverans [4]), quod filii matris suae dimicaverunt non

---

[1]) Edd. M. „autem."

[2]) Edd. M. „hoc et Deus — consumens: nihilominus" etc. — Cfr. Deut. IV, 24.

[3]) Cantic. I. 6.

[4]) Procopius Origenis sensum vel verba ipsa sic refert: „Υἱοὶ μητρός μου ἐμαχέσαντο ἐν ἐμοί." Ἤγουν οἱ διδάσκοντές με μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ, καθαίρειν με τῶν πρὸ τούτου βουλόμενοι πονηρῶν λογισμῶν καὶ τῶν συνεργούντων ταῦτα δαιμόνων, ἐμαχέσαντο τούτοις ἐν ἐμοὶ, τῆς αὐτῆς μοι μητρὸς ὄντες υἱοί· τῆς ἐλευθέρας φημί· οἱ μὲν εἰς τὸ κατ' ἐκλογὴν χάριτος λῆμμα ἀναλαμβανόμενοι· ἐγὼ δὲ τὴν κατὰ τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ διαθήκην λαβοῦσα, καὶ ἐξ ἐπαγγελίας ἀναγεννωμένη. Οὐ πρότερον δὲ ταύτην ἔθεντο φυλάττουσαν· εἶτα ἐμαχέσαντο. Μαχεσάμενοι δὲ πρῶτον, ἐπιτήδειαν ἐποίησαν τοῦ τεθῆναι ἐν ἀμπελῶσιν εἰς φυλακήν. Μωυσῆς δὲ οὗτος, καὶ οἱ προφῆται, ὧν ἕκαστος ἀγρὸς ἦν πλήρης, ὃν εὐλόγησε κύριος, καὶ ἀμπελών· ἐν οἷς τις γενόμενος, καὶ τὴν προτέραν ἕξιν ἑαυτοῦ μὴ τηρῶν, ὡς ἐκ Σοδόμων

contra eam, sed in ea: et post hoc bellum, quod in ea gesserunt, constituerunt eam vinearum custodem, non unius vineae, sed multarum. Adstruit autem haec eadem, quod praeter [1]) illas vineas, quas a filiis matris suae custodire posita est, habuerit aliam propriam vineam, quam non custodierit. Haec est [2]) propositi dramatis fabula. Sed nunc inquiramus, quae sit mater sponsae hujus, quam haec allegat, qui sint etiam filii ejus, qui dimicaverunt in ea, et confecto bello tradiderunt ei vineas, quas custodiret, quasi quae non potuisset servare eas, nisi ab illis dimicatum fuisset. Illam vero suscepta aliarum vinearum custodia, propriam vineam noluisse vel non potuisse servare, ad Galatas Paulus scribens, ait: „dicite [3]) mihi, qui sub lege vultis esse, legem non audistis? Scriptum est enim, quoniam Abraham duos habuit filios, unum ex ancilla, et unum de libera. Sed is quidem, qui de ancilla, secundum carnem natus est: qui vero de libera, secundum repromissionem. Quae sunt allegorica. Haec enim sunt duo testamenta: unum quidem in monte Sina in servitutem generans, quae est Agar. Sina enim mons est in Arabia, qui confertur huic, quae nunc est Hierusalem, et servit cum filiis suis. Quae autem sursum est Hierusalem, libera est, quae est mater omnium nostrum.“ Hanc ergo Hierusalem coelestem dicit esse Paulus, et suam et [4]) omnium nostrum credentium matrem. Denique addit in posterioribus, et dicit: „propter [5]) quod, fratres, non sumus ancilla filii, sed liberae: qua libertate liberavit nos Christus.“ Evidenter

---

ὑπάρχουσαν ἀμπελῶνα τῷ παρόντι κέχρηται λόγῳ. Ruaeus.

[1]) Edd. Merlini: „praeter has, quas a filiis“ etc.

[2]) Desideratur „est“ in edd. M.

[3]) Cfr. Galat. IV, 21—25.

[4]) Deest „et“ in edd. M.

[5]) Cfr. Gal. IV, 31. V, 1.— Edd. M. „filii ancillae.“

ergo Paulus pronuntiat, quod omnis, qui per fidem a Christo consequitur libertatem, filius sit liberae: et hanc dicit esse sursum Hierusalem, quae libera est, quae est mater omnium nostrum. Hujus ergo matris et ipsa haec [1]) sponsa filia esse intelligitur in his, qui dimicaverunt in ea, et constituerunt eam custodem vinearum. Unde videntur isti, qui tantam potestatem habuerint, ut et bellum gererent in ea, et ordinarent eam vinearum custodem, non cujuscunque humilis, aut contemnendi loci fuisse. Possumus ergo et Apostolos Christi accipere filios matris sponsae, hoc est, Hierusalem filios coelestis, qui pugnaverunt prius in ista, quae ex gentibus congregatur. Pugnaverunt autem, ut vincerent in ea illos, quos prius habuit infidelitatis et inobedientiae sensus, et omnem elationem extollentem se adversus scientiam Christi, sicut Paulus dicit [2]): „cogitationes [3]) destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Christi." Pugnaverunt ergo non adversus eam, sed in ea, hoc est, in sensibus et corde ejus, ut destruerent et depellerent omnem infidelitatem, omne vitium, omnesque doctrinas, quae ei inter gentes positae falsis sophistarum assertionibus inoleverant [4]). Fuit ergo Apostolis Christi grande bellum, donec omnes [5]) ex ea mendacii turres et muros perversae doctrinae subruerent, donec iniquitatis argumenta prosternerent, et operantes haec atque succendentes [6]) in corde ejus daemones debellarent. Ubi ergo effugaverunt [7]) ab ea omnes sensus infidelitatis antiquae, non eam relinquunt otiosam, ne forte per otium rursus antiqua surrepant, et

---

[1]) Deest „haec" in edd. M.

[2]) Edd. M. „dixit." [3]) II Cor. X, 4. 5.

[4]) Edd. Merlini: „invaluerant."

[5]) Deest „omnes" in edd. M.

[6]) Edd. Merlini: „succedentes."

[7]) Edd. Merlini: „effugerunt."

redeant, quae repulsa sunt: sed dant ei opus, quod agat, et consignant ei custodiam vinearum. Vineas accipiamus singula quaecunque volumina legis ac prophetarum. Erat enim unusquisque eorum sicut ager plenus, quem benedixit Dominus. Haec ergo isti viri fortes post victoriam belli [1]) servanda ei et custodienda consignant. Non enim relinquunt eam, ut diximus, otiosam. Sed et Evangelistarum scripta, atque ipsorum Apostolorum litteras possumus similiter vineas accipere, quas huic, quae ex gentibus congregatur, pro qua etiam dimicaverunt, custodiendas colendasque tradiderunt. Quod vero ait, quia suam propriam vineam non custodierit, illam possumus eruditionem dicere, qua unusquisque exercebatur ante fidem: quam sine dubio credens Christo [2]), relinquit ac deserit, et ea, quae sibi lucra videbantur, ducit propter Christum detrimenta. Sicut et Paulus [3]) gloriatur legis observantias, et omnem Judaicae institutionis gloriam fuisse sibi ut stercora tantum, ut in Christo inveniretur non habens suam justitiam, quae ex lege est, sed justitiam, quae ex Deo est. Sicut ergo Paulus accepta Christi fide, non custodivit vineam suam, Judaicae scilicet traditionis obsequia: et idcirco fortasse non custodivit, quia, cum plantata esset a Deo „vitis [4]) vera, conversa est in amaritudinem vitis alienae" et erat jam „vitis [5]) Sodomorum vinea eorum, et palmes eorum ex Gomorra, et botrus amaritudinis in iis, et furor draconum vinum eorum, et furor aspidum insanabilis." Ita et apud gentes erant plurimae hujusmodi doctrinae, quas post illa bella, quibus pro fide

---

1) Edd. M. „bella."

2) Deest „Christo" in edd. M. — In seqq. „dicit propter Christum" etc.

3) Cfr. Philipp. III, 7 sqq.

4) Cfr. Jerem. II, 21.

5) Cfr. Deut. XXXII, 32. 33.

et agnitione Christi a doctoribus dimicatum est, superatas dicit. Puto, quod omnino criminis loco ducatur, si custodierit aliquis hujusmodi vineas, et agrum colat ultra venenatis et noxiis consitum disciplinis. Nec mireris, si his culpis aliquando fuisse videatur obnoxia haec, quae ex nationum dispersione colligitur, et jam Christo sponsa praeparatur. Recordare, quomodo prima mulier seducta est, et in praevaricatione facta: quae non aliter salva fieri dicitur [1]), nisi per filiorum generationem, illorum dumtaxat, qui permanent in fide et caritate cum sanctitate. Hoc ergo, quod de Adam et Eva scribitur, sic asseverat Apostolus: „mysterium [2]) magnum est in Christo et in ecclesia:“ qui eam ita dilexit, ut semet ipsum traderet pro ea, cum esset adhuc impia haec ipsa, sicut ipse dixit: „cum [3]) enim adhuc secundum tempus impii essemus, Christus pro nobis mortuus est.“ Et iterum: „quia [4]) cum adhuc essemus infideles, Christus pro nobis mortuus est.“ Non ergo mirum est, si haec, quae seducta, et in praevaricatione facta, quae [5]) impia secundum tempus fuit et peccatrix, talem dicatur vineam coluisse eo tempore, cum adhuc impia erat, quam relinquere debuerit, et nequaquam omnino servare. Quod si etiam tertium explanationis locum placet exsequi, referamus haec ad unamquamque animam, quae conversa ad Deum, et ad fidem veniens, patitur sine dubio cogitationum pugnas, et obluctationes daemonum revocare eam nitentium ad prioris vitae illecebras, vel infidelitatis errorem. Sed ne hoc fiat, neve rursum daemonibus in eam [6]) tantum liceat, prospexit divina providentia, ut parvulis quibusque, et his, qui pro semet ipsis adversus astutias diaboli et dae-

---

1) Cfr. I Timoth. II, 15. 2) Ephes. V, 32.
3) Rom. V, 6. 4) Cfr. Rom. V, 8.
5) Edd. M. „et quae“ etc.
6) Edd. M. „ea.“

monum pugnas dimicare non possunt, utpote infantes adhuc et lactentes in Christo, dare angelos propugnatores et defensores: qui velut tutores et procuratores constituti sunt a Deo eorum, qui in infirma aetate positi pro semet ipsis, ut diximus, pugnare non possunt. Et ut hoc cum majori fiducia agant, conceditur iis semper videre faciem patris, qui in coelis est: et istos puto esse parvulos, quos venire ad se Christus jussit, et non sivit prohiberi, et quos semper dixit[1]) videre faciem patris. Nec tibi contrarium videatur, si eos haec anima, quae ad Deum tendit, matris suae filios appellat. Si enim animarum mater Hierusalem coelestis est, et angeli nihilominus coelestes nominantur, nihil dissonans videbitur, si hi, qui similiter ut ipsa coelestes sunt, ab ea filii matris appellantur. Super omnia autem congruum videbitur et conveniens, ut, quibus unus est pater Deus, una sit et[2]) Hierusalem mater. Quod vero ait: „vineam[3]) meam non custodivi:“ instituta illa ac mores et propositum, in quo exercebatur secundum veterem hominem vivens, indicare videtur laudabiliter a se non esse servata. Ex quo autem adjutorio angelorum dimicavit, vicit[4]) ac penitus a se effugavit veterem hominem cum actibus suis, constitutaque est ab iis vinearum custos, sensuum scilicet et[5]) dogmatum divinorum, ex quibus possit vinum bibere, quod laetificet cor ejus.

„Annuntia[6]) mihi, quem dilexit anima mea, ubi pascis, ubi cubile habes in meridie, ne forte efficiar sicut adoperta super greges sodalium tuorum.“ Adhuc sponsa

---

1) Cfr. Matth. XVIII, 10.

2) Deest „et“ in edd. M. 3) Cantic. I. 6.

4) Libri antea editi: „et vicit eam ac penitus“ etc. Mss. ut in nostro textu. R. — Edd. Merlini: „et vicit eam: penitus“ etc.

5) Deest „et“ in edd. M.

6) Cantic. I, 7. — Edd. M. „ubi cubas in meridie.“

loquitur etiam haec, sed ad sponsum, et non jam ad filias Hierusalem. Igitur ab initio, ubi ait: „osculetur[1]) me:" usque ad hunc locum: „super[2]) greges sodalium:" cuncta, quae dicta sunt, verba sunt sponsae. Sed primo sermo ejus ad Deum factus est, secundo ad sponsum, tertio ad adolescentulas: inter quas et sponsum media quaedam et[3]), ut se dramatis hujus species habet, quasi mesochorus effecta, nunc ad ipsum, nunc etiam ad filias Hierusalem respondens, dirigit verba. Hos ergo nunc ultimos sermones suos ad sponsum facit, requirens ab eo, ubi pascat in meridie, et ubi collocet gregem, verens ne, dum requirit eum, incurrat in ea loca, ubi sodales sponsi locatos per meridiem greges servant. Ostenditur autem per[4]) haec, quia sponsus hic etiam pastor sit. In superioribus autem didiceramus, eum esse et regem, pro eo sine dubio, quod homines regat: pastorem vero pro eo, quod oves pascat: sponsum autem pro eo, quod habeat sponsam, quae cum eo regnet, secundum quod scriptum est: „adstitit[5]) regina a dextris tuis in vestitu deaurato." Haec interim continet dramatis ipsius, qui est quasi historicus, ordo. Nunc autem requiramus intelligentiam mysticam: et si oportet praevenire paululum ea, quae in posterioribus referenda[6]) sunt, quo quis affectus[7]) sit horum sodalium pateat, memoremus illud, quod scriptum est: quia reginae sunt[8]) sexaginta, sed ex his omnibus una sit columba, et una perfecta, ac particeps regni: ceterae vero

---

1) Cantic. I, 2.

2) Cantic. I, 7. — Deest „sodalium" in edd. M.

3) Deest „et" in edd. M.

4) Edd. M. „post hoc." 5) Psalm. XLV, 9.

6) Mss. „referenda." Vulgati libri (itemq. edd. M.): „praeferenda." R.

7) Edd. M. „effectus."

8) Edd. M. „sint."

jam inferiores sunt [1]), quae octoginta appellantur concubinae: adolescentulae vero, quarum numerus nullus est, post ordinem concubinarum ponuntur. Istae [2]) autem omnes differentiae eorum sunt, qui in Christo credentes, diversis ei affectibus sociantur: ut verbi gratia dicamus, omnem ecclesiam per aliquam [3]) figuram corpus esse Christi, Apostolus dicit: in quo corpore diversa esse membra pronuntiat, et alios esse oculos, et alios manus, alios etiam pedes, et singulos pro operum studiorumque suorum meritis in membra corporis hujus aptari. Secundum [4]) hanc ergo speciem et haec intelligenda sunt: et alias quidem animas putandum est in hoc sponsali dramate, quae magnificentiore affectu sponso atque illustriore sociantur, apud eum reginarum loco et affectu haberi: alias, quarum inferior sine dubio in profectibus et virtutibus honor est, concubinarum loco duci: et alias adolescentularum, quae videntur extra aulam quidem positae, non tamen extra urbem regiam: posteriores vero et post omnes, quae supra memoratae sunt, esse eas, quae oves appellantur. Si vero perspiciamus attentius, adhuc fortassis etiam harum omnium invenimus [5]) inferiores alias, et ultimas omnium: illas scilicet, quae in sodalium ejus gregibus numerantur. Et ipsi enim habere greges quosdam dicuntur, in quos non vult sponsa incurrere; et ob hoc petit a sponso, ut annuntiet sibi, ubi pascat, ubi me-

---

[1]) Mss. „sunt, quae.“ Editi (e. c. edd. M.): „sunt, quia.“ R.

[2]) Mss. ut in nostro textu. Editi (v. c. edd. M.): „Istae autem omnes animarum earum differentiae sunt, quae in Christo“ etc. R.

[3]) Libri antea editi (v. c. edd. M.): „illam figuram corpus esse Christi, qua Apostolus“ etc. Mss. ut in nostro textu. R. — Cfr. I Cor. XII.

[4]) Edd. M. „Secundum autem speciem et haec“ etc.

[5]) Edd. Merlini: „inveniemus.“

ridiem faciat: „ne [1]) forte, inquit, efficiar sicut adoperta super greges sodalium tuorum.“ Quaeritur ergo, sodales isti, qui habere quosdam greges dicuntur, utrum sponso operam dantes, et sub ipso velut pastorum principe agentes hoc faciant, quandoquidem sodales ejus nominantur: an proprium aliquid, et sequestratum habentes, et quod non sit cum animo sponsi: quandoquidem refugit sponsa, et veretur, ne forte incurrat sodalium greges, dum sponsum suum requirit. Sed et quod dixit: „ne [2]) forte efficiar,“ non adoperta, sed „sicut adoperta:“ require, ne forte innuat per hoc, esse aliquam [3]) vel aliquas sodalium quasi sponsas habentes etiam ipsas habitum sponsalem, et esse adopertas, et, sicut Apostolus dicit, velamen [4]) et potestatem habentes super caput. Et ut manifestior sermonis hujus explanatio fiat, iterum quasi dramatis ordine, quod dicitur, exsequamur. Exposcit ab ipso sponso sua sponsa, ut ei locum secreti sui indicet et quietis: quandoquidem amoris impatiens, etiam per meridiem cupit audire sponsum, eo praecipue tempore, quo clarior lux, et splendor diei perfectus et purus est, ut assistat ei oves pascenti vel refrigeranti: et studiose vult viam discere, qua ire ad eum debeat, ne forte, si non fuerit edocta itineris hujus anfractus, incurrat greges sodalium, et videatur similis esse alicui illarum, quae adopertae veniunt ad sodales ejus, nec pudoris curam gerunt, aut verentur passim discurrere, et multis apparere. Ego autem, quae a nullo, inquit, alio videri volo, nisi a te solo, scire desidero, quo ad te itinere veniam, ut secretum sit, ut nemo sit medius, ut [5]) nullus arbiter pere-

---

[1]) Cantic. I, 7. — Deest h. loco „forte“ in ed. Ruaei.
[2]) Cantic. I, 7.
[3]) Desunt verba: „aliquam vel“ in edd. M.
[4]) Cfr. I Cor. XI, 10.
[5]) Edd. M. „ut malus arbiter — alienus non occurrat.“

grinus et alienus occurrat. Et forte ob hoc requirit ista loca, in quibus pascit sponsus oves suas, et [1]) ostendit ei verecundiam suam, pro qua non vult incurrere greges sodalium: ut ille segreget oves suas a sodalibus, et [2]) seorsum pascat: ut non solum sponsa non videatur ab aliis, sed et arcanis ineffabilibusque [3]) mysteriis sponsi secretius perfruatur. Nunc ergo videamus per singula. Et primo quidem vide, si possumus dicere, quod Dominus, cujus portio fuit Jacob, et funiculus haereditatis ejus Israel, ipse [4]) intelligendus sit sponsus, sodales vero ejus [5]) angeli illi, ad quorum numerum „cum [6]) divideret excelsus gentes, et disperseret filios Adam, statuit terminos gentium secundum numerum, ut ait, angelorum Dei:" et isti sint fortassis greges sodalium sponsi, gentes scilicet [7]) cunctae, quae velut pecora sub angelis pastoribus constitutae sunt: grex vero sponsi illae [8]) dicantur, de quibus ipse in evangelio dixit: „oves [9]) meae vocem meam audiunt." Vide enim, et observanter intende, quoniam dixit: „oves [10]) meae:" quasi sint et aliae oves, quae non sint ejus [11]), sicut et ipse in aliis dixit: „vos [12]) enim non estis de ovibus meis." Quae singula huic occulto mysterio convenienter videbuntur aptari. Quae si ita se

---

[1]) Desunt verba: „et ostendit — suam, pro qua — sodalium: ut ille segreget oves suas," in edd. M.

[2]) Edd. M. „ut."

[3]) Edd. M. „et ineffabilibus."

[4]) Deest „ipse" in ed. R.

[5]) Deest „ejus" in edd. M.

[6]) Cfr. Deut. XXXII, 8.

[7]) Deest „scilicet" in edd. M.

[8]) Sic Mss. Libri vero editi (e. c. edd. M.): „ille ovium dicatur, de quibus ipsa in evangelio veritas dixit." R.

[9]) Ev. Joann. X, 27. [10]) Ev. Joann. X, 27.

[11]) Edd. Merlini: „ejus. Et ipse" etc.

[12]) Ev. Joann. X, 26. — Deest „enim" in edd. M.

habent, competenter sponsa uniuscujusque sodalium gregem sponsam ejus intelligi voluit, quam adopertam nominavit. Sed quoniam certa erat, quod super omnes illas ipsa [1]) esset, non vult similis videri alicui illarum, utpote quae sciret, tantum se debere praecellere illas sodalium sponsas, quas sponsa nominat velut adopertas, quantum eminentiae sponsus suus habebat ad sodales. Sed et pro hoc adhuc videbitur percontandi causas habuisse, quandoquidem boni pastoris scit esse studium, ut optima ovibus pascua requirat, et ut viridantia atque opaca quaeque [2]) nemora ad requiem meridiani aestus inveniat. Quod quidem sodales sponsi facere nesciunt, nec [3]) in eligendis pascuis, aut scientiae tantum, aut solitudinis [4]) gerunt; et ob hoc dicit [5]): „annuntia [6]) mihi, ubi pascis, ubi cubile habes in meridie:“ cupiens tempus scilicet illud, quo copiosius mundo lumen infunditur, quo magis merus est dies, et purior et florulentior est lux. „Tunc [7]), inquit, annuntia mihi, o tu, quem dilexit anima mea, ubi pascis, ubi cubile habes in meridie, ne forte efficiar ut adoperta super greges sodalium tuorum.“ Novo nunc nomine sponsa appellavit sponsum. Sciens enim, ipsum esse filium caritatis, imo ipsum esse caritatem, quae ex Deo est, quasi vocabulum ei istud posuit: „quem [8]) dilexit anima mea.“ Et tamen non dixit: quem dilexi: sed „quem dilexit anima mea:“ sciens non qualicunque dilectione, sed ex tota anima, et ex [9]) totis viribus, et ex toto corde habendam esse dilectionem sponsi. „Ubi [10])

---

[1]) Edd. Merlini: „sponsa.“

[2]) Edd. Merlini: „quaeque ad requiem nemora meridiani“ etc.

[3]) Edd. Merlini: „nec intelligendis pascuis.“

[4]) Edd. M., ut videtur, rectius: „sollicitudinis.“

[5]) Edd. M. „dixit.“ [6]) Cantic. I, 7.

[7]) Cantic. I, 7. [8]) Cantic. I, 7.

[9]) Deest „ex“ in edd. M. [10]) Cantic. I, 7.

pascis, inquit, et ubi cubile habes." Puto autem, quod et propheta de hoc loco, quem nunc sponsa discere ab ipso [1]) sponso desiderat, et audire, etiam ipse sub eodem positus pastore dicat: „Dominus [2]) regit me:" sive ut in aliis legimus: „Dominus [3]) pascit me, et nihil mihi deerit." Et quoniam sciebat, alios pastores vel ignavia [4]), vel imperitia faciente greges in locis aridioribus collocare, de [5]) hoc optimo pastore Domino dixit: „in [6]) loco viridi ibi me collocavit: super aquam refectionis educavit me:" ostendens, pastorem hunc non solum abundantes aquas ovibus suis, sed et salubres et puras, et quae per omnia reficiant, providere. Sed quoniam ab hoc statu, quo ut ovis sub pastore degerat, conversus ad rationabilia et [7]) celsiora profecit, idque adeptus est per conversionem, subjungit et dicit: „animam [8]) meam convertit. Eduxit me super semitas justitiae propter nomen suum." Hinc [9]) vero quandoquidem in hoc profecerat, ut justitiae incederet vias, justitia autem [10]) habet sine dubio impugnantem se injustitiam, et necesse est eum, qui justitiae iter incedit, habere pugnas adversantium, fide conversus et spe dicit [11]) de iis: „nam [12]) et si ambulem in medio

---

[1]) Deest „ipso" in edd. M.

[2]) Cfr. Psalm XXIII, 1. (XXII.)

[3]) Psalm. XXIII, 1. (XXII.)

[4]) Edd. M. „incuria."

[5]) Edd. M. „et de hoc" etc.

[6]) Psalm. XXIII, 2. (XXII.)

[7]) Edd. M. „in excelsiora."

[8]) Psalm. XXIII, 3. (XXII.)

[9]) Edd. Merlini: „Hinc vero ostendens: quandoquidem in hoc proficeret, ut" etc.

[10]) Edd. M. „autem sine — injustitiam patitur, et necesse" etc.

[11]) Edd. M. „dicit ergo de iis."

[12]) Psalm. XXIII, 4. (XXII.)

umbrae mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es." Post haec vero, quasi gratiam referens ei, qui se pastoralibus imbuerat disciplinis: „virga[1]), inquit, tua et baculus tuus," — quibus institutus videor ad pastoris officium, — „ipsa me consolata sunt." Hinc vero, ubi[2]) se a pastoralibus videt pascuis ad rationabiles cibos et mystica secreta translatum, addit et subdit: „parasti[3]) in conspectu meo mensam adversus eos, qui tribulant me. Impinguasti in oleo caput meum, et[4]) poculum tuum inebrians quam praeclarum est. Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitae meae, ut inhabitem in domo Domini in longitudinem[5]) dierum." Illa ergo prima, id est, pastoralis institutio, initio[6]) eorum fuit, ut in loco viridi collocatus, super aquam refectionis educaretur. Haec vero, quae sequuntur de profectibus, ad perfectionem requiruntur. Et quoniam de pascuis et viriditate proposuimus, conveniens etiam videtur, de evangeliis confirmare, quae diximus. Inveni etiam ibi pastorem hunc bonum de pascuis ovium disserentem, ubi ad hoc, quod pastorem se profitetur, etiam ostium se esse commemorat, et dicit: „ego[7]) sum ostium: per me si quis introierit, salvabitur, et ingredietur, et egredietur[8]), et pascua inveniet." Hunc etiam nunc sponsa percontatur, ut ab eo audiat, et discat, in quibus pascuis oves agat, vel in quibus amoenitatibus meridianos procuret[9])

---

1) Psalm. XXIII, 4. (XXII.)

2) Edd. M. „ubi vidit se a pastoralibus pascuis" etc.

3) Psalm. XXIII, 5. 6. (XXII.)

4) Mss. ut nos in textu. Libri editi (e. c. edd. M.): „et calix meus inebrians quam praeclarus est." R.

5) Edd. M. „longitudine."

6) Edd. M. „initium." 7) Ev. Joann. X, 9.

8) Edd. M. „regredietur."

9) Edd. M. „percurrat."

aestus: meridiem appellans illa scilicet cordis secreta, quibus clariorem scientiae lucem a verbo Dei anima consequitur. Hoc enim tempus est, quo sol excelsiorem circuitus sui verticem tenet. Si quando ergo sol justitiae Christus ecclesiae suae excelsa et ardua virtutum suarum secreta manifestat, amoena eam [1]) pascua cubiliaque meridiana videbitur edocere. Nam quum adhuc initia habet discendi, et prima, ut ita dicam, ab eo scientiae suscipit rudimenta, tunc dicit propheta: „et [2]) adjuvabit eam mane diluculo." Nunc ergo quia perfectiora jam quaerit, et excelsiora desiderat, meridianum scientiae lumen exposcit. Hinc puto et Abrahae post multas eruditiones, quibus apparens ei Deus imbuit eum de singulis et docuit, post refertur, quia visus sit ei Deus ad quercum Mambre sedenti ad ostium tabernaculi sui meridie. „Et [3]) respiciens, inquit, oculis suis vidit: et ecce, tres viri stabant super eum." Quod si credimus haec per Spiritum sanctum scripta, non puto frustra placuisse divino Spiritui, ut etiam tempus et hora visionis Scripturae paginis mandaretur, nisi et horae istius, et temporis ratio aliquid conferret ad scientiam filiis Abrahae, quibus utique sicut opera Abrahae facienda, ita et visitationes istae sperandae sunt. Qui enim potest dicere: „nox [4]) praecessit, dies autem appropinquavit: sicut in die honeste ambulemus, non in comessationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudicitiis, non in contentione et aemulatione:" et [5]) quum haec omnia transierit, supergressus videbitur tempus hoc, quod nox praecessit, et dies appropinquavit, et festi-

---

[1]) Deest „eam" in edd. M.

[2]) Cfr. Psalm. XLVI, 5.

[3]) Edd. Merlini: „Sed respiciens, inquit, oculis suis videt." — Cfr. Gen. XVIII, 2.

[4]) Cfr. Rom. XIII, 12. 13.

[5]) Deest „et" in edd. M.

nare non ad initium diei, sed ad meridiem, ut et ipse ad gratiam perveniat Abrahae. Si enim lux, quae in ipso est mentis, et puritas cordis clara fuerit et splendida, iste meridianum tempus in semet ipso habere videbitur: et per hanc puritatem cordis, quasi in meridie positus Deum videbit, sedens ad quercum Mambre, quod ad visionem interpretatur. Apud visionem ergo sedet in meridie, qui vacat [1]) ad videndum Deum. Inde denique non dicitur intra tabernaculum, sed foris ad ostium sedere tabernaculi. Foris etenim est extra corpus posita mens ejus, qui longe est a corporalibus cogitationibus, longe a carnalibus desideriis, et ideo ab his omnibus foris positum visitat Deus. Ejusdem quoque mysterii [2]) est, quod et Joseph, fratres suos cum suscepisset in Aegypto, in meridie eos pascit, et in meridie adorant eum cum muneribus. Propterea denique puto et de his, quae Judaei in salvatorem commiserunt, nullum evangelistarum voluisse scribere, quia meridie haec gesta sunt, cum utique sexta hora non aliud, quam meridianum tempus ostendat, nullus tamen meridiem nominavit. Sed Matthaeus ita dixit: „ab [3]) hora autem sexta tenebrae factae sunt super omnem terram usque in horam nonam." Lucas vero: „erat [4]) jam quasi hora sexta, et tenebrae factae sunt super omnem terram usque in horam nonam deficiente sole." Sed et Marcus: „cum [5]) autem esset facta hora sexta, tenebrae factae sunt super omnem terram usque in horam nonam." Unde apparet, quia in visitatione quidem Abrahae, et in convivio patriarcharum apud Joseph non indigebat, ut tempus istud sub nomine sexti numeri significaretur, sed

---

[1]) Ed. R. sola: „vocat."

[2]) Edd. Merlini: „mysterii: quod et Joseph, cum et fratres suos suscepisset" etc.

[3]) Matth, XXVII, 45. [4]) Cfr. Luc. XXIII, 44. 45.

[5]) Marc. XV, 33.

ut meridies diceretur. Volebat enim sponsa, quae jam tunc in illis adumbrabatur, discere, ubi pasceret sponsus, et ubi haberet cubile, et ideo meridiem nominat. Evangelistae vero in his, quae narrabant, non meridianum tempus, sed horae sextae numerum requirebant, ad enarrandum scilicet sacrificium hostiae ejus, quae oblata est in die Paschae pro redemtione hominis, qui in die sexta formatus est a Deo, posteaquam terra produxit animam viventem secundum genus, quadrupedia, et repentia, et bestias terrae. Ob hoc igitur in praesenti loco illuminari sponsa desiderat pleno scientiae lumine, ne per imperitiam errans, in aliquo similis efficiatur illis doctorum scholis, quae non per ipsam Dei sapientiam, sed per philosophorum et principum hujus mundi exercentur. Hoc enim et Apostolus dicere videtur in eo, ubi ait, quia „loquimur [1]) Dei sapientiam in mysterio absconditam, quam nemo principum hujus mundi cognovit.“ Et iterum haec eadem significat, cum dicit: „non [2]) enim spiritum hujus mundi accepimus, sed spiritum, qui ex Deo est, ut sciamus, quae a Deo donata sunt nobis.“ Ob hoc ergo requirit sponsa Christi meridiana cubilia, et plenitudinem scientiae poscit a Deo, ne videatur esse sicut una ex philosophorum scholis, quae adoperta nominatur, pro eo, quod plenitudo veritatis apud eos tecta est et adoperta. Sponsa autem Christi dicit [3]): „nos [4]) autem revelata facie gloriam Dei speculamur.“

„Nisi [5]) cognoveris te, o bona,“ sive „pulchra inter mulieres, egredere tu in vestigiis gregum, et pasce hoedos tuos in tabernaculis pastorum.“ Unius Chilonis scilicet ex septem, quos apud Graecos singulares fuisse in sapientia fama concelebrat, haec inter cetera mirabilis fertur

---

[1]) Cfr. I Cor. II, 7. 8. [2]) I Cor. II, 12.
[3]) Edd. Merlini: „dixit.“ [4]) Cfr. II Cor. III, 18.
[5]) Cantic. I, 8.

esse sententia, qua ait: „scito te ipsum," vel „cognosce te ipsum." Quod tamen Salomon, quem praecessisse omnes hos tempore, et sapientia, ac rerum scientia in praefatione nostra docuimus, ad animam quasi [1]) mulierem sub comminatione quadam loquens dicit: nisi cognoveris temet ipsam, o pulchra inter mulieres, et agnoveris pulchritudinis tuae causas inde descendere, quod ad imaginem Dei facta es, per quod inest tibi plurimum naturalis decoris, et cognoveris, quam pulchra eras ex initio: quamvis et nunc jam praecellas ceteras mulieres, et pulchra inter eas sola dicaris, tamen nisi cognoveris te ipsam, quae sis; — non enim ex comparatione inferiorum volo bonam videri pulchritudinem tuam, sed ut tibi ipsi et decori tuo collata atque exaequata respondeas. — Quod nisi feceris, jubeo te exire, et in ultimis gregum vestigiis collocari, et jam non oves, neque agnos, sed hoedos pascere, illos scilicet, qui pro pravitate et lascivia a sinistris staturi [2]) sunt regis, in judicio praesidentis. Et cum tibi introductae in cubiculum regium ostenderim, quae summa sunt bona, si non cognoveris temet ipsam, ostendam tibi etiam, quae sunt ultima mala, ut ex utroque proficias, tam malorum metu, quam bonorum desiderio. Si enim nescieris temet ipsam, et in ignorantia tui vixeris, nec scientiae studium gesseris, sine dubio nec tabernaculum proprium habebis, sed et per pastorum tabernacula discurres, et nunc in illius tabernaculis pastoris pasces hoedos, inquietum animal ac vagum, et peccatis deputatum. Haec autem patieris [3]), donec rebus ipsis et experimentis intelligas, quantum mali sit, animam nescire se ipsam, neque pulchritudinem suam, per quam praecellit [4]) ceteras, non virgines, sed mulieres, illas scilicet, quae corruptionem

---

[1]) Edd. M. „quasi ad mulierem."
[2]) Edd. M. „statuti." [3]) Edd. M. „patiens eris."
[4]) Edd. M. „praecellat."

passae sunt, nec in virginitatis integritate permanserunt. Haec sunt, quae sponsus post illa omnia, quae locuta fuerat sponsa, austera quadam comminatione sponsae animos ad agnitionis suae curam suscitans, per ordinem propositi dramatis dicit. Sed nunc consequenter, ut cetera, ad Christum haec et ad ecclesiam referamus, qui ad sponsam suam, ad animas scilicet credentium loquens, summam salutis et beatitudinis in [1]) suimet agnitione constituit. Quomodo ergo anima cognoscat semet ipsam, nec facile puto, nec breviter explicari posse: tamen [2]) pro viribus pauca ex multis aperire tentabimus. Videtur ergo mihi duplici modo agnitionem sui animam capere debere. Quid quidem sit ipsa, et qualiter moveatur, id est, quid in substantia, et quid in affectibus habeat: ut puta ut intelligat, si boni affectus sit, aut non boni, aut recti propositi, aut non recti: et quidem si recti sit [3]), si erga omnes virtutes eundem tenorem habeat, tam in intelligendo, quam in agendo, an erga necessaria [4]) tantum, et quae in promtu sunt. Et utrum in eo sit, ut recipiat profectus, ut augeatur in intellectu rerum augmentoque virtutum, an in isto stet et resideat, in quod potuit pervenire: et utrum erga semet ipsam tantummodo vacet excolendam, an [5]) aliis prodesse et conferre aliquid utilitatis studeat, vel in verbo doctrinae, vel in exemplis gestorum. [6]) Si vero cognoscat, semet ipsam non esse boni affectus, neque recti propositi, in hoc ipso, ut intelligat, utrum ei satis desit, et procul a via virtutum [7]), an in

---

[1]) Edd. M. „in scientiae agnitione."

[2]) Edd. M. „tamen pluribus pauca" etc.

[3]) Deest „sit" in ed. Ruaei.

[4]) Edd. M. „necessarias."

[5]) Edd. M. „an ut aliis" etc.

[6]) Edd. M. „gestorum post se. Si vero" etc.

[7]) Edd. M. „virtutum sit: an in ipsa jam posita sit: sciatque vivere: et incedere" etc.

ipso jam posita sit itinere, et incedere jam conetur, cupiens quae in ante sunt apprendere, et quae retro sunt oblivisci, sed nondum appropinquaverit: aut proxima quidem sit, nondum tamen ad perfectionem venerit. Sed [1]) et in eo opus videtur esse animae, cognoscentis semet ipsam, scire, si haec ipsa, quae operatur mala, ex affectu et studio operetur, an fragilitate quadam, et, ut ille ait [2]), quod quasi non vult agens, et quae odit faciens, et rursus ea, quae bona sunt, affectibus et recto proposito gerere videatur. Verbi gratia, si iracundiam apud aliquos quidem cohibet, apud aliquos autem effert, an semper eam cohibet, et apud nullum omnino profert. Similiter et tristitiam [3]), si in aliquibus quidem negotiis rejicit, in aliquibus autem recipit, an in omnibus omnino non recipit. Ita et timorem, aliaque similiter, quae virtutibus videntur esse contraria. Adhuc et illud [4]) opus est animae cognoscentis se, si gloriae multum cupida sit, aut parum, aut omnino nihil. Quod inde colligit, si laudibus multum, aut mediocriter delectetur, aut omnino nihil: et si in opprobriis satis, aut parum, aut omnino nihil contristetur. Sed et [5]) in dando, et accipiendo cognoscentis animae semet ipsam sunt quaedam indicia, si quod tribuit, et praebuit ita communicabili affectu, et quasi cui aequitatem haberi inter homines placeat: an, ut ille ait [6]), ex tristitia, aut ex [7]) necessitate, vel certe gratiam sive ab accipientibus, sive ab audientibus quaerens. Sed et in accipiendo anima, quae cognoscit semet ipsam, observabit, utrum indifferenter habeat ea, quae accipit, an velut super aliquo bono gaudeat. Sed et in [8]) intellectu pen-

---

[1]) Edd. M. „Sed et utrum in eo" etc.
[2]) Cfr. Rom. VII, 15. [3]) Edd. M. „justitiam."
[4]) Edd. M. „istud." [5]) Deest „et" in edd. M.
[6]) Cfr. II Cor. IX, 7. [7]) Deest „ex" in edd. M.
[8]) Deest „in" in edd. M.

sabit semet ipsam hujusmodi anima, ut cognoscat [1]), an [2]) facile commoveat cujuscunque verisimilitudinis auditio, et subripiatur ei arte, vel suavitate, vel calliditate sermonum, an raro hoc, an nunquam omnino patiatur. Sed sufficiant haec in hoc agnitionis genere a nobis dicta. Possibile est enim volenti horum similitudinem, et alia innumera colligere, quibus cognoscere semet ipsam anima probetur, et pulchritudinem suam, quam ad imaginem Dei in conditione suscepit, si reparare ac restituere potuerit, contemplari. Hoc igitur est, quod praesens sermo sub specie mulieris animam docet, ut agnoscat [3]) semet ipsam, et ait: „nisi [4]) cognoveris temet ipsam:" hoc est, nisi per singula, quae supra memoravimus, duxeris sensus tuos, et discretionem singulorum tenueris, quae agenda sint, quae cavenda, quid desit tibi, et quid abundet, quid emendandum sit, quidve servandum: sed si volueris indifferenter agere inter ceteras animas communis vitae hominum, quas hic mulieres appellat, inter quas tu pulchra es, utpote quae jam oscula verbi Dei susceperis, et cubiculi ejus arcana perspexeris: si, inquam, non te cognoveris, sed indifferenter ut commune vulgus agere volueris, exi in vestigiis gregum, id est, esto in reliquo grege: si nihil egregium post haec omnia, quae in te collata sunt, agis, neque temet ipsam cognoscens a conversatione gregali sequestraveris. Et eris non solum in grege, sed in vestigiis gregum. Ultimus enim fiet et novissimus, qui primatus suos non intellexerit. Et ob hoc, ubi jam [5]) scientiam neglexerit, necesse est, ut circumferatur omni vento

---

[1]) Edd. M. „agnoscat."

[2]) Libri antea editi (v. c. edd. M.): „an facile moveatur cujuscunque verisimilis judicio, et ei subrepatur" (edd. Merlini: et surrepatur ei) „arte, vel suavitate" etc. Mss. ut in nostro textu. Ruaeus.

[3]) Edd. M. „cognoscat." [4]) Cantic. I, 8.

[5]) Deest „jam" in ed. Ruaei.

doctrinae ad deceptionem errorum, ita ut modo quidem apud illum pastorem, id est, doctorem verbi tabernaculum ponat, nunc vero apud alium: et sic ubique circumferatur, pascens non oves, quod est animal simplex, sed hoedos, lascivos scilicet[1]) et inquietos sensus, atque ad peccatum deputatos diversis doctoribus excolens ad hoc ipsum quaesitis: et haec erit poena culpae illius animae, quae se ipsam non studuerit[2]) agnoscere, et illum solum sequi pastorem, qui animam suam posuit pro ovibus suis. Haec est una species, qua intelligere semet ipsam anima in affectibus et actibus suis debeat. Illa vero alia pars profundior est et difficilior, qua jubetur anima, quae tamen jam in mulieribus pulchra est, agnoscere semet ipsam. Quod si obtinere potuerit, speret sibi bona omnia: si minus, sciat exeundum sibi post vestigia gregum, et pascendum hoedos in tabernaculis pastorum alienorum a se. Videamus ergo et incipiamus, pro viribus etiam hujus partis agnitionem discutere. Dicit per prophetam sermo divinus: „illuminate vobis[3]) lumen scientiae.“ Sed et[4]) in donis spiritualibus unum quidem donum maximum est, quod per Spiritum sanctum ministratur, sermo scientiae; cujus scientiae opus illud principale est, quod in evangelio secundum Matthaeum quidem ita dicit: „nemo[5]) novit filium, nisi pater; neque patrem quis novit, nisi filius, et cui voluerit filius revelare.“ In Luca autem ita ait: „nemo[6]) scit, quid sit filius, nisi pater: et nemo scit, quid sit pater, nisi filius, et cui voluerit filius revelare.“ Secundum Joannem vero ita scriptum est: „sicut[7]) agnoscit me pater, et ego agnosco

---

1) Deest „scilicet“ in ed. Ruaei.

2) Edd. M. „custodierit.“ 3) Edd. M. „nobis.“

4) Deest „et“ in edd. M.

5) Matth. XI, 27. 6) Luc. X, 22.

7) Ev. Joann. X, 15. — Deest „ego“ in edd. M.

patrem." In quadragesimo vero quinto Psalmo [1]) dicit: „vacate [2]), et cognoscite, quoniam ego sum Deus." Igitur principale munus scientiae est, cognoscere Trinitatem; secundo vero in loco cognoscere creaturam ejus, secundum eum, qui dicebat: „ipse [3]) enim mihi dedit horum, quae sunt, scientiam veram, substantiam mundi, et virtutem elementorum, initium et finem et medietatem temporum," et reliqua, Inter haec ergo animae erit quaedam etiam sui agnitio [4]), per quam scire debet, quae sit ejus substantia, utrum corporea, vel incorporea, et utrum simplex, vel [5]) ex duobus, aut tribus, an vero ex pluribus composita. Sed et juxta quorundam quaestiones utrum facta, an omnino a nullo sit [6]) facta: et si facta sit, quomodo sit facta: utrum, ut putant aliqui, in semine corporali etiam ipsius substantia continetur, et origo ejus pariter cum origine corporis traducitur: an perfecta extrinsecus veniens, parato jam et formato inter viscera muliebria corpore induitur. Et si ita sit, utrum nuper creata veniat, et tunc primum facta, cum corpus videtur esse formatum, ut causa facturae ejus animandi corporis necessitas exstitisse credatur: an prius et olim facta, ob aliquam causam ad corpus sumendum venire existimetur: et si ex causa aliqua in hoc deduci creditur, quae illa sit causa, ut agnosci possit, scientiae opus est. Sed et illud requiritur, utrum semel tantum corpore induatur, et id postmodum depositum, ultra non quaerat, an cum semel

[1]) Edd. Merlini: „Psalmo, Vacate, —, quoniam — Deus, legitur. Principale munus" etc.

[2]) Psalm. XLVI, 10. (XLV.)

[3]) Cfr. Sap. Sal. VII, 17. 18. — Edd. Merlini: „Ipse enim novi horum" etc.

[4]) Edd. M. „cognitio."

[5]) Edd. M. „an ex duobus, an tribus, aut vero pluribus" etc.

[6]) Deest „sit" in ed. Ruaei.

susceptum deposuerit, iterum assumat: et si secundo, sumtum semper habeat, an aliquando iterum abjiciat. Et si quidem secundum auctoritatem Scripturarum consummatio immineat [1]) mundi, et corruptibilis status hic in incorruptibilem mutabitur, ambiguum non videri, quod in praesentis vitae statum secundo aut tertio in corpus venire possit. Nam si recipitur [2]) hoc, necessario sequitur, ut hujusmodi successionibus consequentibus finem nesciat mundus. Et adhuc agnitionem [3]) sui anima requirat, si est aliquis ordo, aut sunt aliqui spiritus ejusdem substantiae cum ipsa, alii vero non ejusdem, sed diversi ab ea, id est, si sunt et alii spiritus rationabiles, ut ipsa est, et alii carentes ratione: et si eadem est ipsius, quae et angelorum substantia, quoniam rationabile a rationabili nequaquam differre creditur. Aut si non est quidem talis per substantiam, sed [4]) erit talis per gratiam, si meruerit: an non possit omnino similis effici angelis, nisi hoc naturae suae qualitas, aut similitudo receperit. Reddi enim posse videbitur, quod amissum est, non tamen conferri id, quod ex initio conditor non dederit. Sed et hoc adhuc ad cognoscendam semet ipsam anima requirat, si virtus animae ejus accedere potest et decedere. An est immutabilis, an acquisita semel ultra non defluit. Et quid opus est plura commemorare, quibus ex causis semet ipsam cognoscat anima, ne forte, si neglexerit perfecte semet ipsam cognoscere, exire jubeatur in vestigiis gregum, et pascere hoedos, et hoc non in proprio tabernaculo, sed in tabernaculis pastorum: cum praesto sit volenti haec persequi, largissimas occasiones ex his, quae supra memoravimus, sumere, in quibus sese exercere in sermone scientiae pro viribus possit? Dicantur vero haec

---

[1]) Edd. M. „immutetur." [2]) Edd. M. „recipiatur."
[3]) Edd. M. „cognitionem."
[4]) Edd. M. „sed et erit" etc.

a verbo Dei etiam ad animam, quae in profectibus quidem posita est, nondum tamen ad summum [1]) perfectionis adscendit. Quae pro eo quidem, quod proficit, pulchra dicitur: ut autem pervenire possit [2]) et ad perfectionem, fiat ad eam comminatio necessaria: quod nisi per ista singula, quae supra diximus, semet ipsam cognoverit, et vigilanter exercuerit in verbo Dei et lege divina, continget ei de his singulis opiniones colligere diversorum, et sequi homines nihil egregium, nihil ex Spiritu sancto locutos. Hoc est enim exire [3]) in vestigiis gregum, et eorum doctrinam sectari, qui [4]) et ipsi permanserint peccatores, et nullum peccantibus remedium providere potuerint. Quos qui sequitur, hoedos utique, qui peccatorum indicium tenent, videbitur pascere, circumiens tabernacula pastorum, diversas scilicet sectas philosophorum. Intuere ergo plenius, quam terribile est, quod sub hac adumbratur figura. „Exi [5]), inquit, tu in vestigiis gregum.“ Quasi ad eam loquitur, quae intus jam sit anima, et intra mysteria collocata: pro eo tamen, quod negligat semet ipsam cognoscere, et requirere quae [6]) sit, et quid, vel quomodo agere debeat, quidve non agere, dicitur ei: „exi [7]) tu:“ quasi quae ob hanc desidiae culpam foras mittatur ab eo, qui praeest. Sic ingens animae periculum est, scientiam sui agnitionemque negligere. Sed fortasse, quia duplicem expositionem dedimus agnitionis suae animae, videbitur cuipiam, secundum eam quidem, quae de moribus et de actibus suis discutere negligit, et inquirere de profectibus suis, aut perscrutari

---

[1]) Ed. Ruaei: summam.

[2]) Edd. M. „possit quo ad perfectionem“ etc.

[3]) Edd. M. „ire.“

[4]) Edd. M. „qui si ut ipsi — peccatores, nullum“ etc.

[5]) Cantic. I, 8. — Deest „tu“ in edd. M.

[6]) Edd. M. „quid.“ [7]) Cantic. I, 8.

de vitiis, merito ei dici: „exi[1]):" per quod videatur quasi de interioribus foras propelli. Si vero secundum editionem aliam, qua diximus, quod naturam substantiamque suam agnoscere[2]) debeat, et statum, vel in quo fuerit, vel in quo erit, grave credetur. Quae enim facile talis anima invenietur, ita perfecta, ita praepotens, cui horum omnium ratio et intelligentia pateat? Ad hoc respondebimus, quoniam sermo, qui habetur in manibus, non ad omnes animas fit, neque ad adolescentulas[3]), quibus hic loquitur sponsus, neque ad ceteras mulieres, neque ad octoginta concubinas, aut sexaginta reginas, sed ad illam, quae inter omnes mulieres sola pulchra dicitur et perfecta. Unde apparet, ad dilectas quasque animas haec dici, quibus cum gratia multa sentiendi et intelligendi a Deo data sit, negligunt tamen scientiae partes, et cognoscendi semet ipsas nullum adhibent studium. His ergo comminatur sermo divinus: quia, quibus multum datur, multum ex iis exigitur. Et humilis quidem venia et misericordia dignus erit, potentes autem potenter cruciabuntur. Si ergo et tu anima, quae pulchrior es, et eminentior inter ceteras, verbi gratia, doctrinis, negligas temet ipsam, et in ignorantia tui maneas, quomodo poterunt vel hi, qui aedificari desiderant, instrui, vel convinci et argui contradicentes? Digne ergo cum comminatione quadam ad eam dicitur: „exi[4]) tu in vestigiis gregum, et pasce hoedos tuos in tabernaculis pastorum." Potest ad hoc trahi etiam illud, quod Moses scribit: quod[5]) si qua Israelitica mulier adulteraverit, lapidetur. Si[6]) vero filia sacerdotis, ignibus exuratur. Sic ergo justa

[1]) Cantic. I, 8. [2]) Edd. M. „cognoscere."

[3]) Edd. M. „adolescentulas hic quidem loquitur sponsus" etc.

[4]) Cantic. I, 8. [5]) Cfr. Levit. XX, 10.

[6]) Cfr. Levit. XXI, 9.

videbitur esse comminatio in eos, qui capaces esse possunt ad agnitionem et scientiam, sed per desidiam negligunt: in quos justissima indignatio sponsi est, quia scit unius negligentiam cedere ad damna multorum. Similis enim videbitur hujusmodi anima, vel illi, qui acceptum denarium abscondit in terram, ne lucri aliquid ex eo pecuniae dominus acquireret: vel illi, quem occidisse dicitur Deus, qui malignus erat, Onam[1]) vel Her scilicet, qui accepta semina scientiae naturalis, posteritati invidens, profundebat in terra[2]). Pastores quoque, sicut et ante jam diximus, si quidem ad ecclesiam comminationis hic sermo fit, mundi hujus principes accipiendi sunt, vel illi angeli, sub quorum cura reliquae gentes habentur, sive sorte in hoc, sive secretioribus causis quibusdam deductae.[3]). Si vero ad unamquamque animam comminatio ista referatur, quae semet ipsam negligit agnoscere, sapientes et magistri hujus saeculi intelligendi sunt, docentes sapientiam hujus mundi: ut in summa hoc intelligatur, quia necesse est animam, eam praecipue, quae bona et pulchra est sensibus, et ingenio vigilans, cognoscere semet ipsam, et dare operam ad agnitionem sui per exercitia doctrinae, et studia divina, ac per hoc agi Spiritu Dei et spiritu adoptionis. Aut si talis haec anima semet ipsam neglexerit, et a divinis studiis declinaverit, necesse est eam operam dare studiis mundanis et sapientiae saeculi, et agi spiritu mundi hujus iterum in timore. Quod designat Apostolus, cum dicit: „nos[4]) autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed spiritum, qui est ex Deo.“ Et iterum: „non[5]) ac-

---

[1]) Edd. Merlini, ut videtur, rectius: „Onan scilicet, qui“ etc. — Cfr. Gen. XXXVIII.

[2]) Edd. M. „terram.“

[3]) Libri editi (v. c. edd. M.): „seductae.“ Mss. „deductae.“ R.

[4]) I Cor. II, 12. [5]) Rom. VIII, 15.

cepistis enim iterum in timore spiritum servitutis, sed spiritum accepistis [1]) adoptionis, in quo clamamus: Abba pater!" Haec interim nobis de praesenti loco occurrere potuerunt: nunc jam convertamur ad consequentia.

„Equitatui [2]) meo in curribus Pharaonis similem te arbitratus sum proxima mea." Historicus quidem sensus hoc [3]) videtur ostendere. Sicut, inquit, tunc [4]) in Aegypto, cum Pharao persequens populum Israel processit in curribus et equitatu, et meus, hoc est, Domini mei sponsi, equitatus longe praecellebat currus Pharaonis, et praestantior erat, utpote qui illos superaverit [5]), et in mare demerserit: ita et tu proxima mea sponsa praecellis omnes mulieres, similis effecta equitatui meo, qui Pharaonis curribus comparatus, potentior utique est et magnificentior. [6]). Hic interim mihi videtur esse ordo sermonum ipsorum, verborumque directio. Videamus autem, ne forte secundum intelligentiam mysticam animas, quae sunt sub illo spirituali Pharaone, et sub spiritualibus nequitiis positae, currus dicat esse Pharaonis et quadrigas ejus, quas ipse agit, et ducit ad persequendum populum Dei, et ad opprimendum Israel. Certum enim est, quia tentationes et tribulationes, quas excitant daemones sanctis, per animas aliquas excitant ad hoc ipsum aptas et convenientes. Quibus tanquam curribus adscensis exagitant et impugnant, vel ecclesiam Dei, vel singulos quosque [7]) fidelium. De equitatu vero Domini, quis sit ejus iste equitatus, in Exodo [8]) quidem, ubi superantur

---

1) Edd. M. „accepimus." 2) Cantic. I, 9.

3) Edd. M. „hoc est quod videtur" etc.

4) Cfr. Exod. XIV.

5) Edd. M. „superavit, et in mare demersit."

6) Edd. Merlini: „magnificentior. Interim videtur ordo sermonum" etc.

7) Edd. M. „quosdam." 8) Cfr. Exod. XIV.

currus Pharaonis et demerguntur in mare, nihil legimus scriptum, nisi tantum, quod Dominus currus Pharaonis et exercitum ejus projecit in mare rubrum. Invenimus tamen in[1]) quarto Regnorum libro, quod Helisaeus de adventu[2]) hostium, qui cum equitatu et curribus venerant, formidanti puero suo dicit: „ne[3]) timeas, quoniam plures sunt nobiscum quam cum illis. Et oravit, inquit, Helisaeus, et dixit: Domine, aperi oculos pueri hujus, ut videat. Et aperuit Dominus oculos ejus, et vidit. Et ecce, mons plenus equitibus erat, et currus ignei in circuitu Helisaei, qui descenderant[4]) ad eum.“ Sed et[5]) in propheta Habacuc manifeste et evidenter legimus de equitatu Domini, et[6]) quod adscendat equos suos. Sunt ergo Scripturae verba haec: „num[7]) quid in[8]) fluminibus irasceris Domine, aut in fluminibus furor tuus, aut in mari rubro impetus tuus? Qui[9]) adscendis equos tuos, et equitatus tuus salus.“ Sunt ergo equi Domini, quibus adscendit, et equitatus ejus. Quos ego non alios esse puto, quam illas animas, quae frenum disciplinae ejus accipiunt, et jugum portant suavitatis ejus, et quae spiritu Dei aguntur, et in hoc est iis salus. In revelatione Joannis legimus, quod apparuit ei equus, et sedens super eum quidam fidelis et verus, et cum justitia judicans, cujus nomen est verbum Dei. Ait ergo: „et[10]) vidi coelum apertum, et ecce equus albus, et qui sedebat super eum, vocabatur fidelis et verus, et cum justitia judicans et pugnans: et oculi ejus sicut flamma ignis, et super ca-

[1]) Deest „in“ in edd. M. [2]) Edd. M. „adventibus.“
[3]) Cfr. II Regg. VI, 16. 17. 18. (IV Regg.)
[4]) Edd. M. „descenderent.“
[5]) Deest „et“ in edd. M.
[6]) Edd. M. „et quod adscendens equos suos.“
[7]) Habac. III, 8. [8]) Deest „in“ in edd. M.
[9]) Edd. M. „quia adscendens equos tuos.“
[10]) Apocal. XIX, 11—14.

put ejus diademata multa habentia nomen scriptum, quod nemo novit nisi ipse: et adopertus erat vestimento [1]) sanguine consperso, et vocabatur nomen ejus verbum Dei. Et exercitus ejus erat in coelo, et sequebantur eum in equis albis, induti byssino albo puro." Sed opus est gratia Dei, quae horum nobis aperiat intellectum, quo possimus advertere, quid istae indicent visiones, qui sit equus albus, et qui sit, qui sedet super eum, cujus nomen est verbum Dei. Et forte quidem dicit aliquis, album esse equum corpus, quod assumsit Dominus, et quo ille, qui in principio erat apud Deum Deus verbum, vel vestitus, vel vectus est. Alius autem animam dicet, quam assumsit primogenitus omnis creaturae, et de qua dicebat: „potestatem [2]) habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam." Alius vero utrumque simul, corpus atque animam, quasi ubi peccatum non fuerit, equum dici album putabit. Alius adhuc quarto loco ecclesiam dicet, quae et corpus ejus nominatur, album videri equum, quasi non habentem non maculam aut rugam, quam sibi ipse sanctificavit lavacro aquae. Secundum autem [3]) haec singula etiam illa accipiet, quae sequuntur, militiam coeli, et exercitum verbi Dei, et quomodo singuli quique eorum sequentes verbum Dei equis albis sedeant, et byssinis albis induantur et mundis. Huic ergo equo albo, quo ipse vehitur, qui verbum Dei appellatur, vel huic equitatui coelesti, qui eum sequitur in albis nihilominus equis, comparat et similem facit Christus ecclesiam suam. In curribus autem Pharaonis vel ita possumus accipere, ut, quantum hic Domini equitatus equitatum et currus Pharaonis evincit et praecellit, tan-

---

[1]) Edd. M. „vestimentum sanguine conspersum."

[2]) Ev. Joann. X, 18.

[3]) Edd. M. „haec autem singula etiam illa accipi, quae sequuntur" etc.

tum tu, quae pulchra es in mulieribus, praecellis et evincis omnes reliquas animas, quae adhuc jugum Pharaonis portant, et sessores ejus patiuntur: vel certe quod [1]) equitatus hic meus, qui lavacro aquae mundatus, purus et candidus factus est, et verbum Dei meruit habere sessorem, ex curribus assumtus est Pharaonis. Inde enim omnes veniunt credentes, quia Christus venit in hunc mundum, peccatores salvos facere. Hoc ergo modo potest explanari versiculi hujus sensus: equitatui meo, qui fuit ante in curribus Pharaonis, et nunc sequitur me in equis albis, purificatus in [2]) lavacro aquae, similem te arbitror proxima mea. Beatae ergo sunt illae animae, quae dorsum suum curvaverunt, ut suscipiant sessorem verbum Dei super se, et frena ejus patiuntur, ut, quocunque ipse voluerit, flectat eas, et agat habenis praeceptorum suorum: quia jam non propria voluntate incedunt, sed ad omnia ducuntur et reducuntur voluntate sessoris. Et fortassis videbitur secundum hoc, quod ex multis animabus congregata est ecclesia, et exemplum vitae accepit a Christo, quod non tam ab ipsa deitate verbi Dei acceperit, quae utique supereminet eos actus, vel affectus, qui ad exemplum dari hominibus debeant: sed illa anima, quae assumta est ab eo, in qua fuit summa perfectio, illa sit ad exemplum posita, et ipsa dicatur hic proxima mea: cujus similitudinem habere debeat etiam ecclesia, quae ex multis congregatur animabus, illis scilicet, quae prius fuerant sub jugo et curribus Pharaonis, et equitatus Domini appellantur. Quae autem ex duabus expositio convenire magis proposito versiculo videatur, probabis etiam tu, qui legis.

„Quam [3]) speciosae factae sunt genae tuae tanquam turturis, cervix tua sicut redimicula.“ Ordo dramatis hu-

---

[1]) Edd. M. „qui.“ [2]) Deest „in“ in edd. M.
[3]) Cantic. I, 10.

jusmodi videtur habere consequentiam, quod, posteaquam austeriore usus est comminatione [1]) sponsus ad sponsam, protestatus ei, quod, nisi cognosceret semet ipsam, exitura esset in vestigiis gregum, et pasceret non oves, sed hoedos, erubuerit super austeritate praecepti, sed et rubor verecundiae diffusus in vultu speciosas effecerit genas ejus, et multo, quam fuerant, pulchriores: non solum autem genae, sed et cervix ejus tam decora sit reddita, quasi monilium redimiculis adornata. Pulchritudo ergo genarum turturibus comparatur, quod per hujusmodi aves simul [2]) honestas vultus et alacritas indicetur. Haec est historici dramatis explanatio. Sed veniamus ad rem. Paulus [3]) Apostolus scribens ad ecclesiam Corinthiorum, ita ait: „corpus [4]) autem non est membrum unum, sed multa. Et si dixerit pes: quia non sum manus, non sum de corpore: non propterea non est de corpore. Et si dixerit auricula: quia [5]) non sum oculus, non sum de corpore: non propterea non est de corpore. Si totum corpus est oculus, ubi est auditus? Si totum auditus, ubi odoratus? Nunc autem Deus posuit unumquodque membrum in corpore, sicut voluit.“ Et cum

---

[1]) Edd. M. „commonitione.“

[2]) Edd. M. „simul et honestas“ etc.

[3]) Procopius ex Origene: *Ἀλλὰ καὶ μέλη Χριστοῦ, τῆς ἐκκλησίας νύμφης, ὁ Παῦλός φησιν· ἧς οἱονεὶ πρόσωπον οἱ τῷ κάλλει τῶν λοιπῶν διαφέροντες, αἰσχρὸν οὐδὲν ἐννοοῦντες, τὴν δὲ τῆς σωφροσύνης καρποφοροῦντες αἰδῶ. Οἱ πρότερον ἴσως οὐκ ὄντες καλοὶ, τοσοῦτον μετέβαλον, ὡς εἰρῆσθαι τῇ νύμφῃ· „τί ὡραιώθησαν αἱ σιαγόνες σου·“ μὴ ἔχοντες σπῖλον ἢ ῥυτίδα. Τάχα δὲ τῷ τὸν ἕνα μόνον γινώσκειν θεόν· καὶ ἡ τρυγὼν γὰρ ἑνὶ μόνῳ συνέρχεται.* Ruaeus.

[4]) Cfr. 1 Cor. XII, 14—18.

[5]) Deest „quia“ in edd. M.

plura de [1]) hoc disputasset, ad ultimum dicit [2]): „vos [3]) autem estis corpus Christi, et membra ex parte." Et iterum ad Ephesios scribens, dicit [4]): „subjecti [5]) invicem in timore Christi. Mulieres viris suis subjectae sint sicut Domino: quia vir caput est mulieris, sicut et Christus est caput ecclesiae, ipse Salvator corporis. Sed sicut ecclesia subjecta est Christo, ita et mulieres viris suis in omnibus. Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit ecclesiam suam, et semet ipsum tradidit pro ea, ut eam sanctificaret lavacro aquae in verbo, ut ipse sibi praepararet gloriosam ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut esset sancta et immaculata." Et post pauca: „nemo [6]), inquit, enim aliquando carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam, sicut et Christus ecclesiam, qui membra sumus corporis ejus," et [7]) reliqua. Per haec ergo edocemur, quomodo sponsa Christi, quae est ecclesia, etiam sit corpus ejus et membra. Si ergo audias sponsi membra nominari, ecclesiae membra dici intellige. In quibus sicut sunt aliqui, qui dicuntur oculi, pro intelligentiae sine dubio ac scientiae lumine, et alii aures pro audiendo verbo doctrinae, alii manus pro bonis operibus religiosisque ministeriis, ita [8]) sunt alii et qui genae ejus appellentur. Genae autem partes vultus dicuntur, in quibus honestas et verecundia animae agnoscitur: per quod sine dubio illi in membris ecclesiae declarantur, qui castitatis et pudicitiae excolunt honestatem. Pro his ergo ad omne

---

[1]) Desunt verba: „de hoc" in edd. M.

[2]) Edd. M. „dixit." [3]) I Cor. XII, 27.

[4]) Edd. M. „dixit." [5]) Cfr. Ephes. V, 21—27.

[6]) Cfr. Ephes. V, 29. 30. — Edd. M. „et nutrit et fovet" etc.

[7]) Edd. M. „et reliqua. Hoc ergo" etc.

[8]) Edd. M. „ita et sunt alii, qui et genae" etc.

corpus sponsae dicitur: „quam [1]) speciosae factae sunt genae tuae.“ Et observa, quia non dixit: quam speciosae sunt genae tuae: sed: „quam [2]) speciosae factae sunt:“ ut ostendat, prius quidem non eas ita fuisse speciosas, sed [3]) posteaquam suscepit oscula sponsi, et ipse, qui loquebatur per prophetas, prius affuit, et mundavit sibi ipsi ecclesiam suam lavacro aquae, et fecit eam non habere maculam aut rugam, et agnitionem sui praestitit ei, tunc factae sunt speciosae genae ejus. Tunc enim castitas et pudicitia et virginitas, quae prius non fuerat, per ecclesiae genas specioso decore diffusa est. Quae tamen genarum species, id est, pudicitiae et castitatis turturibus comparatur. Turturum ferunt hujusmodi naturam esse, ut neque masculus praeter unam feminam adeat aliam, nec femina plus quam unum patiatur marem: ita ut, si accidat, altero intercepto superesse alterum, pariter cum conjuge exstinctus sit ei concubitus amor. Convenienter ergo similitudo turturis aptatur ecclesiae, quod vel alterius viri post Christum conjugium nesciat, vel quod continentiae et pudicitiae in ea tanquam turturum volitet multitudo. Secundum hanc intelligentiam etiam cervicem sponsae accipiamus. Quae sine dubio illac intelligi debent [4]) animae, quae Christi jugum suscipiunt, dicentis: „suscipite [5]) super vos jugum meum, quia jugum meum suave est.“ Obedientia ergo ejus cervices ejus appellantur. Cervix ergo ejus speciosa facta est sicut redimicula, et merito. Quam enim prius praevaricationis inobedientia turpem fecerat, nunc obedientia fidei speciosam fecit et pulchram. Cervix ergo tua speciosa facta est sicut redimicula. Ad utrumque enim subauditur, speciosa fa-

---

[1]) Cantic. I, 10. [2]) Cantic. I, 10.

[3]) Edd. M. „sed postea quando suscepit“ etc.

[4]) Edd. M. „debeant.“

[5]) Cfr. Matth. XI, 29. 30.

cta[1]) est. Redimicula hic dicit constrictiones vel connexiones monilium, quae in cervicibus sedere solent, ex quibus deducitur, et descendit per omne collum reliquus ornatus. Ipsi ergo ornamento, quod cervicibus et[2]) collo imponi solet, cervicem sponsae comparavit. Quod dictum ita advertimus. Cervicem diximus subjectionem et obedientiam dici, pro eo, quod quasi jugum Christi suscipiat, et fidei ejus obedientiam praebeat. Ornamentum ergo cervicis ejus, quae est obedientia, Christus est. Ipse enim prior „factus[3]) est obediens usque ad mortem:" et „sicut[4]) per unius," — Adae scilicet, — „inobedientiam peccatores constituti sunt multi: ita et per unius obedientiam," — Christi duntaxat, — „justi constituentur multi." Ornamentum ergo et monile cervicis ecclesiae obedientia Christi est. Sed et cervix ecclesiae, id est, obedientia ejus similis effecta est obedientiae Christi, quod est monile cervicis. Magna ergo in hoc laus sponsae est, magna ecclesiae gloria, ubi imitatio obedientiae ejus exaequatur obedientiae Christi, quam[5]) imitatur ecclesia. Haec ipsa species monilis etiam in Genesi memoratur a Juda patriarcha Thamar nurui suae, quando cum ea quasi cum meretrice concubuit, data. Quod non omnibus patet mysterium. Intelligitur per hoc, quod Christus ecclesiae, quam ex multorum dogmatum prostitutione collegerat, futurae perfectionis haec dedit pignora, et istud obedientiae monile cervici ejus imposuit.

„Similitudines[6]) auri faciemus tibi cum distinctioni-

---

[1]) Edd. M. „facta est sicut redimicula. Redimicula haec dicit" etc.

[2]) Desunt verba: „et collo", in edd. M.

[3]) Cfr. Philipp. II, 8.

[4]) Cfr. Rom. V, 19. — Ed. Ruaei: „constituuntur."

[5]) Edd. M. „quem — ecclesia. Haec item ipsa species monilis in Genesi" etc. — Cfr. Genes. XXXVIII.

[6]) Cantic. I, 11. 12. — Edd. M. „facies tibi" etc.

bus argenti, quoadusque rex sit in recubitu suo." Supra diximus, quod specie dramatis libellus hic ordinatus personarum immutatione contexitur: et nunc ergo videntur haec amici vel sodales sponsi ad sponsam locuti, qui secundum intelligentiam mysticam et, ut supra jam [1]) diximus, aut angeli, vel etiam prophetae, aut patriarchae possunt intelligi. Non enim tunc solum, cum post baptismum Joannis in deserto tentatus est a diabolo Dominus, accesserunt [2]) angeli, et ministraverunt ei, sed ante adventum praesentiae corporalis ministraverunt semper. Nam et lex disposita in manu per angelos dicitur [3]) mediatoris. Et [4]) ad Hebraeos scribens Apostolus dicit: „si [5]) enim qui per angelos habitus est sermo, factus est firmus." Ipsi ergo erant velut actores [6]) et procuratores appositi parvulae sponsae cum paedagogo lege, donec plenitudo temporum veniret [7]), et mitteret Deus filium suum natum ex muliere, factum sub lege, et adduceret eam sub actoribus [8]) et procuratoribus et paedagogo lege, ut ipsius verbi Dei oscula; doctrinam scilicet verbaque susciperet. Antequam ergo tempus horum adesset, in multis angelorum ministerio excolebatur sponsa, qui apparebant tunc hominibus, et loquebantur ea, quae res poscebat et tempus. Non enim tu mihi ex adventu salvatoris in carne sponsam dici, aut ecclesiam putes, sed ab initio humani generis, et ab ipsa constitutione mundi, imo, ut Paulo duce altius mysterii hujus originem repetam, ante etiam constitutionem mundi. Sic enim dicit ipse: „sicut [9])

---

[1]) Deest „jam" in edd. M.
[2]) Ed. Ruaei: „recesserunt." — Cfr. Matth. IV, 11.
[3]) Cfr. Galat. III, 19.
[4]) Edd. Merlini: „Sed ad" etc.
[5]) Hebr. II, 2. [6]) Edd. M. „auctores."
[7]) Cfr. Gal. IV, 4. [8]) Edd. M. „auctoribus."
[9]) Cfr. Ephes. I, 4. 5.

elegit nos[1]) in Christo ante constitutionem mundi, ut essemus sancti et immaculati coram ipso in caritate, praedestinans nos in adoptionem filiorum." Sed et in Psalmis scribitur: „memento[2]) congregationis tuae, Domine, quam congregasti ab initio. Prima etenim fundamenta congregationis ecclesiae statim ab initio sunt posita, unde et Apostolus dicit[3]), aedificari ecclesiam non solum super apostolorum fundamentum[4]), sed etiam prophetarum. Inter prophetas autem numeratur et Adam, quia[5]) magnum mysterium prophetavit in Christo et in ecclesia, dicens: „propter[6]) hoc relinquet homo patrem suum et matrem suam, et adhaerebit uxori suae, et erunt ambo in carne una." Evidenter enim de his dictis ejus dicit Apostolus, quia „mysterium[7]) hoc magnum sit. Ego autem dico in Christo et in ecclesia." Sed et idem Apostolus, quum dicit: „sic[8]) enim ecclesiam dilexit, ut semet ipsum traderet pro ea, sanctificans lavacro aquae:" non utique ostendit, eam prius non fuisse. Quomodo enim dilexisset eam, quae non erat? Sed eam sine dubio dilexit, quae erat. Erat autem in omnibus sanctis, qui ab initio saeculi fuerunt[9]) facti. Diligens igitur eam, venit ad eam. Et sicut „pueri[10]) sui communicaverunt carni et sanguini, similiter et ipse particeps factus est eorundem," ac semet ipsum pro iis tradidit. Ipsi enim erant ecclesia, quam dilexit, ut eam vel numerositate augeret, vel virtutibus excoleret, vel perfectionis caritate de terris transferret ad coelum. Ministraverunt ergo et prophetae ab initio, ministraverunt et angeli. Quid enim

---

[1]) Deest „nos" in edd. M. [2]) Psalm. LXXIV, 2.
[3]) Cfr. Ephes. II, 20.
[4]) Edd. M. „fundamenta."
[5]) Edd. M. „qui." [6]) Gen. II, 24.
[7]) Cfr. Ephes. V, 32. [8]) Ephes. V, 25. 26.
[9]) Edd. M. „fuerant." [10]) Cfr. Hebr. II, 14.

aliud fiebat tunc, cum apparuerunt [1]) tres viri Abrahae, sedenti ad quercum Mambre? Licet illa angelorum species plus aliquid, quam angelicum ostenderit ministerium [2]): nam Trinitatis ibi [3]) mysterium prodebatur. Hoc erat et in Exodo [4]), cum angelus Domini dicitur in flamma ignis apparuisse Mosi in rubo. Continuo autem in subsequentibus Dominus et Deus loqui in angelo scribitur, et ipse Deus esse Abraham et Deus Isaac et Deus Jacob designatur. Quod quidam haereticorum legentes dixerunt, Deum legis et prophetarum longe inferiorem esse, quam Jesum Christum et Spiritum sanctum: et eo usque impietatem suam protenderunt [5]), ut plenitudinem quidem in Christo ponant et in spiritu sancto, imperfectionem vero et infirmitatem in Deo legis. Sed haec alias. Nunc autem nobis propositum est ostendere, quomodo sancti angeli, qui ante adventum Christi velut parvulae adhuc sponsae tutelam procurabant, ipsi sint [6]) amici et sodales sponsi, qui ad eam dicere videantur: „faciemus [7]) tibi similitudines auri cum distinctionibus argenti, usquequo rex sit in recubitu suo.“ Indicant ergo, quod ipsi faciant sponsae non aurum; — neque enim habebant tale aurum, quale dignum erat offerri sponsae; — sed pro auro similitudines auri se facere promittunt, et non unam similitudinem, sed multas. Ita etiam dicunt de argento, sed quasi habentes licet parvam argenti materiam, promittunt se [8]) ei facere non similitudines, sed distinctiones argenti: utpote quibus non tanta abundaret argenti materia, ut connexum aliquid et solidum opus ex eo producere possent, sed distinctiones solas, ac signa quaedam parva velut

---

[1]) Cfr. Genes. XVIII. [2]) Edd. M. „mysterium.“
[3]) Edd. M. „ipsi.“ [4]) Cfr. Exod. III.
[5]) Edd. M. „pertenderunt.“ [6]) Edd. M. „sunt.“
[7]) Cantic. I, 11. 12. — Edd. M. „faciamus.“
[8]) Edd. M. „ei se facere.“

puncta intersererent illi operi, quod ei [1]) ex auri similitudine faciebant. Haec ergo amici sponsi, illi, de quibus supra diximus, sponsae faciunt ornamenta. Sed quid in his secreti contineatur, et quid elocutionis novitas ipsa parturiat, omnipotentis verbi ac sponsi patrem precemur, ut ipse nobis arcani hujus claustra patefaciat, quo possimus non solum ad intelligenda haec illuminari, verum etiam ad proferenda, ac secundum mensuram eorum, qui lecturi sunt, moderatione [2]) eloquii spiritualis accipere. Auri speciem in multis saepe ostendimus figuram tenere invisibilis [3]) et incorporeae naturae: argentum vero virtutem verbi ac rationis: secundum quod et Dominus dicit per prophetam: „dedi [4]) vobis argentum et aurum: vos autem fecistis argentea et aurea Baalim:“ ostendens per haec et dicens, quia dedi vobis sensum et rationem, qua me Deum et sentire possetis et colere: vos autem et sensum et rationem, quae in vobis est, ad colenda daemonia transtulistis. Sed et „eloquia [5]) Domini, eloquia casta, argentum igne probatum“ dicitur. Et item in aliis „argentum [6]) ignitum justi lingua“ memoratur. Cherubim [7]) vero aurea dicuntur, quoniam quidem plenitudo scientiae Dei interpretantur. Sed et candelabrum in tabernaculo testimonii aureum et solidum poni jubebatur: quod mihi videtur formam [8]) tenere naturalis legis, in qua lex scientiae habetur. Sed quid opus est, multa congregare testimonia, cum in promtu sit scire volentibus, in multis Scripturae locis hoc indicari, quod aurum ad sensum

---

[1]) Deest „ei“ in edd. M.
[2]) Edd. M. „moderationem.“
[3]) Edd. M. „intelligibilis.“
[4]) Cfr. Hos. II, 8. — Edd. M. „Bahalim.“
[5]) Cfr. Psalm. XII, 6. — Deest „dicitur“ in edd. M.
[6]) Prov. X, 20. [7]) Cfr. Exod. XXXVII.
[8]) Edd. M. „locum.“

mentemque revocetur, argentum vero ad verbum atque eloquia referatur? Nunc ergo properemus ad contemplandum, quomodo secundum ea, quae praemisimus, amici sponsi dicant se similitudines auri facere sponsae cum distinctionibus argenti. Videtur ergo mihi, quod lex, quae per angelos disposita est in manu mediatoris, quandoquidem umbram habeat futurorum bonorum [1]), non ipsam imaginem rerum, et quaecunque contingebant illis, qui in lege referuntur, in figura et non in veritate contingebant, ista [2]) omnia similitudines auri fuerunt, non aurum verum. Quod scilicet aurum verum in illis, quae incorporea sunt et invisibilia ac spiritualia, intelligatur: similitudo vero auri, in quo non est ipsa veritas, sed umbra veritatis, ista corporea et visibilia accipiantur. Verbi gratia, similitudo auri fuit istud tabernaculum manu factum, de quo dicit Apostolus: „non [3]) enim in sancta manu facta introivit Jesus exemplaria verorum, sed in ipsum coelum.“ Ergo quae in coelis sunt invisibilia et incorporea, illa sunt vera: ista autem, quae in terris sunt [4]) visibilia et corporea, exemplaria verorum dicuntur esse, non vera. Ista ergo [5]) sunt, quae similitudines auri appellantur: in quibus est et arca testamenti et propitiatorium, et Cherubim, et altare incensi, et mensa propositionis, et panes, sed et velamen, et columnae ac serae, et altare holocaustorum, et ipsum templum, atque omnia, quae in lege scripta sunt. Omnia haec similitudines erant auri. Sed et ipsum aurum visibile, pro eo, quod visibile erat, non erat aurum verum, sed similitudo erat illius veri auri invisibilis.

---

[1]) Edd. M. „bonorum omnium ipsam imaginem“ etc.

[2]) Edd. M. „omnia ista.“

[3]) Cfr. Hebr. IX, 24. — Edd. M. „non enim manu facta ista introivit“ etc.

[4]) Deest „sunt“ in edd. M.

[5]) Edd. Merlini: „tamen.“

Istas ergo similitudines auri fecerunt sponsae ecclesiae sponsi amici, angeli videlicet et prophetae: qui ministraverunt in lege ceterisque mysteriis. Haec [1]), opinor, et Paulus intelligens, dicebat: „in [2]) religione angelorum, in his, quae non videt, frustra inflatus sensu carnis suae.“ Omnis ergo judaicus cultus et religio similitudines sunt auri. Cum autem conversus fuerit quis ad Dominum, et ablatum fuerit ab eo velamen, tunc videbit aurum verum: cujus auri, antequam adesset, et cognoscendum se praeberet, similitudines fecerunt sponsae amici ejus, ut ex illis similitudinibus commonita et provocata, veri auri desiderium caperet. Hoc enim factum indicat Paulus, cum dicit: „haec [3]) autem in figura contingebant illis. Scripta autem sunt propter nos, in quos finis saeculorum devenit.“ Sed [4]) et finem, quem dicit Paulus, non intelligas corporalem. [5]) Finis enim corporalis multos inveniet, pro quibus non sunt scripta haec: neque enim hujusmodi de his recipient intellectum. Sed finem saeculorum, perfectionem rerum intellige, quae utique Paulo et similibus ejus advenisse, et propter ipsos scripta haec esse dicuntur. Sed haec in excursu diximus, volentes ostendere, quomodo amici sponsi dicant ad sponsam, facere se ei similitudines auri cum distinctionibus argenti per ea scilicet, quae in lege et prophetis per figuras, et imagines, et similitudines, et parabolas, scripta tradiderunt. Sunt tamen in his et parvae quaedam distinctiones argenti, indicia scilicet sensus spiritualis verbi et interpre-

---

[1]) Edd. Merlini: „Hoc.“

[2]) Cfr. Coloss. II, 18. — Edd. M. „quae vult,“ ed. Ruaei: „quae videt.“

[3]) I Cor. X, 11.

[4]) Edd. M. „Sed de fine quidem quod dicit“ etc.

[5]) Mss. „temporalem. Finis enim temporalis multos“ etc. R.

tationis [1]) rationabilis, licet et valde rara et exigua. Ante[2]) adventum namque Domini vix [3]) sicubi prophetarum aliquis parum quid occulti sermonis aperuit: verbi gratia ut Esaias, cum dicit: „vinea [4]) Domini Sabaoth domus Israel est, et domus Juda novella dilecta.“ Et iterum alibi: „aquae [5]) multae gentes multae sunt.“ Et Ezechiel [6]) nominans duas sorores Oollam, et Olibam, aliam Samariam distinguit esse, et aliam Judaeam: et sicubi talia quaedam ipsis prophetis interpretantibus aperiantur, istae distinctiones argenti dicuntur. Ubi vero Salvator et Dominus noster Jesus Christus advenit, nota faciens omnia verbo virtutis suae, in passione ejus indicium datum est, quod ea, quae in absconditis tenebantur, et arcana erant, in lucem proferrentur, et ad manifestationem venirent [7]) per hoc, quod velum templi, quo [8]) sancta sanctorum et arcana

---

[1]) Edd. M. „interpretationis: rationabilis scilicet et valde“ etc.

[2]) Ad hunc locum pertinere videntur ea, quae refert Procopius ex Origene: *Τότε δὲ οὐ πολὺς ἦν, οὐδὲ κεχυμένος ὁ ἄργυρος· ὀλίγα δὲ ἦν ἐν ἀποῤῥήτῳ παρὰ προφητῶν λεγόμενα, καὶ τῶν πάλαι σοφῶν. Ἐπιδημήσαντος δὲ τὰ ἐν τοῖς ἀβάτοις τοῦ ναοῦ τεθεώρηται τῷ βλέποντι τὸ καταπέτασμα τὸ ἀληθινὸν σχιζόμενον ἄνωθεν ἕως κάτω ἐπὶ τῷ θεωρηθῆναι τὰ ἔνδον, ἐπὰν ὁ ἀναπεσὼν κοιμηθεὶς ὡς λέων καὶ ὡς σκύμνος ἐγερθῇ. „Καὶ μετὰ ταῦτα·“ Τότε γὰρ οἱ σύμμορφοι γενόμενοι τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, παραλήψονται παρ' αὐτοῦ ἀνθ' ὁμοιωμάτων χρυσὸν, πληθυνθήσονται τῷ χρυσίῳ καὶ τῷ ἀργυρίῳ.* Ruaeus.

[3]) Edd. M. „vix est ubi prophetarum aliquis parvum quid“ etc.

[4]) Cfr. Jesai. V, 7. [5]) Cfr. Apocal. XVII, 15.

[6]) Cfr. Ezech. XXIII. — Edd. M. „Ollam.“

[7]) Edd. M. „veniant.“

[8]) Edd. M. „quo ad visum sanctorum sancta arcana velabantur“ etc.

velabantur, scissum est desursum ejus usque deorsum, palam fore denuntians omnibus, quod intrinsecus videbatur obtectum. Sic ergo illud, quod per angelos et prophetas ministratum est, similitudo auri fuit, cum distinctionibus parvis et exiguis argenti. Haec autem, quae per ipsum Dominum nostrum Jesum Christum tradita sunt, in auro vero et argento solido collocata sunt. Haec enim, quae per amicos sponsi facta est, similitudo auri cum distinctionibus argenti, non in sempiternum [1]) mansura promittitur: sed tempus ei statuitur ab illis ipsis dicentibus: „usque [2]) quo rex sit in recubitu suo." Cum enim recumbens [3]) dormierit ut leo, et ut catulus leonis, et post haec suscitaverit eum pater, et resurrexerit a [4]) mortuis, si qui fuerint conformes resurrectionis ejus, jam non in similitudine [5]) auri, id est, non in rerum corporalium cultu manebunt: sed [6]) aurum verum ab ipsis percipient, credentes et sperantes non ea, quae videntur, sed quae non videntur, nec quae in terris sunt, sed quae in coelis, ubi Christus est in dextera Dei sedens, et dicent, quia „et [7]) si cognovimus Christum aliquando secundum carnem, sed nunc jam non novimus." Non ergo jam distinctionibus parvis argenti, sed in latitudinem diffuso utentur argento. Audient enim, quod in illa auri similitudine petra, quae sequi dicitur, et potum populo praebere, Christus est, et mare baptismus est, et nubes spiritus sanctus est, et manna verbum Dei est, et agnus paschae salvator est, et sanguis agni passio Christi [8]) est, et velum, quod est in sanctis sanctorum, quo divina illa, et arcana

---

[1]) Ed. R. sola: „sempiterna."
[2]) Cantic. I, 12. — Deest „sit" in edd. M.
[3]) Edd. M. „recubans." [4]) Edd. M. „e mortuis."
[5]) Edd. M. „similitudinem."
[6]) Edd. M. „sed verum aurum" etc.
[7]) II Cor. V, 16. [8]) Edd. M. „Christi dei est."

tegebantur, caro ejus est: aliaque innumera ex ejus resurrectione patebunt, non jam parva ut prius distinctione, sed latissima [1]) expositione patefacta. Adhuc autem ut clarius fiat, quod dicit: „usque [2]) quo rex sit in recubitu suo:“ etiam de secunda Balaam prophetia, quae de Christo ita continet, proferemus: „orietur [3]), inquit, stella ex Jacob, et exiet homo de semine ejus, et dominabitur gentibus multis. Exaltabitur Gog regnum ejus, et crescet regnum ejus. Deus educet eum ex Aegypto sicut gloria unicornis, et comedet gentes inimicorum suorum, et crassitudines eorum emedullabit [4]), et jaculis suis sagittabit eos. Recumbens, ut leo requiescet, et sicut catulus leonis. Quis suscitabit eum?“ Considera ergo [5]) ex his diligentius, et vide, quomodo omnis similitudo auri usque ad extremum tempus, ad recubitum regis scilicet, stare memoratur. Post haec ergo exaltabitur Gog, id est, super tecta regnum ejus, cum videlicet de terris ad coelestia fuerit tecta translatum. Sed de his plenius, prout Dominus dedit, in Numerorum libro persecuti [6]) sumus. Requiramus sane, si etiam sanctis patribus ipsis et prophetis, qui ministraverunt verbum ante adventum Domini nostri Jesu Christi, perfectionis hujus, verique auri gratia data sit: an tantum futura haec intellexerint, et in spiritu ventura praeviderint: atque ob hoc solum dixerit Dominus de Abraham, quia desideraverit [7]) videre diem ejus, et viderit, et laetatus sit, quod scilicet in spiritu futura prae-

---

[1]) Mss. „latissima.“ Libri editi (e. c. edd. M.): „altissima.“

[2]) Cantic. I, 12.

[3]) Cfr. Num. XXIV, 17. coll. 7. 8. 9.

[4]) Edd. M. „medullabit.“

[5]) Edd. M. „ergo et ex his“ etc.

[6]) Edd. M. „prosecuti.“

[7]) Edd. M. „desideravit.“ — Cfr. ev. Joann. VIII, 56.

viderit. Et magis fortasse hoc ita esse etiam ille sermo confirmet, qui ait: „multi[1]) justi desideraverunt videre, quae videtis, et non viderunt: et audire, quae auditis, et non audierunt." Quamvis nec illis potuerit defuisse perfectio veniens ex fide. Quae enim nos facta credimus, haec illi majore cum exspectatione futura credebant. Sicut ergo ex adventu Christi credentes praeteritorum fides, ita et illos futurorum ad summam perfectionis adduxit. Quod si ad unamquamque animam referatur expositio, videbitur, quod donec parvula est adhuc anima et imperfecta, et sub tutoribus et procuratoribus posita, sive doctoribus ecclesiae, sive angelis, qui parvulorum custodes esse dicuntur, et videre semper faciem patris, qui in coelis est, similitudines auri fiunt ei, quum non solidis et fortibus alitur verbi Dei cibis, sed similitudinibus imbuitur, velut si dicamus, parabolis et exemplis docetur, pro quibus et ipse Christus dicitur[2]) aetate crescere et sapientia et gratia apud Deum et homines. In illis ergo similitudinibus imbuitur, et fiunt ei parvulae distinctiones argenti. Aperiuntur enim interdum et his, qui imbuuntur, parva aliqua et rara de secretioribus mysteriis, ut desiderium concipiant majorum. Neque enim desiderari quid potest, si penitus ignoretur. Et ideo[3]) incipientibus et primis in eruditionibus positis, sicut non sunt ad subitum cuncta pandenda, ita neque penitus abscondenda sunt spiritualia mysteria: sed, ut ait sermo divinus, faciendae sunt iis distinctiones argenti, et scintillae quaedam spiritualis intelligentiae animis eorum initiandae sunt, ut gustum quodammodo desiderandae dulcedinis sumant, ne, ut diximus, si penitus ignoretur, nec omnino desideretur. Verum quod parvulam nominamus animam, nemo ita accipiat, quasi secundum substantiam parvula dicatur:

---

1) Matth. XIII, 17. 2) Cfr. Luc. II, 52.
3) Deest „ideo" in edd. M.

sed si cui deest eruditio, et in qua est exiguus intellectus ac minima peritia, hanc parvulam dicimus animam. Igitur haec fieri convenit: „usque[1]) quo rex sit in recubitu suo:“ id est, usque quo in id proficiat hujusmodi anima, ut capiat regem, et habeat recumbentem in semet ipsa. Sic enim dicit hic rex, quia „habitabo[2]) in iis, et inambulabo in iis,“ profecto qui tantam verbo Dei cordis sui latitudinem praebent, ut etiam in iis deambulare dicatur, spatiis scilicet amplioribus intelligentiae, agnitionisque diffusioris. Ita ergo et recubare dicitur in anima illa sine dubio, de qua ipse Dominus dicit per prophetam: „super[3]) quem requiescam, nisi super humilem et quietum, et trementem sermones meos?“ Habet ergo rex iste, qui est sermo Dei, in illa anima, quae jam ad perfectum venerit, recubitum suum: si tamen non sit in ea aliquod vitium, sed plena sit sanctitate, plena pietate, fide, caritate[4]), pace, omnibusque virtutibus. Tunc enim delectat in ea recubare regem, et habere recubitum. Ad hanc enim animam Dominus dicebat, quia „ego[5]) et pater meus veniemus, et coenabimus cum eo, et mansionem faciemus apud eum.“ Ubi ergo coenat Christus cum patre, et ubi mansionem facit, quidni recumbit? Beata illius latitudo animae, beata strata illius mentis, ubi pater et filius, ut non dubito, una cum Spiritu sancto recumbit, coenat, et mansionem facit. Quibus putas opibus, quibus copiis tales convivae pascuntur? Pax ibi[6]) primus cibus est, humilitas simul apponitur ac patientia, mansuetudo quoque et lenitas[7]), et quod summae ei suavitatis est, puritas cordis. Caritas autem in hoc convivio principalem obtinet locum. Tali ergo modo

---

[1]) Cantic. I, 12. [2]) Cfr. Levit. XXVI, 12.
[3]) Jesai. LXVI, 2. [4]) Deest „caritate“ in edd. M.
[5]) Cfr. ev. Joann. XIV, 23. [6]) Edd. M. „ubi.“
[7]) Edd. M. „levitas.“

etiam tertia expositione ad unamquamque animam referri posse videbitur, quod ait: „similitudines [1]) auri faciemus tibi cum distinctionibus argenti, donec [2]) rex sit in recubitu suo."

„Nardus [3]) mea dedit odorem suum" sive „odorem ejus." In specie dramatis videtur hoc ostendi, quod post haec verba ingressa sit sponsa ad sponsum, et unguentis suis unxerit eum, ac miro quodam genere, quasi nardus, quae prius odorem non dederat, quum esset apud sponsam, tunc dederit odorem suum, cum corpus contigit sponsi, ut non tam ille ex nardo odorem, quam nardus ex ipso sumsisse videatur. Si vero secundum hanc differentiam, quae in aliis invenitur exemplaribus, legimus: „nardus [4]) mea dedit odorem ejus:" invenitur adhuc aliquid divinius: ut [5]) videlicet unguentum hoc nardi, quo unctus est sponsus, non tantum suum, qui nardo inesse naturaliter solet, sed ipsius sponsi odorem ceperit, et ipsius odorem ad sponsam reportaverit nardus: ut in eo, quo unxit eum, odorem sponsi per [6]) ipsius unguenti munus acceperit, et hoc sit, quod dicere videatur: nardus [7])

---

[1]) Cantic. I, 11. 12.

[2]) Edd. M. „quoad usque rex sit" etc.

[3]) Cantic. I, 12. [4]) Cantic. I, 12.

[5]) Edd. M. „ut videatur quod unguentum" etc.

[6]) Deest „per" in edd. M.

[7]) Huc videntur referenda graeca, quae apud Procopium sic exprimuntur: *Τὴν γὰρ τοῦ νυμφίου, φησὶν, ὀσμὴν ἡ ἐμὴ νάρδος, ἐν ᾗ αὐτὸν ἤλειψα, δέδωκε. Τῇ γὰρ ἑαυτῆς νάρδῳ τοὺς πόδας ἀλείψασα τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ταῖς θριξὶν ἀπομάξασα, μεταπεποιημένην ἐκ τῆς ὀσμῆς τοῦ νυμφίου ταύτην ἀνέλαβεν· ἧς αἰσθανομένη, φησὶν, ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ἐλθούσης ἡ ἐμὴ νάρδος ἔδωκέ μοι τὴν τοῦ νυμφίου ὀσμήν· διόπερ ὡς ἀπὸ τῶν χρωτῶν Ἰησοῦ τὴν οἰκίαν ὅλην ἐπλήρωσε τῆς μαθητρίας τὸ μύρον.* Ruaeus.

mea, qua unxi sponsum, regressa ad me odorem mihi detulit sponsi, et velut superato naturali suo odore [1]) fragrantia sponsi, ipsius mihi detulit suavitatem. Haec habet historici dramatis explanatio: sed veniamus jam nunc ad intelligentiam spiritualem. Ponamus hic sponsam ecclesiam in persona Mariae, quae decenter utique dicitur [2]) afferre libram unguenti nardi pistici [3]) pretiosi, et ungere pedes Jesu, et detergere capillis suis, et recipere quodammodo ac recuperare per crinem capitis sui ad semet ipsam unguentum ex qualitate ac virtute corporis ejus infectum: et odorem non tam nardi per unguentum, quam ipsius verbi Dei ad se trahentem per capillos, quibus abstergebat pedes, et imposuit capiti suo, non tam nardi, quam Christi fragrantiam: et dicere, quia nardus mea missa in corpus Christi reddidit [4]) odorem ejus. Denique vide, quomodo haec ipsa referuntur. „Maria [5]), inquit, attulit libram unguenti nardi pistici pretiosi, et unxit pedes Jesu, et extersit capillis capitis sui. Domus autem, inquit, tota repleta est odore unguenti." Quod [6]) utique indicat, quia odor doctrinae, qui procedit de Christo et sancti Spiritus fragrantia, replevit omnem hujus [7]) mundi domum ac totius ecclesiae domum. Vel certe replevit omnem domum animae illius, quae odoris [8]) Christi suscepit participium, offerens primo fidei suae munus, velut unguentum nardi, et recipiens ex hoc gratiam Spiritus sancti, et [9]) spiritualis doctrinae fragrantiam. Quid ergo

---

[1]) Edd. M. „odore: prae fragrantia" etc.
[2]) Cfr. ev. Joann. XII, 3.
[3]) Edd. M. „pisticae pretiosae."
[4]) Edd. M. „reddit mihi odorem" etc.
[5]) Cfr. ev. Joann. XII, 3.
[6]) Edd. Merlini: „Quid utique indicat? Quia" etc.
[7]) Edd. M. „mundi hujus." [8]) Edd. M. „doloris."
[9]) Deest „et" in edd. M.

interest, utrum in Cantico Canticorum sponsa perungat unguento sponsum, an in evangelio discipula magistrum et Maria Christum, sperans, ut diximus, redire ad se ex hoc unguento odorem verbi et fragrantiam Christi: ut eo ipso dicat: „Christi[1]) bonus odor sumus Deo?" Et quoniam plenum fide fuit istud unguentum, et pretiosi affectus[2]), ob hoc et Jesus testimonium reddidit ei, dicens: „bonum[3]) opus operata est in me." Sic ergo rursus in Cantico Canticorum post aliquanta amplectitur emissiones sponsae, sicut hic opus Mariae: ait enim: „emissiones[4]) tuae paradisus cum fructu pomorum: cyprus cum nardis. Nardus[5]) et crocus." Amplectitur ergo et[6]) in his emissiones ac munera sponsae. Observavimus sane, quod in his[7]), quae nunc memoravimus, pluraliter primo[8]), postmodum singulariter nardum posuit. Quod puto secundum illam rationem dictum, quia negotiator regni coelorum plures primo margaritas negotiatur, usque quo ad unam perveniat pretiosam. Et forte, quod dixit: „emissiones[9]) tuae paradisus cum fructibus pomorum:" illos indicat fructus cum nardis plurimis, quos afferimus ex institutionibus et doctrina prophetica. Ex doctrina vero ipsius Domini nostri Jesu Christi emissiones nostrae et munera non plures habent nardos, sed unam. Sed nunc redeamus ad eam, quae dicit: „nardus[10]) mea dedit

---

[1]) II Cor. II, 15. — Deest „Christi" in edd. M.

[2]) Mss. „affectus." Editi (v. c. edd. M.): „effectus." R.

[3]) Matth. XXVI, 10. coll. Marc. XIV, 6.

[4]) Cfr. Cantic. IV, 13. 14. — Edd. M. „constanter: cyperus.

[5]) Mss. ut nos in textu. Editi (e. c. edd. M.): „Nardus cum crocis." R.

[6]) Deest „et" in edd. M. [7]) Edd. M. „iis."

[8]) Edd. M. „prima." [9]) Cantic. IV, 13.

[10]) Cantic. I, 12.

odorem suum:" et vide, si possumus adhuc etiam hoc in loco intelligere praesenti, quod, si quando valuerimus integre et decenter exponere de deitate Christi, virtutemque ejus ac majestatem dignis assertionibus consignare, tunc fortassis merito dicet, vel ecclesia illa, vel anima [1]), quae ita manifeste potuerit gloriam ejus exponere: „nardus [2]) mea dedit odorem suum." Nec mirum videri debet, si Christus, quemadmodum fons est, et [3]) flumina aquae vivae de eo procedunt, et quemadmodum panis est, et vitam dat, ita et nardus est, et odorem reddit [4]), et unguentum est, quo qui uncti fuerint, Christi fiunt [5]), sicut dicit in psalmo: „nolite [6]) tangere Christos meos." Et fortasse secundum illud, quod dicit Apostolus, his „qui [7]) exercitatos habent sensus ad discretionem boni vel mali," singulis quibusque sensibus animae singula quaeque Christus efficitur. Idcirco enim et verum lumen dicitur, ut habeant oculi animae, quo illuminentur: idcirco et verbum, ut habeant aures, quod audiant: idcirco et panis vitae, ut habeat [8]) gustus animae, quod degustet. Idcirco ergo et unguentum vel nardus appellatur, ut habeat [9]) odoratus animae fragrantiam verbi. Idcirco et palpabilis et manu tractabilis [10]), et verbum caro factum dicitur, ut possit interioris animae manus contingere de verbo vitae. Haec autem omnia unum atque idem est verbum Dei,

---

1) Edd. M. „anima illa, quae" etc.

2) Cantic. I, 12.

3) Edd. M. „et flumen aquae vivae: de quo procedunt."

4) Edd. M. „dedit." 5) Edd. M. „fiant."

6) Psalm. CV, 15. 7) Cfr. Hebr. V, 14.

8) Edd. M. „habeant gustus animae, quod degustent."

9) Edd. M. „habeant."

10) Edd. M. „tractabilis: verbum factum dicitur, ut" etc.

quod haec singula affectibus orationis commutatum, nullum animae sensum gratiae suae relinquat expertem.

„Alligamentum [1]) guttae fratruelis meus mihi, in medio uberum meorum manebit," sive „commorabitur." Ejusdem adhuc verba [2]) sunt sponsae ad adolescentulas, ut videtur, loquentis. Prius [3]) quidem dixerat, quia nardus sua dedisset odorem sponso [4]), et quia per unguentum, quo unxerat eum, odoris [5]) fragrantiam recepisset. Nunc autem ait: fraternus meus mihi guttam redolet, et hanc non diffusam, neque, ut libet, dispersam, sed colligatam et constrictam, quo scilicet odor ipsius suavitatis densior reddatur et vehementior. Et hic, inquit, cum talis sit, in medio uberum meorum demoratur et commanet, et requiem ac mansionem suam facit in loco pectoris mei. Verum quod nunc primum [6]) cognominavit

---

[1]) Cantic. I, 13.

[2]) Edd. M. „verba sponsae sunt ad adolescentulas loquentis."

[3]) Huc refero Procopii locum ex Origene: *Εἰποῦσα τὴν νάρδον τοῦ νυμφίου δεδωκέναι μοι τὴν ὀσμὴν, νῦν φημι τὸν ἀδελφιδόν μου πνέειν στακτῆς, οὐ διαχεομένης, οὐδὲ ἐξωπνεούσης, ἀλλ᾽ ἀποδεδεμένης καὶ πυκνότερον τὴν εὐωδίαν διδούσης. Ἀδελφὸν δὲ τὸν πρῶτον ἐσχηκυῖα λαὸν ἡ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία· — ἐπείπερ ἐξ αὐτοῦ τὸ κατὰ σάρκα ἦν ὁ Χριστός· — υἱὸν κέκληκεν ἀδελφοῦ τὸν νυμφίον. Τοῦ δὲ Ἀκύλα ἐκδεδωκότος πατράδελφον, λεκτέον πατέρα εἶναι τῆς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας τὸν πάλαι λαόν· ἐπεὶ ἐκ τοῦ παρ᾽ ἐκείνοις νόμου, καὶ τῶν προφητῶν, ἡ ἐν θεῷ γένεσις, καὶ ἡ ἐξ ἡμῶν εἰς εὐσέβειαν ὑπῆρξε προαγωγή. Τούτου τοίνυν οὕτως ἀποδεδομένου τῆς νύμφης πατρὸς ἀδελφὸς ὁ σωτὴρ, ὁμοίως ἐκείνοις ὑπὸ νόμον γενόμενος.* Ruaeus.

[4]) Edd. M. „sponsi."

[5]) Edd. M. „odoris ejus fragrantiam" etc.

[6]) Edd. M. „proximum."

eum fraternum suum sponsa, et nominis hujus appellatione per totum pene libelli textum frequenter utitur, dignum puto, ut prius requiramus appellationis ipsius causam, et quid, vel unde fraternus dicitur, exponamus. Fraternus appellatur fratris filius. Requiramus, quis [1]) sit primo frater sponsae, cujus hic filius habeatur. Vide, si possumus dicere, sponsam [2]) quidem ex gentibus esse ecclesiam, fratrem vero ejus priorem populum et [3]) fratrem, ut res indicat, seniorem. Quia ergo ex illo populo Christus secundum carnem nascitur, ob hoc ab ecclesia gentium fratris filius appellatur. Quod ergo ait: „alligamentum [4]) guttae fraternus meus mihi:" corporeae nativitatis ejus indicat sacramentum. Videtur enim quodammodo alligamentum esse et vinculum quoddam animae corpus, quod alligamentum gutta in Christo divinae virtutis ac suavitatis adstringitur. Si autem ad unamquamque animam, quae dicta sunt, referuntur, alligatura guttae dogmatum continentiae [5]) constrictio, ac divinarum sententiarum nodositas intelligitur. Innexae enim sibi invicem sunt fidei rationes, et vinculis veritatis adstrictae. Denique et lex [6]) mundum dicit esse omne vas, quod alligatum est, immundum vero, quod solutum fuerit, et non ligatum. Cujus rei haec figura erat, quod Christus, in quo nunquam fuit ulla immunditia peccati, alligamentum guttae dicitur. Et ideo anima non debet contingere aliquid dissolutum, et quod non sit ratione subnixum, et dogmatum veritate constrictum, ne immunda fiat. Qui enim immundum contigerit, immundus erit secundum legem. [7]) Continget

---

[1]) Edd. M. „quid." [2]) Edd. M. „sponsum."

[3]) Edd. M. „et fratrem indicat utique seniorem."

[4]) Cantic. I, 13.

[5]) Edd. M. „continentiae: et constrictio divinarum sententiarum ac nodositas" etc.

[6]) Cfr. Levit. VIII. [7]) Cfr. Levit. XI.

namque eum sensus irrationabilis, et alienus a sapientia Dei, et faciet eum immundum. Vide autem, si forte filium Dei in carne guttam dictum, et quasi breve aliquid et exiguum nominatum possumus accipere, sicut et Daniel [1]) de eo dicit: lapidem parvum de monte excisum sine manibus, et [2]) factum post haec montem magnum. Vel sicut in libello duodecim prophetarum nihilominus gutta quidem futura dicitur, quae congreget populum. Est ergo et in prophetis ita scriptum: „et erit ex gutta populi hujus congregatus congregabitur [3]) Jacob. Decebat enim eum, qui veniebat congregare non solum Jacob, sed et omnes gentes, quae, sicut propheta dicit [4]), reputatae sunt tanquam gutta ex situla, exinanientem se divinitatis forma, effici ipsum ut guttam, et sic venire ad congregandam guttam gentium, et guttam nihilominus reliquiarum Jacob. Sed et in quadragesimo quarto psalmo dicitur ad dilectum, cui etiam ipse psalmus adscribitur: „myrrha [5]) et gutta et casia a vestimentis tuis." A vestimentis ergo verbi Dei, quae est doctrina sapientiae, procedit myrrha, mortis [6]) indicium duntaxat pro humano genere susceptae. Gutta, ut supra diximus, exinanita divinitatis forma, servilis formae suscepta dignatio. Casia quoque, quoniam id genus herbae aquis indesinentibus nutriri dicitur et coalescere, redemtionem humani generis per aquas baptismi indicat datam. Sic ergo alligaturam guttae fraternum suum sponsa tanquam nuptiali dramate loquens inter medium uberum suorum commorantem dicit: ubera, ut superius jam diximus, principale cordis adverte, in quo ecclesia Christum, vel anima verbum Dei

---

[1]) Cfr. Dan. II.

[2]) Edd. M. „et post hoc montem magnum. Vel" etc.

[3]) Edd. M. „congregatur."

[4]) Cfr. Jesai. XL, 15. [5]) Psalm. XLV, 8.

[6]) Edd. M. „mortis duntaxat indicium, pro" etc.

desiderii sui vinculis alligatum tenet et adstrictum. Si quis enim verbum Dei toto affectu in corde suo, et toto amore constringit, ipse solus poterit odorem fragrantiae ejus et suavitatis accipere.

„Botrus[1]) cypri fraternus meus mihi in vineis Engaddi.“ Quantum ad literae ipsius explanationem, habet aliquid ambiguum, quod ait: „botrus[2]) cypri fratruelis mihi:“ quia et uva florens cyprus[3]) dicitur, ferens etiam ipsa floridum quendam fructum in modum florentis uvae prolatum[4]). Sed videtur magis ad fructum vitis respicere sermo, quandoquidem vinearum Engaddi facta est memoria. Engaddum autem ager terrae Judaeae est, non tantum vineis, quantum balsamis florens. Hic ergo erit historicus sensus sponsae loquentis ad adolescentulas, ut intelligatur dicens, primo quidem: nardus mea odorem mihi sponsi mei reddit. Secundo vero: alligamentum guttae effectus est fraternus meus mihi, demorans inter media ubera mea. Tertio: botrus cypri ex vineis Engaddi superans omne, quicquid est in odoribus et floribus suavitatis: quo scilicet audientes haec adolescentulae magis ac magis ad caritatem sponsi concitentur et amorem. Idcirco autem singulatim, et per ordinem, primo nardum suam, deinde guttam, post haec etiam botrum cypri nominat, ut per eos gradus quosdam profectus doceat caritatis. Sed videamus jam, quid spiritualis habeat intellectus. Si quidem hic, qui appellatur botrus, ad fructum vitis referendus est: verbum Dei accipimus[5])

---

[1]) Cantic. I, 14. — Edd. M. constanter: „cyperi.“

[2]) Cantic. I, 14.

[3]) Edd. M. „cyperus appellatur, et species quaedam extrinsecus virgulti cyperus dicitur: ferens etiam floridum quendam“ etc.

[4]) Edd. M. „probatum.“

[5]) Edd. M. „accepimus.“

sicut sapientiam et virtutem et thesaurum scientiae, alia que multa, ita et vitem veram dici. Sicut ergo his, quibus efficitur sapientia et scientia, non ad subitum, sed per profectus quosdam et gradus, pro studiis et intentione ac fide eorum, qui ei vel in sapientia, vel in scientia, vel in virtute participantur, sapientes eos et scientes reddit vigentesque virtutibus: ita et in quibus vitis vera efficitur, non iis ad subitum [1]) maturos botros producit et dulces, nec repente iis efficitur vinum suave et laetificans cor hominis, sed primo producit iis suavitatem tantummodo odoris in florem. Botrus hic florens esse memoratur in vineis Engaddi, ut gratia fragrantiae ipsius immittatur [2]) in initiis animae, ut post haec pati possit acerbitatem tribulationum et tentationum, quae propter verbum Dei credentibus excitantur: et ita demum maturitatis ejus dulcedinem praebet, usque dum perducat eos ad torcularia, ubi effunditur sanguis uvae, sanguis novi Testamenti, qui bibatur in die festo in superioribus, ubi stratum magnum paratum est. Sic ergo per singulos hos profectus graduum incedere oportet eos, qui per sacramentum vitis, et botrum cypri initiati, ad perfectionem feruntur, et calicem novi Testamenti ab Jesu susceptum bibere contendunt. Quod si cyprus sui generis arbor accipiendus est, cujus fructus etiam flos non tantum odoris suavitatem, quantum et vim calefaciendi ac fovendi dicitur possidere: illa sine dubio accipitur sponsi virtus, qua incalescunt animae erga fidem ejus et caritatem, quae contingebat eos, qui dicebant: „nonne [3]) cor nostrum erat ardens intra nos, cum adaperiret nobis Scripturas?“ Vel certe quoniam de vineis Engaddi botrus hic florens no-

---

[1]) Mss. „subitum.“ Editi (v. c. edd. M.): „summum.“ R.

[2]) Edd. M. „injiciatur.“

[3]) Luc. XXIV, 32. — Edd. M. „aperiret.“

minatur esse: Engaddi autem interpretatur oculus tentationis meae: si quis est, qui intellectum habere potest, quomodo tentatio est vita hominis super terram, et intelligit, quomodo quis in Deo eripitur a tentatione, et qui agnoscit qualitatem tentationis suae, ita ut possit de ipso dici, quia in his omnibus non peccaverit labiis suis coram Deo: huic botrus cypri de vineis Engaddi efficitur verbum Dei. Observandum tamen est, quod verba sponsae ita referuntur, ut et nardus et alligamentum guttae et botrus cypri ipsi soli sint, utpote quae in hos jam profectus adscenderit. Sola enim perfecta anima est, quae ita habet purum et purgatum odoramentum sui sensus, ut possit nardi et guttae, et cypri ex verbo Dei procedentis fragrantiam capere, et gratiam divini odoris haurire.

Typis Fratrum Unger.

